శతకవాఙ్మయ సర్వస్వము

(ప్రథమ సంపుటము)

(౧౧౬౦–౧౮౬౦)

"శతకాలల్లినవారు క్షుద్రులనుచున్ శాస్త్రజ్ఞులంద్రద్దిరా!
శతకాలల్లని యట్టికోవిదులహో! క్ష్మామండలింగల్గిరే?
శతకాలల్లినవారుకారె? కవన, 'ధూర్జట్యా'దు, లవ్వారి యా
యతకీర్తిం గొఱయేమికల్గినది దక్షారామ భీమేశ్వరా!"

('తెలుంగురాజు కృతుల' నుండి).

VEDAM VENKATARAYA SASTRY & BROS.,
No. 4, Mallikeswarar Koil South Lane,
LINGHI CHETTY STREET, MADRAS-1.

గ్రంథకర్త:
విద్వత్కవిభూషణ
విద్వాన్ వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ

వెల : రూ. 7-8-0.

ప్రథమ ముద్రణము :
జయ॥ విజయదశమి
గురువారము
1954.

PRINTED AND PUBLISHED BY
Sri I. SRIDHAR RAO, B.Sc. (ENG.) A.M.I.E.
FOR THE AUTHOR.

గ్రంథోద్ధారకులు

"ద్యుమణి పద్మాకరము వికచముగఁ జేయుఁ,
గుముదహర్షంబుఁ గావించు నమృతసూతి,
యర్థితుఁడుగాక జలమిచ్చు నంబుధరుఁడు,
సజ్జనులు దారె పరహితాచరణమతులు"

విద్వాన్ శ్రీ మంకాల శ్రీపతిశాస్త్రిగారు, బి. ఏ., ఆంధ్రాధ్యాపకులు, ఋషివాలీగురుకులము, బహుళగ్రంథ రచయితలు.

శ్రీ మోటుపల్లి రామానుజరావుగారు, ఎం. ఏ., రిజిస్ట్రారు, శ్రీ వేంకటేశ్వర స్థానిక విశ్వవిద్యాలయము, తిరుపతి.

పండిత—శ్రీ సామవేదము వేంకటశార్ఙ్గపాణిఅయ్యంగారువారు, శ్రీకృష్ణగాథాలహర్యాది గ్రంథకర్తలు, శ్రోత్రియందారులు, పొన్నూరు.

శ్రీ కోసంగి సిద్ధేశ్వరప్రసాదుగారు, ఈశ్వరస్తుత్యాది గ్రంథకర్తలు, భూస్వాములు, కోడూరు—కడపజిల్లా.

అభినవతిక్కన—శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరిగారు, 'ఆత్మకథ'-పఱిగపంట—మున్నగు గ్రంథస్రష్టలు.

విద్వాన్ శ్రీ దాసరాజు రామరాజుగారు, ప్రధానాంధ్రాధ్యాపకులు, (ఉభయభాషాప్రవీణులు) — కోడూరు ఉన్నతపాఠశాల, కోడూరు—కడపజిల్లా.

విద్వాన్ శ్రీ వేదము లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు B.O.L., లీలావత్యాద్యుద్గ్రంథ నిర్మాతలు, వావిళ్ల నిఘంటుసంకలనకర్తలు, ప్రధానాంధ్రాచార్యులు (థియొలాజికల్ హైస్కూలు)—, మదరాసు.

శ్రీ చమర్తి చెంగల్రాజుగారు, ప్రముఖ కాంగ్రెసునాయకులు, సారస్వత జిజ్ఞాసువులు, కోడూరు, కడపజిల్లా.

పండిత—సాహిత్యసరస్వతి—శ్రీ సీరిపి ఆంజనేయులుగారు (బహుళ గ్రంథకర్తలు : పత్రికా సంపాదకులు)—అనంతపురము.

శతకగ్రంథ సహాయకులు

అభ్యర్థించినమాత్రన, తమ యనివార్య కార్యకలాపములలో, (నావలెనే) స్వధర్మముగ భావించి ఎక్కువగ శతకములను (దాదాపు 50 కి పైగా) బంపిన యీక్రిందఁ బేర్కొన్న మిత్రులహరహము స్మర్తవ్యులు. వారిఋణ మెట్లీఁగుదునో — తోఁపమి కేవలము వారికి శుభము లాకాంక్షించుచును. — ఇప్పట్టున "మీకృపం బ్రతికితిన్, మీ యంత పుణ్యాత్ములన్ గలరే? దీనికి మీకుఁ బ్రత్యుపకృతింగావింప నేనేర, నంజలిఁ గావించెద" — అన్న రుక్మిణీదేవి వాక్యమే శరణ్యము.

1. చారిత్రకపితామహులు—శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు, (తెలుఁగుభాషాసమితి: మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయము) అసంఖ్యాక చారిత్రక విషయక వ్యాసకర్తలు, చరిత్రగ్రంథ నిర్మాతలు, మదరాసు.

2. శ్రీ ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారు; బి. ఏ., బహుళగ్రంథకర్తలు, పత్రికారచయితలు, ముక్కామల (గోదావరిజిల్లా.)

3. భాషాప్రవీణ — మధుశ్రీ — శ్రీమాన్ కొమాండూరు రామానుజాచార్యులువారు; లలితకవులు, అభ్యుదయమున కిపుడిపుడే వచ్చుచున్నయువకులు.

4. విద్వాన్ శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు, సమగ్రలక్షణజ్ఞానసంపన్నులు. అభిషేకాది భాసనాటక అనువాదకులు.

5. శ్రీ. యం. యన్. శాస్త్రిగారు B. Sc., (జయనికేతనము, మదరాసు–7) వీరు సాహిత్యపరిశోధనచేసి, అందు ప్రసక్తములయిన తిర్యక్కులను, పక్షులనుగూర్చి అమూల్యములయిన యుత్తమగ్రంథములను వెలయించిరి. యువకులు, అచంచలోత్సాహపూరితులు.

INTRODUCTION

(By Dr. N. VENKATARAMANAYYA GARU, M.A. Ph. D.)

It is with great pleasure that I have undertaken to write a few words by way of introduction to this excellent work on the Satakas which form an important branch of Telugu literature. Though the history of the Telugu Satakas goes back to the age of the early Kakatiya kings, they have not attracted as much attention as is commensurate with their importance. Verses from the Satakas are no doubt quoted in anthologies and treatises on Telugu prosody; but no attempt had been made until the beginning of the present century to study the Satakas systematically and assess their value. Scholars like C.P. Brown evinced, about the middle of the last century, a considerable interest in some of the Satakas especially that of Vemana; but the real credit of rousing public interest in the Sataka literature goes to the famous historian and scholar. K. V. Lakshmana Rao, who opened in his monumental introduction to Mallikarjuna Panditaradhya's Sivatathvasara a new path in Telugu literary critism. Scholars began to busy themselves with the study of the Satakas; Mr. Vanguri Subba Rao soon compiled a history of the Sataka literature and enterprising publishers like Vavilla Venkateswara Sastrulu, Kasinathuni Nageswara Rao Pantulu and others brought forth critical editions of the Satakas in handy volumes.

The SATAKA-VANGMAYA-SARVASVA of Sri Vedam Venkatakrishna Sarma marks a new departure in the study of the Sataka literature; for unlike the previous writers on the subject, he does not confine himself to chronological discussions, but engages himself in addition to a consideration of social, political, ethical, literary and linguistic problems presented by the Sataka literature during the course of ages. In this field of research which has created for himself, Sri Venkatakrishna Sarma has rendered much valuable work, and holds out considerable promise for the future. His treatment of the subject is

quite scientific and throughout this work he brings into play his great erudition, critical acumen and balanced judgment. Sri Venkatakrishna Sarma's Sarvasvam is unique in several ways embodying as it does the results of his study of the texts of the Satakams in print and manuscript, parallelisms in thought and expression and local variations of language and idiom. The Sarvasvam in fact delights the mind and edifies the intellect.

In dealing with chronological problems Sri Venkatakrishna Sarma is not always quite happy. Though his conclusions are mostly acceptable, several misstatements of facts have crept into his work due mainly to his lack of acquintance with recent historical investigations. He follows for instance the late Kandukuri Viresalingam Pantulu in assigning Tenali Ramkrihna to the last quarter of the sixteenth and the beginning of the seventeenth centuries; but it has been recently shown by the late V. Prabhakara Sastri and others that he flourished at Vijayanagara in the time of Krishnadevaraya. Similarly his statement that due to the indifference of Achyutaraya that poets and men of learning abandoned the Vijayanagara court is effectively contradicted by contemporary evidence. More serious than these is his account of the three mythical kingdoms of Udayagiri, Srisaila, and Tundira. No such kingdoms ever existed, and the source from which Sri Venkatakrishna Sarma obtained this information is not known. Another mistake which appears to be the result of a misunderstanding of the introductory verses in the Gavi Ranganatha Satakam of Konda Rama Kavi, where the author declares that he composed the Satakam during the reign of Arviti Tirumalaraju ruling at Vijayanagara must also be noted. This Tirumalaraju has been identified with Tirumala, the younger brother of Aliya Ramaraju; and on the basis of this identification he has assigned Konda Rama Kavi to A.D. 1560-75. This date is untenable; for it is clearly stated in the title page of the Sataka that it was printed by the author himself in the Vyavaharatarangini press at Madras on 20th January 1878. The Tirumalaraju mentioned in the intro-

ductory verses of the Sataka could not have been Tirumala (A.D. 1570) but a much later prince of the family, very probably the father or the grand-father of the present zamindar of Anegundi. Errors such as these are few and far between; they do not materially affect Sri Venkatakrishna Sarma's chronological scheme and can be easily rectified in the next edition.

N. VENKATARAMANIAH.

సమీక్ష.

శ్రీ వేదము వేంకటకృష్ణశర్మగారు తేనెసోనలు, కుందమాల, భామినీవిలాసము, ఊరుభంగము మొదలయిన మేలికృతులు రచించి ఆంధ్రపాఠకలోకమున కీవఱకే సుపరిచితులైనవారు. ఈ శతకవాఙ్మయ సర్వస్వము వారిపుడు ఆంధ్ర పాఠకలోకమునకు నూతనముగా సమర్పించు నమూల్యమైన కానుక.

తెలుగు వాఙ్మయములో మొన్నమొన్నటి వఱకు నిరాదృతి పాలయినది శతకము. రాజాదరణమునకు పాత్రమై గౌరవస్థానమును సంపాదించుకొన్నది కావ్యవాఙ్మయమె. ఈ కావ్యవాఙ్మయమునను అధికాదరగౌరవములకు పాత్రమయినది. ఒక్క చంపూకావ్యమే. గద్య పద్యాత్మకమయిన చంపూకావ్యమునకుగల గౌరవము ద్విపదకావ్యమునకుగాని, వచన కావ్యమునకుగాని లేకపోయినది, నాటకము, అనగా దృశ్యకావ్యమును ప్రాచీనాంధ్రకవులు దరికి చేరనీయలేదు. వారు సంస్కృత సాహిత్య మర్యాదలనే పాటించి సంస్కృత సాహిత్యమునే యొరవడిగా పెట్టుకొని తెలుగు సాహిత్యమును తీర్చి దిద్దుచు వచ్చినను సుప్రసిద్ధములైన సంస్కృతనాటకముల ననువదింపలేదు సరికదా, వాటినిగూడ రూపముమార్చి ఆంధ్రప్రబంధములుగనే వెలయించినారు. వారు సంస్కృత నాటకములను తెలుగులోని కెందువలన అనువదింప లేదో కారణము తెలియదు. సంస్కృత నాటకముల భాషాంతరీకరణములు పందొమ్మిదవ శతాబ్ది ఉత్తరార్థములో కాని తెలుగులోనికి రాలేదు. ప్రాచీనాంధ్రకవులు ఏకారణముననయిననేమి సంస్కృత దృశ్యకావ్యములను ఆదరింపలేదు. ఆంధ్ర పద్య ప్రబంధకవికిగల గౌరవమునకు ద్విపద ప్రబంధకవికాని వచన ప్రబంధకవికాని నోచుకొనడయ్యెను. అందునను పద్యకావ్యమునకు తరువాత, ఇంకను ద్విపద కావ్యమునకయినను అంతో ఇంతో గౌరవ ముండెను కాని వచన కావ్య నిర్మాత కదియును శూన్యమే. ఈ కారణముచేతనే వచనకావ్యము ప్రథమాంధ్రకావ్యముగ తెలియవచ్చుచున్న ఆంధ్రమహాభారత మవతరించిన పిదప ఎన్నో వందల సంవత్సరములకుగాని తెలుగులో రూపొందలేదు. పద్య ప్రబంధము కానీ, ద్విపద ప్రబంధము కానీ, గద్య ప్రబంధము కానీ—ప్రబంధకారుడే గొప్పవాడు. అందునను పద్య, ద్విపద ప్రబంధములు రచయించినవాడే కవి బిరుదమున కర్హత కలవాడు. ఏతత్ప్రబం

క్షేతర ఆంధ్రరచనములు రచనములే కావు. పూర్వాంధ్రకవులలో ఇట్టి యభిప్రాయములు వ్యాపించుటవలననే శతకము మొదలైన లఘు కృతులు చెప్పినప్పటికి వాటినిగుఱించి వారు ఘనముగా చెప్పుకొని యుండలేదు సరికదా, వాటిని తమ ప్రబంధములలో ఉదాహరింపనైన నుదాహరింపలేదు, ఇవికూడ చెప్పుకోదగినకృతులేనాయని. జక్కనకవి తన కృతిభర్త తండ్రియైన జన్నమంత్రి

> "పరమహృద్యంబైన పద్యశతంబున
> దేవకీతనయు విధేయుఁ జేసె"

నని చెప్పినాడు. ఈవిషయమైనను జక్కన తన కృతిపతిని ఆనంద పఱుచుటకును, తన కృతిపతి వంశము ఘనతను తెలుపుటకును మాత్రమే చెప్పెను కాని అతనికయినను శతకముమీద ఆదరగౌరవము లుండి కాదు; ప్రబంధమునకే కాని శతకరచన కంతటి గణ్యతలేని కాలములో ఈశతకవిషయము నెత్తుకొని యుండడు. ఇంతకు ఆసిద్ధయ జన్నమంత్రి చేసిన శతకము కృష్ణునిమీద చెప్పినదని మాత్రమే తెలియును కాని యది కృష్ణశతకమో దేవకీనందన శతకమో తెలియదు. దేవకీనందన శతకమని మనకు తెలిసిన శతకము జన్నయ రచించినదే అని బల్ల గ్రుద్ది చెప్పుట కవకాశము లేదు. ఈవిషయ మటుండనిండు. చెప్ప వచ్చిన దేమన శతకమునకు తొలుతటి పూర్వాంధ్రకవులు ప్రాధాన్య మియ్యలే దనునదే. పదునాలుగ్వ శతాబ్దమునఱకు గల ఆంధ్ర ప్రబంధ కవులు శతకములు వ్రాయనే లేదో, వ్రాసినను అవి చెప్పుకోదగినవి కావని వాటి పేరయిన నెత్తలేదో తెలియదు. తుదకు కాళహస్తీశ్వర శతకమును రచించిన ట్లనుకొనుచున్న కాళహస్తీశ్వర మాహాత్మ్య కృతికర్త ధూర్జటికవికూడ తాను పైనుడివిన శతకమును రచించినట్లు చెప్పుకొనలేదు. దీని ననుసరించి చూడగా శతకకృతి చెప్పుకొనదగినంత ఘనమైనదిగా ప్రాచీన ప్రబంధకవు లెంచకుండనైన నుండవలెను; లేదా చేసిన కృతులు—అవి కొద్దివయిననేమి గొప్పవయిననేమి— అన్నిటిని పేర్కొను ఆచారమయిన లేకుండవలెను. ఆంధ్రలాక్షణికులు కూడ శతకమునకు తగిన గౌరవస్థానము నొసగలేదు. వారు దీనిని తక్కువతరగతి చాటు ప్రబంధములో జమకట్టిరి. ఈకారణముననే కావచ్చును, అర్వాచీన ప్రబంధకవులలోకూడ అనేకులు తాము రచిం

చిన శతకకృతులను స్వయముగ చెప్పుకొన్నవారు కాని, తమ కృతి పతులనోట చెప్పించినవారు కాని చాల అరుదు.

పూర్వాంధ్ర ప్రబంధకవుల దృష్టిలో శతకము పేరుపెట్టి పేర్కొనదగిన కృతి కాకపోయినను శతకవాఙ్మయము సంఖ్యలోను, కావ్యగుణములలోను, భావనాపటిమలోను, వైదుష్యసంపదలోను పద్య, ద్విపద ప్రబంధవాఙ్మయమున కేవిధముననుతీసిపోదు—ఇంకను ఒక్కింత మొగ్గు చూపునేమో కాని. పద్యకావ్యము, ద్విపదకావ్యము చెప్పినవాడే కవిశబ్దవాచ్యత కర్హుడను అభిప్రాయము ఆంధ్ర గ్రంథకర్తల, పాఠకుల హృదయాలలో బాగుగా పాదుకొనిపోవుటవలన సాహిత్యవిమర్శకులు శతకములవంక తమ దృష్టి బరపలేదు; ఆంధ్రకవి చరిత్రకారులుకూడ శతకకవులు—పేరు కాలము తెలిసిన వారినయినను—తమ చరిత్రల లోనికెక్కింపలేదు. పండిత శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావుగారు తమ శతక కవుల చరిత్రమును ప్రకటించువఱకు ఆంధ్రశతకకవులు, వారి చరిత్రములు ఆంధ్రపాఠకలోకమున కజ్ఞాతవిషయములే. సుమతి శతకము, భాస్కర శతకము, కృష్ణ శతకము, దాశరథీ శతకము, కాళహస్తీ శతకమువంటి వేవో కొన్ని శతకములు ప్రజాదరమును చూఱగొన్నవున్నవి; కాని వాటి కర్తలనుగుఱించి తెలిసినవారు కాని, చర్చించినవారు కాని అరుదే; సుబ్బారావుగారికి పూర్వము లేరన్న నతిశయోక్తికాదు. శతకకవుల చరిత్రను వారు ప్రకటించువఱకు తెలుగు శతకకవు లంద ఱుండినట్లు కాని, ఆంధ్ర శతకవాఙ్మయము అంతటి విస్తృతమయినదని కాని చాలమందికి — పాఠకలోకమున కంతకు అన్నను తప్పులేదు— తెలియదు. ఏవో కొన్ని భక్తి శతకములును, శృంగార శతకములును, నీతిశతకములును మాత్రమే పూర్వమునుండి ప్రచారములో నుండెను. ఇవియైనను కడుపరిమితములు. పూర్వము తెలుగుదేశములోని వీథిబడులలో సుమతిశతకము, భాస్కరశతకము, దాశరథీశతకమువంటివి విద్యార్థులచేత కంఠస్థము చేయించువారు. ఈపద్ధతి చాల ప్రాచీనకాలమునుండి వచ్చుచుండెను. రాత్రి పరుండబోవునపుడు, ఉదయమున నిద్రనుండి లేచునపుడు ప్రదోషసమయమున దేవాలయముల కరిగినపుడు భక్తిశతకములలోని పద్యములను గ్రామీణులు—వృద్ధులు, యువకులుకూడ—పఠించుట ఆచారముగా ఉం

డెను. బ్రిటీషుప్రభుత్వము దేశములో వేఱు తన్నుకొన్ననాటినుంచి విద్యావిధానపు మార్పుతో వీధిబడులలో శతకములు కంఠస్థము చేయించుట మొదలైనవి పోయినవి. అంతటితో అదివఱలో వాడుకలోనుండిన శతకములకుసయితము ఆదర, ప్రచారములు సన్నగిల్లినవి. పాశ్చాత్యనాగరికతా విజృంభణముతో, బ్రిటీషు విద్యావిధాన ప్రాబల్యముతో. పరిస్థితుల మార్పుతో శతక మనాదృత వాఙ్మయములో చేరిపోయినది. మఱల తెలుగు సాహితీపరుల, విమర్శకుల దృష్టి శతకముపై బడుటకు శతకకవిచరిత్ర ప్రకటన కాలమునుండియే మొదలు. శతకమునకు శిశిర ర్తువనదగిన ఆ పాడుకాలములో శతకములను కొద్దో గొప్పో కొని వాటి నాదరించుచు వచ్చినవారు ఆంగ్ల విద్యాగంధములేని గ్రామీణులే.

సాహిత్యమనగా ఒక్క కావ్యములే అను అభిప్రాయము మాఱిపోవుచున్న ఇటీవలి కాలములోనే, అంతా ఒక పాతికేండ్లనుండి, శతకములు, పదములు, పాటలు, యక్షగానములు మొదలైనవికూడ మనకున్న సాహితీసంపదలో గణింపదగినవేయని వాటినిగూడ వెలికి దీసి వాటి ప్రశస్తిని వెల్లడింపవలెనను ఆవేదన యువకతరములో బయలుదేరినది. పూర్వోక్త సాహిత్యరూపములను గుఱించి వెనుకటికంటె ఎక్కువగ కృషిజరుగుచుండుట సంతోషింపదగిన విషయము. వాఙ్మయమనగా ఒక్క ప్రబంధములే కా దనియు, వాఙ్మయ వృక్షమున ప్రబంధమొక్క శాఖమాత్రమే యనియు, అందలి ఇతర శాఖలుకూడ సంపూర్ణశోభతో గోచరించినప్పుడే ఆంధ్రవాఙ్మయ కల్పవృక్షసౌందర్యము పూర్తిగా గోచరము కాగలదనియు ఇప్పుడిప్పుడు సాహితీపరులు, విమర్శకులు, చరిత్రకారులు గుర్తించుచున్నారు. ఈ గుర్తింపునకు ఫలితముగ వచ్చినదే ఈ శతకవాఙ్మయ సర్వస్వము.

సత్యా మరసి చూడగా ప్రబంధముకంటెను శతకమే ఒకవిధముగా మేలికృతి అనవచ్చును; ఏలన పద్య ద్విపద ప్రబంధములలో కథావస్తు వొక టుండుటచేత కవి స్వేచ్ఛగా, ధారాళముగా తన సొంతభావములను వెల్లడించుట కవకాశము లేదు; కవికిని కృతికిని మధ్య కథ అడ్డుండును; శతకములలో అట్టిదేదియు నుండదు. శతకము ఆత్మకవితారీతికి చెందినది. ప్రబంధకవిత వస్తుపరమయినది. శతకము

కాని ప్రతిపద్యమును ఒక చాటువే; ఒక ఖండకృతే; వేరు వేరు విష యములమీద కవి చెప్పిన విడిపద్యముల సంచయము శతకము. మకుట బంధము కారణముగా ఈ వివిక్త పద్యసముచ్చయము శతకమయినది. అందువలన ఏవిధమయిన అడ్డమాకులు లేని స్వాభిప్రాయ ప్రకటనము నకు శతక మాటపట్టు; కాని రసపరినిష్ఠమైన కథాచిత్రణము లేని, మకుటబద్ధమయిన చాటుపద్యసంగ్రహ మగుటచేత నేమో సాహిత్తీ రంగమున శతకమునకు గణ్యస్థానము లేకపోయినది.

ఇంతవరకు మనకు తెలియవచ్చిన శతకముల ననుసరించి చూడగా భక్తిప్రధానమయిన శైవసంప్రదాయముతోనే శతక మాంధ్ర వాఙ్మయరంగమున కవతరించినట్లు కనిపించుచున్నది. శతకము నొక వాఙ్మయశాఖగా తెలుగులో పాదుకట్టిన విఖ్యాతి శివకవులది. నిజము చెప్పవలసి వచ్చినట్టయిన మొట్టమొదటి శతకము యథావాక్కుల అన్నమయ్య సర్వేశ్వరశతకమనే చెప్పవలెను. అయినను చరిత్ర కారులు మల్లికార్జున పండితారాధ్యుల శివతత్త్వసారమును శతకముగనే పరిగణించి శతకకవిత్వ ప్రాథమికగౌరవమును ఆయనకే ఇచ్చు చున్నారు. కానైతే 'శతకమన నొప్పు మఱి పద్యశతముగూడ'' అని తన కావ్యాలంకారచూడామణిలో విన్నకోట పెద్దన చెప్పెను కాని వెనుకటినుంచి వేమన శతకమువలె శతాధికపద్యములు కలదైనను అది శతకముగనే జమకట్టబడుచున్నది. శివతత్త్వసారమున శతకసామా న్యమైన నిరూఢమయిన ఏకైకమకుట మేదియు లేదు—రుద్రా, అజా, మహేశా అను నేకార్థక సంబోధనలే కాని. దీనిని పరిష్కరించి ప్రక టించిన శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకట లక్ష్మణరావుగారు ఇది శతకమనే చెప్పినారు. దీనికి కారణము పాల్కురికి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రలోని

శతకంబు శివతత్త్వసార మాదిగను
గద్యపద్యంబు లాకాంక్షఁ జదువుచును

అన్న చరణములే. ఈచరణములలో చెప్పిన శతకము వేఱు, శివతత్త్వ సారము వేఱు అనువారును ఉన్నారు. కాని మల్లికార్జున పండితారా ధ్యులు రచియించిన వేఱు శతకము పేరు తెలియనందున శివతత్త్వసారమే యాశతకమని యూహించుటయే భావ్యమని తోచుచున్నది. పాల్కురికి

సోమనాథుడు శతకము పేరు వేఱుగా చెప్పినచో ఈ పేచీకి అవకాశమే లేకపోయెడిది. మల్లికార్జున పండిత విరచితమైన వేయాకశతకము దొరకునంతవఱకు శివతత్త్వసారమే ఆయన రచించిన శతకమని భావించుట అసంగతము కాదు. శతక మనాదృతిపాలయిన కాలములో శివతత్త్వసారము సమూల్యమయిన పీఠికతో ప్రకటించి శతకమునకును విలువగలదని మొట్టమొదట నిరూపించి చెప్పినవారు శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకట లక్ష్మణరావుగారు.

శివతత్త్వసారముమాట ఎటు లున్నను సర్వేశ్వరశతకము తరువాత చెప్పవలసినది పాల్కురికి సోమనాథుని వృషాధిపశతకము. సోమనాథుడు యథావాక్కుల అన్నమయ్య తరువాతివాడు కాని కొందఱు భావించునట్లు పూర్వుడుకాడు. ఈవిషయమును గుఱించి యిచట చర్చించుటకాని, రాద్ధాంత సిద్ధాంతములు చేయుటకాని అనవసరము. ఏతద్గ్రంథకర్తలయిన శ్రీ వేంకట కృష్ణశర్మగారు ఈగ్రంథములో తగినంత చర్చ చేసియేయున్నారు. ఇంతకంటెను ఎక్కువగా మన్మిత్రులు డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారు ఇంతవరకు వచ్చిన వాదప్రతివాదములను ఇంతవఱకు దొరకిన యాధారములతో కూలంకషముగ చర్చించి పాల్కురికి సోమనాథుని కాలమునుగురించి యొక చిన్న పుస్తకమును వ్రాసియున్నారు. అది యిప్పు డచ్చులో నున్నది. దానిని నేను చదివితిని. దానిలో వారు సోమనాథుడు క్రీ. శ. 1300 లు. అంతకు తరువాతివాడు అని సహేతుకముగా ఖండనదుస్సాధములైన ప్రమాణములతో రుజువుచేసియున్నారు. వారి హేతువులను కాని, వారు చూపిన ప్రమాణములను కాని ఇట నుటంకించుట పాడికాదు.

కొందఱు భక్తుల చరిత్రములు వర్ణించు సందర్భమున మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు కొమారపాల ఘూర్జరు నిట్లు వర్ణించి యున్నారు :

> తన గుజ్జము సతులును బరి
> జనులునుఁ దనతోడ రాఁగ శాశ్వతభక్తిన్
> జని యె భవత్పురమునకు(ను)
> గొనకొనఁగఁ గొమారపాల ఘూర్జరుఁడు శివా.

కొమారపాలుడు ఘూర్జర దేశాధిపతి. ఘూర్జరము నిప్పుడు గుజరాత్ అందురు. కొమారపాలునికి కుమారపాల ఘూర్జరుడనియు పేరు. ఇతడు కొంతకాలము జైనుడుగా నుండి జైనమును, మరికొంతకాలము శైవుడుగా నుండి శైవమును ఆదరించెను. ఈతని సోదర తనయుడైన అజయపాలుడీ కుమారపాలునికి విక్రమశకము 1229 లో, అనగా క్రీ. శ. 1172-73 లో విషము పెట్టి చంపించెను. పై పద్యములో పేర్కొనబడిన కొమారపాల ఘూర్జరుడితడే. ఈతనినిగురించి ఆవిధమయిన పద్యస్థ కథ వ్యాప్తమగుటకు అతని మరణానంతరము కొంచెము కాలమయినను పట్టవలెనుకదా. ఇక మల్లికార్జున పండితారాధ్యునిచే శప్తుడయిన ధనదపురాధిపతి రెండవ వెలనాటిచోడ నృపతి శాసనములు క్రీ. శ. 1181 వఱకు కాన్పించుచున్నవి. ఈతని మరణానంతరమే పండితారాధ్యుడు తెలంగానాలోని పానుగంటికి వెళ్లెను. వీటినిబట్టి చూడగా పండితారాధ్యుడు 1181 కి ఇంకను కొన్ని సంవత్సరముల తరువాత వరకు, అనగా పండ్రెండవ శతాబ్దము చివరివరకు జీవించియుండినట్లు నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చును. మల్లికార్జున పండితారాధ్యునికి చాల కాలము తరువాత నుండినవాడు పాల్కురికి సోమనాథుడు. పాల్కురికి సోమనాథుని క్రీస్తుశకము 1190, 1260 సంవత్సరముల మధ్యకాలమున కెవ్వరెంత బలవంతముగ ఈడ్చుకొనిపోవ బ్రయత్నించినను అతడు రాడు ; ఆప్రయత్నము వృథాప్రయాస.

ఇక బద్దెన అను భద్రభూపాలుని కాలమును, అతని సుమతిశతక కర్తృత్వవిషయమును వివాదాస్పదములయినవే. ఈబద్దెన శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు చెప్పినట్లు క్రీ.శ. 1070 నాటివాడని కాని, శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావుగారు చెప్పినట్లు క్రీ. శ. 1003-1015 నాటివాడని కాని, శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులుగారు వ్రాసినట్లు క్రీ.శ. 1261 నాటివాడని కాని నేను విశ్వసింపలేను. బద్దెననుగురించిన కాలనిర్ణయమునకు కొట్టివేయరాని సునిర్దిష్టప్రమాణ మేదియు నింతవరకు దొరకలేదు. సుమతిశతకము బద్దెన కృతియన్న విషయమునను నాకు సందేహమే.

అట్లే వేమన కాలమునుగురించి శ్రీ వేంకట కృష్ణశర్మగారితో నే నేకీభవింపలేనన్నవారు నన్ను మన్నింతురుగాక! వేమన క్రీస్తుశకము పదునేనవ శతాబ్దమువాడని విశ్వసించువాడను నేను.

మొత్తముమీద పదునాలుగవ శతాబ్దమునాటికి శతకము తెలుగుపండితుల ఆదరాభిమానముల నొందుచుకొనకపోయినను తెలుగు వాఙ్మయమున నిలద్రొక్కికొని క్రమముగా అంతటినుండి వర్ధిల్లినది.

తెలుగులోని శతకవాఙ్మయము బండ్లకెత్తదగినంత అపారమయినది. భక్తిసంప్రదాయము తెలుగునాట ముమ్మరముగ వ్యాపించిన కాలములో అవతరించుటచేత శతకము ప్రప్రథమమున భక్తిరసప్రధానమైనది. శివకవులు శతకమునుగూడ ద్విపదనువలెనే భక్తి, మత ప్రచారముల కుపయోగించుకొన్నారు. తరువాత తదితరులు దీనిని చేపట్టినారు. మధురభక్తి మధుభరితములయిన చక్కని శతకములు క్రీస్తుశకము పదునాఱవ శతాబ్దములోను, అటుతరువాతను ఎన్నియో వచ్చినవి. కాలక్రమమున విషయవైవిధ్యైతివృత్తబహుళమై, రసాభ్యుదంచితమైన శతకసాహిత్యము ఆంధ్రవాఙ్మయ నందనారామములో నేత్రపర్వమొనరించు నొక మనోహర పుష్పవాటికా ఖండముగ భాసించినది.

శాపానుగ్రహశక్తియుక్తులగు పూర్వకవులు తమయధిపతులను, తమ కాశ్రయ మిచ్చినవారిని శపించుచు చెప్పిన శతకములు నున్నవి; అనుగ్రహించి వారిపై నాదరముతో చెప్పిన శతకములు నున్నవి. తెలుగు శతకములలో నీతు లున్నవి; బూతు లున్నవి. యోగ మున్నది; భోగ మున్నది ; భక్తి యున్నది. రక్తి యున్నది ; ఉపదేశ మున్నది, అపహాస్య మున్నది; ఇక రసములలో శృంగారమున్నది, కరుణమున్నది. హాస్య మున్నది, అద్భుత శాంతము లున్నవి. శబ్దార్థాలంకారములకు కొదవలేదు. అవి కొల్లలు. వ్యాజస్తుతి, వ్యాజనిందలతో గూడుకొన్న భక్తిశతకములు నున్నవి. వేదాంతము బోధించు శతకములు నున్నవి. శతకవాఙ్మయ మొకప్రత్యేక స్వతంత్రప్రపంచమే. దానిలో దొరకని సరకు లేదు ; లభించని రత్నములును లేవు. చిత్రకథా కల్పనము మినహాగా కావ్యలక్షణము లన్నియు తెలుగు శతకమున కుదురుకొన్నవి. శతకము కావ్యలక్షణములతో గూడిన చిన్న ప్రబంధము—నిజముగా చాటుప్రబంధమే యైనది. అది మహాప్రబంధలక్షణములను పుణికి పుచ్చుకొని మూడుమూర్తుల దాని ప్రతిబింబమయినది. క్రీస్తుశకము పదునారు, పదునేడు, పదునెన్మిది శతాబ్దములలోని ప్రబంధకవితా

లక్షణము లన్నియు శతకకవితకును పట్టినవి. తుదకు కొన్ని శతకము లలో గర్భ, బంధకవిత్వములు సయితము కానవచ్చుచున్నవి.

శతకకవులుకూడ ప్రబంధకవులవలెనే కొన్ని సమయాచారములను పాటించినారు. సాధారణముగా విష్ణుపరములైన కృష్ణ రామ నృసింహాది శతకములలో దశావతారములు వర్ణించనివి లేవు; ఆవిధముగానే త్రిపురాసుర సంహారమును వర్ణించని శైవపరములయిన శతకములును లేవు. భారత, భాగవత, రామాయణ, పురాణగాథ లీశతకములద్వారా జనసామాన్యమున కందజేయబడినవి. ఇక శృంగారవర్ణనమున శతకకవులకు ప్రబంధకవులు పెట్టినదే భిక్ష. అయినను పదునారు, పదునేడు, పదునెన్మిది, పందొమ్మిది శతాబ్దములలో పాడినదే పాటగా, రోసినదే రోతగా ప్రబంధకవులు చేసిన అష్టాదశవర్ణనలతోను, అందునను మితిమీరిన సంభోగ శృంగారవర్ణనలతోను నిండిన సకలు ప్రబంధములు చదివి చదివి విసువెత్తిన తెలుగు పాఠకులకు శతకములు కొంత మార్పు చూపి యానందానుభవమును కలిగించినవేమో మరి ఆకాలములోనే తెలుగులో శతకరచన విస్తరిల్లినది. పదునేడు, పదునెన్మిది, పందొమ్మిది శతాబ్దములలో వచ్చిన శతకములలో ఆ కాలమునాటి దేశస్థితిని, సంఘస్థితిని, సంస్థానాధీశులచర్యలను వర్ణించున వనేకములు. ఇవి చరిత్రకారునికి తెలుగు ప్రబంధములకంటెను అధిక ప్రయోజనకారులైనవి. శ్రీసురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు రచించిన ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రలో క్రీస్తుశకము 1600 ల నుండి 1857 వరకుగల తెలుగు సాంఘిక చరిత్రమును దెలుపుటకు ఈశతకములే చాలవఱకు ముఖ్యాధారములైనవి. ప్రాచీన రాజ్యవైభవము తొలగిపోయి సంస్థాన విస్తృతి సన్నగిల్లి దేశప్రభువుల అధికారము పరిమితమయిన పిదపకాలములో జమీందారులు కొందఱు కవులవలననుండి ప్రబంధములకు బదులుగా శతకకృతులనే అర్థించినవారును గలరు. ఆకాలములో వారికి ప్రబంధముకంటెను తల్లక్షణములను సేకరించుకొన్న శతకమే వరణీయమైన సత్కృతియైనది.

శతకకవిత్వము శ్రీ వేంకటకృష్ణశర్మగా రన్నట్లు ప్రబంధకవితకేవిధమునను తీసిపోదు. శతకములు రచించినవారిలో ప్రబంధనిర్మాతలు నున్నారు. ప్రబంధములు రచియించని శతకకవులు వాటిని రచింపక

పోవుట కావ్యరచనా సామర్థ్యము లేక కాదు; వారికి తద్రచనముపై అంత మోజు లేకపోవుటే అనుకొనవలెను. అయితే ప్రబంధకవు లందఱు గట్టివారు కానట్లే శతకకవులలోను పొల్లుకవులు, నీరసకవిత్వము చెప్పిన వారు కొందఱు లేకపోలేదు. అట్లని ప్రబంధకవుల నందరిని మెచ్చుకొన లేని విధముననే శతకకవు లందరిని పనికిరానివారని తీసిపార వేయలేము. ఈగ్రంథములో శ్రీ వేంకటకృష్ణశర్మగారే శతకరచనా పరిశీలనచేసి ఎవరు సమర్థులైనవారో ఎవరికవిత్వము బాగున్నదో నిర్ణయించి చెప్పుచువచ్చినారు.

శ్రీ వేదము వేంకటకృష్ణశర్మగారు రచించిన ఈశతకవాఙ్మయ సర్వస్వము సర్వవిధముల శతకవాఙ్మయ సర్వస్వమే అని నిస్సందేహముగా నుడువవచ్చును. ఇటువంటి గ్రంథ మింతవఱకు తెలుగులో రాలేదన్న అది సత్యదూరము కాదు. శతకముల పేర్లతోకాక శతక కవి నామధారుల శీర్షికలతోనే విరచింపబడినప్పటికి ఇది కేవలము శతకకవుల చరిత్రము కాదు. శ్రీ వేంకటకృష్ణశర్మగారు శతకమును రచించిన కవికాలమునేకాక పాఠకునికి ఆశతకములోని కావ్య విశేషములను విడదీసి చూపి చూఱలిచ్చినారు; విశేషపరిశ్రమచేసి శతకములోని పద్యములు ప్రసిద్ధకవి స్మృతి సంస్కృతగ్రంథములలోని శ్లోకముల కెక్కడనైన అనువాదములుకాని, వాటి ఛాయలుకాని ఉన్నచో వాటిని చూపినారు; రచనలో శతకకవులు ప్రబంధకవుల ననుకరించిన అనుకరణములను చూపినారు; శతకకవులు శతకకవులనే అనుకరించిన పట్లు చూపినారు; ఒక్కొకశతకములో కవి తెలిపిన విషయములను విడదీసి సూచించినారు; ఆ యా శతకములలో ఆయాకవులు వాడిన తెలుగు పలుకుబళ్లు, జాతీయములు, సామెతలు, నుడికారపు సొంపులు, అన్యదేశ్యములు, విశిష్టపద ప్రయోగములు మొదలైనవి కొంతవఱకేని విశదీకరించినారు; గర్భకవిత్వ చిత్రకవిత్వాదులకు ఉదాహరణములిచ్చినారు; శతకగుణావగుణములను చక్కగ చర్చించినారు; శైలీ శబ్దార్థాలంకారములకు అనేకోదాహరణము లిచ్చినారు; ఇంతెందుకు, శతకము మనము చదువకుండగనే శతకస్వరూపము పూర్తిగా మన హృదయమునకు గోచరింపజేసినారు; అట్టిచో ఇది శతకవాఙ్మయ సర్వస్వ మనుటకు సందేహ మేమున్నది? ఈగ్రంథము సార్థకనామ.

ఒక్కొక్క శతకకవిని గురించి చెప్పుచున్నప్పుడు తత్కవి రచించిన శతక సౌందర్యావ సౌందర్యములు, ప్రాశస్త్యాప్రాశస్త్యములు మన మనస్సునకు తట్టి ఆకవిమీద. ఆ శతకముమీద ఇష్టమో అనిష్టమో, సుముఖతో విముఖతో కలుగుచుండును.

ఇంతవఱకు వచ్చిన ధూర్జటికృత కాళహస్తీశ్వర శతకము ప్రతులలోని పద్యములలోగల పాఠభేదములను విశేషశ్రమ చేసి శ్రీ వేంకటకృష్ణశర్మగారు చూపియున్నారు. ఇది గొప్పవిషయము. ఇట్లొక్క కాళహస్తీశ్వరశతకము విషయమున మాత్రమే కాదు. ఇంకను మఱి కొన్నిటివిషయమున జేసియున్నారు.

ధూర్జటి వేశ్యాలోలుడను విషయమును ఖండించుచు శ్రీ వేంకటకృష్ణశర్మగారు చాల వ్రాసియున్నారు. అంత ఎక్కువగ వ్రాయ వలసిన అవసరములేదేమో. ఎంతటి మహాభక్తులయినను ఎంతటి విద్వత్తిలకులయినను చిన్ననాటినుండి అట్లే యుండియుందురనియూహించ నక్కర లేదు. ఇందుకు లీలాశుక, ఒడయనంబి చరిత్రములే తార్కాణము. అయితే కృష్ణదేవరాయల నిండోలగమున ఈవిధమయిన ప్రసంగము వచ్చియుండునాయన్న నది వేఱువిషయము. ఇంతకు నిది గాథయే. తెలుగు కవులనుగుఱించి తలతోకలేని గాథ లిట్టివనేకములున్నవి. అదియునుగాక ధూర్జటి ప్రవర్తనమును సమర్థించుటకు అల్లసాని పెద్దనను అగడుపఱుచుట అనవసరము. ఈసందర్భమున తెనాలి రామకృష్ణకవి శ్రీ వేంకటపతిరాయల (చంద్రగిరి) సమకాలికుడని వారు వ్రాసియున్నారు. ఇది సరికాదు. అతడును పదునారవశతాబ్ది ఉత్తరార్థమువాడే; పెద్దనకు సమీపమువాడే; ఇంచుమించుగ సమకాలమువాడే.

కవిచౌడప్పను గుఱించి వ్రాయుచు శ్రీ వేంకటకృష్ణశర్మగారు 153 వ పుటలో చౌడప్ప తన కందపద్యములలో చెప్పిన మట్ల కుమారానంతభూపాలుడు కకుత్స్థ విజయకృతికర్తయైన మట్ల అనంతభూపాలుడే యని వ్రాసినారు; ఇది సరికాదు. కకుత్స్థ విజయకృతికర్త అనంతభూపాలుడు వేఱు, కుమారానంత భూపాలుడు వేఱు. అనంతభూపాలునికి కుమారానంతభూపాలుడు మనుమడు; తిరువెంగళనాథుని కుమారుడు. కుమారానంత భూపాలుడుకూడ తన తాతవలెనే గొప్ప పరాక్రమవంతుడు, బహుయుద్ధవిజేత. ఇతడును కవియే; కుముద్వతీ

కల్యాణ ప్రబంధకర్త, అయితే ఈదోసగును శ్రీవేంకటకృష్ణశర్మగారే 174 వ పుటలో చిట్టచివర అధోజ్ఞాపికలో సవరించుకొన్నారు. పాఠకులు ముందు దానిని గమనించరని వారిదృష్టి నిటు త్రిప్పుటకే ఈవిషయము నిట నుటంకించినాను.

శ్రీ వేంకటకృష్ణశర్మగారు ఆ యా సందర్భముల భాష, శృంగారము మొదలైన విషయములనుగుఱించి తమ యభిప్రాయములను దెలిపియున్నారు. అవి యమూల్యములయినవి; ఏతద్గ్రంథమున కలంకారప్రాయములయినవి.

ఈశతకవాఙ్మయసర్వస్వమున నా కొక్కటే లోటు కనిపించుచున్నది. శ్రీశర్మగారీసర్వస్వమున శ్రీగోగులపాటి కూర్మనకవి, ఏనుగు లక్ష్మణకవి, కాసుల పురుషోత్తముకవి మొదలైన ప్రశస్త శతకకర్తలను గుఱించి వ్రాయలేదెందువల్లనో. వీరి నీగ్రంథమున చేర్పకపోవుట విచారకరము. నీరసకవిత్వము చెప్పిన శతకకవుల నిందు చేర్చినపుడు చక్కని రసవత్కవిత్వము చెప్పిన అట్టి కవివర్యులను విడిచిపెట్టుట అంత సమంజసముగ కానరాదు. తెలుగు శతకము లన్నిటినిగుఱించి వ్రాసినప్పుడే ఇది నిజముగా శతకసర్వస్వ మనిపించుకొనును. పండిత శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావుగారి శతకకవుల చరిత్రలోని కొక్కని శతక కవులనుగురించి మాత్రమే ఈసర్వస్వమున వ్రాసియున్నారేమో యన్న వారు పరామర్శించిన కవులనుగుఱించికూడ వీరు వ్రాసి యున్నారు. లేదా ప్రశస్తశతకములు రచించిన వారినిగుఱించి వ్రాసిన ను అదొకతీరుగా నుండెడిది. అట్లునుగాక ఇట్లునుగాక ఎవరో కొందఱిని గుఱించి మాత్రమే వ్రాయుట సబబుకాదు; శతకవాఙ్మయ సర్వస్వమునకు సంపూర్ణతయు లేదు.

అచ్చుతప్పులు లేకుండ ఇంతటి పెద్దగ్రంథము నింత నిర్దుష్టముగ ప్రకటించుట గొప్పవిషయము. గ్రంథ మంతట వెదకి చూచినచో వ్రేళ్ల మీద లెక్కపెట్ట దగినన్నికంటె ఎక్కువ తప్పులు లేవు. అవియైనను కడు సామాన్యమయినవి. ముఖ్యముగా సవరింపవలసినవి రెండే కలవు. పుట 215 లో "గుమిలి" అనుటకు "గూలిమి" అని పడినది; పుట 160 లో "మాడుగుల" అనుటకు "మాడుగల్లు" అని పడినది.

శ్రీ వేంకటకృష్ణశర్మగారు ఉన్నతపాఠశాలలో ఉపాధ్యాయులుగా నుండి, చరిత్రపరిశోధనాత్మకమయిన, విమర్శనాత్మకమయిన ఇటువంటి గొప్ప గ్రంథమును రచించిరన్న, అది మెచ్చుకొనదగిన విషయము. ఇది వారి భాషాభిమానమునకు తార్కాణ ; వారి చరిత్ర పరిశోధనాదక్షతకు, విమర్శనాకౌశలమునకు గీటురాయి. వారుచెప్పిన చారిత్రిక విషయములలోకూడ పొరపాటు లేవియు లేవు. ఎక్కడనైనన ఏ యొకటి రెండయిన నున్నచో, అట్టివంత గణింపదగినవి కావు; వాటివల్ల గ్రంథప్రశస్తికి భంగము వాటిల్లదు. ఇటువంటి ఉత్తమగ్రంథమును ఆంధ్రపాఠకలోకమునకు సమర్పించినందుకు వారు ఎంతయు అభినందనీయులు. వారింకను ఇట్టి కృతులు రచించి సుకృతులు కావలెనని నాకోరిక.

పురశవాకం, మద్రాసు,
జయ, మార్గశీర్షము.

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ.

అవతారిక

శ్రీపతిశాస్త్రి రూపమున
 శ్రీపతియే యరుదెంచి "లెమ్ము లె
మ్మీపని కుద్యమింపు, తడ
 వేల యొనర్చెద"వంచు నన్నుఁ బ్రే
రేఁపుచు ముద్రణార్థమయి
 ప్రేమను బ్రతిములం గొనంగ సా
మ్మేపున నప్పుడే యొసఁగ
 నే నిటు గ్రంథము వెల్వరించితిన్ ॥

తొలి నా చేసిన పుణ్యకర్మ ఫలమో,
 తోరంపు భాగ్యప్రభా
వ లసత్ శ్రీకరుణాకటాక్షమొ యిటుల్
 భాషామహాదేవి నేఁ
గొలువం బూసితి, నీప్రయత్నము 'మహా
 కూపార మేతంబు నె
త్తు' లలిం దోఁచెడు, నైన మానుదునె య
 స్తోకస్వధర్మాదృతిన్ ?॥

మున్ను తెలుఁగు కావ్యములు సృజించినవారి
వ్రేళ్ల మీఁద లెక్క పెట్టవచ్చుఁ
గాని, నూర్ల కొలఁదిగా శతకముల ర
చించినట్టి కవుల నెంచఁదరమె ?॥

కావ్యములుం, బురాణము ల
 ఖండమతి ప్రతిభాతిరేక సం
స్తవ్య విపశ్చిదగ్రగణుల
 స్వాంతము రంజిల వ్రాసినట్టి స
త్కవ్యమలప్రసిద్ధ చరి
 తంబులు వాకొనవచ్చుఁ గాని, సం
భావ్యమె యట్టు లీశతక
 వర్గ కవీంద్రులఁగూర్చి చెప్పఁగన్ ?॥

ఒండా ? రెండా ? మూఁడా ?
బండెడు శతకములు దెనుఁగుబాసఁ గలవయో !!
పండితులదృష్టి కందొ
క్కండేనియు నెక్కు లేని కారణమేమో ?॥

నను మించంగల పండితాగ్రణులు పూ
        నం బాత్రమాకార్య, మే
ననుమానింపక సల్పనెంచు, టపహా
        స్యంబే యటం చెంచియున్,
'మనముం జేయుద మేదియో యొకటి' యన్,
        భావంబు ప్రేరేప, నా
నను జేపట్టితి, నిట్టి శతక వా
        క్చారిత్ర నిర్మాణమున్ ॥

సాహిత్యమ్ము స్వశక్తి, ప్రాక్చరిత వి
        జ్ఞానమ్ము శూన్యంబు, ప్ర
త్యూహానీకము మెండు, దైవబల మెం
        దు న్నాస్తి, ప్రాప్తార్థ సం
దోహమ్మల్పము, శారదాంబ యడుగుం
        దోయిం బ్రసేవింప నె
ట్లీహం గాంతు మదిం, గృతార్థజను, వే
        నేరీతిం గందుం గటా !

దీమసము, పట్టుదల, గుఱి, తెగువ, సత్త్వ,
మనెడు నైదును దోడులై యమర, రక్తిఁ
బూనితి శతకశోధన మేను, శక్తి
కొలఁది సలుపఁగఁ బండితుల్ గానముఁ గొనుఁడు.

ప్రార్థనము

కోటివచ్చునుగాక, మోమోటలేని,
సరసతయె లేని. యౌదార్యసరణి లేని
వాక్సతిం బ్రీతిఁగనని దౌర్భాగ్యులిండ్ల
నన్ను వడిగాపు సేయకు కన్నతల్లి!

కృతి సమర్పణము

శ్రీధర! నీకృపామృత ని
రీక్షణ గోచుల కష్టుఁడైన దు
ర్మేధసుఁ జేసి భారతికిఁ
బ్రీతిని గూర్చెదు బిడ్డఁడై, బుధా
రాధితకావ్యనిర్మితి ని
రంతరముం బచరించి, పేర్మి వి
ద్యాధనగౌరవంబు లజ
రామర సద్యశమంది రాజిలున్ ॥

శతక వాఙ్మయరమను నాసుతను, దీని,
నతులితప్రేమ, నైదవసతిగ నొసఁగి
యతికృతార్థుఁడనైతి, నీప్రతివరుండు
వెతకినను నెందుదొరకునే? వేంకటేశ!॥

'భామినీవిలాస' బహువిధసంచారి,
'కుందమాల'ధారి, కుత్సితారి
గణ మ'దోరుభంగ'కారి. మధువిసారి
'సోన' లాను శౌరి, సుఖవిహారి ॥

హరిగుణాలంకారా!
మారమణీచిత్తచోర! మహిమోదారా!
కారుణ్యరసాసారా!
కూరిమి నానతులతోడఁ గొను మీసుకృతిన్॥

కృతజ్ఞత

నా శతకవాఙ్మయసముద్ధరణాభిలాష మీనాఁటిది కాదు. దాదాపు పదేండ్ల నాఁటిది. తదాశయసాఫల్యమునకు నేనెంత యుబలాటపడుచుండినను ఇంతదనుక సదవకాశము లభించినది కాదు. యత్నించునప్పుడెల్ల నేదియో యొక యాటంకము. అంతతో నిరుత్సాహము. అప్పటి కుద్యమవిరమణము. తుదకు నాజీవితమున నీమనోరథము నెఱవేఱకయే పోవునో యని శంకాకులమానసుఁడనగుచుండిన దినములు లేకపోలేదు. ఎట్లో యాంధ్రభారతీదేవి నాపై ననుగ్రహించినది. నావరివస్య నంగీకరించినది. శ్రీధరరావు గారి బాసట గల్పించినది. 'మాతృసేవ'ను జూపినది. ఇఁకేమి? కొండంతబలము చేకూరినది. కార్యమున కుపక్రమించితిని. తప్పక ప్రతివారము "శతకవాఙ్మయ" వ్యాసములు మా పత్త్రికామతల్లి ప్రచురింప దొరకొన్నది. నాయుత్సాహము మిన్నుముట్టినది.

ప్రాచీనార్వాచీనశతకములు సేకరింపఁగడంగి నాయభిప్రాయమును—'స్వతంత్ర'—'కిన్నెర'—'త్రిలిఙ్గ'—'గృహలక్ష్మి'—మున్నగు పెక్కుపత్త్రికలలోఁ బ్రకటింపఁ జేసితిని. తెలుఁగునాఁటి నాలుగుచెఱఁగులనుండి పుంఖానుపుంఖములుగ శతకములు వచ్చినవి. ఇంకను వచ్చుచున్నవి. ఇవన్నియు 'సర్వస్వ' సంపుటములకెక్కఁదగినవిగనే తోఁచుచున్నవి.

దీని 'సర్వస్వ' మనుటలో విశేషము లేకపోలేదు. తెలుఁగునాఁటి సంప్రదాయములు, సాంఘికవ్యవస్థలు, రాచఱికములు, నాగరికతావైఖరులు, సారస్వతమార్గములు క్రమక్రమముగ నెప్పటికప్పుడే యేతీరున మాఱుపాటులు పొందుచుండినవో తెలియఁ జేయునట్టి శతకములలో—ఆ యా దేశకాలపాత్రానుగుణములగు తెలుఁగునాఁటి పలుకుబళ్లు, నానుడులు, సామెతలు, జాతీయములు, సాంకేతికములు, అన్యదేశ్యములు—తత్కర్తలెట్లుపయోగించిరో, తెలుఁగుజాతి ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమున కవి యేరీతిఁ దార్కాణములగుచున్నవో, సాధ్యమయినంతవఱకిందు దర్పణమునందుంబలెఁ బ్రతిఫలింపఁ జేయఁ బ్రయత్నించితి.

శ్రీవంగూరు సుబ్బారావుగారు నిర్మించిన శతకకవుల చరిత్రమును కాలిబాటయే, నాయీ 'సర్వస్వ'మను రహదారి కాధారము. వారు క్రీ. శ. 1150–1500 వఱకుఁ బది మంది కవులయు, 1500–1600 వఱకుఁ బదునెనిమిదిగురు కవులయు, 1600–1800 వఱకు నలువదియేడుగురు కవులయు, 1800–1900 వఱకు నూటిరువదియైదుగురు కవులయుఁ జరిత్రములు సంగ్రహములుగ వ్రాసిరి. వారాగ్రంథము రచియించునాఁటి కుపలబ్ధములయిన శతకకర్తల చరిత్రములవియే యని యూహింపఁ దగియున్నది. కాని, 1600 నుండి 1900 వందలవఱకు 250 శతకములకుఁ బైఁగనే యుత్పత్తిల్లినవి. ఇఁక 1900–1950 మధ్యను 300 శతకములు బయలువెడలినట్లు, నాకు లభించిన—లభించుచున్న శతకములంబట్టి యూహించుచున్నాను. ప్రతికవి కందుబాటులో ననుకొన్న దేతడవుగ, ఆశువుగఁ జెప్పవీలయిన కృతి శతకమే యగుట యందులకుఁ గారణమనవచ్చును.

శతకకవుల చరిత్రములో:—(1) సంగ్రహములని తోఁచిన యొక కొందఱు కవులచరిత్రములు విపులీకరించితిని. (2) అసంబద్ధములని యెంచిన కొందఱిచరిత్రాంశములు (కాలక్రమాదికములలోనేగాక తక్కిన విషయములలోను) సకారణములుగ విమర్శించితిని. (3) సుబ్బారావుగారి కక్కాలమున దొరకిన బహుళ శతకకర్తృశతకమొండుమాత్రమే సూచింపఁబడ, తక్కినవానింగూడ సంపాదించి యిందు వానింగూడ సమీక్షించితి. (4) చాలవఱకుఁ గొందఱిచరిత్రములు సమగ్రములని తోఁచినవి. అట్టివాని చర్వితచర్వణములుగఁ జెప్పనిచ్చలేక మానితిని. ఇంకను, ఈరెంటికి (శతకకవులచరిత్రమునకును, సర్వస్వమునకును) గల తారతమ్యములకుఁ జదువరులే ప్రమాణము.

ప్రకృతమాంధ్రచారిత్రక గగనాంగణ వీథిం బ్రకాశించు లోకబాంధవసుధాంశులు, పూజ్యులు, శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు; శ్రీడాక్టరు నేలటూరు వేంకటరమణయ్య ఎం. ఏ. గారు, నాకీసర్వస్వనిర్మాణ ప్రయత్నమునఁ జాలవఱకుఁ బ్రామాణికులు. అందుఁ బ్రథములు ప్రత్యక్షముగ, మఱి ద్వితీయులు పరోక్షముగ. ఏసంశయమేని, ఏ సమయమున నేనడిగినంతనే విసుగు విరామమనునది యెఱుంగక నిష్కపటముగ హృదయమున నున్నవిషయమును విప్పిచెప్పఁగల శ్రీశర్మగారి సుహృద్భావము నేనెన్నఁటికిని మఱువఁజాలను. ఈశ్రేణిని జేరినవారే, నాకాప్తమిత్రులగు శ్రీ ఆంద్ర శేషగిరిరావు (బి. ఏ.) గారును. శ్రీడాక్టరు నేలటూరు వేంకటరమణయ్యగారితోడి పరిచయము నాకుఁ బ్రత్యక్షముగలేమి, వారి వెల్గోటివారి వంశచరిత్రాదులు, భారత్యాది సంచికలలోని యపూర్వవ్యాసములు, మున్నగు వానినుండి నేనెన్నియో విషయములు గ్రహించితి; అబ్బ! అవెక్కడివ్యాసములు? చారిత్రకనిధులుగాని!

పూర్వాంధ్ర చరిత్రకారులకును, నేఁడు మనభాగధేయాధిక్యమున మనమధ్య వెలయు మహాశయులకును మనయాంధ్రప్రపంచమెంతయు ఋణపడియున్నది. చారిత్రక పరిశోధనాసక్తిగల యువకులు పెక్కురు నేఁడు బయలువెడలుచున్నారు. కాని, వారు తమ్మాశ్రయించినపుడు వారిసంశయములు నివారింపఁదగు సరకు తమకడనుండియు, వారిని ప్రోత్సహింతమను నుద్దేశములేక యేరవంత తాము బయటపెట్టినను దమకాణాచి ముల్లెలు కొల్లవోవు ననుకొనువారు, పుటలకుఁ బుటలువ్రాసి దాఁచుకొన్న విషయములు తుదకుఁ జెత్తదిబ్బల పాలగుటకయిన నోర్తురు; కాని, ఏపత్రికాముఖముననైన బయలు పెట్టుదమను మహదాశయము, విశాలహృదయము వారి కుండదనుట మనమెఱుంగనిది కాదు. ఈవిషయమున మనమింకను పాశ్చాత్య పరిశోధకులకడ నేర్వఁదగు విషయములు పెక్కులుగలవు.

'మాతృసేవ'—లోని నాశతకవాఙ్మయ వ్యాసములన్నియుఁ దొలుదొల్త వ్యావహారికముననే సాగించితిని. వానినన్నింటిని నట్లే ప్రచురింతమా, లేక, సలక్షణభాషలోని కెత్తివ్రాయుదమా, యను జిజ్ఞాస ఒకరాగాన నాకుఁ దీఱినదికాదు. గొప్ప విద్వాంసులను భాషాభిజ్ఞుల ననేకులను సంప్రతించితిని. పెక్కురు సలక్షణభాషకుఁ, గొం

దఱుమాత్రము వ్యవహారిభాషకు సమ్మతిం జూపిరి. బహుళవిద్వదంగీకృత మార్గమే గ్రాహ్యమని, తుదకు సలక్షణభాషలోనే వ్రాయుట సముంజసమని తోఁచినది. కాని, యీపనికించుక బద్ధకించితిని. పిష్టపేషణము నాస్వభావమునకు దూరమయినదగుటం, నా సహాంధ్రోపాధ్యాయుఁడు చిరంజీవి విద్వాన్ శ్రీహనుమనగుప్తి రాధాకృష్ణయ్య కాపని యప్పగించితిని. అతఁడు ఓపికమెయి నీకార్యభారము బయివేసికొనెను. కాని, అతని వ్రాఁత, పునఃపరిశీలనశ్రమ మొండొకటి నాకధికముగఁ గల్పించెను. అయిన, నది నా దోషమే. వ్యావహారికమున నేనుపయోగించిన శబ్దము సలక్షణమో, కాదో నిర్ణయించు సామర్థ్యమతనికిఁ జాలకుండెను. అట్లును దెలిసికొనుచు నేనుచరిత్రమువఱ కతఁడు సాగించి, సెలవులకు స్వగ్రామమున కరిగెను. అట్టియెడ, నాకనిష్ఠసోదరుఁడు చి॥ విద్వాన్ చంద్రశేఖరయ్య తానిది పూర్తిచేసి యిచ్చెదనని దాదాపు వ్రాఁతలో 500 పుటలవఱకు (అనఁగా) ఇంతవఱకు సలక్షణభాషలో వ్రాసి, యేనాఁటి కానాఁడు ముద్రణమున కందిచ్చుచువచ్చెను. ఇంకను అతని యీలేఖనభాగము కొఱవడలేదు. ఈ చిరంజీవు లిరువురకును బరమేశ్వరుఁడాయురారోగ్యభాగ్యములు చిర మొసంగుఁగాక !

సుప్రసిద్ధ చిత్రకారుఁడును నాబావమఱఁదియునగు చి॥ శ్రీ కోడూరు రామమూర్తి గ్రంథమున కలంకార ప్రాయములుగ రెండు కళాఖండముల నభ్యర్థించిన వెంటనే చిత్రించి యొసంగినందులకు అతనికి కృతజ్ఞతతో నా హృదయపూర్వ కాశీశ్శతములు చెల్లింతును.

నారచనా సందర్భములలో నెప్పుడే యపూర్వగ్రంథము గావలసినను అదియెందున్నను సాధించి తెచ్చి యొసంగుచుండిన నా చిరమిత్రులును, లీలావత్యాది గ్రంథరచయితలును వావిళ్లనిఘంటు నిర్మాతలునగు శ్రీ వేదము లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి గారికిని ఈగ్రంథమును సాంతముగఁజూచి, గుణదోషములం రెంటింగూడఁ నిష్పాక్షికముగఁ జర్చించుచు, విపులముగ పీఠికాదులు వ్రాసియొసంగిన మాననీయులు శ్రీడాక్టరు నేలటూరు వేంకటరమణయ్య, ఎం. ఏ. గారికి, చారిత్రక పితామహులు శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారికిని నాహృదయపూర్వకకృతజ్ఞతాభివందనములు సమర్పించుచున్నాఁడను. వీరందు సూచించిన నాచారిత్రక పరిశోధనాంశములలోని విభిన్నాభిప్రాయములం గూర్చిన 'తబ్దీలు'—ఇంకను బరిశోధనావశ్యకములయినను, ఆరంగమున నిరంతరకృషి యొనర్చుచున్న చరిత్రజ్ఞుల స్థిరసిద్ధాంతములు సప్రామాణికములగుట నాకు శిరోధార్యములే; కావున, మున్ముందు వెలువడఁబోవు సంపుటములలో—అనుబంధముక్రింద వానింగూర్చి పాఠకమహాశయులకుఁ దెలిపికొందును.

మదరాసు,
జయ. విజయదశమి.

ఇట్లు,
వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ.

శతకవాఙ్మయ సర్వస్వము

———♦♦———

విషయానుక్రమణిక

———♦♦———

పుటలు.

మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు

(ప్రథమాంధ్రశతక స్వరూప నిర్మాత)

(క్రీ. శ. —1160 ప్రాంతము)

—◦◦—

పండితారాధ్యుల జీవితము

ఆంధ్రదేశమున — 'వీరశైవాచారము'ను బ్రచారమునకుఁ దెచ్చినవారిలోఁ బండితారాధ్యులే మొదటివాఁడని చెప్పఁదగును. ఇతనికిఁ బూర్వమే, కొంద ఱీ శైవాచారము నవలంబించియుండినను, అది విశేషప్రాబల్యము నందినది, ఈమహనీయుని మూలముననే. కావున నితని 'శివతత్త్వసారము' ను గూర్చి విమర్శించుటకుముందు, ఇతని జీవితవిశేషముల నొక్కింత తెలిసికొను టవసరము గాకపోదు.

గోదావరీమండలమందలి దక్షారామ భీమేశ్వర సన్నిధిని బురోహితుఁడును, ఋగ్వేదియు నయిన భీమనపండితునకును గౌరాంబకును మన పండితారాధ్యులు వరప్రసాది యగు కుమారుఁడు. వీరిది 'గౌతమగోత్ర' మని శ్రీలక్ష్మణరావుగారును, 'వానసవంశ'—మని శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావుగారును నిర్ణయించినారు. భీమన పుత్రార్థియై శ్రీశైల మల్లికార్జునదేవుని సన్నిధానమున శివపంచాక్షరీ మంత్రము పురశ్చరణ మొనర్చుటచేఁ, దత్ఫలితముగఁ బండితారాధ్యులు జన్మించెననియు, నేతత్కారణముననే యతనికి 'మల్లికార్జునుఁ' డని తలిదండ్రులు నామకరణము చేసిరనియుఁ, దెలియుచున్నది. పండితుఁడు చిన్నతనమునఁ దనగ్రామమున కనతి దూరమందలి 'కోటిపల్లి' లో నుండిన 'యారాధ్యదేవుఁ'డను వీరశైవాచార పరాయణు నాశ్రయించి, సమస్తవిద్యలలోఁ బ్రావీణ్య ముపార్జించుటయ గాక, యాతని యనుగ్రహముచే శైవదీక్షవహించెను. అప్పటి నుండి పండితారాధ్యులు శైవాగమరహస్యములను బూర్తిగ గ్రహించి, తదనుసారము వర్తించుచుండ, నచటిబ్రాహ్మణులు విభూతి రుద్రాక్ష లింగధారణములతో 'బూడిదెబుస్సన' వలె నున్న యీ ప్రతిభావంతుని వాలకము నాక్షేపించిరఁట! వారి కపుడు మనపండి

త్యము, విభూతిమహిమ, రుద్రాక్షమహిమ, లింగార్చనామహిమ, ప్రసాదస్వీకారమహిమ, గురుపాదోదకమహిమ — మున్నగువానిం గూర్చి బోధించి, ఘంటాకర్ణాది భక్తులకథలు వివరించి, నోరెత్తకుండఁ జేసెనఁట !

ఈపండితుని ప్రభావము విని చూడవచ్చిన పోరంగ్ల సురసానమ్మ, బెద్దేవి వేమనారాధ్యుఁడు మొదలగువారిరాక విని, తాఁ జేయుచున్న శివపూజ చాలించి, వచ్చి 'జంగములు లింగరూపులు ; వారి నర్చించుట లింగార్చనముకంటె శ్రేష్ఠమయిన'—దని వారిని సత్కరించెను. అట్టియెడ సురసానమ్మ పండితారాధ్యులకు బసవేశ్వరుని మహిమంగూర్చియు, నతని భక్తజనప్రభావమును గూర్చియు నివేదించెను.

పండితారాధ్యులు తన శిష్యవర్గముతోఁ గూడ యాత్రార్థము శ్రీశైలమున కేఁగుచు, మార్గమధ్యమున 'ధనదుప్రోలు' [1](చందవోలు)—అను గ్రామమును జేరెను. అది వెలనాటి రాజుల రాజధాని. ఆకాలమున వెలనాటి (రెండవ) చోడరాజు రాజ్యముచేయుచుండెను. పండితుఁ డాగ్రామమందలి ప్రజలకు శైవమతమునుగూర్చి బోధించుచుండ, రాజగురువగు బౌద్ధపద పదాచార్యుఁడు సహింపక, రాజుతోఁ జెప్పి, గొప్పసభచేసి పండితారాధ్యులను వాదమునకుఁ బిలిపించెను. అతఁ డపుడు బౌద్ధమతము నేకాక, తక్కిన మతములనుగూడఁ, దన పాండిత్య ప్రతిభా ప్రభావమున ఖండించి, శైవమతమును స్థాపించెను. పైఁగా, దానింగూర్చి విపులముగ నుపన్యసించి, 'శివుని మించిన దేవుఁ డున్నాఁ'—డని నుడువు 'పాపాత్ముని శిరస్సును దనకాలితోఁ దన్నెద'—నని—ప్రతిజ్ఞ గావించెను. పండితారాధ్యుల వాదమునకు సభ్యు లెంతయు హర్షించిరి. బౌద్ధపరివ్రాజకుఁడు, మాఱుపలుక నేరమి దురాగ్రహ పిశాచ గ్రస్తుఁడై యవమానమునఁ దన నోటి కసి దీఱ, నతని నిందించుచు సభవిడిచి లేచిపోయెను.

---

1. ఇది గుంటూరుజిల్లా తెనాలితాలూకాలోనిదని శ్రీ లక్ష్మణరావుగారన్నారు. కాని, విశాఖపట్టణ మండలములోనిదని—తగిన యాధారములతో శ్రీ నేలటూరు వేంకటరమణయ్య—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ 'భారతి'—లోఁ బ్రకటించిరి.

తమగురువును బౌద్ధుఁడట్లు నిందింప, విని పండితునిశిష్యులు పైఁపడఁజాలకుండిరి. వారిలో శేమయ్య, దేవయ్య—యను వార లాబౌద్ధభిక్షువును వధింపఁ గృతనిశ్చయులయి, యతఁ డేకాంతముగఁ బూజించు బౌద్ధవిగ్రహముగల సముద్రపులంకలోని దేవాలయమున కొకనాఁటి సాయంతనము (అతఁడక్కడకు వచ్చుటకు ముందే) పోయి, విగ్రహమునకు వెనుక దాఁగియుండిరి. సాయంసమయ పూజార్థము—బౌద్ధగురువు దేవాలయముం బ్రవేశింపఁగనే, వారిరువు రతనిపైఁ బడి చంపివైచిరి. ఈవిషయమును రాజెఱింగి, మండిపడి, పండితారాధ్యులను బిలిచి యడుగఁగా, "నేనే యాబౌద్ధుఁ జంపించితిని. ఆదోషము నాదే"—యని యానేరముఁ దనపయి మోపుకొనెను.

అంతట, రాజాతని నయనగోళముల నూడఁబెఱికించెను. పండితారాధ్యు లప్పుడా జేనికి శాపంబిడి, యటనుండి శిష్యవర్గముతోఁ గూడ నమరావతికిఁ దఱలిపోయెను. [1]ఇందలి సత్యాసత్యము లెట్లున్నను, వెలనాటి రెండవచోడరాజునకుఁ దరువాత, నతనివంశమువారు, 25, 30 ఏండ్లకంటె నెక్కువకాలము రాజ్య మొనర్ప లేదనుటకుఁ జరిత్రాధారములు గలవు.

పై కథనే మఱొకవిధముగా చందవోలు కైఫియత్తు చెప్పుచున్నదని శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు 'శివతత్త్వసార' పీఠికలో నిట్లు వాకొనుచున్నారు:—

"పండితారాధ్యులు శ్రీశైలమునకుఁ బోవుచు, చందవోలునకు వెడలి, పాంచేశ్వరస్వామి గుడిలో దిగెను. కొండపడమట, బుద్ధరాజు (చోడుని బావమఱఁది) గురువైన బౌద్ధుఁడు, 'బుద్ధాం'—అను గ్రామమం దుండెను. వాఁడు పండితుని మహిమను జూచి, యోర్వలేక పోయెను. పండితుని ప్రతిదిన శివపూజలోఁ గావలసిన యొకపూజాపాత్రను, బౌద్ధుని శిష్యుఁడయిన 'బెజ్జుఁ' డనువాఁడు ఎత్తుకొనిపోయెను. పండితుని శిష్యులు వానిం బట్టుకొనిచంపిరి. ఈవిషయమును

1. ఇది వాస్తవమయి యుండవచ్చునని శ్రీ సోమశేఖరశర్మగారు సమర్థించిరి. దానిని శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారు బలపఱచుచు (తారణ—మాఘ) 'భారతి'—లో వ్రాసిరి.

వారు తమగురువునకుఁ దెలుపలేదు. అంత, బుద్ధరాజు పండితునియొద్దకు మనుష్యుల నంపి, నరహంతకునికి ఏమి శిక్ష శాస్త్రీయమని అడుగఁగా, కనులు తీయుటయే తగిన శిక్ష యని పండితుఁడు చెప్పెనఁట! దానిపై బుద్ధరాజు పండితునికనులు తీయించెను. పండితుఁ డాతనికి శాపమిచ్చి, యిఁకమీఁద శైవులెవరును చందవోలులో తీర్థము పుచ్చుకొనఁగూడ దని శాసించి వెడలిపోయెను."

పండితుఁ డమరావతిఁ జేరి, చోడునితోఁ బ్రసంగించిన పాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముగ నమరేశ్వరాష్టకమును బఠించెను. అతఁ డక్కడ నుండు కాలముననే, బసవేశ్వరుఁ డతనికి శివప్రసాద మగు భస్మమును బంపెను. తన్మహిమాతిశయమునఁ బండితారాధ్యులు కన్నడములోఁ గూడ కవిత్వము చెప్పుటకు మొదలిడెనఁట! తరువాత బసవేశ్వర దర్శనార్థము పండితుఁడు కల్యాణపురమునకు బయలుదేఱి పోవుచుఁ, ద్రోవను "నిడుగుడుముల" —[1] 'పానుగల్లు' —అను ప్రదేశములకు వెడలి, శివప్రభావముంగూర్చి బోధించి జాలమందిని దనశిష్యులను జేసికొనెను. పిదప 'వనిపురము'మీఁదుగా, కల్యాణపురమునకుఁ బోవుచుండ, నంతకు వారముదినములముందే బసవేశ్వరుఁడు లింగైక్య మందెనని తెలిసి, చాల దుఃఖముతో ఆయననుగూర్చి వాపోయెను.

అనంతరము కల్యాణపుర ప్రయాణము నుజ్జగించి, శ్రీశైల యాత్రకు దారిఁ దీసెను. అక్కడికి సమీపమున నున్న 'వెల్లటూరు' గ్రామమున సకుటుంబశిష్యపరివారముగ నిలిచి, తన ముఖ్యశిష్యుఁ డయిన దోనమయ్యను, శ్రీశైలప్రదక్షిణ మొనర్చి, తనమాఱుగా వ్రతసమాప్తిఁ జేయుమని నియోగించి పంపెను. అతఁ డట్లేచేసి, వచ్చి, శ్రీశైలమాహాత్మ్యమును బండితునకు వర్ణించి చెప్పఁగా నతఁడు పరమానందభరితుఁడై, ఆగ్రామముననే శివునిగుఱించి ప్రార్థించుచు లింగైక్యము నందెను.

---

1. 'పానుగల్లు' లు తెలంగాణములో రెండున్నవి. చిత్తూరుజిల్లాయం దొండున్నది. తెలంగాణములోనివి :— నల్గొండజిల్లాలో నొకటియు, మహబూబు జిల్లాలో నొకటియుఁ—గలవు. పండితుఁడు వెడలిన దిందు రెండవదానికే.

అతనియనంతరము, దోనమయ్యా మొదలగు శిష్యబృందము ఆతని పెద్దకొడుకయిన కేదారయ్యాకు, "ఆరాధ్య" పట్ట మిచ్చి, యతని భక్తి సామ్రాజ్యమున కధిపతిఁగాఁ జేసిరి. ఈవిషయమును కీ॥ శే॥ శ్రీ వేటూరు ప్రభాకర శాస్త్రిగారు తగిన నిదర్శనములతో దృఢపఱచిరి.

ఇది పండితారాధ్యుల సంగ్రహచరిత్రము. ఇఁక బసవేశ్వరునికిఁ బండితారాధ్యులకు—ఏ యే సిద్ధాంతములలో భిన్నాభిప్రాయములు గలిగినవో యించుక పరిశీలింతము.

శివదీక్షావిధులలోఁ బండితారాధ్య బసవేశ్వరుల కంతగా భేదాభిప్రాయములు లేవు; కాని, ఆచరణ విధానములలో మాత్ర మొక్కింత వేఱుపాటులు తోఁచుచున్నవి.

బసవేశ్వరుఁడు:—(1) వేదాలే ప్రమాణము లని యనఁడు. (2) వర్ణవిభేదముల నంగీకరింపఁడు. (3) యజ్ఞోపవీతధారణమును సమ్మతింపఁడు. (4) లింగధారణమునకుఁ బ్రాధాన్య మొసంగును. (5) భస్మస్నానమును బరమపవిత్రముగా గణించును. (6) ఇతని సిద్ధాంతముల ననుసరించువాఁ డేజాతికిఁ జెందినవాఁడయినను — 'జంగముఁడు' (లింగాయతి) యగును.

పండితారాధ్యులు:—(1) వేదములతోఁబాటు శైవాగమము లనుగూడఁ బ్రమాణములుగ నంగీకరించును. (2) వర్ణవిభేదములను బాటించును. (3) లింగభస్మధారణము లెంత ముఖ్యములో, యజ్ఞోపవీతధారణముగూడ నంత ముఖ్యమయినదిగ భావించును. ఇతని సిద్ధాంతముల ననుసరించు బ్రాహ్మణులు ఆరాధ్యులు. తక్కిన వర్ణములవారు శివదీక్షాపరులు.

వీరిరువురకు నిట్టి స్వల్ప భేదములున్నను, బరమ వీరశైవాచార ప్రధాన సిద్ధాంతములలో భేదము లేమాత్రము గనఁబడుట లేదు. పైఁగాఁ, దనకంటె ముందు దేశమున వీరశైవమతమును బ్రచారమునకుఁ దెచ్చిన బసవేశ్వరునియందుఁ, బండితారాధ్యుల కపరిమిత భక్తి యుండెడిదని తెలియుచున్నది. ఇంతకును బసవేశ్వరుఁ డేవర్ణమునకుఁ జెందినవాఁడో స్పష్టమగుట లేదు. కాని, కల్యాణపురమున రాజ్య మొనర్చిన బిజ్జలుని కతఁడు మంత్రి యని చరిత్రలు వెల్లడించు

చున్నవి. అతఁడు పండితారాధ్యులను దన మతములోనికి వచ్చి (జంగములు) లింగాయతులలోఁ గలసి పోవలసినదని కోరఁగా, నతఁడు :— "భక్తిమీఁదవలపు బ్రాహ్మణ్యంబుతోఁ బొత్తుఁ బాయలేను నేను బసవలింగ"—యని యుత్తరమిచ్చినట్లు చెప్పుచున్నారు. దీనింబట్టి, పండితారాధ్యులు తన బ్రాహ్మణ్యమును గాపాడుకొనుచు, వీరశైవాచారదీక్ష నవలంబించి యుండెననుటయందు సందియ మిసుమంతయు లేదు.

వీరి మతసిద్ధాంతము లనుసరించు ద్విజుల నారాధ్యులందురు. కాని, వారు మనయాంధ్రదేశమునఁ దప్ప మఱెక్కడను గానరారు. వారందఱు లింగధారులే. అఱవదేశమునఁగూడ నిట్టి వీరశైవాచార దీక్షగల బ్రాహ్మణులు లేకపోలేదు. వారిని "గురుక్కళ్"—"దీక్షతర్" అని యందురు. కాని వీరికి లింగధారణము లేదు. వీరే యక్కడి శివాలయములలో నర్చకులుగూడ. శివనిర్మాల్యము ననుభవించు కారణమున—వీరు తక్కిన బ్రాహ్మణవర్గములకుఁ బంక్తి బాహ్యులయిరి.

తక్కిన బ్రాహ్మణేతర జాతులలోని వీరశైవమతావలంబుల యందు వర్ణవిభేదము లంతగాఁ గనిపించవు. తెలుఁగుదేశము నందలి వీరి తెగవారికి జంగములనియుఁ, గన్నడదేశమున నుండువారికి 'లింగాయతు'—లనియుఁ, దమిళదేశమున వసించువారికి 'పండారు'—లనియుఁ బేరులు వాడుకలో నున్నవి. వీరిలో పండారులకు లింగధారణము లేదు. తక్కినవారి కున్నది. ఆంధ్రదేశమున (సాధారణముగా—కృష్ణ, గోదావరి, గుంటూరు, నెల్లూరు, చిత్తూరు మండలములలో) ఈజంగములు విశేషముగాఁ గనిపించుచున్నారు. కన్నడప్రాంతమున (బళ్లారి, చిత్తూరు, ఉత్తరార్కాడు—లలోని తెలుఁగురాజ్యపు సరిహద్దు ప్రదేశాలలోను, మైసూరురాజ్యమునను) లింగాయతు లెక్కువగ నున్నారు. ద్రావిడదేశమునఁ జెదురుచెదురుగఁ గనఁబడుచున్నారు. అయిన, వీరందఱు నొక్క వర్ణమునకే చెందినవారని చెప్పఁదగును. వీరిలోఁ (బెంగుళూరు, ఆరణి, కంచి మున్నగుచోట్లలో) జాలమందికి పట్టు (చీరెలు వగైరా) వస్త్రములనేత ప్రధాన జీవనవృత్తి. వీరందఱకు 'సెట్లు'—అను బిరుదముగూడఁ గలదు. బసవే

శ్వరుండు 'కన్నడి'—అయినందున, నతనిమతము కర్ణాటదేశమున మిక్కుటముగ వ్యాపించినట్లు కనఁబడుచున్నది. బెంగుళూరు ప్రాంత మందలి 'బసవనగుడి'—అను పురము బసవేశ్వరుని పేరితోనే యేర్పడి యుండవచ్చును. చిత్తూరు మండలమందలి 'పుంగనూరు' జమీందారులు గూడ లింగధారులే. వారి బిరుదగద్యలో 'బసవ'—శబ్దమున్నది.

ఇఁక పండారులు ద్రావిడదేశమున నధికముగ నివసించు చున్నారు. వీరి గురువులు — శ్రీజగద్గురువగు ఆదిశంకరులవలె నక్కడక్కడఁ బెద్ద బెద్ద మఠములను స్థాపించిరి. వారి మఠములు సర్వసంపదలతోఁ దులఁదూఁగుచుండును. ఆమఠాధిపతులును రాజ భోగము లనుభవించుచుందురు.

ఆంధ్రదేశములోని యారాధ్యబ్రాహ్మణులును విద్యావంతులు, శాస్త్రవేత్తలు, వేదవేదాంగనిష్ణాతులు, పాండితీమండితులు. వీరు బసవేశ్వరుని సిద్ధాంతములలోఁ బెక్కింటి ననుసరించువారయినను— ఇటీవల,—అనఁగా—(శ్రీ) పీ రేశలింగముగారి కాలమునుండి తమ మత విషయములలో దేశకాలపాత్రముల ననుసరించి, చాలవఱకు సంస్కృతి నందిరి. అందుచున్నారు. లింగధారణాదుల కిపుడు వారిలోఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చువారు చాల కొలఁదిమంది యనియే చెప్పఁదగును. దీనికి, వారిలో ఈనాఁటి విద్యావ్యాసంగముచేఁ గలిగిన మనస్సంస్కారమును, నాగరికతచేఁ గలిగిన నవనవోన్మేషభావమును గారణములు.

శివదీక్షాచారులయిన జంగములకు ముఖ్యముగా జీవనవృత్తి తమ మతకర్మాదిక నిర్వహణముగఁ గన్పట్టుచున్నది. శివాలయము లలోఁ బరిచారకత్వము, శివదీక్షాపరుల యిండ్లలోని శుభాశుభ కర్మల నిర్వహణము మొదలైనవియు వీరితోడ్పాటుననే జరుగు చున్నవి. కాని, యీజంగములు దేశద్రిమ్మరుల విధమున పూర్వము కుటుంబములతో నక్కడక్కడ శివనామ కీర్తనములు చేసికొనుచు జేగంటలు వాయించుకొనుచు సంకువులూఁదుకొనుచుఁ దిరుగువారని యూహించవలసి యున్నది. వారితోఁ గొంద ఱీనాఁడు గ్రామములలో స్థిరపడి వ్యవసాయాదికవృత్తులు చేసికొనుచుఁ దమ మతస్థుల

యిండ్లలో కార్యకలాపములప్పుడు సహాయపడుచున్నారు. ఈ వీరశైవ ప్రతులైన జంగము లాకాలమున నెంతటి యవినీతిపరులో శ్రీ వేమన యోగి "లింగధార్లవంటి దొంగలు లేరయా" యను వాక్యమున వెల్లడించెను. వీరిలో స్త్రీలుగూడ లింగధారిణులని వీరి ప్రవర్తనము గూడ నంతచక్కనిది గాదని శ్రీనాధమహాకవి పద్యములు తెలుపు చున్నవి :—

1. "అంగడివీథి పల్లవుల కాసగ మామిడిపండు లమ్ముచుక్
జంగమువారి చిన్నది పిసాళితనంబునఁ జూచెఁ బో"

2. "శంకరునివంటి మహాత్ముఁడు లింగరూపియై
కులికెడు దాని గబ్బిచనుగుబ్బలసందున నాట్యమాడఁగక్"

3. "సంకుమదము లేదో, యశుభంకరమగు భస్మమేల బాలా నీకుక్"

పండితారాధ్యుల కాలము

ఈవిషయమున పాల్కురికి సోమన "పండితారాధ్యచరిత్రమే"—చరిత్రకారులకుఁ బరమ ప్రమాణము. అందుఁ బండితారాధ్యుల సమకాలికులు పెక్కురు పేర్కొనఁబడిరి. వారిలో బసవేశ్వరుఁడు (కల్యాణపురాధీశుఁడయిన బిజ్జలుని మంత్రి,) వెలనాటి (కులోత్తుంగ రాజేంద్ర) రెండవ చోడుఁడు (చందవోలున కధిపతి,)—ఉదయావనీశ చోడుఁడు. (పానుగంటి ప్రభువు) ముఖ్యులు.

(1) తన ప్రాశస్త్యమును భూలోకమునఁ జాటుటకయి శివుఁడు నందీశ్వరుని మర్త్యజగమున నవతరింపుమని యాజ్ఞాపింప, నతఁడు "బసవేశ్వరుఁడు"గ నవతరించెనని యైతిహ్యము. అతఁడు, ఆ తెలుఁగు ననే పండితారాధ్యులు జన్మించుటకు ముందవతరించెను. కావున ప్రాయమున బసవేశ్వరుఁడే పండితారాధ్యులకంటెఁ బెద్దయనుట నిర్వివాదాంశము. పండితారాధ్యు లమరావతిలో నుండుకాలమున బసవేశ్వరుని దూత లతనియొద్దకు వచ్చిరనియు వారి ప్రోత్సాహముననే యతఁడు బసవేశ్వరుని దర్శనార్థము బయలుదేఱి, తెలంగాణములోని

"వనిపుర" మను గ్రామమునకుఁ జేరుకొనుసరికి, బసవేశ్వరుఁడు లింగైక్య మందినట్లు విని మిగుల దుఃఖించెననియుఁ దెలియుచున్నది. బసవేశ్వరుని శిష్యులు బిజ్జలదేవుని క్రీ. శ. 1167 సం॥న వధింపఁగాఁ, దర్వాత రాజ్యమునకు వచ్చిన యతనికుమారుఁడు క్రీ. శ. 1168 సం॥న చంపినట్లు చరిత్రాధారము లున్నవి.

(2) చందవోలు ప్రభువైన రెండవ వెలనాఁటి చోడుని కాలమును నిర్ణయించుటలో, నాకాలపు శాసనముల నాధారపఱచుకొనిన శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారు, ఈచోడుని శాసనములు క్రీ. శ. 1181 సం॥కుఁ దరువాత కనిపించుట లేదనియు, 1136 సం॥నుండి చోడుని మనుమఁడైన ప్రథివీశభూపతి రాజ్యమును పాలించెననియు దృఢపఱచుచు, నందుల కుపబలకముగ శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారి వాక్యముల నుదాహరించిరి. ఈ వెలనాఁటి రెండవ చోడుని సభలోనే పండితారాధ్యులు శివప్రాశస్త్యమును గుఱించి వాదించి గెలిచినట్లు చెప్పఁబడినది. కనుక ఈభూపతి క్రీ. శ. 1163 సం॥నుండి, క్రీ. శ. 1180 వఱకు రాజ్యపాలన మొనర్చినట్లు శ్రీకొమఱ్ఱాజు వేంకట లక్ష్మణరావు పంతులుగారు "శివతత్త్వసారము" యొక్క యుపోద్ఘాతమున వెల్లడించిరి.

(3) తెలంగాణములోని "మహబూబునగర" మండలమునఁ గల పానుగంటి రాజ్యమును చోడవంశస్థుఁడయిన "ఉదయాదిత్యుఁ" డను రాజు జడచర్లలో వేయించిన శాసనము మూలకముగా (అతఁడు) క్రీ. శ. 1162 వ సం॥ ప్రాంతమున జీవించియుండినట్లు ఋజువగుచున్నది.

ఇంతవఱకు నిశ్చయముగఁ దెలిసిన ప్రమాణములనుబట్టి, పండితారాధ్యులు క్రీ. శ. 1160—80 సం॥ల ప్రాంతములవాఁడని నిర్ణయించుట సాహసముకాదు.

పండితారాధ్యుల కృతులు :—శివతత్త్వసారము : ఇతఁ డనేక కృతులను రచియించినట్లు "పండితారాధ్యచరిత్ర" కర్తయైన పాల్కుఱికి సోమనాథుఁడు సూచించెను :—

(1) హరలీల (2) మహిమ్న స్తవము (3) మలహరణము (4) అనామయము (5) హలాయుధము (6) పంచగద్యములు (7) శివతత్త్వసారము (8) రుద్రమహిమ (9) సంసారమాయా స్తవము (10) శంకరగీత (11) ఆనందగీతములు (12) బసవగీతములు (13) దక్షాధ్వరము (14) న్యాసాష్టకము (15) గణాడంబరము (16) శారభము (17) తుమ్మెదపదములు (18) ప్రభాతపదములు (19) పర్వతపదములు (20) ఆనందపదములు (21) శంకరపదములు (22) నివాళిపదములు (23) వాలేశుపదములు (24) గొబ్బిపదములు (25) వెన్నెలపదములు (26) సంజవర్ణన (27) గణవర్ణనపదములు (28) బాణగద్య (29) అక్షరగద్య (30) వర్ణాడంబరము (31) నీలకంఠ స్తవము (32) మయూరస్తవము (33) మలయరాజీయము (34) మానిదండకము (35) మహాస్తోత్రసూత్రములు (36) శతకము (37) దీపకళిక (38) మహానాటకము (39) ఉదాహరణములు (40) ముక్తకములు (41) గీతసూక్తములు (42) భృంగీ స్తవము (43) రుద్రసహస్రనామములు.

ఇన్ని గ్రంథములలోను—ఇప్పటివఱకు లభించినది "శివతత్త్వసార" మొక్కటే. తక్కిన గ్రంథములలో—ఏ కొన్ని దొరికినను, వీరశైవాచారదీక్షితుఁడగు నీపండితుని ప్రతిభయు, శైవాగమ రహస్యము లింకనుం గొన్నియు లోకమునకు విదితములు కాఁగలవు.

"శివతత్త్వసార" మును "ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయము" వారు, క్రీ. శ. 1922 సం॥నఁ బ్రకటించిరి. కీ. శే. శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకట లక్ష్మణరావుపంతులుగారు దానికి సమగ్రమైన పీఠికోపోద్ఘాతములను వ్రాసిరి.

ఈగ్రంథమున 489 కందపద్యము లున్నవి. ఏపద్యమున కాపద్యము స్వతంత్రభావస్ఫోరకముగా నున్నది. పద్యములకడపట—మకుటముగా "శివా" అనిగాని, తత్పర్యాయ శబ్దము మఱొకటిగాని ప్రయోగింపఁబడియున్నది. కొన్ని పద్యములకు మకుటములు లేవు. అట్టివి, బహుశః—భావదారిద్ర్యము గలిగింపఁగూడదను ఉద్దేశముతో వదలివేయఁబడియుండును. మొత్తముమీఁద శతకలక్షణములు చాలవఱకు నీగ్రంథమున నుండుటవలనఁ దరువాతి గ్రంథములకే "శివతత్త్వసారమే" మార్గదర్శకమైనది.

ఆ యీ కారణములనుబట్టి, ఈపండితారాధ్య కృతిప్రథమాంధ్ర శతికస్వరూపమును నిర్ణయించుట కొరవడిగను,—తత్కర్తను "ప్రథమాంధ్రశతక" స్వరూప నిర్మాతగను వేరొకనవలసి వచ్చినది.

"శివతత్త్వసారము"న నుండు 489 కందములలోను 134 కి "శివా"—అనియు ; 62 కి "రుద్రా"—అనియు ; 26 కి "అజా" యనియు మకుటములున్నవి. 192 పద్యములకు మకుటములు లేవు. తక్కిన వానికి—"మహేశా" "ఈశానా"—"సర్వానందా"—"నిత్యానందా" — "పరమానందా" — "పురసంహారా"—"కరుణాంబునిధీ" — "రాజాభరణా" — "ఉరగాభరణా" — "అంబారమణా"—"కపర్దీ" అనియు మకుటము లున్నవి. 170, 266, 310, 352, 356, 358, 489,—పద్యములలో పదములు లోపించినవి.

ముద్రిత గ్రంథమునందలి పై పద్యసంఖ్య కొఱంతగాఁ దోఁచును. కవి యెన్నివందల పద్యములు చెప్పెనో తెలియదు. నేను వినుటలో —1000 పద్యములకుఁ దక్కువగా నుండవని తెలిసినది. ప్రకృతము ప్రసక్తమైన "శివతత్త్వసారము" నందలి 489 అను పద్యసంఖ్య— ఒకనియతిని సూచింపదు. కాన, కవి నిర్దిష్టసంఖ్య యేవో కొన్నివందలుండునని మనమూహింపవచ్చును. ముద్రితప్రతియందలి పద్యసంఖ్య పంచాశతికిఁ గొంచెము తక్కువగ నుండుటచేఁ, గవి యైదువందల పద్యములు వ్రాసియుండునని నిశ్చయించుట సముచితమే. ఏమయినను సంపూర్ణముగఁ బ్రాచీనగ్రంథము లభించిననేగాని యిదమిత్థమని తేల్చుటకు సాధ్యపడదు.

శివతత్త్వసారము శతకమే

ఇది శతకమని కవి స్వయముగా చెప్పకున్నను దీనిలక్షణము లన్నియు శతకలక్షణములే (పూర్తిగా). కాన శతకముగనే పూర్వపరిశోధకు లంగీకరించిరి.

శివతత్త్వసార పీఠికలోని యీక్రింది (శ్రీ) లక్ష్మణరావుగారి వాక్యములు గమనింపుఁడు :—

"ఇయ్యది చాలవఱకు "శివా" యను మకుటము గల శతకము" కొన్ని పద్యములచివర "రుద్రా"—"అజా"—"మహేశా" యను

సంబోధనములుగూడ గలవు. కొన్నిటికిఁ దుద నేసంబుద్ధియునుండదు. ఇట్లుండఁ గొన్ని చోటుల శతకలక్షణములు గానరాకున్నను మొత్తము మీఁద నియ్యది శతకమనియే చెప్పవచ్చును. పూర్వశైవులలో నిది శతకమనియే చెప్పఁబడుచుండెను. పండితారాధ్య చరిత్రమునందు పాలకుఱికి సోమనాథుఁడు దీనిని "శతకమే" యనెను.

పాలకుఱికి సోమనాథుఁడేమని పండితారాధ్యచరిత్రలో చెప్పెనో చూడుఁడు :—

"శతకంబు శివతత్త్వ సారమాదిగను
గద్యపద్యంబు లాకాంక్షఁ జదువుచును"

(దీక్షాప్రకరణము)

"శతకము శివతత్త్వ సారము దీప
కళిక మహానాటకము నుదాహరణ"

(పర్వతప్రకరణము)

ఈవిధముగ శ్రీలక్ష్మణరాయాంద్యాధునికుల యభిప్రాయము లట్లుండ, సోమనాథుఁడే శివతత్త్వసారమును శతకమని రెండుచోటుల నుద్ఘాటించెను. కాని, నిడుదవోలు వేంకట్రావుగారు దీనికి భిన్నముగ తారణ ఫాల్గుణమాస భారతిలో నివ్విధముగాఁ బ్రకటించిరి :—

"శివతత్త్వసారము శతకములలోఁ జేర్పఁబడినది. అది పండితారాధ్యచరిత్రమున "శతకంబు శివతత్త్వసారము" — అను పాదమున శతకంబన్నది శివతత్త్వసారమునకు విశేషణముగఁ జేయుటచేఁ గలిగిన పొరపాటు. ఈపట్టున, సంస్కృతాంధ్ర శైవస్తోత్రములు గ్రంథములు పెక్కులు పేర్కొనఁబడినవి. ఇందు "శతకము" — "శివతత్త్వసారము"— వేఱువేఱు గ్రంథములు. "శతకము" — మల్లికార్జున పండితుని "శ్రీగిరిమల్లికార్జున శతకము"—కావచ్చును. శివతత్త్వసారము ననుసరించి—శతక కవుల చరిత్రమునను, ఇంకను రెండుమూఁడు వ్యాసములందును "శివతత్త్వసారము"—శతకమను పొరపాటు దొరలినది."

ఈసందర్భములో, నిజముగ పొరపా టెవరిదో తెలిసికొనవలసి యున్నది :—

పూర్వవిమర్శకులందఱు చక్కఁగాఁ బరిశోధించి, శివతత్త్వసారము "శతకమే" యని లాక్షణికముగ సమర్థించియుండఁగా — శ్రీవేంకటరావుగారు, కారణములెవ్వియుఁ జూపకయే "ఆవిధముగా చెప్పుట పొరపాటు" అని 'తుండూ తుపాకీ' లేకయే కొట్టివేయుట కాధారము —సోమనాథుఁడు, శతకమును వేఱుగా, శివతత్త్వసారమును వేఱుగ తన ద్విపదలోఁ జెప్పుటయే. నిజమునకు సోమనాథుఁడు "శతకంబు శివతత్త్వసార"మని నుడువుటలో నా గ్రంథమునకది విశేషణముగ నుపయోగించెనని దృష్టియందుంచుకొన్న యెడల సందియమునకుఁ దావొసఁగదు. ఆప్రకారముగాఁగాక, శ్రీవేంకట్రావుగారు "శతకమ"ని సోమనాథుఁడు చెప్పినది — పండితారాధ్యులు రచించిన "శ్రీగిరి మల్లికార్జున శతకము" నుద్దేశించినదేగాని, శివతత్త్వసారము నుద్దేశించినది గాదని చెప్పుటలో నిది పెద్దపొరపాటు.

ఏమన:—ద్విపదకవిమండలమండనుఁడై యుద్దండుఁడుగాఁ బ్రకాశించిన సోమనాథుఁడు—తాను చెప్పిన రెండుస్థలములందును "శతక"—పదమును, శివతత్త్వసారమునకు విశేషణముగనే వాడెను. నిజముగా, నది "శ్రీగిరిమల్లికార్జున శతకము"ను గూర్చియే యైనయెడల నొక్కస్థలమందైనను పూర్తిగాఁ నాశతకమును బేర్కొనని (చేతగాని) కవి కాఁజాలఁడుగదా! మఱి, పండితారాధ్యచరిత్రకు విపులమైన పీఠిక వ్రాసిన డాక్టరు. శ్రీచిలుకూరి నారాయణరావుగూడ, పండితారాధ్యుల గ్రంథములను బేర్కొనిన వరుసలో, "శతక" మని వేఱుగాఁ జెప్పిరేగాని, అది "ఫలానా" శతకమని చెప్పలేదు. కాఁగా 'శతకంబు శివతత్త్వసార'మను సోమనాథుని ద్విపదకు "శివతత్త్వసారశతక" మనియే యర్థము.

మఱి, ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ వచ్చుచున్న "శ్రీగిరిమల్లికార్జున శతక"ము గతియేమి?—పండితారాధ్యులా పేరిటి శతకమును వ్రాసినటులే తెలియుచున్నది. ఇటీవల "పండితారాధ్య కృతమగు శ్రీగిరి మల్లికార్జునశతకము"ను గుఱించి శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు ప్రసంగించుచు నది లభ్యమైన బాగుండుననిరి. కాని, ఆరాధ్యుల (శివతత్త్వసారముతప్ప) తక్కిన కృతులకుఁ బట్టిన దురవస్థయే దానికిఁ గూడఁ బట్టియుండును.

ఇంతకుఁ జెప్పునది యేమన ?:—నేఁటికైనను, మనమెఱిఁగిన "శ్రీగిరి మల్లికార్జునశతకము"ను గూర్చి—పండితారాధ్యులకుఁ దరువాత సంతతిఁ బ్రఖ్యాతినార్జించిన సోమనాథుఁ డెఱిఁగియుండిన, దాని పూర్తి నామమును తన గ్రంథమున జొనిపియేయుండును. కాని, అతఁడు దానిని గూర్చి తెలియఁడనుట సమంజసము. కారణమేమన ?—పండితారాధ్యులు వార్ధకమున శ్రీశైలప్రాంతముల కరుగుటయు,—వృద్ధత్వము వలన నేత్రావరోధమగుటయు, శిష్యుఁడగు దోనమయ్యను శ్రీశైల ప్రదక్షిణ మాచరింపుమని యాజ్ఞాపించుటయు నాతఁ డట్లే యాచరించి శ్రీశైలమహిమను గురువుగారికి వర్ణించి చెప్పుటయు చరిత్రప్రసిద్ధములు గదా! ఇది జరిగిన కొంతకాలమునకు—(వారి కవసానము సమీపించు నంతఁగా)—నీశతకమును జెప్పి యుండవచ్చును. ఆ వెనుకఁ బెక్కేండ్లకు వెలసి యంతటిఖ్యాతి గడించిన తచ్చరిత్రకారుఁడు సోమనాథునికాలమునకు విశేషప్రచారమున నున్న పండితారాధ్యుల గ్రంథములు కొన్ని దొరకియుండవచ్చును; కాని—అవసానకాలమున శ్రీశైల యాత్రకు ఫలితముగాఁ జెప్పిన—'శ్రీగిరిమల్లికార్జున శతకము'—అతని ముఖ్య శిష్యులపరమై—యాతనికి లభింపకపోయి యుండవచ్చునని నిశ్చయించుట సహేతుకము.

ఆ యీ కారణముల ననుసరించి, శ్రీసోమనాథునిచేత నుటంకింపఁబడిన "శతక" శబ్దము,—"శివతత్త్వసారమునకే" చెందినదిగా నిశ్చయించుటలో, నేమాత్రము పొరపాటులేదు.

అయినను, పండితారాధ్యుఁడు "శివతత్త్వసారమును"—"శతక"మని చెప్పలేదు. మనమవ్విధముగా ననుట న్యాయమా ? అను ప్రశ్నకాధారములేదు. "సౌందర్యలహరి"—"శివానందలహరి"—"అమరుకకావ్యము"—ఇట్టివి తత్కర్తలచే "శతకములు"గాఁ బేర్కొనఁబడకపోయినను, (ఒక్కమకుటముతప్ప) శతకలక్షణములన్నియు వాని యందుండుటచే శతకములుగనే పరిగణింపఁబడినవి. "శతకము"లని గ్రంథకర్తలు చెప్పని శతకములను, శతకకవుల చరిత్రమున గొన్నిఁటిని శ్రీవంగూరి సుబ్బారావుగారు చేర్చియుండుట పరిశోధకలోకమునకు విదితమైనదే.

మఱి, పండితారాధ్యునిచే ప్రణీతమైనదిగా చెప్పఁబడు "శ్రీగిరి మల్లికార్జునశతకము" లభ్యమైన,—అవసానదశయం దాతని మన స్తత్త్వమును—పండఁబాఱిన యాతని శైవాచారదీక్షాప్రభావమును, మల్లికార్జునదేవుని సాక్షాన్మహాత్త్వమును దెలిసికొనుట కెంతైన నుపకరింపఁగలదు. బహుశః—దాని మకుటము "శ్రీగిరిమల్లికార్జునా" యనియైన దో చంపకోత్పలములలో నది చెప్పఁబడియుండవలెను. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాగారమున నది కనుపించుట లేదు. ఎవరికడనైనను, ప్రాచీనప్రవ్రాఁతప్రతి యున్నచోఁ బంపి పండితారాధ్యుల చరిత్రకు నింకను గొంచెము దోహదముఁ గల్గించవలెనని మనవి.

శివతత్త్వసారవిమర్శ

ప్రకృతము "శివతత్త్వసారశతకమును"గూర్చి కొంచెము పరిశీలింతము :—

ఇందలి కందములన్నియు నొడుదుడుకు లేమాత్రము లేని మందాకినీస్రవంతివలె ననర్గళధారతో నడచినది. ఎంతటి దుష్కర ప్రాస పద్యమైనను, సాఫుసంతనలతో—సరసపదజాలముతో సరళముగా సాగినది. శ్రుత్యుక్తులును, లోకోక్తులును, ఉక్కిరిబిక్కిరిగాక, ఇమిడికతో పద్యములం దదుకునట్లు చొప్పించుటలో కవి చాకచక్య మసామాన్యమైనది. మొదటినుండి—తుదివఱకు, ప్రసాదగుణమును బోషించుటయందు కవియొక్క శక్తి యసాధారణమైనది. పరమశివతత్త్వోత్కృష్టతను, ఇంత మాధుర్యముగా,—రమణీయముగా—చిక్కనగా—సమగ్రముగాఁ జిన్ని గ్రంథమున వన్నెచిన్నెలతోఁ జిత్రించి, కవి తనశిల్పకళాచాతుర్యమును, పాండిత్యప్రతిభను మహోన్నతముగా భాసింపఁ జేసెనని చెప్పుట యతిశయోక్తిగాదు.

శివతత్త్వసార ప్రకటనకర్తలు చూపిన విషయవిభాగముల ననుసరించి, ఇందలి 489 పద్యములు—ఈక్రింది విధముగా విభజింపఁ బడినవి :—

విషయములు		పద్యసంఖ్యలు
1. ఉపోద్ఘాతము.	...	1— 20
2. పశుపాశుపత జ్ఞానము.	...	21— 30

విషయములు		పద్యసంఖ్యలు
3. అద్వైతమత ఖండనము.	...	31—36
4. జగత్కర్తృత్వ విచారము.	...	67—80
5. భవాదిశబ్ద వివృతి.	...	81—84
6. జగత్కర్తృ లక్షణము.	...	85—98
7. శివభక్తివివరణము.	...	99—114
8. భక్తుల మహిమ.	...	115—215
9. శివనిర్మాల్యము.	...	216—223
10. శివదీక్షితుఁడు.	...	224—230
11. శివభక్తుఁడు కాని పతి.	...	231—242
12. భక్తి లేక ముక్తి లేదు.	...	243—259
13. బాహ్యపూజ.	...	260—274
14. శివనిందకులు వధ్యులు.	...	275—281
15. చచ్చిన శివభక్తునకు పరలోక విధులు లేవు.	...	282—285
16. శివాపచారులకు శిక్ష.	...	286—299
17. దక్షాధ్వర ధ్వంసము.	...	300—319
18. ప్రళయ వర్ణనము.	...	320—347
19. శివగణ వర్ణనము.	...	348—381
20. సద్భక్తుల మహిమ.	...	382—385
21. కవిప్రార్థన.	...	386—390
22. కొందఱుభక్తులు.	...	391—446
23. భక్తిమహిమ.	...	447—489

ఆంధ్ర పరిషత్కార్యాలయమువారు ప్రకటించిన (శ్రీలక్ష్మణ రాయసంపాదిత) "శివతత్త్వసార"మున—489 పద్యములు మాత్రమే యున్నవనియు, నవి 23 విషయవిభాగములుగా ప్రచురింపఁబడినవనియు

నిదివఱకు వివరించితిని. ఆగ్రంథము వెలువడినపిమ్మట మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు ముద్రించిన కన్నడ "శివతత్త్వసారము"—ప్రతి. (ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారములోనిది) లో దాదాపు 760 వఱకు పద్యములున్నవి. కాని, ఆవ్రాఁతప్రతి సమగ్రముగాదు. పద్యసంఖ్యాక్రమముగా లేదు. దీనినిబట్టి, నేనూహించినట్లే యందలి కందములు కొంచెమెచ్చుతక్కువగా 1000 వఱకుండుననుట స్పష్టమైనది. —ఆకన్నడప్రతి — తెలుఁగు "శివతత్త్వసారమునకు" "తూ—చా—" తప్పని భాషాంతరీకరణముగాఁ గనఁబడును. ఈవిషయమును గుఱించి మున్ముందు మనవిచేసెదను. ప్రకృతము తెలుఁగుప్రతిలోని విశేషము లించుక పరిశీలింతము :—

చక్కని సలక్షణభాషలో "శివతత్త్వసారము" లోని కందములు దొరలినవి. నన్నయ్యకుఁ దరువాత గ్రాంథికభాషలో లలితముగాఁ గవిత్వముఁ జెప్పిన రెండవవాఁడు శ్రీపండితారాధ్యులని శ్రీలక్ష్మణరావుగారు తెలిపిన యభిప్రాయము సర్వథా యంగీకరించఁదగినది.—ఈగ్రంథమునం దనేకవిచిత్రప్రయోగములు, పెక్కు మాఱుమూల పదములు వాడఁబడినవి :—(1) ప్రమితి (2) బ్రమడియిల్లు (3) వహిత్రంబు (4) నిరాణ (5) వక్కండు (6) బత్తళి (7) మొరయలు (8) రట్టళ్లు (9) మండ్రేయేనిక (10) అతగులు (11) దేవలకుఁడు (12) ఎయితేఁడు (13) పినుగులు (14) బతెరుండు (15) అన్నఁడు (16) పాదఱి (17) ఆలాపు (18) ముద్దటులు (19) బిలబిలి (20) వాచికొను (21) అతకడచిన (22) దుస్సికొను (23) ప్రహొబ్బని (24) గడికాఁడు (25) సూడుపట్టె (26) నఱ్ఱుగ (27) త్రిప్పటము (28) వడ్డణము (29) కోలెమ్మి (30) బసబములు (31) అకజుఁడు (32) పరిమాల్చుఁడు (33) ఆశ్చర్యాలు (34) గొరలఁడే (35) పొసపరి (36) మడఁది (37) బదసిన (38) మిడిచి—ఇవి కొన్నిమాత్రమే !—

ఈకృతియందు—శివపరముగా "విష్ణువరేణ్యా" (ప-45)—"గోవిందవరేణ్యా" (ప-450)—ఇట్టివి విష్ణుపరముగా రూఢమైన పదములు ప్రయోగింపఁబడియున్నవి. కవి, యేయభిప్రాయముతో నట్టి

వాని నుపయోగించెనో బోధపడకున్నది. కాని వేఱర్థములతో వానిని శివపరముగాఁ గూడ చెప్పనగును.

శ్రుతిస్మృతిశాస్త్రోక్తు లీకృతియందలి పద్యములలో నిమిడ్చిన విధము ప్రశంసాపాత్రము :—

1. నకర్మణా, నతపసా, నజపై ర్నసమాధిభిః.
2. మద్భక్తశ్చ శుచీ.
3. సచ పూజ్యో యథాహ్యాహమ్.
4. తేనసహ సంవసేత్.
5. యోగ్యదైవః స్మరణం సకృత్.
6. లింగద్వయం సమాఖ్యాతమ్.
7. మద్భక్తా నవినశ్యంతి.
8. నమే భక్తా ప్రణశ్యంతి.
9. మద్భక్తా విగత కల్మషా.
10. సుదూరమపి గంతవ్యమ్.
11. రజ్జుః కూపా ద్ఘటం యథా.
12. తే శీఘ్రం హంతవ్యా.
13. పథవర్తిని తేషాయమ యథాతథా.

తెలుఁగు జాతీయోపమాన ప్రయోగముల (సందర్భానుసారముగ) నీకవి యెఱిఁగినట్లు మఱియొక రెఱుఁగరు. మచ్చునకు గొన్నిఁటిని దెలిపెదను :—

1. కత్తిఁగొనికోసి, దేహము, జొత్తిల్లఁగఁ గడిగినను విశుద్ధంబగునే ?
2. కుమ్మరి దరికొల్పిన చిచ్చిమ్మల నావంబు కడనలెల్ల దరికొనం గ్రమ్మగతి.
3. గోకులమును గోపాలకుఁ డాకులను దోలునట్టులు.
4. కలియుగమునఁ జోరులచే బలిమిఁ గులస్త్రీలు వఙ్ఞభంగిన.
5. ముక్కులేని కాంతయు పోలెక.

6. గజశాస్త్ర మెఱిఁగినంతనె గజాధిరోహణము సేయఁగా వచ్చునె?

7. జలనిధి వెడల్పు లోఁతును గనునెఱుఁగునె నూతిలోని కప్పలు.

8. ఎఱుఁగునె వంటకములచవి యెఱపుగ మఱి యందు మెలఁగు చుండెడి దర్వుల్.

9. మేదిని జూచియుఁ బూర్వదిశాదిత్యునిఁ గౌశికంబు లను నవి గనునే?

10. పువ్వులకతమున నారలు దలకెక్కు నట్లు.

11. పలమెఱు ప్రత్తికి నైనను గులమున్నదు వోవునట్లు.

12. పువ్వులలోఁ బుట్టినట్టి పువ్వులు కొఱయే.

13. పిండకూడు పెట్టిన మెరయలక్రియ మెరచు మీాస మెదుకుల మెఱపుల్.

14. మంటఁగని సీతువాసిన కంటెను.

15. ఓడునఁ బోసిన జలంబుయుక్తి.

16. పరిమళము లేని కుసుమము గరమొప్పని భంగి.

17. రొంపిఁ బుట్టియుఁ బద్మంబు సాలఁ బూజ్యముకాదే.

18. మసికప్పడమునఁ బొదివిన యసదృశమాణిక్య మెట్టు లట్టులు.

19. వెలగలదె పసిఁడి గమ్మగ వలచిన విధమున.

20. ముందటి పసిఁడిన పోలును సుందరముగఁ బరుస వేది సోఁకిన యినుము.

ఎంతటి దుష్కరప్రాసమైనను మిక్కిలి మెలఁకువతో సులభముగా పద్యమునందు ప్రయోగించుటయం దీతఁడ ఖండుఁడు. ఈక్రిందిపదములు మొదట గల పద్యములు చూడుఁడు.

(1) సర్వేశ్వర (2) ప్రత్యక్షజగద్భేదము (3) అద్వైతమ్మ (4) ప్రాజ్ఞులు (5) స్వేచ్ఛాచారులు (6) స్వర్గాపవర్గసుఖము (7) రుద్రాక్షభూతిభూషణ (8) నిర్మలపదార్థమగుటను (9) సార్థ

పదార్థశివార్చన (10) అష్టాంగయోగభక్తి (11) సంహృతశివ (12) పృథుకవిధినిషేధ (13) అధ్యాత్మజులకు (14) నిష్ఠురభక్తి.

అద్భుతమైన సమాసములు గుదిగ్రుచ్చుటయందు నన్నయకుఁ దరువాత, పండితారాధ్యులనే పేర్కొనవలసియున్నది :—

1. దురితారి భవచ్చరణాబ్జ భక్తి లలనా పరవశభావము.

2. షట్త్రింశ త్ప్రోపరిగత జగత్ప్రభవ హేతు జగన్నిర్వాణ సోమరూపము.

3. త్రిమలకృత దుఃఖసంసార మహాబ్ధి నిమగ్న జీవరాసులు.

4. పాతక యథేష్ట వ్రాత జగద్విప్రలంభ వాదము.

5. విఖ్యాత మృగ వ్యాధ రుద్ర కర శర నిహతిః.

6. కమలజ కమలోదర రుద్ర మహేశ్వర శాంత్యతీత తత్త్వాధిపతి.

7. ఖరకర పద్మజ రుద్రాంబురుహోదర ముఖ్య దివిజపుంగవ సచరాచరభూత నికర పంచావరణంబులు.

8. పతిసదృశాధిక తాపత్రితయ గుణత్రితయ జన్మమృతి సుఖ దుఃఖ క్షుతవృత బంధన మోక్ష స్తుతి నిందాదులు.

9. అవిద్యా కాల కళానియతి వికృతి కార్యాకార్యాభీలా బాంధవ మాలా బంధములు.

10. నర తిర్యగ్గర్భ యావనస్థాది పశూత్కరములు.

11. వివిధాధ్వర ముఖ్య సకల వేదపురాణాది విహితకర్మ వితానములు.

12. స్వారాజ్య ప్రముఖ నిఖిల సంభూత భవాపార సుఖంబులు.

13. భవాంధ తమస పటల విఘటనోద్భావితనిజ మహిమార్క విభావములు.

14. మహేశ్వర నిర్మాల్యోప భోగ సంస్పర్శన తద్ధరణ సమాలోకన పద పరిలంఘనవిధులు.

15. నిరంతరాభ్యాస పక్వ నిర్ణీతాంతఃకరణ విశుద్ధ శివైక్య స్ఫురణత.

16. అవికల దేవాసుర నర నివహ సదా పూజనీయ నిత్యో త్సవ సచ్ఛివలింగ పరాఙ్ముఖ మానవ సంభాషణములు.
17. భవదుద్భట నిటలేక్షణ భవ జృంభిత నిటలవహ్ని.
18. మందర హిమవత్ప్రధాన మహిత మహీభృత్సందోహ ములు.
19. లాలా సురవక్షస్స్థల కీలాల జలప్రవాహ కేళీలోలాభీల త్రిశూలహస్తులు.
20. పింగళ కపర్ద డమరుక గంగా భసితాంగరాగ ఖట్వాంగ ధరుల్.
21. శుంభత్స్ఫాలాభీలాక్షి దహన భస్మీకృత దుశ్శీల త్రిపుర మహాసుర కోలాహలులు.
22. నారాయణాది సురదనుజోరగ ముని మానవేంద్రయూథ సదా లోకారాధ్యమాన చరణాంభోరుహంలు. ఇట్టివి పర శ్శతములు.

ఈకవి లాక్షణికుఁడనని క్రిందిపద్యములో సూచించుకొనెను :—

"పూని, యతద్గుణ సం వి
జ్ఞాన బహువ్రీహి మాన్పఁ జనుదెంచిన యణ్,
మానిత షష్ఠీతత్పురుషా
నూన సమాస మెఱుఁగ రజ్ఞులు రుద్రా"

మఱియు, నితఁడు "వలపలగిలక" ప్రాసమును సమ్మతించినట్లు గనఁబడుచున్నది :—

320 వ పద్యమున :—కర్మ, నిర్మల, తమ్ముల, నిర్మింతు— అనియు,—444 వ పద్యమున :—నమ్మిన, బమ్మయు, (లో)కమ్ముల, ధర్మంబు—అనియుఁ బ్రయోగించెను. దీనిఁబట్టి, యొక్క పాదమున సంయుక్తాక్షరమును, తక్కినమూఁడుపాదములందు, సంయుక్తాక్షరము లందలి యొకహల్లునకు రేఫమును ;—అట్లే, రేఫతోఁగూడిన హల్లొక పాదములోను— రేఫలేని యాహల్లే సంయుక్తముగ తక్కినపాదము లందుఁ బ్రయోగింపవచ్చునని పూర్వ లాక్షణికుల మతమయినట్లు తెలియుచున్నది.

"ద్యూతక్రీడకుఁ గొండొక నేర్తున్"—అని తిక్కనయు నీప్రాస
మును సమ్మతించినట్లు విరాటపర్వమునం దుదాహరణమున్నది. కాని
దానిని నేటిపండితులు "నేతున్" అని దిద్దిరి. నన్నయప్రయోగములు
పైవిధముగ లేవు గాని, నన్నెచోడుఁడు కూడ (భర్గ, తర్గ, నుగ్గాడు,
ప్రుగ్గింతు—అని యొకపద్యమునఁ బ్రయోగించుటవలన) యంగీకరిం
చెను. పాల్కురికి సోమనాథుఁడుకూడ నీప్రాసము నొప్పుకొనెను. మధ్య
యుగమునందలి కవులనుండి (శ్రీనాథునికాలమునుండి బహుశః) యిది
నిషిద్ధమైనది.

ఇఁక "శివతత్త్వసార" మొక మతవిషయిక గ్రంథము గనుక—
నందలి యంశములనుఁగూర్చిన పరిశీలన కొంతవఱ కవసరము కాక
పోదు. మఱి కన్నడ "శివతత్త్వసారము"నకు, తెలుఁగు తత్త్వసారము
నకుఁ గల వ్యత్యాసమునుగూర్చికూడ కొంతవఱకు చర్చింప వలసి
యున్నది.

"శివతత్త్వసారము"నందలి మత విషయములు

మల్లికార్జున పండితారాధ్యుల యొక్కయు, బసవేశ్వరుని
యొక్కయు సంప్రదాయములందు భేదము లేదని మున్ను మనవిచేసి
తిని. శ్రుతిస్మృత్యాదుల ప్రమాణములను పండితారాధ్యుల సంప్ర
దాయజ్ఞు లంగీకరింతురు. కాని బసవేశ్వర మతస్థు లంగీకరింపరు. మొదటి
వారికిఁ గర్మ ప్రధానముగను, రెండవవారికి భక్తిప్రధానముగను
నుండునట్లు తోఁచును.

"శివతత్త్వసార"మున పరమ శివ మహిమనుగూర్చి పండితా
రాధ్యు లత్యుత్కృష్టముగను సంగ్రహముగను వర్ణించెను :—

1. పశు పాశుపత జ్ఞానము నీక్రింది పద్యమునం దెంత సూక్ష్మ
ముగాఁ గవి వెలువఱించెనో చూడుఁడు :—

"జీవుల నేకులు పశువులు
భావింపఁగ బ్రకృతి వికృతి బంధము పాశం
బావృతము, లనం బశువులు
నీవా రెంటికిని పతివి నిరుపమ మహిమా!"

దీనికి శ్రుతిప్రమాణమును గలదు.

2. అద్వైతమతము నీతఁడు తీవ్రముగ ఖండించెను. జీవునికి బంధమోక్షదశావస్థ లుండుటవలన నతఁడు పరమాత్మతో నైక్య మగుట కివి ప్రతిబంధకములనియు;—'పరమేశ్వరునికి, పరమక్లేశాత్ము లైన పశు, జీవుల కుండెడి యంతరము, ధాత్రీధర పరమాణువులకుఁ గల యంతరమువంటి'దనియు;—'కలదననోపక లేదని పలుకఁగ నేర కయు, మూకబధిరులక్రియ నిమ్మల నద్వైతులు తమ లోపల వగతు' రనియు;—'ఆరాధ్యుం డారాధకుఁ డారాధకమనఁగ లేని యద్వైత దురాచార కృత సర్వశూన్యాకారస్థితి'—యనియు;—'సర్వసంకర మాత్మాద్వైతంబు'—అనియు; 'ప్రత్యక్షాదిప్రమాణబాధాబాహ్యాం బత్యనుచిత మద్వైతం, బనియు;—పాతక యథేష్ట దుష్ట వ్రాత జగద్వి ప్రలంభ వాదమ కాక ద్వైతము శిష్టవ్రాత గృహీతమె' యనియు నీసడించెను.

3. అద్వైతులను కసిదీర దూషించెను:—

i. పాతకు లాత్మాద్వైతులు నీతియెఱుంగుదురె?

ii. అద్వైత విమూఢునకును లోకాయతునకు భేదమ్ము గలదె.

iii. గతశిఖా గాయత్రీ యజ్ఞోపవీత నాస్తికు లజ్ఞులు.

iv. స్వేచ్ఛాచారులు మిథ్యావిచ్ఛేదన వేద శాస్త్ర విప్లవవాదుల్, ప్రచ్ఛన్నదోషు, లజ్ఞానాచ్ఛాదిత దుష్టచిత్తు, లద్వైతులు.

v. దుర్మదులగు మాయావాదులు.

vi. ఆత్మాద్వైతులు విమోహితాత్ములు.

4. శివభక్తుఁడు కాని భర్తను భార్య వదలవచ్చునఁట:—

"శివభక్తుఁడవగుమని పతి
కవిరతమును బుద్ధిచెప్పనగు శివభక్తిం
దవిలినసతి, కతఁ డొడఁబడఁ
డవు నేనియు నతని మీఱనగు భక్తిమెయిన్"

5. శివుని గొలువనివారు మానిసి గాడ్దియలు!

"..........నిన్ను గొలువని
మానసిగాడ్దియలు భువి నమాన్యులుగారె!

6. శివనిందకులు వధార్హులు.

"శివనిందకులగు పాపుల
నవిచారితవృత్తిఁ జంపనగు నీశానా"

7. శివనిందచేయు గ్రంథములు కాల్పవలెనఁట!

"శివనిందావిషయంబగు
నవమానము సెప్పునట్టి యప్పుస్తకముల్
అవిచారంబునఁ గాల్పఁగ
నవు"

ఇట్టి పరమశైవాచారవ్రతమునకు సంబంధించిన విశేషము లనేకములు. "శివతత్త్వసారమునఁ" గనిపించుచున్నవి :—

శివుని విషయమై మృతి నందినవానికి, ఔర్ధ్వదైహికక్రియ లక్కఱలేదు. వానివంశస్థులకు మృతాశౌచముగూడ లేదు. అట్టివాని మృతికి సంతసించుటయేగాక, పండువులుగూడ చేసికొనవలెను. శివ నిర్మాల్యము శివదీక్షితుఁడు తప్పఁ దక్కినవా రనుభవింపఁగూడదు. —ఇన్ని విషయము లెఱిఁగించిన యీగ్రంథమున "లింగధారణ"ను గూర్చి యొక్కమాటగూడ లేకుండుట ఆశ్చర్యకరమే!—

తెలుఁగు. కన్నడ— శివతత్త్వసారములు

తెలుఁగు "శివతత్త్వసారమున" మొదటినుండి 489 పద్యము లున్నవి. ఆతరువాతివి లేవు. కాని 1949 సం॥న ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమువారు ప్రచురించిన (సం II సంచి : 1, 2 సంఖ్యలు గల) బులెటినులలో—184 నుండి 491 వఱకును, 725 నుండి 740 వఱకును, పద్యములున్నవి. దీనిని సమకూర్చి ప్రచురించి శ్రీ. వి. హనుమంతరావు; ఎం.ఏ., యల్.టి., గారుకూడ—నేనన్నవిధముగా "శివతత్త్వసారము" లోని పద్యములు 1000 వఱ కుండవచ్చునని యభిప్రాయ పడిరి.

కన్నడ గ్రంథమునందలి కందములన్నియు దాదాఁపు తెలుఁగు ప్రతిలోనివాని ననుసరించిన భావములు, సమాసములు—తుదకు "ప్రాస" శబ్దములు గూడ కలిగియుండుటవలన నిది "మక్కికిమక్కి" కన్నడీకరణమని చెప్పుట కేమాత్రము సంశయము లేదు. కనఁబడినంత

వఱకు రెండిటిలోని పద్యము (దొరకినంతవఱకు) లన్ని విషయము లందు సరిపోలుచున్నవి.

తెలుఁగు "శివతత్త్వసారము" నందు లేనివి (725-వ పద్యము మొదలు 740-వ పద్యమువఱకు) కన్నడ ప్రతియందు శిథిలాశిథిలాలుగాఁ గనఁబడుచున్నవి. వానిలో 731, 732, 733, 734 సంఖ్యలు గల పద్యములు పూర్తిగా శిథిలములైనవి. తక్కినవాని నీక్రింద పొందు పఱతును :—

మృడనినగె భక్తియిందం
నిడిదాగియె బిద్దన మిఁగువ వనపాపంగ
ళ్కొడ దప వాత ను మేళ
ల్కొడ నేళవు తొలఁగిపోవ వనిత[illegible] ॥ 726

కృతమది వర్ణాశ్రమగళ్
శ్రుతిమహిత ముమాధభూతిరుద్రాక్షె గళిం
సతతం ధరి సల్వేళ్కుం
ప్రతిదిన కృత కర్మతతి సఫలమాఁగలజా ॥

ఉపమిసలు రుద్రాక్ష
త్రిపుండ్రధారణ విరహిత విప్రవర్గం
జప దాన వ్రత...... ధ
ర్మపురోగమ కవ...... విధిగళ ఫలమిళె రొుళ్ ॥ 728

రెడ్డిం దాదొడ వణి క ణొ
శడ్డం ధరిసల్ త్రిపుండ్రమంధల వేత ?
క్కడ్డం బత్పటె పిత్రుపతి
రొుడ్డి ద సంతతి గళిని తు గిరిజారమణా ॥ 729

విస్మయమిరతి ప్రియ దిం
భస్మవను తె ధరిపనరనపాప సమూహం
భస్మీకృత ముక్కుం ద
గ్ధస్మర నిన్న ప్రతాప దింద మహేశా ॥ 730

....

......తహాశిన భక్తి మహిమయుం విభవం మ

త్తిం తప్ప విచిత్రమని ద
నెం తెం ....ర్వశుభకర రుద్రా ॥ 735

విలసద్భక్తియ నర్చిప
దలసి దతను మిప్పుదిహాకె పొఱెయాగల్కుం
సలెపరద గతి నరకం
గ లొళవనం ముణ్ణిసల్క మురగాభరణా ॥ 736

శివభక్తిబోధె

యమలు గడా తననగర
ద్రుమం గళిదిరల్లి దొఱెదు......ర్వార
భ్రమెయిందె వెడదె భక్తి యి
దుమేళవు జి సప్పు దిష్టార్థ పలం ॥ 737

అవని యొళతి దుర్లభ మా
నవజన్మం బడె దు విర్వానాధన నొలవిం
శివనం పూజిసదిహ మా
నవరు వృధా జన్మ జీవనవ్యాపారర్ ॥ 738

విదిత శుభాశుభ బోధా
స్పద, మానవనాగి పుట్టి హరనంభజిసల్
ముదమిల్లదొ రవె హనుగళ
గుదివజే యల్కుం దు బగదు భజసీశ్వదనం ॥ 739

శిష్టాచారమమళియ ......
.....................గర్వా
వష్టంభవతి చుందిరదమతి యిం
దిష్టదె నీభజనుభక్తి యింళె కరనం ॥ 740

తెలుఁగు కన్నడ "శివతత్త్వసారము"లలోని వన్నియు సమన్వయు పరచవలెననుకొనినను—రెంటిలోఁ గనఁబడు పద్యముల మధ్య కొలఁది హెచ్చుతక్కువలుగా 230 పద్యములు లోపించుచున్నవి. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుల యీమహత్తర కృతి సంపూర్ణముగా నాంధ్రలోకమునకు సంప్రాప్తించు పుణ్యకాలమెప్పుడో!

శతక కవి సార్వభౌముఁడు
యథావాక్కుల అన్నమయ్య

(క్రీ. శ. 1218—1285)

"భాత్రి న్భక్తజనానురంజనముగాఁ, దత్త్వప్రకాశంబుగాఁ
జిత్రార్థోచిత శబ్దబంధురముగా, సేవ్యంబుగా సజ్జన
శ్రోత్రానందముగా, శుభాంచితముగా, శోధించి సర్వేశ్వర
స్తోత్రం బన్నయ చెప్పె నిజ్జగములో శోభిల్ల సర్వేశ్వరా!"

ఈపద్యమందలి ప్రతివాక్యముకూడ సార్థకమే యని "సర్వేశ్వర శతక"మును సవిమర్శముగాఁ జదువు ప్రాజ్ఞులకు గోచరించును. ఈశతకముయొక్క గొప్పఁదనమునుగూర్చి శ్రీ నిడుదవోలు వెంకట్రావుగారు "భారతి" తారణ ఫాల్గుణసంచికయందు విపులముగాఁ జర్చించిరి.— దీని నిదివఱకే, సాహిత్యపరిషత్తువారు, శైవసిద్ధాంతముద్రాక్షరశాల వారు, వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు "అందు" సన్నువారు, కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు ప్రకటించిరి. ఇవన్నియుఁ గూడ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమందలి వ్రాఁతప్రతి కించుమించుగా సరిపోవుచున్నవి.—ఈశతకము "సర్వేశ్వరా"—యను మకుటముతో 142 మత్తేభ శార్దూలవృత్తములతో నొప్పుచున్నది.

ఈ కృతికర్త తన్నుగూర్చియు, తన శతకరచనాకాలమును గూర్చియు, నీక్రింది 142, 130 పద్యములం దీవిధముగా వివరించెను:—

"జయశక్తి న్రవిచంద్రతారకముగాఁ జల్పెన్ యథావాక్కులా
న్వయ సంజాతుఁడు నన్నమార్యుఁ డవని న్వర్ణించి నీసత్కథా
క్రియసంబోధన నీదుభక్తిని, మహానిర్ణీత విశ్రాంతిగా
భయవిభ్రాంతులు లేక, యీశతకముం బ్రఖ్యాతి సర్వేశ్వరా"

"శాకాబ్దంబుల వార్ధి షట్క పురజి
త్సంఖ్యం బ్రవర్తింప, సు
శ్లోకానందకరంబుగా, మహిమతో
శోభిల్ల సర్వేశ్వర

ప్రాకామ్యస్తవ మొప్పఁ జెప్పె. శుభకృ
త్పరిత్యక్త వర్షంబునన్
శ్రీకంఠార్పితమై వసుంధరపయిం
జెన్నొంద సర్వేశ్వరా !"

పరమేశ్వర భక్తి రస ప్రపూరితమగు నీశతకమును రచించిన మహాకవి యథావాక్కుల అన్నమయ్య "ఆరాధ్య బ్రాహ్మణుఁడు"; ఆత్రేయ గోత్రుఁడు; యజుశ్శాఖీయుఁడు. "అభిరమ్యంబగు దూదికొండ మహనీయారాధ్య సోమేశ్వర ప్రభుకారుణ్య వసంత సంజనిత మద్వాక్య ప్రసూనావళిన్" అని చెప్పుకొనుటచే నితఁడు కర్నూలుజిల్లా, ప్రత్తికొండ తాలూకాలో ప్రత్తికొండకు సమీపమునందలి "దూదికొండ" గ్రామవాస్తవ్యుండగు నారాధ్యసోమేశ్వరుని శిష్యుఁడని తెలియుచున్నది. అన్నమయ్య మొదటివాసస్థలము గోదావరీతీరమందలి పట్టిసము. తరువాత నితఁడు శ్రీశైలయాత్రకేఁగి తిరిగివచ్చుచు, పల్నాటి తాలూకాయందలి సత్రశాలలో నివాసమేర్పఱచుకొని, యక్కడనే "సర్వేశ్వరశతకము"ను రచించి కొన్నినాళ్లకు సిద్ధిఁబొందెను.— ఇతని వంశీయులలో "సోమరాజు" అను నతఁడు మిక్కిలి ప్రసిద్ధి పొందినందువలన నింటిపేరు "సోమరాజు" వారుగా మాఱినది. ఇప్పటికిని, ఈయింటిపేరివారు పల్నాడుప్రాంతములం దున్నారు. ఈవిషయము సాహిత్య పరిషత్తువారి "సర్వేశ్వరశతక" పీఠికవలనఁ దెలియుచున్నది.

ఈకవి కాలనిర్ణయమునుగూర్చి శ్రమ నందవలసిన పని లేక శతకమునందే "శాకాబ్దంబులు వార్ధిషట్కపురజిత్సంఖ్య" యను పద్యమునందు కవి స్పష్టపఱచెను. అనఁగా శాలివాహనశతము 1164 శుభకృత్సంవత్సరము (క్రీ. శ. 1242)లో శతకరచన జరిగినది. అప్పటి కన్నమయ్యకు "30" యేండ్లని తలఁచినను, అతఁడు (క్రీ. శ. 1212—15,ల ప్రాంతమున జననమంది యుండవలెను. అప్పటి యాయుర్దాయము ననుసరించి, 65—70, యేండ్లైనను నితఁడు జీవించియుండినయెడల— నతని జీవితకాలము క్రీ. శ. 1215—1285 వఱకైన నుండునని యూహించుట కవకాశమున్నది. ఇచ్చట మఱియొక యంశముగూడ ముఖ్యముగా గమనింపవలసినది లేకపోలేదు. ఇతఁడు పాల్కురికి సోమన

శిష్యుఁడని కొందఱి మతము. కాని, అది యెట్లును పొసఁగదు. * "అన్న
మయ్య, సర్వేశ్వరశతకమున పాల్కుఱికి సోమన భావములను
గొన్నిఁటి ననుకరించి యున్నాఁడు. ఆకారణము ననుసరించి యిర్వురు
సమకాలికులుమాత్రమే గాక సమవయస్కులుగ (మూఁడునాలుగేండ్లు
హెచ్చుతక్కువగ) నుండవలెను. అయిన, పాండిత్యమునందు, ప్రతిభ
యందు,—పరమతవాదఖండనయందు — బహువిషయజ్ఞతయందు
—ప్రజ్ఞాప్రాభవములందు—పాల్కుఱికి సోమనారాధ్యుఁడే—ఇతని
కన్న నెన్నియో రెట్లెక్కువవాఁడనిపించును. ఆ యీ కారణములవలన
సోమన "ప్రౌఢనిర్భరవయఃపరిపాకమునకుముందే, తన యుద్గ్రంథము
లను దేశికవిత యగు ద్విపదలో వ్రాసి—ఉడుకు నెత్తుటి ప్రాయమునఁ
దనకున్న బసవేశ్వరభక్తి — పండితారాధ్యాభిమానము—వీరశైవ
దీక్ష— వెల్లడించెను. కనుక, అన్నమయ్య—భక్తిప్రతిపాదకమైన తన
"సర్వేశ్వరశతకమునకుఁ" గావలసిన సరుకు నాతని బసవపురాణ
పండితారాధ్య చరిత్రానుభవసారములనుండి గ్రహించుటయం దాశ్చ
ర్యములేదు." — అన్నమయ్య పాల్కుఱికి సోమనశిష్యుఁడను వారి
వాదధోరణియిది. కాని, తదాధారములంత బలవత్తరములు కావు.

ఈసందర్భమున — "సోమన యభిప్రాయములకు — అన్న
మయ్య యభిప్రాయములకు నెంతవఱకు పొత్తుకుదురు?"నన్నది విచా
రణీయాంశము. "భక్తిని బలపఱచు పట్టులయం దన్నమయ్య కొన్నిఁట
—సోమన ననుకరించినాఁడు. దానికిఁ గారణ మదివఱకే యతని గొప్ప
తనమునుగూర్చి, అతని వీరమాహేశ్వరవ్రతమునుగూర్చి—పాండిత్య
ప్రతిభలనుగూర్చి విని యతనిపై నెనలేని గౌరవభావము గలిగియుం
డును. అంతియగాని, యణుమాత్రమైనను, అతనిబసవభక్తి, అన్యమత
నిరాసము. స్వమతపక్షపాతము, నితనికి లేదని సర్వేశ్వరశతకపద్యములు
ఘంటాపథముగా నొడువుచున్నవి." ఇందలి యథార్థ్యము మున్ముందు
చర్చింతము.

ఇది యిట్లుండ — "దూదికొండ" — నివాసియైన ఆరాధ్య
సోమేశ్వరునిశిష్యుఁడగు నీయన్నమయ్యకుఁ బాల్కుఱికిసోమనాథుఁడే

* "భారతి"—తారణ సం|| ఫాల్గుణసంచికలోని శ్రీ నిడుదవోలు వేంకట
రావుగారి "శివకవి యథావాక్కుల అన్నమయ్య యను వ్యాసమును జూడుఁడు."

గురువని యీ క్రిందివాక్యములలో శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు తెలిపిరి :—

"అభిరమ్యంబుగ దూదికొండ మహనీయారాధ్య సోమేశ్వర ప్రభు కారుణ్యా వసంత సంజనిత మత్పద్యప్రసూనావళిన్"—

(అన్నమయ్యకృతియందలి చివరిపద్యములలో) నొక సోమనారాధ్యుని బేర్కొనినాఁడు.

"పై పద్యమున నారాధ్యసోమేశ్వరుఁ డన్నమయ్యగురువని యిది వఱకు విమర్శకులు నిర్ణయించిరి. ఈతఁడు పాల్కుఱికి సోమనాథుఁడే కాఁదగునని నేనూహింతును. సోమనాథుని సోమనారాధ్యులనికూడ, ఆంధ్ర వీరశైవకవులును, సోమేశ్వరుఁడని కర్ణాటకకవులును బేర్కొనిరి."

ఈవాద మేవిధముగను సమర్థనీయముగాఁ గనఁబడుటలేదు.

1. పాల్కుఱికి సోమనాథుఁడు—పాల్కుఱికి, ఓరుగల్లు, * దోకిపఱ్ఱు, కర్ణాటక దేశములోని "కలిగె" మొదలైన స్థలములలోఁ గొంత కాలము గడిపినట్లు తెలియుచున్నది. కాని దూదికొండలో నతఁడు నివసించినటు లాధారములు లేవు. కాకున్న, శ్రీశైలయాత్రాసందర్భమున గొన్నినాళ్లక్కడ "మకాము" పెట్టెనేమో!—కాని, ఎన్నఁడు దూదికొండ నివాసి మాత్రము కాఁడు. ఈవిషయమున శ్రీవేంకటరావుగారు జూపిన యథోజ్ఞాపికయందలి వృక్కుటిపురాణకథ విశ్వాసార్హముగాదు. మఱి, బలవత్తరమగు హేతువునుగాదు.

2. పాల్కుఱికి సోమనాథుఁడు—"ఆరాధ్యసోమేశ్వరుఁడా ?" శివకవు లతనిని సోమన—సోమనాథుఁడు — సోమనారాధ్యుఁడు— అని పేర్కొనిరి — కాని "సోమేశ్వరుఁడని" కాదు. దూరముగా నున్న కర్ణాటక కవులెవ్వరో యతనిని గూర్చి విన్నవారు పలువిధములఁ బేర్కొనుట ప్రామాణ్యముగాఁజాలదు.

3. సోమనాథుని నామాంతమందైన "ఆరాధ్య" యనునది బిరుదముగాఁ జేర్చుచునచ్చిరి. కాని, ఇంటిపేరువలె నామము మొదట గాదు. "ఆరాధ్య సోమేశ్వరుఁ"డనినపుడు—"ఆరాధ్య" యనునది

* ఇది గుంటూరు మండలములోనిదని తెలియుచున్నది.

"ఇంటిపే"రగును కాని, బిరుదముగాదు. ఆపక్షమున "ఆరాధ్యసోమే శ్వరుఁడు"—పాల్కుఱికి సోమనాథుఁడు కాఁడు.

4. అన్నమయ్య నిజముగా పాల్కుఱికి సోమనాథుని శిష్యుఁడైన—ఇందులూరి అన్నయ్య—శివరాత్రి కొప్పయ్యల విధముగా సహజవీరశైవదీక్ష నవలంబించి జంగమముగా నుండియుండును. కాని యతఁడు "బ్రాహ్మ్యంబుఁ" బొయని యజుశ్శాఖీయుఁడగు నారాధ్యుఁడు.

5. పాల్కుఱికి సోమనాథుని గురువుగా నంగీకరించినవాఁడైనచో, అన్నమయ్య—తనశతకమున బసవేశ్వరమహిమనుగాని, తనగురువు ప్రభావమునుగాని తడవకుండఁజాలఁడు. కాని, ఈకృతియందు (సర్వేశ్వరశతకమున) అట్టి దెచ్చటను గనఁబడదు.

6. ఎంత శివభక్తి పరములైనను—ఇతని పద్యములం దక్కడక్కడ—అద్వైత భావములు స్పష్టముగా తొంగిచూచుచున్నవి. సోమనాథుని శిష్యు లిట్లు వ్రాయుట అసహజము.

"ఏతావాతా" తేలిన దేమన ;—పాల్కుఱికి సోమనాథుఁ డన్నమయ్యగురువుగాఁడనియు, దూదికొండవాస్తవ్యుఁడగు "ఆరాధ్యసోమేశ్వరుఁడే"—యగుననియు.

ఇఁక నీతని విద్వత్కవితాశక్తులను గూర్చి ఇంచుక పరామర్శింతము :—

అన్నమయ్య, కృష్ణాతీరమునందలి సత్రశాలలో—మల్లికేశ్వరుని సేవించుచు నీశతకమును వ్రాసెనఁట! ఆవిధముగా వ్రాసినప్పుడొక్కొక్క తాళపత్రముమీఁద నొక్కొక్క పద్యము వ్రాసి, కృష్ణానదీ ప్రవాహమున వేయుటయు, అది యెదురీఁది వచ్చునెడల దానిని పరిగ్రహించుటయు, ఆప్రకారము రానియెడల గండకత్తెర వేసికొనుటకు ప్రతిజ్ఞ చేయుటయు జరిగెనఁట !—అప్పుడు :—

"తరులం బువ్వులు పిందెలై యొదవి, తత్తజ్జాతితోఁ బండ్లగున్
హా! మీపాదపయోజ పూజితములై యత్యద్భుతం బవ్విరుల్

కరుణో, వత్స్యాయుణో, సనఘ్ఘుమంబులై,
గరూర్చరిమో, హరిణమో,
దయణీరత్నముతోఁ, బటీరతరుతోఁ;
దధ్యంబు సర్వేశ్వరా !"

యను పద్యముగల తాటియాకెదురుఁ దిరాకపోఁగా, తనశపథము ననుసరించి యన్నమయ్య గండకత్తెర వైచికొనుటకు సిద్ధపడెను. ఇంతలో పసులకాపరి యాపత్రమును దెచ్చి యియ్యఁగా, నందు :—

"ఒకపుష్పంబు భవత్పదద్వయముపై
నొప్పంగ సద్భక్తిరం
జకుఁడై పెట్టిన పుణ్యమూర్తికిఁ, బున
ర్జన్మంబు లేదన్నఁ, బా
యక కాలత్రితయోపచారముల ని
న్నర్చించుచుం, బెద్దనై
ష్ఠికుఁడై యుండెడివాఁడు, నీవగుట, చాఁ
జిత్రంబె సర్వేశ్వరా"

అని యుండుటచే దాని నన్నమయ్య తీసికొనెనఁట !—ఈగాథ యెంతవరకు సత్యమో, కాని శివార్చనకు ఫలితములు రెండుపద్యము లందును రెండురకములుగాఁ గనిపించుచున్నవి. మొదటిది సకామార్చనగను, రెండవది నిష్కామార్చనగను రూఢి యగుచున్నది. అందు రెండవది మేలైనందున—పసులకాపరివలన దొరికినది. ఈశతక శైలి పరిశీలించినకొలఁది—అన్నమయ్య దీనికంటె నుద్గ్రంథమును దేనినైనను—రచించియుండిన, భాషకెంతేని నుపకారముగ నుండు టయేగాక యతనికీర్తిగూడ నినుమిక్కిలిగ వ్యాపించియుండెడిది. ఈ కృతియందలి కవిత్వము చాలప్రౌఢమైనది. సంస్కృతశబ్దములతో— జటిలసమాసములను గూర్చుటయం దితఁడు నన్నయ, నాచనసోమన, శ్రీనాథాదుల కెంతమాత్రము తీసిపోవఁడు కుంటువోని సరళమైనధార. కమనీయమైన "బారాహజారి" కదమునడకలకు నడక దిద్దునవి. ఈతని పద్యముల నడక యెగుడుదిగుడులేని సాఫుసంతనలుగల పదముల వరుస—తూఁచి, ఏర్చి, కూర్చిన ముత్తెములకోవ. భక్తిరస సుధావాహినియందుఁ బాఠకులను బరవశులను జేయు మృదుమధుర భావ

వ్యక్తీకరణ సమర్థతయుం దన్నమారాధ్య — పోతనామాత్యులలోఁ గుడియెడమలు నిర్ణయించుట యరిది.

అన్నమయ్య శతకపద్యములన్నియు — భక్తిప్రబోధకములు; అయినను నవి యద్వైతభావములతో నాత్మానాత్మ విచారవిషయములతో వేదాంతరహస్యబోధనలతోఁ బెనవైచికొని, పరమశివునివంక కెట్టిసాహసమునైనఁ ద్రిప్పఁజాలినవి. ఈక్రిందిపద్యములు చూడుఁడు :—

> "ఉరుసంసారగజేంద్రదర్పదళన వ్యాఘ్రప్రతాపోగ్రకే
> సరి, దుష్పాపశరీరబంధవిపుల క్ష్మాజవ్రజచ్ఛేద వి
> స్ఫురితక్రూరకుఠారధార, దురిత ప్రోద్భూతజీమూతము
> స్తరసంఘాత విఘాతమారుతము, నీ సద్భక్తి సర్వేశ్వరా !"

> "ఆకాశానల చంద్ర సూర్య పవమానాత్మాంబు విశ్వంభరా
> ప్రాకారవ్యాంచితమూర్తి భేదముల నీ బ్రహ్మాండ నానాఘటా
> నీక ప్రాకట జీవిభావ విలసన్నిర్మాణ కర్మాద్భుతా
> స్తోక శ్రీకరమూర్తియై నెగడు నీ స్థూలంబు సర్వేశ్వరా ॥"

ఈశతకమునందలి భావములు చాలవఱకు "మహిమ్నము" "మల్హణము," "అనామయము," "హలాయుధము" మున్నగు సంస్కృతగ్రంథములనుండియు, "శివతత్త్వసారము" మున్నగు నాంధ్రగ్రంథములనుండియు గ్రహింపఁబడినవి.

ఇతని తరువాతివారగు సోమనాథాదు లితని భావముల ననుకరింపకపోలేదు.

> "కల్పిత లింగజంగమ సుఖస్ఫురణాయ నమోనమో, యసం
> కల్ప వికల్ప మార్గ కథితప్రథితాయ నమోనమో, గుణా
> కల్ప వరాయతే యనుచు గౌరవ లీల నుతింతు నిన్ను, న
> స్వల్పతరప్రభావ, బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా !"

అనుపద్యము—సర్వేశ్వర శతకమునం దీక్రింది పద్యమున కరణము—

> "శ్రీకంఠాయ నమోనమో, నతసుర జ్యేష్ఠాయ రుద్రాయ లిం
> గాకారాయ నమోనమో, విగతసంసారాయ, శాంతాయ, చం
> ద్రాకల్పాయనమోనమో, దురితసంహారాయ తేయంచు ని
> న్నాకాంక్షం బ్రణుతించు మానవుఁడు నీవైయుండు సర్వేశ్వరా !"—

ఈకృతియందలి యుపమానములు, అర్థాంతరన్యాసములు— నిర్దిష్టభావముల కతుకు నంత సన్నిహితములుగా నున్నవి :—

1. నిర్మలగంగా పృథులప్రవాహ మరయం బ్రస్ఫూర్తిం దా నెన్ని వంకలుగాఁ బారిన, దాని నొంచువలుకంగాఁజన్నె ?

2. ఘటదుగ్ధంబులు పేరుఁగాక, వెలయంగా నెంత తోడంటిన న్నటదుగ్ధాంబుధి పేరునే ?

3. భ్రమరధ్యానముఁ దాల్చి కీటకము సద్భావాది సంయుక్తిఁ దా భ్రమరంబై ఖగవీథి నాడుననినన్.

4. సతి వేడ్కం దనప్రాణవల్లభునితో సంయోగ మర్థించుఁగా, కతనిం బ్రార్థన సేసి సొమ్ముఁ గొనిపో నర్హుండునే ?

5. కమలాప్తుం డుదయింపఁగా, ననల నక్షత్ర క్షపాధీశ తేజములెల్లం లెడఁబాసి పోవుగతిన్.

6. చీఁకటికిం దిగ్మమరీచికిం గలదె సాంగత్యంబు ?

7. ఉరుపక్షంబులు వచ్చునంతకు నిరుద్యోగంబున న్వృక్ష కోటరమధ్యంబున నుండు పక్షిగతిన్.

8. కనకంబందు ఘనీభవించిన కళంకంబెల్ల సువ్యక్తిగా నన లాస్యంబునఁ గ్రాఁగిపోవుగతిన్.

9. కసవుం బెంచిన చేనియట్ల.

10. జ్వరసంతాన విశోషితాంగుఁడు సుధాసంకాశ దివ్యాన్న పాన రసశ్రేణి భుజింప రోయుగతిన్.

11. చకోర పోతము మహీయజ్యోత్స్నయం దుత్సవశ్రీ రం జిల్లుచు వేడ్క నుండుగతిన్.

12. ఉదకం బింకిన లావుదూలి వడిఁదా నుష్ణింపఁగా రొంపిలోఁ గదలంజాలని మీను వానగురియం గ్రమ్మెక్కి పెన్నీటిలోఁ బొదలంగన్న విధంబునన్.

13. శూలస్థాపితుఁడైన మానవునకున్ శూలంబు దుర్వార వాత్యాలిం గంపమునొందకుండుట సుఖంబై తోఁచు మాడ్కిన్.— ఇట్టివి పెక్కులు.

ఉద్దండుఁడగు నీకవి కొన్ని లక్షణవిరుద్ధప్రయోగములు చేసినను, అవి యంతఁగాఁ బాటింపఁదగినవికావు.

గణభంగము :—

అభ్యంగార్చనజంగ మాహితకరుండై చేసినం, దాశవశృంగా రంబంగు.— మొదటిపాదాంత్య వర్ణము లఘువు. "ఉష్ణింపఁగా"— "పగే, (పగ+ఏ) — "భీతే" (భీతి+ఏ) — 'తోఁడంటినన్నట'— (తోఁడంటినన్+అట)—ఇట్టిప్రయోగముల కాస్కారము గనఁబడదు.

హస్తామలకము, శవశృంగారము, సిగ్గువిరియు, వజ్రపంజరము, బకవేషి, గీవెట్లు, గింజుకొను,—వాడుకలో నుండు నిట్టి జాతీయము లక్కడక్కడ నీతనిశతకమున సందర్భానుసారముగా పొందుపరచఁ బడినవి.—ఈశతకమును మొత్తముమీఁద ప్రౌఢశైలియం దత్యద్భు తముగా నన్నమయ్య సాగించెను. ఇది తెలుఁగుభాషారమ శతకహార మున మణిపూసవంటిదని నాయభిప్రాయము. (ఉదాహరణము) మఱి రెండుపద్యములు పాఠకుల కుపాయనముగా సమర్పింతును.

"సత్యం బెప్పుడుఁ దప్పఁడే, మహీ దురాచారుండు గాఁడేని, యా
చిత్యం బేమరఁడేని, దుర్జనులగోష్ఠిం బొందఁడే భక్తసాం
గత్యం బాదటఁ బాయఁడేని, మదనగ్రస్తుండు గాఁడేని, నీ
భృత్యుం డాతఁడు మూఁడులోకములలోఁ బెంపొందు సర్వేశ్వరా"

"కాయంబన్నది వారిబుద్బుద సదృక్షం బందు రూపింప లేఁ
బ్రాయం బన్నది శారదాంబుద తటిత్ప్రాయంబగున్ దత్సుఖ
శ్రేయం బన్నగ మాయ యిట్లైతెఁగియున్ శ్రీఘంటె నీధ్యానసం
స్థాయీభావనఁ బొందఁ డేమిటి కయో సంసార సర్వేశ్వరా"

శతకకవిబ్రహ్మ

పాల్కురికి సోమనాథకవి : వృషాధిపశతకము

కవితాకన్యకు ద్విపదపదవిన్యాసముతో నానావిధనాట్యభంగిమ లనర్గళముగా నలవరించి, తెలుఁగుకావ్యవాఙ్మయరంగము క్రొంగ్రొత్త పోకడలు, పొలుపారునట్లు చిందులుత్రొక్కించి, ఆంధ్రవిద్వత్కవిలోక ప్రశంస లందిన పాల్కురికి సోమనాథకవి — "శతకకవిబ్రహ్మ". ఇతఁడు సకలశతక లక్షణ సముదాయ సమలంకృతముఁగాఁ దన "వృషాధిపశతక"మును — సృష్టించి, — తన వెనుకటిశతకకవులకుఁ జక్కని రహదారి దిద్ది తీర్చినాఁడు.

ఈమహాకవి పెక్కు గ్రంథములు రచించినట్లు పద్యబసవపురాణ కర్తయైన పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు, తనకావ్యమున ;—

> "(1) బసవపురాణంబు (2) పండితారాధ్యులచరితంబు (3) ననుభవసారమును (4) చతుర్వేదసూక్తులు (5) సోమనాథభాష్యమ్ము (6) శ్రీరుద్రభాష్యము (7) బసవరగడ (8) గంగోత్పత్తిరగడ (9) శ్రీబసవాఢ్యరగడయు (10) సద్గురురగడ (11) చెన్నమల్లుసీసమాల (12) నమస్కారగద్య (13) వృషాధిపశతకంబు (14) నక్షరాంకగద్యపద్యములు (15) పంచప్రకారగద్య (16) అష్టకము (17) పంచకము (18) నుదాహరణయుగము, నాదియగుకృతులు"—అని వివరించెను.

ఇందులో, 1, 2, 3, 4, 11, 13, 18 లో నొకటియు— తెలుఁగు కృతులు. 5, 6, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 18, లోని మఱొకటియు సంస్కృతములో తక్కినవి (7, 8, 9, 10) — అనఁగా, రగడ లన్నియు కన్నడములు. ప్రకృతము, మన కవసరమైన (ఈకవికృతుల లోని) "వృషాధిపశతకమునుఁ" గూర్చి చర్చించుటకు మున్ను, కవి జీవితమును సంగ్రహముఁగాఁ దెలిసికొనుట సమంజసము.

పిడుపర్తి సోమనాథుని పద్యబసవపురాణమున పాల్కురికి సోమనాథకవికి సంబంధించినకథ నీక్రిందివిధముఁగా నుటంకించబడినది :—

ఒకనాఁడు పరమేశ్వరుఁడు భృంగిని చూచి "ఓయీ, మాయాజ్ఞ మేరకు బసవఁడు మర్త్యలోకమున బిజ్జల రాజ్యరమాధురంధురుఁడుగా నవతరించి, మామహిమను ప్రకటించుచు, దుర్వాదము లాడువారి మతములను ఖండించి గెలుచుచున్నాఁడు. కనుక నాబసవని మహా మహిమ "ఆరవితారకము"గను, సకలభక్తకథామణిసూత్రరీతిగను, భూలోకమున ప్రకాశించునట్లు, (అచటికి వెడలి) నీవాతని చరిత్ర రచించవలసినదని యాజ్ఞాపింపఁగా, భృంగి, పాల్కురికిలో సోమనాథుఁడను నామముతో జన్మించెను.—

అతఁడన్నిలిపులు, శబ్దశాస్త్రాదులు, ఛందోధికరణాదిసరణులు, భాష్యసంతతులు, తర్కమీమాంసాదులు చక్కఁగా నభ్యసించి, "జైన మస్తకవిన్యస్తశాతశూలకలిత బిజ్జలతలగుండుగండ" బిరుదశోభితుఁడుగా వెలసెను. "భక్తిహితార్థబుద్ధి, భక్తసభలలోఁ జెల్లు" కృతులెన్నియో రచించెను. ఇతని ఖ్యాతి నలుదెసలు వ్యాపించినది.

ఒకనాఁ డోరుగంటిలోని స్వయంభూదేవుని మంటపమున శివభక్తులెల్లరు చేరి (పాల్కురికి సోమనాథుని) బసవపురాణమును వినుచుండఁగా, ఈశ్వరారాధనకై యచట కరుదెంచిన ప్రతాపరుద్రుఁడు వారిని జూచి "అదేమి" గ్రంథమని యడిగెను. అప్పు డొకధూర్త విప్రుఁడు "పాల్కురికి సోమన పతితుఁ డీనడుమను పెనిచె మధ్య వళ్లుపెట్టి, ద్విపద, యప్రమాణమిది, యనాద్యం" బనఁగా, రాజక్కడ నిలువక వెడలెను. భక్తులపుడు రెండుచెవులు "శివశివా" యని మూసికొని, యా "బ్రహ్మబంధువు" (ధూర్తవిప్రు) చంపయత్నించి, ఆవిషయమును పాల్కురికిలోని తమగురువగు సోమనాథునికిఁ దెలుపఁగా, నతఁడతనిని జంపిన ప్రయోజనము లేదని :—

"భవి గానివానితోడఁ
వివాదమొనరింపఁ జూడ విధిలే, దైనన్
శివభక్తిశక్తిఁ దృణమా
నవుచే గెలిపింతు దూషణ పరుంబాఱున్"

అనిప్రతిజ్ఞచేసి, లింగముద్రచిహ్నాలుగల యెడ్లుగట్టిన గుడారు బండిలో నోరుగంటికి బయలుదేరెను.

సోమనాథకవి వచ్చువార్తను ముందుగనే తెలిసికొని, ప్రతిపక్షులు,—అతని నెదుర్కొనుటకుఁ గొందఱు వెట్టివాండ్రను, ముక్కిడులను, అంగహీనులను — శివచిహ్నాలంకృతులనుగాఁ జేసి పంపిరి. వారెదురువచ్చి, యతనికి మ్రొక్కఁగనే వారి శరీరములు ముందటివిధముగాఁ జక్కఁబడి—శివచిహ్నములు సహజములై హత్తికొనఁగా నతనినిఁ గొలిచి రాఁదొడఁగిరి.

అతఁ డట్లు వారిని వెన్నంటి వచ్చుచుండ నతనిబండియెల్లు చొరుటకు వీలులేని గవనిమీఁది లక్ష్మీప్రతిమ, ఏనుఁగుచిత్రములు రెండు నడ్డుపడుట చూచి, సోమనాథకవి వానిని "తొలఁగు"మని యాజ్ఞాపింపఁగనే యవి తునిఁగి నేలఁబడినవి.

అది విని యతని దూషించినవారును, ప్రతాపుఁడును భయపడినవారై వచ్చి యతనికి మ్రొక్కఁగా వారి నాదరించి, కొన్ని దినములు వారు సేవించుచుండ నోరుగంటియందుండెను.

సోమనాథకవి త్రికాలవేది. కావున నొక్కదినము తన శిష్యులైన పిడుపర్తి శివరాత్రి, కొప్పయ్య మొదలగువారిని పిలిచి "ఈ దేశమింక శీఘ్రకాలమున తురుష్కు లాక్రమింతురు. మాబోఁటి నియమస్థు లిక్కడ నిలువవీలుగాదు. మీకీరాజ్యమునందుండుట కనువైన యూరి నిప్పింతును. అచటి కేఁగి నివసించు"డని, తన శిష్యుఁడు, ప్రతాపునిమంత్రి యగు "ఇందులూరి అన్నయ్యను" పిలిచి "ఓయీ! నీవు, అరువత్తుమూగుర నర్చించు పరమశైవభక్తుఁడవు. కనుక తత్ప్రీతిగా మావ్రతస్థులకందఱకుఁ బ్రభువుతోఁ జెప్పి యొక గ్రామము నిప్పించు" మన నాతఁ డవ్విషయ మారాజునకెఱిఁగించి సోమనాథ శిష్యులగు కొప్పయాదులకు "దొంకిపర్తి"—యను గ్రామమిప్పించెను. అచటికి శిష్యులతోఁ గూడి పోయి కొంతకాలము నివసించి, వార్ధక్యము సమీపించుటచేత సమాధిస్థుఁడుఁగాఁ గోరెను.

తనకోరిక నతఁడు శిష్యులకుఁ దెల్పి, ఆయూరు వదల శివగంగకు సమీపమునందలి "కలిగె" యను గ్రామమున, సమాధి కట్టించుకొని, దానియందు విభూతి దట్టముగాఁబోయించి—అందు దిగి శివధ్యానపరాయణుఁడై నిశ్చలముగాఁ గూర్చుండెను.

అపుడు పరమశివుఁడు ప్రత్యక్షమై "నిన్ను కైలాసమునకుఁ దీసికొని వెడలెదను" — రమ్మనగా సోమనాథుఁడు "స్వామీ! సమాధి తెఱచి, నీవు నన్ను తీసికొనిపోయిన జనులు "సోమనాథుఁడు సమాధిని దెఱచుకొని వెడలెనందురు. తెఱవకయే, నీవు తీసికొని వెడలిన "ఇందే యతఁడు క్రుళ్లె"నని యందురు. కనుక నట్టి యపవాదములు రాక, భవులను చూడరాదను నియమముఁ దప్పించక— నీస్వరూపమందే నాస్వరూపము గనఁబడునట్లు, స్ఫటిక నందిరూపము ధరించి దాని గర్భమందునన్నునిచి, చూపరులకు సందియము గలుగని రీతిగా నీసమాధిని గాన్పింపఁ జేసి—నన్ను నీలోకమునకుఁ దీసికొని పొ"మ్మని ప్రార్థించెను. శివుఁ డవ్విధముగనే చేసెను.—

ఇది సోమనాథకవి సంగ్రహ జీవితవృత్తాంతము.—

పై సందర్భములను బురస్కరించికొని పరిశీలించిన సోమనాథ కవి (చాల) వయస్సు ముదురువఱకుఁ బాల్కుఱికి యందే యుండినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. మధ్యమధ్య శ్రీశైలాది క్షేత్రములకు యాత్రలు చేయువాఁడేమోకాని, స్థావరముగ (ధూర్తవిప్రవృత్తాంతము జరుగువఱకు), అథవా, బసవపురాణము రచించిన కొన్ని సంవత్సరములకుఁ దరువాతివఱకు—నతఁడు తన జన్మస్థలమగు పాలకుఱికి యందే నియమనిష్ఠలతో శైవాచారవ్రతమును నడపుచున్నట్లు తెలియుచున్నది.— ఈపాలకుఱికి ఓరుగంటికి సమీపమునందలి దగుటవలన నితఁడు తెలంగాణము వాఁడనుటయందు సందియములేదు.

సోమనాథుని కులగోత్రాదికములు

ఈవిషయములఁగూర్చి చారిత్రకపరిశోధకులలోఁ జాలభిన్నాభిప్రాయములు గలవు. కొందఱు సోమనాథుఁ డారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడనియు, మఱికొందఱు జంగముఁడనియు వాదించుచుఁ దమవాదమును బలపఱచుకొని నిలువఁబెట్టుటకుఁ దగినయుపపత్తులను జూపుటకు భగీరథప్రయత్నము లొనర్చిరి. అట్టివారియందు—శ్రీ వేంటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు, శ్రీకాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు, శ్రీడాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు, శ్రీబండారు తమ్మయ్యగారు ముఖ్యులు. ఇందు మొదటిముగ్గురివి చాలినంత సహేతుకములుగాఁ గనిపించును. శ్రీబం

డారు తమ్మయ్యగారివాదమునకు దొరకిన కారణములు బలహీనములని తోఁచును. ముందుగ శ్రీశాస్త్రిగారి బసవపురాణ పీఠికావాక్యములు పరిశీలింతము :—

"పండితారాధ్యచరిత్రము, చతుర్వేదసారము, బసవరాజీయము, మొదలగు సోమనాథుని గ్రంథములను బరిశీలించిన సోమనాథుని బ్రాహ్మణత్వము సందేహింపరానిదిగ గోచరించును. మంచి శిష్టాచారసంపత్తిగల బ్రాహ్మణునకే యెఱుకపడఁదగిన విషయము లెన్నియో పై గ్రంథములందుఁ గలవు. వానిలో వేదమంత్రము లుదాహృతములైనవి. వేదభాష్యము లుద్ధృతములైనవి. వైశ్వదేవాది శ్రౌతకర్మల రహస్యము లెన్నియో విమర్శింపఁబడినవి. ఆనాఁ డిట్టి విషయములు బ్రాహ్మణుల కందరానివిగా నుండెడివి. పండితారాధ్యచరిత్రమున "సలిఁ బాల్కుఱికిసోమనాథుఁ డనంగ వెలయువాఁడను జతుర్వేదపారగుఁడ" ననుట యాతని బ్రాహ్మణత్వము నుద్ఘోషించుచున్నవి. బ్రాహ్మణేతరుఁడు వేదమును జదువరాదనుటకుఁ బ్రమాణములను, సోమనాథభాష్యమున సోమనాథుఁడే యుదాహరించియుండెను."

శ్రీకాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారుగూడ ప్రకటించిన శతకమంజరి భక్తి శతక సంపుటమునం దీవిషయమునుగూర్చి పీఠికలోఁ దెలిపిన విషయములుగూడ గమనింపఁ దగినవి :—

"సోమనాథుని గ్రంథములందుఁగల వేదార్థపరిచయమును సోమనాథుని సంబంధ బాంధవ్యములును బ్రాహ్మణ కులసంభవమును దెల్పుచున్నవి. "పాలకుఱికి సోమపతితుఁడ"ని ధూర్తవిప్రుని నిందయే బ్రాహ్మణ కులజననమును దెలుపుచున్నది. సోమనాథుఁడారాధ్య బ్రాహ్మణ కులజుఁడుగఁ బుట్టినను, కాలక్రమమున ననుభవసారమును వ్రాసిన కాలమునకు బ్రాహ్మణ కులగోత్ర మోహమువీడి, శివభక్తుఁడై, బసవకులమును, బసవగోత్రమును స్వీకరించి, ప్రమథగణపరమైన భృంగిరిటగోత్రమును స్వీకరించినటు లూహింపఁదగియున్నది."

"పండితారాధ్యచరిత్ర"—ఉపోద్ఘాతము వ్రాసిన చిలుకూరి నారాయణరావుగారి యభిప్రాయముగూడ పరిశీలింతము :—

"సోమనాథుని కాలమునం దేకాక, అంతకు పూర్వమందును. తరు వాతను గూడ శైవులయందు చాతుర్వర్ణ్యములుండెడివని, జంగము లనువారు గృహస్థాశ్రమమును వీడి సన్న్యాసులవలె శైవధర్మ ప్రచారముకోసము దేశసంచారము చేయువారని, వారియందు వర్ణధర్మము పాటింపఁబడెడిదికాదని, జంగములుగాని, శైవగృహస్థులు తమ తమ వర్ణాచారములను యథావిధిగా పరిపాలించుచుండెడి వారని, వారిలో శైవబ్రాహ్మణులు సాధారణ బ్రాహ్మణులవలెనే వేదవేదాంగాది విద్యల కధికారముగలిగి, వానికి శైవపరముగా నర్థముఁ జెప్పుచునుండెడి వారనియుఁ దేలుచున్నది. సోమనాథుఁడు జంగమమగుటవలన తన పూర్వాశ్రమ గోత్రమును ప్రశంసించుకొనలేదు. అట్లు ప్రశంసించుట పాతకమని యతని యభిప్రాయము." ఈ యభిప్రాయమును స్పష్టముగా సోమనాథుఁడే, తన "అనుభవసార"మున వాకొనెను.

"భువిలో శివదీక్షితులగు శివభక్తుల పూర్వజాతిఁ జింతించుట రౌరవనరకభాజనంబు."—

ఇయ్యది సర్వసామాన్యముగ శివదీక్షితు లెల్లరకుఁ జెందినను, తనవిషయము (ప్రత్యేకముగ) మనస్సున నుంచుకొని సోమనాథుఁడు చెప్పియుండుననుటలో సందియము లేదు.

పిడుపర్తి సోమనాథకవి, తన పద్య బసవపురాణమున "పాలకురికి సోమపతితుఁడీ నడుమను, బెనిచె మధ్యవళ్ళు బెట్టె ద్విపద" యని ధూర్తబ్రాహ్మణుని చేతఁ దిట్టించెను. మనకంటె సోమనాథుని కాలమునకు సమీపస్థుఁడును, వీరశైవాచార దీక్షితుఁడును, సోమనాథారాధకుఁడునైన పిడుపర్తి సోమనకు, తానంకిత మొనర్చిన పాల్కురికి సోమనాథునిఁ గూర్చిన విషయము లన్నియు నామూలాగ్రముగఁ దెలిసి యుండును. కనుక "నతఁడు (పా. సో) మొదట బ్రాహ్మణుఁడుగ నుండి, తరువాత పతితుఁడయ్యెననెడి యంశమును (తానై చెప్పక) ధూర్తబ్రాహ్మణునిచేతఁ జెప్పించెను. ఆపట్టున సందర్భ శుద్ధి గూడ చక్కఁగాఁ గుదిరినది. వేదవేదాంగపారంగతుఁడై తమ వర్ణమునకుఁ జెందిన యొకానొక ప్రతిభాశాలి యన్యధర్మావలంబకుఁడైనపుడా వర్ణస్థు లతనిని "పతితుఁ" డని యీసడించుటయందు తమ యాక్రోశ

మును వెల్లడించుట, లోకవ్యవహారవేదు లందఱకుఁ దెలిసినదే. "పతితుఁ" డన "భ్రష్టుఁ" డని యేరవంత భాషయందుఁ బరిచయమున్న వాఁడైనను చెప్పఁగలుగును, అట్లుండ శ్రీబండారు తిమ్మయ్యగారు, తమవాద సమర్థన కొఱకు "పతిత" శబ్దమునకు లేనిపోని (పినువర్తి సోమనగూడ నూహించని) యర్థములు, భావములు లాగుటకు పూనుకొనుటయందు చాల తికమకలు పడిరి.

మఱి, బసవపురాణమున "త్రాటిమాలలు; పచ్చిమాలలు; కర్మచండాలురు" — అని సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణనింద చేసెను. అతఁడు బ్రాహ్మణకులజుఁడైన యెడల నవ్విధముగా నిందించఁడు గదా అని. ఆనింద, బ్రాహ్మణబ్రువులనుగుఱించినది. కాని యుత్తమబ్రాహ్మణుల నతఁడు నిందించలేదు.—సరికదా—పెక్కుచోట్ల (పండితారాధ్య చరిత్రలో) వారిని బ్రశంసించినాఁడు. స్వాధ్యాయపరులై, వేదభాష్యములఁ జెప్పుచు, (శైవాగమములను శివదీక్షాపరులను ద్వేషించని) విప్రుల నతఁడు (సోమనాథుఁడు) పండితారాధ్య చరిత్రయం దేమనెనో చూడుఁడు :—

"పరమలింగార్చనాపరులు, స్వాధ్యాయ
పరులునైచను మహాబ్రాహ్మణోత్తములు
సదువుచు వేదభాష్యములు సెప్పుచును"

"మహాబ్రాహ్మణులఁట," స్వాధ్యాయపరులు—వారి "మహాబ్రాహ్మణత్వమునకు" — "లింగార్చన" మర్హతగా, సోమనాథుఁడు నిర్ణయించినాఁడు. తక్కినవారినే, అతఁడు "త్రాటిమాల"లని,— "పచ్చిమాల"—లని యీసడించినాఁడు. విషయమిట్లుండ, శ్రీతిమ్మయ్యగారు, "లింగధారిబ్రాహ్మణులే" "శైవబ్రాహ్మణు"లని యదిలేనివారు "శివద్విజు"లని—"శివబ్రాహ్మణు"లని ప్రయోగింతురుగాక !— అవి ప్రామాణ్యములగుటెట్లు? సోమనాథుఁడు స్పష్టముగ—స్వాధ్యాయపరులు, వేదభాష్య పాఠకులుమాత్రమే—"మహాబ్రాహ్మణులు" —అనుచుండ, దాని గాదనుటెట్లు ?—"లింగార్చనాపరు"—లన్నపుడు "లింగధారణ" మనుకొనుట కేవలమపోహము.—కావున లింగార్చన తమనిత్యకృత్యముగను, తద్ధారణము దీక్షాసూచనముగను, —అంగీకరించిన ("శివద్విజులు" కానిండు "శివబ్రాహ్మణులు"

కొనిండు) వర్ణప్రధానులగు—ఆరాధ్యులకు — వేదాధ్యయనముకం
టెను — యజ్ఞోపవీతధారణము కంటెను — అవి ముఖ్యములని
యూహించుటకు వీలులేకున్నది.

"అన్యవాదకోలాహల"మను శతకమున—"ఈహితానుషంగ,
ఏకామ్రగురుచిత్త, నలినభృంగ, సోమనాథలింగ"—అని తద్గ్రంథకర్త
సోమనాథునిఁగూర్చి చెప్పెననియు,—ఆ "ఏకామ్ర" — శబ్దమే —
"ఏకోరామ" శబ్దముగా మాఱెననియు, వీరశైవపంచాచార్యులలో
"నేకోరాముఁడు" ఒకఁడు ; కాన, అతనిశిష్యుఁడే సోమనాథుఁడనియు
శ్రీతమ్మయ్యగారి వాదము. — ఈపట్టున మనమొక విషయమును
గమనింపవలసి యున్నది. సోమనాథుఁడు సహజవీరశైవాచారపరుఁ
డని నిరూపించుటకు—వారి (జంగమువారి) యాచార్య పీఠములం
దొక్కటైన "ఏకోరామ" పీఠమున నతఁడు శివదీక్షవహించెనని,
"ఏకామ్ర"యే "ఏకోరామ" యైనదని, — ద్రావిడప్రాణాయామము
లెందులకు ? — "ఏక + ఆమ్ర"— యను శబ్దము, "ఏకః + రామ"
యని యెంతగింజుకొనినను కాఁగలదా ? అర్థభేదములేదా ?— "శివ
ద్విజ"—"శివబ్రాహ్మణ" "మహాబ్రాహ్మణ" శబ్దములకు విపరీత
విభేదముచూపిన పరిశోధకులు ; "రెండ్రేవుల" — "రెంటూల" —
కాదని నిరూపింపఁ బూనిన మేధావులు ; "పతిత" శబ్దార్థమును తాఱు
మాఱుచేయ సిద్ధపడిన ప్రతిభావంతులు "ఏకామ్ర" "ఏకోరామ"—
శబ్దార్థములను గుర్తింపకపోవుట వింతలలో వింత !—శ్రీతమ్మయ్యగారు
తమవాదన కాధారముగ దొరకు పక్షమున, గడ్డిపఱకనైనను, బంగారు
కడ్డివలె నుపయోగింపఁగలరు. ఇతరుల వాదమున కాధారమైన మేరు
గిరినైన, దూదిపింజల నెగురఁగొట్టిన ట్లెగురఁగొట్టుటకుఁ బ్రయత్నించఁ
గలరు—కనుక, సోమనాథుఁడు సహజవీరశైవుఁడనుట (జంగము)
కేయేకోరామ (కల్పనము) శిష్యత్వ మాధారముగ నిలువఁజాలదు.
మఱి, యతఁడు "బెలిదేవ వేమనారాధ్యుని మనుమని శిష్యుఁడ"నని
విస్పష్టముగ చెప్పికొనుచుండ, "ఏకోరాముఁ"డెట్లు గురువగును ?—
ఈ "వేమనారాధ్య"—వంశము శైవబ్రాహ్మణ (ఆరాధ్య) వంశము,
కాన శ్రీతమ్మయ్యగారి వాదము పరాస్తమైనది.

అసలు సోమనాథుఁడు స్మార్తుఁడని, తరువాతనే యతఁడు బెలిదేవ వేమనారాధ్యుని శిష్యుఁడయ్యెనని యూహించుటకుఁగూడ నవకాశములు లేకపోలేదు. బసవపురాణమున తనయాభిజాత్యమునుగూర్చి సోమనాథుఁడే :—

“.........కేవల భక్తిగోత్రుండ,
భ్రాజిష్ణుఁడగు విష్ణురామిదేవుండు
దేజిష్ణువగు శ్రియాదేవి యమ్మయును,
గారవింపఁగ నొప్పు గాదిలిసుతుఁడ”

నని చెప్పుకొనెను. దీనినిబట్టి—యతనిని గన్న జననీజనకులు (సాఁకినవారైనను గావచ్చును) వైష్ణవసంప్రదాయము ప్రకారము పేరులు గలవారుగ కనఁబడుచున్నారు. స్మార్తులకు నట్టిపేళ్లుండుట సహజమే! సోమన యప్పటికే వీరశైవదీక్షనుబొంది, క్రమముగా సహజ వీరశైవము నవలంబించుటవలన, తన మొదటిగ్రంథమైన యనుభవసారమునఁ దెలిపినట్లు “శివభక్తుల పూర్వజాతిఁ జింతించుట రౌరవనరక భాజనం”బను సిద్ధాంతమునకువచ్చి “గోత్రము” స్పష్టముగాఁ జెప్ప లేదు—కాని యతఁడు తలిదండ్రులను పేర్కొనరాదని చెప్పలేదు. ఆప్రకారము చెప్పకుండిన కృతఘ్నతయగుననెడి వివేకి; కనుకనే బసవపురాణమున చెప్పక విడువను లేదు. పండితారాధ్యచరిత్ర వ్రాయు నాఁటికి వీరశైవముముదిరి — జంగమ మత విధులను బూర్తిగ నవలంబించుటవలన—“బసవగోత్రుండను, బసవనికరుణ, బసవేశుశ్రీపాద, పద్మసేవకుఁడ; నే బసవన్నదూత, నే బసవనిబంట, బసవన్న బంట, నేబసవన్న లెంగి” అనుచు నారంభించెను.

ఇచ్చట మఱియొక విషయము గమనించుట ముఖ్యము. సోమనాథుఁడు సహజవీరశైవాచార మవలంబించి జంగములతోఁ గలసిన తరువాత, తనగోత్రమైన,—(పాపహేతువని) చెప్పికొనలేదు.—కాని, తనవిద్యావైదుష్యముమీఁదను, పాండిత్యముమీఁదను, ప్రభావముమీఁదను మితిలేని భక్తిగలిగి—వీరమాహేశ్వరవ్రతమును నిష్ఠతో నాచరించు బంధుజాలముమీఁద నతని యనురాగ మతివేలమైనది. వారీతని విధముగ జంగములందుఁగలసి గోత్రాదులు పోగొట్టుకొనక—

శైవబ్రాహ్మణులుగానున్నను, ఇతనిని గారవముతో సంభావించెడి వారు. కనుక నే—తన "పండితారాధ్యచరిత్ర"కు శ్రోతఁగాఁ దనముద్దు మఱఁదినే సోమనాథుఁ డెన్నుకొనెను. వారు తనవిధముగా "సహజ శైవవ్రతదీక్షితులు" కాలేదని—వారి నెన్నఁడు సోమనాథుఁడు తెగడ లేదు. సరిగదా!—అట్టివారి నతఁడు "మహాబ్రాహ్మణు"లని చెప్పెను. కానిచో "బ్రాహ్మ్యంబుపై భక్తి బాయలేని" పండితారాధ్యుల చరిత్ర మాతఁడు వ్రాయునా?—అట్టి గ్రంథమునకుఁ దన దగ్గరిచుట్ట మగు పాల్కురికి సూరనామాత్యుని శ్రోతనుగాఁ జేయునా?— ఈక్రింది పండితారాధ్యచరిత్రలోని వాక్యములుచూడుఁడు :—

"హారితసగోత్ర విద్యాపుణ్యయాత్ర,
బసవాంతరంగ, శుంభద్గుణోత్తుంగ,
(విను, సూరనామాత్య, వినమితామాత్య)
....
అసదృశశీల మాకనుగులంబనియు
మచ్చిక నాముద్దుమఱఁది వీవనియు
నెచ్చెలికాఁడవు నీవకాకనియు
చాతుర్య సాహిత్య శాలివీవనియు
శ్రోతృత్వమునకుఁ బాత్రుండవీవనియు,
గచియింతుఁ బండితారాధ్యచరిత్ర"

పై వాక్యములవలన, సూరనామాత్యుఁడు హారితసగోత్రుఁడని, —సోమనాథుని (చిన్న) ముద్దుమఱఁదియని—శైవబ్రాహ్మణుఁడని —జంగములతోఁ గలియలేదని స్పష్టముగాఁ దెలియును. "ముద్దు మఱఁది" యనుటచేత—సోమనాథుని మఱఁదులలో నతఁడు చిన్న వాఁడని—"నెచ్చెలికాఁడ" యనుటవలన నిరువురన్యోన్యముగా నుండు సమవయస్కులని యూహించుటయందు పొరపాటులేదు. కాని, శ్రీ తమ్మయ్యగారి కీసూరనసోమనల సంబంధము గళబద్ధమై—ఎటులైనను సూరనను సోమనాథునుండి వేఱుగావించుటకు విశ్వప్రయత్నము లను చేసిరి. అవి చూచినవారలకు "విమర్శకులకు లోకవృత్తముకూడ తెలియదా! ఏమి?" యని యక్కజమందునట్లు వ్రాసిరి. వారుచూపు కారణములివి :—

1. ఇద్దఱేయింటిపేరులొక్కటి. అట్టివారికి బావమఱఁదులసం బంధమసంభవము — వేర్వేఱు కులములవా రొక్కయింటిపేరి వా రుండవచ్చును.

2. అట్టి వరుస యే యుండిన, తనకుమాత్రము "భృంగి" గోత్ర మని చెప్పుకొని — సూరనను "హారితసగోత్రజుఁడని" సోమనాథుఁ డని యుండుట పొసఁగదు.

3. ఈ బావమఱఁదులవరుస — "తిక్కనమనుమసిద్ధుల" మామ యల్లుండ్ర వరుసవంటిదగుటచే నిజము కాదు. ఈవిషయమున శ్రీతమ్మయ్య గారింకను పరిశీలించియుండవలసినది. అట్లు పరిశీలింపకపోవుట శోచ నీయము — ఇఁక వారిసందేహములకు సమాధానములు.

1. ఇంటిపేరు లొక్కటైనను (బ్రాహ్మణులలో) భిన్నగోత్రముల వారుండుట తమ్మయ్యగా రెఱుఁగరు. నేలటూరివారు వైష్ణవులలోను, పుదూరు ద్రావిడులలోను, గలరు. అవధానమువారు ములకనాడుల లోను, వెలనాడులలోను గలరు. వేదమువారు పుదూరు ద్రావిడుల లోను, ములకనాడులలోను గలరు. (శాఖల భేదము లేగాని వీరందఱిది బ్రాహ్మణకులమే.) ఇఁక భిన్నగోత్రీకులు — వేదము వారియందు, — అవధానము వారియందు, — పిడతలవారియందు, నుండుట నే నెఱిఁగి నదియ. భిన్నగోత్రజులైన యొక్కయింటిపేరివారికి సంబంధము లుం డుటగూడ నాకు చక్కఁగా తెలియును — కనుక, "పాలకుఱికి" యను నింటిపేరు సోమన, సూరనల కిచ్చిపుచ్చుకొను బాంధవ్యమునకు బాధ కముగాదు.

2. "శివభక్తుల పూర్వజాతి చింతించుట" నరక హేతువని, సోమన తనగోత్రము చెప్పికొననంత మాత్రమున — నింకను బ్రాహ్మ్యముఁ బాయని తన బావమఱఁదిగోత్రము చెప్పఁగూడదని యెచ్చట నున్నది ? —

3. సోమన సూరనలవరుసను, తిక్కన మనుమసిద్ధివరుసలతో పోల్చుట విమర్శనాకౌశలాభాసమునకుఁ బరమావధి. — సాధారణ ముగా, పూర్వము గ్రామములందొకరి నొక రేదో వరుసతోఁ బిలిచి

కొనుట యుండెడిది. నేఁటికిని కొన్నిచోటులం దాయాచారము గనిపించును. కాని యెంతయనురాగమున్నను—సారస్వతమున శాశ్వతముగా నిలిచిపోవు గ్రంథములలో నవ్విధమగు (అబద్ధముల) వానినను సల నుటంకింతురనుట సాహసమేయగును. * అంతటి మహాభారతము వ్రాసిన తిక్కన—ఎచ్చటనైనను, మనుమసిద్ధిని దనయల్లుఁడని తెలిపికొనెనా? ఉండిన—సోమన తన "ముద్దుమఱఁది"—యని సూరన్ననుట యంగీకరింపఁదగినదే—పైగా "ముద్దు" — అనుటయందు "చిన్న"—తనమును సూచించుటవలన నతని (సూరన) యన్నలు కొందఱుండువారని, వారారాధ్యులైనందున—సహజవీరశైవదీక్షారతుఁడైన సోమనయందు భక్తిభావము గలిగియుండియుందురు—కాని; సూరనవిధముగా నాంతరంగికులుగా నుండకపోవచ్చును; — అందువలన "ముద్దు"—అని ప్రయోగించుటయందౌచిత్యము శ్లాఘాపాత్రము. లేకున్న (తనవయస్సుగల) యెదిగిన మగవాని విషయమున "ముద్దు"—ఏమిటి?—కాన హారితసగోత్రుఁడగు సూరన — సోమనకు ముద్దుమఱఁది యనుట అక్షరశః సత్యము.

ఇంకను నిశితముగ విమర్శించుకొలఁది,—పాల్కురికి సోమనారాధ్యుఁడు వీరశైవబ్రాహ్మణుఁడుగనే, (జన్మతః) యుండెననియు, బసవభక్తి పాదుకొనినతరువాత సహజవీరశైవుఁడయి (జంగము) వారితో సర్వవిధముల కలసిపోయెనని, రుజువుచేయుటకు—బలవత్తర కారణము లగపడుచున్నవి. పుట్టుకతో సోమన వీరశైవబ్రాహ్మణుఁడే! అతనిని శైవద్విజుఁడనుఁడు— శైవబ్రాహ్మణుఁడనుఁడు—మహాబ్రాహ్మణుఁడనుఁడు? — నిజమును — నిప్పును దాఁచుట కెవరి తరము?

---

* గ్రంథసందర్భములలో కృతికర్తృభర్తలమధ్య మామ యల్లుండ్ర వరుస సహజముగా ఔపచారికమే అగుట విద్వత్కవిజనసమ్మతమయినదే. కాని బావమఱఁదుల వరుస అట్టిదికాదు. ఉండినను కృతులలో చెప్పుట ఎక్కడ నింతవఱకుఁ గనఁబడదు. దీనింబట్టి, సూరనసోమనల బాంధవ్యము ఔపచారికముగాక, నిశ్చయముగ ఆనుషంగికమే యనుట సిద్ధాంతము.

సోమనాథుని కాలము

సోమనాథునికాలమునుగూర్చి, పూర్వవిమర్శకులు, సమగ్రపరిశోధనలు చేసినపిమ్మట, సోమనాథుఁడు పదుమూఁడవశతాబ్దము—ఉత్తరార్థమున జీవించియుండినట్లు తేల్చిరి. అందులకు వారు చూపు కారణములు :—

1. క్రీ. శ. 1222 న నుండిన కర్ణాటకవి సోమరాజు—తన "ఉద్భటకావ్యమున"—లో, "సముదంచద్వృషభ స్తవామరమహీజారామనం, సోమనం"—అని పాల్కురికి సోమనను స్తుతించెను; కాన, నతఁడంతకు (1222 సం॥నకు) ముందుగనే జీవించియుండవలెననియు.

2. తన "బసవపురాణము"న సోమనాథుఁడు "విలసిత పరమ సంవిత్సుఖాంభోధి, నలిఁ గరస్థలి సోమనాథయ్యగారు"—అని పేర్కొనిన "పండితారాధ్య కృపాసముద్గతుఁ"—డతనికి సమకాలికుఁడు. ఈ యిరువురుసోమనాథులు, మల్లికార్జున పండితనిర్యాణానంతరము (క్రీ. శ. 1170 కి తరువాత) జీవించియుండినవారని,— అందుచే సోమనకాలము క్రీ. శ. 123 సం॥ కావచ్చుననియు,

3. పిడుపర్తి సోమన తన పద్యబసవపురాణమున నుటంకించిన సోమనాథచరిత్రమున :—

"ఒకనాఁడు శివభక్తు లోరుగంటను స్వయం
 భూదేవు మంటపమున వసించి
బసవపురాణంబు పాటించి వను వేళ
 హరుణిఁ గొల్వఁ బ్రతాపుఁ డచటికేఁగి"—

యనుటచే నిందు పేర్కొనఁబడిన "ప్రతాపుఁడు"—క్రీ. శ. 1158—1195 వఱకు పరిపాలించిన (కాకతీయ సామ్రాజ్యాధీశుఁడగు) "రుద్రదేవుఁడే" యనియు,—నతనికాలముననే పాల్కురికి సోమన ఓరుగంటికి వెడలి, తనప్రభావముచూపి, శివరాత్రి కొప్పయ్య మొదలగువారిని శిష్యులనుగాఁ జేసికొని, వారికి చక్రవర్తి మూలముగ "దోంకిపర్తి" యగ్రహారము నిప్పించెననియు, ఆకారణమువలన, సోమనాథుఁడు రుద్రదేవుని కాలము—1158—1195 ప్రాంతమువాఁడు కావచ్చునని యభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈవిధముగ, పాల్కురికి సోమనాథుని జీవితకాలమున, పూర్వపరిశోధకు లందఱు పండ్రెండవ శతా

ద్దికిఁ గొంచె మిటునటు లూఁపి యూఁపక, సందిగ్ధావస్థలో నుంచి మేము చెప్పినదే సిద్ధాంతమనిరి.

ప్రకృతము, వారుచూపిన పైమూఁడు ఆధారముల యాథార్థ్యమును గొంచెము పరిశీలింతము :—

1. కర్ణాట కవియైన సోమరాజు—సోమనతోఁ బాటు మఱి యిద్దఱు కవులనుగూడ పేర్కొనెను—వారు,

"ప్రమథానీక కథార్ణవేందు హరి దేవాచార్యను, ధార్యనం,
సముదంచ ద్వృషభ స్తవామర మహీజారామునం, సోమనం,
విమలజ్ఞాన సుదీపికా స్ఫురిత చేతస్సద్మనం, పద్మనం"

ఇందు, "హరిదేవాచార్యుఁడు"—"పద్మరసు"—(1-3 పాదములలోవారు) కర్ణాట శైవకవులు. రెండవపాదమున నిఱికింపఁబడిన సోమన,—మన పాల్కురికిసోమన యఁట! (ఇతని పేరు, కర్ణాటకవి చరిత్ర ప్రథమభాగ పునర్ముద్రణమందలి సోమరాజు చరిత్రమున మూఁడవపాదముననే గలదని శ్రీతమ్మయ్యగారు చెప్పుచు, నేను దానిం దార్కాణగఁ జూపితిననుచున్నారు) ఒకవేళ పాదముల తార్మాఱు లెట్లుండినను, దదనుగుణముగ సోమనపేరు, ఆపద్యమున నెట నుండినను—ఇరువురు కన్నడకవులను బేర్కొనిన సోమరాజు, మూఁడవ కర్ణాటశైవకవి దొరకక, తెలుఁగుశైవకవిని బేర్కొనుటెందులకు?—ఇది మొదటిశంక. పాల్కురికి సోమన "సముదంచద్వృషభ స్తవామరమహీజారామునఁ" డఁట! బసవ పురాణ పండితారాధ్య చరిత్రాద్యుద్గ్రంథములను తడవక, సోమన వ్రాసిన "వృషభ స్తవము"నే ప్రధానముగ, తన పద్యమున, సోమరాజు తెలుపుటలో నాధిక్యమేమి? ఇది మఱియొకశంక!— * "వృషభ స్తవామర" — యనుచోట— "బసవ స్తవామర"—అనుముక్క యిముడదా?—అసలు 1222 లో

* "వృషభ స్తవ" అను సాంస్కృతికసమాసమున వృషభ శబ్దమునకు బదులు 'బసవ' శబ్దమునే సోమరాజెందులకు వాడలేదని శ్రీ కృష్ణశర్మగారు తర్కించుట వింత గాక మఱేమగును?"—అని శ్రీ తమ్మయ్యగారు.—సమాసములలో సంభావనాపూర్వకములైన వానివిషయమున సాంస్కృతికాచ్ఛికము లను వివక్షయే పొసఁగదు. (బసవ పురాణము, అప్పకవీయము, రావణదమ్మీయము, కృష్ణరాయబారము) ఇట్టివి శతాధి

సేవించియుండిన నా (కర్ణాట) సోమరాజు పేర్కొన్న సోమన — మన పాల్కురికిసోమనగాక, ఎవఁడో కన్నడశైవకవి సోమన కావచ్చునని నాయభిప్రాయము. అయిన మనసోమన కన్నడమునఁగూడ విద్వత్కవియే గదా, అనిన—అది విషయాంతరము. ఆయన రగడలన్నియు కర్ణాటకములే.—పైఁగా, ఈవీరశైవుల పేరులందు "సోమన" యనునది సర్వసాధారణనామముగాఁ గనిపించును. కాన, "వృషభ స్తవ" —సోమన పాల్కురికి సోమనగాఁడు. "వృషభ స్తవము" — వృషాధిపశతకమును గాదు.

2. ఇఁక పండితారాధ్య కృపా సముద్గతుఁడగు—"కరస్థలి సోమనాథయ్య"—నిజముగా మల్లికార్జునపండితుని శిష్యుఁడైన, అతని వార్ధక్యదశయందు (దాదాపు 70 ఏండ్లప్పుడు) ఉండవలెను. బసవపురాణకర్త, దానిని వ్రాయుకాలమునకు ఈ కరస్థలి సోమనాథయ్య బహుశః చాల వృద్ధుఁడగునేమో ? అగుచో మన పాల్కురికి సోమన (25 ఏండ్ల) నిండుజవ్వనముననుండి, తరువాత—మఱి 45—50 ఏండ్లకు చనిపోయినాఁడనుట సహేతుకమే.—అయిన, నీకరస్థలిసోమన —మల్లికార్జునుని శిష్యుఁడగునా ? అతని కుమారుఁడైన "కేదారార్య శిష్యుఁడని యెందుల కూహింపఁగూడదు—"పండితారాధ్య కృపా సముద్గతుఁ"డని మాత్రము చెప్పఁబడినది ; కాని యాపండితుఁడెవఁడు? "పండితారాధ్యుఁ" డనునది కేవలము బిరుదమే గాని పేరుకాదు. అది మల్లికార్జున పండితవంశమువారి కానువాయితిగా సంక్రమించునది. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు "పండితారాధ్యుఁ"డనిన—"మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడే" యని, "తాలూ, తగాదా" లేని సిద్ధాంతము (బసవపురాణపీఠికయందు) చేయుట, యుక్తమనిపించదు.—ఈవిధముఁగా "కరస్థలి సోమనాథయ్యకాలము స్థిరపఱుచు నాధారములు సందిగ్ధములయినప్పుడు వానితో ముడిపెట్టి — పాల్కురికి సోమనకాలమును నిర్ణయించుట దుస్సాధ్యము.

కములు. అసలు పాల్కురికి సోమనకూడ నిట్టిసమాసములెన్నియో చేసెను. ఇది శ్రీ తిమ్మయ్యగారెఱుఁగమి వింతకాక మఱేమగును ?—ఇంతకు, "వృషాధిప స్తవము" అన్నచో, ఏరవంతో "వృషాధిపశతకము"నకు సన్నిహితమగునేమో !—కాని, స్తవమన్న—ఒక్కటిమొదలెన్ని శ్లోకములయిన ఉండవచ్చును. ఎటుచూచినను 'స్తవము' —శతకము కాదు ; కానేరదు. మఱి "వృషభ" కు "వృషాధిప"కు—పోలికే లేదు.

౫. పిడుపర్తి సోమన పద్యబసవపురాణము—ఈ కాలనిర్ణయ విషయమున కొలఁదిగ వెలుఁగు చూపుచున్నది :—ఈక్రిందిపద్యములు గమనింపుఁడు :—

“ఒకనాఁడు శివభక్తు లోరుగంటను స్వయంభూదేవునంటపమున వసించి,
బసవపురాణము పాటించి వినువేళ మారుని గొల్వఁ బ్రతాపుఁ డచటికేఁగి,
యాసంభ్రమం బేమి యనుఁడు భక్తులం బసవనిపురాణం బర్థి వినెద రనిన,
విన నాపురాణంబు విధ మెట్లొకో యన్న ఘూర్తవిప్రుండొక కర్త చేరి,
పాలకుఱికి సోమపతితుఁ డీనడుమను బెనిచె మధ్యవళ్లుపెట్టి ద్విపద,
యప్రమాణ మిది యనాద్యంబు పదమన నరిగె రాజు భక్తు లదిచె యొఱింగి ॥”

*   *   *   *   *

“చని పాలకుఱికి సోమేశునితో నప్పాలుపలుకు చొప్పడఁజెప్పఁగ
విని యూఁగకున్న భక్తులకును దలవంపౌ నటంచుఁ గుపితాత్ముండై”

ఓరుగంటికిపోయి, తనమహిమలు వెలయించి, చాలమందిని (ప్రతాపుని మంత్రి ఇందులూరి అన్నయ్య మొదలగువారిని) తన శిష్యులనుగా చేసికొని, కొంతకాల మక్కడనే ఉండి,—ఆగామికార్యజ్ఞుఁడైనందున—ఒకనాఁడు శివరాత్రి కొప్పయ్య మొదలైన వారిని బిలిపించి, ‘ఇఁక త్వరలోనే, ఈరాజ్యము తురుష్కాక్రాంతమగును. కాన మాఁబోటి నియమస్థు లిక్కడ నుండము. మీకును ప్రభువుమూలముగ నొకయగ్రహార మిప్పించెద’నని “దోకిపఱ్ఱు”ను నగ్రహార మిప్పించెనఁట.

పై వృత్తాంతము జరుగు కాలమునకు “ఓరుగల్లు”—కాకతీయులకు రాజధానిగా నేర్పడినదా? ఏర్పడిన, దాని పరిపాలకుఁడు—విమర్శకులు చెప్పు “రుద్రదేవుఁడా”?—(లేక ప్రతాపరుద్రుఁడా ?) అను ప్రశ్నకు సమాధానము “లేదు”—“కాద”ని చెప్పవలసి వచ్చును.—అయిన పద్యబసవపురాణమునందలి కథ—యసత్యమందమా? అంతటి సాహసమేరికుండును ?

పూర్వవిమర్శకులు చెప్పినట్లు—క్రీ. శ. 1158 మొదలు 1195 వఱకుఁ గాకతీయరాజ్యమును పాలించిన రుద్రదేవుఁడే—ప్రతాపరుద్రుఁడై పాల్కుఱికి సోమన యతనివలననే యగ్రహార మార్జించి యుండిన, నతని కాలము తప్పక 1190 సం॥ర ప్రాంతమగుట యం

దాక్షేపణలేదు. కాని రుద్రదేవుఁడు "ప్రతాపరుద్రుఁడు" కాఁడని శాసనములు వేనోళ్ల శంఖారావము చేయుచున్నవి చూడుఁడు :—

"శ్రీమద్రుద్రనరేశ్వరస్య సుమతే ర్వంశావలిం"
—(కాకతి రుద్రుని హనుమకొండశాసనము)

"నిర్దిష్ట మంబునిధ వేష్టితాం, తాం
పృథ్వీ మిమాం శాసతి రుద్రదేవే" —(పిల్లలమఱ్ఱి శాసనము)

దీనినిబట్టి, "రుద్రదేవుఁడు" — "ప్రతాపరుద్రుఁ" డెంతమాత్రము కాఁడని తేలుచున్నది. నిజముగ—"ప్రతాప" యనువిశేషణము—క్రీ. శ. 1190 ప్రాంతమున నుండిన "రుద్రదేవునకే" యుండిన, కీర్తిపతాకలైన శాసనములందు దానిని పేర్కొనకుండరుగదా! పైఁగా, పూర్వపరిశోధకులు చెప్పినట్లు "రుద్రదేవుఁడు" సోమనకు సమకాలికుఁడైన—పై పద్యబసవపురాణమున చెప్పఁబడిన కథ యోరుగంటిలో గాక "అనుమకొండలో" జరిగియుండవలెను. ఏలన :— రుద్రదేవుని కాలమునకుఁ గాకతీయులరాజధాని "అనుమకొండ"గాని —"ఓరుగల్లు"—కాదు. అట్టిసందర్భమున :—

"ఒకనాఁడు శివభక్తు లోరుగంటను స్వయంభూదేవుమంటపమున వసించి
బసవపురాణము పాటించి విను వేళ హరునిఁ గొల్వఁ బ్రతాపుఁ డచటికేఁగి"—

యుండుట పొసఁగదు. అప్పుడు కథయే తప్పు గావలసివచ్చును. తెలంగాణము వాఁడైన పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు చెప్పువిషయములు ప్రామాణికములు గానప్పుడు—ఊహలమీఁద నూహలనల్లి—బుద్ధికి సరిపడినవే, నిజమైన సిద్ధాంతములుగ భావించు పరిశోధకుల యభిప్రాయములుమాత్ర మెట్లు ప్రమాణములగును. ఇంతకును పిడుపర్తి సోమన "ప్రతాపుఁ" డనియెనేగాని, "రుద్రుఁడ"ని చెప్పలేదు. ఆ రెండు పేరులు గల వ్యక్తులు భిన్నులని యతఁడు బాగుగ నెఱిఁగియుండును. మనపరిశోధకులన్న "ప్రతాపుఁ" డనునది నామమను భావము లేక, కాకతిరాజులకందఱకు, నది యొకబిరుదముగ నెంచినటులున్నది. కనుకనే, మొదటిప్రతాపుఁడు—రెండవప్రతాపుఁ డనుచు చిందులుత్రొక్కుటకు—మొదలిడిరి.

శ్రీతమ్మయ్యగారు "బద్దెన నీతిసారముక్తావళి" — యందలిదని యొకపద్యము నుదహరించిరి. కాని, యది కవితనుబట్టిచూడ నతని దని

పించదు. బద్దెనకాలమే యింతవఱకు స్థిరపడలేదు. దీనింబట్టి పాల్కుఱికి సోమనకాలమునుగాని, అందుఁ బేర్కొనఁబడ్డ ప్రతాపరుద్రుఁడు మొదటి ప్రతాపరుద్రుఁడని కాని చెప్పుటకు ఎంతమాత్రమును వీలుపడదు. "పరఁగఁ బ్రతాపరుద్రనరపాలునిఁ జేసి" యనువాక్యముంబట్టి "రుద్రదేవుఁడే ప్రతాపరుద్రుఁడనుట పరిహాసాస్పదము. ఇంతకు నాపద్యము శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిచే సంపాదితమయిన "నీతిసారముక్తావళి" లోనిది. దానివిషయమున ఆకవిగారికే సంపూర్ణవిశ్వాసము లేదు. శ్రీ తమ్మయ్యగారు—శాసనములనుగాని, తత్కాలకావ్యములనుగాని ప్రమాణములనుగా అంగీకరింపరు. ఆధారములెట్లున్నను, దమయూహయే పరమప్రమాణముగ గ్రహించువారు. కనుకఁ దాము శ్రమించి వెదకి కనిపెట్టిన యీ "నీతిసారముక్తావళి" పద్యము తమ యభిప్రాయమునకు భిన్నముకానప్పుడు—పైఁగా, నది తమవాదమున కుపబలకమయినప్పుడు, 'ఏల యంగీకరింపరాదు ? కాన, నీపట్టుఁగొమ్మ నాశ్రయించిరి. సరియే. మఱి, బద్దెన యెప్పటివాఁ డనునది యెందులకు చెప్పరైరి?— ఇంకను ఏతద్విషయమునఁ బరిశోధకులు కృషి సలుపుచునేయున్నారు. అది తేలినను, అతనిచేతఁ బేర్కొనఁబడిన "ప్రతాపరుద్రుఁడే రుద్రదేవుఁ"డని యెట్లు నమ్మనగును ?

ఇది యిట్లుండ, పిడుపర్తిసోమన, పేర్కొన్నవారిలో, నిందులూరి అన్నయామాత్యుఁడొకఁడు.—ఇతఁడు పాల్కుఱికి సోమనకు శిష్యుఁడయినందున—నతని యానతి ననుసరించి ప్రతాపరుద్రునితోఁ జెప్పి, "దోకిపఱ్ఱు"—ను నగ్రహారమును శివరాత్రి కొప్పయాది శివభక్తుల కిప్పించెను :—

> "తనశిష్యుఁడును, నాప్రతాపునిమంత్రియు నగు నిందులూరి యన్నయ్యఁ బిల్వఁ
> బంచి నీవెప్పుడు భక్తితో నరువత్తుమువుగ నర్చింతువు ముఖ్యవృత్తిఁ
> దత్ప్రీతిగా నూరువతిస్థల కొకగ్రామ మిప్పించుమిా ధరాధీశుచేత
> ననవుఁడు నతఁడు మహాప్రసాదంబని యిప్పించె దోకిపఱ్ఱిద్ధభక్తి"

ఇందు పేర్కొనఁబడిన "ఇందులూరి అన్నయ్య" — ప్రతాపరుద్రునిమంత్రిగాని, రుద్రదేవునిమంత్రి గాఁడు.—ఈవిషయమునుగూర్చి కాకతీయ సంచికలో—శ్రీమారేమండ రామారావు ఎం. ఏ; బి. ఇ. డి. గారు "కాకతీయులచరిత్ర" మను వ్యాసమునం దిట్లు తెలిపిరి.

"ఇందులూరి అన్నయ్య : — ఇతఁడు ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి యధికారవర్గమునం దగ్రగణ్యుఁడు. శివయోగసారమునం దీతని కీర్తి శౌర్యము లభివర్ణింపఁబడినవి. గణపతిదేవ రుద్రాంబికలకు మంత్రియు, దండనాథుఁడునై యుండిన కొలని సోమయమంత్రి తనయుఁడగు గన్న మంత్రికిని గౌరమకు నీతఁడు జన్మించెను......తురుకలతోడి యుద్ధముల యం దద్వితీయపరాక్రమమును జూపి చక్రవర్తిమన్ననలను బడసెను. అదియునుగాఁక, నాబ్రాహ్మణమంత్రి రుద్రాంబ ద్వితీయపుత్రిక యగు రుయ్యాంబను పెండ్లాడెను."

ఈయన్నయ్యయే సోమనాథుని శిష్యుఁడు. శివభక్తులకు "దోకి పట్టు"నిప్పించినవాఁడు—కావున, పాల్కుఱికి సోమనాథుని కాలము తప్పకుండ నిందులూరి యన్నయ్యమంత్రిత్వమున రాజ్యముచేయుచుండిన ప్రతాపరుద్రుని జీవితకాలము.—అనఁగా—క్రీ. శ. 1290—1326 అని దృఢముగాఁ దెలియుచున్నది. పైఁగా, తురుష్కుల దండయాత్రలయం దన్నయ తనపరాక్రమము చూపినట్లు తెలియుటవలన నట్టి దండయాత్రలు ప్రతాపరుద్రుని కాలమున జరిగినవేగాని, రుద్రదేవుని కాలమునఁగాదు. మఱొక విశేషముగూడ గమనింపఁదగును. తాను బ్రాహ్మణుఁడై యుండియు కమ్మవనితను (రుయ్యమ్మను) బెండ్లియాడుటవలన బ్రాహ్మణసంఘ దూషణమునకుఁ దట్టుకొనఁజాలక పాల్కుఱికి సోమన నాశ్రయించి—శిష్యుఁడై సహజవీరశైవులతోఁ (జాతి, మత, భేదములు లేనివారలతోఁ) జేరియుండును.— తేలిన సారాంశ మేమన:—ప్రతాపరుద్రునిమంత్రియైన ఇందులూరి యన్నయ్యకు వీరశైవమిచ్చిన పాల్కుఱికి సోమన పదుమూఁడవ శతాబ్దాంతము—పదునాల్గవ శతాబ్దాది కాలము వాఁడు గాని—రుద్రదేవుని (1158—1195) కాలమువాఁ డెంతమాత్రమును గాఁడనునదే! — ఇంతకు మించిన ప్రమాణ మేమి కావలయును ?

దీని నింకను బలపఱచు నాధారము మఱొక్కటిగూడ లేక పోలేదు. పాల్కుఱికి సోమనాథుఁడు—బసవపురాణమున, తనకు సమకాలికులనుగ, పేర్కొన్న శ్రోతలలో 'రెంటాలమల్లినాథుఁడు', 'దోచమాంబ' అనువారిని వరుసగా, సూచించెను. అందు వారి శివకైంకర్యములు వేవేఱుగఁ దెలుపఁబడినవి. నీలగంగవరపు మొల్లకల్లారు

దాన శాసనమునఁగూడ ఈభక్తుల పేరులు క్రమముగ నుటంకింపఁ బడినవి. కాని, *'రెంటాల' — యనుటకు 'రెండ్రేవుల' — 'దోచమాంబ'—యనుటకు, 'దోచయ'—యని యించుక మాఱుపాటులు గోచరించుచున్నవి. ఇట్టివి శాసనపరిశోధకుల కనుభవసిద్ధములే. తమ సిద్ధాంతముల కనుగుణములగుచో శాసనప్రమాణములు మహాకవుల గ్రంథోదాహరణములు గైకొనుచుఁ, గానిచోఁ (దరువాతివారిచేఁ) గల్పితములనుసాకుతో ద్రొబ్బివేయు పరిశోధకులతోఁ దర్కించుట వ్యర్థశ్రమము. అస్తు. 'దోచమాంబ' పేరితో, (ముందునిలిచి) సోపానములు గట్టించినవాఁ డీ "రెండ్రేవుల (రెంటాల) మల్లినాథుఁ"డని, శాసనము నించుక నిశితముగ నిష్పాక్షికముగఁ బరిశీలించువారికి స్పష్టపడఁగలదు. 'దోచమాంబ' అతని తోడ్పాటున నట్టి ఘనకార్యము నెఱవేర్చినను, త్రిపురాంతకక్షేత్రవాసియై, త్రిపురాంతకేశ్వరమహాభక్తాగ్రణియై వెలసిన మల్లినాథుని పేరనే యాధర్మము చెల్లుచుండెనని తోఁచుచున్నది. ఆకారణముననే అంబదేవమహారాజు మొల్లకల్లూరు మల్లినాథునకు దానమొనర్చెనని తెలియుచున్నది. పాల్కురికి సోమనాథున కీయిరువురును సమకాలికులే. వీరిశివభక్తి మహిమయు నతనికిఁ జక్కఁగఁ దెలిసినదే.

ఇఁక 'దోచమాంబ' యెవ్వతె? యనునది మిగిలియున్నది. శాసన శ్లోకమున యచ్ఛబ్దమే, కాని తచ్ఛబ్దము లేకపోవుటచే విమర్శకాగ్రేసరుల కామె దాతృగృహీతలతో నెట్టిసంబంధముగలదియో తెలియదనిరి. కాని, మొదటివారితోఁ గాక, రెండవవారితోనే యామెకు సంబంధముండునని శాసనమే చెప్పుచున్నది. అది గురుశిష్యసంబంధము వంటి దేదైనఁగావచ్చును. అంబయదేవమహారాజు దేవియే యగుచో,

* శాసనపరిశోధన సందర్భములలో నూళ్ల పేరులు మాఱుట సహజమే. కాని, కట్టకడపట నిలుచు పేరేదియో (పరిణామవాదము ననుసరించి) అదియే నిలిచిపోవును. దక్షారామము, దాక్షారామము, ద్రాక్షారామము, (రేఫము సర్వసాధారణముగ సంశ్లేషించుటయుఁ దొలఁగుటయుఁ గలదు.) దాక్షారామ, దాక్షారాం, ద్రాక్షారాం, దాక్షారం.—శ్రీకాళహస్తి, కాళహస్తి, కాళహస్త్రి, కాళాస్త్రి, కాళాస్తి.—కందెనప్రోలు, కందనవోలు, కందనోలు, కందనూలు, కరునూలు, కర్నూలు, పా.సో.—కాలమునకు 'రెండ్రేవుల'—'రెంటాల'—గా స్థిరపడినదనుట అసంగతముకాదు.

పతని పేరితోఁ బాటు ఆమె పేరుండఁదగును గాని, కడపట నుండదు. మఱి మల్లినాథునివలె సహజవీరశైవారాధన మొనర్చు భక్తురాలై త్రిపురాంతక దేవుని సన్నిధిలో వసించు సాధ్వీగావచ్చును.—శాసనములో "దేవి" యనుట పూజ్యవాచకమేకాని, మఱొకటిగాదు. సహజవీర శైవాచార పరాయణులగు జంగములకు 'దేవర'—యను కులబిరుద మున్నదిగదా! జంగమలింగధారులయిన శివప్రతినిధులు "దేవర" లగుచో, వారి గుటుంబినులు దేవులగుట సహజమే. తచ్ఛబ్దరహిత ముగఁ గొండొకచోఁ జెప్పుట కవులకుఁ బరిపాటియయినను,—ఇట శ్లోకమసమగ్రమో, శిథిలమో యయియుండును.

కాన. శాసనానుసారము, పాల్కుఱికి సోమన—వారిని వరుసగఁ జేర్కొనుచు "కుమారాద్రికిఁ దూర్పుదెసను సోపానముల్దీర్చి పొల్పార మహితసద్భక్తి—సమంచితవృత్తి మహిఁజను రెంటాల మల్లినాథుఁడును"—అని బసవపురాణమునఁ దెలిపిన—మల్లినాథుఁడు 'రెంట్రదేవుల మల్లినాథుఁడే.' శాసనవాక్యమిది :—

> "స్వస్తి శ్రీ మతు గండపెండార అంబదేవ మహారాజులు శ్రీ త్రిపురాంతకం క్షేత్రవాసులైన రెంట్రదేవుల మల్లినాథయంగారికి మొల్లకల్లూరు సర్వథా పరిహారము ఆచంద్రార్కస్థాయిగాను ఇచ్చిన శివపురము మంగళమహాశ్రీ, శ్రీ, శ్రీ"

ఇతఁడే కుమారాద్రికిఁ దూర్పుదెసను సోపానములు గట్టించిన వాఁడు.

ఈ (రెంటాల) రెంట్రదేవుల మల్లినాథుఁడు క్రీ. శ. 1290 లో నుండినట్లు శాసనాధారములు గనుపించుచున్నవి.—కనుక నితనికి, సమకాలికుఁడగు పాల్కుఱికిసోమనాథునికాలము పదునాల్గవశతాబ్దము ప్రథమపాద మను నిశ్చయమును దృఢపఱచుచున్నది. ఈవిషయమున చాలపరిశ్రమచేసి, సోమనాథునికాలము 1320 వఱకని బలవత్తర కారణములతోను — శాసనాధారములతోను శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మగారు 1945 ఫిబ్రవరి "భారతి"లోఁ బ్రకటించిరి. అది చూచినపిదప డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారుకూడ తమయభిప్రాయమును మార్చుకొని శ్రీ శర్మగారి నిర్ణయమే సమంజసమని

సమర్థించుచు 1945 "సెప్టెంబరు" "భారతి"యం దుద్ఘాటించిరి. *మరల 1948 నవంబరు భారతిలో మఱొక వ్యాసమునుగూడఁ బ్రకటించిరి. శ్రీ. శర్మగారి వ్యాసము వెలువడుటకుమున్నే, శ్రీ వీరేశలింగంగారు గతించి నందునను శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు మఱియొకవంకకు తమ మహత్తర పరిశోధనశక్తిని త్రిప్పి పనిచేయుచుండినందునను, తమయభిప్రాయములను మార్చుకొను నవకాశము గలుగలేదు. సత్యపక్షపాతులగు పరిశోధకులగువారెల్ల—శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారొక్కరే. వారు (ఎంతనిరాధారమైనను, ఎంతదుర్బలమైనను) తాము చెప్పినదే వేదమందురు. నిశితముగా పరిశోధించు నేఁటిచరిత్రకారులందు శ్రీ తమ్మయ్యగారెవ్వరికిని దీసిపోరు; కాని తమ పరిశోధనాంశముల నెదుటిపరిశోధకుల సహేతుకాధారములవలన ఖండింపఁబడి యపాస్తములైనపుడుగూడ — తెలిసి తెలిసి — ఆత్మసాక్ష్యమునకు విరుద్ధముగా—తమవానినే, నిలువఁబెట్టుకొనవలెననెడి యుబలాటముతోఁ బెనఁగులాడుచు,— "శేషం కోపేన పూరయే" త్తను ధోరణిలో—స్వసిద్ధాంత విమర్శకుల నధిక్షేపణలతో నిరసించుచు, వాదముసాగించుట హర్షింపఁదగినది గాదు. వీరి (శివధర్మమాలికాబిల్వమైన) "పాల్కుఱికిసోమనాథకవి"

---

* "ఎవరెంత ప్రాకులాడినా సోమనాథుఁడు క్రీ. శ. ౧౨౮౦ సం॥రమునకు పూర్వము పుట్టినవాడు కాడనడము సిద్ధాంతము. అతడు మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమున ఉండడము సుతరాం అసంగతము, అతనికి బసవనిగురించిగాని, పండితారాధ్యుని గురించిగాని ఏమిన్నీ స్వయముగా తెలియదన్న మాటను తమ్మయ్యగారొప్పుకొన్నారు గదా! మొదటి ప్రతాపరుద్రుని రాజ్యాభిషేక కాలము క్రీ. శ. ౧౧౬౩ సం॥రము. బసవేశ్వరుఁడు ౧౧౬౭ సం॥ ప్రాంతమువాడు. అప్పటికి తడు బాలుఁడు. ఎంత వయసువాడో చెప్పలేము. ౨౫ ఏండ్లలోపలి వయస్సువాడనుకోవచ్చును. అందుచేత అప్పటికే ప్రసిద్ధుడయిన సోమనాథు డతనికంటె పెద్దవాడయి ఉండవలెనుగదా. 'బసవగోత్రుండ' అని బసవని కాలములో ఉన్న సోమనాథుడు చెప్పుకొనడము అసంగతమే కదా! బెలిదేవి వేమనారాధ్యుడు పండితారాధ్యునికి సమానమయిన వయస్సు గలవానివలె కనబడుతాడు. అతడున్ను పండితారాధ్యుడున్ను బసవనికి సమకాలికులు; అతనికంటె పెద్దవారు. బెల్దేవి వేమనారాధ్యుని మనుమని శిష్యుడే సోమనాథుడని ఒప్పుకొన్న మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలములో ఉంటే వేమనారాధ్యునికంటె ౧౫, ౨౦ ఏండ్లు మాత్రము చిన్నవాడయినట్లు కనబడే పాల్కుఱికి సోమనాథుడు వేమనారాధ్యుని మనుమని శిష్యుడు కావడము తటస్థింపదు గదా. ఇదిగాక క్రీ. శ. ౧౧౮౦ నుంచి ౧౧౯౦ వరకు గల ౫౦ ఏండ్లలో సోమనాథుఁడు తన గ్రంథములలో పేర్కొన్న చారిత్రక పురుషులనందరినీ ఇరికించ సాధ్యముకాని పని. అట్లా ఇరికించడాని కంతటి

—యను గ్రంథము చూచువారి కిందలి సత్యము బోధపడును. "దుందుభి" "కాకతీయ" "విభూతి"—"భారతి"—సంచికలన్నిటియందును, ఎదుగుబొదుగులు లేని వీరి వాదధోరణి—తమ పంతము నెగ్గించుకొనవలెనను పట్టుదలతో నొక్కవిధముగా వ్రాసినట్లు తోఁచును. విషయములన్నియు—పిష్టపేషణములు; ఊకదంపుడులు; Harping over the Points.—ఆపథము వీడి యెన్నటికైనను సత్యాన్వేషణబుద్ధిని శ్రీ తమ్మయ్యగారివంటి యుద్దండ పరిశోధకులు పూనుకొనిన—సోమనాథుని కాలము స్పష్టముగాఁ దేలిపోవును. సత్యసాధకులెన్నటికి చలపాదులు కారాదుగదా!—

సోమనాథకవి—వృషాధిపశతకము

సోమనాథకవి, సర్వతోముఖప్రజ్ఞాప్రభావసంపన్నుఁడు. వేదవేదాంగపారంగతుఁడు. స్మృతిశాస్త్రపురాణాగమ సమగ్ర పరిశీలకుఁడు. షట్శాస్త్ర, వైద్య కొక్కోక, భరత, సంగీతాది శాస్త్ర పారీణుఁడు. ఆంధ్ర, తమిళ, కర్ణాటమహారాష్ట్ర సంస్కృత సమభిజ్ఞుఁడు. వివిధ మతగ్రంథ పరిశోధకుఁడు. నన్నయవలె "మత్యమరాచార్యుఁడు"; —తిక్కనవలె "కవిబ్రహ్మ"; నాచనసోమనవలె "సర్వజ్ఞుఁడు";—

తంటాలుపడి, ఉన్నమాటలను మార్చి, లేనిమాటలను దూర్చి, ఉన్నమాటల కపార్థను లనుకల్పించి సాధించే దేమయినా ఉన్నదా?

(౧) పిడుపర్తి సోమనాథుకు చెప్పినమాట కాదనడానికి కారణము కనబడదు. అతడు క్రీ. శ. ౧౪౮౦ సం॥రమునకు తరువాతివాడు. పాల్కురికి సోమనాథుని శిష్యుడయిన శివరాత్రికొప్పయ్యకు పిడుపర్తిసోమన్న ఆరోతరమువాడు. కాబట్టి తరమునకు ౫౦ ఏండ్లచొప్పున లెక్కవేస్తే కొప్పయ్య కాలము ౧౪౮౦—౧౫౦ = ౧౩౩౦ ప్రాంతమవుతుంది. అది రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలము.

(౨) పాల్కురికి సోమనాథుడు బెలిదేవి వేమనారాధ్యుని మనుమనిశిష్యుడనని చెప్పుకొన్నాడు. ఈ వేమనారాధ్యుడు పండితారాధ్యుని సమకాలికుడయిన వేమనారాధ్యునికి మనుమడయి ఉంటాడు. అంటే సోమనాథుడు పండితారాధ్యునికి సమకాలికుడయిన వేమనారాధ్యుని మనుమడయిన వేమనారాధ్యుని మనుమని శిష్యుడు. ఇట్లాలోచించినా పాల్కురికి సోమనాథుని కాలము రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలమవుతుంది.

(౩) సోమరాజు రచించిన కన్నడ ఉద్భట చరిత్రములోని "సాసిరదనానూర్" అనేపాఠమే అన్ని వ్రాతప్రతులలోను ఉన్నది. "సాసిరదనూతిత" అనేపాఠముగల ఒక్క ప్రతి అయినా కనబడేవరకున్ను సోమనాథుని కాలము శాలివాహన శకము ౧౪౪౪ + ౭౮ = క్రీ. శ. ౧౫౨౨ సం॥ర మవుతుంది. ౧౧౪౪ + ౭౮ = క్రీ. శ. ౧౨౨౨

శ్రీనాథునివలె "సకలవిద్యాసనాథుఁడు"; బౌద్ధజైనాద్వైతమతధ్వాంత భాస్కరుఁడు.—

ఈమహాకవిలోకగురు ప్రణీత గ్రంథముల నిదివఱకే పేర్కొంటిని. వానియందెల్ల నుత్కృష్టములైన "బసవపురాణము"—"పండితారాధ్యచరిత్రము" — ఈరెండును, జాను తెనుఁగుపలుకుల చెలువు వీనుల కొలక వింతసోయగ మొనగూర్చు (దేశికవితయగు) ద్విపదరత్న విరాజిత తాటంకయుగళము. ఈతని వెనుకటి కవుల కొఱవడి దిద్దిన యీద్విపదకావ్యాల యపూర్వ కవితా సౌభాగ్యము సులభముగ నెల్లర కలవడ లేదనుట అతిశయోక్తి కానేరదు! సోమనాథకవి ద్విపద కవితతో "ఖుత్తు" కలుపుకొనఁజూచిన కోనబుద్ధారెడ్డి, శ్రీనాథుల రచనముల గీర్వాణము పెచ్చరిల్లినది. వానిమీఁద గౌరవముతోఁ గాఁబోలు.

ఎంతమాత్రమున్ను కాదు. క్రీ. శ. ౧౨౨౨ అయితే పాల్కురికి సోమనాథునికాలము బసవని కాలముకంటె పూర్వము కావలసివస్తుంది. ఇది అసంభవముగదా.

(౪) సోమనాథుడు బసవపురాణమును రచించిన అనతికాలముననే భీమకవి క్రీ. శ. ౧౩౬౯ లో కన్నడించినాడు. దీనినిబట్టి ఆలోచించినా సోమనాథుడు రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడే అవుతాడు.

(౫) సోమనాథుని పండితారాధ్యచరితరచన కనతికాలముననే శ్రీనాథుడు క్రీ. శ. ౧౩౯౫ ప్రాంతమున పద్యకావ్యముగా వ్రాసినాడు. శ్రీనాథునికంటె సోముడు ౭౦, ౮౦ ఏండ్లు పూర్వుడయినా రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడే అవుతాడు. కన్నడ భీమకవి తెనుగు శ్రీనాథుల కాలమునాటికే బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రములు ప్రసిద్ధి కెక్కియుండ వనడము ఆగ్రంథముల ప్రాశస్త్యమును గుర్తింపకుండడమే అవుతుంది.

(౬) కన్నడములో పద్మణాంకకవి సోమనాథుని కించుమించు సమకాలికుడయిన కెరెయపద్మరసును గూర్చిన కన్నడగ్రంథమును క్రీ. శ. ౧౩౮౫ లో వ్రాయడాని కాతనియెడల గల పరిచితభక్తియే కారణము. కాబట్టి పద్మణాంకునికి పద్మరసు ౫౦, ౬౦ సం||రములకు పూర్వుడు కాజాలడు అట్లు చూచినా పాల్కురికి సోమనాథుడు రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడే అవుతాడు.

(౭) కరస్థలి విశ్వనాథయ్య విశ్వేశ్వరాచార్యుడు కాడనిన్ని, సోమాచార్యుడు సోమనాథుడు కాడనిన్ని తమ్మయ్యగారు వ్రాసిన వ్రాత సమంజసముగ లేదు. ఆశాసనము లున్న ప్రదేశము, ఆ శాసనముల కాలము, ఆ నామముల సాదృశ్యము, విషయ సాదృశ్యము వీటి నన్నిటినిబట్టీ ఆలోచిస్తే నేనూహించినది కేవలము పొరపాటు కాదని సహృదయులు గ్రహింపగలరు. నాయూహ సరియైనదయితే నేను చూపిన తక్కిన కారణముల కిది ఉపబలకముగా ఉంటుంది. కాకతీయరాజులకు ఇష్టలింగార్చకులయిన

గాన తనగౌరవమును నిలఁబెట్టుకొనెను, కొంతవఱకు. తక్కిన వారు "ఎవరికివారే! యమునాతీరే." ఈతని "వృషాధిపశతకమును" గాంచినచో, నీతని యనర్గళ కవితా ధారా విశేషము స్పష్టముగ మనకు గోచరింపఁగలదు. ఇఁక నతని బసవేశ్వర భక్తికి శతక మొక గొప్ప తార్కాణ మనఁదగును. ఇందుఁ గల పద్యములన్నియు చంపకోత్పల వృత్తములు. "బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా" యనున దీశతక మకుటము. తక్కిన (శతక) లక్షణములన్నియు నిందుఁ బొసఁగియున్నవి. మల్లికార్జునపండితుని "శివతత్త్వసార"ముతో, నొకస్వరూప మల వఱచుకొనిన శతకకావ్యరమ—ఈవృషాధిపశతకముతో—సర్వాలంకారశోభితయై వెలుఁగొందినది.

ఇందలి శైలికిని, ఈతని తక్కిన ద్విపదకావ్యముల శైలికిని పోలికయే లేదు. బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రలలోని భాష దేశీయ సంప్రదాయమున కనుగుణమై పండితపామరులకుఁ గూడ

వీరశైవులే గురువులుగా ఉన్నారని పెద్ద అక్షరములతో ప్రకటించిన తమ్మయ్యగారు గణపతిదేవుని గురువయిన విశ్వేశ్వరాచార్యుడు వీరశైవుడు కాక శుద్ధశైవుడని యెట్లంగీకరించినారో తెలియదు. విశ్వేశ్వరాచార్యుడు శుద్ధశైవుడు కాదు గోళకిమఠము వీరశైవమఠమే; గోడగి అన్నా గోళకి అన్నా ఒక్కటే. గోడగి త్రిపురారి ఆమఠమునకు సంబంధించినవాడే. కోణంగి ఆట లాడడముచేత గోడగి అనే యింటిపేరాతనికి కలిగిందని సోమనాథుడు చెప్పడ మొక కవిత్వమే కాని వాస్తవము కాదు. కోడగ మాడితే 'కోడగి' కావలెనుగాని 'గోడగి' కాజాలదు. ఏదయినా యిట్టి చిలిపికారణములు చరిత్రను త్రోసిపుచ్చ జాలవు.

(౭) "పరిచితగురుపరంపర దేజరిల్లు"; "ప్రభుతరగురుపరంపర దేజరిల్లు" అన్నప్పుడు "తేజరిల్లుతున్నది" అని వర్తమానార్థబోధక మవుతుందిగాని అది ఆశీరర్థక మెంతమాత్రమును గాదు. ఈవిషయమై తమ్మయ్యగారు వ్రాసినవ్రాత నాకు నచ్చలేదు.

(౮) శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు ప్రకటించిన కాకతీయచక్రవర్తుల సామంతుడయిన అంబయదేవమహారాజు క్రీ. శ. ౧౨౯౦ సం॥ర శాసనములో నుదాహృతులయిన రెంటాల మల్లినాథ దోచమాంబలు పాల్కుఱికి సోమనాథుడు తనకు సమకాలికులని చెప్పుకొన్న అవే పేళ్లు గలవారు కారనడానికి తమయిష్టము తప్ప తమ్మయ్యగారు మరొక కారణము చూపలేదు. కాలనిర్ణయము మన యిష్టానిష్టముల ననుసరించి చేయరాదుకదా! సోమశేఖరశర్మగారు చేసిన నిర్ణయమునుబట్టినన్ని సోమనాథుడు రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడే అవుతున్నాడు."

—(భారతి 1948 నవంబరు.)

సులభగ్రాహ్యముగ నడచినది. ఛందస్సు సహితము స్త్రీ బాల బాలి కలు పాడుట కనువగు ద్విపదగాఁ గుదిరినది. ఇఁక నీ "వృషాధిపశతక" మన్న, జటిల సంస్కృతసమాసపటిష్ఠమై, సరసవిద్వత్కవిజన హృద యంగమమగు ధారాళమగు శైలి నలవఱచుకొన్నది. ముక్తపద గ్రస్తాంత్యనియమాద్యలంకారములే గాక నానాభాషాధోరణులు రసిక లోకానంద సంధాయకములుగఁ జెలువొందినవి.

ఇందుఁగల పద్యములు 109. కడపటిదానియందు కవినామసూచ నము గలదు. మొదటిపద్యము నుండి నలువదితొమ్మిదవ పద్యము వఱకు నంత్యప్రాసనియమాలంకారము లీశతకమున విరాజిల్లుచున్నది. బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రములందు, కవి యీ యలంకార మును జాలవఱకుఁ బాటించెను. పోతనాదు లీయలంకారముపై నెక్కు వగ మోజుపడుటకు పాల్కురికిసోమన కృతులే కారణములు గావ లయు. ఇందటనట వృత్త్యనుప్రాసములును గనఁబడుచున్నవి. ఆఱు పద్యములు పూర్తిగ సంస్కృతములే; ఐదు, పలుబాసలలో వ్రాయఁ బడిన పద్యములు; మణిప్రవాళపద్యములు నాలుగు; భక్తులప్రభావ ములను దెలుపునవి ఇరువదితొమ్మిది; తక్కినవి బసవేశ్వర మహిమా ప్రతిపాదకములు.

సోమనాథుని తక్కినగ్రంథములయందు వలె నీశతకమునందును గొన్ని యపూర్వశబ్దములు గానవచ్చెడిని:—

వసిగొను;—తేరసులు;—ఘంటవ్రేయు; కొఱట;—చేగ ప్రసాదము (ఇట "చేప" యనునర్థము పొసఁగదు);—మొఱటద వంక దేవుఁడు (శివుఁడు)—కక్కయ; — మడియాలు (మడివేలు) ఈశతకమున "అక్షయబండరు"వను వింతిసమాసము లక్షణవిరుద్ధ మని తోఁచుచున్నది. కాని, సోమనాథుని బసవపురాణపండితారాధ్య చరిత్రలలో నిట్టివి కోకొల్లలు. ఇట్టి ప్రయోగములు నన్నెచోడ, శ్రీనాథులకృతులలోను గనిపించుచున్నవి. (శారద నీరద సమూహి చాడ్పున: నన్నెచోడ—కోపగాఁడు: కాశీఖండము: శ్రీనాథ)—ఈ కవికఖండయతులు సమ్మతములని యీతని కావ్యములఁ దిలకించిన తేఁటపడఁగలదు.

ఇఁక నీతని కవితానైచిత్రిఁ దెలుపుటకు వృషాధిపశతకమునం దుండి కొన్ని పద్యము లీక్రింద నుదాహృతములు :—

1. ఒకటే సంస్కృతశబ్దసమాసము :—

"విరచితశుద్ధసాళగ నవీనమృదుస్వర మంద్రమధ్యతా
ర రుచిర దేశిమార్గ మధురస్వరగీత సుధాతరంగిణీ
తరలతరంగజాల సముదంచితకేళివిలోల, సంగమే
శ్వర శరణయ్య నాకు బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా.||"

2. సంస్కృతభాషా పద్యము :—

"హృన్నలినే స్మరామి, భవదీయపదద్వితయం, భవాటవ
స్విన్న తనుశ్రమాపహం, మశేష జగత్ప్రియంకరం, మదీశ, ని
ష్పన్నదయానిధే యనుచు, సంస్కృతభాష నుతింతు నిన్ను వి
ద్వన్నుతినామధేయ, బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా! ||"

3. ద్రావిడభాషాపద్యము :—

"పరను నె, యన్నెయాండవనె, పన్నగతానె, యశాధనాథనే,
పెరియవనే, పుళిందవనె, పేరుడయానె, పిరానె, యప్పనే,
తరిమురియయ్యనే, యనుచు ద్రావిడభాష నుతింతు మన్ననో
వగ కరుణావిధేయ, బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ||"

4. కర్ణాటభాషాపద్యము :—

"హూసు శిరయ న్నగక్షిసువు దాగయలెన్న వనీత నెందు మ
న్నిసువుదె నిమ్మడింగెరగ నిమ్మ ప్రసాదియె, నిమ్మ దాత్మనే
కసిగతి యంచు భక్తి నిను గన్నడబాష నుతింతు మద్గుణా
శ్వసన పురాతనాత్మ బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ||"

5. అఱెబాసలో పద్యము :—

"దేవ పరీతువిహ్నా చ గురుదేవమణూనుత రీతువిహ్నాచ గో
సావితరీతువిహ్నాచ మచాచప్రసాదవిహ్నాచ కృపాకరా
హేవరదా యటంచు నుతియించెద నిన్నను నాఱెబాస, దే
వా, వినుతార్యలీల బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ! ||"

6. జానుదెనుంగుపద్యము :—

"బలుపొడతోలు, చీరెయురు, పాపపెనల్, గిలుపారుకన్ను వె
న్నెలతలఁ, జేమకుత్తుకయు, నిండిన వేలుపుటేఱు, పల్గు పూ
సలుంగల యేనిటెంకవని జానుదెనుంగున విన్నవించెదన్
వలపు మదిందలిర్ప, బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా !||"

7. పలుభాషలపద్యము :—

"తిరువడి నెమ్మనంబునను నేహృదయేశ్వర, కెంపరియాతా
బరికరితంబురాణినిను బాహిరిఁ బోలుట శాసితాహతా
వరదనె గిన్నెయంచు నినుఁ బ్రస్తుతి సేయుదు, పెక్కుభాషలన్
వరద వివేకశీల బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ॥ !"

3. మణిప్రవాళరచనములు :—

"అనయమునుఁ జేతులందు భవదంఘ్రియుగం నమామి, నె
మ్మనమున సంస్మరామి యను మాటల నిన్ వరివస్కరోమ్యహ
మ్మనుచు మణిప్రవాళమున నంకన సేయుదు భక్తలోకహృ
ద్వనజవిహారలోల బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా"

"అరుళగిరి ప్రసాద ముడయానె, భవద్గుణ వర్ణనల్విసా యనా
కొరువని నే స్మరామి సురసత్తమ యోగణవర్త్యయంచు ని
ట్లురుమ మణిప్రవాళమున సంకన సేయుదు నిన్ను మన్మనో
వర కరుణావిధేయ బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ! ॥"

"పాయుదె ఒందుచేటుగతి పాప అమా పరమన్నమామి భో
న్యాయవిధేయ మీవతర యన్యవజాణు కృతార్థయంచు, వా
గ్ధ్యేయమణిప్రవాళమునఁ దెల్లము నిన్ను నలంకరింతు, దే
వాయమిబృందివంద్య బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ॥"

"హాడువె నాఖువారసన నంఘ్రియుగ భ్రమ గొందు సద్గుణా
మాడువె యర్చనం బిడె సమగ్ర నుతిత్వాయ సత్క్రియన్ దగన్
గూడ మణిప్రవాళమునఁ గోరి నుతింతును సంచితార్థముల్
వాడిగ నివ్వటిల్ల బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ॥"

ఈశతకమునందలి శబ్దాలంకార వైచిత్రిం జూప మఱి రెండు మూఁడు పద్యము లుదాహరింతును :—

అంత్యప్రాస నియమము :—

"ఆద్యా, సమర్చితాఖిల పురాతన భక్తగణానువేద్యా, సం
పాద్యా, గుణానవద్యా, యనుభావ శివాంకితగద్యపద్యా, ని
ర్భేద్యా, గణైకవేద్యా, యురరీకృతవాద్య భవాదిరోగస
ద్వైద్యా, శరణ్యమయ్యా, బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ॥"

వృత్త్యనుప్రాసము :—

"భువనహితార్థతీర్థ, భవభూరుహశాతకుఠారధార, గా
రవసముదాత్తవృత్త, యనురాగ రసామృత సారపూర, శాం
భవమయ వేదబోధ, శివభక్తహృదబ్జవికాసభాస, దే
వ వరద కావుమయ్యా, బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ॥"

ముక్తపదగ్రస్తము :—

"సురవరమల్ల ! మల్లలితసూత్రపదాంబుధఖేల ! ఖేలసం
గగకలకంఠ ! కంఠమణినాయకభీమభుజంగ జంగమ
స్థిగతరనాథ ! నాథకనిధీకృతరూప, విరూపసన్మతా !
వరకరుణాబ్ధి ! ప్రోవు, బసవా, బసవా, బసవా, కృపాధిపా ॥"

సోమనాథుఁ డీశతకమున జాలమంది భక్తులఁ బేర్కొనెను. కాని, కొందఱిమహిమ లుటంకించి, పేరులు తెలుపకూరుకొనెను. ఇతఁడు సూచించిన భక్తులనామములు :—

(1) బసవేశ్వరుఁడు (2) సంగయదేవుఁడు (3) మడివాలు మాచన (4) శంకరదాసదేవుఁడు (5) మాదిరాజు (6) కిన్నరయ్య (7) సోఢలదేవరబాచిరాజు (8) మాదరచెన్నలింగయ (9) మోళిగ మారయ (10) కలికేత బ్రహ్మయ (11) ముసిడిగ చౌడరాయఁడు (12) కన్నడ బ్రహ్మసంయమి (13) బిచ్చిబాచయలు (14) సుంకర బంకిదేవుఁడు (15) తెన్గు బొమ్మయ (16) సురయ చౌడయ (17) సింగి బొప్పయ (18) మొఱటదవంక దేవుఁడు (19) హాలినహళ్లి కల్లిదేవుఁడు (20) చిరుతొండనంబి (21) అరియమరాజు (22) పండితమల్లికార్జునుఁడు :—

సోమనాథుని బసవేశ్వర భక్తికి హద్దులు లేవు :—

"బసవనిధానమా ! బసవభవ్యనిధీ ! బసవామృతాంబుధీ
బసవమహానిధీ బసవధర్మగిరీ ! బసవామరద్రుమా ?
బసవమహాబలీ ! బసవబంధురవా ! బసవోల్లసన్మణీ
వసిఁ గని ప్రోవుమయ్య, బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ॥"

"నాయొకయుండ ! నావిభుఁడ ! నాహృదయేశ్వర ! నామనోరమా
నాయిలవేల్ప ! నావరద ! నాగురులింగము ! నామజంగమా
నాయధినాథ ! నావరుఁడ ! నన్నుఁ గృపామతిఁ బ్రోవుమయ్య, దే
వా, యమిబృందవంద్య, బసవా, బసవా, బసవా, వృషాధిపా ॥"

ఇటు లెన్నిటినైనను జూపనగును. ఇతని తరువాతి కవులెందఱో—ఇతని శబ్దప్రయోగముల ననుకరించినవారు గలరు. బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్ర ప్రయోగానుకరణములను గూర్చి శ్రీ వేటూరు ప్రభాకరశాస్త్రిగారును, శ్రీ డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణ

రావుగారు నా యీ గ్రంథపీఠికలయందు విపులముగఁ జర్చించియున్నారు.

ఈశతకమునందలి—తంగేటిజున్ను, మునుఁగటినిధానము, పందిటి కల్పవల్లి, కొంగునముత్తియము,—ఇట్టివి, చిఱుతమార్పులతో నల్లసాని పెద్దనగారును గైకొనలేదా?—ఆంధ్రకవితాభ్రవీథిని రాకాశశాంకునివలె ప్రకాశించు నీకవిలోకగురునకు—జేజేలు.

మన్మిత్రులు, భాషోద్ధారకులు, బ్రహ్మశ్రీ "వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులు" వారు—"బసవపురాణము"ను—విమర్శకాగ్రేసరులు—విద్వద్వరులు నగు శ్రీబండారు తమ్మయ్యగారిచేఁ బరిష్కరింపించి, వారి విపులపీఠికతోఁ బూర్వముద్రణములకంటె సత్యుత్తమమయినదానిగాఁ బ్రకటించి, యొకప్రతి నాకనుగ్రహించుచు, 'మాతృసేవ' లోని పా. సో. నాథునికి సంబంధించిన నావ్యాసాంశములను గొన్నింటి ఖండించిరని తెలిపిరి. నేనందులకు సంగ్రహముగ సమాధానములను వారి 'త్రిలింగ'—(16-2-1953) లోఁ బ్రచురింపఁగా, శ్రీతమ్మయ్యగారు—(23-2-1954 నుండి 10-5-1954 వఱకు) అందే పంథొమ్మిది వ్యాసములు (ఇప్పటికి) నావ్యాసమును విమర్శించుచు వెలువఱించిరి. ఇంకెన్ని యున్నవో ? కాని, అన్నిటను పాతపాటయే. క్రొత్తది లేకపోఁగా, నుల్లంఘనము లధికమయినవి :—

(౧) నేనొప్పుకొన్న కటూక్తులనవి—విషయసంబంధులు ; కాని వ్యక్తిసంబంధులు గావు. (అట్టివి లేవుకూడ).

(౨) విద్యాజ్ఞానవయోవృద్ధులయిన శ్రీతమ్మయ్యగారవకాశము దొరికినపుడెల్ల నాయెడఁ బ్రయోగించిన (వ్యక్తిపరములగు) తిట్లన్నియు దీవెనలుగనే పరిగణింతును.

(3) నేను (అవకాశము లభించుచో), మరల వ్రాయుదునన్న నావ్యాసము కొఱకు వారయిదాఱు మాసములు నిరీక్షించినట్లు, తమ 12-వ వ్యాసమున తెలిపిరి. వైతండికులకు సమాధానము లిచ్చుటలోఁ బ్రయోజనముండదని, వారి వ్యాసముల ధోరణిం జూచి గ్రహించి మానితి.

"నభేతవ్యం నబోద్ధవ్యం, నశ్రావ్యం వాదినోవచః
ఝుడితి ప్రతివక్తవ్యం, సభాసు విజిగీషుభిః"

అన్నట్లు శ్రీతమ్మయ్యగారు విజిగీషువులు. నేను సత్యవిషయజిజ్ఞాసువును. పొత్తు కుదురునా ? ఇదివఱకుఁ గుదిరెనా ? సత్యము చెదరునా ? లోఁగడ చెదరెనా ?

(౪) "వీరశైవమనఁగా, నన్ని సాంకర్యములకు నిలయమని కాఁబోలు వీరి (నా) యభిప్రాయము ! రుద్రాంబకూతురును వలచి యామెను బరిణయమగుటకు సాధనాంతరములేకయేనా, అన్నయ సోమనాథునిచే వీరశైవదీక్షనందినది ? ఇట్టి వాక్యము లానాఁడు వ్రాసియున్న గణపతిదేవచక్రవర్తి రుద్రమాంబ హర్షించి భూరిసంభావనలతో గౌరవించియుందురేమోకదా" (శ్రీతమ్మయ్యగారి 19-వ వ్యాసము.)

ఎదుటి వారి యభిప్రాయములను దోషభూయిష్ఠములుగాఁ జిత్రించి చూపుటలోను, వారిభావముల కపార్థములు కల్పించి వివరించుటలోను శ్రీతమ్మయ్యగారు గడుంగడు నిపుణులని రూపించుట కింతకంటె నిదర్శనమేమి కావలయు ?—

వర్ణాశ్రమాచారములఁ బాటించువారు వీరశైవులు; వానిఁ బాటింపనివారు సహజవీరశైవులనుట నెల్లరెఱుంగుదురు. మొదటివారికిఁ దమ కులక్రమాగత గోత్ర సూత్రాదికము లుండుటయు, రెండవవారికి సర్వము శివమయమగుటయు నందఱెఱింగి నదియ. ఇది సాంకర్య మెట్లగును?—అగుచో—హిందూమతాంతర్గతములే యగు జైన—బౌద్ధ, చార్వాక, లోకాయతాదులు, ఇటీవలివగు—(బ్రాహ్మ) బ్రహ్మసమాజ ఆర్యసమాజాదులేకాక, తుదకు 'సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ'—యను నద్వైతమతమును—సంకరమతములే యగును. కనుక సహజవీరశైవమతమును సంకరమతమని నేననియున్నచో, నద్వైతుఁడ నగు నేను మొదల సంకరమతస్థుఁడను గావలెను.

మత నియమ బద్ధమయిన యొకానొక సంఘమున న్యూనతాధిక్యతలను బ్రకటించు వర్ణధర్మములు పాటింపఁబడనంతమాత్రమున, దానిని సంకరమతమని చెప్పునంతటి మతి మాలినవాఁడనని విమర్శకాగ్రేసరు లూహించుట పొరపాటు. తమ ధర్మములు త్యజించని పలువురు వర్ణస్థు లొకటిగఁ గూడుసంఘము—అనఁగా, "తండ్రి మధ్వాచారి తనయుఁ డారాధ్యుండు, తల్లి రామానుజమతస్థురాలు" గాఁ గూడిన సంఘములే సాంకర్యములకు నిలయములు. వర్ణవివక్షలేని మత మంగీకార్యము. మతవివక్షలేని పతితవర్ణము అంగీకార్యముగాదు. కాన వర్ణములు పాటింపకున్నను సహజవీరశైవమతనియమబద్ధులు అత్యంతము పూజ్యులు. నియమముల నుల్లంఘించువారిని జంగములసంఘము మన్నింపదు. జలగలవలె పట్టుకొని పీల్చి పిప్పిచేయుదురు. సిరియాళునికథ చూచినవారికి వీరశైవులలో సెట్టి మొదలగు వర్ణాలున్నవని—వారికిని జంగములు (సహజవీరశైవాచారదీక్షితులు) మిక్కిలి ఆరాధనీయులని తెలియును.

ఇఁక వెనుకటివాక్యము :—'రుద్రాంబకూఁతురును వలచి యామెను బరిణయ మగుటకు సాధనాంతరములేకయేనా, అన్నయ సోమనాథునిచే వీరశైవదీక్ష నందినది?' అని శ్రీతమ్మయ్యగారు. నేను వ్రాసినదేమియో చక్కఁగఁ జూడకయ యడుగుట వింతగనున్నది. నావాక్యమిది :—'తాను (అన్నయ) బ్రాహ్మణుఁడైయుండిన్ని, కమ్మ వనితను (రుయ్యమ్మను పెండ్లాడడము మూలాన బ్రాహ్మణసంఘదూషణమునకు తట్టుకొలేక పాలుకుటికి సోమనాథుని ఆశ్రయించి శిష్యుఁడై సహజవీరశైవులతోఁ జాతి మతభేదాలు లేనివారితో) చేరిపోయివుంటాడు.'—శ్రీతమ్మయ్యగారు "మతస్వీకారా నంతరము పరిణయమాడినట్లు నావాక్యమునకు భిన్నముగ నర్థము గ్రహించిరి.

అన్నయ్య అసలే వీరశైవుఁడు. కాకతీయ సామ్రాజ్యాధీశులును వీరశైవులనియే వారిపేర్లు చాటుచున్నవి. ఆకాలమున వర్ణధర్మములు పాటించు బ్రాహ్మణులకును, కమ్మలకును పరిణయ మసంభవము. కాని, అన్నయ్య ఎట్లో రుయ్యమ్మను బెండ్లాడుటచే బ్రాహ్మణసంఘమతనిఁ బతితునిగ నే—ఎంచుటచే, దానికిఁ దట్టుకొనఁజాలక సహజ వీరశైవదీక్ష నాతఁడు సోమనాథునిచేఁ బొందెననుటలో విప్రతిపత్తి యేమియు లేదు.

ఈవాక్యముల నే నానాఁడు వ్రాసియున్న గణపతిదేవచక్రవర్తి రుద్రమాంబ హర్షించి భూరిసంభావనలతో (నన్న) గారవించియుందురఁట! మంచిదే; 'కాకతీయులు క్షత్రియులా శూద్రులా'—అని సంశయించుచు వ్రాయువారికిఁగూడ నట్టి భూరిసంభావనలో భాగముండునని శ్రీతమ్మయ్యగా రూహింపరైరి.—

రుయ్యాంబ—అన్నయ్యల వివాహసందర్భమునఁ బౌరాణికయుగధర్మములను, కట్టుకతయగు విక్రమార్కుని తండ్రివృత్తాంతమును దెచ్చి సమర్థింపఁజూచుట అసంగతము. పరాశర యాజ్ఞవల్క్య హేమాద్ర్యాది ధర్మశాస్త్రముల బహుళప్రచారమునకు ముందటువిటు కొంతకాలము అమలులోనుండిన అనులోమవిలోమవివాహములన్నయ్యనాఁటి కంతరించినవి. జైన బౌద్ధాది మతముల నరికట్టుటకు వర్ణాచారములు కట్టుదిట్టములలో నుంచఁబడినవి. అది అన్నయకు తెలియకపోలేదు; కావుననే—రాజబంధువయి, క్షత్త్రియధర్మ మవలంబించిన అన్నయ మొదట కులస్త్రీని నిరువుర వరించియే, తరువాత 'రుయ్యాంబ'ను బరిగ్రహించినట్లు—"అద్రిజ లకుమాంబలని విలసిల్లెడు కులభామినులను మున్కువ వరించె"—అని "శివయోగసారము"—తెలుపుచున్నది. అన్నయ్య ఆధర్మ మెప్పుడును చెల్లునని, (శ్రీతమ్మయ్యగారివలెనే) తలంచి యట్లు చేసెను. తుదకు పాలుల దాడి తప్పనందున పాల్కురికి సోమనాథునికడ సహజవీరశైవదీక్ష నందెను. అది లాంఛనప్రాయమే. నిజమునకు వీరశైవులకుఁగూడ సహజవీరశైవులు మిగులఁ బూజ్యులు. మల్లికార్జునపండితుఁడు శివపూజాసమయమున వచ్చిన పసిను మాహేశ్వరభక్తుఁను (పూజవదలి) సత్కరింపలేదా?—సహజవీరశైవలోకగురుఁడగు బసవని దర్శనార్థము పయనముగాలేదా?—కావున ఈసందర్భమున, మహాదండనాయకుఁడు, ప్రతాపవంతుఁడు, రాజకార్యధురీణుఁడు—నగు—అన్నయ్యను దమవానినిగాఁ జేసికొన రాజకుల ముత్సహించుటచేతను, రాజబంధుత్వము, తనపదవికి మించిన గౌరవము నాపాదించునని యతఁడూహించుటచేతను రుయ్యామ్మసంబంధము అతని కేర్పడినది—సంఘదూషణను వెలిచియే—అతఁడు సహజవీరశైవదీక్ష నందెను. కాని, బ్రాహ్మ్యము వదలి సంకరుఁడు కావలెనని కాదు. ఏతత్కారణముననే అతఁడు, తన కౌండిన్యగోత్రమును, ఆపస్తంబసూత్రమును వదలలేదని చరిత్రమే చెప్పుచున్నది.

ఇఁక కాకతీయుల కులమునుగూర్చి యించుక చూతము :—

గణపతిదేవుని శాసనాలలో—కాకతీయులు "సూర్యవంశ్యులు" గాఁ దెలుపఁబడిరి. బస్తరుసంస్థానమునందలి శాసనములు కొన్ని వీరిని "చంద్రవంశ్యులు" గాఁ జేర్కొనుచున్నవి. కాని, కాకతీయుల సామంతుల శాసనములలో మాత్రము వారుచతుర్థవంశజనితులు గాఁ జెప్పబడిరి.—మల్కాపురం గణపతిదేవుని శాసనమున ఇట్లున్నది :—

> "దేవస్య తస్యాస్ఫురన్నాభీ పంకజభవస్య భుజతో భూపల్లభా జజ్ఞిరే
> తేషాం తిగ్మమరీచి సంతతిభువో యేదుర్జయాః క్షత్త్రియా స్తేషా
> మస్తికులం కలంకరహితం శ్రీకాకతీ భూభుజాం ॥"

ఇది కాకతీయులను క్షత్రియులనుగాఁ దెలుపునది.

మల్యాల గుండయదండనాథుని శాసనములో ఇట్లున్నది :—(వర్ధమానపురిం)

> "అథ స్వీకృత వర్ణోక్తధర్మ నిర్మలచేతసః
> జాతాః ద్విజాతయః పశ్చాచ్చతుర్థకుల ముజ్జ్వలం"
> 'తత్రానేక నృపాలఫాల లిఖితాం వీరాంకవర్ణావళిం
> దగ్ధ్వం దర్శ మనర్గళం నమచర త్తీవ్రః ప్రతాపానలః

యన్యాన్వయ వంచిత కాకతీశ్వర కుల క్షీరాబ్ధి సంవర్ధన
ప్రౌఢాహంకృతి చంద్రమాస్సముద్భవ తోవేలాభిధానోన్నృపః”

ఇతనిదే యగు భూతపుర శాసనంలోను—“మహితస్తురీయో,......కాకతీయం కులంమహాత్”—అనియున్నది. — ఆ కాలమునఁ గాకతీయ ప్రభు పరివారవర్గము, సేనానీకము పూర్తిగా, కమ్మవీర జనాకీర్ణము.—కానఁ బ్రభువులు క్షత్రధర్మావలంబులు; గనుక శాసనాలలోఁ దమ్ముఁగూర్చి గొప్పగా చెప్పకొన్నారు; కాని సామంతులు ‘శూద్రుల’ని సత్యాన్ని బయటపెట్టినందున నిదియే విశ్వాసార్హ మనుట సమంజసము. అంతేగాక, ఆనాఁడు కమ్మ, వెలమ, రెడ్డికొలముల కంతగా భేదములులేకపోవుట పరస్పర మిచ్చిపుచ్చుకొనుటలు, పంక్తిభోజనములు సామాన్యసాంఘిక మర్యాదలుకూడ ఉండునవి. వీనినన్నింటిని బట్టి—కాకతీయులు కమ్మలే యనిచరిత్రకారులెల్ల నైకకంఠ్యముగ నిదివఱకే యుద్ఘోషించిరి.—దానినే అభినవతిక్కన పద్యరూపమునఁ దనకావ్యమున స్థిరీకరించెను. నానోటికివచ్చిన ఆపద్యమిది :—

‘తెలుఁగుంబుడమికి వెలుఁగుం గలిగించిన వీరు, లోరుగంటి మహీనా
థులు శ్రీప్రతాపరుద్రాదులు వెలసిరి కమ్మవంశ తోయధివిధులై’
లోకము కోడైయికూయు నీవిషయము శ్రీతమ్మయ్యగారికి శంకాస్పదము!!!

ఈ 1954—మేనెల భారతిలోని వీరివ్యాసమునఁగూడఁ గ్రొత్తవిషయములు మృగ్యములు.

(కొన్ని సవరణములు :— (1) 36 పుట—శీర్షికలోని కవిపేరిక్రింద— క్రీ. శ. 1290—1320 అనియు,— (2) 48 పుట — మూఁడవపేరా కడపటిపంక్తిలో — క్రీ. శ. 123 నకు బదులు 1230 అనియు—నుండవలెను).

(బద్దెన): భద్రభూపాలుఁడు

(క్రీ. శ. 13-14 శతాబ్దప్రాంతము)

ఆంధ్రదేశమున నాబాలవృద్ధ మెఱిఁగిన 'సుమతిశతకము'— వలెఁ బ్రచారమునందిన గ్రంథము మఱియొక్కటి లేదు. అందలి పద్దెములు గొన్నియేని నోటికిరాని తెలుఁగువాఁడు ఉండఁడు. కాని, యేతద్గ్రంథకర్తృత్వ కాలాదికములంగూర్చి యింతదనుక బహుళ ప్రయత్నములొనర్చిన పరిశోధకులలో నొక్కరేని కచ్చితముగ నిదమిత్థమని నిర్ణయింపఁజాలకపోవుట ఆశ్చర్యకరము.

శతకకారునింగూర్చి పూర్వవిమర్శకులకుఁ గలిగిన భిన్నాభిప్రాయములు :—

1. కూచిమంచి తిమ్మకవి, భీమకవిదని యొకపద్యమును దృష్టాంతముగాఁ దన సర్వలక్షణసారసంగ్రమున నుదాహరించెనని పీఠికలోఁ దెలుపుటయేకాక, శతకమునఁ గట్టకడపటి పద్యముగా :—

"శ్రీకరముగ భీమనమును, లోకమునకుఁ బొగడఁగా విలోకించి నుదిక్
బ్రాకటముగ సుమతికి, మతిచేకూడఁగ సుమతి నీతి చెప్పఁదొడంగెన్"

అనుపద్యము వావిళ్లవారి నీతిశతకసంపుటము (౧) లోఁ బ్రకటింపఁబడినది.

2. 'సుమతి' నామాంచితుఁడగు జైనభిక్షుఁడెవఁడో—ఆత్మనామసంబోధనముతో నిట్టినీతులను వెలువరించెనని వెండియుం గొందఱిచే నూహింపఁబడినది.

3. భద్రభూపాలవిరచితమని ప్రఖ్యాతినంది—తనకు దొరకిన "నీతిశాస్త్రముక్తావళి" ప్రతులయం దొక్కదానిలో :—

"శ్రీవిభుఁడ, గర్వితారిక్ష్మావర దళనోపలబ్ధ జయలక్ష్మీసం
భావితుఁడ, సుమతిశతకముఁ గావించిన ప్రోఢఁ గావ్యకమలాసనుఁడన్"

అనుపద్యమున్నదనియు, నందుచే నది (సుమతిశతకము) గూడ భద్రభూపాల ప్రణీతమనియు—శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు 'నీతిశాస్త్రముక్తావళి' పీఠికలోఁ దెలిపిరి.—ఈమూఁటిలోని యాథార్థ్యము ఇంచుక పరిశీలింతము :—

1. కూచిమంచి తిమ్మకవినాఁటికి, ఇప్పుడు మనకు లభ్యములయినన్ని గ్రంథములు దొరికియుండలేదు. అతఁడు తనలక్షణముల కుచిత

ములగు లక్ష్యములను—వినికిడివలన సంగ్రహించినవియు, తనధారణమునందున్నవియు నెక్కువగా నుపయోగించుకొనెను. ఉపలబ్ధములయిన కతిపయగ్రంథోదాహరణములు గొలఁదిగనే కైకొనెను. అట్టియెడ కవులయొక్కయు, వారి కృతులయొక్కయు పేరులు తార్మాఱులగుట అనివార్యము.—"పదిదినములైదుపొద్దులు" అనుపద్యము 'అథర్వణభారతము'నందలిదిగా తిమ్మకవి యుదాహరించెను. కాని, కొన్ని కవిత్రయ (భారతముద్రిత) ప్రతులలోను ఈ పద్యము కనఁబడుచున్నది. వాస్తవముగా, తిమ్మకవి అథర్వణ భారతమునుండియే దానిని గ్రహించియున్నచో, ఆనఁటికే వాని వ్రాఁతప్రతులు పెక్కులటనట తెలుఁగునాఁట వ్యాపించియుండెడివి కదా!—మఱి 'ఏఱుట'—'అ'కారమని తెలుపుటకు, రేఫద్వయ సాంకర్యముగల పద్యములెన్నో యున్న 'సుమతిశతకము'లోని 'ఏఱకుమీ కసుగాయలు'—అనుపద్య ముదాహరించి, అది భీమనదనుటయు నట్టిదే. కనుక 'సుమతిశతకము'—భీమనకృతము అనుట విశ్వాసార్హ మెంతమాత్రముకాదు. "దాక్షారామభీమేశనందనుఁడ"—నని చెప్పుకొన్న భీమన,—"శంభువరప్రసాదకవిసంఘవరేణ్యుఁడ"—నని పొగడికొన్న భీమన—"శ్రీరాముని దయచేతను"—అని తాను చేయఁబూనిన శతకమునకు మంగళాచరణపద్యము వ్రాయఁజాలఁడు.

మఱొక విషయముకూడ నీపట్టున గమనింపఁదగును.

"ఆనీతాభ్యుపదాన శృంఖల పదాభ్యాలంబిత స్తంభమా!"
"భూనవ్యాపిత పల్లవోద్భవ మహాపుష్పోపగుచ్ఛంబులన్"
"దివ్యవిషామృత ప్రకట నానాకావ్యధుర్యుండ"—

ఇట్టి సాంస్కృతిక జటిలసమాసభూయిష్ఠమగు శైలికి జోతు పడిన భీమకవి—ఇంపయిన జాను తెనుఁగు పదములతోఁ గూర్పఁబడిన సరళభావసముపేతములగు చిన్న కందపద్యములతో ఆబాలగోపాలమర్థములగు నీతులను హృదయంగమములుగ రచించుట అసంభవము.

ఇంతకును నిగ్రహానుగ్రహశక్తిగల వేములవాడ భీమకవికాక, మఱొక భీమకవి ఆకాలమున 'కవిజనాశ్రయ'కర్తతప్ప గ్రంథరచయితగా ఖ్యాతిఁగన్న వాఁడగపడఁడు.

2. 'సుమతి' యను జైనభిక్షువునకును, ఈశతకమునకును సంబంధము కించిత్తుఁగూడ లేదని, మంగళాచరణపద్యమే చెప్పుచున్నది. సుమతిశతక నీతులలోఁ గొన్ని జైనమత విరుద్ధాంశములు — ఈ యూహను బలపఱచుచున్నవి.

3. నీతిశాస్త్రముక్తావళిని క్రీ. శ. 1910 లో ప్రచురించిన శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు—బద్దెన ఆగ్రంథమును రచించినట్లు తెలుపుచు, సుమతిశతకముగూడ అతఁడు వ్రాసెననియుఁ, గాని రెంటికిని శైలిలో నించుక భేదము కనఁబడుచున్నదనియు వచియించిరి.

పై రెండు గ్రంథములవలెనే, క్రీ. శ. 1150 లో నుండిన రుద్రదేవుఁడు "నీతిసారము" అను గ్రంథమును వ్రాసెననియు, అందు నీతిశాస్త్రముక్తావళీ, సుమతిశతకములలోని ఛాయలుండుటచే, బద్దెన, రుద్రదేవునకుఁ బూర్వుఁడనియు, దాదాఁపు క్రీ. శ. 1070 సం॥రము వాఁడు కావచ్చుననియు (అనఁగా పదునొకండవ శతాబ్దమువాఁడనియు) శ్రీరామకృష్ణకవిగారు వక్కాణించిరి.

బద్దెన భువనైకమల్లుని సామంతుఁడగుటచే 12 వ శతాబ్దమువాఁడని, శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారాంధ్రుల చరిత్రమున వివరించిరి.

శాసనాధారములతో శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, ఈ బద్దెభూపాలుఁడు కాకతీయరుద్రమదేవి సామంతుఁడుగా, క్రీ. శ. 1261 సం॥న నొకచిన్న మండలేంద్రుఁడయి యుండినందున—నంతకుముందు వాఁడని నిర్ణయింపఁజాలమనియు, కనుక నతఁడు పదుమూఁడవ శతాబ్దమునకుఁ జెందినవాఁడనియుఁ జెప్పిరి.

'శతకకవులచరిత్ర' వ్రాసిన శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావుగారు నిశ్చేతుక సందేహములకు లోనయి, పై వారి వాదములనుగాని, శాసనాధారములనుగాని పూర్తిగ విమర్శింపకయే, "12, 15 శతాబ్దముల నడుమ నిది శతకము పుట్టియుండవచ్చు" నని యొకవంకఁ జెప్పుచు,— "వ్యతిరేక నిదర్శనములు లేనంతవఱకు శ్రీకవిగారి పద్యానుసారము నమ్మవలసివచ్చుచున్నది"—అని తేల్చిరి.—మఱి శ్రీకవిగారి కాలనిర్ణయమే సరియైనదని తోఁచుచోఁ బండ్రెండవశతాబ్ద పూర్వార్ధమే

నిశ్చయమగును ; అట్లయెడ '12—15 శతాబ్దముల నడుమ'—అని చెప్పనేల ?—అయినను ఒకానొక కవికాలనిర్ణయమునకు మూఁడు శతాబ్దముల మధ్యగల సారస్వత పరిణామములు, శాసనాదికములు పర్యాలోకనమొనర్చుటయన్న సుసాధ్యమా ?

ఇఁక ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రసంగ్రహకర్త—"ప్రతాపరుద్రుని దడవుటలో మహామండలేశ్వరుల బద్దె (భద్ర) భూపతి స్మృతికిఁ దట్టినాఁడు. కాలమున నెట్లో, కాని కవితలో నీయిరువురు నొకేశాఖలోనికిఁ జేరినవారు" అని వచించెను. కాని, ఆపుటలోనే అధోజ్ఞాపికలో:— "శాసనమున్నది. దానిలో (క్రీ. శ.) 1261 లో బద్దెన యున్నట్లు నిశ్చితమయినది. బిరుదావళి సరిపోయినది. ఇది భద్రభూపతి యవసానకాలము గావచ్చును. కవిత్వము సహజముగ యౌవనప్రౌఢవయస్సులలోనిదగుట ప్రతాపరుద్రునితర్వాత 13-వ శతాబ్ది యాదిని గ్రంథము రచితమయి యుండనగును"—అని స్పష్టపఱచెను.

రుద్రదేవుని నీతిసారములోనేకాక, క్రీ. శ. 1340 ప్రాంతమున నున్న మడికిసింగన కృతులలోను ఈ 'సుమతిశతక' చ్ఛాయలు కనఁబడుచున్నవి. కాని, యీశతకపద్యము లారెంటను నెక్కడఁగాని యుదాహరింపనికారణముసను, వారికాలమునందు వాడుకలో నుండిన పదములు చాలవఱకు 'సుమతి'—లో లేనందునను, అది మడికిసింగనకుఁ దరువాతిదే యని (1950 డిసంబరు 15 తారీఖుగల) 'సుజాత' పత్రికలో శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు తెలిపిరి.

పైఁ జూపిన అంశముల పరిశీలించుచో — (1) శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి నీతిశాస్త్రముక్తావళి వెలువడునంతవఱకు, సుమతిశతక కర్తృత్వవిషయముననే పరిశోధకులలో భిన్నాభిప్రాయములుండుట,—(2) సుమతిశతక నీతిశాస్త్రముక్తావళులలోని శైలి ఒండొంటికి సంబంధింపకపోయినను భావములలో నంతగా భేదములు లేకుండుట, (3) ముక్తావళికర్త "శ్రీవిభుఁడ"—అనుపద్యమునఁ దానే సుమతిశతక కర్త—నని చెప్పుకొనుట, (4) ఇంకను బలవత్తరములయిన హేతువులు —ఆధారములు దొరకిననేతప్ప, సుమతిశతకమునకు బద్దెన కర్తృ

త్వము తొలఁగింప వీలుకాదనుట—తెలుఁగువారికెల్లఁ జక్కఁగఁ దెలిసిన యంశము లే.

ప్రకృతము శ్రీప్రతాపరెడ్డిగారు—కర్తృత్వమును గూర్చిన పరిశోధనకుఁ జొరక, — శతకస్థ శబ్దాదిక సాధనములతో, తద్రచనాకాలము క్రీ. శ. 1500—1600 కు మధ్యగా నుండవలెనని నిర్ణయించుట—నేల విడిచి సాముచేయుటయే యగును. ఏలయన :—కాలము ననుసరించి పదములు—వానియర్థములు మాఱవచ్చును. అట్లే, కవి ననుసరించి భావములు, అందలి నీతిబోధనములు పరివర్తన మందవచ్చును. కనుక, ముందుగఁ గవి నిర్ణయము కర్తవ్యము. అది సుకరము గూడ. కాలానుగుణ శబ్దార్థనిర్ణయ మొకపాటి పండితునికి సాధ్యమగునది గాదు. శబ్దపరిణామములు సమగ్రభాషాచరిత్ర నెఱిఁగిన శాబ్దికులకుఁగాని వీలుగాదు.

ఇపుడీ సుమతిశతక కాలనిర్ణయము క్రీ. శ. 1500-1600 మధ్యగా తీర్మానించిన శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగారికి ఆధారము లివి :—

1. సంస్కృతమున కేరళదేశస్థుఁడయిన కొక్కోకుఁడను కవి వ్రాసిన 'రతిరహస్యమును' తెనుఁగున ఎల్లనయనుకవి 'కొక్కోక'—మను పేరితో అనువదించెను. అతనికాలము, క్రీ. శ. 1600. 'సుమతిశతక' కారుఁడు—కొక్కోకుని పేరి నెఱుఁగఁడు. అతని గ్రంథము (రతిరహస్యము) నెఱుఁగఁడు. ఎల్లన వ్రాసిన 'కొక్కోక' మను తెనుఁగు రతిశాస్త్రముసే అతఁడు చూచినది. కాన, ఎల్లనకాలమునకుఁ బూర్వ మతఁడుండెననుట అసంభవము.

2. రాయనిభాస్కరుని కాలమునకు ముందు గ్రామకరణములు కమసాలులు. భాస్కరుఁడు వారిని తొలఁగించి నియోగులకు ఆపదవుల నిచ్చెనని ప్రతీతి. అగుచో అట్టి నియోగికరణాలనే సుమతిశతకకారుఁడు పలుతెడవలు విమర్శించినాఁడు. పై భాస్కరునికాలము ననుసరించి సుమతిశతకకారునిది—క్రీ. శ. 1600 సం॥ ప్రాంతమే యగును.

3. 'కాని' కి—'క' కారాదేశము వైయాకరణులమతమున దుష్టము. శ్రీనాథుని తరువాతికవులే దానిని వాడినట్లు తెలియుచున్నది. ("ఎద్దులఁగట్టుక"—"మడిదున్నక"). కనుక సుమతిశతకకారుఁడు 15 శతాబ్దికి తరువాతివాఁడే యగును.

4. రేఫద్వయ సాంకర్యము ప్రాచీను లంగీకరింపలేదు. సుమతీ శతకకర్త ప్రాసములలో—ఆరెంటిని గూర్చుటచే, నతఁడు ప్రాచీనుఁడు గాఁడు.

ఇట్టివే యింక నుంగొన్ని గ్రంథస్థములగు కవికృతప్రయోగముల నాధారపఱచుకొని తత్కాల నిర్ణయ మొనర్చుటలోఁ బ్రతాపరెడ్డిగా రెంతేని పరిశ్రమించిరి; కాని, కవినిగాని, అతని సమకాలికులగు యశఃకాయులనుగాని తెలిసికొనుట కాధారములు దొరకనప్పుడా గ్రంథకర్తృప్రయుక్త శబ్దసాధనములతో, నందులకు (కవినిగూర్చి తెలిసికొనుటకు) నెల్లవిధములఁ యత్నించుటలో నర్థమున్నది. కేవలము గ్రంథకాలనిర్ణయమాత్రమున కట్టిపాటు వ్యర్థమే యగునేమో!—

ఇంతకు, నిది బద్దెన కృతమే యనియు, నతఁడు పదుమూఁడవ శతాబ్దాదిపాదమువఱకు జీవించియుండెననియు శాసనాధారములతో నిర్ణయింపఁబడిన సిద్ధాంతమును బెక్కురు పరిశోధకు లంగీకరించియే యున్నారు. ఇతనికి ముందు శతకరచనము చేసిన శైవకవులయొరవడిలోనే, యితఁడును (బద్దెనయు) సుమతిశతకము నిర్మించెననుటయందును, ఎటుతిరిగియుఁ బదునాలుగవ శతాబ్దములోపలనే యితఁడు జీవించియుండె ననుటయందును సందేహము లేదు. ఆతనికిముందుండిన శైవకవులు రచించిన *శతకములన్నియుఁ గేవలము—భక్తిరసము వెల్లివిరియునట్లును, మతవ్యాప్తికి దోహదముగునట్లును విలసిల్లినవి. కావున, నీతిప్రబోధకముగ నొకశతకము రచింప దొరకొన్న బద్దెన—, మొదట నీతిశాస్త్రముక్తావళిని, ఆతరువాత సుమతిశతకమును వ్రాసియుండుననుటయం దించుకయు సంశయింపఁ బనిలేదు.

సుమతిశతకము, నీతిశాస్త్రముక్తావళివలె నంతప్రౌఢముగాదు. ఇందలి కందములను లలితశబ్దములతో హృదయంగమమగు శైలిలో సరళముగా సాగించి, సులభముగా భావములు పఠితలమనస్సులకు నచ్చునట్లు చేయుటయందీతఁ డఖండుఁడు. ఇతని తరువాత, కందములలో శత

* శివకవులు 11-వ శతాబ్దినుండి—శతకములు రచించుచువచ్చిరని,—ఉదాహరణముగా:—(1) శ్రీగిరీశ, (2) గిరిజాధినాయక, (3) విరూపాక్షలింగ, (4) చెన్నమల్లేశాది శతకములఁ జేర్కొనుచు, శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు, ఎం. ఏ.—గారొకవ్యాసమును, 'భారతి'—రజతోత్సవసంచికలోఁ గాఁబోలు ప్రకటించియుండిరి.

కము వ్రాసిన "కవిచౌడప్ప"—"సుమతిశతకము"—"గువ్వలచెన్నఁడు"— మొదలగువా రీతని పోకడల ననుసరించి రచన సాగించిరి. కొన్నిస్థలములం దభిప్రాయములుగూడ గ్రహించి, తమగ్రంథములందు మఱొకవిధముగా మార్పులతోను చేర్పులతోను ఉపయోగించుకొనిరి.

లలితములగు నీతని పద్యములలో—కుంటుపోనినడక— మొక్కవోనికమ్మఁదనము జాలువాఱుచుండును. భావముల ననుసరించి పదములు పరుగిడి వచ్చుచుండును. పాండితీప్రకర్షకన్నను—అచ్చుతెలుఁగుజాతీయములు, తెలుఁగుపలుకుఁబళ్లు విశేషముగా దొరలివచ్చుచుండును. మచ్చునకుఁగొన్ని :—

(1) చేపుఁశకిళ్లు (2) పాముబొంద (3) పులిపాలు (4) పేరెత్తు (5) నడపీనుఁగు (6) కించిత్తు (7) కకవికలు (8) తెల్లనికాకులు (9) మేఁకలపాఁడి (10) మిడిమేలము (11) అడియాస (12) గుడిమణియము (13) దాసికొడుకు (14) పిలువనిపేరంటము (15) తలతోఁకయనక (16) తలదడవిబాస (17) అడిచిపడు (18) ఇంద్రభోగము (19) జలప్రళయము (20) కొఱగానికొడుకు (21) అడుగులకు మడుఁగులు (22) తిన్నతిండి (23) కసుగాయ (24) వెనుకటిగుణము (25) ఏటికెదురీఁదు (26) తలపాడుగుధనము (27) పెరటిచెట్టుమందు (28) చెవిటికి సంకూఁదు.

ఈ క్రింది యుపమానము లెంత ముచ్చటగ నున్నవో పరికింపుఁడు :—

(1) కరిమ్రింగిన వెలగపండుకరణి (2) జంత్రపు కీలూడినట్లు (3) బొగ్గులకై కల్పతరువుఁ బొడుచుట (4) చెఱకుపిప్పికి చీమలు మూఁగినట్లు (5) కుమ్మరి మన్నుద్రవ్వినట్టి గుంట (6) ఇత్తడి బంగారమగునె (7) కొండంత మదపుటేనుఁగు తొండము లేకుండినట్లు (8) మానెఁడు జలములలో నేనుఁగు మొయిఁ దాఁచినట్లు (9) తేలగ్నిఁ బడఁగఁబట్టిన, మేలెఱుఁగునె, మీఁటుఁగాక (10) కానల నీఁగలు గూర్చిన తేనియ యొరుఁ జేరునట్లు, (11) నల్లికుట్టిన మంచమునకుఁ బెట్లు వచ్చె (11) నప్పంబు పడగ నీడను గప్ప వసించినవిధంబు—

ఇట్టి వెన్నియో గలవు. ప్రతిపద్యమునం దిట్టి విశేషములేవో కొన్ని గోచరించుచుండును :—

ఈ "సుమతిశతక" ప్రాముఖ్యత మన తెలుఁగుదేశమున పుట్టి కవిత్వాన్ని గుర్తింపఁబడుట కింద నీతిబోధక వైలక్షణ్యము—విచిత్ర దేశీయ శబ్ద సౌలభ్యము—ముఖ్యకారణములు.

లోకోక్తులవంటి సామాన్యనీతులు కొన్నిచోట్ల కవి హృదయంగమములుగాఁ బ్రయోగించెను. చిత్తగింపుఁడు :—

1. ఓడలఁ బండ్లును వచ్చును, ఓడలు నాబండ్లమీఁద నొప్పుగ నచ్చున్.
2. చెఱకుతుద వెన్నుపుట్టినఁ, జెఱకునఁ దీపెల్లఁ జెఱచు.
3. గడనుడుగు మగనిఁ జూచిన, నడపీనుఁగు వచ్చెననుచు నగుదురు.
4. తనకలిమి యింద్రభోగము, తనదుఃఖమె సర్వలోకదారిద్ర్యంబున్.
5. తనవారి కెంతగల్గిన, దనభాగ్యమె తనకు.
6. నయమునఁ బాలుం ద్రావరు, భయమున విషమ్మునైన భక్షింతురుగా.
7. పెట్టిన దినములలోపల, నట్టడవులకైననవచ్చు నానార్థంబుల్.
8. బలవంతమైనసర్పము, చలిచీమలచేతఁ జిక్కి చావదె.
9. రా పొమ్మని పిలువని యా, భూపాలునిఁ గొలువ భుక్తిముక్తులు గలవే ?
10. దాసికొడుకైనఁగానీ, కాసులు గలవాఁడె రాజు.

ఈ శతకమునందలి పెక్కు నీతులు, సంస్కృతనీతిశ్లోకాలకు అనువాదాలుగాఁ గనఁబడుచున్నవి.

1. పనిసేయునెడల దాసియు, ననుభవమున రంభ, మంత్రియాలోచనలన్
దన భుక్తియెడలఁ దల్లియు, ననఁ దనకులకాంత యుండవలెరా సుమతీ !
కార్యేషుమంత్రీ, కరణేషుదాసీ, భోజ్యేషుమాతా, శయనేషురంభా ॥

2. సిరి దా వచ్చిన వచ్చును సరిపోల్పఁగ నారికేళ సలిలముభంగిన్
సిరి దాఁ బోయినఁ బోవును కరి మింగిన వెలగపండుకరణిని సుమతీ !

సమాయాతి యదా లక్ష్మీః నారికేల ఫలాంబువత్
వినిర్యాతి యదా లక్ష్మీః * గజభుక్త కపిత్థవత్ ॥

3. అధరము గదలీకదలక మధురములగు భాషలుడిగి మౌనవ్రతుఁడౌ
నధికార రోగపూరిత బధిరాంధక శవముఁజూడఁ బాపము సుమతీ !
బధిరయతి కర్ణవివరం, వాచం మూకయతి, నయన మంధయతి,
వికృతయతి గాత్రయష్టిం సంపద్రోగోయ మద్భుతో రాజన్ ॥

4. తల నుండు విషము ఫణికిని వెలయంగాఁ దోఁకనుండు వృశ్చికమునకున్
దలతోఁక యనక యుండును ఖలునకు నిలువెల్ల విషము గదరా సుమతీ !
వృశ్చికస్య విషం పుచ్ఛం మక్షికస్య విషం శిరః
తక్షకస్య విషం దంష్ట్రా సర్వాంగం దుర్జనే విషం ॥

5. బలవంతుఁడ నాకేమని పలువురతో నిగ్రహించి పలుకుట మేలా ?
బలవంతమైన సర్పము చలిచీమలచేతఁ జిక్కి చావదె సుమతీ ॥
బహుభిర్న విరోద్ధవ్యం దుర్జనై స్స్వజనైరపి
స్ఫురంతమపి నాగేంద్రం భక్షయంతి పిపీలికాః ॥

6. పతికడకుఁ, దన్నుఁ గూర్చిన సతికడకును, వేల్పుకడకు సద్గురుకడకున్
సుతుకడకు రిత్తచేతుల మతిమంతులుఁ జనరు, నీతిమార్గము సుమతీ !
అగ్నిహోత్రగృహం క్షేత్రం గర్భిణీ వృద్ధ బాలకా
రిక్తహస్తేన నోపేయాత్ రాజానం దైవతం గురుమ్ ॥

ఈ క్రిందివి ఛాయానువాదములు :—

7. పాలసునకైన యాపద జాలింబడి తీర్పవలదు, సర్వజ్ఞునకున్
దేలగ్నిఁబడఁగఁ బట్టిన మేలెఱుఁగునె మీటుగాక, మేదిని సుమతీ !
ఉపకారేణ నీచానా మపకారోహి జాయతే
పయఃపానం భుజంగానాం కేవలం విషవర్ధనమ్ ॥

8. తనవారు లేనిచోటను జనవించుక లేనిచోట, జగడముచోటన్
అనుమానమైనచోటను మనుజునకును నిలువఁదగదు మహిలో సుమతీ !
యస్మిన్ దేశే నసన్మానో నప్రీతి ర్నచబాంధవాః
నవిద్యా నాస్తిధనికో నతత్ర దివసంవసేత్ ॥

9. అప్పిచ్చువాఁడు వైద్యుఁడు నెప్పుడు నెడతెగక పాఱు నేరును ద్విజుఁడున్
జొప్పడినయూర నుండుము, చొప్పడకున్నట్టియూరు చొరకుము సుమతీ !
ఋణదాతాచ వైద్యశ్చ శ్రోత్రియ స్సుజలా నదీ
యత్రహ్యేతేన విద్యంతే నతత్ర దివసం వసేత్ ॥

* 'గజ'—మన వెలగకాయలలోనే పుట్టి, దానిలోపలిగుజ్జును దిను కీటకము; కాని 'కరి' యని కాదు. ఏనుఁగు దిన్న వెలగలోనిగుజ్జు మటుమాయ మగుననుట అంధ విశ్వాసము.

బద్దైన లోకానుభవ మసామాన్యమైనది. క్రిందిపద్యములు నీతుల పుట్టలు :—

1. అప్పుగొని చేయువిభవము ముప్పునఁ బ్రాయంపుటాలు, మూర్ఖునితపమున్
   దెప్పరయని నృపురాజ్యము దెప్పరమై మీఁదఁ గీడు దెచ్చుర సుమతీ ||

2. ఆఁకలి యుడుఁగని కడుపును వేఁకటి యగు లంజపడుపు విడువనిబ్రతుకున్
   బ్రాఁకొన్న నూతియుదకము మేఁకలపాఁడియును రోఁత మేదిని సుమతీ ||

3. వరిపంట లేనియూరును దొరయుండనియూరు, తోడు దొరకని తెరువున్
   ధరను బతిలేనిగృహమును నరయంగా రుద్రభూమి యనఁదగు సుమతీ ||

4. ఇచ్చునదె విద్య, రణమునఁ జొచ్చునదే మగతనంబు, సుకవీశ్వరులన్
   మెచ్చునదె నేర్పు, వాదుకు వచ్చునదే కీడుసుమ్ము వసుధను సుమతీ ||

ఎంతటి స్తబ్ధజీవితమునకైనను చైతన్యమును రేకెత్తించు నుపదేశములివి.

ఈకవి నెవ్వరో స్త్రీలు గికురించినట్లు తోఁచుచున్నది. "సనేమిరా" వనితాలోకమును, వారివలపును, నమ్మవలదని (పునరుక్తియని తలఁపక) పెక్కుచోటుల నుద్ఘాటించెను :—

1. లేదుసుమీ సతులవలపు లేశము.
2. కోమలి విశ్వాసంబును ....బొంకుర.
3. ఇంతులు వలతురని నమ్మకు.
4. మగువకు మనసీయవలదు.
5. కలయని సతి రతి .... సేయవలదు.

వెలయాండ్రనినను, అగసాలులనినను, ఇతనికి బొత్తిగా గిట్టదు :—

1. "వెలయాలి"వలన గూరిమి కలుగదు, మరి కలిగెనేని కీడ తేఱదు.
2. "వెలయాలు" సేయు బాసలు...నమ్మరాదు.
3. నమ్మకు "మగసాలెవాని"నటు "వెలయాలిన్".
4. పులిపాలు దెచ్చియిచ్చిన
   నలవడఁగా గుండెఁగోసి యఱచే నిడినన్.

జలపోఁడుగు ధనముపోసిన
"వెలయాలికిఁ" గూర్మి లేదు ॥

5. తలదడిపి బొసచేసిన "వెలయాలిని" నమ్మరాదు.
6. "అగసాలివాని" (మంగలి) హితుగా నేలిన నరపతిరాజ్యము నేలఁగలియు.
7. వెలయఁగ నగసాలిపొందు వెలమలచెలిమిన్......... నమ్మరాదు.

కవి, నియోగియో — నియోగివర్గపక్షపాతియో యై యుండవలెను. కరణములసామర్థ్యమున—చక్కఁగాఁ బొగడెను.

(వైదికులను—కుంచించెను).

1. "కరణముఁ గరణమునమ్మిన, మరణాంతకమౌనుగాని మన లేఁడుసుమీ"
2. "కరణముల ననుసరింపక, విరసంబునఁ దిన్నతిండి వికటించుఁజుమీ".
3. "కరణము సాధై యున్నను, కరి మదముడిగినను...... లెక్కఁగొనరు.
4. "కరణము వైదికుఁడైనను, మరణాంతకము".
5. "మండలపతిసముఖంబున—మెండైన ప్రధాని (నియోగి)" యుండవలెనఁట.

విద్యార్థిలోకమున కేగాక, పెద్దలకుఁగూడ నుపకరించునీతులందుఁ గొల్లలుగా నున్నవి. శృంగారరసభావములుసహితము మనసున కెక్కునట్లు అమృతగుళికలవలె నాజూకుగ, తక్కినసీతులతోఁగూడ మిళితము జేసి, రసవత్తరముగ నక్కడక్కడ నుటంకించుటయందు బద్దెన సిద్ధహస్తుఁడు.

1. నలపింత సతికిఁ బుట్టక, బలిమిని దమకించి విటుఁడు పైకొనరాదు.
2. వీడెముసేయనినోరును, చేడెలయధరామృతంబు చెందని నోరున్—పాడుపొందర.

3. తములము సేయునినోరును, రమణుల చను మొనలమీఁద గ్రాయని మేనుఁ.
4. "కాముకుఁడు దనిసివిడచిన, కోమలిఁ బరవిటుఁడు గవయఁ గోరరాదు.
5. వ్రేఁకటియగు లంజపడుపు "విడువ"వలె.

నూఱుపద్యములైనను పిల్లలకు, పెద్దలకుఁగూడ మహోత్తరములైన నీతు లసంఖ్యాకములుగ బోధించు నీశతకమున వ్యాకరణ దోషము లక్కడక్కడ లేకపోలేదు—కాని, పాటింపఁదగినవి కావేమో!

1. "కొని"కి క కారాదేశములు :—

కట్టుక, దున్నుక, తప్పించుక,—ఇత్యాదులు :—

2. "నఃకా" అను సూత్రము ననుసరించి షష్ఠి—"కు" వర్ణకమునకుముందు — నగాగమము లేమి :— "వాదుకు" మొదలైనవి.
3. "కదలీకదలిక"—క్త్వార్థకమునకు దీర్ఘము.
4. ప్రాసదోషము :—

ఆఁకొన్నకూడె యమృతము,
తాఁగొంకక నిచ్చువాఁడె దాత ॥

కడపటిరెండు "కదలియుఁగదలక" — "తాఁకొందక"—అని వావిళ్లవారి ప్రతియందు దిద్దఁబడినది. "కదలీకదలక" అనుటలో నున్నంత భావపరిపుష్టి "కదలియుఁగదలక"—అనుటలో చచ్చినది. ఆవిధముగనే "తాఁగొంకక యిచ్చువాఁడె" యను దానిలో నుండు నర్థగాంభీర్యము "తాఁకొందక" యను మార్పునందు రూపుమాసినది. అసలు "తాఁక"ను పదమునకుఁగల నర్థములలో నేదియు ప్రకరణానుకూలముగాదు. తమ పాండిత్యప్రకర్షను చాటుకొనుట కిట్టి యవకతవకసవరణలు చేయు పండితులు సారస్వతమునకుఁ జేయు సేవకన్నను గీడే యెక్కువగాఁ గనిపించును. ఇంకొకస్థలమునం దీశతకమున నే— "ర—ల"ప్రాసము నీపండితుల కది మెదగకపోవుటవలనఁ గాఁబోలు నావిధముగనే దానినుంచి బద్దెనఖ్యాతిని గాపాడిరి.

బద్దెన—తాను పండితుఁడనని యెచ్చటను చెప్పికొనలేదు. ఒక చోట మాత్రము "కవిగాని వాని వ్రాఁత...వృథ రా" యనుచు, తాను కవిపదవాచ్యుఁడనని చాటుకొనెను. మఱి, మనపండితులచేతి కేగ్రంథము దొరకినను, ఆగ్రంథకర్తల భావములకు భిన్నముగా, శబ్దములను తాఱుమాఱుచేయు దురభ్యాసము నశింపవలయును. ఉద్గ్రంథము లెన్నియో వీరిచేతులలోఁబడి తమ మొదటిస్వరూపమును బోఁగొట్టుకొన్నవి.

ఇవి విమర్శకులుసయితము, సమగ్రముగఁ బరిశోధింపక, యే విషయమునుగూర్చికాని, యొకనిర్ణయమునకు వచ్చుటయు, దానిం బ్రకటించుటయుఁ బ్రమాదకరము. సాహిత్యమునకు సంబంధించినంత వఱకుఁ జరిత్రకారుల కుపలభ్యమానములగు సాధనము లెన్నియేని నిశితముగఁ బరిశీలించుట అత్యంతావశ్యకము. తన్మూలమున నచంచల సత్యోద్ఘాటనమున కవకాశ మేర్పడును.

* బద్దెననుగూర్చి—1948 సం॥న శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి షష్టిపూర్తిమహోత్సవ చిహ్నముగఁ బ్రకటింపఁబడిన సంచికలో నాసూచించిన యంశము లీసందర్భమున గమనింపఁదగినవి.

---

* 'బద్దిభూపాలుం' గూర్చి యెఱుంగనివారు పండితులందే కొందరు గలరు; కాని 'సుమతిశతకముం' గూర్చి యెఱుంగని పామరులే యరుదు. పూర్వ మీశతక పద్యములన్నియు వీధిబడులలో విధిగా నేర్పఁబడెడివి. ప్రాథమిక విద్యార్థుల కాకాలమున 'సుమతిశతక' 'బాలరామాయణము'లు కంఠస్థములై యుండెడివి. పది పంద్రెండేండ్ల క్రిందటివఱకును బ్రతివాచకపుస్తకమునను సుమతిశతకపద్యము లగపడెడివి. నేటి పాఠ్యగ్రంథములలో బొబ్బిలిఁ దలకు, తక్కినజంగముకతలకు గలస్థానముగూడ సుమతిశతక పద్యములకు లేకుండుట శోచనీయము. మఱి యాకతలు దెలుపుపరమార్థముకంటె సుమతి శతకపద్యములలోని నీతులు దీసిపోయినవా? సులభగ్రాహ్యములు కావా? చూడుఁడు:—

"మాటకు బ్రాణము సత్యము, కోటకు బ్రాణంబు సుభటకోటిధరిత్రిన్
బోఁటికిఁ బ్రాణము మానము, చీటికిఁ బ్రాణంబు వ్రాలు"—

వ్యాఖ్యాపూర్వకముగ నొజ్జలుపదేశించుచో, బాలుఁ డీపద్యమున నెంతేని నీతి గ్రహించి మనముననుంచుకొని, యేతన్మార్గమున జీవితము నడుపుకొనఁగలఁడు. విద్యార్థి భావి గృహస్థజీవితమున క్రిందిది పద్యమెంతి యుపకరించునో కనుఁడు:—

'నమ్మకు సుంకరి జూదరి, నమ్మకు మగసాలెవాని నటు వెలయాలిన్
నమ్మకు మంగడివానిని నమ్మకుమీ వామహస్తు'—

అన్వయించుకొన నత్యంతసులభములగు నిట్టి యనేక పద్యరత్నములకు 'సుమతి శతక' మొకగని. నేడాగ్రంథము మనబాలవిద్యార్థిబృందమునకు దూరమగుట దుర దృష్టముగాక మఱేమి?

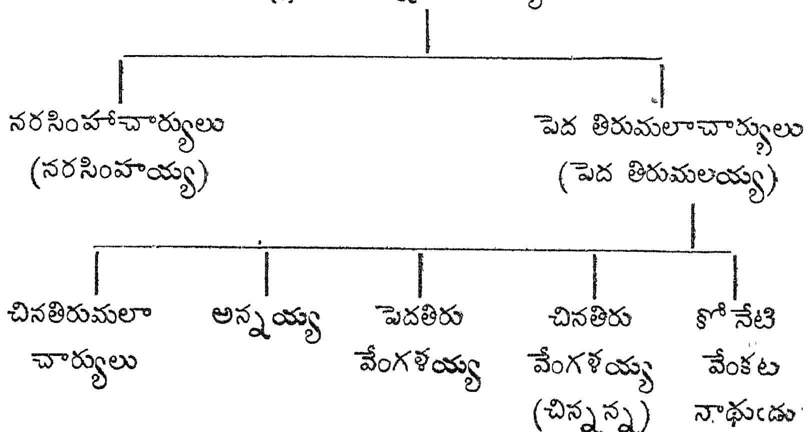
తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుఁడు

(క్రీ. శ. 1408—1503)

ఈ తాళ్లపాకవంశమువారందఱు సంగీత సాహిత్యములలోఁ బ్రవీణులు. శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామి సన్నిధిలో సంకీర్తన రూపక భగవత్సేవా కైంకర్యమును వంశపరంపరగా నెఱవేర్చుచుండిన భగవద్భక్తులు. అందు ఈయన్నమాచార్యుఁడే ప్రప్రథముఁడు.

ఇతఁడు మొదట నందవరీకబ్రాహ్మణుఁడు. స్మార్తుఁడు. భారద్వాజసగోత్రుఁడు. ఆశ్వలాయనసూత్రుఁడు. కడపజిల్లా రాజంపేట తాలూకాలోని తాళ్లపాక ఇతడిస్వగ్రామం. స్వామిసన్నిధిలో సంకీర్తనాచార్యుఁడగుటకు ముందు ఇతఁడు వైష్ణవమును స్వీకరించెను. ఈ యన్నమాచార్యుఁడు ఏనాఁటికానాఁడు — ఎప్పటికప్పుడు ఆశువుగా వేంకటేశ్వరస్వామిమీఁద రసవంతముగాఁ గీర్తనలను ఆలపించువాఁడు. ఈయంశమున శ్రీరామభక్తుఁడైన త్యాగయ్య ఒకఁడే ఇతనికి సాటి చేయఁదగినవాఁడు. వీరిరువురు తమయిష్టదైవములమీఁదఁ బాడినకీర్తనలసంఖ్యాకములు. త్యాగయ్యకీర్తనలవలెనే యీ యన్నమాచార్యుని కీర్తనలును—ఇంకను బరిశోధకులకు క్రొత్తవి దొరకుచునేయున్నవి. ఈ యన్నమాచార్యుల వంశవృక్షము నిదివఱకుఁ జరిత్రకారులు వెలువఱచియున్నారు. ఈక్రింద తద్వంశక్రమము నరయఁదగును :—

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులు.

'శతకకవులచరిత్ర'—కర్త, అన్నమయ్య అన్నమాచార్యులను వెవ్వేఱువ్యక్తులనుగ భావించెను కాఁబోలు ;—ప్రథమసంపుటము లోని ౧౩౬—౧౩౭ పుటలలో పై వారి చరిత్రములను ప్రత్యేకశీర్షికల క్రింద వ్రాసి, శ్రీవేంకటేశ్వర (శృంగార) శతకపద్యములనే రెంటను ఉదాహరించెను. పైఁగా, తాళ్లపాకకవులనుగూర్చి తెలుపుటలో కాలక్రమము ననుసరింపక, మొదట మనుమఁడయిన చిన్నన్న (చిన తిరుమలయ్య)ను గూర్చియుఁ, దరువాత నతని పితామహుఁడగు అన్న మాచార్యులనుగూర్చియు, కడపట అతనికొడుకగు తిమ్మనార్యుని (పెద తిరుమలాచార్యునిఁ) గూర్చియుఁ బ్రకటించెను.

ఆంధ్రకవులచరిత్రమునఁ (మొదటి ముద్రణమున) గూడ, తాళ్ల పాక చిన్నన్నను వేఱుగాను, చిన తిరువేంగళనాథుని వేఱుగాను భ్రమించి, మొదటియతఁడు "అష్టమహిషీకల్యాణము"ను, రెండవ యతడు "పరమయోగివిలాసము"ను రచించినవారని పంతులవారు తెలిపిరి. కాని, చిన్నన్నయే తిరువేంగళనాథుఁడనియు, అతఁడే ఆగ్రంథ ద్వయరచయిత యనియు నూహింపలేకపోయిరి.

ఇటీవలి పరిశోధకులయిన—వేటూరి రాళ్లపల్లి మున్నగు పండి తుల నిర్ణయముప్రకారము, అన్నమాచార్యులు—శ్రీకృష్ణదేవరాయలు రాజ్యమునకు రాకముందే గతించినట్లు తెలియుచున్నది. అనఁగా, పదు నైదవశతాబ్ద మారంభించిన కొలఁదికాలమునకు (క్రీ. శ. 1505 సం॥ లోపల) దేహము చాలించియుండును. విషయమిట్లుండ,—శ్రీ వీరేశ లింగముపంతులుగారీతఁడు శ్రీ కృష్ణదేవరాయని కాలమునఁ గొన్ని యగ్రహారములను అందెనని వ్రాయుట కాధారమేమియో తెలియ కున్నది.

ఈ యన్నమాచార్యుని 'శ్రీవేంకటేశ్వరశతకము'ను క్రీ.శ. 1947 సం॥లో భాషోద్ధారకులు శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులువారు ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్కార్యాలయ పుస్తకభాండాగారమునుండి వ్యయప్రయా సలకోర్చి సంపాదించి, సాధ్యమయినంతవఱకు సంస్కరింపించి, ముద్రించి ప్రకటించిరి. అటనట గ్రంథపాతములును, శబ్దదోషములును గలవు. ఈగ్రంథలిఖితప్రతులు తిరుపతిలోను, తత్పరిసరప్రాంతములలోను—

ముఖ్యముగా దేవస్థానములోను ప్రయత్నించుచో లభింపవచ్చును. ఈకవిసంకీర్తనముల సేకరింప శ్రద్ధగైకొన్నట్లే — ఈశతకప్రతులను గూడ సంపాదించుటకుఁ బూనుకొనుట భాషాభిమానులకెల్లఁ గర్తవ్యము.

ప్రకృతము ఈవావిళ్లవారి ముద్రిత వేంకటేశ్వరశతకమునకుఁ బీఠిక వ్రాసిన శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు—అన్నమాచార్యుని కాలనిర్ణయము చేయుటలో ముందుఁ బేర్కొన్న పరిశోధకుల అభిప్రాయముతో నేకీభవించిరి. "అన్నమాచార్యుడు, క్రీ. శ. 1408 జన్మించి తన పదునాఱవయేట, అనఁగా క్రీ. శ. 1424 నుండి, క్రీ. శ. 1503 వఱకు, అనఁగా 80 యేండ్లు శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామిసన్నిధానమున సేవయొనరించి, పూర్ణపురుషాయుష్యజీవియైన పుణ్యపురుషుఁడు. కాఁబట్టి యీవేంకటేశ్వరశతకము ఇప్పటికి 450 ఏండ్లక్రిందట రచియింపఁబడినది."—ఇదివఱకు నేను సూచించినకాలమున కిది యించుమించుగ (ఒకటి రెండేండ్ల వ్యత్యాసముతో) సరిపోవుచున్నదున, విశ్వాసార్హమయినదే.

ఈ వేంకటేశ్వరశతకమున సరిగా వందచంపకోత్పలవృత్తము లున్నవి. 'వేంకటేశ్వరా'—అనునది మకుటము.—ఇది, అలిమేలుమంగా వేంకటేశ్వరుల రహఃక్రీడను వర్ణించుశతకము. ఈసందర్భమున శతకకవుల చరిత్రకారుఁడు వ్రాసిన వాక్యములు గమనింపఁదగినవి :—

"ఈశతకము చాలమనోహరమైనదియే కాని, పితృసములగు దంపతుల శృంగారవర్ణన మనువారుందురు కాఁబోలు."

ఇదెట్లు సమర్థనీయమో యించుక చూతము :—

మనవారికి ఈశృంగారరసము నెడ నింతటివిరక్తి కలుగుటకుఁ గారణము గోచరించుటలేదు. మఱి, కావ్యలక్షణకారులెల్ల శృంగారమునే ప్రధానరసముగ నంగీకరించియున్నారు. రసాలంకారములకు సంబంధించిన శాస్త్రములెల్ల శృంగారరసమున కేర్పఱచిన * యంగో

* నాయక, తత్సచివ, నాయికా, తద్దూతికాదిభేదములు, కన్యా నవోఢాదిక లక్షణములు, స్వీయాపరకీయాద్యంతరములు ఆలంబనోద్దీపనానుభావములు, సాత్త్వికావ్యభిచారసంచార్యాదివైలక్షణ్యములు, నానావిధ మన్మథావస్థలు—ఇవిగాక తదవాంతరభేదములు.

పాంగములఁ బరిశీలించుచో—నట్టి శాస్త్రములన్నియు, శృంగార రసోత్కృష్ట్యమునిమిత్తమే జనించినట్లు సహితము కన్పట్టును. నవరసములలోనెల్ల ఈరసము స్థాయీభావముం జెందువఱకు పొందు పరివర్తనములను సూక్ష్మాతిసూక్ష్మ పరిశీలనముతో నిర్ణయించుటచేతనే వారి కళాప్రియత్వము రసికత్వము ప్రపంచమునఁ బ్రఖ్యాతినందినది.

శృంగారము—మిథునప్రస్తావము వీనితోనే సంస్కృతాంధ్ర కవులలో 100 కి 98 మంది స్వరచిత కావ్యనాటక మంగళాది, మంగళమధ్య, మంగళాంతములు సాగించినపుడు దాని నీసడింపవలసినపనియే లేదు. (1) వాగర్థావివ సంపృక్తౌ, (2) శ్రీవాణీగిరిజాశ్చిరాయ, (3) శ్రీయనగౌరి నాఁ బరఁగు, (4) శ్రీవక్షోజ కురంగనాభము—ఇట్టి వానిలోని పరస్పర భిన్నస్వభావప్రవర్తనములు గల ప్రకృతిపురుషుల ప్రశంసయే—శృంగారరస పోషకమగు కామకళాకలాపమును వ్యంగ్యరీతిని సూచించుట యెల్లరెఱిఁగినదియ. మఱి కామము చతుర్విధపురుషార్థములలో నొకటికదా! కాని, అది ధర్మార్థబద్ధము కానినాఁడు, హంసవింశతి మున్నగు కృతులు పుట్టుటకు కారణమగును. అవియు నొకవిధముగ సంఘములోని క్రుళ్లును బయటపెట్టునవే యగుట వాని యవసరమును ద్రోసివేయఁజాలము.

అచ్చరలకు, అచ్చటి దేవతలకే లేని దోషము మానవుల కెక్కడిది ?—ఇట్లనుటచే అవినీతి ప్రోత్సహింపఁదగినదని నాయుద్దేశమయినట్లు భావింపకుందురుగాక !

అస్తు. మనకవులు దేవతలగుచోఁ బాదాదికేశాంతవర్ణనము, తక్కిన వర్గములకు సంబంధించిన వారగుచోఁ గేశాది పాదాంత వర్ణనము చేయఁదగునని శాసించిరి. ఆశాసనము ననుసరించి, ప్రతికవి తప్పకుండ వర్గశుద్ధిగాఁ దమకావ్యములలో — అంగప్రత్యంగవర్ణనములు చేయుచున్నారు. అట్లుచేయుటలో వారు ఎవ్వరిని విడువలేదు. దేవతలు, (వంగూరు సుబ్బారావుగారన్నట్లు) మాతృసములు, మాననీయులు,—అందఱు—సిగ్గువిడిచి దిగంబరులై (చిత్రకారుని యెదుట Pose ఇచ్చు వారివలె) నిలుతురు కాఁబోలు !

అంగవర్ణనమునకుఁ బైమెట్టు సురతవర్ణనము. ఇదియు వారి రచనాధోరణి ననుసరించి, లేఁత ముదురు పాకములలో నుండును.

ఇందులో మితవాదులు, అతివాదులు, అమితవాదులు—అని ముత్తెఱఁగులయిన కవులు గలరు.

ఒకకవి గంభీరముగా సంస్కృతమునఁ జెప్పును ; మఱియొకఁడు దానినే స్పష్టాస్పష్టభాషలో వెలువరించును ; ఇంకొకఁడు ఆబురఖాలేవియు లేని తేఁట తెనుఁగు పదాలతోఁ జాటును.

ఇట్టి బూతులన్నవి, జుగుప్సలన్నవి, అశ్లీలములన్నవి—మహాభక్తుల * స్తోత్రములలోనే కనఁబడుచున్నప్పుడు—తక్కినవానింగూర్చి తడవనేల ?

ఇంతకును జెప్పవచ్చినదేమన :—శృంగారరసము నవరసములలోఁ బ్రధానస్థానమాక్రమించినదగుటఁ దక్కిన, కవులవలెనే అన్నమాచార్యుఁడును శ్రీమంగాంబికా వేంకటేశ్వరుల లీలలను అభివర్ణించుట దూష్యముకాదు. అందును శ్రీమంగాదేవి తాళ్లపాకవారింటి యాఁడుఁబడుచను ప్రతీతి గలదు. తమ యాఁడుబిడ్డ భోగపురుషుఁడయిన వేంకటేశ్వరదేవుని చెట్టవట్టి యనుభవించు వైభవములు మనసున కాహ్లాదమునింప నుప్పొంగి అన్నమయ్య ఈశతకమును సృష్టించుట భక్తులును భాషాభిజ్ఞులు నెంతేని కొనియాడఁదగినది.

---

* "చతుర్భుజే, చంద్రకళావతంసే, కుచోన్నతే, కుంకుమరాగశోణే,
పుండ్రేక్షు పాశాంకుశ పుష్పబాణ హస్తే, నమస్తే, జగదేకమాతః"
జగదేకమాత ! కుచోన్నతి ! ఇతఁడు భక్తుఁడా ? కాముకుఁడా ?

"వక్షోజమండల వివల్గివళక్షహారే
పాశాఙ్కుశాబ్జచల సద్భుజశోభితాఙ్గి ॥" (శ్రీ మహాలక్ష్మీ స్తోత్రము)

"కుచౌసద్యస్స్విద్యత్తట ఘటితకూర్పాసభిదురౌ
కషన్తౌదోర్మూలే కనకకలశాభౌ కలయతః
తవత్రాతుంభంగా దలమితివలగ్నం తనుభువా
త్రిధానద్ధం దేవి ! త్రివళిలవలీవల్లిభిరివ"

"ముఖంబిన్దుం కృత్వా కుచయుగమధ స్తస్యతదధో
హరార్ధంధ్యాయే ద్యోహరమహిషి ! తేమన్మథకలాం
ససద్యస్సంక్షోభం నయతివనితా ఇత్యతిలఘు
త్రిలోకీమప్యాశు భ్రమయతి రవీన్దుస్తనయుగాం"

ఇవి జన్మసిద్ధమయిన బ్రహ్మచర్యము గలిగిలోకోద్ధరణార్థము సన్న్యసించిన శ్రీజగద్గురుని సౌందర్యలహరిలోనివి — "గోపీపీనపయోధరమర్దన చంచలకరయుగశాలీ"—జయదేవభక్తుఁడు.

అదేమి కర్మమోకాని, శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావుగారే కాదు; శ్రీ—కం. వీ. పంతులుగారును దమ కవులచరిత్రములో, శృంగారరసమును బాహాటముగఁ (దమకావ్యములలోఁ) బ్రదిమ్మరించిన ప్రాక్తన కవులను దుయ్యఁబట్టుట, ఎంతమాత్రమును యుక్తముగాదు. అభిరుచులు—ఆశయములు—అనుభవములు—అభిప్రాయములు భిన్నరూపములుగ నున్నప్పుడు, కృతులఁలో అవి ప్రతిఫలించి తీఱును. ఆ భిన్నత్వమే లేకున్న మంచిచెడ్డల వివేచనగాని, మానవహృదయ తత్వజ్ఞత (Human Psychology) గాని యెఱుకపడదు. మఱి మన నడక ముందుకు సాగదు. ఱాతియుగమునకు (Stone-age) దారి తీయును.

ఇఁక ఈ (శృంగార) వేంకటేశ్వరశతకములోని విశేషముల నొక్కింత పరిశీలింతము. ఇందు ప్రకృతము ప్రయోగమున లేని యనేక పదము లున్నవి. కొన్నిచోటుల నవి యేయర్థములతో వాడఁబడినవియుఁ దెలిసికొనుట మిగుల దుర్ఘటముగ నున్నవి :—

(1) కెలవులు, (2) అలసంబులు, (3) సువాళములు, (4) జంకెల నందలించు, (5) అంకన మించు, (6) పెడమర, (7) బిబ్బిలి కాయలు, (8) ముత్తియపుజల్లి, (9) బచ్చెనమాటలు, (10) ఉప్పన బట్టెలు, (11) పిల్లవీపులు, (12) బల్లకోటులు, (13) జంకెనదలింపు, (14) బగటులు, (15) బచ్చిమాటలు, (16) బచ్చెనయెచ్చరిక, (17) కెరజంబులు, (18) పోహడవు, (19) కోరమెరపము, (20) గిరవులపుచ్చె, (21) చిమ్మనిదొంతరలు, (22) జాతుదురు, (23) కలవంత, (24) సళువులు, (25) సెంబళము.—

తెలుఁగుఁ బలుకుబడులు, జాతీయములు, ఇందులో అక్కడక్కడ పొంకముగాఁ జేర్పఁబడినవి :—

(1) తెఱ దిగనేయు, (2) పులకింతలు, (3) అరిగాపు, (4) దిగఁబోసిన ముత్తెములు, (5) గుజ్జనగూళ్లు, (6) ఉప్పవడము, (7) పసిఁడి కిన్నరకాయలు, (8) పైఁడి మట్టియలు, (9) తెప్పలఁదేలు (10) గంద పొడిధూళి, (11) పైఁడిపోళ్లు, (12) బొమ్మరిల్లు, (13) బోనపుదొంతులు, (14) బిబ్బీ యెలపువ్వు, (15) చదురాలు, (16) మూసిన ముత్యము, (17) పలుకుల తేనెలు (18) సానపట్టిన చకోరపుఁ గన్నుఁ

గాన,—ఇట్టి మృదుమధురములయిన జానుఁదెనుఁగుఁ బదములు ప్రతి పద్యమునం దందముగఁ గూర్పఁబడినవి.

రసవంతములయిన యిందలి పద్యాలను గొన్నింటిని మచ్చునకుఁ గ్రింద సూచింతును :—

"చెదరిన చిన్నితేఁగురులు చెక్కున జాఱఁగ ముద్దుమోముతో,
వదలిన కొప్పుతోడ, నిడువాలిక కన్నులు నిగ్గుదేఱఁగా
నుదుటున నిన్నుఁ గూడి మహిమోన్నతితో నలిమేలుమంగ నీ
యెదుట మనోజసంపదల నేగతి నుండెనో ?—వేంకటేశ్వరా !"

"తలఁచుఁ, గరంగు, మైమఱచుఁ దన్మయమందును జిత్తజాగ్ని, ని
న్నలయుచు దూఱు, నుస్సురను నర్మిలితో నలమేలుమంగ. నీ
వలిగిన యంతనే కడుఁ బ్రియం బిఁక నేమనిచెప్ప ? నేఁడువో
కలిగిన ప్రేమ మింతయుఁ బ్రకాశము తోఁచెడు వేంకటేశ్వరా !"

"అందవు, కోసియిమ్ము విరులంచును జేరలమేలుమంగ ని
న్నుం దగఁ గోరఁ జెక్కులటు నొక్కిన నాకుచు నందవంచు, న
య్యిందుముఖిం బ్రియంబలర నెత్తుచుఁ బువ్వులు గోయఁజేయు, ని
ష్యంద మరంద ఘర్మ రస సంగతు లబ్బెను, వేంకటేశ్వరా !"

"పెనఁగకుమమ్మ, చిమ్ము జళిపించిన చూపుల గర్వరేఖ రాఁ
జెనకకు మమ్మ, తేఁజెమట చెక్కుల నోయలమేలుమంగ, నీ
ఘనుఁడు కళావినోది రతికాంత విలాస సహస్రమూర్తి, వ
ద్దని పొలయల్క దీర్తురు లతాంగులు నీసతి వేంకటేశ్వరా !"

"కులుకకుమమ్మ, చిమ్ము జిలుకుం గొనచూపుల బిత్తరంబుగా ;
నులుచకుమమ్మ, బొమ్మముడి నూల్కొనఁ గోపము తేఁతనవ్వుగా ;
సొలయకుమమ్మ, కల్కి, నునుసోఁగల నోయలమేలుమంగ, నీ
చెలువున నంచు నెచ్చెలులు చేర్తురు నీసతి వేంకటేశ్వరా !"

తొలఁకెడు కొప్పులో నెరులో, తుమ్మెదదాఁటులో చూపువంపులో,
గులుకులో మంచివెన్నెలల గుంపులో, శ్రీయలమేలుమంగకుఁ
బలుకులు పచ్చకప్పురపుఁ బల్కులు, తావులె దివ్యగంధముల్
పలుచని నవ్వు తేవిరుల పాన్పుల నీకును వేంకటేశ్వరా !"

"తుఱుమఱవీడెఁ, బయ్యెదయుఁ దోడనె జాఱెఁ, మెఱుంగుఱెప్పలన్
బరవశభావ మేర్పడియెఁ, బాయక నీవలిమేలుమంగ, నీ
వరునిఁ దలంచితో ? యనుచు వాసన మేనుల దేవకామినుల్
సరగున నీలతాంగి కుపచారము సేతురు వేంకటేశ్వరా !"

ఈ క్రిందిపద్యమువలన—ఆకాలముననే దేవస్థానమున స్వామి నివేదనమునకయి చేయఁబడు పిండివంటలు గొన్ని తెలియవచ్చెడు:—

> "అరిసెలు, నూనెబూరియలు నాఁగులుఁ, జక్కెరమండిగల్, వడల్
> బుడదలు, పాలమండిగ లపూపము లయ్యలమేలుమంగ నీ
> కు రుచుగ విందువెట్టు పరమాన్న చయంబులు, సూపకోటియు
> న్నిరతి విచిత్రమాన్నములు నేతుల సోనలు వేంకటేశ్వరా !"

"అట్లు" — "గారెలు"—అను కోస్తా జిల్లాల పదాలు, ఆ కాలముననే రాయలసీమలో—"దోసెలు,"—"వడలు" అని వాడఁబడుచుండినవి. ఇవి సరిహద్దుజిల్లాలలోని ద్రావిడుల "దోసెయ్"— "వడై"—అను పదాలనుండి వచ్చినవి.

ఆకాలపు స్త్రీలు ధరించు నగలును గొన్ని యీశతకమునఁ జేర్కొనఁబడినవి :—

(1) బిబ్బిలికాయలు, (2) మట్టియలు—(మట్టెలు, మెట్టెలు), (3) సందిదండలు, (4) మణినూపురంబులు, (5) బాహుపురులు, (6) మచ్చరికంబులు ?

ఈశతకమునకు మకుటముగ శ్రీవేంకటేశ్వరుని దివ్యనామముం గూర్చిన యిమ్మహాకవి — "శ్రీ అలిమేలుమంగాంబ" — పేరినిగూడ తొంబదియేడు పద్యములలో వచ్చునట్లు చేర్చుట మెచ్చఁదగిన విషయము. అందు, మొదటిపాదాంతమున నిరువదింటను, రెండవచరణము కడపట నలువదింటను, మూఁడవయదగు తుద పదుమూఁడింటను ఆమె దివ్యాభిధానము ప్రకాశించుచున్నది. శతకరచనమున నిది యొక నూతన విధానము.

ఇందుఁ గొన్ని అసాధుప్రయోగములును క్వాచిత్కముగఁ గనఁబడుచున్నవి :—

(1) 'అదలించు' అనుటకు, "అందలించు — అద్దలించు"— (2) 'జంకెన'కు బహువచనముగ — 'జంకెలు' (3) గర్వితనము, (4) క్రుమ్మడి (క్రొమ్ముడి), (5) చేతురు (చేయుదురు), (6) భూమెల్ల (భూమి + ఎల్ల), (7) కలుహార నేత్రి (కల్హార నేత్రి ?), (8) బగడల మేలు (?) (9) భ్రూజంకెలు, (10) చేరల మేలుమంగ (చేరు + అలమేలు).

సంకీర్తనాచార్య పదవీ విభ్రాజమానుఁడైన యీ రాయలసీమ కవీంద్రుఁడు పోతనవంటి మహాభక్తకవి యని—ఈశృంగారశతకము లోని చివరిపద్యమే చాటుచున్నది :—

"అమ్మకుఁ, దాళ్లపాకఘనుఁడన్నఁడు పద్యశతంబుఁ జెప్పెఁ, గ
ొమ్మని, వాక్ప్రసూనములఁ గూరిమితో నలమేలుమంగకున్
నెమ్మది నీవు చేకొని యనేకయుగంబులు బ్రహ్మకల్పముల్
సమ్మదమంది వర్ధిలను జవ్వన లీలల వేంకటేశ్వరా!"

ఈ యమూల్యశతకమును సంపాదించిన వా రాంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమువారే యయినను. దానిని బ్రప్రథమమున నాంధ్రప్రపంచమునఁ బ్రకాశింపఁ జేసిన కీర్తి బ్రహ్మశ్రీ॥ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారికే దక్కినది. దీనికి శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారి పీఠిక లభించుట పసిఁడికిఁ దావి యబ్బినట్లయినది. కాని, ప్రాచీన శబ్దశాస్త్రపారంగతులగు శ్రీరావుగారు దీనిని చక్కఁగఁ బరిష్కరించి—మాఱుమూల పదములకు సరియైన యర్థములనుగూడఁ జూపియుండినచో, నెంతయుఁ బాఠకుల కనుకూలముగ నుండియుండెడిది. ఇప్పుడేని శ్రీ॥ వా. వేం. శాస్త్రిగా రట్టి యాంధ్రలోకోపకారము వారిచేఁ జేయించి— తెలుఁగువారి కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులగుదురుగాక!

(సవరణములు :—పుట 82—2-వ పేరా 3-వ పంక్తి : 'ఇతడి'—అనునది—'అతని' అనియు ;—పుట 84—పంక్తి 14 : 'చున్నదున'—అనునది—'చున్నందున'—అనియు ;—పుట 86 — అధోజ్ఞాపిక పంక్తి 14 : 'లోకగోద్ధరణ'—అనునది—'లోకోద్ధరణ'—అనియుఁ జదువకొనవలెను.)

ధూర్జటికవి

(క్రీ. శ. 1520 : 30 ప్రాంతము)

ఇతనింగూర్చి "—ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రసంగ్రహ" కారుఁడిట్లు తెలిపెను :—

"—'గంగాప్రవాహధారా వేగము'—గల శతకరచయిత, ధూర్జటి సలక్షణ మధురశైలితోఁ గాళహస్తిమాహాత్మ్యమును వర్ణించెను.

పరిచితబంధనైపుణి, సపాగకళానుభవప్రసక్తి, నా
దరిస వివేకసంపద, సదాశుకవాక్యసుధానుభూతి మో
హరహితవృత్తిఁ బ్రస్ఫుర దనంగ రహస్య విచారబుద్ధి, న
ప్పురమునఁ గామినీజనులు పొల్తురు యోగిజనంబు పోలికన్

అని రచించిన యితనియందు శృంగార వేదాంతములు సమన్వయంబు నొందినవి. యమకాద్యలంకార మనోహరంబై, ఒక్కొక్కచోఁ గన్నడపద సమ్మిశ్రమును జూపుచు, పాల్కురికి సోమనాథుని నన్నెచోడుని స్మృతి కితని ధార తెచ్చుచున్నది."

ఇది సర్వథా సత్యము.

అప్రతిమాన విద్వత్కవితావిలాసములకుఁ దోడితని లోకానుభవ మసామాన్యమయినది. ఈతఁడు రచించిన శ్రీ కాళహస్తిమహాత్మ్య, శ్రీ కాళహస్తీశ్వరశతకముల రెంటను బ్రతిపద్య మందులకు మచ్చుతునుక యనఁదగును.

ఈ—"ధూర్జటి పాకనాటి యాఱువేల నియోగి. భారద్వాజ సగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. కాళహస్తినివాసుఁడు. శివభక్తుఁడు" —అని ఆంధ్రకవులచరిత్రమున శ్రీ. కం. వీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసిరి. కవినిగూర్చిన యీవివరములకు, "శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యములోని యాధారములే ప్రామాణ్యములు. కాని "శ్రీకాళహస్తి శతకము''నకు ఇతఁడే కర్త యని నిర్ణయింపఁదగు నాధారములేవియు నింతదనుక లభింపలేదు.—అంతమాత్రముచే నిది ధూర్జటికృతము గాదని చెప్ప వలనుపడదు.—ఏలయన, ఇష్టదేవమునుగూర్చి అప్పుడప్పుడు—ఆశువుగఁ గవులు దమకష్టసుఖములు నివేదించుకొనుట

పరిపాటియే. అది శతకములో నిలుపుట కవియిష్టము. అంతకు మిం-
చుటయుఁ గొఱవడుటయు నతని జీవితకాల పరిమితినిబట్టి యుండును.

కాళహస్తిమాహాత్మ్యమునకును శతకమునకును శైలిలోను లక్ష-
ణానుసరణములోను భేదమున్నదనియుఁ; గాన—శతకము ధూర్జటి
కృతముఁ గాదనియు నను పండితులు లేకపోలేదు. కాని ప్రశాంతముగ
నోపికమెయిఁ గావ్యలక్షణముల సమన్వయించుకొనుచుఁ బ్రబంధ నిర్మా-
ణము చేయుట వేఱు; మనోగతి ననుసరించి యెపుడేని నేకల్పనోద్రే-
కముతోఁ దోఁచినవిధమున నెప్పటికప్పు డాశువుగఁ జెప్పు కవితా-
వైఖరి వేఱు. కావున, శైలిలోను, లక్షణములలోను నవి భిన్నము-
లగుట అనుభవజ్ఞులగు కవులకెల్లరకు విదితము. శ్రీ తిరుపతి వేంకట
కవుల కావ్యధోరణిని — ఆశుధారాధక్కిని పరిశీలించుచో — నిది
తేటపడఁగలదు.

పైఁగా, ఈశతకము ధూర్జటికవి విరచితమయినదనియే అతని
యనంతరముగూడ రెండున్నఱ శతాబ్దములకాలము అనఁగా, క్రీ. శ.
1790 ప్రాంతమున జీవించియుండిన కస్తూరి రంగకవి తన రంగరాట్ఛం-
దమున నితని ‘కాళహస్తిశతకము’ లోనిదని :—

> “నీకుం గాని కవిత్వ మెవ్వరికి నేనీనంచు మీఁదెత్తితిన్,
> చేకొంటిం బిరుదంబు, కంకణము ముంజేఁ గట్టితిం, బట్టితిన్
> లోకుల్మెచ్చ వ్రతంబు, నాతనువు కీలుం న్నెగ్గులం గావు ఛీ!
> ఛీ! కాలంబులరీతిఁ దప్పెడుఁ జుమీ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా”

అనుపద్యము నభేదయతి కుదాహరణముగ నిచ్చెను.—అప్పటి
నుండి మరల—ఈ యొకటిన్నఱ శతాబ్దకాలముగ, నది ధూర్జటి
ప్రణీతమనియే పండిత కవి ప్రకాండుల విశ్వాసము. మఱి సామాన్య
జనవాక్యమును.—అగుట శతకకర్తృత్వవిషయమున శంక లేకపోఁగా
ప్రకృత ముపలబ్ధములగు—కాళహస్తీశ్వర శతక ప్రతులనుగూర్చి
యించుక వివరించుట అవసరము గాకపోదు.

నాకు దొరకిన శతకములు నాలుగైదింటిలోను గల పద్య
సంఖ్యలు ఒకదాని కొకటి సరిపడకున్నవి. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత
పుస్తకభాండాగారము (Govt. Oriental Manuscripts Library)
లోని యొకానొక త్రైవార్షిక గ్రంథపట్టిక (Triennial Catalogue)

లో R. No. 396 గా సూచింపఁబడిన శ్రీకాళహస్తీశ్వర శతక మొకటి కలదు. ఇందులో 128 పద్యములున్నవి. క్రీ. శ. 1901 లో రాజమహేంద్రవరము 'కళావతీ' పత్రిక—ప్రచురణమున 108 పద్యములున్నవి. క్రీ. శ. 1925 లో వావిళ్ల వారు వెలువఱచిన భక్తిరస శతక సంపుటము 3-వ దానిలో 116 పద్యములు గలవు. క్రీ. శ. 1926—లో ముద్రింపఁబడిన శ్రీకాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారి 'శతకమంజరి'—లో 141 పద్యము లొప్పుచున్నవి. శ్రీగుంటూరు వీరరాఘవశాస్త్రి పరిష్కృతముతో విజయవాడలోని శ్రీ వేంకటేశ్వర బుక్కుడిపో వారు ప్రకటించిన (క్రీ. శ. 1930 సం॥గల) శతకరత్నాకరము (ప్రథమసంపుటము) న 116 పద్యములు వెలయుచున్నవి. వీనింబట్టి 1901 సం॥నుండి యింతవఱకు దాదాపు 33 పద్యములు క్రొత్తగా శతకమునఁ బ్రవేశించినవి.

వావిళ్ల వారి ప్రతిలోను, విజయవాడవారి ప్రతిలోను—106, 107 సంఖ్యలుగల పద్యములు, కాశీనాథునివారిప్రతిలో తాఱుమాఱుగాఁ బడినవి. అంతియ గాక,— మొదటి రెంటిలో (పద్య పాద క్రమములు తప్ప)—ఒక్కపొల్లయినను బోకుండ— పద మధ్యముల యందలి యెడము లేనియుఁ (Spaces) తప్పకుండ నుండుటంబట్టి— మొదటిది—రెండవదానికి మాతృకయనుట నిస్సంశయము. కాని, తల తిక్కగల పండితమ్మన్యుల వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి సవరణలకుఁ బాల్పడిన యిటీవలి ప్రచురణములకును, "కళావతీ" పత్రికా ప్రచురణమునకుఁ గలభేద మజగజాంతరము. కాశీనాథునివారి ప్రతిలోని 141 పద్యములును ధూర్జటివిరచితములు కావేమో యని వారే శంకించుచున్నారు. *

"కళావతీ" ప్రచురణమునకును, దానితరువాతిప్రచురణములకుఁ గల భేదములలోఁ గొన్నింటినేని చూపుట యుక్తమని, అట్లొనర్చుచున్నాఁడను.

---

* "శతకమునందుఁ గల ౧౪౧ పద్యములసంఖ్య క్షాలిత్యమును సూచించుచున్నది. పద్యములు ౮౬, ౯౭ సమానార్థమును దెలుపుచున్నవి. ఇట్టిపద్యములు మఱికొన్ని గలవు. కాలక్రమమున, ననుకరణపద్యములు క్రొత్తవి గ్రంథమునందుఁ బ్రవేశమును బొందినవిధమును గ్రంథపరిశీలనము విశదీకరించుచున్నది." (శతక మంజరి)

1. 'కళావతి' ప్రచురణమందలి పాఠములు సాధారణముగా వ్రాఁతప్రతులను అనుసరించినవే యగుట—కవి హృదయా విష్కరణమునకుఁ గొంతవఱ కాదర్శము లనఁదగియున్నవి.

2. కాశీనాథునివారి ప్రతికిఁ గొంతవఱకు వావిళ్లవారిది ఆధార మయినను,—(తాము గొంత కృషిచేసిన ప్రగల్భుల మని—చాటుకొన నుబలాటపడిన) పరిష్కర్తలవలనఁ గొంతవఱ కసంగతములగు సవరణాలతో నది మూలమునకు దూరమయినది.

3. ఉన్నవానిలోఁ జాలవఱకు శతకకర్తృ భావముల కనుగుణము లగు పరిష్కరణములతో నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురింపఁబడినది —ఒక వావిళ్లవారిదిమాత్రమే.

ప్రకృత మీమూఁటిలోను — గొన్ని భేదములు గానవచ్చు చున్నవి. ఈక్రిందఁ గొన్ని చూపుదును :— (—క = కళావతి ;— వా = వావిళ్ల ;—కా = కాశీనాథుని—అని సంకేతములు :—)

1. చేసితిపుణ్యో (క) ;—చేసిదెపుణ్యో (వా) ;—చేసితెపుణ్యో (కా).—(2-పద్యము).

2. అల్లాలెటెంగిరే (క—వా) ;—అల్లాలెటెంగే (కా).— (3-వ పద్యము).

3. పాపాత్ములై నన్ను వీండ్రు వివేకింపరటంచు మేము (క); —పాపాత్ముఁడై వీఁడు నన్ను వివేకింపఁడటంచు నేను (వా ; కా) ;—(5-వ పద్యము).

4. వీచీమధ్యంబున ముంచియుంప (క—వా) ;—వీచీమధ్యం బున నుంచియుంప (కా).—(6-వ పద్యము).

5. తప్పందాలను (క) ;—తప్పక దప్పుల (వా) ; — తప్పం దాలను (కా).—(10-వ పద్యము).

6. స్త్రీవిలాసములు పైకొన్నప్పుడు (క) ;—శ్రీవిలాసములు పైకొన్నప్పుడు (వా ; కా).—(11-వ పద్యము).

7. చేపట్టం దయగల్గెనేని మదిలో (క) ;—చేపట్టందగుఁ బట్టి మానదగదో (వా) ;—చేపట్టందగుఁ బెట్టు మానఁదగదా (కా).—(26-వ పద్యము).

8. రోసిన్రోయదు, పాసిన్పాయదు, కోసిన్గోయదు, చేసి జ్జేయదు (క) ;—రోసీరోయదు,—పాసీపాయదు; —కోసీ కోయదు; చేసీచేయదు (వా; కా).—(32-వ పద్యము).—

9. కొండఱం ద్రిప్పఁగా (క ;వా)—కొండఱింద్రింపఁగా (కా). —(36-వ పద్యము).

10. ఇఁక నేల పొమ్మనుచు (క) ;—ఇఁక లేదు నమ్మమని (వా ; కా).—(43-వ పద్యము).

11. నేఁ బ్రార్థించినం బోవునే (క) ;—నేఁ బ్రార్థించినం బాయునే ? (వా) ;—సంప్రార్థించినం బాయునే (కా). —(44-వ పద్యము).

12. కల శబ్దధ్వనులు (క—వా) ;—కలశోధ్వానములు (కా). —(50-వ పద్యము).

13. కవిత్వమున్నిలుచునే సత్యంబు వర్ణించుచో (క—వా) ; కవిత్వముల్ నిను యథేచ్ఛాగూఢి వర్ణింపుచో (కా). —(51-వ పద్యము.)

14. శాస్త్రములు సంశోధించి (క) ;—శాస్త్రగరిమల్శోధించి (వా) ; — శాస్త్రమహిమల్శోధించి (కా).—(58-వ పద్యము).

15. గోరాజాశ్వ (క ; వా)—గోరాజేశ్వ (కా).—(60-వ పద్యము).

16. కృపాపారీణ యవ్వారి చారిత్రం బెన్నఁడు మెచ్చవచ్చు (క); ఇదియుక్ భావ్యం బెవ్వారిచారిత్రం బెన్నఁడు మెచ్చ నెంచ (వా ; కా).—(63-వ పద్యము).

17. ఆనంద దాపగ దుర్గాటవిలో (క) ;—ఆనంద తారక దుర్గాటవిలో (వా) ;—ఆనంద దావక దుర్గాటవిలో

(కా).—(64-వ పద్యము) — ఇందు మొదటిపాదమునందు ప్రాసభంగము.

18\. చేతిః క్రోధము (క ; వా)—జ్ఞాతి క్రోధము (కాశీనాథుని : యతిభంగము) ; — ఒండొక ప్రతిలో 'చేతోదుఃఖ' — మనియున్నది.—ఇది సందర్భమున కనుగుణమయినది— కాన సరియగు పాఠమేమో ! (69—వ పద్యము).

19\. రోసిం దెట్టివి ? రోఁత లెట్టివి ? (క) ; — రోసిం దేటివి ? రోఁత లేటివి ? (వా) ;—రోసిం దేమిటి ? రోఁత లేమిటి ? (వా).—(71-వ పద్యము).

20\. చవిఁగోఁక జూడ వినంగ (క) ;—చవిగాఁ జూడ వినంగ (వా ; కా).—(75—వ పద్యము) మొదటిదే సరియగు పాఠము.

21\. చేసిన ఘోర దుష్కృతులు (క) ;—చేసిన ఘోర దుర్దశలు (వా ;—కా).—(76—వ పద్యము) మొదటిదే సరియైనది. కృతులు చేయునవి ; దశలు సంభవించునవి.

22\. గుమ్మడికాయలోన నవగింజంతైన (క);—గుమ్మడికాయలోను యవగింజంతైన (వా); — గుమ్మడికాయలోని యల యాగింజంత (కా).—(77-వ పద్యము).'—అవ'— అనుటకు హ్రస్వరూపమును—'అవ'—(ఆఱుపు, అఱుపు —వంటివి) సమ్మతమే; అదియే యిట కవిప్రయుక్తము. "గుమ్మడికాయలు దొర్లుకుపోతుంటే అవగింజల దగ్గఱ గట్టి పట్టు పట్టుతున్నాడు"—అని సామెతకూడ. "యవగింజ" —కానేకాదు. సమాసముతప్పు.—ఇఁకఁ గాశీనాథుని వారి ప్రతిలోని పాఠ మాపరిష్కర్తకుఁ దప్పు నితరుల కర్థము గాదు. "గుమ్మడికాయలోని" — అనుటలో—లోపలి అని.—మఱి "అల" ఏమి ?—వెనుకనే "ఆ"ఉన్నది కదా ! "అల"ను సముద్రమునఁ ద్రోయుచో—"గుమ్మడి కాయలోని ఆగింజ" అని మిగులును. గుమ్మడిగింజ కెంత ప్రసిద్ధి !—'ఆగింజ'—అవగింజ—గింజుకొన్నను గాదు.

—అగునన్నచో "ఆలు" కూడ ఒప్పకోదు. ఆవుల (ఆల) దొడ్డికిఁ గూడ ఆశబ్దము పనికిరాదు.—ఈచిన్నశతకము సనే వాగ్దేవి, నిన్ని త్రిప్పుల పెట్టు పరిష్కర్తలు ఉద్గ్రంథముల నామె కుచ్చాటనము చెప్పరా?

23. ఇప్పటివారి ధర్మములొనర్పక—(క);—ఇప్పుడు వారె ధర్మములొనర్పక (వా); — ఇప్పుడు వారధర్మము లొనర్పక (కా);—(78-వ పద్యము).

24. ఆక్షేపించి (క) ;—సంక్షేపించి (వా);—నిక్షేపించి (కా); —(87-వ పద్యము).

25. కొల్వరేలా? (క);—కొల్వరేమో! (వా);—కొల్వరో? (కా);—(89-వ పద్యము).

26. పిండెంతో యంతియకా నిప్పటి (క);—పిండెంతో యంతి యకా యెప్పటి (వా;—కా)—(93-వ పద్యము.)— పూర్తిపద్యము :—

"దయసేయందని కొందఱాడుదురు, నిత్యంబు న్నినుం గొల్చుచుక్,
నియమం బెంతో, ఫలంబు నంతియకదా, నీవీయఁ; బిండెంతో యంతియకా నిప్పటి?"

"నీవు దయసేయవని యందురు ; కాని, (నినుఁ గొల్చువారికేని) నియమము ననుసరించియే ఫలము ; పిండి యెంతయో నిప్పటియు నంతియ"—అని భావము.—మొదటిదే సరియగుపాఠము. (నిప్పట్టు) అనునది, పైన ఆకులుగప్పి నిప్పులపై వైచి పచన మొనర్చు ఒకానొక భక్ష్యము. ఎంతపిండియో, యద్దానికిఁ దగినంత భక్ష్యమే లభించునని యభిప్రాయము. ఇది తెలుఁగునాఁటి సామెతగూడ.

"పిండెంతో, నిప్పటంతే, మండలపతి రాజ్యమెంతో మంత్రియునంతే."

(పూర్వకవి ప్రయోగము)

ఈ లోకోక్తి దెలియనివారు కూడఁ "దగుదుమమ్మా"—యని గ్రంథపరిష్కరణమునకుఁ బూనుకొనుట దేశదౌర్భాగ్యముగదా! ఇట్టివి ప్రతిపద్యమునను గలవనుచో, నాశ్చర్యపడ వలసిన పనిలేదు.

ఉపేక్షించి యింక నిదర్శనములోఁ జాలించి, యిమ్మహాకవి చాటుఁడా నుట కితని కృతులలో ననేకోదాహరణములు లున్నవని నిరూపించు చరిత్రకారులు నాటకకవి నేటికవిని మన తెనుఁగునాటఁ గానవచ్చు టెంతయు శోచ్యము. కావున నిందలి సత్యము నించుక తెలిసికొను టెంతయు నవసరము.

అట్టి యపప్రథకుఁ గారణమయినది, కుమారధూర్జటిప్రణీతమగు కృష్ణరాయవిజయములోని — యీక్రిందిపద్యము. (అతని కీశతకకర్త పెదతాత యఁట!).

> "స్తుతమతియైన యాంధ్రకవిధూర్జటిపల్కుల కేలగల్గెనో
> యతులితమాధురీమహిమ నా, ననుఁ, మీ పెదతాత, నాలస
> న్నుతిఁగనెఁ గృష్ణరాయల మనోజ్ఞసభ, న్వినుమీవు నట్లమ
> త్కృతి బహుమాన వైభవముఁ గీర్తి వహింపుము ధాత్రిలోపల౯"

సామాన్యముగఁ గవు లంతకుమున్నె వరేని రాజసన్మానము లంది ఖ్యాతిఁగన్న తమవంశస్థులైన యుద్దండపండిత కవులుండిరేని, వారి నత్యంత మతిశయోక్తులతోఁ దమకావ్యములలో వర్ణించుట అనుభవజ్ఞుల కెఱుకయే. అట్టిచో, మనుమఁడగు నీ వేంకటార్యుఁడు (కుమారధూర్జటి) తనతాతను—ఆంధ్రసామ్రాజ్యాధీశుని యష్టదిగ్గజములలో నొకఁడై "శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము"—వంటి కావ్యమును రచించిన విద్వత్కవీంద్రుని—అమాత్రము స్తుతించుట సమంజసమే; కాని—దానిం దొరకఁబుచ్చుకొని, కల్లబొల్లి కతలల్లినవారి పలుకులనే సత్యములని నమ్మి ఆమహాకవి నెత్తిపై యపవాదములను రుద్దు పండితుల నేమనవలెను ?—

వాస్తవమునకు శ్రీకృష్ణదేవరాయని — భువనవిజయాఖ్యాస్థానమందలి యష్టదిగ్గజములలో సాధారణముగఁ గవితాప్రశంసలలో మనకు ముఖ్యముగ వినవచ్చువారు (తఱచుగా) — అల్లసానిపెద్దనగారు; నందితిమ్మనగారు. తక్కినవారందుఁ బొల్గొన్నను, వారి ప్రస్తావములు చరిత్రల కెక్కలేదు. అట్లగుట వారిప్రతిభాదికములను దద్గ్రంథములే యించుక తెలివిడి సేయుచున్నవి.

ఇట మఱొకవిశేషము వింతగొల్పునది లేకపోలేదు — అట్టి విద్వత్కవితాప్రసంగములందెల్ల —ఎవరిప్రసక్తియున్నను — లేకపోయి

నను, తెనాలి రామకృష్ణకవిగారి 'జోక్యము'—మాత్రము తప్పక యుండి తీఱును.— ఇతఁడు రామలింగమో, రామకృష్ణయో! — ఎవఁడైన నేమి? ఇతఁడు హేళన మొనర్పని కవిత లేదు ; అవమానింపని కవి లేఁడు; గేలిపట్టింపని పాండిత్యము లేదు ; తిరస్కరింపని పండితుఁడు లేఁడు. — ఇంతకంటె విస్తారమేమున్నది?— విదూషకుఁడే యగుఁగాక! పరిహాసకుఁడే యగుఁగాక! వికటకవియే యగుఁగాక!— అంతటి యాంధ్ర సామ్రాజ్యాధీశుని విద్వత్కవితా రసికతా సమలంకృతాఖిల దిగ్దిగంత విశ్రాంత యశోవిరాజిత సమస్తకళాపూర్ణులచే సమాకీర్ణమగు సభామండపమున — నాతఁడు సముంచితశాస్త్రీయాంశముల ధిక్కరించుచుండ. సమధిగతాఖిలకళావిదుల దిసంతులు గొట్టుచుండ—గుడ్లప్పగించి చూచుచుఁ గూరుచుండువాఁడు సార్వభౌముఁడా? చచ్చు పెద్దన్నయా ?—

శృంగారాదులట్లు హాస్యము రసము కాదనము.—కాని, దానిని దేశ కాల పాత్రోచితముగ విద్వదామోదప్రదముగ, అపగత పూజ్యజన ప్రతికూలముగ, సరసలోక హృదయానంద సంధాయకముగఁ బ్రయోగింపఁదగును; గాని —పెద్దల నడతలలేని తప్పులు పట్టునవి,— విద్వాంసుల కపఖ్యాతిని గలిగించునవి, — జుగుప్సాశ్లీలాది దోషభూయిష్ఠములయినవి — అగునట్టి వెఱ్ఱిమొఱ్ఱికూఁతలెల్ల హాస్యరస పోషకములని భావించువా రానాఁడు గాదు గదా,—నేఁడును లేరు.— ఇఁకేనాఁడు నుండరు. వారిని మెచ్చు రాజులు తమపదవులకుఁ దగరు. మహిషములకు మహిషాసురుఁడే మహామహీశుఁడు!

భవతు! ప్రకృతమనుసరామః! కుమారధూర్జటి తనపెదతాత గారి ప్రౌఢప్రకటనకై చెప్పినపద్య మెట్లతనికి అప్రతిష్ఠాకరమయి నదో చూతము :—

“స్తుతమతియైన యాంధ్రకవి ధూర్జటిపల్కుల కేల గల్గె, నీయతులితమాధురీమహిమ!”

అని—శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సభలో నున్నకవులఁ బ్రశ్నించి నట్లును, వెంటనే ఈ తెనాలికవి ఒకపక్షముదినములు గడువుదీసికొని— ధూర్జటికవిని (సి. ఐ. డి—గా) అపరాధ పరిశోధకుఁడుగా వెంబడించి నట్లును ;— పక్షముదినములుముగియఁగానే, — సార్వభౌముని సభకు

వచ్చినాఁడను ; — అంతకంటెఁ బనిలేని ఆఱేఁడు, నిండినసభలో — “స్తు.....ధూర్జటి పల్కుల కేలగల్గె...మాధురీమహిమ ?”—అని అడిగినాఁడను ; తటాలున రామకృష్ణకవి లేచి—“హా !” అన్నాఁడును ; “హా !” అన్నాఁడఁట ! “హా !” ఎందుకో ? అంత ఆశ్చర్యము !!! ఆ “హా” నామాంచిత యతిగారికి (తనకుఁగాదు) “తెలిసెఁ.” — ఏమి తెలిసె ?—“భువనైక మోహనోద్ధత సుకుమార వారవనితా ఘనతా జన తాపహారి సంతత మధురాధరోదిత సుధారసధారలు (గ్రుక్క నిలుపకుండఁ) గ్రోలుట !”

మహాశివభక్తుఁడు, విద్వత్తిలకుఁడు, కవిలోకచూడామణి యగు ధూర్జటికే యిట్టి యవమాన మానాఁటి రాజసభలో జరిగియుండిన, నతఁడేమొగము పెట్టికొని తల పైకెత్తికొని తిరుగఁగలఁడు ?—ఆ సార్వభౌముఁడయిన నెట్లు సహించియుండఁగలఁడు ?

ఇంతకుఁ జిలిపితనమున నేకవియో యాకత నల్లి గాలిపడగ విడువ, నది వాయుపథమున స్వేచ్ఛగఁ దిరుగుచుండుటకుఁ దెనుఁగు గడ్డను బుట్టినవాఁడెల్లఁ దలవంచుకొనవలదా ?

ఎక్కడిధూర్జటి! ఎక్కడి రామకృష్ణకవి! ధూర్జటియంతటి యవినీతికిఁ బాల్పడునా ? పడెనుపో ; మాంసముదినువాఁ డెమ్ములు మెడకుఁ గట్టుకొనునా ? మహావిష్ణుభక్తుఁడగు పాండురంగమాహాత్మ్యకర్త— దురంతమగు నపఖ్యాతి నామహనీయున కాపాదించునా ? ఆపాదించెను, పో; వెక్కిరింపఁబోయి వెలికిలఁ బడకుండునా ? ఒక వంక చారిత్రకముగ —ఇది, యసంబద్ధమయిన పుక్కిటిపురాణమగుట విశ్వాసార్హము కాదు. ధూర్జటి శ్రీకృష్ణదేవరాయల నాఁటివాఁడు (క్రీ. శ. 1520—30 ప్రాంతము). రామకృష్ణకవి వేంకటపతిరాయల (చంద్రగిరి) సమకాలికుఁడు (క్రీ. శ. 1590—1600 ప్రాంతము). ప్రసక్తమయిన పద్యమా ? సదాశివదేవరాయల పరిపాలనా దినములది (క్రీ. శ. 1560–75 ప్రాంతము). ఒకదాని కొకటి పొసఁగదు.—పైఁగా—ఈ “స్తుతమతియైన .....మహిమ” అనువాక్యమే “తు—చ—తప్పకుండ శ్రీకృష్ణరాయలు పలికినట్లు రుజువేమి ?—కాదేని, అదియే, ప్రభుని పల్కని కుమారధూర్జటి కలఁగనెనా ?

* శ్రీ కం. వీ. పంతులుగారివంటి యాంధ్రకవులచరిత్రకారులే, ఈ కట్టుకతలోని యసందర్భములెల్లను స్పష్టముగఁ దామెఱింగియుండియు, —మరల దానియాధారముతోనే, ఇమ్మహాకవి జారుఁడని విశ్వసించి, తన్మూలమున హిందూమతముననే విశుద్ధచారిత్రము లేనిదని వ్రాయ సాహసించిరి. అప్పుడప్పుడే వ్రేళ్లూన యత్నించుచున్న ఖండాంతరనాగరికత తమ్మాకర్షింప, — (దాని లోఁతుపాఁతులరయక) పై మెఱుఁగులకే భ్రమసి దానినే మెచ్చుకొనుచు, భారత జాతీయతా ప్రభావమును, హైందవ మత విశుద్ధతను గుర్తింపక — కేవలము కతిపయ వ్యక్తిగత బాహ్యప్రవర్తనముల దృష్టిలో నుంచుకొని (సంస్కర్త యనిపించుకొను నూహతో) సంఘదోషముల నిర్ణయించు — శ్రీపంతులవారానాఁడు విదేశసంచారములు చేసియైన నుండవలెను. ఈ నాఁడు జీవించియైన నుండవలెను. "పొరుగింటి పుల్లగూరకు లొట్టలు వేయు" — స్వభావముగల మనవారు వంగదేశీయుల ననుకరింపఁ జూతురు; యశోలబ్ధికి! రామమోహనుఁడితరుల దౌర్జన్యములు సహించుచు సంఘమును బాగుపఱుప యత్నింపఁ—బంతులవారితరులపై దౌర్జన్యములు జరిపి పేరుగాంచఁ జూచిరి. — తన దేశమున రామమోహనునికి బ్రదుకు లేదు. పరదేశమునఁ బ్రాణములు త్యజించెను. అతఁడొందిన కష్టములలోఁ బంతులవారివి గణించుచో — నేపాటివి ?—పంతులవారు కవులచరిత్రమున—ఈవిషయము నెపము గాఁగొని తమ నూత్నసంస్కారప్రచారము సేయకున్న నింతదూరమిట వారింగూర్చి తడవవలసిన యవసర ముండియుండదు. పంతులవారి కవులచరిత్రములోని యీయసంగత ప్రసంగమునుగూర్చి † వంగూరి సుబ్బారావుగారును పూర్తిగ ఖండించిరి.

---

* "ధూర్జటికవి సంతత వేశ్యాప్రియుఁడయిన రసికపురుషుఁడయినట్టు కనుపట్టుచున్నాఁడు. అట్టి యఖండ శివపూజాధురంధరుఁడైన భక్తాగ్రేసరుని నిట్టి జారత్వదోషమేల విడువకుండెనో యూహింపఁజాలకున్నాము. మనదేశముయొక్క దౌర్భాగ్యముచేతఁ జిరకాలమునుండి ఇచ్చట విశుద్ధచరిత్రము మతమునుండి విడిపోయినది. ఎట్టి దుశ్చరిత్రము గలవాఁడయినను విభూతి రుద్రాక్షలు మొదలైన బాహ్యచిహ్నములను ధరించినమాత్రమున భక్తాగ్రేసరుఁడుగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నాఁడు."

(ఆంధ్ర కవుల చరిత్రము).

† చూడుఁడు :—శతకకవులచరిత్రము—ప్రథమసంపుటము : 117-వ పుట.

పంతులు వారివలెనే—నామిత్రులు—శ్రీ రావూరి దొరస్వామి శర్మగారును ఈవిషయమున ధూర్జటిని "స్తుతమతి"గాఁ గొనక — "గతమతిఁ"గా—శ్రీ వా. వేం. శా. గారి షష్టిపూర్తి సంచికలోఁ జిత్రించి చూపుటను మదదృష్టవశమునఁ—జూడఁ దటస్థించి మిగుల వగలఁ బొగిలితి.

ఆప్రబంధయుగ వాతావరణమునకు ఆనాఁటి కవులందఱు పసు పడినవా రనువిషయమొండు గుర్తించితిమేని, — అలంకారశాస్త్ర దేశానుసారము శృంగారము ప్రధానరస మనుటను గ్రహించితిమేని, బహుమాన్యులగు ఆపుంభావ సరస్వతులయెడ నిట్టి యపోహములు చెల రేఁగుట కవకాశముండెడిది కాదు. దేశ కాల పరివర్తనములు తదను గుణ సాహిత్యపరిణామములు స్వభావసిద్ధములనుట విజ్ఞులకుఁ దెలి యనిది కాదు. అట్టి పరామర్శకుఁ జొఱక శ్రీశర్మగారు:—

"ఆరావం బుదయించెఁ దారకముగా నాత్మాభ్రవీథి న్మహో
కారోకారమకారయుక్తమయి యోంకారాభిధానంబు చె
న్నారు న్విశ్వమనంగఁ దన్మహిమచే నానాద బిందు ల్మఖ
శ్రీ రంజిల్లఁ, గడంగు నీవదె సుమీ"

యన్న పరతత్త్వసాక్షాత్కార బ్రహ్మానంద పరవశుఁడగు మహా భక్తునికృతులలోఁ గొన్నిపద్యము లేటి, యవి యతని పరకాంతా పరా యణతకుఁ దార్కాణములనుట తగునా?—"శ్రీ వక్షోజ కురంగనాభ మెదపైఁ జెన్నొందు రాజీవాక్షునితో" మొదలిడిన శృంగారరసాధి దేవత ప్రబంధయుగమును నిరంకుశముగఁ బాలించుచో—నపుడు పుట్టిన మాహాత్మ్యము లేకావు, స్థలపురాణము లేకావు,—తద్విభాగ పురవర్ణన — సుర(జ్యేష్ఠ) శ్రేష్ఠ సురతవర్ణనలన్నిట నామె ప్రసక్తి లేకుండ ఎట్లుండఁగలదు? ఆకాలమున వెలువడిన కృతులన్నియు నట్టివే యయినపుడు, పాపము! ధూర్జటిగారినిమాత్ర మాడిపోసికొను టేల? —(ఆ) "కవికి శృంగారవర్ణనయం దిష్ట మత్యంత"మఁట. అగుఁగాక! ప్రధానరసమగుటయు,—అతఁడు ప్రౌఢవయస్కుఁడుగ నుండుటయు కొంచెము 'మోతాదు'—మించినదేమో!—తక్కిన వారుమాత్రము

తక్కువదిన్నవారా? * ఆంధ్రకవితాపితామహులుగదా తక్కినవారి
కెల్ల మార్గదర్శకులు! ధూర్జటికి 'మధురాధర' మిష్టము! పెద్దనకు
'వక్షోజ'ములమీఁద అమితప్రియము! అవియు ఒకపాటివి పనికిరావు
(వీణియ) కాయ లత్తమిల్లునంత యుత్తుంగములుగ నుండవలెను.
అంతతో ఆఁగునా? ఊఁహు! ప్రాంచద్భూషణ బాహుమూలరుచితోఁ
బొంగారవలెను. పైఁగా, అంచులు నిక్కి (ప్రియుల) యక్కులు
ద్రొక్కవలెను. ఆ చనుదోయి సంకుమద నిర్భరవాసన; దానివిఖంపచ
స్థితి! ఆహా! హాయిహోయి! ఆనందో బ్రహ్మ!—

"భాషాపరశేషభోగియు, వివిధాధ్వర నిర్మలధర్మకర్మ దీక్షా
పరతంత్రుఁడైన ప్రవరునికి, కామశాస్త్రోపాధ్యాయినియట్లు—వరూధిని
"ఎందే నింద్రియముల్ సుఖంబుఁగను, నాయింపే పరబ్రహ్మ" మని—
పరితత్త్వజ్ఞతనుగూర్చి బోధించినదఁట!—ఇఁక మాణిక్యవల్లి ఉగ్గుఁ
బాలతోఁ దొట్లబెట్టి, తనబిడ్డలకు వారధర్మవిద్యాకుశలత్వము క్రోల
పాటగాఁ బాడుట—సందర్భశుద్ధికిఁ గొఅంత గలిగించుననుకొనుట
వింతకదా!

మాశర్మగారు కాళహస్తిమాహాత్మ్యమునుండి ధూర్జటిధూర్త
తకు ఉదాహరణముగ నిచ్చిన జంగమలింగమూర్తి దాసీ రతిక్రీడా
పద్యమే, ఆమహాకవి పల్కులమహిమను జాటెడు:—చూడుఁడు:—
ఆతని కృతులలో:—

"ఎక్కడఁబట్టినం—కళలయిక్కువ, తెక్కడ నోరుసోఁకినన్
జక్కెరలప్పలేమనిన, సారసుధారస మెట్టులుండినన్
జక్కఁదనంబు పెన్నిధులు సంభ్రమమొప్పఁగ నేమి చేసినన్
మక్కువ చెయ్వులై వెలయు మాకవి ధూర్జటి కావ్యమంతటన్"

---

* 1. మనుచరిత్ర: తృతీయాశ్వాసములోని:—(28 వచనమున) సాంద్రచంద్రికా
తుహినబాష్పములు గురియువేళ పితామహుని సింగారిపుఁజిందులు.

(56) రతిశ్రాంతాంగనా నయన దీప్తులు.

(82) పికీపిక చుంబనములు.—పంచమాశ్వాసమున (65) రాజును జూచిన లేమ
తను పుష్పాంగి—కంచెలపిగిలిపడి, చన్నులు వెలివడుట.

2. ఆముక్తలో—(ఆ౧) ఉద్యానములలో నడుచు ద్రావిడాంగనలు, (ఆ౨)
'తరుణుల్లల్లియొలు స్తనచమ్మ'—ఇట్టి కథాక్రమనిరోధములగు వర్ణనములు తక్కినవారి
కృతులలోను ఉన్నవి:—

కాన :—ఇట్టి ప్రౌఢ బాంగరము లేని పిల్లలాటలకు మనపండితు లింక నేసి చోరకుందురనియుఁ ; కీర్తికాయుల పేరు చెడమాపకుందుర నియుఁ; దనువిషయమున నెవ్వరేని, అట్టి నిరాధారపు టపనిందలు ప్రచారము సేయఁ బూనుచోఁ దమ కెట్టులుండునో సుంత యోజించుకొనుట యుక్తమనియు నా హెచ్చరిక !

ఈపనిలేని—పనికి — భరతవాక్యముపలికి — ప్రకృతవిషయమున—కింక నరుదెంతును.

మహాశివభక్తుఁడగు ధూర్జటి తననిండుజవ్వనమున, అనఁగా 30–35 ప్రాయమున విద్యానగర ప్రఖ్యాతి విని అటకు వెడలియుండును. అప్పటి కింకను నరసరాయల పరిపాలనమగుట, విద్యావ్యసనపరాయణుఁడగు నీతఁడు అక్కడి విద్యావంతులకడఁ బెద్దలకడఁ జేరి,—అప్పుడప్పుడు వారితోఁగూడ రాజదర్శనముఁ జేయుచుండియుండును. నరసరాయలయొక్కయు—వీరనరసింహరాయలయొక్కయు మరణానంతరము శ్రీకృష్ణదేవరాయల రాజ్యారంభకాలమునఁ జేరిన పెద్దనాదులతోఁ దఱచు పరిచయము కలిగించుకొనుచు వారియనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడగుటవలనఁ దననలుబదియవయేటి (దాదాఁపు) ప్రాంతమున అష్టదిగ్గజకవులలో స్థానము వడసియుండును.

అతనియందు పెద్దలగు పెద్దనాదులకుఁగల గౌరవముంజూచియు, నతని కవితామాధుర్యమునకుఁ బరవశత్వమునొందియు నతనియెడఁ గూడఁ దక్కినవారియందుంబలె నెనలేని యాదరాభిమానములను ప్రభువు చూపెడివాఁడనియే తెలియుచున్నది. రాయలు తా నత్యంత వైష్ణవమతాభిమాని యయ్యు నన్యమతద్వేషము గల దురభిమాని కాఁడని—యాతని శాసనములేకాక, చరిత్రయు వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. కాని, 'రాజానుమతోధర్మః' — యనునీతి ననుసరించి యొకకొంద ఱాతనిప్రీతికై వైష్ణవమును (తిమ్మరుసు, పెద్దన, మున్నగువారివలె) స్వీకరించినను, దానిమూలమున ఆతనికి వారియెడఁ గల గౌరవ మతిశయించినట్లు నిదర్శనము లించుకేని కానరావు. అతనితమ్ములలోఁ గడపటివాని పేరు సదాశివదేవరాయలు. భార్యలలో నొకతె యన్నపూర్ణ. స్వకుటుంబముననే యిట్టినామములుగల శ్రీకృష్ణదేవరాయలు (వైష్ణ

వుఁడయినను) వీరవైష్ణవుఁడుమాత్రము గాఁడు. ఆరాధ్యుఁడగు మాదయగారిమల్లన యెంతపండితుఁడయినను, రాయలు వీరవైష్ణవుఁడగుచోఁ దన యష్టదిగ్గజములలోఁ జేర నంగీకరించునా ?—కాని, పరమతాసహనమాతని కెప్పుడును లేదు. స్వమతాభిమానమున్నదందురా ? ఉన్ననుండుఁగాక! ఆముక్తమాల్యద వ్రాయుఁగాక! అదిసహజమే.—కావున నతని కాలమునఁ దక్కిన కవులతోఁబాటు ధూర్జటియు సమస్తగౌరవములు భోగములు పుష్కలముగ ననుభవించినవాఁడే. కాని, కవుల దౌర్భాగ్యవశమున ఆసార్వభౌముని కాలము కబళింపఁ గవితాపితామహు నంతటివాఁడే—"బ్రదికియున్నాఁడ జీవచ్ఛవంబ నగుచు"—ననుచు వాపోవఁ దక్కినవారి మాటేల ?—అచ్యుతదేవరాయలు మహాభోగి. అంతఃపురమే వల్మీకాంతరము. బావమఱఁదుల పలుకులే నాగస్వర మధురనాదములు. కవులగోడవ లాతనికిఁ బట్టినదికాదు. కవులు పూర్వ వాసనతో విద్యానగరము నంటిపట్టుకొని యున్నవారుండిరి. బ్రద్దలైన కుండలోని గ్రచ్చకాయలవలె మూలకొకరు వెడలినవారు వెడలిరి. అట్లు వెడలినవారిలో ధూర్జటికూడ నొకఁడు.

దాదాపు తనయేఁబదియవ దేండ్ల నడిమిప్రాయమున స్వస్థలమగు కాళహస్తిం జేరుకొనెను.

అతఁడు వేదవేదాంగములు, ఉపనిషత్తులు, సాంఖ్యాదియోగములు, వేదాంతరహస్యములు, శైవాగమములు సమగ్రముగ నెఱిఁగిన మహాజ్ఞాని. పెద్దన రాయలయనంతరము చెప్పుకొన్నరీతి * జీవచ్ఛవముగ జీవితశేషమును గడపినందులకుఁ దార్కాణ మీతఁడొక్కఁడే యనుటను ఇతని 'శ్రీకాళహస్తీశ్వరశతకము' బహుముఖములఁ జాటుచున్నది.

తనశతకమున ఇతఁడు రాజులను నిందించుటకుఁ గారణము, కృష్ణరాయనిపిదపఁ, దన్నుఁ దగ్గఱఁజేర్చి పోషించు ప్రభువులు మృగ్యులగుటచేతనే ; కాని, శతకకవులచరిత్రకారుఁ డూహించినట్లు కృష్ణదేవరాయల నిరాదరణముకాదు. †

---

* రాయలయనంతరము కొలఁదికాలమునకే పెద్దనయుఁ దన దుర్భరజీవితముఁ గడపలేక మరణించియుండును.

† ఈతఁడు శైవుఁడగుట, నీతనికిఁ గృష్ణరాయఁడు సంపూర్ణదయ చూపనందునఁ గాఁబోలు నీతఁడు ధ్వనిప్రధానముగఁ గొన్నిట—తెగఁబడి కొన్నిట పరోక్షముగను—రాజుల నిందించెను. (శతకకవుల చరిత్రము : పుట ౧౧౯).

అతులితమాధురీసంపదతోఁ బొంగిపొరలిపోవు నీతని కవితారామణీయకత "శ్రీకాళహస్తీశ్వర శతకము"న, మిన్నుముట్టినది. ఈతని యనుభవజ్ఞానమునకు—"మంచెలమీఁద నెక్కి" అను (శ్రీ కా. మా.) పద్యము నొక్కటే చాలును. ఇఁక అన్యదేశ్యాలయిన ద్రావిడకర్ణాటశబ్దములను గూడ నితఁడు తన కవిత్వమున నిరాఘాటముగా ఉపయోగించెను. కాళహస్తిలో నున్నపుడు సరిహద్దులోనున్న అఱవభాషయు, విజయనగరి వాసిగనున్నప్పుడు కర్ణాటభాషయు నితనికిఁ జక్కఁగ వచ్చియుండును:—

(1) మణ్ణాసయు, పొణ్ణాసయుఁ బెణ్ణాసయు లేనివారి పెన్నిధులగుటన్.

(2) బిజమాడు దేవర నిజకృపామహిమఁ జెన్నారు గాయిల్లు బిడారు నీవు,
నాకు నీపాదార్చనము సేయ సడలింగమూర్తి చేకుఱె వచ్చి, మూర్తమాడి
యొడయ చిత్తేశ నాయునికి నీమజ్జనమాడు, శివార్చన మాడబేకు
విచ్చేయుఁ డిదెబూది, వీడియంబందుకో జంగమస్వామి నాపదనమునకు
నోగిరంబులు, మంచిమేలోగిరములు నావటించెదఁ బదుఁడు మీరారగింపఁ
బ్రతిదినంబును జంగమార్చనము లేక దనివి వడనొల్ల రూపకందర్ప యనఁగ ॥
(—శ్రీ—కా—మా.)

ఇతని కవితలో అచ్చతెలుఁగు జాతీయములు, నానుడులు, సామెతలు ప్రతిపద్యమునను సందర్భానుసారముగఁ బ్రయోగింపఁబడినవి. జానుఁదెనుఁగుఁబదములతో నింతముచ్చటగ శతకరచన (వృత్తములలో) సాగించగలవారిలోఁ బ్రథముఁడు అన్నమాచార్యుఁడు. ద్వితీయుఁడీ ధూర్జటి కవీంద్రుఁడు.

౧. కొన్ని తెనుఁగుఁబలుకుబళ్లు : జాతీయములు :—

(1) అంతా మిథ్య (2) నీ నా సం దోడఁబాటు మాట, (3) చేత చేతంబు నే, కానిం బట్టక, (4) ఏలా నామెడఁ గట్టినాఁడవు, (5) తిను, తింటేగాని కాదు, (6) ఆశాపాశంబులఁగట్టు, (7) నే బిడ్డఁడైనాఁడ, (8) బెట్టు మానఁదగదా ?, (9) చేసీచేయదు, (10) దీని త్రుళ్లణఁపవే, (11) ఎన్నేళ్లుంటిని ఏమి గంటిని?, (12) ఆలంచు నెమ్మెడఁగట్టితి, (13) చలిం జడిసి కుంపట్లెత్తుకోఁ జూచు, (14) ఇండ్లిండ్లును దూఱు, (15) పాలుం బువ్వాయుఁ బెట్టెదం గుడువరా, (16) అరంటిపండ్లు గొనితే, తేకున్న నేనొల్ల (17) అంతా సంశయమే, (18) అయవారై చరియింపవచ్చు, (19) జీవశ్రాద్ధము, (20) చీకాకు, (21) వీసంబైన (22) మాతండ్రాన, (23) మాలక్కుము (24) సీలామూలము, (25) తప్పందాల, (26) సీల

స్నేల, (27) కాలాకాలముల, (28) మేఁక మెడచన్ను, (29) ముంగిట వారణాసి, (30) కడపే కైలాస శైలము, (31) చేసిన గులాము, (32) బక్క దైనములు (33) మాఱాకులు, (34) దంపుట్లొట్టు, (35) చెంపలు వేయు. (36) నిన్నంజూడరో, మొన్నఁజూడరో (37) ముదియంగా ముదియంగఁ బుట్టె ఘనమహా మోహంబు, (38) నీ శ్రీభాండాగారములోఁ గొఱంత యగునా ?, (39) ఈ శ్రీతానెన్ని యుగంబు లుండఁగలదో ?. (40) గడి యల్రెంటికో మూఁటికో, గడియకో, (41) క్రితమే చూచెను. (42) కంక ణము ముంజేఁ గట్టితిఁ, (43) ఈనంచు మీఁదెత్తితిఁ, (44) బవినీవి కాండ్లు, (45) మిగులం జౌకయ్యెఁ గా పద్యముల్, (46) తామరతంపర (47) దొప్పెం డెంగిలి, (48) తొప్పందోఁగు, (49) చెప్పఁగాలు, (50) చీ మంత్రైన. (51) పొట్టకుఁగాదే, కొనిపోదు నీదు వెనువెంటఁ (52) చేఁ నోడై. (53) నాకీయర్థము నేలయిచ్చెదవు, నాకా, లేదుగా (54) తాక ట్లంబడనోప. (55) చిన్నంబంతయు, (56) నీచిత్తంబు—నాభాగ్యము.

౨. సామెతలు : ఉపమానాలు.

(1) నీరన్నంపుము పాలముంపుము, (2) దహనుం గప్పఁగఁ జాలునే శలభ సంతానంబు, (3) గవయుం బాఁబోఁతునుం దాఁకి యుగ్ర తఁ బోరాడఁగనున్న యన్నడిమి లేఁగల్, (4) గుమ్మడికాయలోన నవగింజంత, (5) పిండెంతో యంతియకా నిప్పటి, (6) ఇల్వెడలంద్రోచినఁ జూరుపట్టుకొని నేవ్రేలాడుదు, (7) మంచినీళ్లు గలవా చట్రాతిలో ? వెలివాడ నట్టి బాపనిల్లు కలదా ? (8) బుధుండార్తుఁడై, చిచ్చారం జము రేల చల్లుకొనునో ? (9) ఏనుఁగుపై నెక్కి దిడ్డిదూరుమరె ? (10) బాలుం డొకచోట నాటతమి తోడ న్నూతఁ గూలంగఁ, దండ్రి విచారింపక యుండునా ?

3. సంప్రార్థనములు.

(1) నావిన్నప మేల గైకొనవయా ? (2) వినోదించుట కేమిఁ కారణమయా ? (3) సిలుగుల్ ప్రాణుల కెన్ని చేసితివయా ? (4) శ్రీ లెవ్వారికిఁ గూడఁ బెట్టెదవయా ? (5) నేఁడేమయా. పుట్టె ఘనమహా మోహంబు.

ఇవి, దేవునిమీఁద భక్తులకుగల చనువుచేత చెప్పఁబడుమాటలు :—

ఇతని సంస్కృతసమాసాలలోని లాలిత్య మత్యంత మనోహరము. నిరంకుశ. నిర్గళ. నిస్సీమ ధారాధోరణి కలిగి యుఱకలు వేయుచుండును. నిర్మల మానసకాసార విహారి హంసావతంసము, చిఱుకెరటముల తూఁగుటుయ్యాలలో నానందముగ నూఁగులాడున ట్లీతని కవితాకుమారి, కవితామృతవాహినీ శబ్దతరంగములఁ దూఁగియాడుచుండును. ఈ క్రింది సమాసములు పరిశీలింపుఁడు.

(1) శ్రీవిద్యుత్కలితాజవంజవ మహాజీమూత పాపాంబుధారా వేగము, (2) దివిజక్ష్మారుహ ధేనురత్న ఘనభూతి ప్రస్ఫురద్రత్న నానువు, (3) అంభోజాక్షి చతురంతయాన తురగీ భూషాదులు, (4) సువర్ణముఖరీ తీరప్రదేశాశ్రమకానన మధ్యోపల వేదికాగ్రము, (5) కీట ఫణీంద్రపోత మదవేదండోగ్ర హింసావిచారి, (6) దుష్కాల ప్రమాణ క్రియా లీలాజాలక చిత్రగుప్తముఖ వల్మీకోగ్ర జిహ్వోద్ధృత వ్యాళవ్యాళవిరోధి మృత్యుముఖ దంష్ట్రాహార్యవజ్రంబు, (7) సత్యభాషణ సముద్యద్రత్న రుద్రాక్షరాజి సమేతుల్. (8) విలాసినీజన సువస్త్ర వ్రాత భూషాకలాప తనూజాదికము, (9) కమలాపర్యంక వక్షఃస్థలీ రమణీయస్థితి, (10) పటవ, ద్రజ్జుభుజంగవ, ద్రజతవిభ్రాంతిస్ఫురచ్ఛుక్తివ, ద్ఘటవ. చ్చంద్రశిలా జపాకుసుమ రుక్సాంగత్యవత్.

శ్రీకృష్ణదేవరాయ నిర్యాణానంతరము, విద్వత్కవితాభిమానములులేని ఱేండ్లకడ నెక్కడను దనకుఁ బ్రవేశములేమి నిరాశజనించుటచేతను—తాను విద్యానగరమున ననుభవించిన భోగములతోఁ దలబట్టుకట్టుటచేతను — నిర్వేదముచెందిన మనస్సుతో, రాజులను, రాజసన్మానములను, రాజభోగములను ఈసడించి చెప్పిన పద్యము లీశతకమునఁ బెక్కులున్నవి :—

ఆ మహాసామ్రాజ్యమునఁ బండితులు, కవులు, కళాప్రియులు సార్వభౌమునితోఁ బాటు సార్వభౌములే. ప్రభువున కెన్ని భోగవైభవము లుండెడివో వీరికిని అన్నియుండెడివి.—

ఈయంశమును స్థిరపఱచుట కానాఁటి నిదర్శనములే ఎన్నియో చూపవచ్చును :—

1. ఒకనాడు కృష్ణదేవరాయలతోఁ గూడ నేనుఁగంబారీలో వాహ్యాళివెడలుచుండఁ బ్రసంగవశమున రాయ లాతనిం జూచి యిప్పటి

తమ వాక్యోట్టంగీకార్చ్యే యేదే నొక పద్యముఁ జెప్పినారు :—పెద్దన :—

"నిరుపహతిస్థలంబు, రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చు క
ప్పురవిడె, మాత్మ కింపయిన భోజన, ముయ్యెలమంచ మొప్పు త
ప్పరయు రసజ్ఞు, లూహ తెలియంగల లేఖకపాఠకోత్తముల్
దొరికినఁ గాక, యూరక కృతుల్ రచియింపుమటన్న శక్యమే?"

అనెనఁట!

2. మఱియొకప్పుడు కవిత యెట్లుండఁదగునని రాయలు నిండు కొలువునఁ బ్రశ్నింప—ఈకవితాపితామహుఁడే:—

"ఘనతర ఘూర్జరీకుచయుగక్రియ గూఢము గాక, ద్రావిడ
స్తనగతిఁ దేట గాక, యఱచాటగు నాంధ్రవధూటి చొక్కపుం
జనుఁగవలీల గూఢతయుఁ జాటుతనంబును లేకయుండఁ జె
ప్పిన యదియో కవిత్వ మనిపించు నగింతు రగాకయుండినన్"

అని దృఢపఱచెనఁట!

"చేతికిఁ లందిఁ గౌఁగిటను జేర్చిన కన్నియ చిన్నిపొన్ని మే
లూఁతల చన్నుదోయివలె ముచ్చట గావలెఁ బట్టిచూచినన్
డాతొడనున్న మిన్నలమిటారపు ముద్దులగుమ్మ కమ్మనౌ
వాతెఱదొండపండువలె వాచవి గావలెఁ బంటనూఁదినన్"

నిరుపహతిస్థలమును, రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చు (వట్టివిడెముకాదు) కప్పురపువిడెమును, ఆత్మ కింపయిన భోజనమును, ఉయ్యెలమంచమును—ఇన్ని 'హంగులు' ఉండినఁగాని కవిత కల్లసాని వారు ముందంజ వేయరు. పైఁగా నా యా దేశస్థాంగనామణుల స్తనముల లగువుబిగులను జక్కఁగ నెఱింగినవారు. ఇఁక (తనకుస్వాధీన యయిన) కవితాతన్వంగి కన్యయఁట! చిన్ని పొన్ని మేలూఁతల చన్నుదోయి గలదియఁట! ఆమె వాతెఱయో, దొండపంటివంటిచవి గలదఁట?—పై రెంటిని క్రమముగా పట్టిచూచినారు. పంటనూఁదినారు! వహవ్వా!

3. మఱి తిమ్మనార్యుని మోహించిన యొకానొక వారవనిత బహిరంగముగ వీథిలోనే కవుంగలించుకొనినదఁట!—అప్పుడు "హా! శ్రీహరీ" యంచున్ "బ్రాహ్మణుఁడ ఘోరమోహిమిడ" — "ఏమండీ! మీరు రసికులుకారా? ఇట్లుచేయఁదగునా?" అని యడుగ—"ఆఁ, దానికా?—నేనేమి చాదస్తపు ప్రవరుఁడ ననుకొన్నావా?"—"అబ్బో!

గచుతలుపుగుబ్బలవంటి నీగుబ్బల—అంచులు (బిచువాలవిధముగా) నాజోన్ము దూసికొనిపోయి, ఏఁపునోనికి వచ్చెనేమో ? — అని మొగము నావలకుఁ ద్రిప్పిచూచికొన్నాఁడను" — అనెనఁట !— శ్రుతసికిఁగూడ—గవితారచన కుయ్యాలమంచ ముండిననేగాని సరి పడదు. రామకృష్ణు నడుగుఁడు :—

4. ధూర్జటిని రచ్చకీడ్చినవాఁడని చెప్పఁబడిన రామకృష్ణకవి మాత్రము సామాన్యుఁడా ?—ఆయనను వేశ్యాప్రియుఁడని చాటసాహసించిన వానికి వారాంగనావాటికలో నేమిపని ?—దొంగను పట్టుకొనవలెనన్న దొంగయే కావలెను. చూడుఁడు :—ఇతఁడు (రామకృష్ణకవి) ఒకానొక పణ్యాంగనాగారమునకుఁబోవఁ దటస్థింప—నటఁ బాన్పుపైఁ బవ్వళించియున్న గణికాకుమారి ఇతనిఁ జూచి మోమావలకుఁ ద్రిప్పఁ కొన్నదఁట !—వెంటనే యీవికటకవి :—ఇట్లనెను :—

"వరబింబాధరముం బయోరుహముఖం వక్త్రాలకంబుల్ మనో
హర లోలాక్షులు సూప కవ్వలిమొగంబైనంత నేమాయె ? నీ
గురుభాస్వజ్జఘనంబుఁ గ్రొమ్ముడియు మాకుం జాలవే ? గంగ క
ద్దరిమే, లిద్దరిఁగీడునుం గలదె యుద్యద్రాజబింబాననా !"

యువతుల పూర్వ పశ్చాద్భాగముల రెంటనుగూడ సారస్యము గ్రహించు మహావిటాగ్రేసరుఁ డీమహాకవి !

వీరెల్ల వసించుటయా, రాజధానీనగరమున !—జీవనమా, నిర్విచారమగు తెఱఁగున !—భోగములా, ఆంధ్రభోజ తుల్యములు ! ఏమటఁ గొఱఁత !—అయినఁ దక్కినవారు ధూర్జటివలె (బోళాబాయీలు) నిష్కపటులు గారు. అందువలననే అతఁడు రచ్చకెక్కెను ! ఇంతకుఁ దా నెలప్రాయమున ననుభవించిన యాభోగములపై నేవగలిగి బశ్చాత్తప్తుఁడయి, శ్రీకాళహస్తీశ్వరానుగ్రహముం గోరి — యీశతకపద్యములు (మనోవిచారము గలిగినప్పుడెల్ల) రచించుచు వచ్చెను :—అంతమాత్రమున నతఁడు కేవలము ఊరి బసవఁడయినాఁడనుట ! అనుచితము, అఘప్రదమును.—ధనకాంతా సాంగత్యముం జేసిన తక్కిన (ఆనాఁటి) కవుల కది దూష్యము కానందున, వారు ధూర్జటికంటెను అవినీతిపరులగుటచేత నే—తమ కావ్యములలో ఎక్కడ ఏ రవంత పొల్లువోయినఁ దాము బయలుపడిపోవుదుమేమో యని,

గంభీరముగఁ (దమ్ముక్రుళ్లు వెలికిరాకుండఁ) బ్రవర్తించిరి. — ధూర్జటి పాపభీతిగలవాఁడు; పరమశివభక్తుఁడు. వైదికమతనిష్ఠుఁడు. భక్తి. జ్ఞాన, కర్మ, సాంఖ్య రాజ యోగాదుల పారమెఱింగిన తత్త్వవేత్త.

మానవస్వభావముం గుర్తించు పరిజ్ఞానములేని — చారిత్రక జ్ఞానమసలే లేని—వారి మాటల కేమిలెండు?

ధూర్జటి వైరాగ్యమును భక్తిని ప్రకటించు పద్యములలో నాతని హృదయావేదన మెట్టిదో యెఱుంగనగును:—

1. "భవకేళీ మదిరామదంబున, మహాపాపాత్ముఁడై వీఁడు నన్ను వివేకింపఁడటంచు. నేను నరకార్ణోరాశిపాలైనఁ బట్టవు"
2. "ఆలుంబిడ్డలు దల్లిదండ్రులు ధనం బంచు న్మహాబంధనం బేలా నామెడఁ గట్టి నాఁడవు?"
3. * కాయల్గాచె వధూనఖాగ్రములచేఁ, గాయంబు, వక్షోజముల్ రాయ న్రాపడె ఱొమ్ము, మన్మథ విహారక్లేశ విభ్రాంతిచేఁ, బోయె న్బ్రాయముఁ, బట్టగట్టెఁ దల, చెప్ప న్రోఁత సంసారమే"—
4. నిను సేవింపఁగ నాపదల్పొడమనీ, నిత్యోత్సవం బబ్బనీ, జనమాత్రుఁడననీ, మాహాత్ముండననీ, సంసారమోహంబు పైకొననీ,... అవి నాకు భూషణములు."
5. అన్నా, ఎన్నఁడు నన్ను సంసృతి విషాదాంభోధి దాఁటించి యచ్చిన్నానంద సుఖాబ్ధిఁ దేల్చెదొ కదే.
6. ఆశాపాశంబులఁ జుట్టి త్రిప్పకుము సంసారార్థమై బంటుగా.
7. నీపల్లెంబు ప్రసాదముం దినికదా, నేబిడ్డఁడైనాఁడ.
8. తల్లిఁ దండ్రియుఁ గురుఁడ వీవే కాక సంసారపుం జిమ్మంజీఁకటి గప్పినం గడపు నన్.
9. ఆలంచు న్మెడఁగట్టి దానికి నపత్యశ్రేణికల్పించి, తద్బాల వ్రాతము నిచ్చిపుచ్చుకొను సంబంధము గావించి యామాలర్కంబున బాంధవం బనెడి ప్రేమం గొందరిఁద్రిండింపఁగా, సీల నీళ్ల యమర్చిన ట్లొసఁగితి.
10. సీ! సంసారదురాశ యేలుడుపవో.
11. కైవల్యమొందింప నేర్చిన వైరాగ్యముకంటె ఘనమా.
12. కపటీజవంజవ మహాకూపార మేపారఁగా చిన్నంబంతయు దాఁటఁగాన.

---

* ఇందలి 'వధూ' శబ్దమునకు "ఆఁడుది" యను నర్థమున్నంతమాత్రమున, ఏ గణికయో, జారయో యనుట పొరపాటు. "సంసారము" రోఁత యన్నప్పుడు సాధారణముగఁ దన గార్హస్థ్యజీవితమని. అగుచో, 'వధు' వన ఆయింటి కోడలని, అనఁగాఁ, దనభార్యయని గ్రహింపవలె—ఇట 'వధూ' శబ్దము సమాసగత మగుట బహువచనమే యని యనఁ గాదు. ఆరీతి గ్రహించి, 'ధూర్జటి'ని దుర్విటునిఁ జేయఁజూచు పండితుల కొకనమస్కారము.

ఈ క్రిందివి దుష్పరిపాలకులనుగూర్చి యీకవి నిందించుచుఁ జెప్పినవి :—

(1) నాకీయర్థము నేలయిచ్చెదవు, నాకా, లేదుగా, యీవృథాశోకంబంతియుఁ దీరు నెంతలు, పతిత క్షుద్రక్షమానాథులే తాకిట్లం బడనోప, (2) పదివేలైనను లోకకంటకులచేఁ బ్రాపించు సౌఖ్యంబు నామదికిం బథ్యముగాదు, (3) రాజశ్రేణికి దాసులై సిరులఁ గోరం జేరఁగా సౌఖ్యమో, (4) ద్వారద్వారములందుఁ గంచుకిజనవ్రాతంబు దండంబులం దోరంతస్థలి బగ్గసం బొడుచుచుం, దుర్భాషలాడ న్మతిన్, వారిం బ్రార్థనచేసి రాజులకు సేవల్ సేయ, (5) ప్రోవంగ నీవోపవో, చేరం బోవుదు రేల ? రాజుల జనుల్, (6) వేధం దిట్టఁగ రాదుగాక, భువిలో విద్వాంసులం జేయ నేలా ? ధీచాతురిఁ జేసి, చేసిన గులా మాపాటనే పోక, క్షుద్బాధాదు ల్గలిగింప నేల ? యదికృత్యంబైన దుర్మార్గులన్, ఏ ! ధాత్రీశులఁ జేయ నేల ? యకటా !, (7) సంతోషించితిఁ జాలుఁ జాలురతిరాజద్వార సౌఖ్యంబులన్, శ్రాంతింబొందితిఁ జాలుఁజాలు బహురాజద్వార సౌఖ్యంబులన్, (8) పుత్రీపుత్ర కళత్ర రక్షణ కళాబుద్ధిన్, నృపాలాధముల్ బాత్రంబంచు భజింపఁబోదురు, (9) సులభుల్మూర్ఖులు, నుత్తమోత్తములు, రాజుల్గల్గి యేవేళ నన్నలఁతంబెట్టిన నీపదాబ్జములు బాయంజాల, (10) భవదుఃఖంబులు రాజకీటముల సంప్రార్థించినం బాయునే ? భవదంఘ్రిస్తుతిచేతఁగాక, (11) లేవో నీవు విరక్తుల న్మనుప, జాలింబొంది భూపాలురన్ సేవల్సేయఁగఁ బోదురే లోక జనుల్, (12) పదునాల్గేలె మహాయుగంబు లొకభూపాలుండు, చెల్లించె నయ్యుదయాస్తాచలసంధి నాజ్ఞ నొకఁడాయుష్మంతుఁడై, వీరి యభ్యుదయం బెవ్వారుఁ జెప్పఁగా వినరో, యల్పుల్మత్తులై యేల చచ్చెదరో, రాజులమంచు నక్కటకటా, (13) రాజన్నంతనె, పోవునా కృపయు ధర్మం బాభిజాత్యంబు విద్యా జాతక్షమ, సత్యభాషణము, విద్వన్మిత్రసంరక్షయున్, సౌజన్యంబు, కృతంబెఱుంగుటయు, విశ్వాసంబు గాకున్న దుర్ద్విజశ్రేష్ఠులు గాఁగతంబు గలదే, (14) నృపధామద్వార దేశంబుఁ గాచి దినంబుల్ వృథబుత్తు రజ్ఞులకటా.

ఈతని వేదాంతశాస్త్ర పరిజ్ఞానమునకును—అనుభవమునకుఁ గొన్ని మచ్చుతునుకలు :—

ఈక్రింది పద్యమున మోహాంధులైన యోగినామధారులకుఁ జక్కని బోధనము గఱపెను :—

"మలభూయిష్ఠమనోజధామము సుషుమ్నాద్వారమో?, యూరు
కుండలియో?, పాదకరాక్షియుగ్మములు షట్కంజంబులో?, మో
ము దా జలజంబో?, నిటలంబు చంద్రకలయో?, సంగంబు
యోగంబో?, గాసిలి సేవింతురు కాంతలన్ భువిజనుల్"

"ఊరూరం జనులెల్ల భిక్షమిడరో, యుండంగ హాళ్లల్లవో,
చీరానీకము వీథులం దొరకదో, శీతామృతస్వచ్ఛ వాఃపూరం
బేఱులఁ బాఱదో, తపసులం బ్రోవంగ నీవోపవో"

"పటవ, ద్రజ్జుభుజంగవ, ద్రజతవిభ్రాంతస్ఫురచ్ఛుక్తివ, ద్ఘటవ. చ్చం
ద్రశిలా, జపాకుసుమరుక్సాంగత్యవ, త్తంచు, వాక్పటిమ ల్నె
ర్తురు, చిత్సుఖం, బనుభవింపన్లేక దుర్మేధనుల్"

ఎట్టికార్యములు సాధించుచో మహాఫలములను—లేనిచో, గొప్ప ముప్పులను దెచ్చిపెట్టునో—కవి యీక్రిందిపద్యమున వివరించెను :—

"దురము న్దుర్గము రాజభావము మఱిన్ దొంగర్కము న్వైద్యమున్
నరనాథాశ్రయ మోడబేరము మహామంత్రంబు సిద్ధించినన్
అరయం దొడ్డఫలంబు గల్గు నది గాకా కార్యమే తప్పినన్
సిరియుంబోవును బ్రాణహానియునగున్, శ్రీ కాళహస్తీశ్వరా"

శ్రీకాళహస్తీశుని సేవాఫలమునకు సప్తసంతాననిర్మాణజనిత ఫలములు గూడ నీడుగావు :—

"తనయున్వాడి, ధనంబుఁ గాంచి, దివిజస్థానంబు గట్టించి, వి
ప్రున కుద్వాహము చేసి, సత్కృతికిఁ బాత్రుండై, తటాకంబు నే
ర్పునఁ ద్రవ్వించి, వనంబు వెట్టి, మననీ పోలేఁడు, నీసేవ చే
సిన పుణ్యాత్ముఁడు పోవులోకమునకున్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

ఈక్రిందివి మరణభీతిని నిరసించుచున్నవి :—

"తాతల్ దల్లియుఁ దండ్రియు న్మృతిఁ గనుఁ బెద్దల్సావఁగాఁ జూడరో?
భీతిం బొందఁగనేల చావునకుఁ గాఁ బెండ్లాము బిడ్డల్ హిత
వ్రాతంబుం బలవింప జంతువులకున్ వాలాయమైయుండఁగాఁ
జేతోవీథి నరుండు నిన్గొలువఁడో, శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

"నిన్నం జూడరొ? మొన్నఁ జూడరొ జనుల్ నిత్యంబుఁ జావంగ, నా
పన్నుల్గన్నవిధాన, మయ్యెడి, ధనభ్రాంతి న్విసర్జింపలే
కన్నారెన్నడు నిన్నుఁ గందు, రిఁక మర్త్యుల్ గొల్వరేమో నిను
న్విన్నంబోవక యన్యదైవరతులన్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

"ధనవాంఛం గని యేమృగ్యనాఁడు, జముఁడా పట్టంబుగా వత్తు మే
నను వానంబడకేలేదు. నమ్ము మని, తారావేళ నారెవ్వరున్
గనుఁగొంబోవను, దానఁ జేయుము సుమీ ముమ్మాటికిం జూడఁగా,
ననటుల్లానరు దీనిభావ మిదియో. శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

"పావం గాలము చేయువాఁడెటేఁగియుం జాలింపఁగాలేక, త
న్నే వైద్యుండు చికిత్సఁ బ్రోవఁగలఁడో? యేమందు రక్షించునో
యే వేల్పుల్ కృపఁజూతురో, యనుచు నిన్నింతైనఁ జింతింపఁడా
శివశ్రాద్ధము చేసికొన్నయతియున్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

మానవునకు సహజముగాఁ గాక, ఆయాపరిస్థితుల ననుసరించి డంబ పుట్టెవి యీదిగువ పద్యములోఁగవి యభిశంసించుట గమనింపఁదగినది:—

"వీఁడెంబబ్బినయప్పుడుం, దనువుతుల్లిన్నప్పుడుం, బొట్టలోఁ
గూడున్నప్పుడు, స్త్రీవిలాసములు పైకొన్నప్పుడుం, గాయకుల్
వాదంగా వినునప్పుడుం జెలఁగు దంభప్రాయవిశ్రాణన
క్రీడాసక్తుల నేమి చెప్పవలెనో? శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

అనుకరణములు కొన్ని :—

"కోపమయమహాతరువు సుయోధనుఁ, డురుస్కంధ మందులోనఁ గర్ణుఁడలగుఁ
గొమ్మ సౌబలుండు కుసుమఫలములు దుశ్శాసనుండు, మూలశక్తి తండ్రి"

"ధర్మజుండు ధర్మతరువు వర్జునుఁడు ఘనస్కంధ మనిలసుతుఁడు శాఖ కవలు
పుష్పఫలము లేను, భూసురులును, వేదములు తదీయమైన మూలచయము"

(మహాభారతము: ఉద్యోగ—౧ అశ్వా) తిక్కనగారి పైపద్యాలకు ఈక్రిందిపద్యము ఛాయానుకరణము.

"విత్తజ్ఞానముపాదు, చిత్తముభవావేశంబు రక్షాంబు, వు
న్మత్తత్వంబు తిదంకురం, బసృతముల్మాటాకు, లత్యంతదు
ర్వృత్తుల్ పువ్వులు పండ్లు మన్మథముఖావిర్భూత దోషంబులుం
జిత్తాభ్యున్నత నింబభూజమునకున్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

పోతనగారి :—

"అంధేందూదయముల్ మహాబధిరశంఖారావముల్, మూకస
ద్గ్రంథాఖ్యాపనముల్, నపుంసకవధూకాంక్షల్, కృతఘ్నావళీ
బంధుత్వంబులు, భస్మహవ్యములు లుబ్ధద్రవ్యముల్ క్రోడస
ద్గంధంబుల్ హరిభక్తివర్జితుల రిక్తవ్యర్థసంసారముల్"

అనుపద్యమునకు ఛాయ :—

"తరుఁగల్ పిప్పలపత్రముల్ మెఱుఁగుటద్దంబుల్ మరుద్దీపముల్,
కరకగ్రాంతము తెండమావులతతుల్ ఖద్యోతకీటప్రభల్,
సురవీథీలిఖితాక్షరంబు, లసువుల్ జ్యోత్స్నాపయఃపిండముల్
సిరులందేల మదాంధులౌదురు జనుల్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

"ధనమదాంధులకొలు వేల? తాపసులకు"—అను పాదముతో నంతమగు భాగవతపద్యమునకు—ఈశతకములోని—"భూపాలురన్ సేవల్సేయఁగఁబోదు రేలొకొ జనుల్"—అను వాక్యముతో ముగియు —రవి వ పద్యము ఛాయ. కాని, దీనికి ఇంచుమించుగా—ఈక్రింది భర్తృహరిశ్లోకముమాతృక.—కనుక ఆమాతృకను — శతకములోని పుత్రికనుగూడ దిగువ చూడఁదగును :—

కింకందాఃకందరేభ్యః, ప్రళయముపగతా నిర్ఝరా వాగిరిభ్యః
ప్రధ్వస్తా వా తరుభ్య స్సగసఫలభృతో వల్కలిన్యశ్చ శాఖాః
వీక్ష్యంతే యన్ముఖాని ప్రసభముపగతప్రశ్రయాణాం ఖలానాం
దుఃఖోపాత్తాల్పవిత్త స్మయపవనవశా నర్తిత భ్రూలతాని ॥"

"లేవో కానలఁ గందమూలఫలముల్, లేవో గుహల్, తోయముల్
లేవో యేఱులఁ, బల్లవాస్తరనముల్ లేవో సదా యాత్మలో
లేవో నీవు, విరక్తులన్మనుప, జాలింబొంది, భూపాలురన్
సేవల్ సేయఁగఁ బోదురేలొకొ జనుల్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

సుభాషితాలలోని మఱొకశ్లోకమునకుఁగూడఁ బోలిక గల పద్యమును (సమూలముగా) గమనింపనగును :—

"వహ్ని స్తస్య జలాయతే జలనిధిః కుల్యాయతే తత్క్షణా
న్మేరుః స్వల్పశిలాయతే మృగపతి స్సద్యః కురంగాయతే
వ్యాలో మాల్యగుణాయతే విషరసః పీయూషవర్షాయతే
యస్యాంగేఖిల లోకవల్లభతమం శీలం సమున్మీలతి"

'శీలము' మహిమనుగూర్చి భర్తృహరి చెప్పిన పయిశ్లోకమునకు—ఈకవి 'శివ' ప్రభావపరముగాఁ జేసిన ఛాయానువాద మీక్రింది పద్యము ; (కొన్ని మార్పులును లేకపోలేదు.)

"పవి పుష్పంబగు, నగ్ని మంచగు నకూపారంబు భూమిస్థలం
బవు, శత్రుం డతిమిత్రుఁడౌ, విషము దివ్యాహారమౌ నెన్నఁ గా
నవనీమండలిలోపలన్ శివశివేత్యాభాషణోల్లాసికిన్
శివ, నీనామమె సర్వవశ్యకరమౌ, శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!"

* శతకమునందలి ౯-వ పద్యమువలన—ఇతనికి బిడ్డలును, దార పుత్రులు నున్నట్లు తెలుచున్నది. ఈమహాకవి విజయనగరమునకు వెళ్లునాటికే యీశతకములోని ౧౬—౧౭ పద్యములవలె కాళువు లుగాం దమమనోగతి ననుసరించి, దేశకాలపాత్రోచితముగ రచించి యుండవలెను. శతకములోని ౧౮-వ పద్యమునుండియే, యితని రాజ దూషణము ప్రారంభమగుట—ఆనాటి కితండు (శ్రీరాయలు స్వర్గతుం డగుట) మరలం శ్రీకాళహస్తిని జేరుకొని యుండవలెను.—అప్పటికి, ఇతనికి ఏంబదియైదేండ్ల (దాదాఁపు) ప్రాయము. కాన, ఇతనితలిదండ్రులు మరణించియుందురు. మఱి బిడ్డలుగూడ నున్నట్లు చెప్పుటచే, వారు కుమారులో, కొమరితలో చెప్పుట కీశతకమునం దగిన యాధారములు గాన్పింపవు. మొత్తమునకుం గొడుకులు లేరనియే తోంచుచున్నది. కావుననే,—ఆకొఱంతనుగూర్చిన యావేదన మితనికి మిక్కుటముగ నున్నను—ఎట్లో, మనస్సున సమాధానమొందినట్లు—శతకములోని † ౨౮-వ పద్యము తెలుపుచున్నది.

ఈశతకము ధూర్జటి యవసానకాలమునకుం బూర్తికాలేదు. సదా తోంచినప్పు డెప్పటికప్పు డందుం బద్యములుమాత్రము చేరుచుం డెను. అట్లు దాదాపు 140 వఱకు రచియింపంబడినవి.

రాయలయాస్థానమున నప్పుడప్పుడు (తఱచుగా) జరుగుచుండిన విద్వద్గోష్ఠులలోను — నానావిధ విషయములంగూర్చి జరుగుచుండిన చర్చలలోను—ధూర్జటి పాల్గొనుచు సాహిత్యవ్యాసంగము చేయు చుండినందున—ఈశతక మాతనిదృష్టి నాకర్షింపకుండెను. పైంగాం బెద్దనాదులవలెం దాను నొకకావ్యకర్త గావలయునను నూహ గలవాం డగుటచే, రాయలు రాజ్యాంగవ్యవహారములలోను—దండయాత్రల లోను నిమగ్నుండయి, కవితావ్యాసంగములకు ఇంచుక దూరగుండై —యుండు కాలమున—శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యమును రచియించు

* "ఆలుంబిడ్డలుఁ, దల్లిదండ్రులు, ధనం బేలా నా మెడఁ గట్టినాఁడవు ?"

† "కొడుకుల్ పుట్టరటంచు నేడ్తురవివేకుల్ జీవనభ్రాంతులై
కొడుకుల్ పుట్టరె కౌరవేంద్రున కనేకుల్, వారిచే నేగతుల్
వడసెన్, బుత్రులులేని యాశుకునకున్ బాటిల్లె నేదుర్గతుల్,
చెడునే మోక్షపదం బపుత్రకునకున్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా !"

చుండియుండును. ధూర్జటి శ్రీకాళహస్తీశ్వరుంగూర్చిన విషయమునకుఁ దప్పఁ—దక్కిన యెట్టికథావస్తువునకును ప్రాధాన్యమొసంగ నిచ్చగింపని వాఁడగుటచేత నట్టి మాహాత్మ్యములనే, తన కావ్యనిర్మాణమునకు ఆధారము చేసికొనెను. అంతియగాక, పోతనవలె నతఁడు నరాంకితముగఁ గృతి చెప్ప 'ససేమిరా' సమ్మతింపని వాఁడగుటఁ, దన యిష్టదైవమునకే తన రెండుగ్రంథములను గృతియిచ్చెను.

ఇతఁడు "శ్రీకృష్ణరాయవిజయ" — కర్తయగుఁ వేంకటార్యునకుఁ (కుమారధూర్జటికిఁ) బెదతాత యని యాగ్రంథము మూలముననే తెలియుచున్నది. కాన, ధూర్జటికిఁ బుత్రసంతతి లేదనుట సుస్పష్టము. మఱి "ఆలుంబిడ్డలు తల్లిదండ్రులు ధనంబంచు న్మహాబంధనం బేలా నామెడఁ గట్టినాఁడ" వని యతఁడే చెప్పికొన్నందున స్త్రీసంతాన మేదైన నుండియుండుననుటలో సందియములేదు. దీని కుపబలకముగ 'శృంగార రాఘవ, వామదేవ' చరిత్రాదులకుఁగర్తయగు చెఱుకుమూడి కృష్ణకవి, తాను 'ధూర్జటిదౌహిత్రు దురితదూరు' అని వచించెను.

ధూర్జటికవి కాఱవతరమువాఁడును — కుమారధూర్జటిమనుమఁడు నగు—ధూర్జటి వేంకటరాయకవి—మనశతకకర్తను, రత్నావళీపరిణయమున నిట్లు స్తుతించెను :—

"పటుగంగాలహరీ తరంగసమ శుంభత్ప్రౌఢతాంచత్కళా
ఘటనుం, బాదవినమ్రకృష్ణనరరాడ్గంభీర కోటీర వి
స్ఫుట రత్నద్యుతి పాటలీకృతి పదాంభోజాతు, సర్వజ్ఞు, ధూ
ర్జటినిం గొల్చెద నస్మదీయ కులకర్తన్ భక్తి రంజిల్లఁగన్"

అని కులకర్తగఁ బేర్కొనెను—కాని సూటిగఁ బ్రపితామహుఁడని వాకొనలేదు. కావున ధూర్జటికిఁ గొడుకులు లేరనుటయే నిశ్చయము. ఆకారణముననే—అతనికి జ్ఞాతిబాధ మిక్కుటమయి, శతకమున దానిఁగూర్చి వాపోవునంతటి కష్టములు గలిగియుండును.*

"నీకుంగాని కవిత్వ మెవ్వరికి నేనీనంచు మీఁదెత్తితిన్, జేకొంటిం
బిరుదంబు, కంకణము ముంజేఁ గట్టితిం బట్టితిన్ లోకుల్ మెచ్చ వ్రతంబు"

* "జ్ఞాతుల్ ద్రోహులు, వాండ్రు సేయు కపటేర్ష్యాది క్రియాదోషముల్
మాతండ్రాన సహింపరాదు, ప్రతికర్మం బించుకేఁ జేయఁగాఁ
బోతే దోషము గాన మాని యతినై పోఁగోరినన్ సర్వదా
జ్ఞాతిక్రోధము మాన దెట్లునడుతున్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా !" (కా. శ. ౬౯)

అని చాటిన యీపరమమాహేశ్వరవ్రతదీక్షాగురుని—విద్వత్కవిజనపూజ్యుని యజరామరమగు కీర్తిమూర్తికి భక్తిపూర్వక ప్రణామసహస్రములు.

“ఆధివ్యాధులు, దీపనాదులు, కళత్రాపత్యముల్, చాలవా ?
బాధం బెట్టఁగ, నన్నదమ్ములను బాపస్వాంతులం దోడుగా
నేధర్మంబని కల్గఁ జేసితివి, నన్నీరీతిఁ బీడించువా
రే, ధీరుల్, నినుఁ గొల్వకుండఁగలవా? శ్రీకాళహస్తీశ్వరా !” (కా. శ. ౧౩౪)

సవరణములు :—

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
91	14	మహాత్మ్య	మాహాత్మ్య
100	6-7	ఘనతాజన	జనతాఘన
103	7	వఖంపచ	నఖంపచ
,,	13	కుశత్వము	కుశలత్వము
111	17	సంస్కృతి	సంసృతి
,,	28	కపటీ	కపటా
112	21	లోక	లోకో

తాళ్లపాక తిరుమలాచార్యుఁడు

(క్రీ. శ. 1505—1545 ప్రాంతము)

శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి సన్నిధిలోఁ బ్రథమసంకీర్తనాచార్యుఁడుగఁ బ్రఖ్యాతినందిన తాళ్లపాక అన్నమాచార్యున కితఁడు రెండవ కుమారుఁడు. *

ఈకవీంద్రుఁడు, తన శ్రీవేంకటేశ్వర నీతిసీసశతకములోని కడపటిపద్దెమునఁ దన్నుఁగూర్చి యిట్లు వివరించెను :—

"శౌరిహృషీకేశ నారాయణోపేంద్ర తాళాంకముఖనామ తాళ్లపాక
యన్నయాచార్యసుత తిమ్మయాహ్వయుండఁ బ్రణుతిఁజేసితి రహిఁగొమ్ము
పద్యశతకము"

అని. ఇతనికిఁ బెక్కునామాంతరములున్నట్లు కన్పట్టెడు. †

ఇతఁడు ఈక్రిందిగ్రంథములు రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

(1) శృంగారసంకీర్తనములు; (2) శృంగారదండకము; (3) వైరాగ్యవచనమాలికాగీతములు; (4) చక్రవాళమంజరి; (5) శృంగారవృత్తపద్యశతకము; (6) వేంకటేశోదాహరణము; (7) నీతిసీసపద్యశతకము; (8) సుదర్శనరగడ; (9) రేఫరకారనిర్ణయము; (10) ఆంధ్రవేదాంతము (ద్విపద); (11) హరివంశము; (12) ఆంధ్రభగవద్గీత.

పైఁబేర్కొన్నవానిలో—ఐదవది శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి శృంగారచేష్టలను వర్ణించుచు, వివిధవృత్తములలోఁ జెప్పఁబడిన శతకము. ఎనిమిదవది శ్రీమహావిష్ణుసుదర్శనచక్రము నభివర్ణించుచు రచింపఁబడిన రగడ.

ఈ పెదతిరుమలయ్య (తిమ్మయాహ్వయుఁడు) — శ్రీకృష్ణదేవరాయ, అచ్యుతదేవరాయ, సదాశివదేవరాయల సమకాలికుఁడు. ఇతఁడు శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామియందుఁ బరమభక్తిగలవాఁడు. స్వామి

---

* జ్యేష్ఠుఁడు నరసింహాచార్యుఁడు. కాని, యితని సంతానముంగూర్చి యేమియుఁ దెలియవచ్చుటలేదు.

† 1. అన్నయతిమ్మనార్యుఁడు; 2. తిమ్మయ్య; 3. తిరుమలార్యుఁడు; 4. తిరుమలాచార్యుఁడు; 5. పెదతిరుమలాచార్యుఁడు; 6. పెదతిమ్మయ్య; 7. తిరుమలయ్యంగారు; 8. పెదతిరుమలయ్యంగారు.

కైంకర్యము నిమిత్తమనేక దానము లొనర్చెను. తిరుమలలోఁ బెక్కు నిర్మాణములు గావించెను. ఇతని దానధర్మాదిక శాసనములు క్రీ. శ. 1517 మొదలు, క్రీ. శ. 1546 వఱకుఁ గాన్పించుచున్నవి.

ఇతని గ్రంథములలో రెండు శతకములు (1. శృంగార వృత్తి పద్యశతకము — 2. నీతిసీసపద్యశతకము) ఉన్నట్లు తెలియుచున్నది. అందు మొదటిది దొరకలేదు. * రెండవశతకమునుగూర్చిమాత్ర మింకఁ బరిశీలింతము :—

ఇందు సరిగా నందిపద్యములున్నవి. "కలితలక్ష్మీశ, సర్వజగన్నివేశ, విమలరవికోటి సంకాశ వేంకటేశ"—అనియెత్తుగతిలోని కడపటి రెండుచరణములును మకుటముగా గ్రహింపఁబడినది. ఇదియే నీతిని బోధించు మొదటి సీసపద్యశతకమని తోఁచుచున్నది. దీని యొరవడి మీఁదనే తరువాతి సీసశతకములు ('రామలింగేశ',—'కుక్కుటేశ', —'వేణుగోపాల'—మొదలగునవి) వెలువడినవి.

ఈశతకమునందలి పెక్కుపద్యములు రాజనీతి ప్రబోధకములు. కవితావిషయమున తనతండ్రిగారి యడుగుజాడలలో, ఈశతకకర్త మెలఁగెనని రచనాపాటవము తెలుపుచున్నది. జానుఁదెనుఁగు పదములతో ముచ్చటగఁ గూర్పఁబడిన—యలఁతియలంతి మాటలలో సుగమముగఁ బద్యములు సాగిపోవుచుండును. భావానుగుణమైన పాదాంతమందలి విఱుపులు గడుంగడు సొంపువింపుచుండును.—మొత్తమున నీకవితాస్రవంతి నడ్డుకొను 'సుడిగుండములు, ఱాతితిప్పలు, ముండ్లకంచెల దీవులు ఎక్కడనుగాన రావు. సందర్భానుసారముగ లోకోక్తులు జాతీయములు—మున్నగువాని ప్రయోగములయందీ తిరుమలాచార్యుఁ డఖండుఁడు.

అన్నమాచార్యుని శతకములోవలెనే, యితని శతకములోను, కొన్ని నూత్న దేశ్యశబ్దములు కనఁబడుచున్నవి :—

(1) జూటుఁడు, (2) వేలాటము, (3) దూఱుముట్టు, (4) జాజరకాఁడు (మోసకాఁడు), (5) జంజరింపక, (6) ఉపమరి (ఉపాయశాలి),

---

* అన్నమాచార్యుని శతకమితని విరచితమే యని పూర్వపరిశోధకులు భ్రమించిరేమో!

(7) కాలరి (పదాతి), (8) సుసరాన ?, (9) పెనపెట్టు. (10) కడిగం డము (కాటకము), (11) మణివము (మణిగము) [రూ]—(అధికారము). (12) జూబులు, (13) జీలువు (జీలుగు), (14) తాళిగోణము, (16) వెం గెము (వ్యంగ్యము ?),—(16) జచ్చెనగచ్చు, (17) దంచనపుగుండు (ఫిరంగిగుండు), (18) ప్రాంతపంచారము, (19) తుంగపోఁచ, (20) మూలె కంబము, (21) తుట్ట (ట్టె)లుగట్టు, (22) వాకట్టు, (23) వడ్డితోడుగు, (24) నడుమంత్రము, (25) పిక్కిన, (26) బడిగంట, (27) పోటజ్జ, (28) పాదపెట్టు, (19) * సంతబసివి, (30) మురియగోట్టు, (31) దహ

* 'బసివి'—ని చేయుట యను నాచారము, మైసూరు రాజ్యమునందలి పశ్చి మోత్తర మండలములలోను—, బొంబాయి రాష్ట్రమందలి కన్నడ జిల్లాలలోను, తెలుఁగునాఁటి, కర్నూలు—బళ్లారి, అనంతపురము ప్రాంతములలోను, తురీయవర్ణస్థు లగు కొన్ని కులములలో—అనఁగా, బోయ, కురుబ, మున్నగువారిలోను, పంచమ జాతులలోను బహుళముగానున్నది.

పుత్రసంతానములేనివారు అన్నదమ్ముల బిడ్డలనో, రక్తసంబంధమున్న ఆప్తబంధు వుల బిడ్డలనో దత్తుచేసికొనుట హిందువులలో సాధారణముగ నుండు సనాతనాచారము. కావున ఆదత్తుఁడు తన పెంపుడుతండ్రి యాస్తికంతటికి వారసు (హక్కు) దారుఁడయి, అతని యంత్యక్రియలు చేయుట కధికారము గలవాఁడగును. ఆవిధముగ, ఆస్తి ఇతరుల బిడ్డలకు పోవకుండునట్లును,—తన సంతతికే చెందునట్లును—సొంతకూఁతులకే ఆహక్కు సంక్రమింపఁజేయు నిమిత్తము—ఆఁడుపిల్లను 'బసివి'ని చేయు—ఆచారము ఏర్పడినది. పుత్రసంతతి లేనివారు, పుత్రిని బసివిగాచేసి, ఆమెకు (పుత్రునకుండు) హక్కులు, అధికారములు సంక్రమింపఁ జేయుదురు.

పుత్రికాసంతానముమాత్రమే కలతండ్రి, తన కొమరితను దేవాలయమున కంకిత మొనర్చును. రజస్వలకాకముందే—కన్యగా ఉన్నప్పుడే, బాలికను బసివినిగావించుట పరిపాటి. దీనికొక తంతుగలదు. ఆరీతి, దేవాలయమున కంకితయగుకన్యకు 'బసివి' యని పేరు. ఇది కొన్ని కులములలో బాహాటముగా వాడుకయందున్న యాచారమయినందున, సాంఘికులు దీనిని దోషముగాఁ బరిగణింపరు, సరికదా; వారందఱువచ్చి, దగ్గఱ నుండి, దీనిని జరుపుదురు.

బసివిగాఁ జేయఁబడినకన్యకు కులమున గౌరవహానిలేదు. అప్రతిష్ఠలేదు. ఆకన్య కులమును దక్కువది కాదు.

రజస్వలానంతరము మఱియొకతంతు జరుగును. ఇదియు, ముందుచెప్పినదియుఁ గూడ, దేవాలయమున దేవునిసన్నిధిలో నడుచును. ఈరెండవతంతు నెఱవేఱఁగనే, ఆచిన్నది దేవదాసివలె నిత్యసుమంగలి. వైధవ్యమనునదిలేదు. రెండవతంతునకగు వ్యయ మెల్ల — ఆమెనువలచిన — ఆమె వరించిన స్వకులజుఁడుగాని, ఉన్నతకులస్థుఁడు గాని—భరించును. అప్పటినుండి యొక సంవత్సరమువఱకు ఆమె యతని యధీనమున నుండును. ఉభయులకిష్టమగుచో, ఎప్పటియట్లు వారు కలిసియేయుందురు. లేనిచో

మానము, (32) గగ్గోలు, (33) గట్టితాళము (తాళము ?), (34) లూటి, (35) అడువ.

ఈ క్రిందివి సూత్రప్రాయములైన కొన్ని నీతులు :—

(1) నాలీనిపోఁగులా సంసారపాశంబులు ?—(2) నీటిపై వ్రాఁతలు, (3) తాఁజేసిన ధర్మంబు తలనుగాచు, (4) ఆసలువిడిచిన నటనుటలే లేవు, (5) ఏమిచేయఁగవచ్చు సర్వేశ్వరాజ్ఞ, (6) దైవికంబేదియుఁదప్పింపఁగారాదు, (7) ప్రాయంబుగలనాఁడే పంతంబులీడేఱు, (8) బుద్ధిఁబదరక యెప్పుడు భూవిభుండు మెల్లనే బాహుశౌర్యంబు మెఱయుటొప్పు, (9) ఎంతమాత్రంబు తనశక్తియంతమాత్ర మరసి యొనరించునాతండె యర్హుఁడెందు, (10) దుష్టబుద్ధులు మెలఁగెడిత్రోవ నలదు, (11) జ్ఞానంబు గలవానిజన్మంబు సఫలంబు, (12) చాడికాఁడగువాఁడు నటలెల్లబోధించు, (13) మత్తుఁడైయున్నఁ గార్యంబు చుట్టువడదు, (14) అధముని మొఱయైన నాలకించుటయొప్పు, (15) చలముసాధింపనొల్లదు సభలలోన.

ఇట్టి బంగరుచక్కట్లు—ప్రతిపద్యమునఁ—బ్రతిపాదమునఁ బ్రకాశించుచున్నవి. చూపుటకోపిక లేమి నింతతో విరమింపఁబడినవి.

నానుడులకు సామెతలకుఁ గొన్ని మచ్చుతునుకలు :—

(1) జీలువు పెరిగిన మూలెకంబనుగాదు, (2) కప్పకాలెండైనఁ గలదని వింటిమే, (3) గాడిద యెఱుఁగదు గంధంపువాసన, (4) చెద

ఆపడఁతి యింకొకని చేపట్టును. బసివి తనతండ్రియింటనే రెండవతింతు జరిగినపిమ్మటఁ గూడ వసించును. తన పోషకునిగృహమునకు వెడలనక్కఱలేదు. పోషకుఁడే యామె నివాసమునకు వచ్చుచుఁబోవుచు నుండును. ఆట నెవ్వరాతని నడ్డుపెట్టరు. అది యగౌరవమనియు, ఎగ్గనియుఁ దలంపరు. బసివి, తనతండ్రి యింటనేయుండి, యతనికుటుంబాభివృద్ధికిఁ గొడుకువలెనే పాటుపడును. బసివికి బిడ్డలుగలుగుచో, ఆ మెతండ్రి సంతతివారుగనే పరిగణింపఁబడుదురు—ఆ మెకుఁ గుమారుఁడుదయించునెడల—ఆ మెతండ్రి సంతతిని నిలిపినవాఁడయి, యాతనియాస్తికి వారసుఁడగును. అతనికిని, (అతనిఁ) గన్నతండ్రికి నేమాత్రము సంబంధములేదు. బసివికిఁ గూఁతుబుదప్పఁ గొడుకులుదయింపరేని, ఉదయించువఱకు—ఆకుటుంబపుఁ బెద్దకూఁతుండ్రను—బసువులనుగాఁ జేయుచుందురు. తనకుఁ గొడుకులులేకున్నను, దన తనయాసంతానముచేఁ గొడుకుజనించి, తన సంతతి నవిచ్ఛిన్నముగ నిలుపుటకొఱకే, తండ్రి తనకూఁతును బసివినిజేయుట. (తన కొమరితను) బసివిని జేసినపిదప—అతనికిఁ గుమారుఁడుద్భవమందు నేని, ఆ—తమ్ముని

ఉంటునే నిప్పు సీమలోన, (5) మండునకేటికి సతులపొందు, (6) కల్ప
వృక్షము నెంచి కలివెచెట్టెంచుట, (7) కోరి దవ్వులఁ జూడఁ గొండలు
నున్నన, చేరిదగ్గఱినను జెట్లురాళ్లు, (8) చేతఁబట్టినయట్టి జిడ్డు లెక్కకు
రాదు, (9) కొండతోఁ దగరు ఢీకొని యెంత తాఁకినఁ, దలవ్రక్కలగుఁ
గాక దానికేమి ?, (10) కఱవదే యొకదోమ గంధగజము—దొరలదే
విరులలోఁ దుంగపోఁచ.

కొన్ని అనుకరణాలు :—

1. "పదుగురాడినమాట పాటియై ధరఁజెల్లు, నొక్కఁడాడిన
మాట యెక్కదెందు, నుఱక యుండినవాని కూరెల్లనోపదు"—

(ఆడిన, ఉండిన—అనునవి—ఆడు, ఉండు—అనుమార్పులతో
వేమన పద్యములలోఁ గాన్పించెడు.)

2. "గాడిద యెఱుఁగదు గందంబువాసన"

(ఇదియు వేమన పద్యాలలో నున్నది.)

3. "బలుమాలవాడలో బాపనిల్లుండునే"

("వెలివాడ న్మఱి బాపనిల్లు గలదా ?" ధూర్జటి — శతక
పద్యాని కనుకరణము.)

తోఁబాటు బసివియు — (తండ్రియాస్తికి వాటాదారయి — పంచుకొనును). తండ్రి
మరణించిన, బసివియే తండ్రికిఁ గొడుకువలె దహనాదిక్రియలు చేసి, యతని యాస్తికి
భాగస్థురాలగును.

సాధారణముగ—ఆఁడుపిల్లలను బసువులు చేయు నాచారము వైష్ణవము స్వీక
రించిన చతుర్థకులములలో విశేషముగనున్నది. ఈకులములవారు, కూఁతులను హనుమ
ద్దేవాలయములకో, విష్ణ్వాలయములకో—తీసికొనిపోయి వానికంకితమొనర్తురు. ఈ
తంతు జరిపినపిదప బసివికిఁ దప్తశంఖచక్రాంకితాలు చేయుదురు.

ఈయాచారము శైవులయిన లింగాయతులలోను గలదు ; కాని చాలతక్కువ.
వారు తమకూఁతులను మైలారులింగప్ప, బసవప్ప దేవాలయములకు అంకితము సల్పుదురు.
బసువులను గ్రామదేవతాలయాలకుఁగూడ నంకితముగావింతురు.

లింగాయతులలో, ఒకపెద్ద గ్రామానికొక్కతే బసివియుండును. ఆమెను—
'పేటబసివి'—యందురు. 'పేటబసివి'—'సంతబసివి'—ఒకటే యగుదురేమో !
పేటబసివి సంతలో దుకాణదారులయొద్దనుండి కొన్ని 'రుసుములు' వసూలుచేసికొను
నలవాటుగలదు.

మొత్తముమీఁద—ఏబసివియైన నది యెవ్వరికిని జెందదు.

ఇట్టి యనుకరణములు శతకములన్నింటిలో సర్వసాధారణ ములుగాఁ గన్పట్టుచున్నవి.

ఈ తిరుమలాచార్యుఁడు తండ్రికంటెఁ గవితాప్రౌఢిమయందు మిన్నయని చెప్పఁదగును. ఇతని పుత్రులైదుగురలోను, నాలవయ తఁడు—చిన్నన్న యనునామాంతరముగల—చినతిరువెంగళయ్య 'అష్ట మహిషీకల్యాణము' — 'పరమయోగివిలాసము'—మున్నగు పెక్కు కృతులు రచించిన విఖ్యాతకవి. ఇతఁడాకాలములోని కవులకెల్ల మేలు బంతిగా నుండినట్లు ఆధారములున్నవి :—

తాళ్లపాక చిన్నన్న దండెమీటులు గాపు సోమాంశభుగ్గణ స్థగానములు

అని 18-వశతాబ్దిలో జీవించి—యుండి "శత్రుసంహారశత కము రచియించిన గోగులపాటి కూర్మనాథకవి యితనిఁ బేర్కొనుటచే —ఈచిన్నన్న మూఁడవసంకీర్తనాచార్యుఁడుగ శ్రీ వేంకటేశ్వరసన్ని ధానమున భగవత్కైంకర్యము చేసినవాఁడని తెలియుచున్నది.

తరువాత 19-వశతాబ్ద పూర్వార్ధమునఁ గార్వేటినగరసంస్థానా స్థానమున వెలసి, 'వేణుగోపాల' 'లావణ్య'—శతకములు వ్రాసిన పోలి పెద్ది వేంకటరాయకవియు—ఈచిన్నన్ననుగూర్చి :—

"అల తాళ్లపాక చిన్నన్న సోమయులైన తంబురదండెకుఁ దంత్రులౌనె"—

అని వాకొనుటచే, తాళ్లపాకవంశములో నితఁడు సుప్రసిద్ధ విద్వాదవతంసుఁడుగఁ బేరెన్నిక గన్నవాఁడనుట సుస్పష్టము.

కాని, పైకవులిరువురును — అతని సంగీతకళానైపుణ్యమును సూచించు (దండెమీటులు, తంబురదండె) విషయములనే తడవుటచే, నతని గానకళావైదగ్ధ్యము సూడఁ గవితకుఁ దీసిపోయినది కాదని యూహింప ననువగుచున్నది.

ఇఁక ఈతాళ్లపాక తిమ్మనార్యుని శతకములోని పద్యములు కొన్ని ఈక్రింద మచ్చునకుఁ బరిశీలింపఁదగును :—

"మాంధాత కొనిపోఁడు, మహిచేరెఁడైనను, గొనిపోఁడు రారాజు కోటులు కొన్ని
సరుఁడు గొంపోవఁడు నవరత్నమొకటైన శిబి గొనిపోఁ డొక్కచిన్నమైనఁ
గొనిపోఁడు ఖచరుండు గోవునొక్కటియైన వస్త్రంబు గొనుచుఁ బోవఁడు యయాతి
సుత్తిమొక్కటినైనఁ గొనిపోఁడు నహుషుండు గజము గొంపోవఁ డొక్కటినిసగరుఁ
డింక నేరికి సతములౌ, నేల సిరులు, తానొనర్చిన ధర్మంబె దక్కుఁగాక !"

"గడుసరిఁ దాటోటుఁ గష్టు వేడుకకానిఁ గలహప్రియుని ధూర్తుఁ గపటచిత్తు
సుంకరి జూదరి జూటు ననాచారి మునిముచ్చుఁ జలపాది ముడియవిడుపు
కుచ్చితు నపకారిఁ గుటిలాత్ము నవివేకిఁ గైలాటకానిఁ దక్కరిఁ దుటారి
వేఁటకానిఁ బిసాళి వెఱ్ఱి నప్పులఘోతు మాయదారిని జారు మద్యపానిఁ
జేరవలవదు మఱి పొందు సేయఁదగదు మానవున కర్థితోఁ గలలోనైన ||"

"ఏనుఁగులా వెంత, యిలమావటీఁ డెంత, తిమిరంబు బల మెంత, దీప మెంత,
ఘనసముద్రం బెంత, కర్ణధారకు డెంత, బహుకాననం బెంత, పరశు వెంత,
పాశుమునీ శెంత, పర్వతంబ నియెంత, హరు డెంత, మృదులపుష్పాస్త్ర మెంత,
భీకరఫణి యెంత, నాకట్టు వేరెంత, బహురాజ్య మెంత, భూపాలుఁ డెంత
యెవ్వరికి దొడ్డకొంచెంబు లెంచరాదు, నడచు నిటువంటి వెల్ల నీనాటకములు"

"పెంచంగఁ బెరిగెనా పృథివిపైఁ గొండలు? విత్తిరా యడవుల వివిధగతులఁ?
గాలువ లెత్తిరా ఘనసముద్రములకు? నేతంబు లెత్తిరా యేఱులకును?
మేఁతలు వెట్టిరా? మృగముల కెందైన? మఱి యీఁత నేర్పిరా మత్స్యములకు
బెండ్లిండ్లు సేసిరా బెరియంగఁ బక్షులఁ బూసిరా వాసన పుష్పములకు
నెవ్వ రెవ్వరిఁ బోషించి రెంచిచూడఁ దలఁప నీదైన రక్షకత్వమునఁ గాక"

"పరకాంతకై సింహబలుఁ డట్లు మృతుఁడయ్యె, రాజ్యలోభమునఁ గౌరవుఁడు పొలిసెఁ
బరుషోక్తులను శిశుపాలుఁడు హతుఁడయ్యె మహిని జూదమున ధర్మజుఁడు నొగిలె,
నలపాండురాజు వేఁటాడి శాపమునొందె, ఘను రావణుఁడు చలమున నె సమసెఁ
గ్రూరదండంబునఁ గూలెను వేనుండు, చదిసెఁ బానమున రాక్షసగురుండు,
ఘనవివేకులు వీరల గతులు దెలిసి వ్యసనములు మాని నడువంగవలయు నిలను"

"ఆచారవంతుఁడౌ నతఁడె విప్రోత్తముం, డఖిలంబు రక్షించు నతఁడు రాజు,
వరుసతోఁ గార్యనిర్వాహకుఁడే మంత్రి, రుచిరవర్తనుఁడె పురోహితుండు,
గడుఁ దిట్ట దీవింపఁ గలవాఁడె సత్కవి, యమృతహస్తుఁడు వైద్యుఁ డఖిలదిశలఁ,
బోటజ్జ యెఱిఁగిన పురుషుండు దళవాయి, గణితజ్ఞుఁడగువాఁడు కరణ మరయఁ
బురుషరత్నంబులని యంద్రు బుధులు వీరి నితరులెల్లను సామాన్యు లెంచిచూడ"

"ధగలోన నావులు తమదూడలకు నెల్లఁ బెట్టెనా వాములు ప్రియముతోడ
బొక్కలు త్రవ్విచ్చి పోయెనా నక్కలు, తమపిల్లలకు నిరంతరమునుండ
దలఁచి దప్పికినీళ్లు త్రావఁగూనలకును గట్టెనా చెరువులు గప్పలెల్లఁ
బ్రియముతో రతిసల్పి బిడ్డలఁగనుమని చెప్పెనా సింహంబు శిశువులకును
వట్టిభ్రమతలఁ దమ పుత్రవర్గమునకుఁ దల్లిదండ్రులు దలతురు ధనముఁ గూర్చ
కలితలక్ష్మీశ సర్వజగన్నివేశ విమలరవికోటి సంకాశ, వేంకటేశ ||"

కొండ రామకవి

(క్రీ. శ. 1560—75)

కొండ రామకవి భారద్వాజస గోత్రుఁడు; కాత్యాయనసూత్రుఁడు. అప్పయామాత్యపుత్రుఁడు. (అమాత్యశబ్దమువలన నీతఁడు నియోగియై యుండవలెను). ఇతని కవితాగురువు నాగ వేంకటరంగ నాథుఁడు.

ఇతనిరచితమైన శ్రీ గవి రంగనాథశతకము క్రీ॥ శ॥ 1878 సం॥ లో వ్యవహారతరంగిణీ ముద్రాక్షరశాల (మదరాసు)లో ముద్రింపఁబడి నది. అనఁగా డెబ్బదియైదేండ్లనాఁటి యచ్చుకూర్పు. ప్రత్యంతరము (లిఖితముద్రితములు) ఎంతప్రయత్నించినను దొరకినదికాదు. అందు లకుఁ గారణ, మిది కేవలము వేదాంతవిషయములను బోధించుటచేత నేమో, ప్రజాబాహుళ్యమ్ములో నెక్కువ ప్రచారమునందియుండదు.

ఈ రామకవి శతకారంభమును గావ్యలక్షణములతోఁ జేయుట శతకవాఙ్మయమున నే యొక నూతనమార్గముగాఁ గనఁబడుచున్నది. మొట్టమొదటి పద్య మిష్టదేవతావందనము :—

"శ్రీగణనాథునిఁ జిత్తాబ్జముననిల్పి ప్రణమిల్లి, బ్రహ్మను బ్రస్తుతించి,
శివవిష్ణుమూర్తులఁ జింతనగావించి భారతీ పద్మార్య భజనచేసి,
వ్యాసవాల్మీక్యాది వందన మొనరించి, శుక వామదేవుల స్తుతులొనర్చి
నాగవేంకటనాథనామ సద్గురువుల పాదపద్మములకుఁ బ్రణతిచేసి
కాళిదాసాది సత్కవి ఘనులఁ బొగడి శతక మొనరింపఁ బూనితి సరసమతిని"

"అని యిష్టదేవవందన మొప్పఁగాఁ జేసి కుకవులనందఱఁ గొల్లఁదోలి
యే రచియించెదు నీకృతి నాలింపు"

ఈ శతకమును దా నార్వీటితిరుమలరాయల ప్రోత్సాహముచేత రచియించిన ట్లీకవి చెప్పుకొన్నాఁడు.

"ఆర్వీటి వంశాబ్ధి యమృతకిరణుఁడయి శ్రీవిష్ణుకరుణచేఁ జెన్నుమీఱు
తిరుమలదేవాఖ్య నరపతివర్యుండు సుగుణుండు మన్మథసుందరుండు
హరిభక్తిప్రహ్లాదుఁడనవచ్చు, ధరణిని ఘనదానగుణమునఁ గర్ణుఁబోలు
విలువిద్య నేర్పున విష్ణుచ్చు నిరసించు, భూసురపూజలఁ బోలు ధర్ము,
భూమి దేవేంద్రుఁడనమించు పురుషవర్యుఁ డప్పురంబును బాలించు నమరలీల"

"శ్రీరంగధాముని సేవ కీర్తనములు మంగళారతుల్ రంగుమీఱఁ,
దనచేఁ బంచరత్నంబులు మఱియును శ్రీకిరంబులు నైన సీసములును

రచియించి వేగమే రంగోత్సవంబునఁ జదివిన నారాజు సంతసించి
గావించి మన్నించి రామకవిశ్రేష్ఠ రంగనాథుని పేర రమ్యముగను
శతకమొక్కటి రచియింపు సాంద్రమతిని ననఁగ రచియింపఁబూనితి ననఘ దీని"

ఈ తిరుమలదేవరాయలు—అళియరామరాయలతమ్ముఁడు. వీరు శ్రీకృష్ణదేవరాయల యల్లుండ్రు. అతని కుమార్తెలలో తిరుమలాంబ యను మొదటియామె నళియరామరాయలును రెండవకుమార్తె యయిన వేంగళాంబను తిరుమలదేవరాయలును బెండ్లియాడిరి.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు క్రీ॥ శ॥ 1530 సం॥ లో మరణింపగానే యతని (సవతి) తమ్ముఁడయిన యచ్యుతదేవరాయలు సింహాసన మెక్కి 1542 వఱకు రాజ్యముచేసెను. అతనికుమారుఁడు వేంకటరాయలు—ముఖ్యమంత్రి యయిన సలకము తిమ్మయ కుట్రచేఁ జనిపోయెను. ఆవల అచ్యుతరాయలతమ్ముఁడయిన సదాశివరాయలు—అళియరామరాయని ప్రోద్బలసహాయములచే రాజయ్యెను. పేరునకు మాత్రము సదాశివరాయలు సార్వభౌముఁడు. కాని, సామ్రాజ్య వ్యవహారములన్నియుఁ దానే చూచుకొనువాఁడు. తుద కతఁడు సదాశివరాయలను ఖైదుచేసి, తానే రాజయిపరిపాలించుచు, క్రీ॥ శ॥ 1565 లో జరిగిన తాళికోట యుద్ధమున మరణించెను. ఇతని తమ్ముఁడు (ఈశతకములోఁ బేర్కొనబడిన వాఁడు) తిరుమలదేవరాయలుకూడ నీయుద్ధములో నొకకన్నుపోఁగొట్టుకొనెను. ఈవిషయము నొకకవి చమత్కారముగా వర్ణించుచు నొక చాటువు చెప్పినాఁడు.

"అన్నాతిఁ గూడ హరుఁడగు, నన్నాతిని గూడకున్న నసురగురుండౌ,
నన్నా! తిరుమలరాయఁడు కన్నొక్కటి లేదు కాని కంతుఁడు గాడే"

సదాశివరాయ లీతిరుమలరాయల సాయముతో రామరాయల తరువాత మూఁడేండ్లు (1565—1568) పాలించెను. కాని తిరుమలరాయఁ డతనిని చంపి తానే రాజయినాఁడు.

విజయనగర వినాశనము కాఁగానే తిరుమలదేవరాయలు పెనుగొండకు సదాశివరాయలతోఁ గూడ వచ్చి దానిని ప్రధాననగరముగాఁ జేసికొన్నట్లు తెలియుచున్నది. సదాశివదేవరాయలతోఁ దుళువవంశ మంతరించి తిరుమలదేవరాయలతో నార్వీటివంశపరిపాలన మారంభమైనది.

అయినను విజయనగరము శిథిలమైన యొకయేడాదినుండికి సక్రమముగనే సదాశివరాయల పాలన సాగుచువచ్చిన సూచనలు కనబడుచున్నవి. ఈశతకకాలమునకు రాజవంశీయులందఱు పెనుగొండకు వచ్చి చేరినను వారికి 'విజయనగరసామ్రాజ్యాధీశు'లను పట్టము మాత్రము తొలఁగిపోలేదు. సదాశివరాయల మరణానంతరమే యీశతకము వ్రాయఁబడినట్లు.

"భూమి దేవేంద్రుఁడనమించు పురుషవర్యుఁ డప్పురంబును బాలించు నమలమతిని"

అని తిరుమలరాయఁడే దానిని పాలించుచుండిన ట్లేర్పడుచున్నది.

ఇంకొక విశేషమేమనఁ బెనుగొండ క్రొత్తగా ముఖ్యనగరమయినను దానిని వర్ణింపక యీకవి విజయనగరమునే తనశతకమునఁ బొగడినాఁడు. ఈశతకకవికాలమునకు—ననఁగా—16–వశతాబ్దముత్తరార్ధమునకు (మహమ్మదీయులదుండగములకుఁ బాలుపడినప్పటికిని) ఆమహానగరము వన్నెతఱుగని స్థితిలోనే యుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఈక్రిందిపద్యములు గమనింపుఁడు.

"ఏరచియించెదు నీకృతి నాలింపు, ఘనమగు కర్ణాటకాఖ్యదేశ
ప్రాంతపు శ్రీవిరూపాక్షుంబు చేరువ ధరణీలలామము దర్పణంబో
యనఁగ విద్యానగర మను పురంబుండు, నద్దానిచెంతను సిద్ధమైన
తోయసంయుతమగునట్టి తుంగభద్ర వెలయు, నుత్తరవాహిని విమలచరిత"

"అప్పట్టణమునుట్టు నగడితకోటలభంగి పర్వతములు ప్రబలియుండు,
వాలి భండారంబు, మేలిమా మేగోట, తారపర్వతమును దనరుచుండు,
చింతామణిస్వామి సిద్ధాశ్రమంబును గపిలాశ్రమంబును గాంతి నమరు,
నవవిధ బృందావనంబులు విలసిల్లు, ప్రత్యక్షమహిమలు ప్రజలెఱుంగ,
నిట్టి పుణ్యాశ్రమంబుల నెలమి గాంచి, దక్షిణపుఁగాశి యని యది ధరణి నెగడు"

విను మప్పురమ్మందు విధమెల్ల వివరింతు వివిధశృంగారముల్ వెలయునట్టి
కోటలు పేటలు నాటకశాలలు వాటంబులైన కవాటములును
వేదపారగులగు విప్రజనంబులు, పండితాళియుఁ గవుల్, పాఠకులును,
విలువిద్య లాఘవ వివిధ లక్ష్యంబులఁ బనుపడ సాధించు బాహుజులును,
హరుని సఖుమించు వైశ్యులు, సరసజనులు వెలయ, విభవోన్నతిని మించు వేడ్కతోడ"

ఈశతకములో 101 సీసపద్యములున్నవి. ఎత్తుగీతిలోని కడపటి రెండుపాదములు మకుటము:—

"గజపురంధామ శృంగారకలితసోమ మంగళోద్దామ శ్రీగవిరంగధామ!"

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన గజపురమేదో తెలియుటలేదు. కాని గవి రంగధాముని గూర్చిమాత్రము కొంతవఱకు బోధపడుచున్నది.

ఈగవిరంగధాముని, గవిరంగస్వామి—గవిరంగవిఠలుఁడు— అనియు నందురు. ఈ 'గవి' యను ప్రదేశ ముత్తమపుణ్యక్షేత్రమని పెద్దలు చెప్పుదురు. అనంతపురంజిల్లా, హిందూపురం తాలూకా, 'చలి వేందల' యను గ్రామ సమీపములో నొక గుట్ట యున్నది. దానికే మత్స్యగిరి యను మఱియొక పేరు కూడ కలదఁట. ఆపర్వతమందలి యొక గుహలో 'రంగనాథస్వామి' విగ్రహమున్నది. అక్కడనే శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యస్వామి సన్నిధికూడ కలదు. యాత్రికు లహరహ మక్కడికి వచ్చుచుందురు. బహుశా యిదే కవి స్థల దైవతములు కావచ్చును. పైఁగా రాజధానియైన పెనుగొండ, (ఇదియు ననంతపురము జిల్లా లోనిదే) ఈక్షేత్రమునకు సమీపములో నున్నదని తెలియుచున్నది.

ఇఁక "గజపురంధామ"—యని కవిచెప్పిన గజపురమునుగూర్చి యించుక యాలోచింతము. తిరుమలదేవరాయల వంశీయులు కొంద అతని యనంతరము పెనుగొండను విడిచిపెట్టి చంద్రగిరి చేరి, దానినే తమ ముఖ్యపట్టణముగాఁ జేసికొనిరి. మహమ్మదీయుల విజృంభణము పెనుగొండప్రాంతములలో, ననఁగా దత్తమండలములలో సహింపరాని దయినది. అట్టియెడ రాయలవంశస్థులకు దాని నరికట్టునంత సమర్థత లేకపోవుటయే యందులకుఁ గారణము. ఆతరువాత విదేశీయులు వ్యాపారార్థము వచ్చి దేశములో విస్తరించిరి. అట్టి సమయములో చంద్రగిరి పాలకులయిన రాయల వంశస్థులు 'ఆనెగొంది' చేరి యక్కడ తమ పాలన సాగింపఁ బూనుకొనిరి. ఈయానెగొంది యనునది కన్నడ పదముగాఁ దోఁచుచున్నది. ఆపక్షమున 'ఆనె' అనునది 'గజ' శబ్దము నకు 'గొంది' అనునది 'గవి' పదమునకుఁ గన్నడమగునా? ఇది యరవ మున 'ఆనెగవని' యగును. చెన్నపురిలోని "ఎలిఫెంట్ గేట్" 'Elephant gate' అను నింగ్లీషుపదమునకు 'ఆనెగవని' యని యఱవమునఁ బ్రచారముండుట మన మెఱుఁగుదుము.

శతకమకుటములో మొదట 'గజపురంధామ' యని, కడపట శ్రీ 'గవిరంగధామ' యని కవిచెప్పినాఁడు. ఈవిషయములో నింకను సమగ్రమయిన పరిశోధనలు జరుగవలసియున్నవి.

ఏది యెట్లయినను, కవికాలమునకు జీవించి, యతనిని ప్రోత్సాహపఱచిన తిరుమలరాయఁడు పెనుగొండనే ముఖ్యనగరముగా నేలుచుండెను. కాని, చంద్రగిరి, ఆనెగొందులలో నతఁడుండినట్లు కాని, అక్కడనుండి తన సార్వభౌమత్వము సాగించినట్లుగాని చరిత్రాధారములు కనఁబడుటలేదు. కనుక పూర్వోక్తమయిన గవి రంగధాముని క్షేత్రము పెనుగొండ ప్రాంతము (అనంతపురముజిల్లా) లోనిదే. అప్పటికింకను విజయనగర సామ్రాజ్యాధిపత్యము తిరుమలరాయనికి (నామమాత్రముగ) నుండి యుండును. కనుక నే కవి యతఁడు వసించుచుండిన పెనుగొండ రాజనివాసస్థానమయినను బ్రఖ్యాతి చెందిన విజయనగర వైభవమునే తనపద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు.

ఇఁక శతకమునుగూర్చి, యందలి విశేషములనుగూర్చి కొంత పరిశీలింతము.

ఈశతక మంత ప్రౌఢమైనది కాదని ముందే చెప్పియున్నాను. అచ్చుతప్పులకంటె రచయిత చేసిన తప్పులే విశేషముగాఁ గనఁబడుచున్నవి. అవి వ్యాకరణమునకు సంబంధించినవి; కాని కవిభావము లద్భుతములుగా నున్నవి. మఱియు నరసింహశతకము (శేషప్ప కృతము) లో నీశతకపద్యముల యనుకరణము లున్నవి.

"సరసిజాపతి నీదుచరితంబు వర్ణింప నలినగర్భునకైన నలవికాదు,
నరుఁడ నేనిన్నెన్న దరమౌనె నాకును బంచకావ్యంబుల పఠనలేదు
అమరనైషధముల నభ్యసింపఁగలేదు ఆంధ్రగీర్వాణంబు లరయలేదు
గణ లక్షణ ప్రాసక్రమము తెలియఁగలేదు వేదపురాణము ల్వెదుకలేదు
నుతుకృపాలబ్ధ వగముచే గూఢభక్తి నిన్ను నుతిచేయఁ బూనితి నీరజాక్ష ॥"

—(గవిరంగ)

"పద్మలోచన సీసపద్యముల్ నీమీఁదఁ జెప్పఁబూనితినయ్య చిత్తగింపు
గణయతిప్రాసలక్షణము చూడఁగలేదు పంచకావ్యశ్లోక పఠనలేదు
అమరకాండ త్రయం బరయఁ జూడఁగలేదు శాస్త్రీయగ్రంథముల్ చదువలేదు
నీకటాక్షంబున నేరచించెదఁగాని ప్రజ్ఞ నాయది కాదు ప్రస్తుతింప"

—(నరసింహ)

"నే నెంత వేఁడిన నీకేలదయరాదు పలుకకుండెద వీవు పంతమటర
పంతగించుటకు నేఁబగనేమిచేసితి పాటించినాతోడఁ బలుకరాదె
పలికినంతనె నీకు భాగ్యంబుపోవునా పరఁగ నన్నేలుట భాగ్యమటర"

—(గవిరంగ)

"నే నెంత వేడిన నీ కేల దయరాదు పలుమాఱు పిలిచిన పలుకవేమి
పలికిన నీకున్న పదవేమిపోవు, నీమోమైన పొడసూపవేమి నాకు" —(నరసింహ)

"నేత్రము ల్నీమూర్తి నెమ్మిఁజూడఁగఁ గోరు వీనులు నీకథల్ వినఁగఁగోరు
ఘ్రాణంబు వనమాల గంధమబ్బఁగఁ గోరు జిహ్వ నీభజనంబు చేయఁగోరు
కరములు నీపాదకమలపూజలు గోరు దనువు నీసంస్పర్శఁ దవులఁగోరు
చరణము ల్నీచుట్టు దిరుగఁగాఁ గోరుచు మనసు నీధ్యానంబు మరగఁగోరు"
—(గవిరంగ)

"వదనంబు నీనామభజనఁ గోరుచునుండు జిహ్వ నీకీర్తనల్ సేయఁగోరు
హస్తయుగ్మంబు నిన్నర్చింపఁ గోరును గర్ణము ల్నీమీఁది కథలుగోరు
తనువునీ సేవయే ఘనముగాఁ గోరును నయనము ల్నీదర్శనంబుఁగోరు
మూర్ధంబు నీపాదములు ప్రముక్కఁగాఁగోరు ఆత్మ నీదైయుండు నరసిచూడ"
—(నరసింహ)

"నీమేని కాంతికి నీడుగా గర్వించి సరిగాక మేఘంబు సనియెదివికి,
నీ నెమ్మొగంబున కేను నీడనిపొంగి సరిగాక పద్మారి సన్నమయ్యె
నీగళంబునకును నేను సాటినటంచు సరిగాక చిందంబుశరధిచేరె
నీలోచనములకు నీడని జలజముల్ సరిగాక వేగను సరసిఁజొచ్చె"

"నీశ్రోత్రముల మేము నిరసింతుమని మించి శ్రీకారములు వ్రాఁతఁ జిక్కువడియె
నీఘ్రాణమున కేము నెఱి సమంబనివచ్చి చెదరి చంపకములు చెట్లకెక్కె
నీదు చెక్కిళ్లకు నీడుగా నేరక దారువు జొచ్చెను దర్పణంబు" —(గవిరంగ)

విష్ణుదేవుని శరీరావయవ వర్ణనములు పైరీతి నీకవి యైదు పద్యములలోఁ జేసియున్నాఁడు. వాని ననుకరించుచు నరసింహశతక కర్త బహులౌక్యముగా నొక్కపద్యములో నిమిడ్చినాఁడు.

"జీమూతవర్ణ నీమోముతో సరిరాక కమలారి యతికళంకమునఁ బడియె
సొగసైన నీనేత్రయుగముతో సరిరాక నళినబృందము నీళ్లనడుమఁ జేరె
కరిరాజవరద, నీగళముతో సరిరాక పెద్దశంఖము బొబ్బపెట్టఁదొడఁగె
శ్రీపతి నీదివ్యరూపుతో సరిరాక పుష్పబాణుఁడు నీకుఁ బుత్రుఁడయ్యె"
—(నరసింహ)

"దండంబు నీకును చండపరాక్రమ దండంబు నీకు నుద్దండభీమ" —(గవిరంగ)

"దనుజసంహార చక్రధర నీకుదండంబు నిందిరాపతి నీకు వందనంబు"
—(నరసింహ)

"రాతి నాతిగఁజేయ రమణి నీకేమిచ్చె, కుబ్జ నీకేపాటి గుఱ్ఱములిడె,
నంబరీషుండెట్టి యధికారమొసఁగెను, గుహుఁడు నీకేపాటి గొడుగులిచ్చె,
మద్దులు నీకెంత మాన్యంబొసంగెను గజరాజు నీకేటి కట్నమిచ్చె" —([illegible])

ఇట్టి పద్యము మఱియొకటియుఁ గలదు. దీని ననుసరించిన నరసింహ శతకపద్యము :—

"ప్రహ్లాదుఁ డేపాటి పైఁడికానుకలిచ్చె మదగజం బెన్నిచ్చె మౌక్తికములు
నారదుం డెన్నిచ్చె నగలు గొన్నంబు లహల్య నీకేయగ్రహారమిచ్చె
పంచపాండవు లేమి లంచమిచ్చిరి నీకు ద్రౌపది నీకెంత ద్రవ్యమిచ్చె"

—(నరసింహ)

ఇట్టి భావసాదృశ్యయుతపద్యములు రెండుశతకములలోను చాల కనఁబడుచున్నవి. అంతియకాక యడిదమునూరకవి రామలింగేశశతకమునుండియు, నరసింహశతకకవి కొన్ని యనుకరణములను గ్రహించి యున్నాఁడు. నరసింహశతకకవిచరిత్ర విమర్శనములో నీవిషయమును విపులముగాఁ జర్చించియున్నాను. కనుక నీముగ్గురు కవుల జీవితకాలముల ననుసరించి, కవి రంగనాథశతకము మొదటిదిగను, రామలింగేశ శతకము రెండవదిగను, నరసింహశతకము మూడవదిగను స్పష్టమగు చున్నది.

ఈ 'కవిరంగనాథ' శతకములోని 101 పద్యములను విషయ విభాగములక్రింద వేఱుపఱచిన నీదిగువ సూచించినరీతిగా పద్యసంఖ్య లేర్పడఁగలవు :—

12\. వేదాంతము—ఇందచలస్వరూపము, పాంచ భౌతికవివరణము, సాంఖ్యము, శుశ్రూషావిధానము, హృదయహంసనటనఫలితము, నాద బిందుకళాస్వరూపములు, గురుప్రభావము, మాయాస్వరూపము, ఇంద్రియస్వభావము, అచలయోగము, అద్వైత సిద్ధాంతము, మొదలగునవి. ... 65—101

ఈశతకములో కవి వివరించిన చతుర్విధశుశ్రూషలు గమనింపఁదగినవి :—

"నాల్గుశుశ్రూషల నయముగ వేర్వేఱ వివరించి తెల్పెద విమలహృదయ
కోరినద్రవ్యంబుఁ గూర్చియొసంగుట యాత్మశుశ్రూషనా నార్యులంద్రు
పరఁగ నభ్యంగన పాదసేవలొనర్చు నది యంగశుశ్రూష యనఁగఁ బరఁగు
పదపడి వనమతపాలనంబొనరింప నది స్థానశుశ్రూష యంద్రు బుధులు
తల్లిదండ్రియు దైవంబు దాత ధనము పరమగురుఁడంచు సేవింప భావమంద్రు"

కవియొక్క వేదాంత పరిజ్ఞానమున కొక్క పద్యము మచ్చుకుఁజూపుదును.

"ఒండవలంబించి యొనర రెంటిని నిల్పి మూఁటిని విడనాడి ముదముఁజెంది
నాల్గింటి గుదియించి నయముగా నేనిఁటి బాఱనీయక లోనఁ బదిలపరచి
నాఱిఁటి నడఁగించి యేఱు పాఱఁగఁద్రోలి యాటిపై నెక్కి యనలఁజేరి
ఏటిని నేడించి, యెనిమిది తెగటార్చి తొమ్మిది వాకిండ్లఁ ద్వరగ దాఁటి,
పదిటి నడఁగించి, పదునొకం డెదను దెలిసి పరఁగ ద్వాదశ మెఱుఁగ నీభక్తుఁడగును॥"

ఇతని శబ్దాలంకారప్రియత్వమున కొక్క పద్యముదాహరణము.

జ్ఞానరా, ముక్తినిధానరా యాత్మసంధానరా యమల ప్రధానరార,
కాంతిరా కమలాలదొంతిరా పువ్వులబంతిరా ఘననీలకాంతిరార
సొమ్మురా యాణిముత్యమ్మురా మూర్తివంతమ్మురా మునులపదమ్మురార,
ముద్దురా, మానులపద్దురా, పాపాలహద్దురా, హంతకజిద్దు (త్తు) రార,
సద్దుసేయక నన్నేలు మొద్దికగను కద్దులేదనవలవ దీప్రొద్దునీవు"

కవిత్వము లాక్షణికముగా లేకపోయినను, ధార ధారాళమైనది. వ్యాకరణ దోషములు ఛందోదోషములు కనబడుచున్నవి. ఇతని కఖండయతులు సమ్మతమైనవే, కొన్నిచోట్ల గణభంగములున్నను, నవి కవికృతములుగాక, ప్రతులు వ్రాసికొనినవారి వని చెప్పుటకు సందేహము లేదు. వేదాంత జిజ్ఞాసువులు, సాంఖ్యయోగప్రియులు చదువఁదగిన శతకమియ్యది.

వేమన

(క్రీ. శ. 1565—1625)

"విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ" అని పద్యాలకు మకుటముఁ బ్రయోగించుకొనుటచేత,—కర్తృత్వమును గూర్చిన శంక యప్రాప్తమయినది. కాని, యతని కుల, స్థల కాలాదులనుగూర్చి కొంచెము చర్చింపవలసిన యవసరము లేకపోలేదు.

"వేమన రెడ్డివంశీయుఁడని, దత్తమండలములలోని కటారుపల్లెలో మరణించెననియుఁ, గొండసీమనివాసియనియుఁ జరిత్రకారుల యభిప్రాయము. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1540 మొదలు 1600 లోఁగా నుండి యుండెను"—అని వావిళ్లవారి శతకపీఠిక. కాని, పైవానికిఁ దగిన యాధారములు చూపలేదు.

ఈసందర్భమున మన తెలుఁగుభాషలోఁ బరిచితి గడించి — వేమనపద్యముల నాంగ్లములో ననువదించి ప్రకటించిన సి. పి. బ్రౌను దొరగారు—అతని దేశకాలాదులం గూర్చి—వ్రాసిన యంశములు సహితమించుక పరిశీలించుట యుక్తము.*

ఇతనికులమునుగూర్చి చారిత్రకవిమర్శకులలో భేదాభిప్రాయములు ఏమాత్రము లేవు. కాలమునుగూర్చికూడ, దరిదాఁపుగా నందఱు నేకీభవింతురు. ఎటుతిరిగి, స్థలమునుగూర్చి భేదములు కనిపించుచున్నవి.

ఇతని జన్మస్థలముగా బ్రౌనుదొర పేర్కొన్న 'చిట్వేలి' — నిర్యాణస్థలముగా వావిళ్లవారు పేర్కొన్న 'కటారుపల్లె'—ఈరెండును

---

* "He was by birth a 'Capu' or farmer. Some assert that he belonged to the family of Anavema Reddy, a chief in the Candarnul (or Curnool) country; and the brother of the Poet is said to have commanded the fort of Gandicota. Some believe him to have been a native of Cristipadu in Candarnul: others of Inaconda in Guntur; and I have also heard that he was born at Chitvel; but I have had opportunities of enquiring at all these places and have, afterall, gained no information whatever. Yet his dialect in a few passages renders it probable that Vemana was a native of the South Western Parts of Telingana, and it is believed that he lived about the beginning of the seventeenth century of our era.

కడపమండలమునకుఁ జెందినవే. కనుక నితఁడు కడపజిల్లావాఁడనుట సమంజసము. కాని, యితని నివాసస్థలముగా వావిళ్లవారు పేర్కొన్న "కొండసీమ" యనునది యెక్కడనున్నదో, కొండగుర్తుగానైనను చూపలేదు.

వేమన—యోగియైన తరువాత "గ్రామైకరాత్రం, దినమేక భుక్తం"—గా దేశసంచారముచేసి యుండవచ్చును. అప్పుడు, తెలంగాణములోను, దత్తమండలములలోను నతని యుపదేశప్రచారము బాగుగా సాగియుండవచ్చును. దాని ఫలితముగా నతనిశిష్యవర్గము, బ్రౌనుదొర చెప్పిన క్రిష్టిపాడు, వినుకొండ గ్రామాలలో విస్తరించి "వేమనమఠములను స్థాపించియుండును. అట్టి స్థలములలో వేమన నెలల కొలఁది శిష్యజనోద్ధరణార్థము వసించినంతమాత్రాన—నవి వాస స్థలములని చెప్పుటకు వీలుండదు.

"కటారుపల్లె"లో నేఁటికిఁగూడ వేమనసమాధి, యతనిమఠము ఉన్నవి. కాని, యీకటార్లపల్లె వేమన అసలు వేమన కాఁడని శ్రీరాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు.*

కాని జనవాక్యముమాత్ర మాద్వైవిధ్యమునకు భిన్నముగ నున్నది. ఏటేట వేమన సమాధియయిన దినమునఁ గటారుపల్లెలోఁ బెద్దయుత్సవము జరుగుట — యాత్రికులు వచ్చుట — మ్రొక్కులు చెల్లించుట—సంప్రదాయముగా వచ్చుచున్న యాచారము. చిత్తూరి ప్రాంతాలలోఁగూడ వేమనశిష్యపరంపరలోనివా రిప్పటికి నున్నారు.

విషయ మిట్లుండ సామాన్యుఁడగు వేమన నామాంచితుఁ డెవఁడో. కటారుపల్లె వాఁడేయయి, యతనికే యింతటి మహోత్సవ మేటేట జరుగుచోఁ, గేవలము దన సిద్ధాంతప్రచారము నిమిత్తము, విసుగువిరామములేక — తెలంగాణా, దత్తమండల ప్రాంతాలలో సంచారము సేయుచుండిన వేమనపద్యకర్త—గతి యేమయియుండ వలెను. అతనికిఁగూడ నిట్టిసమాధియుఁ, బూజాపురస్కారము లెక్కడ నేని ఉండవలెనుగదా! అట్టిది యున్నట్లింతవఱ కేపరిశోధకులును

---

* చూడుఁడు :—

శ్రీరాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారి— వేమన (రెండవప్రచురణము)—పుటలు :— 36 నుండి 42 వఱకు.

సూచనగానైనను దెలుపలేదు. ప్రఖ్యాతుఁడగు (అసలు) వేమనకు లేనిమర్యాదలు, ఈకృతక వేమనకుఁ గలిగినవనుట వింతలలోవింత!

కేవలము తలతోఁక లేని పుక్కిటిపురాణము చూపుచుఁ భ్రాంతీయాభిమానముతో— నెల్లూరు (కొండవీటి) రెడ్లవంశమునకుఁ జెందిన వేమనపద్యకర్తకాక మఱియొక వేమన (కటారుపల్లెలోని యతఁడు) కడపమండలమునఁ బ్రఖ్యాతివహించిన యతఁడుండెననుట (నల్లచెఱువు పూజారి చెప్పినను, కటారుపల్లె ధర్మకర్త చెప్పినను) విశ్వాసార్హము గాదని యే నాయభిప్రాయము. వారుచూపు తాటాకులగ్రంథము అంతకంటె నమ్మఁదగినదికాదు. ఈవిషయమును శ్రీరాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారును సమ్మతించుచున్నారు.

ఇప్పటికిని నెల్లూరులోను—దత్తమండలములలోను తెలంగాణా ప్రాంతములలోను నివసించు వేమన శిష్యులెల్లరు కటారుపల్లె వేమయ్యాయన్న—(వేమనపద్యాలు వ్రాసిన) వేమన్న అనియే భావించువారు. కావున వేమనభక్తులైన వీరెల్లఁ దమతమ యూళ్లలోఁ దమగురువుపేర మఠములు (శ్రీరామభజన మందిరములవలె) నిర్మించికొని వసించుచు, ఎక్కువకాలము గ్రామసంచారములతోఁ గడపుచుఁ బొట్టపోసికొనుచుందురు.

అట్లు వీ రేఁగుగ్రామములలో వీరి కుత్సవములు ఊరేగింపులు జరుగుటయుఁగలదు. వీరు తమ ప్రభావమును అగ్నిత్రొక్కుట మొదలగు నసామాన్యకార్యములతోఁ జూపుట సర్వసాధారణము.

రాత్రికాఁగానే దివ్వెటీలిరువంకల బారులుతీరి నడుచుచుండ, తుడుములు తప్పెటలు మొదలగువానిరణగుణధ్వనులతో వేమనమెఱవణి, యూరి చివరి యే దేని దేవాలయమునుండి బయలుదేఱును. ఆవెనుక ఇత్తడి కఱ్ఱల చోపుదారులు, నెమలికుంచెలు పట్టుకొనినవారు, ధూపములు వేయువారు, నడుతురు, చివర నొక బక్కగుఱ్ఱము మీఁద—పచ్చనిఅంగరఖా, పెద్దతలగుడ్డ—కొన్నిపూసలదండలు—విభూతి ధరించిన పురుషవిగ్రహము కనఁబడును. అది యూరుచుట్టుకొని, మరల దేవాలయముచేరఁగానే—అంతకుమున్ దే — యక్కడ సిద్ధముచేయఁబడిన యగ్నిగుండమున వేమయ్యగారి బక్కగుఱ్ఱము వాద్య

శబ్దములకుఁ దగినట్లు లయతప్పకుండ 'కదం' త్రొక్కుటతో నుత్సవము సమాప్తమగును.

ఇట్టి 'వేమయ్య'లు—వేమన శిష్యపరంపరలోనివారు చాల మంది యిప్పటికిని కడప కర్నూలు మండల గ్రామములలో సంచారములు చేయుచు యాచనతో జీవించుచున్నారు. తప్పక వీరిలో నొక్కొక్కరికి నొక్కొక్క బక్క గుఱ్ఱముండును. వానికి గడ్డి, తామే మైదానములకు వెడలి—వేమయ్యలు—సేకరించుకొనివచ్చి—తెనాలి రామలింగనివలె—వానిని పెంచుచుందురు—అవి పండుకొనిన లేవవు; లేచిన నడువవు; నడచినను నాలుగడుగులు సాగవు; మరల పండుకొనును. వేమయ్య దిగివచ్చి, తోఁకపట్టుకొని, యదలించి లేపునప్పటికి బ్రహ్మప్రళయము. మఱి దానిమీఁద స్వారిచేసికొనుచు, గ్రామములో ప్రవేశించకున్న వేమయ్య ప్రతిష్ఠకు లోపము. ఈకథ చాలదూరము ఇట్లు పెంచుట దేనికని విసుగొందుదు రేమో పాఠకులు. ఇదిగో—"ప్రకృతమనుసరామః"

నాప్రత్యక్షానుభవమునుబట్టి—కడపమండలవాసుల జనశ్రుతిని బట్టి—కతారు పల్లె మఠమునుబట్టి — వేమన్న కడపమండలస్థుఁడే యనుటలోను; నతని శిష్యవర్గము నేఁటికిని పరంపరగా గురువాక్యమును బాటించుచున్నారనుటలోను నెవ్వరికిని సంశయ ముండనక్కఱ లేదు. వేమన మఠములకు (త్రిమతస్థుల మఠములవలె) ఆస్తిపాస్తులు లేవు. శిష్యులు "కరతల భిక్ష స్తరుతలవాసః" అను గురువుగారి జీవిత విధానము నక్షరాలా అనుసరించుచున్నారు.

కొండవీడు, రాజమహేంద్రవర రెడ్డిరాజ్యములు పదునైదవ శతాబ్ద ప్రథమపాదమునకే యస్తమించినవి. కొండవీటి యనవేమారెడ్డి వంశము వాఁడగు రాచవేమారెడ్డి యనంతర మారాజవంశమువారు పడమటిసీమకు వలసివచ్చినారనుట కాధారములుగలవు.

అట్లు వచ్చిన యారాజకుటుంబములోనివాఁడే మన వేమన. కాని రాజ్యభ్రష్టులైన కారణమున—వారిప్రఖ్యాతి వేమననాఁటికి అడుగంటినది. కావున వేమనతండ్రి యెవఁడో చెప్పఁజాలము. కాని రాచవేమన తమ్ముఁడుమాత్రము గాఁడు. అతని జ్ఞాతులలో నెవనికేని ప్రపౌత్రుఁడు

కావచ్చును. రాచవేమనకును యోగివేమనకు నడుమ మూఁడుతరముల అంతరమున్నది.

ఈసందర్భమున, బ్రౌనుదొరగారి వాక్యములు, కటారుపల్లెలోని నిదర్శనములు, వేమనశిష్యుల ప్రచారములు కూడ వేమన నివాసస్థలము దత్తమండలములలో—తత్రాపి—కడపమండలములో నిశ్చయముగా నుండియుండవలయునన్న వాదమునకే యుపబలకములుగా నున్నవి.

అసలువిషయము లిట్లుండగా, వావిళ్లవారి "వేమనపద్యములు" అనుగ్రంథములోని శ్రీశేషాద్రిరమణకవుల "వేమనజీవితము"—అను నుపోద్ఘాతమున నీక్రిందివిధముగా వ్రాసిరి.

"ఊరు కొండవీడు నునికి పశ్చిమవీధి మూఁగచింతపల్లె మొదటియిల్లు
ఎడ్డె రెడ్డి కులము దేమని తెలుపుము"

ఈపద్యమువలన వేమన జన్మస్థానము వంగవోలు తాలూకాలోని మూఁగచింతపల్లి యనియుఁ, గొండవీడు పిదప నివాసస్థలమనియుఁ దెలియుచున్నది—అని యొకవంక వ్రాయుచు నొకపుట దాఁటగనే —"వేమనకవి దత్తమండలములోనిదగు కదిరి చెంతఁ గల కటారు పల్లెలోఁ బుట్టి, యచటనే మరణించెనని తెలియుచున్నది." అని మఱి యొకవంక లిఖించిరి. ఈయభిప్రాయ ద్వైవిధ్య ప్రకటనచే స్వవచన వ్యాఘాత మేర్పడినది. వీనిలో నేదినిజము?—

ఇది యిట్లుండగా వేమన కొండవీటిరెడ్లవంశమునకు సంబంధించినవాఁడు కాఁడనుటకు శ్రీశేషాద్రిరమణకవులీ "వేమనజీవితము" లోనే యొకవింతవాదమును లేవదీసిరి—చూడుఁడు :—

"ఈకవి వంశీయులమని చెప్పుకొను కటారిపల్లె ప్రాంతస్థులు పాకనాటిరెడ్లగుటవలన వేమనయుఁ బాకనాటిరెడ్డియనియు, నుత్తర వయస్సులోఁ గటారుపల్లెలో ప్రసిద్ధిపొందెననియు నిశ్చయింపవీలగుచున్నది... వేమన కొండవీటిరెడ్డిరాజుల కుటుంబములోనివాఁడుకాఁడు. కొండవీటిరెడ్డిరాజులు పంటరెడ్లు. వేమనకవిపాకనాటిరెడ్డి. కాన బాంధవ్యసంబంధముండఁజాలదు."

ఇందలి సత్యాసత్యములనుగూర్చి యించుక చర్చింతము — లోకములో మహాపురుషుఁడుగా గణుతికెక్కినవాఁ డెవఁడైన నుండినఁ

దమవాఁడుగాఁ బ్రకటించుకొనుట ప్రతిమానవునికి సహజము. కవులు కూడఁ బ్రసిద్ధిపొందినవారైన నీయవస్థ తప్పదు. శ్రీచేమకూర వేంకట కవి రామరాజభూషణుఁడు మొదలగువారి కులములవిషయములో నిట్టిరగడ లిదివఱకు జరిగినవికదా! కులములకు కులములే మార్చు విమర్శకుల కొకకులములో నుండు నవాంతర శాఖాభేదములకు మార్పు తెచ్చి, తమయభిప్రాయమున కభిన్నముగ వ్రాయుట దోషమనిపించ దేమో! కనుకి దీనినిఁబట్టి కటారుపల్లెప్రాంతీయులైన పాకనాటిరెడ్లు "వేమన్న"ను దమవాఁడనుకొనుట న్యాయమే!—వేమన పంటరెడ్డి ప్రభువులవంశమునకుఁ జెందినవాఁడని పరిశోధకులలోఁ జాలమంది చెప్పిన విషయము సత్యమే. సత్యదూరమైన స్వాభిమానజనితప్రవాదము ప్రమాణము కాదు ; కాఁజాలదు.

ఇఁక "శతకకవులచరిత్ర"లో వంగూరుసుబ్బారావుగారు వేమన స్థలవిషయమునుగూర్చి చర్చించుచు పై "ఊరుకొండవీడు" అను పద్యమునే యుదాహరించి, దానికిఁ బాఠాంతరముగా నుండుపద్యమిం కొకటికూడ నీక్రింది విధముగా నుటంకించిరి.

"ఊరుకొండవీడు నునికిపశ్చిమవీధి మూగచింతపల్లె మొదటియూరు
అరసి చూడవలయు నదె ముక్తి శివుఁడయా"

ఈపద్యము నాధారముగాఁ జేసికొని శ్రీసుబ్బారావుగారిచ్చిన యభిప్రాయఁగూడ గమనింపఁదగినదే :—"వేమన్న స్పష్టముగఁ దనది కొండవీడని చెప్పుకొనినను, సమాధి కటారుపల్లెలో నుండుటచే నీతఁడు కడపటిదినములు కటారుపల్లెలో గడపెనని కొందఱూహించుచున్నారు. ఇది సత్యమే కావచ్చును."

శ్రీసుబ్బారావుగారిచ్చిన పాఠాంతరపద్యమే వేమనది. శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు చెప్పినది పండితులు పరిష్కరించిన కృతకపద్యము. చాలప్రతులలో (అముద్రితములలోఁగూడ)—"ఎడ్డెరెడ్డికుల మదేమని తెలుపుదు"—అనుపాదమునకు బదులుగా "అరసిచూడవలయు నదె ముక్తి శివుడయా"—యను పాఠమే కనిపించుచున్నది. దీనినిఁ బట్టి శ్రీ సుబ్బారావుగారు "వేమన్న స్పష్టముగఁ దనది కొండవీడని చెప్పికొనినను"—అని యెట్లు వ్రాయఁగలిగిరో వారికే యెఱుక.

ఏలయనఁగా, పైపద్యమున వేమన తనవాసస్థలమునుగూర్చి కాక, యేదో గుప్తభావమును సాంకేతికముగా నిమిడ్చియున్నాఁడు. నాకు చూడగా—దాని భావ మీక్రిందిదని తోఁచుచున్నది.

వేమన (శివ) యోగిగా చాలపద్యములవలన తెలియుచుండుట చేత :—'కొండవీడు' — అనఁగా కైలాసమని ; అది తన్నిర్దిష్టమైన "ఊరు"—అని ; ప్రస్తుతము తన "ఉనికి" దానికి (వెనుకటి—గోచరంపని) "పశ్చిమవీధి" (నరలోకము) అని ; ఆయూరిని పొందుటకు మొదట మూగచింత (మౌనధ్యానములు) అను పల్లెనుండి పోవలెనని యతని యభిప్రాయమైయుండును. తక్కిన మూఁడవపాదములోని ముక్తిని తరువాత కనుగొనవలెనట. — సులభగ్రాహ్యము. ఊళ్ల పేర్లతోఁ దనగుప్తభావమును గూర్చి యేదియో వేమన్న చెప్పగా, దానిని పట్టుకొని, వేమన్నయే స్పష్టముగాఁ దనది కొండవీడని చెప్పెననుట భ్రమప్రమాదజనితము. "స్వదేశం భువనత్రయం" అను స్థితిలోనుండు యోగికి 'కొండవీడు' — మూగచింతపల్లె — జ్ఞప్తిలోనున్న నగ్గరి ప్రాంతములైనఁ గావచ్చునుగాని, వానిమీఁద (తనజన్మస్థానము లైనా) అభిమానముమాత్ర ముండదు.

మఱి మతికిఁదోఁచినట్లంతయు మన మర్థములు లాగవచ్చును. కాని వేమన భావమదే యని నిర్ధారణ మేమున్నది? యన్న, సమాధానము:— వేమనపద్యములకుఁ బీఠిక వ్రాసిన శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారి వంటి విద్వదగ్రగణ్యుల వాక్యములఁ జూచిన తెలియఁగలదు.*

ఇఁక వేమనకాలమునుగూర్చి యించుక పరిశీలింతము. ఈ విషయమందు శ్రీవంగూరిసుబ్బారావుగారు, శ్రీశేషాద్రిరమణకవులు చాలతికమకలుపడిరి. కవిస్తుతి పద్యములలో నితరకవులు కొందఱు వేమనను బేర్కొనిరని, యాపద్యముల నుదాహరించి, వారికి ముందు వానినిగా వేమనను నిర్ధారణచేయుచు నతనికాలమును క్రీ॥ శ॥ 1540 ప్రాంతమునకుఁ దీసికొనివెళ్లిరి. బ్రౌనుదొరగారు వేమన 17 వ శతా

* "ఇతని పద్యములలోఁ గూటములనఁబడు భావగుప్తము లనేకములు గలవు. ఏ యుద్దేశములతో నివి వ్రాసినాఁడో వచింపలేము... అతని కూటపద్యముల కనేకముల కతఁడే యర్థము వచింపవలసి యున్నది. తొంబదిపాళ్లు నాకర్థము దుర్గ్రాహమని నాయొక్కని యశక్తియైన నంగీకరింపక తప్పదు." —(రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు)

ద్దమువాఁడని, క్యాంబెల్ దొరగారు 16 వ శతాబ్దమువాఁడని, స్థిరీకరించిరి. ఈరెండింటిలోఁ గొంతసత్యము లేకపోలేదు. 15 వ శతాబ్ద పూర్వార్థమునకు రెడ్డిరాజ్యములు చాలవఱకు క్షీణించిపోయినవి. అక్కడక్కడ కొన్నియుండినను, నేదియో సామ్రాజ్యమునకు సామంత మండలముగా నుండినవి. కనుక 16 వ శతాబ్దములో క్రీ॥ శ॥ 1565–70 ప్రాంతములలో వేమన బాల్యయౌవన మధ్యస్థదశలో నుండియుండును. బ్రౌనుదొరగారు చెప్పినట్లతఁడు 17 వ శతాబ్దమున. నఁగా 1620–30 వఱకు జీవించియుండియుండుననుట యుక్తియుక్తము. దీనికి ప్రోద్బలకముగా, వేమన తనపద్యములలో గుంటుపల్లి ముత్తన్నను పేర్కొని యున్నాఁడు. ఈ గుంటుపల్లిముత్తన్నను వేమన బాగుగా నెఱిఁగి యుండును. ఆపద్యమునుబట్టి చూడఁగా ముత్తనామాత్యునియందు వేమనకుఁ జాల గౌరవముకూడ నుండునట్లు తోఁచుచున్నది. అతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1622 సం॥రం చనిపోయినట్లు చరిత్రపరిశోధకులు తేల్చిరి. పై చెప్పిన వేమనకాలమునకు (1620–30) ఇంచుమించు సరిపోవుచున్నది.

వేమన శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు ముందువాఁడని శ్రీవంగూరి సుబ్బారావుగారును క్రీ॥ శ॥ 1520 ప్రాంతమువాఁడని శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులును జూపిన యన్యకవిస్తుత్యాదులు ప్రామాణికములుకావు. ఆకవులు 'వేమ' శబ్దమును (ఒకదానిని) కవి స్తుతిపద్యములలోఁ జేర్చిరేకాని; యీ వేమన యే వేమనయో దృఢముగాఁ దెలియుటలేదు. ప్రసిద్ధిపొందిన ప్రభువులు, విద్వత్కవులు (సంస్కృతాంధ్రములలో) అయిన వేమనలు రెడ్డిరాజులకాలములో ననేకులు మనకుఁ జరిత్రలోఁగనిపింతురు :—
(1) కాటయవేమన, (2) కోమటివేమన, (3) అనవేమన, (4) చినవేమన, (5) రాచవేమన. ఇల్లెందఱోయున్నారు. కోమటివేమన నుద్దండపండితునిగా మనము వినుచున్నాము. అట్టిచో పండితకవుల దృష్టికే మాత్రమెక్కని మనయోగివేమననే కవులుస్తుతించిరనుట సహేతుకము గాదు, సమంజసమునుగాదు. కాఁగా వేమన జీవితకాలము క్రీ॥ శ॥ 1565—1625 వఱకని సంకోచములేకుండ నిర్ణయింపవచ్చును.

వేమనవైరాగ్యము

ఇల్లువిడిచిన వేమన దేశదేశములు సంచారము చేసినాఁడు. ఆ యా ప్రదేశములలోని వింతలు విశేషములు, బాగుఁగా గ్రహించి

నాఁడు. బైరాగులు సాధువులు మొదలగువారితోఁ గలసిమెలసి తిరిగినాఁడు. వారివలన యోగాసనము లభ్యసించినాఁడు. బైరాగి చిట్కాలే కాక, 'హేమకార' విద్యకూడ నేర్పుటకు యోగులనాశ్రయించినాఁడు.

లంబికాశివయోగికి శిష్యుఁడై యాంతరదృష్టి నలవరచుకొని, నైహికము సేవగించుకొన్నాఁడు. క్రమముగా సంగవర్జితుఁడగుటకు ప్రయత్నములు చేసినను నక్కడక్కడఁ బలువురు శిష్యులుపదేశార్థమాతనిచుట్టును జేరసాగిరి. కేవల మవధూతవలెఁ గౌపీనమాత్రధారియై—ద్వంద్వాతీతుఁడై కాలము గడుపఁబూనినాడు.

వేమన కులమునుగూర్చి యొకమాట :—బ్రౌను దొరగారు ఇతనిని వేమారెడ్డి వంశములోని వానినిగా నంగీకరించినను 'జంగము' కులములోఁ గలసినట్లు వచించిరి. *కాని, దీనికాధారము కనఁబడుట లేదు. వేమన తనకాపు (రెడ్డి) కులమునుగూర్చి చాల పొగడుకొనియున్నాడు. "కలియుగమునమున్న కాఁపుకులానకు వేమన తనకీర్తి విక్రయించె"— అని యన్నాఁడు. స్వకులాభిమానియయిన యీయోగి తక్కిన కులముల నన్నిటిని కడిగిపోసినాఁడు. అందు జంగముకులమును జేరియున్నది. ఈక్రింది పలుకులు వేమన వే.

"లింగధార్ల (జంగాల) కన్న దొంగలు లేరయా", "శివలింగంబు నిష్ఠమీఁఁజ మెడను నీల్లగట్టి, కష్టపడుటె గాని కలుగదు మోక్షంబు", "బండెత్రాడు తెచ్చి బంధించికట్టంగ", "లింగఁడేమి దొంగలించినాఁడో", "ఆత్మలింగమునకు నర్పింప నేరరో", "సంతబసివికొడుకు జంగమదేవర"

ఇట్లు జంగములను దుయ్యఁబట్టిన వేమన జంగములలోఁ జేరిన వాఁడనుట సత్యదూరము.

శ్రీ త్యాగరాయకీర్తనలవలె—శ్రీయన్నమాచార్యుల పదముల వలె వేమనపద్యములు క్రొంగ్రొత్తవి. అప్పుడప్పుడింకను బయలుపడు

* His family name he never discloses and I hence imagine him to have been a "Zangam" the sect of "Sudras" known by this name are seceders from the common religion; they worship Siva alone and on embracing the 'Zangam' sect they give up their family appellation, and are then usually called by the name of the sect alone. Their creed also corresponds with that taught by Vemana, and this the only one not satirised by him.

చున్నవి. కాని మొదటిరెంటికి పట్టనిదురవస్థ మూఁడవదానికిఁ (వేమన పద్యములకు) బట్టినది. ఏమన :—ఇప్పటికే వేమనపద్యములు అయిదు వేలవఱకు ప్రచారములోనున్నవి. ఇంక నజ్ఞాతములుగాఁ గొన్ని యున్నవని భాషాపరిశోధకులు చెప్పుచున్నారు. కాని యందులోఁ బ్రక్షిప్తము లనేకములు చేరినవి. చేరుచున్నవి. ఇంతయో యంతయో తెలుఁగుబాస వచ్చినవారిలో చాలమంది కాటవెలఁది, గీతపద్యములు సులభముగా దొరలుటచేత నేవో కొన్ని భావములతో మూఁడుపాదములు వ్రాయుటయు నాతరువాత నాలుగవపాదముగా 'విశ్వదాభిరామ వినురవేమ' యని చేర్చుటయు, వానినే దిక్కుమాలిన పత్రికాముఖముననో లోకమునకు తెలుపుటయు నొక "మోజు"గా మన తెలుఁగు దేశములో తయారయినది. ఆవిధముగా చేయుటలో నిప్పటి యన్య దేశ్యపదాలుకూడ విస్తారముగా నాపద్యములలో గుప్పించుట జరుగుచున్నది. దీనిమూలమున వేమనపద్యములను హేళనచేయుటయైన నగును ; లేదా, తమపద్యములు వేమన "మకుటము"తోఁ బ్రజలలో బాగుగా ప్రచారమగునను నభిప్రాయమైన నగును. కాని యిట్టిపనికి మాలిన 'కృతక' (వేమన) పద్యములువ్రాసి, దేశములో 'చెలామణి' కావలెనని, యాయోగిపే రుపయోగించు వారందఱు వేమనకును, తన్మూలమున భాషకును తీరనియపచారము చేయుచున్నామని గుర్తించుకొనుట యవసరము.

ప్రకృతము నాకుదొరికిన (ముద్రితాముద్రిత) వేమనపద్యములలోఁ, బమ్మి త్యాగరాయసెట్టికంపెనివారు, బ్రౌనుదొరగారు ప్రకటించినవి ప్రాచీనతమములయిన ముద్రితప్రతులు. ఇందులో పద్యములకు—నముద్రితప్రతులలోని పద్యములకు నట్టే భేదమగపడుట లేదు. కాని రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారి పీఠికతోను, శ్రీశేషాద్రిరమణకవుల 'వేమనజీవితము'తోను ప్రచురింపబడిన "వేమనపద్యము"లను వావిళ్లవారి ప్రతిలో పద్యములరచన "వేమనగారివేనా ?" యనిపించునట్లున్నవి.

ఇందులో నుండుపద్యములు 2728 ; బ్రౌనుదొరగారి ప్రతిలోనివి 693. తక్కిన ప్రతులలోని పద్యసంఖ్యలు పై రెండు సంఖ్యలకు మధ్య

నున్నవి. ప్రస్తుతము ప్రచారములో నైదు వేల పద్యములవఱకున్నను ముద్రితగ్రంథస్థములు 3000—3500కు మించిలేవు.

ఈపద్యములనన్నిటిని పాఠభేదములతో సమగ్రముగా పరిశీలించుటలోఁ గేవలము పాండిత్యమునకు, లక్షణానుసరణమునకు ప్రాధాన్యమిచ్చు పండితుల చేతులలోఁ బడిన వావిళ్ల వారి ప్రతిలోని పద్యములలో నూటికి 99 పాళ్లు తమస్వరూపమునే కోల్పోయినవని చెప్పుట యతిశయోక్తికాదు. ఇది యెంతశోచనీయమో చూడుఁడు. అట్లు పరిష్కరించిన విద్వాంసులు లక్షణానుసారముగా మార్పులు—చేర్పులు, అవసరమైనఁ గ్రొత్తకూర్పులు చేయుటకెంతైనఁ దంటాలుపడిరి. కాని వేమన భావములకట్టివి "యెంతవఱ కనుగుణములుగానున్న" వను విషయమును సంస్కర్తలాలోచించినట్లు కనఁబడదు. ఇంకొక విషయము:— ఈప్రతిలోని వేమనపద్యములన్నియుఁ బందొమ్మిది విషయములుగా విభజింపఁబడినవి. ఒక విషయవిభాగములోఁ గనఁబడుపద్యమే మఱియొక విషయవిభాగములోఁ గనిపించుచున్నది. నాలుగు పాదాలలో వేమన చెప్పిన పద్యములను మూఁడు పాదములలోనే సంకుచించుటవలన మూలకారకుని యభిప్రాయములు భిన్నములైనవి. అభిప్రాయాస్పష్టత, భావదారిద్ర్యము సంభవించినది. వేమనగారి భౌతికశరీరము లేకపోయినను, ఆతనివిజ్ఞానకాయమైన నిలిచియున్నది కదా! యని యుప్పొంగుచుండిన తెలుఁగువారికీపండిత పరిష్కృతమైన వేమనపద్యములు" చాల నాశాభంగమును కలిగించునని వ్రాయసాహసించు నందులకు పాఠకులు క్షమింతురుగాక !

వేమనపద్యముల స్వరూపము—అసలు పద్యములకెంతదవ్వులో నున్నదో యీక్రిందివానిని జూచిన తెలియఁగలదు.

వావిళ్ల వారిప్రతిపాఠములు	తక్కిన ప్రతుల పాఠములు.
1. మాటలాడు టొకటి మనసులో నొక్కటి యొడలి గుణమదొకటి, నడత యొకటి యెట్లుగల్గుముక్తి యిట్టులుండఁగ తాను.	మాటలాడ వేఱె మనసుకోలది వేఱె యొడలి గుణము వేఱె యోజ వేఱె యెట్లు కలుగుముక్తి యేలాగు తనలాగు ॥
2. ఎండనీడ వన్నె యేకమౌనట్లుగ నిండు కుండలందు నిలువఁజేసి వండి తత్వమెల్లఁ దలపోసి చూడరా.	ఎండ వేళ చీఁకటేకమై యున్నట్లు నిండుకుండ నీరు నిలిచినట్లు దండిని పరమాత్మ తత్త్వంబు తెలియరో॥

3. కూటికి నెఱఁబాసి కూర్చున్న మనుజుఁడు	కూటికి వగలేక కూర్చున్న వారికి
వెలఁదులఁ గనుఁగొన్న వెతలఁబడును	నాడుదానిమీద యాసగలదె
చెలఁగి యగ్నిఁజూచు శలభంబు చాడ్పున	యన్న మదముచేత నన్ని మదంబులౌ॥
4. కుక్కుట మననంబు కొక్కెరధ్యానంబు	కుక్కుటేకతంబు కొక్కెర ధ్యానంబు
యతుల నోసట నొనరునట్లు వ్రాసెఁ	గాడ్దె రాగమెన్న కప్పమునుక
దొల్లి చేసినట్టి దోషంబు తగిలెనో.	ఆత్మ నెరుగుభావ మది యేలచేయరో॥
5. కామియైన జనుఁడు ఘనుఁడు కాఁడాయెనే	కామి గాని వాఁడు, కవి గాడు రవి గాఁడు
కామి గాఁడె కృష్ణస్వామి ముందు ?	కామి గాక మోక్షకామి గాఁడు
కామి గాని జనుఁడు గణపతి గాఁడొకో	కామియైనవాఁడు కవియగు రవియగు॥
6. నే ననఁగ మేను గాదని,	నే నెవ్వడనని తలచఁడు
మానసమున నెఱుఁగకున్న, మనుజులకెల్లన్	మానసమున పుడమిలోని మనుజుండకటా
స్వానుభవసిద్ధి దొరకదు	కానఁడు తన సకలంబును
తానగుఁబరమాత్మ నెఱుఁగఁదరమా? వేమా!	మానుగ గనుగొనుటయెట్లు మహిలో వేమా
7. మనసులోని శివుని మానక నిల్పిన	మనసులోనివాని మానుగాఁ దెలిసిన
యోగియగు నతండె యుర్విలోన	నుర్విజనులు వాని యోగియంద్రు
శివునిఁ దలఁపలేని చిత్తంబదేలనో.	నీవు నన్నెఱుంగ నీవేపో శివుఁడవు॥
8. వేదములను జదివి వెరవేమి గాంచిరి	వేద శాస్త్రములను విన నేమి గుడిచిరి
యరిగి తిరిగి వత్తురందఱుకద !	యరిది తిరిగి చత్తు రందరిండ్ల
బ్రహ్మమేమొ దెలిసి బ్రతుకుట నిజమయా	బ్రహ్మ మహిమ తెలిసి బ్రతుకుటనిజమయా
9. చచ్చువారిఁజూచి చావని పుట్టని	చచ్చువారిని గని చావు నిశ్చయమని
తత్త్వమెల్ల నాత్మఁ దలఁపుఁజేసి	తత్త్వమెల్ల నాత్మ దలఁచి తెలివి
యరసి చూచినట్టి యతఁడెపో, సుజనుండు	నదరు బెదురులేక నడర విముక్తుఁడు॥
10. పలుఁగువానికేల పరసమృద్ధి తలంప	పలుఁగు వానికేల పరసమృద్ధి దలంప
పలుకువరుస వానిబలిమితప్ప	పలుఁగు వానికేల భక్తిపదము
చలము వానికేల సాత్త్విక ధర్మము.	పలుఁగు వానికేల పరమార్థ తత్త్వంబు॥

పద్యములకుఁ బద్యములే వావిళ్ల వారి ప్రతిలోఁ బరిష్కర్త లెట్లు మార్చిరో చూపుటకయి పై పదిపద్యములు చాలును. అట్టివి చాల నున్నవి.

ఇఁక ఒక ప్రకరణములో వచ్చిన పద్యమే మరియొక ప్రకరణములో.

పద్యములు.	పుటసంఖ్యలు:	పద్యములు.	పుటసంఖ్యలు:
1. ధర్మమన్న వినరు	12—465	4. పరుసమినుము	47—361
2. మాటలాడఁగలుగు	15—509	5. మాటలాడవచ్చు	50—510
3. ఇహామునందు	12—190	6. కొండెకాఁడుచావ	79—198

7. పరులుచదువచూచి	86—508	14. పటువుగానుబుద్ధి	215—316
8. ఈనినపులిని	110—228	15. ఆఱుగురినిజంపి	220—497
9. ఏదికులముసీకు	112—428	16. ఊకొనిచెప్పిన	266—333
10. తనదుమనసుచేత	120—387	17. చదువులందులేదు	273—349
11. అతిథిరాకచూచి	131—428	18. తనదురూపమెల్ల	292 లో రెండుమార్లు
12. ఇంచుకంతబోవ	133—461	19. నిజమువరుసనెఱిఁగి	357—521
13. ఆత్మలోనిజ్యోతి	161—184	20. పరపురుషునిమీఁద	396—476

ప్రస్తుతము ప్రాచీనప్రతులలో "వేమ" యని మాత్రమే నాలుగవపాదమునఁ గడపట నుండి తక్కిన 3¾ పాదములు వేమనభావమును దెలుపుపద్యములు—వావిళ్ల వారిప్రతిలో మూఁడుపాదములుగాఁ బరివర్తనంబొంది నాలుగవపాదము యథాప్రకారము పూర్తిగా "విశ్వదాభిరామ వినురవేమ" యను మకుటముతో ముగియునవి చాల కనఁబడుచున్నవి. *

వేమన ప్రపంచములోని మంచిచెడుగుల నన్నిటిని గాలించి చూచి యందలిసారాసారములను కూలంకషముగా గ్రహించిన మహామేధావి; ఆత్మావలోకన మలవఱచుకొనిన తత్త్వవేత్త, ఉత్తమజ్ఞానసంపన్నుఁడగు వేదాంతి; నిత్యానిత్యవస్తువివేకముగల విరాగి; ద్వంద్వాతీతుఁడగు యోగి; సంగవర్జితుఁడగు నవధూత; పిన్నలమొదలు పెద్దలవఱకు గ్రామీణులమొదలు నాగరికులవఱకు, విద్యావిహీనులమొదలు విద్వాంసులవఱకు హంతకులమొదలు సాధువులవఱకు, సంసారులమొదలు సన్న్యాసులవఱకు నానాజాతిమతకులాచారములు గల మానవసమాజములోని వివిధస్వభావములను లోఁతుగా పరిశీలించిన సమ్యగ్ద్రష్ట. అతఁడు తిరుగని (తెలుఁగుదేశ) ప్రాంతములేదు. ఎఱుఁగని విషయములేదు. ఆనాటి సాంఘికపరిస్థితులను పరామర్శించి,

* ప్రాచీనప్రతుల పాఠములతో—వావిళ్లవారి ప్రతిపాఠములు సరిచూచునది : (వావిళ్లవారి వేమన పద్యములు) :—మొదటిది పుటసంఖ్య, రెండవది పద్యసంఖ్య:— (1) 11—54; (2) 102—551; (3) 97—523; (4) 57—302; (5) 462—2386; (6) 446—2313; (7) 167—901; (8) 84—456; (9) 88—474; (10) 117—630; (11) 502—2617; (12) 90—448; (13) 58—308; (14) 461—2378; (15) 105—591; (16) 69—370; (17) 69—371; (18) 115—621. ఇట్టివింకను గలవు.

యందులోని లోపములను చక్కదిద్దుటకు నవసరములైన సంస్కరణములను మొట్టమొదటిసారిగా వ్యాపింపఁజేయుటకుఁ బూనుకొనిన కీర్తి వేమనకే దక్కినది. అతని యద్భుతలోకానుభవమును విశాలహృదయమును ఆనాఁటి విద్వాంసులు మెచ్చుకొనకపోయినను సామాన్య ప్రజానీకమువూత్ర మవగాహన చేసికొనఁగలిగినది. అతని బోధనలు వారిలో నిద్రాణమైయున్న పారమార్థికబుద్ధిని జోకొట్టి లేపి, క్రొత్త చైతన్యమును గలిగించినది.

వేమన విద్వాంసుఁడు కాకపోవచ్చును; కాని విద్వాంసుల పొత్తతనికుండెనని, యతని పద్యములలోని మహత్తరవిషయములే ఘంటాపథముగాఁ జాటుచున్నవి. అతని భాష సలక్షణమైనది కాకపోవచ్చును. కాని యతని యుపదేశములలోని విలక్షణత్వ మాత్మస్వరూపమెఱుఁగని యజ్ఞానుల కమృతప్రాయమై నేఁటికిని వారిని సజీవులఁ జేయుచున్నది.

అఱవలకు "తిరుక్కురళు"ను బ్రసాదించిన "వళ్లువరు" కంటె వైరాగ్యమున వేమనయే శ్రేష్ఠుఁడనఁదగును. "తిరుక్కురళు" కంటె (ప్రజాప్రబోధవిషయమున) వేమనపద్యములు తీసిపోయినవి గావు. అందలి యంశములన్నియు నిందుకలవు. అంతియకాదు; అందు లేని విషయములెన్నియో యిందుఁ గలవు. అయినను ద్రావిడులకు "తిరుక్కురళు"—భగవద్గీత; కాదు—వేదమే. వేమనపద్యముల కంతటి యున్నతస్థానమును మనవారీయకపోవుట శోచనీయము. అందులకు, మన పండితులదృష్టిలో వేమనపద్యములు పనికిమాలిన చెత్తలుగా నగపడుటయే కారణము. వేమనవంటి మహాత్ముఁ డింక నేదేశములోనైనఁ బుట్టియుండిన నక్కడివా రతనికి "జేజే"లు కొట్టుచు, బ్రహ్మరథము పట్టియుందురు. కాని "పొరుగుపచ్చ" చూచి యోర్వలేని తెలుఁగు దేశములో తెలుఁగువారిమధ్య, తెలుఁగువాఁడుగాఁ—దత్రాపి—కాఁపుకులస్థుడుగా పుట్టుటయే వేమన చేసికొనిన పాపము. అంతమాత్రముతో నతని ఘనతకు లోపమురాదు. కాని మనయాంధ్రుల సంకుచితస్వభావమే వెల్లడియైనది.

వేమన విద్వాంసుఁడు కాఁడని యీవఱకే వ్రాసితిని. కాని యతఁడాజన్మకవి, సూత్రప్రాయములైననీతులను సామాన్యప్రజల కర్థమగు

పదములకూర్పుతోఁ జిన్నచిన్నవాక్యములలోఁ బొదివి యాటవెలఁదు
లను నడపుటలో నతనికతఁడే సాటి. ఉద్గ్రంథములు వ్రాయుమహాకవు
లకుఁగూడ నతనియాటవెలఁదుల గమనపాటవ మలవడలేదనుట యతి
శయోక్తికాదు.

వేమనపద్యములలో పదములపొదుపు, ఇమిడికబిగి, పాదాంతవి
రామము, ధారాశుద్ధి, భావపుష్టి, రసస్వారస్యము, స్పష్టముగాఁ గను
పించును. పాఠకునికి చదువుచుండగనే యందలి విషయములు మనస్సున
కెక్కి యతనినరనరములందును విద్యుత్ప్రవాహమువలెఁ బ్రవేశించి
యాంతరవికాసమునకుఁ దోడ్పడి యజ్ఞానతిమిరమును బటాపంచలు
చేయుటలో నద్భుతముగాఁ బనిచేయును. రసగుళికలవంటి యీక్రింది
వాక్యములఁ జూడుఁడు :—

(1) ఇలుకుయోని జూచి పరయోగమును మాను, (2) ముసిలి
ముండ లేక ముసిముసినవ్వులు, (3) అతనుచేతికత్తు లమరంగఁ గాంతలు,
(4) భగము జూచినపుడె దగులుమనసు, (5) తిరుమలకును బోవ తురక
దాసరి కాఁడు, (6) తొత్తుతో త్రైగాని దొరసానికాఁబోదు, (7) జనుల
కర్మములను శకునముల్నిల్పునా, (8) రాళ్లుదేవళ్లయిన రాసులు
మ్రింగవా, (9) తల్లిశూద్రురాలు తానెట్లు బాపఁడు, (10) మాదిగ
గుణమున్న మఱి ద్విజుఁడగునయా, (11) కులముకన్న మిగుల గుణమె
ప్రధానమ్ము, (12) నోసలు భక్తుఁడైన నోరు తోడేలయా, (13) పియ్యి
దినెడు కాకి పితర యెట్లాయెరా, (14) జీవులందెకాక శిలల నేమున్నది,
(15) తలలు బోఁడులైన తలపులు బోడులా ? (16) చేటుకాలమునకు
చెడు బుద్ధి పుట్టును, (17) రోగికిడినవాని రాగి బంగారౌను, (18) బలి
మి లేనివేళ పంతంబు చెల్లదు, (19) సరసమాడుటెల్ల చావుకు మూ
లంబు, (20) కోపమడఁచెనేని కోరిక లీడేరు, (21) చిత్తశుద్ధిలేని శివ
పూజ లేలయా, (22) కుత్సితుండు చేరి గుణవంతు జెఱుచు, (23) అను
వుగానిచోట నధికుల మనరాదు, (24) స్థానబలిమిగాని తనబల్మి గాద
యా, (25) ఏటివంకఁ దీర్ప నెవ్వరి తరమయా.

ఇట్టివి పరశ్శతములు. ఇంక నితని యుపమానములు నుపమిత
భావములు నెంతో సులభముగా నర్థముచేసికొనుట కుపకరించుచు
నతికినట్లున్నవి.

1. వలపుదీఱనేని వనజాక్షియధరంబు ముష్టిరసము చింతపండు రసము, జీడిరసముఁ బోలు.

2. మానినీమనోజ మందిరానందైక లోలుఁ డొల్ల డూర్ధ్వలోక సుఖము, మాలవాడకుక్క మఱి యన్న మెఱుఁగునా ?

3. దుండగీనికొకఁడు కొండీఁడు చెలికాఁడు, బండరాజుకును బడుగుమంత్రి, కొండముచ్చునకును కోతియు విందౌను.

4. ప్రస్తుతంపు వేళ పద్యంబు చదివిన, తప్పుకలిగియున్న నొప్పియుండు, వెలఁది సురత వేళ బిత్తరైయుండదా ?

5. పికముపవనములోన విలసిల్లఁ బలికినభంగి, ప్రాజ్ఞజనులపలుకు గులుకు.

6. కుక్కగోవుకాదు, కుందేలు పులిగాదు, దోమ గజముకాదు, దొడ్డదైన,—లోభిదాతగాడు.

7. ఆఁకటికిఁదొలంగు నాచారవిధులెల్ల, చీఁకటికిఁదొలంగు చిత్తశుద్ధి, వేఁకటికిఁదొలంగు వెనుకటి బిగువెల్ల.

8. ఒడలు బడలఁజేసి యోగులమనరాదు, మనసు కల్మషంబు మాన్పలేరు, పుట్టమీఁదఁగొట్ట భుజగంబు చచ్చునా ?

9. గాడ్దె యేమెఱుంగు గంధంపువాసన, కుక్కయేమెఱుంగుఁ గొప్పకొద్ది, యల్పుఁడేమెఱుంగు హరునిగొల్చువిరక్తి.

10. కాంత కుంకయైన, కానికులంబైన బాయలేక విటుఁడు భ్రమసియుండు, మఱిగి గ్రుడ్డికుక్క మాంసంబుఁ గన్నట్లు.

11. హీనజాతివాని నిలుసేరనిచ్చిన హానివచ్చు నెంతవానికైన, ఈఁగ కడుపుఁజొచ్చి యిట్టట్టుచేయదా ?

12. గొడ్డుటావుఁ బిదుకఁ గుండఁగొంపోయిన, పండు లూడఁ దన్ను పాలనిడదు లోభివాని నడుగ లాభంబులేదయా.

ఇట్టి వెన్నియని చూపనగును ? వేమనపద్యములు జాతీయములకు, నానుడులకుఁ బుట్టినిల్లు. మఱి యేగ్రంథమునందును మనమిన్ని చూడఁబోము.

దాలిగుంటకుక్క ; పసిడికాయపురుగు ; పదటఁగలువు ; ములకపంటెగిజరు ; నీరుకావిపంచె ; దాష్టీకులు ; బొమ్మగుడ్డు ; నగుబాట్లు ; చింతాకుతక్కువ ; జెట్టిసాము ; వలికి (ఒలికి ?) పాలు ; ఇనుపకచ్చులు ;

వెఱ్ఱిపోకిళ్లు ; కాయసిద్ధి ; కల్లటికె (కల్లుముంత) ; చెడ్డముండ ; కొండ ముచ్చు ; పచ్చచూచువారు ; సాగపాఱియున్న ; అదురుబెదురులేక ; దిగువాయి ; ముసలిముప్పు ; పరపతి ; దొడ్డకొంచెము ; తిన్నకడి (తిన్నకబళము) ; దిమ్మరేఁచు ; అడిగండ్లు—మలిగండ్లు ; దేబెలు ; పట్టుగొమ్మ ; సుష్ఠుభోజనము ; చీమంతతప్పిన ; బట్టబయలు ; నడినాశము ; గుసులెల్ల ; గొడ్డుటావు ; పరిసిపోవు ; తచ్చనలాఁడు ; బండికల్లు; కడుపుచిచ్చు ; ముక్కినతవుడు ; ఊఁడఁద్రొక్కు ; దోవడొంకలుగొట్టు; ఎడ్డె ; మొప్పె ; తాకట్టు ; దిమ్ముబట్టి ; గంపబెట్టియమ్ము ; కొంక నక్క ; పూసపోఁగులు ; పుచ్చకూర ; కంటెపాప ; కంటినలుసు ; కుంటెనకాఁడు ; బొజ్జకడుపు ; తిండిపోఁతు ; తండోపతండము ; గ్రుడ్డెద్దు జొన్న ; మంకుజీవి ; కనిగ్రుడ్డి వినిచెవుడు ; ఒకరినోరుగొట్టు ; తేనెతెరలు ; గంగిగోవు ; తళ్లు ; పటిగయేరినట్లు ; గుల్లాములు ; కొంగుకాసు ; ఇసుమంత ; నక్కవినయములు ; నయగారములు ; కాసువీసములు : ముప్పతిప్పలు ; పెట్టిపొయ్యలేని.—ఇట్టివి, పెక్కులుగలవు.

ఆకాలపు విద్వాంసులు, యోగులు, త్యాగధనులు, వేమన వైరాగ్యమును మెచ్చుకొని, దగ్గఱచేర్చువారు. పరోత్కర్ష సహింపలేని పండితమ్మన్యులెవరో తప్ప, తక్కిన జ్ఞానవంతు లతని వేదవాక్యములవంటి యుపదేశములను శిరసావహించుచు వచ్చిరి. అట్టి పెద్దల మధ్య మెలఁగుచు, వారు సందర్భవశముగాఁ జెప్పుచువచ్చిన శ్లోకముల భావములుకూడ తనపద్యములలోఁ జేర్చుచువచ్చెను :—

1. ఆ॥ తనదు దాన మవని తనకూతురి సమంబు తండ్రి దానమెల్ల తనకు తోడు
అన్యులిచ్చుదాన మది తల్లివంటిది ॥విశ్వ॥
(శ్లో॥ స్వదత్తా పుత్త్రి కాధాత్రీ పితృదత్తా సహోదరీ
అన్యదత్తా స్వయం మాతా విప్రదత్తా వసుంధరా॥)

2. ఆ॥ పరుల దత్తమిట్లు పాలనజేసిన నిల స్వదత్తమునకు నినుమడించు
నవని పరుల దత్త మపహరించిన, స్వదత్తంబు నిష్ఫలంబు ధరణి వేమ॥
(శ్లో॥ స్వదత్తా ద్ద్విగుణం పుణ్యం పరదత్తానుపాలనం
పరదత్తాపహారేణ స్వదత్తం నిష్ఫలంభ వేత్॥)

3. ఆ॥ ప్రస్తుతంపు వేళ పద్యంబుఁ జదివిన తప్పు గలిగియున్న నొప్పియుండు
వెలఁది సురతవేళ బిత్తలై యుండదా॥
(శ్లో॥ అవసర పఠితా వాణీ గుణగణ రహితాపి వహతి పరమోదం
రతి సమయే యువతీనాం భూషా హానిశ్చ భూషణం భవతి॥)

కొన్ని శ్లోకములకు ఛాయలుగాఁగూడ ననువాదము లున్నవి. మచ్చున కొకటి రెండుమాత్రము :—

ఆ॥ శూద్రతనము పోయె శూద్రుఁడఁగానని ద్విజుఁ డనుకొను టెల్ల తెలివిలేమి

శ్లో॥ జన్మనాజాయతే శూద్రః కర్మణా జాయతేద్విజః. —

క॥ ఎక్కడి సతు? లెక్కడి సుతు? లెక్కడి బందుగులు హితులు? నెక్కడ భృత్యుల్॥

శ్లో॥ కా తే కాన్తా? కాస్తేపుత్త్రః? సంసారాయ, మతీవ విచిత్రః.

ఆ॥ తామసించి చేయఁదగు నెట్టికార్యంబు వేగిరింప నదియు విషముగును.

శ్లో॥ సహసా విదధీత నక్రియాం అవివేకః పరమాపదాం పదమ్.

పూర్వాంధ్ర కవుల పోకడలు :—

ఆ॥ ఆత్మశుద్ధిలేని యాచార మదియేల? భాండశుద్ధిలేని పాకమేల?

ఆ॥ కల్లటికెకు భూతిఁ గట్టిగా పెట్టిన నందులోనికంపు లడఁగనట్టు

('వేయి కడవల జలమున వెలిగడిగిన గలుగునే శుద్ధి వారుణీకలశమునకు')

—శ్రీనాథుడు

ఆ॥ ఉదకఘటము పగుల నుపరిఁజూచినగాని సూర్యుఁడొకఁడు గాఁడు చూడు వేమ॥

('ఒక సూర్యుండు సమస్త జీవులకుఁ దానొక్కొక్కఁడై తోఁచుపోలిక')

—పోతన

బద్దెన సుమతిశతక పద్యాల అనుకరణాలు :—

ఆ॥ ఉత్తముని కడుపున? నోగు జన్మించిన, వాఁడుచెఱుచు వానివంశమెల్ల
చెఱకు వెన్నుపుట్టి చెఱచదా తీపెల్ల॥

(కం॥ కొఱగాని కొడుకుపుట్టిన కొరగామియె కాదు, తండ్రిగుణములు చెఱుచున్
చెఱకుతుద వెన్నుబుట్టిన చెఱకునఁ దీపెల్లఁ జెఱచు సిద్ధము సుమతీ॥

ఈక్రింది సుమతిశతకపద్యములు 'సుమతీ' అను మకుటమునకు మాఱుగ "వేమా" యను సంబుద్ధితో నేమాత్రము మార్పు లేక 'వేమనపద్యములు'—ప్రాచీనప్రతులలోఁ గనుపించుచున్నవి.

(1) వినఁదగు నెవ్వరు చెప్పిన, (2) వెలయాలివలనఁ గూరిమి, (3) గడనగల పురుషుఁ గనుగొని.

దిగువ చూపిన పద్యములలో వేమన తనయచలయోగాను భూతి నెంతచమత్కారముగా చెప్పియున్నాఁడో చూడుఁడు. కేవలము తాత్త్వికులకేగాని వానిభావములు సుగమములు గావు :—

1. చచ్చువారలెవరు? చావనివారెరు? చచ్చిబ్రతికియుండు జనములెవరు?
విచ్చలవిడిగాను వివరించి చూడరా ॥విశ్వ॥

2. బ్రతుకువారలెవరు? బ్రతికి బ్రతుకలేని ప్రాణులెవరు?
క్షితిని శోధచేసి స్థిరముగఁ జూడరా ॥విశ్వ॥

3. పెట్టువారలెవరు? పెట్టకుందురెవరు? పెట్టి పెట్టనట్టి దిట్టలెవరు?
పట్టుదప్పకుండ భావించి చూడరా ॥విశ్వ॥

4. పుట్టువారలెవరు? పుట్టకుండెదెవరు? పుట్టిపుట్టనట్టి పురుషులెవరు?
పుట్టి పుట్టనియటు బోధించి చూడరా ॥విశ్వ॥

5. కట్టువారలెవరు? కట్టనివారెరు? కట్టి కట్టలేని కర్మలెవరు?
గట్టిపఱచి లెస్స కనుగల్గి చూడరా? ॥విశ్వ॥

6. ఇట్టి పద్యపంచకైక్యముఁ దెలిసిన పెట్టి, పుట్టి, కట్టి, పృథివిబ్రతికి
చచ్చి శుద్ధుఁడగుచు సర్వజ్ఞుఁడై నిల్చు నెల్ల మహిమ నీకుఁజెల్లు వేమ॥

ప్రాచీనప్రతులలోని ఈక్రిందిపద్యములు వావిళ్ల వారిప్రతిలో లేవు :—

ఆ॥ ఆఁకటికిఁ దొలంగు నాచారవిధులెల్ల! చీఁకటికిఁ దొలఁగు చిత్తశుద్ధి!
వేఁకటికిఁ దొలంగు వెనుకటి బిగువెల్ల ॥విశ్వ॥

క॥ త్రాసును, పడిసేలంజయు, భానురగతి నొక్కరూపు పరికింపంగా,
వీసం బధికం బయినను వాసరమున కొక్కవంక వ్రాలుర వేమా॥

ఆ॥ ఎఱ్ఱ తోలుదాని నేపారఁజూచిన వేఁకి పుట్టి చాలవెఱ్ఱిబట్టు
పల్లుదెఱచినంతెఁ బట్టు పెన్భూతంబు ॥విశ్వ॥

ఆ॥ వెఱ్ఱి మొద్దుకేల వేదశాస్త్రంబులు? ముద్దులాఁడి కేల ముసలిమగఁడు?
సద్దిమిగులనింట సంసారమేలరా? ॥విశ్వ॥

ఆ॥ ఒడలుఁ బెంచు లంజె యుబ్బసంబునసైన, వేగ విటునిమీఁద విఱిగెనేని
పందికొక్కుమీఁద బండిగల్ పడ్డట్లు ॥విశ్వ॥

ఆ॥ కడువిచిత్ర మరయ కామునియంత్రంబు పుప్వుబోఁడి చుక్కబొట్టుఁగన్న
కాంచి బెళుకుగన్న కడుసొక్కుబుట్టురా ॥విశ్వ॥

ఆ॥ చూలువలన బుట్టు సుఖ దుఃఖములు రెండు పతికి సతికిఁ బుట్టు పరఁగసుతుఁడు
సతికి సుతునివలన సౌఖ్యంబు గలుగును ॥విశ్వ॥

ఆ॥ చాడివాని మాట చావడిలో నిక్కు వేఁటఁబో శునకంబు వెలయనిక్కు
స్త్రీని జూచినపుడు...నిక్కురా ॥విశ్వ॥

ఆ॥ మతముదారి మఱచు మధురాధరము చూచి మగువరూపుఁజూచి మనసు మఱచు
యోనిఁ జూచి సర్వయోగంబు మఱచురా ॥విశ్వ॥

ఆ॥ విషసహితులు నరులు విషధరు లెన్నంగ వృషభ వృషణములను విరియగొట్ట
నఘుమువచ్చు కడకు నాయువుకొదవగు ॥విశ్వ॥

ఆ॥ 'ముట్టు ముట్ట' నుచును ముట్టరా దందురు ముట్టుకు దరియేమి మూలమేమి?
నవబిలముల ముఱికి నరుల కందఱికిని పుట్టగానె ముట్టు పుట్టు వేమ॥

పెక్కుపద్యము లిట్టివి వెలుఁగులోనికి రాకపోవుటకు,—అవి యశ్లీలములను పండితజనాభిప్రాయమే ముఖ్యకారణమయి యుండును.

వేమన తాను సంచరించినచోటులలో నుపదేశింపఁ దలంచుకొనిన విషయములను, శ్రోతలకు స్పష్టముగా వివరించి చెప్పుటలో—నశ్లీలములైనను—దాఁపఱికములేక కుండ బ్రద్దలుకొట్టినట్లు, మొగమోటములేకుండ బోధించువాఁడు ; పైఁగా నతఁడు విద్వాంసుఁడుకాఁడు కనుక ప్రజలకు ముఖ్యముగా పల్లెపట్లలోని జనములకుఁ దగిన భాషలో వారిమనస్సుల కెక్కునట్లు ఆటవెలఁదులలోనే పరమార్థతత్త్వమును విస్పష్టముగ చెప్పువాఁడు. సలక్షణభాషకు—అతనికి చాలదూరము. ఉదాహరణమునకుఁ గొన్ని చూపుచున్నాను :—

మునిగేరు, ఆడేరు, అనవద్దు, సన్యసించేది, చేతురు, పదిలంబైతే, మొక్కేటి, సన్యాసయా, పెట్టుక, ఇడుక, పూసితే నాయనా (పూసినయ్యో నా), పుణ్యాజనుఁడు, (పుణ్యాత్ముఁడనుటకు), ప్రస్తుతంపువేళ (శుభకార్యము జరుగునప్పుడు), తప్పితే, మొట్టితే, కొట్టితే, చాలా, చెయి, యివ్వగా, తన్నుక, పెట్టితే, కలుసునో, సంపదే, పడిసేలంజ, రక్షించే, తిరిగేటి, చెవులోని, వచ్చేదిని, పొయ్యేదిని, చచ్చేదిని, వేసురా, కోరితే, కడుపుకు, మోసునా, తింటే, పొయ్యలేక, దొడ్డవాండ్లు, కొఱకైతే, కప్పిస్తివి, తొలలు (తొనలు), వల్చు (వలచు), ఆపదంచు, చూతిమంటె, ఇచ్చేవారల, హెచ్చే దే, మండేరు, కల్దు (కలదు), పుట్టింది, ఎందైనాను, అయ్యగాండ్లు, దొంగర్కెము :—*

సంధిదోషములు :—కలిగున్న (కలిగియున్న), చవేమెర్గు (చవియేమెఱుఁగు), సంపదే (సంపదయే), మేదినందు (మేదినియందు), ఆపదందు (ఆపదయందు), రాజు యల్పుని (రాజల్పుని) వెలుగెల్లబాఱు (వెలుఁగు వెడలఁబాఱు), బ్రహ్మమును యెఱుగరు (బ్రహ్మము నెఱుఁగరు), తిరుగ లేదు యాకసమున (తిరుగలేదాకసమున), చింతేలరా (చింతయేలరా), కుంజరంబు యీను (కుంజరంబీను).

యతిదోషములు:—(1) వోటికుండ నీరు వోసినచందాన, (2) వంటినున్న యంత వచ్చునాతత్త్వంబు, (3) వోగుబాగెఱుగని వొట్టి మూఢ.

---

* ధూర్జటికవియు నిట్టిప్రయోగములు చేసెను.

ఇట్టితప్పులు ప్రాచీనప్రతులలోఁ బెక్కులు గలవు. వావిళ్ల వారిప్రతి సిద్ధపఱచిన పరిష్కర్తలు వేమన ప్రయుక్తములగు శబ్దములను మార్చవలసిన యవసరము లేకుండనే యట్టితప్పులను సులభముగా సవరించి యుండవచ్చును, కాని వారిసంస్కరణమున కగ్గమై వేమనపద్యములు తమస్వరూపమునే పూర్తిగాఁ గోల్పోవుట పరితాపకరము. పరిష్కృత ప్రతిలోని వేమనకవితాకళను బ్రదర్శించు పద్యములను—విద్వత్పరిష్కృతపద్యములను—కొంచెము కవితావిమర్శ చేయు నేలాంటి పండితుఁడైనను వేఱుపఱచి చూపఁగలఁడు.

ఇఁక వేమనతత్త్వము నించుక పరిశీలింతము. ఇతఁడైహికమునే రోసినవాఁడు. ఆకాలపు సాంఘికపరిస్థితుల నామూలాగ్రముగాఁ బరిశీలించి ప్రజలలోని యవినీతిమార్గములను దీవ్రముగా ఖండించినాఁడు. బ్రాహ్మణుల మొదలు నానావర్గములవారిని వారివిధులను నిరసించుచు సంఘములోనికుళ్లను గుల్లగించుటకు ప్రయత్నించినాఁడు. వేదశాస్త్ర పురాణము లతనికి విశ్వాసపాత్రములే. కాని, వాని నాధారము చేసికొని తలకొకవిధముగా నడుచుకొనుచు, సామాన్యమానవులను నడుపుటకు బూనుకొనువారి నాతఁడేమాత్రము క్షమింపలేదు. అంతమాత్రము చేత నతనిని సంఘవిద్రోహులతోఁడను, నాస్తికులతోఁడను జమకట్టుట యవివేకమగును. అతని పద్యములలో దేవతలు, నవతారపురుషులు, స్వర్గనరకములు, యమదండనలు, వర్ణాగాల ప్రశంసలున్నవి. కాని, యజ్ఞములు, నుపవాసములు, వ్రతములు, విగ్రహారాధనము మున్నగువాని నతఁడీసడించినాఁడు. కామ్యకర్మములనిన వేమనకు బొత్తిగా గిట్టవు. "అహంబ్రహ్మాస్మి" యను నద్వైత తత్త్వమే యతనిలక్ష్యము. అతఁడాత్మశుద్ధికే ప్రాధాన్య మిచ్చినాఁడు. పై వేషములవలన ప్రయోజనము లేదని యతనినిశ్చయము. అపరోక్షానుభవము కరతలామలకము చేసికొనుమార్గమును గురుమూలకముగా గ్రహింపఁగలిగినవారికి మోక్షసాధనము సుకరమని యతని నమ్మకము.

ఇతనిపద్యములలోఁ గొన్ని "కూటము"లనియు, నట్టివానిలో నతనిభావములు గుప్తములయినవనియు, శ్రీయనంతకృష్ణశర్మగారివంటి విద్వదవతంసులు నుడువుచున్నారు. నేను నట్లు భావించుటయు కాక, కొన్ని పద్యముల కితరులు చెప్పిన గుప్తభావములుగూడ వింటిని, ఇదివఱకు

"ఊరుకొండవీడు" అను పద్యభావము వివరించితిని. ఇక్కడ మఱి రెంటికి :—

"కుక్కఁదిన్నవాఁడు గురులింగజంగంబు పందితిన్నవాఁడు పరమయోగి,
ఏనుఁగుఁదిన్నవాఁడు ఎంతసుజ్ఞానిరా" ||వి||

'కుక్క'యనఁగా 'కోప'మని,—'పంది' యనఁగా, 'మూర్ఖత్వ' మని ;—'ఏనుఁగు' అనఁగా, 'మద'మని :—వానిని దినుట యనఁగా, నిగ్రహించుట యని కొందఱు చెప్పుదురు. ఈభావము సమంజసమని యే తోఁచుచున్నది.

"చెప్పులోని రాయి చెవిలోనిజోరీఁగ కంటిలోనినలుసు కాలిముల్లు
ఇంటిలోనిపోరు ఇంతింత కాదయా" ||వి||

ఇది గురుశిష్యసంవాదరూపమైన యాత్మసాక్షాత్కార ప్రబోధ మని కొందఱు :—

శి :—'లోనిరాయి' = పరమాత్మనుగూర్చి ; చెప్పుము.

గు :—చెవిలోనిజోరీఁగ = ప్రణవనాదానుభూతి (నొందుము).

శి :—లోనినలుసుక్, కంటిక్ = (నీవారశూకమువంటి) లోని సూక్ష్మతేజస్సుకొననుగల పరమాత్మ నిప్పుడు కంటిని.

గు :—(నశించిన భవబంధముగలిగియా) భవబంధము నశించెను.

శి :—ఇంటిలోనిపోరు = బంధమోక్షముల కగు మనస్సులోని తగులాటము. ఇంతింత కాదయా = అసామాన్యమైనది.

ఈయభిప్రాయము యుక్తియుక్తమైనఁ గావచ్చును ; కాని వేమనభావమున కది యెంతవఱ కనుగుణమను విషయముమాత్రము సందేహాస్పదము.

ఆటబోటికూటమితో నారంభించిన వేమన జీవితము, నాట వెలఁదులఁగూర్చి విద్వత్కవులు శ్రీరాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు రచించిన వాక్యాలతో ముగించుచున్నాను.

"శ్రీనాథునకుసీసమును, తిక్కనకుఁగందమువలె వేమనకాట వెలఁది వెన్నంటివచ్చిన వృత్తము.

ఈవృత్తమునందితఁడు చూపినంత ప్రౌఢిమయు మాధుర్యమును శ్రీనాథుఁడు సీసమునందుగాని, తిక్కన కందమందుఁగాని, చూప

లేదనుట యతిశైరోక్తిగాదు. ఇదియుఁ బ్రకృతిదత్తవరప్రసాదములలో నొకటిగాని, వేఱుగాదు. తెనుఁగున నింతకన్నఁ జిన్నవృత్తము వాడుకలో లేదు. అందును నాల్గవపాద మంకితముతో ముగియును. తక్కిన మూఁడుపాదముల నడుగడుగునకు యతినియమము వదలఁడు. యతియందును దిక్కనాదులు వాడునట్లు పదమధ్య విచ్ఛేదము గాదు. యతిస్థానమునకు సరిగఁ బదమును అనేకస్థలముల భావమును గత్తిరింపఁబడినట్లు తునుకలై పడును. కుంతికడుపునుండి కర్ణునివలె సద్యోగర్భముచే సహజాలంకృతమై యీమాట వెలఁది వేమననోటినుండి క్రిందికి దూఁకుచున్నది !!—

సవరణలు :—

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
138	21	లేవదీసి	లేవఁదీసి
139	19	అభిప్రాయ	అభిప్రాయము
141	5	మండలము	మండలములు
144	20	సాహసించు	సాహసించి
146	17	వివేగము	వివేకము
152	5	కుందెరెవరు	కుందురెవరు

కవిచౌడప్ప

(క్రీ. శ. 1600—1630)

భాషోద్ధారక శ్రీవావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారి షష్టిపూర్త్యుత్సవ సన్మానసంపుటములో "నైతికగ్రంథములు—కవిత్రయము"—అను వ్యాసమునఁ గవిచౌడప్పనుగూర్చి నాయభిప్రాయము నీక్రింది విధముగా వెల్లడించితిని.

"కవిచౌడప్పగారి నీతిబోధన యొకవిచిత్రమార్గమున నడచినది. అతఁడు బూతులనుగూడ మేళవించిగాని నీతులను దెలుపఁడు. అతఁడే "నీతులు బూతులు లోకఖ్యాతులురా" యని యుద్ఘాటించియున్నాఁడు. అతని పద్యములు చక్కెరపూఁతగల చేఁదుగుళికలు. బంగరుమలాము గల వాఁడికత్తులు. నీత్యవినీతుల రెంటిని జూపి, నీతి ప్రాశస్త్యమును వక్కాణించును. ఉదాహరణములు విరివిగ నొసంగును."

ఇప్పటికిని చౌడప్పనుగూర్చి నాయభిప్రాయమిదే. ఈశతక మకుట మాత్మసంబుద్ధిపరముగ వేమన—(పరమానందయోగి మున్నగు వారివలె)—"కుందవరపు కవిచౌడప్పా"—యని చెప్పుకొనినాఁడు—ఈకుందవర మను గ్రామమెక్కడ నున్నదోగాని, దాని కితఁడు కరణముగా నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఆకారణముచేతనే తనశతకములోని కొన్ని పద్యములలో—గ్రామమునకు పెద్దగా, అధికారిగా, పాలకుఁడుగా (ఆకాలపు పద్ధతి ననుసరించి) ప్రకటించుకొనినాఁడు :—

(1) కుందవరంపురాయ! భళి! కుంజరవైరిసమానశౌర్య! (2) దొడ్డా! కుందవరంపురాయసుకవీ! (ఇత్యాదులు).

కవి సామాన్యముగా కందములే రచించినను, అక్కడక్కడ క్వాచిత్కముగా, గీతములు, సీసములు, చంపకోత్పలవృత్తములుకూడ కనిపించుచున్నవి.

ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడని, నాగనామాత్యునిపుత్రుఁడని, యీ క్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"ఆసలఁజేరి దుర్గుణగణాఢ్యుని దాతవటంచు వేడినన్
మీసము దువ్వుచున్ దిశలమీఁదున జూచుచు దుర్మదాంధుఁడై

వీసమునీయలేని పలువిత్తుగులాముకు కీర్తి జేరునా ?
భూసురవర్య ! కుందవరభూషణ చౌడకవీశ్వరోత్తమా !"
"నాగధీమణి సత్పుత్ర నయచరిత్ర సకలసౌభాగ్యగుణధుర్య చౌడయార్య."

కరణీకములు సాధారణముగా నియోగులవే కనుక, నితఁడు కూడ నియోగియైయుండును. దీని కుపబలకముగా కొన్ని పద్యములలో నితఁడు నియోగులను శ్లాఘించుటకూడ కనఁబడుచున్నది.

1. "దొరవద్ద నెంతచనువరి నరులతనికిఁ బ్రియముచేయ న్యాయము ధరలో హరివాహనమని మ్రొక్కరె గరుఁడని"
2. "ఎయ్యెడలను జదరంగపుఁ గొయ్యకు నియ్యోగి లేక కొనసాగేనా ? నియ్యోగే కావలెరా"
3. "దొర యెంతప్రౌఢుఁడైనను సరసను నియ్యోగిలేక సమకూరదయా శర మెంతవాఁడియైనను కరపైఖరి కుందవరపు కవిచౌడప్పా"
4. "కరణము గావలె సుకుఁడు కరణ మవశ్యంబు సకలకార్యంబుల, కా కరణము లోకంబుల సత్కరణముగద కుందవరపు కవిచౌడప్పా"
5. మాటలు పస నియ్యోగికి,

ఇతఁడు తనశతకములోఁ బేర్కొన్న (ఆకాలపు) ప్రభువులనుబట్టి చూడఁగా వారికితఁడు సమకాలికుఁడుగా కనఁబడుచున్నాడు. అందులో నొకఁడు మట్లవారి సీమను బాలించిన "మట్లయనంతభూపాలుఁడు" రెండవయాతఁడు తంజావూరిని పాలించిన రఘునాథరాయలు :—

1. "లేరా రాజులు భూమిని, వారల నెవఁడెఱుఁగు ? సకల వైభవ ములనీవే రాజవు నీతికి, వినుమా రాజును నేనె కవుల మట్లియనంతా॥"
2. "అన్నిట మంచివారు విమలాత్ములు హాస్యకళాధురంధరుల్ సన్నుత నీతిపాలకులు జాణలు నైపుణు లెవ్వరంటిరా పన్నగ మట్లనంతనరపాలునిఁ గొల్చి మహానుభావులై వన్నెకు నెక్కినట్టి గుణవంతులు ఘంటన చౌడగాండ్లురా॥"
3. మట్ల కుమార యనంతుని పట్లను వినయంబులేని ప్రభువుల మహి నే పట్లను జెడిపోదురు, చేకట్లను వరకుందవరపు కవిచౌడప్పా॥"
4. "మీరిన పగతుల మట్లకు మారానంతుండు విక్రమార్కునిరీతిగ మారుకొనినఁ బోనీయఁడు కారణమున కుందవరపు కవిచౌడప్పా॥"

పై పద్యములలోఁ జెప్పఁబడిన అనంతరాజే కుమారానంత భూపాలుఁడు. (కకుత్స్థవిజయకృతికర్త).

ఇతనివంశక్రమము కకుత్స్థవిజయప్రబంధములో నీరీతిగా వర్ణిత మయినది.

బొమ్మరాజు రెండవపుత్రుఁడు తిమ్మరాజు. అతని పెద్దకుమారుఁడు కోనరాజు — అతనిద్వితీయకుమారుఁడు తిమ్మరాజు. అతని రెండవకుమారుఁడు చినకోనన్నపతి.— అతని జ్యేష్ఠసుతుఁడు ఎల్లమరాజు. ఈయెల్లమరాజుగారి యైదుగురుకొడుకులలోను కడపటివాఁ "డనంత (కుమారానంత) భూపాలుఁడు." ఇతఁడే కవిచౌడప్పచేఁ జెప్పఁబడిన కకుత్స్థవిజయకావ్యకర్త. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1610—1617 సం॥ల మధ్యసింహాసన మెక్కినట్లు తెలియుచున్నది.

తంజావూరు రఘునాథనాయకుఁడు మహారసికుఁడు. కళారాధకుఁడు. ఇతనినిగూర్చి తంజావురాంధ్రనాయకచరిత్ర మిట్లు వర్ణించుచున్నది.

"ఈయనను కృష్ణరాయలతో సన్నివిషయములలోఁ బోల్పవచ్చును. లక్ష్మీసరస్వతులిర్వురును తంజానగరము తమకు రాజధానిగాఁ జేసికొని, నిరంతర నృత్యము గావించిరి. ఆంధ్రభాషామతల్లికి ముద్దుకుమారుఁడై, యాంధ్రకవితావధూటికిఁ బ్రేమాస్పదుఁడైన నాయకుఁడై యీయన వఱలెను విద్యానగరమునఁ గృష్ణరాయభోజునికాలమున నాంధ్రకవితావధూటి యెట్లు పల్లకిలో నూరేగింపఁబడెనో యట్లే రఘునాథుని కాలమున శారద ధ్వజాదిరాజచిహ్నములతో వఱలెను."

ఇతఁ డనేక కావ్యములకుఁ గర్తృత్వము—భర్తృత్వము పొందినాఁడు. ఈతఁడు తంజావూరు రాజ్యమును క్రీ. శ. 1614—1633 వఱకుఁ బరిపాలించినట్లు చరిత్రలు చెప్పుచున్నవి.

దీనినిబట్టి యీయిద్దఱు రాజులును (మట్లిఅనంతభూపాలుఁడు తంజావూరి రఘునాథరాయలు) సమకాలికులని తేలుచున్నది. ఈయిరువురిని శతకములోఁ బేర్కొన్న కుందవరపు కవిచౌడప్పకూడ తప్పక ఆకాలపువాఁడే. విషయమిట్లుండఁగా, నాంధ్రకవులచరిత్రలో ననంతభూపాలునికాలము క్రీ. శ. 1550—1580 వఱకని, గోల్కొండనవాబయిన యిబ్రహీంసా యతని సమకాలికుఁడని తెలుపఁబడినది. దానినాధారపరచుకొని, "శతకకవిచరిత్ర"కారుఁడు నట్లే చెప్పుట యంధోనుగాంధన్యాయముగ నున్నది. కాని, మట్లవారి శాసనములలో సాధారణముగ శాలివాహనశకమునే యుటంకించుట చేత నీతబ్బిబ్బులు కలిగి

యుండవచ్చును. లేదా—శాసనాధారములనే తీసికొనకుండ నూహా కందినంతవఱ కంచనాలు వేసికొని, తదనుసారముగానైనను వ్రాసి యుండవచ్చును.

ఏదియెట్లున్నను—సిద్ధవటము శాసనములో — "శాలివాహన నామ శకవర్షములు వేయునేనూటయిరువదియేడు చనిన" యని యనంతభూపాలుని పేర వ్రాయఁబడినది. దాని ననుసరించి, యతని కాలము విస్పష్టమగుచున్నది. శా॥ శ॥ 1527 వ సం॥రం—క్రీ॥ శ॥ 1605 కు సరిపోవుచున్నది. ఆపక్షమున ననంతభూపాలుని రాచఱికపు కాల మించుమించు క్రీ॥ శ॥ 1600—1620 వఱకుండును. అనఁగాఁ బూర్వో "క్తాంధ్రకవుల శతకకవుల" చరిత్రలకర్తల నిర్ణయముల ప్రకారము పదునాఱవ శతాబ్దాంతమనుట యూహాజనితము. ఆప్రభువులకాలము పదునేడవ శతాబ్దమనుట నిర్బాధకము. వారినిగూర్చి తనశతకములో సూచించిన కవి చౌడప్పయు నదేకాలములో నుండెననుట సుస్పష్టము —సత్యసన్నిహితము.

శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావుగారు సాధనాంతరములను వదలివేసి శతకములో చౌడప్ప చేసిన కవిస్తుతి నాధారముగాఁ దీసికొని, కవికాల మును నిర్ణయింప సాహసించుట నేల విడిచి సాముచేయుటవంటిది.

స్తుతిపద్యములు :—

1. "విను, భారవి బిల్హణు, నాచనసోముని మాఘకవిని, చతురత శ్రీనా
థు నుతింతు ; సుకవివరుఁ దిక్కనఁ దలఁతును—కుందవరపు కవిచౌడప్పా"
2. "పండితముఖ్యులు, భారుణి దండియు, భవభూతి, కాళిదాసుల నె
వ్వండు నిడుఁ గృతుల, వారి, నఖండితయశ, కుందవరపు కవిచౌడప్పా"
3. "పెద్దనవలెఁ గృతిఁజెప్పినఁ బెద్దనవలె, నల్పకవిని బెద్దన వలెనా?
యొద్దనవలె, మొద్దనవలె, గ్రద్దనవలెఁ గుందవరపు కవిచౌడప్పా"

ఇందులో, భారవి, బిల్హణుఁడు, మాఘకవి, దండి, భవభూతి, కాళిదాసు — సంస్కృతకవులు ; — నాచనసోముఁడు, శ్రీనాథుఁడు, తిక్కన, పెద్దన— తెలుఁగుకవులు.

"శ్రీనాథునివఱకు తెలుఁగుకవుల నుతించుటచే సీతఁ డాతని పిమ్మటివాఁడనుట స్పష్టము"—అని మొదటిపద్యము నాధారము చేసి కొని "శతకకవులచరిత్ర"కర్త వ్రాసినాఁడు. మఱల నంతలోనే మూఁడవ

పద్యము నుదాహరించుచు నీతఁడు మనుచరిత్ర రచించిన పెద్దననే స్తుతి యించియుండును. అది నిజముకావచ్చును. మట్లయనంతుఁడును, రఘు నాథభూపాలుఁడును, విజయనగరరాజ్య మస్తమించినపిమ్మట 16-వ శతాబ్దాంతమున నున్నవారు. కావున కవిచౌడప్పకూడ 16-వ శతాబ్దములో నుండినవాఁడే కావచ్చు''ననిరి.

కడపజిల్లా రికార్డులనుబట్టి చూచిన క్రీ. శ. 1330 మొదలు (అనఁగా శా. శ. 1252 మొదలు) అనంతరాజుపూర్వు లెనమండుగురు చిట్వేలిని రాజధానిగాఁ జేసికొని మట్లవారి సీమను బరిపాలించినట్లు గూఢియగుచున్నది. ఆపక్షమున మట్లయనంతరాజు క్రీ. శ. 1605 (శా. శ. 1527) లో రాజ్యమునకు వచ్చినట్లు తేలుచున్నది. కనుక ఎటుచూచినను రఘునాథనాయకునికి సమకాలికుఁడైన యీయనంత నృపాలుఁడు పదునేడవ శతాబ్ది ప్రథమపాదములోనివాఁడే యగును. దీనినిబట్టి కవిచౌడప్పనుగూడ నాకాలములోనివాఁడుగానే నిర్ణయించ వలసినట్లేర్పడుచున్నది. మొత్తమున కాంధ్రకవులచరిత్ర — శతక కవులచరిత్ర—ఈకాలనిర్ణయవిషయములోఁ బొరపడినవనుటకు సందేహములేదు.

ఇతఁడాత్మసంబోధనపరముగా నీశతకమున :—

"శ్రీపతి పుల్లురిపట్టణ గోపాలుఁడు సదయుఁడగుచుఁ గుంతీసుతులన్
గాపాడినటుల మమ్మలఁ గాపాడును గుందవరపు కవిచౌడప్పా"

అని చెప్పుకొనుటచేతఁ "బుల్లురిపట్టణగోపాలుఁడు" ఇతని కిష్ట దైవ మైనట్లు తోఁచుచున్నది. ఈపుల్లూరు కడపమండలములోనిది. కనుక నితఁడు "అనంతభూపాలుని" మనస్సునకెక్కినవాఁడుగా నుండి నాఁడని, పుల్లూరుపట్టణ గోపాలభక్తుఁడని తేలుచున్నది. కాని, యింటి పేరివిషయములో కొంతసంశయము కలుగుచున్నది.

* ఎంచగలం డనంతవసుధేశుని యిత్తురసంబు నోళ్ల ఖం
డించిన నక్కలన్ విషపటిష్ఠపుఁ బద్యముచెప్పి వానిని
ర్జించిన నింటిపేరు దయచేసిరి "నక్కలపాటి" వాఁడటం
చంచితరీతిఁ జౌడకవినాథుని పద్యఫలప్రభావతన్॥

* ఈవిషయమున "చాటుపద్యరత్నాకరము"లో (మట్లవేంకటరామరాజు కాల ములో నుండిన) "నక్కలపాటిసంజీవరాయకవి"—మట్ల అనంతభూపాలుని చెఱకుఁ దోఁటను నక్కలుపాడుచేయ, నాభూరమణునికోరికపై, నక్కలరాయిడి తొలఁగించుట

పై పద్యమునందలి సందర్భమెంతవఱకు నిజమో కాని చౌడప్ప కవి యింటిపేరు మొట్టమొదట కుందవరమైనను, దరువాత "నక్కల పాటి"గా మాఱినట్లు తెలియుచున్నది.

ఇఁకఁ గవిచౌడప్పశతకములోని విశేషములనుగూర్చి యించుక పరిశీలింతము :—

నాకు దొరకినప్రతులలో నొక్కదానిలో 191 పద్యములున్నవి. మఱియొక దానిలో 100 కి ఒకటిరెండు తక్కువగా నున్నవి. వావిళ్ల వారి ప్రతిలో సాధ్యమయినంతవఱకు బూతులన్నియు సవరింపఁబడినవి. అట్టి దొకటి 1910 వ సం॥రములో ముద్రింపఁబడినదానిలో 94 పద్యములు మాత్రమే యున్నవి. మిత్రులు శ్రీ॥ ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారు దాని నిచ్చిరి. వారు మఱికొన్ని పద్యములు సేకరించి యాశతకములో మధ్య మధ్య వ్రాసియున్నారు. దీనినిబట్టి యాలోచింపఁగాఁ గవిచౌడప్ప పద్యములు ఒక్కశతకపరిమితమయినవిమాత్రమే కావు. వేమనవలె నతఁడు చాలపద్యములు చెప్పియుండినట్లు తోఁచుచున్నది.

కయి తాఁటియాకుపై ఈక్రిందిపద్యమును వ్రాసియిచ్చి యద్దానిఁ దోఁటవాకిటఁ గట్టుమని చెప్పినట్లును, నతఁడట్లొనరింప, నాబాధ నివారణమయినట్లును—వివరింపఁబడినది. ఆపద్యమిది :—

"ఆశీవిషసమమగు నాయాశుకవిత్వంబుచేత, నటు వంచకముల్
నాశముగావలెఁ జూడుము, హేశాంభవి, చౌడమాంబ, హేశర్వాణీ"

పై నక్షత్రచిహ్నముగల పద్యమునఁ—బేర్కొనఁబడిన అనంతరాజు, క్రీ. శ. 1605 ప్రాంతమువాఁడు. అతనికాలమున నుండినవాడు — "కవిచౌడప్ప"—గాని, "సంజీవరాయకవి" కాఁడు. అనంతరాజునకుఁ దరువాతివాఁడగు వేంకటరామరాజు క్రీ. శ. 1690 సం॥ ప్రాంతమువాఁడు. ఇతనికాలమున నుండిన నక్కలపాటి సంజీవ రాయకవి, అనంతరాజు చెఱకుఁదోఁటను నక్కలవాఁతఁ బడకుండఁ గాపాడుట ఎట్లు పొసఁగును ?—పైఁగా, చౌడప్ప చౌడేశ్వర్యాధాకుఁడుగఁ గనఁబడుచున్నాడు. ఆ మంత్రశక్తిచేతనే అతడు వంచకములపీడను బోఁగొట్టియుండుననుట యుక్తియుక్తము. "నక్కలపాటి" వారను నింటిపేరు 'చౌడప్ప' నుండియే కలిగినది. కాన, సంజీవరాయ కవి యతనిమనుమఁడు కావచ్చును.—'చాటుపద్యరత్నాకర' మందలి—ఉత్పలమున నాల్గవపాదము చుక్కలతో విడిచిపెట్టఁబడినది. అది కవిపేరును సూచించునది. సంజీవ రాయకవియే పద్యకర్తయగుచో "వ" కార ప్రాసముతో—తనపేరు వచ్చుట కనుకూలముగఁ బద్యమారంభించియుండును. కాదేని—మత్తేభ శార్దూలములలో నేదయిన గ్రహించియుండును. కాన నది కవిచౌడప్పకృతముగాని, సంజీవరాయకవిది కాదు.

ఇతని పద్యములలోని నీతులు బూతులతో మేళవింపఁబడియుండు నని ముందే చెప్పితినిగదా! అట్లు బూతులను వాడుసందర్భమున నితఁడేమాత్రము వెనుదీయని గుండెలుతీసినబంటు. అయిన నట్టి పద్యములు చమత్కారముగా హాస్యరసమును వర్షించుచుండును. ఎంత భాషాజ్ఞానము తక్కువగాఁ గలవాఁడైనను నర్థము చేసికొనునంత సులభముగా పద్యములు చెప్పఁబడినవి. గ్రామీణులకు హృదయరంజకములుగా నుండును. కాని పండితజనపఠనయోగ్యములని చెప్పుటకు వీలులేదు. ఒకవిధముగా నీతఁడు 'ప్రజాకవి' యనుపించుకొనుటకుఁ దగినవాఁడు. విషయము లెంత నగ్నసత్యములైనను నాగరికసంఘ మర్యాదను దృష్టిలో నుంచుకొని, చెప్పియుండిన నిట్టి యసభ్యములయిన బూతులమాటలను కవి యుజ్జగించియుండవచ్చును. ప్రజాసామాన్యము నాకర్షించుటచేతనే యీశతకమునకు, నీకవికి నింతప్రసిద్ధి గలిగియుండు ననుటకు సందేహములేదు.

ఇతనిపద్యములు చదువువారికి పరస్త్రీగమనము పాపముకాదను నమ్మకముకలుగును. గుహ్యాంగములకు చాటుమాటు లక్కఱలేదని తోఁచును. ఇందులోని పద్యముల నన్నిటిని :—

(1) ఆత్మస్తుతి, (2) లోభిజననింద, (3) నీతిబోధన, (4) భక్తిమార్గము, (5) భోగప్రశంస, (6) నియోగిజనాధిక్యము, (7) అపకారులైనరాజాశ్రితులు—అను నేడుశీర్షికలక్రింద విభాగింపవచ్చును.

1. ఆత్మస్తుతి : దీనికి సంబంధించినపద్యములు పదుమూఁడున్నవి. —తాను కందపద్యరచనమున మిగులఁ బ్రౌఢుఁడఁట!

1. "ముందటచను దినములలో, కందమునకు, సోమయాజి
ఘనుఁడందురు, నేఁడందఱు నను ఘనుఁడందురు"

2. "కందము నీవలెఁ జెప్పె యందము మఱిగాన మెవరి
యందును, గవిసంక్రందన"

3. "కందములఁ బ్రాసగణయతు లందముగాఁ గవిత
నెందఱల్లరు? విను, నీకందంబులు రసవన్మాకందంబులు"

4. కందంబు లితరులవి యానందంబులు గావు, వినఁగ
నవరసఘటనా కందంబులు, నీకవితాకందంబులు"

5. "అందంబులు సకలజనానందంబులు సరసమధుర న
వరస ఘుటికాబృందంబులు నాకవితాకందంబులు"

తనకవితాప్రాబల్యమును మాధుర్యమును దానే చౌడప్ప మెచ్చుకొనినాఁడు :—

1. "చొక్కంపైన సుధారసంపు ఘుటికల్ చోద్యంబు నీపద్యముల్
ప్రక్కన్ గోవని గోస్తనీఫలతతుల్ శుంభద్భవత్కావ్యముల్
నిక్కం బన్నిట జాణవౌదువు భళీ, నీ కెప్పుడుం జెల్లు, నీ
తక్కా వాద్యపు సద్దు కుందవర చౌడశ్రీకవీంద్రోత్తమా"

2. "కుందవరంపురాయ, భళి, కుంజరవైరి సమానశౌర్య! నీ
కెందున సాటిలేరు ధర నెంచుక మించఁగఁ, గుళ్ళ, నీసుధా
స్యంది వచోవిలాసముల, హా, కడు నీనుల విందుగా, మహా
నందము జేయుఁగా, ధరణినాయకకోటికి మాటిమాటికిన్"

3. అన్నిట మంచివారు, విమలాత్ములు, హాస్యకళాధురంధరుల్
సన్నుతనీతిపాలకులు జాణలు, నైపుణు లెవ్వరింటిగా!
పన్నగ మట్లనంతి ధరపాలునిఁ గొల్చి మహానుభావులై
వన్నెకు నెక్కినట్టి గుణవంతులు ఘంటన చౌడగాండ్లుగా"

మూఁడవపద్యమునందలి 'ఘంటన' యెవఁడో తెలియుట లేదు. అతఁడు హాస్యకళాధురంధరుఁడుగా మాత్రమే పేర్కొనఁబడుటవలన బహుశా చౌడప్పవలె కవి కాఁడేమో? అట్లయియుండిన చౌడప్పవలె నేదేనొక చిన్నకృతి చేసియుండును కాని, తనమిత్రుఁడు పద్యములు చెప్పుచుండఁ దానూరకుండఁడు.

4. "నీకవిత ప్రజకు ద్రాక్షాపాకము, విను నారికేళపాకము పరులక్లే కవిత"

దీనివల్ల ప్రజాసాహిత్యములోఁ గవిత చెప్పు తాను "ప్రజాకవి" యనియుఁ, దనకవిత ద్రాక్షాపాకము (అట్టివారికి) సులభగ్రాహ్యమనియుఁ బ్రకటించుకొనుచున్నాఁడు.

ఈక్రిందిపద్యములోఁ గవి, తన పరాక్రమకార్యములనుగూర్చి పొగడుకొనిన విధము గమనింపఁదగినది :—

"లోభికి నొకసొడ్డులో కేక వేసిన, బ్రహ్మాండభాండంబు పగిలిపోవు,
గట్టిగా నొకసారి లొట్టలు వేసిన కుంభకర్ణుండు మేల్కొనఁగవలయు
కూర్చుండి యొకసారి కూఁతలు వేసిన ధర రెండుప్రక్కలై యురలితీరు,
వెడగులుబ్బుని బట్టి విషయింపఁజూచిన వరుస నింద్రియము లేమరకపోరు"

తన నీతులప్రాశస్త్యమునుగూర్చి యితఁడు చెప్పుకొనినవైఖరి యపూర్వము :—

1. "నానీతి విననివానిని, భానునికిరణములు మీఁదఁ బాఱనివానిన్
వానను దడియనివానిని గాననురా, కుందవరపు కవిచౌడప్పా!"

2. "మునుపద్యమ్ముల నీతులు జనరుచియగు, కుందవరపు చౌడునినీతుల్
వినవినఁ దేఁటతెనుంగై కనఁబడుఁగద, కుందవరపు కవిచౌడప్పా!"

3. శరనిధి మేరదప్పినను, శంకరుఁ డిచ్చు వరంబు దప్పినన్
సురగురు నీతిదప్పినను, సూర్యుడు చంద్రుడు త్రోవదప్పినన్
వరుస నయోధ్యరాఘవుని బాణముదప్పిన, హాస్యకారులన్
సరసుఁడు జాణ కుందవర చౌడనిపద్యము నీతిదప్పునే?"

చౌడప్పకుఁ గాకరకాయ చాలయిష్టమయినకూర, రెండవది వంకాయ :

"వేయారువగలకూరలు గాయలనేకములు ధాత్రిఁ గలవన్నిటిలో
నాయకములురా కాకరకాయలు"—

"పరికించి, చక్క, కమరిన పరితరముగనుంచి నేత పడవేఁచినఁ గా
కరకాయకు నీడెందున గలదప్పా"—(ఈపద్యములో-ర-ల ప్రాసదోషమున్నది)

మీసము పౌరుషచిహ్నముగా భావించువారిలో నీకవి యొకఁడు. మీసముల ప్రశంస చాలపద్యములలో గనఁబడుచున్నది.

1. "మీసము పస మగమూతికి"

2. "ఇయ్యఁగ నిప్పించంగల యయ్యలకేగాక, మీసమంపతికేలా?
రొయ్యకులేదా బారెఁడు"

3. "దాతవటంచు వేడినన్, మీసముదువ్వుచున్ దిశలమీఁ
దున జూచుచు దుర్మదాంధుఁడై, వీసము నియ్యలేని
పలువిత్తు గులాముకు కీర్తిచేరునా?"

4. "తగుపాటి కవులకియ్యని మొగముండలకేల కలిగె మూతినిమీసల్
దిగగొఱుగఁడాయె మంగలి"

5. "విద్దెములజాము, మీసముల దిద్దొకజాము"

ఈకవి పొగాకు వేయుటయుఁ, బొగ త్రాగుటయు నలవడినవాఁడని తెలియుచున్నది :—

1. "గుడిసెయు మంచము కుంపటి విడియమును పొగాకు రతికి వెంపర్లాడే
పడఁతియుఁగలిగినఁ జలియెక్కడిదప్పా?"

చలికాలములో నివియన్నియు వెట్టఁగలిగించువస్తువులుగాఁ గవి (స్వానుభవముతోనేమో) పేర్కొన్నాఁడు. అందులోఁ బొగాకుకూడ ముఖ్యమైనది. ఇది సామాన్యగ్రామ్యజనమునకు విడియముతో సేవింపఁదగిన ప్రధానవస్తువు. ఇఁక రాజభోగ్యముగా :—

"మృగమదసౌరభవిభవ ద్విగుణిత ఘనసార సాంద్రవీటీగంధ స్థగితేతరపరిమళము"

అగు (పెద్దన చెప్పిన) విలువగల తాంబూలము మనకవి కనప
సరము. పొగాకుండిన చాలుననును.

2. లోభిజననింద :—కవిలోకసహజమైన యీనింద నీతఁడును ఒకింత మోతాదునుమించి చేసినాఁడు :—

1. "అదెయిదె నేఁడు రేపనుచు నాశలుపెట్టెడు లోభచిత్తునిం
బదరుచు బ్రహ్మరంధ్రమునఁ బాపటఁదీసి దశాంగుళంబులన్
'దధికిటధిమ్మిధి'—మ్మనుచు తాళముదప్పక సొడ్డువెట్టుచున్
బదుగురు సూడఁ గొట్టవలె పావన చౌడకవీశ్వరోత్తమా"

2. "హంగుగ వేడబోయి, సుగుణాఢ్యుని వేడక, లోభచిత్తునిన్
వెంగలిగాని వేడినను విష్ణునియాన ఫలింపదేదియున్
వంగినవానిక్రింద మఱివంగినఁ దాఁకును వానిక్రింది, దా
సంగతిగాదె కుందవర చౌడకవీశ్వర! పావనోత్తమా!"

3. దయ్యము మొత్తిన క్రియగా, కుయ్యక మాట్లాడలేక కొం
దఱులోభుల్ కొయ్యవలెబిగిసి, రాశే కయ్యమునకు"

4. "భట్టుడాయవచ్చి, బ్రహ్మయువనిసను గడుసులోభి ము
ఖము ముడుచుకొనును...గి పెటికినప్పుడు, పింగు పొక్కినరీతి"

5. 'ఎద్దులకొడుకులు, కలిగినకొద్దిని ధర్మంబు చేసికొనరు'

6. "ముండలకొడుకుల సంపద దండుగలకెగాని, ధానధర్మములకు రాకుండు"

7. "బండగులాములు యాచకతండంబుల కియ్యలేరు"

8. "తినఁజాలక యేధర్మముగనఁజాలక, పరమలోభి
కష్టుఁడుగూర్చె ధనమెల్ల నేలపాలని కనుఘప్పా"

9. "...కంటే రూకిత్తురు, నాకంటే యియ్యరెవరు నాకొడుకులయా!"

10. "అతిలుబ్ధు వేఁడఁబోయిన, వెతనొందుచు వానిమోము వె
లవెలబాఱున్, రతిఁ జాలించిన శి...గతి నుండుర"

11. "నిద్దపులోభిని దాతగదిద్దను వీల్గాదు హంసతీరున
నడకల్ దిద్దగవచ్చునె? పీతిర గద్దను"

12. "తలవెంద్రుకలందఱురా, యిలలో నిచ్చేటివారు, ఇయ్యని
వారో మొలవెంద్రుక లందఱురా, కలియుగమున"

3. నీతిబోధన :—నీతులను బోధించువిషయమునఁ గవిచౌడప్ప వ్యావహారికములో నుండువిషయములనే ప్రజాసాహిత్యమునకు, సంబంధించిన తేలికపదములతో నందఱికర్థమగునట్లు సులభముగను, మనస్సునకు నాటు నుదాహరణములతోడ, నుపమానములతోడ వ్రాయుటలో

సిద్ధహస్తుఁడు. అట్టిసందర్భములలో నసభ్యములైన బూతుమాటలు ప్రయోగింపవలసివచ్చునెడల కించిత్తుకూడ వెనుదీసినవాఁడు కాఁడు.

1. "పట్టెడైన లెస్స బాగైనవరికూడు, చిట్టెడైన నేతిబొట్టు లెస్స,
ముట్టుదైన కుంకముండ కౌగిలిలెస్స"

2. "ఆకులుంపస వృక్షములకు, నీఁకెలుపస పక్షితతికి నింతులకెల్లన్ ......బుపస"

'పస'—గలిగిన వస్తువుల నితఁడు పెక్కింటిని చాలపద్యములలో తెలిపినాఁడు.

3. "సారములేవి సంసారికి, భారములేవి గోపురంపు ప్రతిమకు.
పిప్పిన్ సారములేవి, గుడిపైకు ప్రాకారములేవి ?"

4. "దొరగావలె ధర్మాత్ముఁడు, సిరిగావలెఁ బ్రజకు పేరు
సీమల నెఱుఁగన్, గుతిగావలె, కులసతి సిగ్గరిగావలె"

5. "పరవిత్తము గోమాంసము, పరపతి తనతల్లియనుచు
భావించిన యా నరుఁడు నరుండా! రెండవ కరివరదుఁడే"

6. "దొరకయినఁ బేదకయినను, వెరవరియిల్లాలికైన
వేశ్యకు నయినం గరగరికతనము బాగు"—

7. "అత్తెములకొక దొలఁగిన, తత్తరపడి రాజు
నీతిదప్పిన—సుజనుండ త్తతి కడఁదొలఁగవలె"

8. "వేసారక యేడాదికి దూసెదరొకబిడ్డ. మగఁడు
త్రోసేమహిమో, యేసామిచ్చినవరమో"

9. "ముండైనా ముతకైనా, యొండిన...కైనగాని యె
ట్టిదిరైనా యుండవలె నరునకొక్కటి"

10. "యతికి మరి బ్రహ్మచారికి, అతులితముగ విధవ
ముండ కళ్యాంబుచకున్ సతతము మైథునచింతయె"

11. "ఎద్దైనఁ బేదకుసాదకు బిడ్డయి పుట్టేటికంటె,
పృథివీశునకున్...డ్డయి పుట్టిని మేలుంగ"

12. "వెరవరికానిరాజునకు, వెచ్చమెఱుంగని దేవ
ళానకున్, గరవునఁ జుట్టమింటికిని, గాచిఫలిం
చని చెట్టుచేమకున్, దరచుగ వెట్టివాఁడు యెడతాకఁడు"—

13. "ముదితచను మెత్తనయినను, నధికారము మె
త్తనయిన, నాజిని దొరకున్ మదిమెత్తనయిన రోతురు"

14. "సరసము చతురోపాయము, హరిభక్తియు శాం
తగుణము, నార్తులపట్లన్ పరముపకారము సత్యము"—

15. "ఇంటికిఁ బదిలముబీగము, వింటికిఁ బదిలంబు
నారి, వివరింపంగాఁ, జంటికిఁ బదిలమురవికయె"

భక్తిమార్గప్రబోధకములైన పద్యములుగూడ నితనిశతకములోఁ గానవచ్చుచున్నవి.

4. భక్తి :—

1. "ముంతెడు చమురున, హరికత్యంత మనశ్శుద్ధి
దీప మనుదినమిడు వాఁడంతమునఁ జేరు, లక్ష్మీకాంతునిపురి"

2. "తులసీదళముల, హరిపద జలజంబులఁ బూజ
సేయు సరసుల యమదూతలుచూచి యేమి సేయంగలరప్పా?"

3. "అలసట వేసటనయినం, గలనైనన్ నగుచునైన
గరుడధ్వజునిం దలఁచినవారిలఁ జేరవు కలుషంబులు"

4. "నారాయణ యని, సుతునిం బేరజామిళుఁడు
వేగపిలిచిన ముక్తింజేరిచె, గదహరినామము"

5. "తనమదిలోపల దశరథ తనయులలోఁ బెద్ద
వాని, తలఁచిన జన్మం బనయంబు పావనంబని ఘనులందురు"

6. "హరిని సిరివరుని విశ్వంభరుని యదూద్వహుని
కృష్ణు ఫణిపతిశయనున్ నరుఁడు గొనియాడఁగలఁడా

7. "రంగేశుని సమదైవము, గంగకు సమమైననదియు కానము జగతిన్"

8. "చిత్తము శ్రీహరిపై కించిత్తును నిలుపంగలేని
చెడుగులుపోతే, మొత్తియమభటులు త్రోతురు"

చౌడప్పభోగి—మహాదాత.—

(5) భోగప్రశంస :—

1. "తనసతియిడఁగా, మనుమలు, తనయులు వలిదంద్రులు
లన్నదమ్ములు బంధుల్, దినదినమును భుజియించుట ఘనమప్పా"

2. "సరసము చతురోపాయము, హరిభక్తియు శాంతగుణము,
నార్తులపట్లన్ వరముపకారము నిత్యము కరుణాకర?"—

3. "దేవుఁడు దేవుండనఁగా, దేవుండాదివినుండి
దిగివచ్చెనా? యీవిగలవాఁగయె దేవుఁడు కావంగా"

4. "అప్పయినఁ దీసి తినవలె, పప్పును వరికూడు,
వయసు భామామణులన్ మెప్పింపఁగవలె, చలువలె కప్పఁగవలె"

5. "...వలె వయసుపడుచును, గ్రమింగవలెన్
వెన్నముద్ద, మెలఁకువ రతికిన్ చెంగవలె"

6. "వేసరకయిచ్చు దాతకు కానసుమీ మేరువంత
కనకంబైనన్, కానే మేరువులోభికి"

7\. రాచతనానకు జందెపుఁబోఁచటరా గుఱుతు ?
రిపులఁ బొంగొనుటయుఁ, జేఁజాచిన నిచ్చుట, శరణనఁ గాచుటరా"

8\. "నరుఁడయితే సత్కారుణాపరుఁడై మనువాఁడై
నరుఁడు, భావింపఁగ తక్కారుఁడైన కింకరుండగు"

9\. "నాతివలగబ్బి గుబ్బలఁ జేతులకసితీర, బిసికి
జిలిబిలిచేసే యాతఁడు పుణ్యశ్లోకుఁడు"

10\. "పండుగ పండుగయందురు పండుగదినమేది ? వ
యసుపడుచుల ప్రక్కన్, పండినదివమే పండుగ"

11\. 'అతిథుల బంధుజనంబుల, యతులను, తనువడుగవచ్చు
యాచకతతులన్, క్షితిఁబూజించునరుఁడు సద్గతినొందును'

12\. "ఇయ్యఁగ నిప్పించంగల యయ్యలకే గాని, మీ
సమందఱకేలా ? రొయ్యకు లేదా ? బారెఁడు"

౫. నియోగిజనాధిక్యమునుగూర్చి కవి చెప్పిన పద్యము లిది
వఱకే యుదాహరించితిని. ప్రకృతము రాజాశ్రయమును బొందిన
పరోపకారహీనులనుగూర్చి చౌడప్ప యభిప్రాయమును దెలుపు పద్య
ములు కొన్ని చూపుదును :—

1 "పెద్దలమంచును, రాజులయొద్దను గూర్చుండి, నీ
చవాక్కులు పలికేపెద్దలు పీతిరిగద్దలురా"

2\. "తా, రాజసభల మెలఁగుట ; తా, రసికతఁ
జెలఁగుటెల్లఁ దనబ్రదుకునకా ? పూరేడేరుకతినదా కాఱడవుల ?"

3\. "ఉందురుపకారహీనులు కొందఱు, దొరనగరి,
శివునిగుడిపైనుండే నందులవలె బిగియించుక"

4\. "ఎత్తెఱుఁగని నియోగము తొత్తాపెకు దీటురాదు, దొరకపకీర్తుల్ హత్తించు"

5\. "నృపతులచెంగట, కొందఱు, ఉపకారములేని
పశువులుండఁగ నేమీ ? ఉపవనములందునుండవె కపికోటులు"

6\. "పందలు నియోగులుందురు, కొందఱు, నుదరాలు పెంచుకొని యుర్విపయిన్"

7\. "గాడీపల్లకి గలిగిన వాఁడైతేనేమి ? కవులవం
చించిన యాగాడిద కొడుకిల, తిట్టుకుఁ గాఁడా ?"

ఈకవి తనశతకములో స్వవచనవ్యాఘాతములు చాల చేసి
యున్నాఁడు :—

"ఏపాటిదైన ప్రక్కకు దాపొక్కటిలేకపోతే, తరమటరా,
యీపాపపుదినములు గడుపఁగ"—అని మగువలేని మగవానికి నీతి
చెప్పెను. "కుంకముండ" నైనను దోడుగాఁ దీసికొనుమనెను. "ముం

డైనా ముత్తకైనా, యెండిన—కైనగాని యెట్టిదియైనా, యుండవలె నరునకొక్కటి" — యని శాసించును. "వయసుభామామణులకా మెప్పింపఁగవలె" నని చాటును. ఇంతదూరము చెప్పిన యాతఁడు మఱల నంతలోనే "పరసతి తనతల్లియనుచు భావించిన యానరుఁడు నరుండా? రెండవ కరివరదుఁడె" యని పరస్త్రీపరాఙ్ముఖతను గూర్చి బోధించుచున్నాఁడు.

ఒకవంక వ్యభిచారమువలన దోషములేదని చెప్పుచు మఱి యొకవంక భంగ్యంతరముగా స్త్రీలను ప్రోత్సహించినాఁడు. అయినను స్త్రీలు శీలమును బోఁగొట్టుకొనరాదని చెప్పుటలో నతనియుద్దేశ మేమో తెలియుటలేదు.

"కొండవలె పెనిమిటుండఁగ, మిండలచవి మఱిగి కడలమీఱు చుఁ దిరిగే రండల యమపురిఁ జీల్తురు కండలుగా" నని యుద్ఘాటించు చున్నాఁడు.

దీనివలన సభర్తృకలు వ్యభిచారము చేయరాదని, "కుంక ముండలు, వ్యభిచారిణులు" చేసిన తప్పులేదని యితనియభిప్రాయము గాఁ దోఁచుచున్నది.

ఇతఁడు వృద్ధవివాహాలను, భోగస్త్రీలను నిరసించు సంస్కర్త :—

"పగలాడికి ముసలాతఁడు మగఁడైతే దానిచింత మఱి యింతింతా ?"

"పగలాడి చెంతనుండిన మగవానికి నూరకుండ మనసయ్యేనా ?
తగులాటమునకు బూనక ?"

"లంజలు రాకుండిన గుడి రంజిల్లదు; ప్రజలమనసు రాజిల్లదురా!
లంజల నేల సృజించెనో కంజజుఁడు"

ఈకవి ప్రపంచానుభవ మద్వితీయము.

1. పాలకిబోయలనుగూర్చి యీతఁడెంత సహజముగాఁ జెప్పెనో చూడుఁడు.

"ఇస్తినె కాక ముందుగఁ బస్తెట్టులుమోతుమంద్రు పాలకిబోయల్,
పెస్తల నడిపేదే కడుకస్తిగదా"

2. విడెముచేయఁదగిన సందర్భములు ముఖ్యముగా నాలుగింటిని సూచించినాఁడు.

"పొగడుపున, సభలోపల, తరుణులయెడ, భుక్తమైనతఱి నొకవిడెముం
గొనకని నరునకు సౌఖ్యము కలవహ్వా"

3. కుంటెనకాఁడు వాల్గంటిసౌఖ్యము మొదట రుచిచూచునఁట!
—ఇట్టిది తనకుఁ దటస్థించిన దేమో ?

"కుంటెనకాఁ డొకపరి తానంటియు మును వెనుక దొరకు నంటించును వాల్గంటిని
ఇది బహురిక్కులఁ గంటినిరా"

అని తానే ఋజువుచేసికొనినాఁడు.

4. భర్తృహరివలె నితఁడు పురుషునకు రెండే యుత్తమమార్గములని చాటినాడు :—

"మనుజుఁడు నేర్పరియైతే, కొనవలెరా మంచిముద్దుగుమ్మను,
లేదా, మునివృత్తినుండి మోక్షముఁ గనవలెరా"

5. ఎంత గొప్పయింటి యాఁడుబిడ్డయైనను బతికి లోఁకువయే యని ప్రకటించినాఁడు.

"డీకొని పాచ్చాకూతురి—కైతే, పెండ్లికొడుకు పూజించేనా?
చీకాకుపఱచి—గక"

6. దైవసన్నిధిలో నర్చకులైన "నంబివారి" దుర్వృత్తి :—

"అడియేఁ దాస' నటంచును జడియక మడి జాఱఁదీసి సాతనిదానిఁ
గుడివెనుక నంబిచేసెను గడసాధన"

7. స్త్రీల పూజాఫలమునుగూర్చి, యితని నిర్వచనము చాల సద్భుతమైనది :—

"మూరెఁడునిడుపుగలిగి, కడుతోరంబైనట్టి—దొరకడ మెల్లఁ
వారిజగంధులపూజలు"

8. పుణ్యాత్ములవర్ణనము మఱియు విచిత్రముగా నున్నది :—

"ఆఁకటి కన్నపుగడ్డయు—బిగువైన—పుణ్యాత్ములకే, నీకేమి మట్టిగడ్డా"

9. దినములన్నింటిలోఁ దద్దిన ముత్తమమైనదఁట :—

"దినములలోపల నుత్తమ దినమే తద్దినము నాఁటితిండికి సమ
మేదినములను వెదకిచూచినఁ గనముప్పా"

10. కవికిఁగల యీాక్రిందిజిజ్ఞాస హాస్యజనకముగా నున్నది :—

"కత్తుక చెడ దగ్గిన మూతె త్తక చెడ తుమ్మి యావలించిన సగరే;
పిత్తునకు నగుదురేమొ జగత్తున"

ఈవిధముగా నుదాహరించుచుండిన నొకనాఁటితో తెములు విషయము కాదు. కనుక తక్కినవిషయములు పరికింతును. ఇతఁడు, నీతుల కెంతప్రాశస్త్యమిచ్చుచున్నామో, బూతులకుఁగూడ నంతప్రాశస్త్య

మియ్యనలయునను వాఁడు. కేవలము నీతులనుమాత్రమే చెప్పి బూతు లనుగూర్చి చెప్పకుండుట యన్యాయమని, బూతులన్న నేమాత్రము నిరసింపఁదగినవి కావని చెప్పుచున్నాఁడు.

1. "బూతని నగుదురు కడు, తను, తాతలు ముత్తాత మొదలు
తరతరములవా రేతీరున జన్మించిరో"

పై విషయము వాస్తవమైనను "మాంసము తిందుమని ప్రేవులు మెడ వేసికొని తిరుగుదురా"?—ఏసందర్భమునకైనను నవసరము నను సరించి చాటుమాటులు పాటించుట యుక్తము. కవులవిషయములో నది మఱియు ముఖ్యము. జుగుప్సాంశములు కావ్యదోషములలో నొకటిగా లాక్షణికులు పరిగణించిరి. కాఁబట్టి కొంతవఱకు వానిని పరిహరించుట సత్కవులలక్షణము.

బూతులునీతులు కలిపి సభలోఁ గవిత్వము చెప్పఁగలవాఁడే గొప్పవాఁడని యితనియుద్దేశము. అట్టికవిత్వమే రాజాస్థానములలో దొరల కింపితముగా నుండునఁట!

2. "పదినీతులు పది బూతులు పదిశృంగారములు గల్గు పద్యములు సభన్
జదివినవాఁడే యధికుఁడు"

3. "నీతులకేమి ? యొకించుక బూతాడక దొరకు నవ్వు పుట్టదు"

4. "బూతులుకొన్నిట, కొన్నిటనీతులు చెప్పితిని బుధులు నీతులు బూతుల్ ;
బూతులు మెచ్చుందగు నతికౌతుకమతి"

ఈకవి యట్టే పాండిత్యము గలవాఁడు కాఁడని ముందే సూచించితిని. వేమనవంటివాఁడితఁడు. కొన్నివిషయములలో నిద్దఱు సరిసమానులని తోఁచుచున్నది. వేమనవలెనే యితఁడు నాత్మసంబుద్ధిపరముగా పద్యములు వ్రాసినాఁడు. వేమనవలె నితఁడును బూతుల నుపయోగించు విషయమునఁ జంకినవాఁడుకాఁడు. వేమనవలెనే వ్యాకరణదుష్టప్రయోగములను విశేషముగాఁ జేసినాఁడు. వేమన కాట వెలఁది యెట్లభిమానపాత్రమయినదో యితని కట్లు కందమభిమానపాత్రమయినది. వేమన యెట్లు పామరప్రజను రంజింపఁజేయుకవిత్వము నడపినాఁడో యితఁడు నట్లే నడపినాఁడు.

1. ఇతనిదోషాలు చాలవరకు ధాతుప్రయోగరూపాలలో నే ముఖ్యముగాఁ గనబడుచున్నవి.

వెళ్ళొం దేటి, చెప్పే, మెస్తే, కస్తి, ఇస్తేనే, వద్దను, ఉండే, అల్లే, అయితే, అయ్యో, చేసేనా, వేస్తినా, చూస్తినా, విషయించు ?, తరించే, లేకనే, ఇవ్వ, లోభికడు, ముండైనా, ముతకైన, పుట్టేటి, రంకె చేరుండవె.

2. నూతనపదప్రయోగములు.

గులాము, సొడ్డు, పద్దు, చేకట్లు, తగులాటము, లొట్టు, డగిలాబు, తొప్పె, కంగులు, పింగు, కవిలె, సపిండీకరణము, ముండాకొడుకులు, వేరువిత్తు, కత్తెము, కట్టడి, ధగిడి, పారుపత్యము, తుపాకి, మెరిక, తేర కాఁడు, తూటు, విద్దెము, కజ్జము.

3. సామెతలు : నానుడులు :—

(1) పూరేడేరుకతినదా కాఁడవుల. (2) వంగిన వానిక్రింద మఱి వంగిన తాఁకును వానిక్రిందిది. (3) శివునిగుడిపై నుండే నందుల వలె బిగియించుక యుందురు. (4) దయ్యము మొత్తినరీతి. (5) తలు పేల చాపగుడిసెకు. (6) పిండము గ్రద్దలుతిను. (7) పులి నాకివిడుచు. (8) కలహించి గొఱ్ఱెకఱచును. (9) కాకము కోకిలయగునా ? (10) అడి యేఁ దాసఁ. (11) గడసాధన. (12) నాలుకతీఁట. (13) దిద్దిమికి ధిమికి యనుచును మద్దెలవాయించు. (14) అడవిమృగమ్ముల కన్నీరే మైన వేఁటకానికి ముద్దా ? (15) దేవుఁడు దేవుండనఁగా, దేవుండాదివి నుండి దిగివచ్చెనా ? (16) అందము మనుజుని మేనికి గంధమురా. (17) ఉపవనములఁ జేరుండవె కపికోటులు. (18) గద్దఱిగంపల కెక్కడి గద్దెఱికము.

కవిచౌడప్ప యింకను చాలపద్యములు వ్రాసినట్లు, నవి యక్క డక్కడ చెదురుగా (కడపజిల్లాలోని) కొన్నిగ్రామములలో దొరకు నట్లును విన్నాను. అట్టివి వేయింటికి పైఁగాఁ గలవని యాప్రాంతముల వారియంచనా.

మంచి లాక్షణికకవి యయిన మట్లయనంతరాజు ఈప్రజాకవి నాదరించి గౌరవించినట్లు తెలియుచున్నది. అందులకుఁ గారణము కొంతవఱకతనికవిత్వముమీఁది గౌరవము కావచ్చును. కాని విశేష

ముగా గ్రామీణులలో నతనికిఁగల పలుకుబడియే గణింపఁదగిన కారణ మయి యుండును.

'అప్ప'—యనుశబ్దము కడపజిల్లాలో గౌరవార్హులపరముగా నుపయోగించుట సర్వసాధారణమైనది. "అప్పగారు"—అనునది పెద్దయుద్యోగస్థులనుగూర్చి తరచుగా నాప్రాంతములలో వినిపించు చున్నది. "తొప్ప"—ఈశబ్దము కడపజిల్లాలో 'మగగుఱి'కి పర్యాయము. (అరవమునఁ 'బొట్ట' యనునర్థములో వాడుదురు) "తూటు"—'బొంద'—ఇవి రెండు 'నాఁడుగుఱి'కి కడపజిల్లాలో వాడుదురు. మొదటిపదమేమోగాని 'నాబొంద'—'నీబొంద'—యనువాడుకలు కోస్తాజిల్లాలలో తఱచుగా వాడుదురు. దూషణలో ముఖమనుపదమును 'మూతి'యని మదరాసు రాయలసీమ ప్రాంతములవారు వ్యవహ రింతురు.

ఈకవి రాజంపేట కామడదూరములో "నాగాయపేట"కు సమీపములోని సిద్ధవరము కాపురస్థుఁడని నాసంచారకాలములో దెలిసినది. కాని సిద్ధవరముదగ్గఱనే 'కుందవర'ము కూడ నుండవచ్చునని నా యూహ—లేదా సిద్దవరమే కుందవరమేమో ?

రాజంపేట—సిద్ధవటము, బద్వేలి తాలూకాలలో నిప్పటికిని, వివాహాదిశుభకార్యములలో గృహస్థులీకవిచౌడప్ప పేరితో—నొక సేరుబియ్యము—నొకరూక—యిత్తురఁట. అది యతనివంశస్థులకు పారంపర్యముగా వచ్చు "కవిమేర"గా మట్లప్రభువుల శాసనమఁట.

సవరణము :—159 పుటలో కకుత్‍స్థవిజయకర్తయగు (ఎల్లమరాజుపుత్త్రుఁడు) ఆనంతరాజు 1610—1617 సం॥ల మధ్యను గాక, క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతమున రాజ్యమేలెను. కాని ఎపుడు మరణించినది తెలియదు. ఇతనియనంతర మితనికొడుకు—తిరువెంగళనాథరాజు సింహాసనమునకువచ్చి క్రీ. శ. 1619 వఱకు పాలించెను. తరువాత నితనికుమారుఁడు, కుమారానంతభూపాలుఁడు రాజై 12 సం॥రములు ఏలెను. ఈ యిరువురనంతరాజుల కాలమున చౌడప్పయున్నట్లు ఆధారములున్నవి. ఇతఁడు తనపద్యములలోఁ బేర్కొన్న యనంతరాజీ యిరువురలో నెవఁడో నిర్ణయింపవీలులేదు.

కకుత్‍స్థవిజయకర్త ఎల్లమరాజు కొడుకగు అనంతరాజు. కాని, కుమారానంతరాజు కాఁడు.

160 పుట—9-వ పంక్తి—'1620 వఱకుండును'—అనుటకు, 'ప్రాంతము' అని చదువవలెను.

కూచిమంచి తిమ్మకవి

(క్రీ॥ శ॥ 1690—1760)

శ్రీనాథునితరువాత 18 వ శతాబ్దారంభమునఁ బెక్కుగ్రంథములను వ్రాసి, సమకాలికులచేత మెప్పుపొంది ప్రభుదత్త "కవిసార్వభౌమ" బిరుదము వహించిన మహాకవి యీకూచిమంచితిమ్మనార్యుఁడు.

> "హాటకగర్భవధూ లీలాటన చలితాంఘ్రి నూపురారావ శ్రీ
> పాటచ్చరములు, తేనియ తేటలు మా కూచిమంచితిమ్మయమాటల్"

అని, సమకాలికుఁడును, విద్వత్కవీంద్రుఁడు నగు ఏనుఁగులక్ష్మణకవిచేఁ గొనియాడఁబడిన యీకవిలోకగ్రామణి పాండితీప్రతిభయుఁ, గవితాప్రజ్ఞయు, నలోకసామాన్యములని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? ఇతఁడేకాఁడు ; 'కూచిమంచి' వంశస్థులందఱును బండితులు, కవులుగఁ గన్పట్టుచున్నారు.

గీ॥ "మునుపు మాకీవె భల్లాణుఁడనెడి జోలి కతయు, రుక్మిణి పెండిలికతయు, బొబ్బ
మెకపు గుబ్బలికతయు, మేల్మిఱి నీలపెండ్లి కతయును గబ్బములొప్పఁగూర్చి॥"
(అని 'అచ్చతెలుఁగు రామాయణము'నను)

సీ॥ "ప్రతిభమై రుక్మిణీ పరిణయంబును, సింహశైలమాహాత్మ్యంబు, నీలపెండ్లి
కథయును, రాజశేఖరవిలాసంబును, నచ్చతెనుంగు రామాయణంబు,
సారంగధరనృప చరితంబు సాగర సంగమాహాత్మ్యంబు, రంగుమీఱు
సకల సలక్షణసార సంగ్రహంబు నొనర్చి కృతులు మాపేర నంకితము చేసి"
(అని 'రసికజనమనోభిరామము'నను)

సీ॥ "చెరవొప్ప రుక్మిణీ పరిణయంబును, సింహశైలమాహాత్మ్యంబు, నీలపెండ్లి
కథయును, రాజశేఖర విలాసము, నచ్చ తెనుఁగు రామాయణంబు మొదలగు॥"
(అని 'సర్వలక్షణసారసంగ్రహము'నను)

సీ॥ "ప్రౌఢిమై రుక్మిణీ పరిణయంబును, సింహశైలమాహాత్మ్యంబు, నీలపెండ్లి
కథయును, రాజశేఖర విలాసంబును, నచ్చతెనుంగు రామాయణంబు,
సారంగధర నరేశ్వర చరిత్రంబు, సప్తార్ణవసంగ మాహాత్మ్యకంబు,
రసికజనమనోభిరామంబు, లక్షణసారసంగ్రహమును, సర్పపుర స
మంచిత క్షేత్రకథనంబు, మఱియుఁ బెక్కు శతక దండక సత్కృతుల్ ప్రతిభఁగూర్చి"
(శివలీలా విలాసమునను)

పేర్కొనియున్నాడు. అతనికృతులలో 'శివలీలావిలాసము' కట్టకడపటిదిగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఏలయనఁగా, నందులోఁ దాను వ్రాసిన

గ్రంథముల నన్నింటిని తెలిపియున్నాఁడు. పైఁగా, దేనిలోను దడవని తనశతకములఁగూర్చి "శివలీలావిలాసము"లో సూచనప్రాయముగాఁ జెప్పినాఁడు. వానిపేరులు తెలుపలేదు. "శతకదండకసత్కృతుల్" అనినందువలన నవి రకమున కొకటికి మించియుండవలయును.

తిమ్మకవి తాను వ్రాసిన ప్రతికృతిలోను దద్రచనాకాలమును సూచించి విమర్శకలోకమున కొకింత మేలుచేసెను. ఈక్రింద నతఁ డేయేగ్రంథముల నెప్పుడువ్రాసినది తెలుపుపట్టికను బరిశీలించినచో నతనికాలము సులభముగ నూహింపవచ్చును.

1.	రుక్మిణీ పరిణయము	శా. శ.	1637—	క్రీ. శ.	1715
2.	సారంగధర చరిత్రము	,,	1651—	,,	1729
3.	భర్గశతకము	,,	1651—	,,	1729
4.	సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము	,,	1662—	,,	1740
5.	రసికజనమనోభిరామము	,,	1672—	,,	1750
6.	సర్పపురీ మాహాత్మ్యము	,,	?	,,	1754
7.	శివలీలా విలాసము	,,	?	,,	1756
8.	సింహాచల మాహాత్మ్యము				
9.	నీలాసుందరీ పరిణయము.				
10.	రాజశేఖర విలాసము	}	?		?
11.	అచ్చతెలుఁగు రామాయణము				
12.	కుక్కుటేశ్వర శతకము				

రెండుమూఁడుతప్ప బైగ్రంథములలో నన్నియు ముద్రితములే. కడపటి యైదింటి రచనాకాలము తెలియవచ్చుటలేదు. "కుక్కుటేశ్వర శతక" మసమగ్రము. (92 పద్యములే కలవు). కాని తన ప్రతికృతిలోను కవి స్వయముగాఁ దానువ్రాసిన గ్రంథముల నొకక్రమము ననుసరించి పేర్కొన్నాఁడు. అందులోఁ దొలిదైన 'రుక్మిణీపరిణయమే' యతని మొట్టమొదటికృతి. అది క్రీ॥ శ॥ 1715 సం॥రమున సాగినది. ఆ తరువాత (1) సింహాచలమాహాత్మ్యము, (2) నీలాసుందరీ పరిణయము, (3) రాజశేఖరచరిత్ర—యీమూఁటిని వ్రాసినట్లు తెలిపినాఁడు. కాని వాని కాలములు తెలుపలేదు. వీనితరువాత 'సారంగధరచరిత్ర' (ద్విపద)—'భర్గశతకము', రచించినట్లు చెప్పినాఁడు. ఈరెండును లఘు

కృతులే. వీనినిర్మాణకాలము క్రీ॥ శ॥ 1729. కాబట్టి క్రీ॥ శ॥ 1715—1729 కు మధ్యగల 14 ఏండ్లలో పై మూఁడుకృతులరచన జరిగియుండు ననుటలో నేమాత్రము సందేహము లేదు. సారంగధరచరిత్ర వ్రాసిన క్రీ॥ శ॥ 1729 కిని, సర్వలక్షణసారసంగ్రహము వ్రాసిన 1740 కిని ఆరీతిగనే మధ్యగల 12 ఏండ్లవ్యవధిలో "నచ్చ తెలుఁగు రామాయణ" కావ్యనిర్మాణము జరిగియుండును. దీనినిబట్టి కవిజీవితకాలమును గ్రహించుట కొంచెము సులభసాధ్యము.

'రుక్మిణీపరిణయము'ను వ్రాసిన (1715) కాలమునకు కవికి 25 యేండ్లప్రాయమైన నుండును. ఆపక్షమునఁ దిమ్మన క్రీ॥ శ॥ 1690 సం॥ రం॥ ప్రాంతమున జన్మించినవాఁ డనుట సమంజసము. అతని కడపటి కృతి యయిన "శివలీలావిలాసము" క్రీ॥ శ॥ 1756 లో వ్రాయఁబడినది. కనుక నతఁడు దాదాపు 1760 ప్రాంతమునవఱకు జీవించియుండవలయును. ఈనిర్ణయము సత్యమే యని ఋజువుచేయుటకు మఱియొకయాధారము కూడ లేకపోలేదు. తిమ్మకవి :—

"రావు మాధవనృప పరిగక్షితంబు భోగనికరంబు పీఠికాపురవరంబు"

అని తాను "రుక్మిణీపరిణయము" వ్రాయుకాలమునకుఁ బీఠికాపురమునకుఁ బ్రభువైన పెద్దమాధవరావును బేర్కొన్నాఁడు. ఇది 1715 నాఁటిరచన ; కనుక నతఁడు ప్రభువులదృష్టి కెక్కునంత ప్రౌఢుఁడుగా నుండియుండఁడు. కాని 1750 లో రచించిన 'రసికజనమనోభిరామము'లో :—

"రావు నీలాద్రి మాధవరాయ నృపతిచేతఁ గవిసార్వభౌమ విఖ్యాత బిరుద
మందిన ఘనుండఁ, దిమ్మయాహ్వయుఁడ॥"

అని చెప్పినాఁడు. దీనినిబట్టి యీనీలాద్రిమాధవరాయనృపతి —నీలాద్రిరాయణింగారి మనుమడయిన 'చిన్నమాధవరాయణింగారనియు, నితఁడు వేంకటకృష్ణారాయణింగారికిఁ దరువాత — ననఁగా 1759 లోఁ బ్రభుత్వమునకు వచ్చినాఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. అట్టి సందర్భములోఁ, దిమ్మకవి తాను 1750 లో వ్రాసిన రసికజనమనోభిరామములో 1759 లో వచ్చిన ప్రభువు కవిసార్వభౌమబిరుద మిచ్చినాఁడనుట పొసఁగునా ?—ఏల పొసఁగదు ? బిరుదమిచ్చుటకుఁ, బరిపాలనము సేయురాజే యయి యుండవలయునను సిద్ధాంత మెక్కడను

లేదుకదా! యువరాజైన నందులకర్తృఁడే కదా! తిరుపతి వేంకటకవులు వేంకటగిరిసంస్థానమునకు వెడలినప్పుడు ముందుగా సత్కరింపఁబడినది, యప్పటి యేలికయగు శ్రీరాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రులవారివలన కాద నియు, వారి సోదరులగు ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రులవారిచేత గౌరవింపఁ బడిరనియు వారి 'నానారాజసందర్శనము' వలనఁ దెలియుచున్నది. కనుక చినమాధవరాయణింగారివలన తిమ్మకవియు బిరుదము పొంది యుండుటలో నసంభవ మేమియు లేదు. (ఏలికకాకున్నను) యువరా జైనవానికి నంతమాత్ర మధికారముండియుండు ననుట వేసబబుకాదు.

తిమ్మకవియెడల (అతని కాలమునకు) సంస్థానాధిపతులయిన దొరలకెల్ల సమాన గౌరవ ప్రతిపత్తు లున్నట్లతని రచనలన్నిట వారిని పేర్కొనుటచేతనే సూచితమగుచున్నది. తన రుక్మిణీపరిణయములో పెద్దమాధవరాయణింగారిని, సారంగధరచరిత్రలో వేంకటకృష్ణారాయ ణింగారిని, రసికజనమనోభిరామములో నీలాద్రి (చిన్న) మాధవరాయ ణింగారిని పేర్కొన్నాఁడు. ఈముగ్గురిలోను మొదటియిద్దఱకంటె మూఁడవవారే యెక్కువరసికులుగను, నెక్కువ సన్నిహితులుగను నుండి, కవిగారి నాదరించి, సత్కరించి, బిరుదమిచ్చి యుందురనుటలో సందేహములేదు. పైఁగా నీప్రభునియొక్కయుఁ, గవిసార్వభౌముని యొక్కయు వయస్సులలో నట్టే తేడా కనబడుటలేదు. సమకాలికులు, సరసులయిన వీరిరువురి సమకాలికత్వము—ప్రభువు సాహిత్యపోషణ కును, కవియొక్క కవితాప్రతిభాప్రకటనకును తగినయవకాశము కలి గించినది. కనుకనే, కవి యందలి తనగౌరవమును సూచించుటకు చిన మాధవరావు "సార్వభౌమ" బిరుద మతని కనుగ్రహించినాఁడు.

తిమ్మకవి తనకులగోత్రాదికములనుగూర్చి తన కృతులలో వివ రముగా వ్రాసికొనినాఁడు:—

ఇతఁ డాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. కౌండిన్యసగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. లచ్చమ గంగనల జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. ఇతనితాత కూడ తిమ్మననామాంకితుఁడే. ముత్తాత బయ్యన. జగ్గన్న సింగన్న, నరసన్న లితని పినతండ్రులు. వీరమ్మ, పాపమ్మలు మేనత్తలు. సింగన్న, జగ్గన్న (జగన్నాథకవి) సూరన్నలు తమ్ములు. ఇతని సతీతిలకము గొట్టుముక్కల రామయమంత్రి కూఁతురైన బుచ్చమాంబ.

తిమ్మకవి తనరసికజనమనోభిరామములో :—

"నిఖిలవిద్యాభ్యాస నిపుణుఁడు మత్సహోదరుఁడగు జగ్గసత్కవితనయులు
ఘనులు తిమ్మనయు, సింగనయును లేఖకపాఠకులై కృతుల్ ప్రబలఁజేయ"

అని చెప్పుకొనుటచేత నితనికి సంతానము లేదని యూహింప వలసియున్నది. జగ్గన్నకుమారులనుమాత్రమే పేర్కొనుటచేతఁ దక్కిన యిద్దఱికిఁగూడ నప్పటివఱకు బిడ్డలు లేరనియే తోఁచుచున్నది. తిమ్మకవిమీఁద నతనితమ్ములకుఁ, దమ్మునికుమారులకు నమితగౌరవమున్నట్లు తెలియుచున్నది. జగ్గకవి యితనినిగూర్చి తనకృతులలోఁ బ్రశంసించిన యీక్రింది వాక్యములవలన నది రుజువగుచున్నది.

"మానితానూనాసమాన నానావిధవంగ త్రిలింగ ద్రవిడ దేశభాషా విశేష భూషితాశేష కవితావిలాస భాసురాఖర్వ సర్వలక్షణసారసంగ్రహోద్దామ రామాయణాది ప్రముఖ బహుళ ప్రబంధనిబంధనబంధురవిధాన నవీనశబ్దశాసనబిరుదాభిరామ తిమ్మకవి సార్వభౌమ" (చంద్రరేఖావిలాపగద్య)

"రకపుం గావ్యకళాకలాపరచనా ప్రాగల్భ్యసంసిద్ధికై,
ప్రకటప్రేమ భజింతు నీశనుకుట ప్రస్ఫీతగంగాజలా
ధికమాధుర్యకవిత్వ ధూర్వహధియా దివ్యప్రభావాఢ్యుఁ ది
మ్మకవిశ్రేష్ఠు, మదగ్రజుస్ మదిని రామా భక్తమందారమా" (భక్తమందారశతకము)

ఇతఁడు రుక్మిణీపరిణయములోఁ దప్పఁ దక్కిన తనయన్నికృతుల లోను "దెందులూరి లింగనారాధ్యుని" తనగురువని స్తుతించుటచేత రుక్మిణీపరిణయ రచనాకాలమునాఁటి కతనికి గురువుగారి యాశ్రమము కలుగలేదని యేర్పడుచున్నది. తద్రచనాకాలము క్రీ॥ శ॥ 1715. ఆతరువాత క్రీ॥ శ॥ 1729 సం॥ అతఁడు సారంగధరచరిత్రలో :—

"శ్రీకరగుణసార చిరశుభాకార, నాకధునీజార నవసుకుమార
అలఘుతేజోనిధి యగు దెందులూరి కులు లింగనారాధ్య గురుని నుతించి"

యనియు, భర్గశతకములో

"చిరభక్తి న్మదిలో భవద్విశ్రితముగా జింతింతు నశ్రాంతముక్
బరవాదిప్రమదద్విపేంద్రపదవీ పంచాననశ్రేష్ఠు బం
ధుర తేజోనిధి, దెందులూరి కులపాథోరాశి రాకానిశా
కరునిక్ లింగయసద్గురూత్తముని భర్గా పార్వతీవల్లభా"

అనియుఁ జెప్పుటవలన దెందులూరి లింగనారాధ్యగురుత్వము 1715—1729 సంవత్సరముల మధ్య నెప్పుడో యతనికి లభ్యపడి

యుండవచ్చును. ఈగురూపదేశము పొందుటకుముందు తిమ్మకవి, తాను రచించిన రుక్మిణీపరిణయములోఁ దక్కినకృతులలోవలె సతీ సహితముగాఁ ద్రిమూర్తులను గణాధిపునిమాత్రమే కాక, యాంజ నేయు, వైనతేయు, నవగ్రహాదులనుగూడ, స్తుతించుటచేత వైష్ణవపక్ష పాతముగల యద్వైతిగనే కనిపించును.

నియోగులలోఁ బ్రాజ్ఞాటివారనియు నార్వేలవారనియు రెండు ప్రధానశాఖలున్నవి. అందులో మొదటిది తిర్యక్పుండ్రాది శైవప్రము ఖాచారముగా, రెండవది యూర్ధ్వపుండ్రాది వైష్ణవప్రసిద్ధాచారపర ముగా వ్యవహరించుచుండినను రెండు నద్వైతమతమునే యవలంబించి. శాంకరగురుపీఠమునకే యంకితమైయుండుట యందఱికెఱుకపడిన విష యమే. ఒక్కగోల్కొండవ్యాపారిశాఖమాత్రమే విశిష్టాద్వైతమతము నవలంబించినది. ఇఁక నార్వేలశాఖవారు శివకేశవభేదములేని శుద్ధా ద్వైతులైనను, నామములు ధరింతురు. ఈయార్వేలశాఖవారినిగూర్చి కంకంటిపాపరాజు చెప్పిన విషయములన్నియు నక్షరముల నిజము. ఆనాఁటి కవులందఱు నూటికి డెబ్బదియైదుగురు ఆర్వేలవారే. (ఇఁక నిప్పుడున్నవారిమాట యో)—అదివిషయాంతరము.

ఆర్వేలశాఖవాఁడయిన మన కూచిమంచితిమ్మకవి యద్వైత మతావలంబకుఁడై యుండియు,

"దెందులూరి లింగనారాధ్య దేశికేంద్రదత్త మాహేశ్వరాచార వృత్తిగతుఁడ"

అనుటచేత శుద్ధశైవమతము నవలంబించినట్లు తోఁచుచున్నది. లింగన యారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడని పైపంక్తులే చెప్పుచున్నవి. అనఁగా లింగధారణము కలిగిన వీరశైవుఁడని వేఱచెప్పనక్కఱలేదుకదా! అయిన నతవి శిష్యుఁడగు మనతిమ్మకవి (శుద్ధ) శైవము నవలంబించి యుండవచ్చును. కాని వీరశైవాచారపరుఁడు మాత్రముకాఁడు. లింగన శిష్యత్వముచేత, నాంజనేయవైనతేయాది భక్తస్తుత్యాదులు దగ్గినవి. కాని, త్రిమూర్తులమీఁద నతనికిఁగల భక్తి సమానమే: ఇక్కడ మఱొకవిశేషము :—చిన్ననాటినుండి యతని శివభక్తి యతివేలము. అందునను పీఠికాపురకుక్కుటేశ్వరుఁ డతనియిష్టదైవము. అందుచేతనే (సర్పపురీ మాహాత్మ్యముతప్ప) తనగ్రంథములన్నియుఁ గుక్కుటేశ్వరు నకే యతఁ డర్పించినాఁడు.

ఇతఁడు పీఠికాపురసంస్థానములోఁ జేరిన 'కందరాడ' గ్రామములో నుండువాఁడనని, సర్వలక్షణసారసంగ్రహములోను, శివలీలావిలాసములోను స్పష్టపఱచినాఁడు. కాని సారంగధరచరిత్రలోమాత్రము, తన్నుఁ గూర్చి చెప్పుకొనుటలో "పావన కంద్రాడ పట్టణాధిపుని" యని పొగడుకొనినాఁడు. దీనినిఁబట్టి సారంగధరచరిత్రరచనాకాలమునకు (క్రీ॥ శ॥ 1729) అతఁడాగ్రామకరణీకమును సర్వాధికారములతో ననుభవించుచుండినాఁడనుట సత్యము. అయిన, సర్వలక్షణసారసంగ్రహము వ్రాసిన క్రీ॥ శ॥ 1740 సం॥రమునకుఁ దర్వాత నాయుద్యోగమును దనతమ్మునిం(డ్రకో, జగ్గకవికుమారులకో యప్పగించి, సాహిత్యకవిత్వవిచారములతోఁ దాను కాలము గడపియుండును. అనఁగా నప్పటికే తిమ్మకవివయస్సు అఱువదియవపడిలోఁ బడియుండుటచేత "లేఖకపాఠకులు"గా జగ్గకవికుమారులసహాయ మపేక్షించుచు (రసికజనమనోభిరామము చూడుఁడు) నున్నవాఁడు కరణీకమును నిర్వహించుట కష్టమయి వారికే యొప్పగించినాఁడనుట సహేతుకమే. కనుక క్రీ॥ శ॥ 1729 నాఁటికి కంద్రాడపట్టణాధిపుఁడైన తాను 1740 నాఁటికి కందరాడ మందిరుఁడైనాఁడు.

పైఁగాఁ దాను స్వతంత్రముగా వ్రాసిన కుక్కుటేశ్వర భర్గశతకములలో రాజులను, వారిప్రవర్తనములనుగూర్చి యుపాలంభించుటకుఁ, దనకరణీకవృత్తి ప్రతిబంధకముగా నుండునేమో యనునూహ చేతఁగూడ దానిని వదలియుండవచ్చును. పోషకులయిన పీఠికాపుర ప్రభువులను దనగ్రంథములలోఁ గ్వాచిత్కముగా సూచించి తనప్రభుభక్తిని లాంఛనప్రాయముగాఁ దెలుపుకొనెనేకాని, యేప్రభువునకైన నొకకృతినైన నంకితము చేయలేదు. వారు నతని మహాకవిగా నంగీకరించి 'సార్వభౌమ' బిరుదముతో గౌరవించిరి. కాని తమపేర కృతి రచింపవలసినదని యెప్పుడును గోరినట్లు కనఁబడదు. తిమ్మకవిజీవితములో నుండు నీయద్భుత సన్నివేశము మఱియేకవిజీవితములోను లేదు, "ప్రభువు—ఆశ్రితుఁడు"—అనునంతస్తులలోఁగాక, స్వతంత్ర వృత్తి గల పాలకపాలితభావముతో—సమానఫాయాలో—పీఠపురాధీశతిమ్మకవిసార్వభౌముల కాలము గడచినది. అవసానకాలములో నతఁడుచంద్రమపాలెము చేరినట్లు తెలియుచున్నది.

ఇతనికి "కవిసార్వభౌముఁడు" అను చినమాధవరాయ ప్రదత్త బిరుదమే కాక, "నవీనశబ్దశాసన" బిరుదముకూడ నున్నట్లు జగ్గకవి "చంద్రరేఖావిలాపము"వలనఁ దెలియుచున్నది. బహుశా యీబిరుదమతని "సర్వలక్షణసారసంగ్రహ" రచనముతరువాత విద్వత్కోటి యనుగ్రహించియుండవచ్చును. కాని యీబిరుదమునుగూర్చి తాను, స్వరచితగ్రంథములలో దేనియందును చెప్పలేదు.

తిమ్మకవిసార్వభౌముఁడు వశ్యవాక్కు. సంస్కృతాంధ్రములలో సమానపాండిత్యము కలవాఁడు. ఆచ్ఛికశబ్దములతో నిరాఘాటముగా కవిత్వమును 'కదం' త్రొక్కింపఁగల యుద్దండుఁడు. అతని కావ్యములలో నర్థాలంకారములకంటె శబ్దాలంకారములు ప్రాధాన్యము వహించును. లక్షణానుసరణమైన కవిత్వమును సాగించుటలో శ్రీనాథుఁడు. ఆకాలమున సంస్థానాధిపతులు—పండితులు మొదలయిన వారందఱు నతనిని గౌరవప్రపత్తులతోఁ జూచువారు. కవు లతనిగ్రంథములను ప్రామాణికములుగా నంగీకరించువారు. రాజులయెడఁ దిమ్మకవి గౌరవము చూపువాఁడే; కాని వారి ప్రవర్తనలమాత్ర మంతగా మెచ్చుకొనువాఁడు కాఁడు. పైఁగా నీసడించువాఁడు. ఆకారణము చేతనే వారికి గ్రంథములను గృతి యీయలేదు. ఈవిషయమున నీతఁడు బమ్మెరపోతరాజునకుఁ దుల్యుఁడైనను నీయిరువురి నరాంకిత విముఖత్వములో భేదము లేకపోలేదు.

పోతన రాజులను "మనుజేశ్వరాధము" అన్నాఁడు. "సద్ద్విజశ్రేయమై"—అని ద్విజులనుమాత్రము "సద్ద్విజు" లన్నాఁడు. ఇందులోఁ గటువైన పరనింద, అభిజాత్యసూచకమైన యాత్మస్తుతి యున్నవి. ఇట్టిభావములు తిమ్మకవికి నున్నవి; కాని యంత పెడసరముగా (శతకములలోఁ దప్ప) నతనికృతులలో నంతగాఁ గనిపింపవు. అందుకుఁ గారణము లేకపోలేదు. వ్యవసాయము స్వయముగాఁ జేసికొనుచు బ్రతుకు నిరుపేదరైతయిన బమ్మెరపోతన, పాలకులవలన బాధ లనుభవించినాఁడు. కవిసార్వభౌముఁ డట్లుకాక, "కందరాడపురాధీశుఁడై గ్రామవ్యవహారములన్నియుఁ దనయదుపులో నుంచుకొని ప్రభువుల గౌరవమును సంపాదించుకొని జీవించినాఁడు.

నరులకుఁ గృతినర్పించుటకుఁ దన యసమ్మతిని జూపిన పోతన:—

"హాటకగర్భురాణి నిను నాఁకటికిం గొనిపోయి, య
ల్ల కర్ణాటకిరాటకీచకులకమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్మ భారతీ"

అని ప్రభువులయెడలఁ దనకుఁగల ద్వేషభావమును బూర్తిగ వెల్లడించినాఁడు. తిమ్మకవికూడ :—

"వినుమఖిలేశ, మర్త్యులకు వేడుకఁ గావ్యమొసంగి, ధాత్రిపై
నొనరఁగ సౌఖ్యసంపదల నుద్ధతులై సుకవీంద్రులుందురు"

అనియు,

"పనిఁబూని తుచ్ఛభోగంబునకై కొఱగాని జనులఁ బొగడుటయెల్లన్
గనుఁగొన నిహపరదూరం బని తలఁచి వినిర్మలాంతరంగుండగుచున్"

(రాజశేఖరచరిత్ర)

అనియు చెప్పినాఁడు. అంతియకాక తిన రసికజనమనోభిరామములో :—

"నరవరులిడు మణిభూషాకరితురగాందోళికాది ఘనవిభవము లస్థిరము లవేటికి"

అని యన్నాఁడు. ఈవిధముగా, రాజులను, వారికిఁ గవులవిషయములోఁగల యలక్ష్యభావమును, వారిత్యాగములనుగూర్చి యితఁడు తనకుక్కుటేశ్వరభర్గశతకములలో మఱియు దీవ్రముగా విమర్శించుటతోఁబాటు వారిననుసరించుపండితులనేగాక, కవులనుగూడ నిరసించి పలికినాఁడు దానినిగూర్చి మున్ముందు మనవిచేయుదును.

తిమ్మకవి కవితను దనయనుదినారాధ్యదేవతగా భావించి, తన కృతులకన్నిటికిఁ "కుక్కుటేశ్వరు" నే పతిగాఁ జేసినాఁడు. పూర్వకవుల ప్రయోగముల నొరవడిగాఁ బెట్టుకొని శబ్దౌచిత్యమెఱిఁగి, నిరాఘాటముగా, ధారాశుద్ధితోఁ గవిత్వము సాగించుశక్తి యితనితో నంతరించినట్లు ప్రాచీనపద్యవాఙ్మయచరిత్రకారుల యభిప్రాయము. ఆనాఁటి సిద్ధహస్తులయిన కవీంద్రులలో నగ్రగణ్యుఁడైన యీతిమ్మన తనశివలీలావిలాసములో :—

"వినుఁ డీకృతి ముప్పదియొక దినములకుం జెప్పినాఁడ దేవునియానన్"

అని చెప్పుటవలన, నొకనాటి కిన్ని పద్యములు రచింపవలయుననునియమము నవలంబించి గంగాఝరీసరణిని బురుడించు ధారలోఁ బెక్కులాచ్ఛికమిశ్రకావ్యములు వాణికిఁ దొడవులుగా దిద్దితీర్చుచుఁ దనజీవితమును గవితాసామ్రాజ్యపాలనకే యర్పించినట్లు తోఁచుచున్నది.

ఇతఁడు మహారసికుఁడు. ఇతని కావ్యములలోని శృంగారఘట్టములు రసికయావతయువతతుల కనురాగవర్ధనములు. కాని, దాని నాధారము చేసికొని, మనవారట్టిమహాకవుల జీవితములకుఁ గళంకమాపాదించు చిలిపికతలను గల్పించి, చెప్పుట సర్వథా గర్హ్యము. అందు నీతిమ్మకవినిగురించి యీక్రిందికత పరంపరగా వచ్చుచున్నది :—

ఇతని కావ్యములలోని శృంగారరసము నామూలాగ్రముగా గ్రహించి యానందించు విద్వత్కవయిత్రి యయిన యొకవారకాంత యతని సాహచర్యమునకుఁ దగిన యవకాశముకొఱకుఁ జూచుచుండఁగా నిర్జనమయిన యొకసందుమలుపులో నతఁ డొకనాఁడు హఠాత్తుగాఁ దటస్థపడినాఁడట! అప్పుడామె బలాత్కారముగా నతనిని గౌఁగలించుకొనినదఁట! అతఁడట్టిసమయమున మోమావలకుఁ ద్రిప్పుకొనినాఁడఁట! అంతట నాగణికారత్నము :—

"చతురులలోన నీవు కడుజాణవటంచును, నేను గౌఁగలించితి నిటు
మాఱుమోమిడఁగఁ జెల్లునె, యోరసికాగ్రగణ్య !"

యనఁగా కవి వెంటనే :—

"అద్భుతమగునట్టి బంగరపుఁబొంగరపుంగవఁ బోలు నీకుచద్వితయము
బొమ్మ నాఁటి యల వీపున దూసెనటంచుఁ జూచితిన్"—

అని చెప్పెనఁట! ఇది కర్ణాకర్ణిగా వచ్చుచుండు కట్టుకథ యనుటకు సందియము లేదు. తిమ్మకవి రసికతాపరీక్ష కిదియా యుపాయనము? సందుమలుపా ప్రదేశము? ఎంత సిగ్గువిడిచినవారైన నిట్లు తమ గుప్తప్రేమను బ్రదర్శింతురా? విద్యావివేకములుగల నాయికానాయకుల కిట్టి రసాభాసపు నడివీధి శృంగార మంటఁగట్టి, వారి రసికత కిది తార్కాణమని పొంగిపోవు మేధావులు కుక్కురశృంగారక్రీడాప్రశంస చేయువారికంటె భిన్నులుకారు. *

నేఁటిమనవారెట్టి యపదూఱులు తిమ్మకవికేకాక, శ్రీనాథునికి, ధూర్జటికిఁగూడఁ గట్టిపెట్టిరి. కారణమేమన, శృంగారము తొణికిస

* కొందఱీకథను ముక్కుతిమ్మనార్యునకంటఁ గట్టుచున్నారు. దీని విశ్వసించువారు, పరిస్థితులనుబట్టి, అతనికే యవకాశము లెక్కువ కాన, అదియే నిశ్చయమని తలంతురు. ఆప్రబంధయుగమున రసికలోకవరుఁడగు ముక్కుతిమ్మన సాంగత్యము గోరు గణిక సాహసించి (తెగఁబడి) ఆమహానగరమున నేమూలనో — తారసిల్లిన ముక్కుతిమ్మన విషయమున నట్లు ప్రవర్తించెననుట సందర్భశుద్ధికి లోఁబడకపోదు.—

లాఁడు నూతనభావోపేతములగు నామహాకవీంద్రుల చాటువులు — వారికావ్యములలోని పద్యములే! కవి హృదయమును బాగుగాఁ దరచి, వారిగంభీరభావముల నర్థముచేసికొనలేని యసమర్థులయిన విమర్శకులకు "కరసంఛాదితపంచాయుధగేహ" లనిన బమ్మెరపోతనవంటి మహాభాగవతశిఖామణికూడ విటాగ్రణియే. రంధ్రాన్వేషణపరాయణుల సంకుచితదృష్టులు వారికి సహజములు కావచ్చును. కాని యవి సంఘమున కపకీర్తికరములు; లోకమునకుఁ బ్రమాదకరములు; చారిత్రకసత్యమునకు విపత్కరములు.

ప్రకృతిసిద్ధ మానవసౌందర్యమునకు యువతులు నిధులైనందున, వారి హావభావవిలాసవిభ్రమోపేత శృంగారమును మనవారు ప్రధానముగా స్వీకరించిరి. ఆరసపోషణ లేకుండ కృతులు రచించుట యన, వారిదృష్టిలో, "నేలవిడిచి సాము చేయుట" వంటిది. ఈవిషయమునఁ గొందఱి రచనలలో నేరవంత మోతాదు మించినట్లుండినను, వారెల్లరు దుర్వర్తనులనుట సాహసమే. అది సహింపరాని నేరము.

సహజసౌందర్యలీలావిలాస ముగ్ధమోహనలగు గ్రామవనితల నిష్కళంకకోమలరూపమహిమను గుర్తింపనినాయకులు — పుట్టుసౌందర్యము వెల్లడించు నవయనసౌభాగ్యములేని పట్టణవాసి కాంతాజనకల్పితాభరణాంబరశోభలను, స్నో, ఫేస్పౌడర్, లిప్స్టిక్కులరంగులను, నసహజదృగ్గమనాదుల తళుకుబెళుకులను జూచి, వారే "యందాలరాణు"లని నిర్ణయించు నీకాలములోని మనకుఁ బ్రాచీనకవుల శృంగారమవినీతిగను, వారు "పక్కా" విటరాజులుగను గనఁబడుటలో వింతలేదు.

కావున; తుచ్ఛభోగముల నాశించి, తనకృతులను, (అందుకొని సత్కరించు ప్రభువులుండియు) నరాంకితము చేయనొల్లక, లింగనారాధ్యగురూపదేశ ప్రాప్త పరమమాహేశ్వరవ్రతనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై, పారమార్థికబుద్ధితో జీవితము పవిత్రనంతముగాఁ గడపిన తిమ్మకవిసార్వభౌమునికిఁ బరిహాసమునకయిన నఘ మంటఁగట్టుట మహాపచారమగును.

పదునెనిమిదవ శతాబ్దపు కవులలోఁ దిమ్మకవికిఁగల స్థానము మహోన్నతమైనది. అతని కావ్యములన్నియుఁ, దత్పూర్వకవుల మార్గములోననే నడచినను, గొన్నింటిలో నూతనత్వము లేకపోలేదు. 'రసిక

జనమనోభిరామ' రచనలోని యద్భుతకల్పనలు, నష్టాదశవర్ణనలు, ప్రాచీన ప్రబంధముల ఫక్కిలోనే నడచినది. అంతవఱకుఁ ప్రబంధముల ధోరణులతోఁ దలవాఁచి, మొగము మొత్తిన రసికజనులకు, "రసికజన మనోభిరామము" వెక్కసమయినది.

అచ్చతెలుఁగుకావ్యములను సరళశైలిలో వ్రాయుటయందుఁ దిమ్మకవి సిద్ధహస్తుఁడు. అందులో నతనికుండు ప్రత్యేకప్రతిభ యే. యాయన కవితాధార కొకవిశిష్టతను జేకూర్చినది. అతనికిముందు పదునాఱవశతాబ్దములోని పొన్నిగంటి తెలగనార్యుఁడుకూడ నచ్చ తెలుఁగులో "యయాతిచరిత్రము" వ్రాసినాఁడు. కాని తిమ్మకవి "యచ్చతెలుఁగురామాయణ, నీలాసుందరీపరిణయము"లకు వచ్చిన ఖ్యాతి దానికి రాలేదు.

తెలుఁగువారి సంప్రదాయములను జాఱవిడువకుండ, నొడుదొడుకులు లేని కవిత్వ మచ్చతెలుఁగులో నడపి—యాంధ్రప్రజానీక ప్రశంసలందుకొనిన యానాఁటి తెలుఁగుకవి తిమ్మన సర్వధా శ్లాఘ్యుఁడు; ధన్యుఁడు. అతని సిండుతెలుఁగుఁదన మతనిశతకములలో బాగుగాఁ బ్రస్ఫుటమగుచున్నది.

అతని కుక్కుటేశ్వర శతకము తెలుఁగుసీమలోఁ జాలకాలముగాఁ బ్రచారములో నున్నది. ఇది వేణుగోపాల రామలింగేశాది శతకముల వలె నాకాలమునందలి సంఘదురాచారములను ప్రభువుల యవినయ ప్రవర్తనలను, నిర్దాక్షిణ్యముగా ఖండించుచున్నది. అట్టి శతకములను గవులు స్వానుభవమును, బురస్కరించుకొని చెప్పుట చేత, నారచనల లోని యావేగము, నావేశము, కావ్యలక్షణములనుగూడ నతిక్రమిం చుట సహజము. అట్టిసందర్భములలో శబ్దములు దూఁకుడుగా దొర్లు కొని వచ్చు ధోరణిలోఁ గవిత నడచును. జుగుప్సాంశములుకూడ కృతిముఖముగా బట్టబయలగును. అట్టివానిని పరిష్కర్తృమహాశ యులు, సంస్కరించి ప్రకటనార్హము చేయుటకు తంటాలుపడినను, తత్సహజ స్వరూపమును కవిహృదయమును దాఁపలేక పోవుచున్నారు. ఏలాటి నిశితబుద్ధిగల పాఠకుఁడైన, నట్టి పట్టులలో "నిది కవ్యుద్దిష్ట శబ్దము కా"దని వెంటనే కనిపెట్టఁగలఁడు. తిమ్మకవి కుక్కుటేశ్వర శతకములోఁ గూడ నట్టి పట్టులున్నవి.

ఈశతకమునకుఁ దిమ్మకవి తన "రుక్మిణీపరిణయము"లోనే యీక్రింది పద్యముతో నంకురార్పణము చేసినాఁడు.

"చిన్నివెన్నెలతోఁడు చెన్నైన సిగపువ్వు, పసమించు పులితోలు పట్టుసాలు,
చిలువల రేకిమీఁదు బలు మానికపుఁదాళి, వాటంపుఁ దెలిగిబ్బ వారువంబు,
గఱికి పూజల మెచ్చు గాగాబు కొమరుండు, వలిగొండ కూఁతురు వలపుటింతి,
జేజే తుటుముతెల్లఁ జేరి కొల్చెడు బంట్లు, నును వెండి గుబ్బలి యునికిపట్టు,
నగుచుఁ జెలువొందు, భువనంబు లనుదినంబు రమణఁ బాలించు నిన్ను నేఁ బ్రస్తుతింతు
బుధనుతవిలాస, పీఠికాపురనివాస కుముద హితకోటి సంకాశ, కుక్కుటేశ !॥"

ఈపద్యములోని కడపటి రెండుచరణములే కుక్కుటేశ్వరశతకమునకు మకుటమయినది. దీనినిబట్టి తన యిష్టదైవమైన కుక్కుటేశ్వరునికి తనకృతులన్నియు నంకితముచేయుటతోఁ దృప్తిపడకుండ నొకశతకమే యాదేవుని పేర వ్రాయనెంచినాఁడనియు, దానికి రుక్మిణీపరిణయములోని పైపద్యాంతచరణద్వయమే యందమైన మకుటముగా స్వీకరించినాఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. కాని పైపద్యములోని 'బుధనుత' యనునది, శతకములో "భూనుత" యని మాఱియున్నది. ఇది యసలు కవికృతమే యయి యుండును.

ఇఁక శతకములోని విశేషములనుగూర్చి కొంచెము పరిశీలించుట యవసరము.

ఇందు పద్యములు 92 మాత్రమే. వానివివరణము :—

1.	దేవతాస్తుతి	24 పద్యములు
2.	స్వవిషయము	1 పద్యము.
3.	పంచాక్షరీ మహిమ	1 ,,
4.	ఖల లోభులు	12 పద్యములు.
5.	సుజనులు ఘనులు	6 ,,
6.	సుకవి కుకవులు	4 ,,
7.	సుశీలా దుశ్శీలలు	5 ,,
8.	పామరజనులు	10 ,,
9.	కలిమి లేములు	2 ,,
10.	సత్ప్రభు దుష్ప్రభులు	2 ,,
11.	దాతలు సప్తసంతానములు	2 ,,

12. సామాన్యనీతులు 12 పద్యములు.
13. కలికాలమహిమ 2 ,,

ఈ విషయవిభాగములవలన, కవి యప్పటి సాంఘికపరిస్థితుల నన్నింటిని సులభముగా నవగాహనము చేసికొని పాఠకుల కన్నులకు కట్టినట్లెట్టయెదుట ప్రత్యక్షము చేసినట్లు గోచరించుచున్నది.

ఇందులోఁ గల తెలుఁగునాటి దైనందిన వ్యావహారికశబ్దములు నుపమానములు :—

ముకుదాడు, బొల్యావు, పొట్లావు, ఎగదొబ్బు, తిండిపోఁతు, కక్కుర్తి, గొగ్గిపుట్టు, గగ్గెరు, గాజుపూస, సల్లబొట్టు, సుద్దపట్టె, తిర్నాళ్ళమాలు, పరగళ్లు, కుంటెనలు.

అద్భుతజాతీయములకు, నానుడులకు నీశతకము నిధివంటిది.

(1) కడుగ్గైన తవుడ్డైన, (2) మాడ్డైన మక్కైన, (3) తప్పదండుగలు, (4) గొల్లసుద్దులు, (5) బాపన పిసాసులు, (6) నాబంటు కొడుకు, (7) ఎగరాసి దిగరాసి, (8) కాయకసర్దైన, (9) సల్లమిమ్మ నవకమ్మి, (10) తిమలంబుతుక్కు, (11) పల్లకికుక్క, (12) పటాపంచలు, (13) సందడితీర్పు, (14) కీల్గంటు పువ్వు, (15) సానకిందివన్నె, (16) జగడాలచీలి, (17) వేసాలవెల్లి, (18) చెరపనచేట.

లోకోక్తులు, ఉపమానములు, నుక్తవిషయముల కతికినట్లు కూర్చుటలో నీశతకకారుఁడు కడుంగడుదిట్ట :—కొన్ని యీక్రింద కానవగును :—

(1) పాడింట ఇడిన దీపము, (2) పండున కబ్బిన చాన, (3) కోతి కొదవిన కొబ్బరికాయ, (4) రాతిని నార దీయవచ్చు, (5) గాలిపోగిడి మూటగట్టుట, (6) కోతికి బంగారు గొలుసు, (7) జొన్నఁబడు గ్రుడ్డియెద్దు, (8) కయ్యంబునకు కాలుదువ్వు, (9) మంగలిచేతి దర్పణములు, (10) తృణహుతాశనములు, (11) తలకొట్లఁ బడుట, (12) కొండతో తగరు ఢీకొనుట.

ఇవిగాక, (1) రాజ్యాంతే నరకంధ్రువమ్, (2) జాతస్య మరణం ధ్రువమ్. అను నార్యవచనములు నటనటఁ గాన్పించుచున్నవి.

సంస్కృతగ్రంథములలోని భావములుగూడ నీశతకములో నక్కడక్కడ నగపడుచున్నవి:—

"అంభోధి కభిషేక మాచరించిన యట్లు, గంగకుఁ బాద్య మొసంగినట్లు,
మేరువునకు నలంకారంబు లిడినట్లు, తినునకు నారతు లెత్తినట్లు
మలయాచలమునకుఁ గలప మిచ్చినయట్లు ఇలనసంతునకుఁ బూ విడినయట్లు
భూపముఖ్యునకుఁ దాంబూల మిచ్చినయట్లు సోమున కద్దంబు సూపినట్లు
నిఖిలలోకైకభర్తకు నీకు నొక్క బిల్వదళ మార్ఘ్యవర్య లర్పించుచుంద్రు"
—(కుక్కుటేశ్వర శతకము)

ఈపద్యభావము సౌందర్యలహరిలోని:—

"ప్రదీపజ్వాలాభి ర్దినకర నీరాజనవిధి
స్సుధాసూతే శ్చంద్రోపలజలలవై రర్ఘ్యరచనా,
స్వకీయై రంభోభి స్సలిలనిధి సౌహిత్యకరణం
త్వదీయాభి ర్వాగ్భి స్తవ జనని వాచాం స్తుతిరియమ్"

అను శ్లోకభావమునకు ఛాయ; కాని—పద్యములో, 'బిల్వదళార్పణము', శ్లోకములో "స్తుత్యర్పణము" ప్రసక్తమైనది. "సుధాసూతేశ్చంద్రోపలజలలవై రర్ఘ్యరచనా" యనునది తెలుఁగులో "సోమునకద్దంబు సూపినట్లు" అనుటచేత సంపూర్ణభావము రాలేదు. తక్కినవానికి ప్రజలర్పించు నౌపచారికవస్తుసముదాయము సమృద్ధిగా నున్నప్పుడట్టి యౌపచారికము పరిహాసాస్పదమని భావము. ఆరీతిగాఁ జంద్రునికి సమృద్ధిగా నుండువస్తువు (అతనిచేతనే ద్రవీకరింపఁబడిన) "చంద్రోపలజలం" మూలశ్లోకములో సూచితము. ఆస్థానమును తెలుఁగుపద్యములోఁ గవి "యద్దము"న కిచ్చినాఁడు. ఇది ప్రక్రమభంగమే కాకుండ భావపుష్టికిని గించిన్న్యూనము.

"శతవత్సరంబులు జనులకు నాయు, వంబుజాసనుఁడు మర్యాదచేసె"

యనుపద్యము — "ఆయుర్వర్ష శతం" అను శ్లోకభావమును బుడికిపుచ్చుకొనినది.

"నదులలో జాహ్నవి, నరులలో విప్రుండు, గ్రహములలోనఁ బంకజహితుండు,
తృణములలో దర్భ, మృగముల సింగంబు వ్రతముల ద్వాదశి, లతల జాజి,
దానమ్ములం దన్నదానమ్ము, లోహజాతమ్ములలోనఁ గాత్రస్వరంబు,
గిరులలో మేరువు, పురములలోఁ గాశి, తరువుల రావి, సంతతులఁ గృతియు"

అనుపద్యభావము, భగవద్గీతలలోని విభూతియోగ శ్లోకముల లోనివి.

1. నదులలో జాహ్నవి (స్రోతసామస్మి జాహ్నవీ).

2. నరులలో విప్రుఁడు (నరాణాంచ నరాధిపం) "నరాధిపం" అనుముక్కకు విప్రుండు అని వ్రాయుట జాత్యభిమానమునకు సూచన.

3. గ్రహములలోనఁ బంకజహితుండు. (జ్యోతిషాం రవిరంశుమాన్).

4. మృగముల సింహంబు (మృగాణాంచ మృగేంద్రోహం.)

5. గిరులలో మేరువు. (మేరుశ్శిఖరిణామహం.)

6. తరువుల రావి (అశ్వత్థ స్సర్వవృక్షాణాం.)

అనుకరణములు

ఈకుక్కుటేశ్వరశతకము నొరవడిగా నుంచుకొని వంకాయల పాటి వేంకటకవి "కోలంక శ్రీమదనగోపాలశతకము"ను రచించినాఁడు. ఎత్తుగడలుగూడ "ఫక్తుకాపి"

1. 'గురుతర కౌండిన్య గోత్ర పవిత్రుండ' (కుక్కు)
   'గురుతర గౌతమగోత్ర పవిత్రుండ' (కోలం)
2. 'దండ ముద్దండ దోర్దండ విఖండిత ?' (కుక్కు)
   'దండంబు దోర్దండ మండిత కోదండ' (కోలం)
3. 'కాకంబునకు రత్నఖచిత పంజరమేల ?' (కుక్కు)
   'ముసిఁడి తుప్పలకు గొప్పలు త్రవ్వగా నేల ?' (కోలం)

(ఇట్టిపద్యాలు కో. మ. గో. శతకములో మూఁడున్నవి.)

4. 'భోగినై ప్రతిదినత్యాగినై పుణ్యసంయోగినై సుజనానురాగి యగుచు (కుక్కు)
   'జారుఁడై దుష్ట ప్రచారుఁడై, పాపవిదూరుఁడై బహుదురాచారుఁ డగుచు' (కోలం)
5. 'ఘూకంబు తెఱఁగున గొందుల నిఱుగుచు భుజగంబు చాడ్పున బుస్సనుచు' (కుక్కు)
   'కడుపిశాచముకీతి నెడపక భక్షించి గ్రామసూకరమట్లు కడుపు పెంచి (కోలం)
6. 'ఎనుఁబోఁతునకు విద్దెలెన్నింటి నేర్పిన మనుఁగునకేఁగుట మానఁగలదె ?' (కుక్కు)
   'ఏపి నందలముపై కెక్కించినను గ్రిందికురవడి ప్రల్లెల కుఱుకకున్నె ?' (కోలం)
7. 'అళికుల వేణి సింహకిశోరనిభమధ్య, పరిపక్వబింబోష్ఠి పద్మగంధి,
   రాకేందువదన శరచ్చంద్రికాహాస కోకిలకలవాణి కుందరదన
   పల్లవపాణి శంపాలతావిగ్రహ లికుచవక్షోజ నాళీకనేత్ర
   ముకురకపోల చంపకపుష్పసమవాస భుజగరోమావళి పులినజఘన (కుక్కు)
   'కలుకు మిటారి పూవిలుతు చేతికటారి, బంగరుబొమ్మ కప్రంపుదిమ్మ,
   యన్నుల తలమిన్న చిన్ని సంపెఁగగున్న. గోములనడుదీవి గుజ్జుమావి,

వన్నెల దొంతి మవ్వంపు పువ్వులబంతి, రతనాల తేట నగాలమూట
పండువెన్నెలసోరు బలుమానికపు తీరు, వలపుల మొక్క మేల్ తెరపుముక్క' (కోలం)

8. 'జగడాల చీలి, వేసాలవెల్లి పిసాళి, తిండిపోతు, గయ్యాళి, మొండికట్టె,
హేయభాజనము, పల్మాయల పుట్టిల్లు, గంతులరాకాసి, పంతగత్తె,
యవలక్షణముతావు, నవివేకముల ప్రోవు, చెఱపనచేట మాసికలమూట,
నిక్కులబండి, బందెలమారి, కల్లలపాతఱ, సోమరిపోతులెనంగ' (కుక్కు)

'పలుగుగయ్యాళి, దెబ్బలగండు పలుగాకి, మాలుగఁబోతు, బల్మాయలాఁడి,
పిసినిగొట్టు, పిసాళి, పెంకె, బొంకుల పుట్ట, చెడుగు నిక్కులయిక్క, చెనఁటిమంకు,
టక్కుబాజు, కల్లరి, టాటోటు, గడుమోట, బందెల పుట్టిల్లు, నందగత్తె,
అంకిలరాటంబు, రవ్వలమారి, తంటాకోరు, రంతులరావు ముచ్చు,' (కోలం)

9. 'పలవని పొలఁతతో మెలఁగువాఁ డొకకూళ, వాసిడించి చరించువాఁడు కూళ,
సిరిగల్గి కడువక చిక్కువాఁ డొకకూళ, వనిత కుంకువ చెప్పువాఁడు కూళ,
చెడి బంధునింటికిఁ జేరువాఁ డొకకూళ, వసుధేశు చెడనాడువాఁడు కూళ,
ధనికతోఁ బగఁబెట్టుకొనెడువాఁ డొకకూళ, వడిలేని దొర గొల్చువాఁడు కూళ'
(కుక్కు)

'తనుఁ దాను నుతిజేసికొనెడు వాఁడొక మూర్ఖు, వలదన్న పని సేయువాఁడు మూర్ఖు,
పలుగు పెండ్లాముఁ జేపట్టువాఁడొక మూర్ఖు, చాడిచెప్పఁగఁ బూనువాఁడు మూర్ఖు,
తనకన్న ఘనుఁడు లేడనెడు వాఁ డొక మూర్ఖు, వనితకు జనవిచ్చువాఁడు మూర్ఖు,
కొఱగానివారలఁ గూడువాఁ డొక మూర్ఖు, పలుగాకివలె ప్రేలువాఁడు మూర్ఖు'
(కోలం)

10. 'పరమలోభిని దివాకరతనూభవుఁ డంచు ఛద్మచిత్తుని హరిశ్చంద్రుఁ డనుచు
నిర్దయాత్ముని రామనృపశిఖామణి యంచుఁ గడుకురూపిని రతికాంతుఁ డనుచుఁ
బాపకర్ము నభంగ పాండవాగ్రజుఁ డంచు సమరభీరుని సవ్యసాచి యనుచుఁ
గుండబిడను మరున్మండలేశ్వరుఁ డంచు మతివిహీనుని భోగిపతి యటంచు
కవులు కక్కుర్తి నినునుంత కడుపుకొఱకుఁ బొగడుచుండు, రవివేక బుద్ధులగుచు'
(కుక్కు)

'కుక్షింభరుని బుధరక్షాపరుండంచు నతినికృష్టుని మహాత్యాగియంచు
బహుబీజసంభవుఁ బరమపావనుఁ డంచుఁ జంచలాత్ముని ధైర్యశాలియంచు
దౌర్జన్యకారిని ధార్మికోత్తముఁ డంచుఁ గఠినచిత్తుని దయాకరుఁ డటంచు
జారకర్ముని పరదారవర్జితుఁడంచు నుత్త మూఢుని శాస్త్రవేత్తయంచుఁ
గవులు కక్కుర్తిచేతను గడుపుకొఱకు సన్నుతింతురు మదిలోన విచారపడక' (కోలం)

తిమ్మకవికి దాదాపు 80 యేండ్ల తరువాతి వాఁడయిన యీ వంకాయలపాటి వేంకటకవి, శబ్దములను మార్చినాఁడు; కాని భావ చౌర్యము పూర్తిగాఁ గుక్కుటేశ్వరశతకమునుండి చేసిన ట్లతని కోలంక శ్రీమదనగోపాలశతకమువలన తెలియుచున్నది.

తిమ్మకవి రాజులను నిరసించుచు పలికిన పలుకులు గమనింపఁదగినవి

1. 'నిక్క మెక్కటమైన యాదొక్క బొక్క టక్కరి నృపాలకులకీర్తి దక్షనొక్కొ?'
2. 'కాని దుర్మతులై ప్రజఁగలఁచి ధనము గూర్పఁజూతురు బేలలై కూళదొరలు'
3. 'రాజ్యమేలంగఁ గలవాఁడె రాజుగాక హీనమతియై చరించువాఁడేటిరాజు'
4. తనరు క్రూరనృపాలకాధముల నమ్మి సిరులకాసించు వాఁడొక్క చెనటిగాఁడె'
5. ధర్మమతి తోట్టు నీ! యిట్టి దుర్మదాంధ నృపకులాధము లేరి కేమియ్యఁగలరు?'
6. 'విత్తంబు గూర్చుట విమలప్రచారమా?, బహునిధుల్ గావఁడె భైరవుండు,
   ప్రజల దండించుట పరమసంతోషమా? ప్రాణులనెల్ల నేఁపఁడె జముండు,
   దొంతనంబునకివి గావు వయసలగయ సాహసౌదార్య ఘనపౌరుషములుగాని'
7. 'గాక తనపొట్టకై ప్రజఁ గలఁచు దురితగతుఁడు వాఁడొక్క రాజా? తరాజు గాక'
8. 'రాజగునె జాగ్రదురు దురాగ్రహముచేతఁ బ్రజల బాధించు ఘోరదర్పధ్వజుండు'

కుకవులను ఇతడు తెగడిన విధము చూడుఁడు :—

1. 'తస్కరుల చందమునఁ బదార్థములు ముచ్చిలించుచుఁ జరించు కుకవుల నెంచనేల?'
2. 'కూడదనఁగను గవితలఁ గూర్చి బలిమిఁ గుమతులకు నిచ్చువాఁడొక కూళసుమ్ము'

కుక్కుటేశ్వరశతక భావములు వేణుగోపాలశతకములోఁగూడ నక్కడక్కడఁ గనిపించుచుండినను క్రొంగ్రొత్త పోకడలు లేకపోలేదు.

"కాపు కవీశ్వరుల్, కంచరయోగులు, సాతాని వైష్ణవుల్, సాలెభటులు,
కోమటి దాతలు, కొంటె భాగోతులు, మాలవెజ్జులు, బోయమావటీలు,
గొల్ల పౌరాణికుల్, పల్లెదైవజ్ఞులు, బానిసవేశ్యలు, జైనబాప
లాఁడుఁదిర్వరు ఉగ్రయవనధరాధీశ్వరులు, వైదికప్రధానులును ..." (కుక్కు)

(ఛాయ :—)

"నంబికవిత్వంబు, తంబళజోస్యంబు, వలనొప్ప కోమటివైష్ణవంబు,
వరుసనే యుప్పరవాని సన్న్యాసంబు, తరువాత శూద్రసంతర్పణంబు,
రజకుని గానంబు, రండాప్రభుత్వంబు, వెలయంగ నటవల వితరణంబు,
సాతాని విద్వాంస శాస్త్రవాదము, వేశ్య తనయుఁ డబ్బుకుఁ బెట్టు తద్దినంబు"
(వేణుగోపాల శతకము)

తిమ్మకవి "కుక్కుటేశ్వరశతక"మే తరువాత వచ్చిన నీతి (సీస) శతకముల కన్నింటికి మార్గదర్శకమైనది. అట్టి శతకములలో విషయగౌరవమునుబట్టి, భావబాహుళ్యమునుబట్టి వేణుగోపాలశతకమున కగ్రతాంబూల మీయవలసివచ్చును.

తిమ్మకవి క్రీ॥ శ॥ 1729 సం॥న రచించిన మఱియొక శతకమైన భర్గశతకము సమగ్రముగా నుండ నీకుక్కుటేశ్వర శతకములో మాత్ర

మెనిమిదిపద్యములు తక్కువగా నున్నవి. ఇప్పటివఱకు దొరకిన వ్రాఁత ముద్రితప్రతులన్నిటిలోను నీలోటు ఒకేవిధముగఁ గన్పించుచుండుట వలనఁ గవి వ్రాసినవే 92 పద్యములని యూహింపవలసియున్నది. పైఁగా కుక్కుటేశ్వరశతకములోని కడపటిపద్య మీయూహను బలపఱచు చున్నది. ఏవో యొకటి రెంటిలోఁ దప్పఁ దనకృతులన్నిట కట్టకడపట, వాని రచనాకాలమును, మంగళాచరణమును దిమ్మకవి విధాయకముగా వ్రాయువాఁడు. భర్గశతకమునఁ గూడ 100,101 సంఖ్యలుగల పద్యము లలో నీ 'రివాజు' పాటించినాఁడు. "కుక్కుటేశ్వరశతకములోని 92 వ పద్యము" శివశివా! ధాత్రి దా వలచిన వధూటిఁ బాయు వెత వద్దు సుమ్మెట్టిపలువకైన యని పురుషవిరహమునుగూర్చి చెప్పనది. అందు చేతఁ దక్కిన యెనిమిదింటినిగూడ రచించు నుద్దేశముండియుండుననుట సబబు. అట్లు పూర్తి చేయకుండుటకుఁ గారణ మొక్కటే తోఁచు చున్నది.

ఈ కుక్కుటేశ్వరశతక మకుటనిర్మాణము క్రీ॥ శ॥ 1715 నాఁటికే (వెలువడిన) తన రుక్మిణీపరిణయములోనే కవి చేసినాఁడు. ఆనాఁటి నుండి తన యవసానదశవఱకు స్వానుభవములోని విషయములను బురస్కరించుకొని యప్పుడప్పుడు తనకుఁ దోఁచిన భావములతో 92 పద్యములనే వ్రాయఁగలిగినాఁడు. తక్కిన 8 పద్యములు పూరించులోప లనే యతఁడు మరణించియుండవచ్చును. ఈనిర్ణయమును దృఢపఱచు నంశములు కుక్కుటేశ్వరశతకములోనే కనఁబడుచున్నవి. అందులో 89-వ పద్యము :—

"నోరుచేఁదై కూడుకూరలు చవిదప్ప, గడగడ నొడలెల్ల వడఁకుచుండఁ,
జెవుడున నేమియుఁ జెవులకు వినరాదు, తెగులును జింతయుఁ దగులుకొనును,
కన్నులఁ బొఱగప్పి కానరాదెద్దియు, సిగ్గొకించుకయైనఁ జేరబోదు ;
బాలురందఱుఁగూడి గేలిగావింతురు, మగువలు పకపక నగుచునుంద్రు
మదిఁ దలంపఁగఁ, గటకటా! ముదిమియంత రోఁతలేదుగదా, ధారుణీతలమున॥"

అవి వార్ధకమును గూర్చి తెలుపుటచే నప్పటికిఁ దిమ్మకవి వృద్ధుఁ డయి, యుండవలెను. ఆదశలోఁ దనవలన బాగుపడినవారే, తనకుఁ గీడొనర్చునట్లు తరువాతి పద్యములో :—

"బావిలోపలఁ బడ్డ పామును వెడలింపఁ జనువానిఁ గఱువక చనఁగఁగలదె?
చిచ్చులోఁ బడెడు వృశ్చికమును వెడలింపఁ జనువాని మీఁటక సడలఁగలదె?

> పెనువెల్లిఁ బడిపోవు బెబ్బులిఁ బరికింపఁ జనువాని మ్రింగక చనఁగఁగలదె?
> అవనిలోపల ఖలుని నెయ్యంబుమీఱ మనుపఁజనువానిఁ జెఱుపక మానఁగలఁడె?"

అని తెలిపినాఁడు. లోకవృత్తమెఱిఁగినవారి కిట్టి సంఘటన లాశ్చర్యమును గలిగింపదు. కొంచెము శక్తి యుడుగునప్పటికిఁ దన యాప్తులైనవారు, తనవలన వృద్ధికి వచ్చినవారుకూడ మేలుచేయుమాట యటుండనిచ్చి, విడనాడుటయేకాక, కీడుఁగూడఁ గలిగించుటకుఁ బూనుకొందురు. ఈవిషయములో మానవత్వముబదులు, దానవత్వమే నరజాతి నాశ్రయించును. తిమ్మకవివిషయములో నంతియ జరిగినది. అతని మనస్సునకు సహింపరాని నిర్వేదము కలిగించియుండుననుటకు పై పద్యమే ప్రబలసాక్ష్యము.

చిట్టచివర 92-వ పద్యములో నుటంకింపఁబడిన విషయమును బట్టి చూచిన, నతనికి సతీవియోగముకూడ సంభవించినట్లు తోఁచుచున్నది.

> "అన్నంబు నాలుక కరుచియై కనుపట్టు, నిలిచినచో నిల్వనలవి కాదు,
> మనుజేంద్రుతోనైన మాటాడనైఁపదు, పనులయందేమియు మనసు లేదు,
> నడచుచో నడుగులు తడబాటు గైకొనుఁ, దగ బంధువులనైన నగవురాదు,
> తెవులువుట్టినరీతి దేహంబు కృశియించుఁ గలనైన నిద్దుర గలుగఁబోదు,
> శివశివా! ధాత్రిఁ దా వలచినవధూటిఁ బాయ, వెతవద్దు సుమ్మెట్టిపలువకైన"

ఈ దుస్సహావిరహాముచేతనే క్రుంగిపోయి, కవి సార్వభౌముఁడు తన కడపటి జీవితమును, కష్టముతోఁ గడపియుండును.

పై పద్యములోని "తావలచిన వధూటిని" ఎవతెయో 'వాడవదినె'గా మహాత్ముల యశఃకాయమును హత్యచేయుటకుఁ బూనుకొను రసాభాస రసిక నామధారులు చిత్రించుటకు ముందు, 'వధూటి' శబ్ద నిర్వచనమును దఱచిచూడవలెనని మనవి. సామాన్య జారస్త్రీవిరహామునకైనఁ బై పద్యములో వర్ణితమయిన దురవస్థలన్నియు నొక్కుమ్మడిగ, వివేకవంతుఁడు, పరమేశ్వరభక్తుఁడు, మహాజ్ఞాని, పండితలోకసంభావితుఁడు నైన తిమ్మకవివంటి వానికి తటస్థించియుండు ననుకొనుట పరిహాసాస్పదము. అందులో నఱువది దాఁటిన వృద్ధునివిషయములో (89 ప: చూడుఁడు) భావించుట వెఱ్ఱితనము. ప్రకృతివిరుద్ధము. ఇక్కడ నుఱియొక విషయముకూడ అప్రస్తుతము కాదు.

ఆపద్యములో "పనులయందేమియు మనసు లేదు" అనుటచేతనే పత్నీవియోగానంతరము "కుక్కుటేశ్వరశతకము" పూర్తిచేయుటకు

మనసు పాఱలేదని, యొక వేళ నట్లు పాఱినను, గడపటిపద్యములోని "తా వలచిన వధూటి"—జీవితము—అర్ధములోవలెఁ దనకన్నులకుఁ దోఁచునప్పటికి దుఃఖావేగముచేత గంటము సాగక నిలిచిపోయియుండు నని దృఢపడుచున్నది.

దీనినిబట్టి తిమ్మకవి క్రీ॥ శ॥ 1715 లో వ్రాసిన రుక్మిణీపరిణయ ముతోఁ గుక్కుటేశ్వరశతకము నారంభించినాఁడు. కాని యది తలఁచు కొనినట్లుగ నొక్కనాఁటిలోఁగాని, లేదా యేవో కొన్నినాళ్లలోఁగాని వ్రాసినది కాదు. మఱి తనజీవితాంతమువఱకు నప్పుడప్పుడు తోఁచిన భావములను, స్వానుభవవిషయములతో గుదిగ్రుచ్చి వ్రాయుచునచ్చి నాఁడని, ఆకారణముచేతనే చివరి యెనిమిదిపద్యములు నట్లె నిలిచిపోయి, శతకసంఖ్యకు లోపము కలిగినదని నిశ్చయించుట సమంజసము.

ఇఁక భర్గశతకమునుగుఱించి :—ఇది యితని 'ప్రౌఢనిర్భరవ యఃపరిపాకము'న రచింపఁబడినదని శతకములోని క్రిందిపద్యమునుబట్టి తెలియుచున్నది.

"ధరలో నెన్నగ శాలివాహన శకాబ్దంబుల్ దగన్ యామినీ
కర బాణాంక శశాంకసంఖ్యఁ జెలువై కన్పట్టు సౌమ్యాహ్వయ
స్ఫురదబ్దంబున నిమ్మహాశతక మేఁ బూర్ణంబు గావించి, శ్రీ
కరలీలన్ బుధులెన్న నీకిడితి భర్గా! పార్వతీవల్లభా"

తిమ్మకవి "సార్వభౌమ" బిరుదమును బొందుటకుముందే, యనఁగాఁ దన మొదటి కావ్యమయిన రుక్మిణీపరిణయము రచించునాఁటినుండియే— ఆబిరుదభావసూచనను, తనకృతుల యాశ్వాసాంతగద్యలలో చేయుచు వచ్చినాఁడు. అట్టి సూచన యతనిశతకములలోఁగూడ లేకపోలేదు :—

"శ్రీమత్కుక్కుటేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ కవితా సామ్రాజ్యధురంధర"
—(రుక్మిణీ పరిణయ—సర్వలక్షణసార).

"శ్రీమత్కుక్కుటేశ్వర కరుణాకటాక్ష నిరీక్షణసంలబ్ధ
సరసకవితాసామ్రాజ్య ధురంధర"
—(రసికజన మనోభిరామ, శివలీలా విలాసములు).

"శ్రీమదుమారమణ కరుణాకటాక్ష నిరీక్షణ సంలబ్ధ
సరసకవితాసామ్రాజ్య ధురంధర"
—(నీలాసుందరీ పరిణయ—అచ్చతెనుఁగు రామాయణములు).

"కవితా మహారాజ్య ఘనధురంధరుని సకల లక్షణలక్ష్య సాహిత్యవిదుని"
—(సారంగధరచరిత్ర : ద్విపద).

"వరకౌండిన్యస గోత్రపాత్రుని, యశోవర్ధిష్ణునిఁ, గుక్కుటే
శ్వర కారుణ్య కటాక్ష లబ్ధ కవితా సామ్రాజ్యధౌరేయునిఁ"
—(భర్గశతకము).

"సత్కవితామహాసామ్రాజ్య భారధౌరేయుండ, బుధజనప్రియ సచివుండ"
—(కుక్కుటేశ్వర శతకము).

దీనినిబట్టి యతని 'కవితాసామ్రాజ్యభారధౌరేయత'ను గుర్తించిన ప్రభు వతని కది సార్థకమగునట్లుగా "కవిసార్వభౌమ" బిరుద మనుగ్రహించుటలో నాశ్చర్యమేమియు లేదు.

భర్గశతకము—కుక్కుటేశ్వరశతకముకంటెఁ బ్రౌఢశైలిలోఁ బడినది. కారణము కవి యొక్క ప్రౌఢవయస్సులోని ధారణానైశిత్యము కావచ్చును. ఈక్రిందిపద్యములలోని శబ్దజటిలత యితని గీర్వాణ భాషాపాండిత్యమున కొరపిడిఆయివంటిది :—

"పురుహూతాగ్ని పరేత రాట్పలభుగంభోధీశ వాతార్థపాం
బరకేశాబ్జభ వాచ్యుతాదిక సుహా బర్హిర్ముఖానీక భా
స్వరకార్తస్వర విస్ఫురన్మకుట శశ్వత్పద్మరాగప్రభో
త్కర నీరాజిత పాదపంకరుహా, భర్గా, పార్వతీవల్లభా !॥"

"వ్యాకీర్ణాచ్ఛజటాటవీతట నితాంతాలంబితోద్వృత్తమి
స్రాకాంతప్రథిత ప్రభాసముదయా క్రాంతప్రఫుల్లన్మహా
నాకద్వీపవతీ వినిర్మల జలాంతర్భాగ భాగ్దిక్యరే
ఖాకాంతోత్పల కైరవప్రకర, భర్గా॥"

యమకాంత్యప్రాసాదిశబ్దాలంకారము లక్రమముగా నితనికవిత్వమున దొర్లుకొని పోవుచుండును :—

"కోటీరాంగదమేఖలా ఘనతులా కోటీ కవాటీ నట
ద్ఘోటీహాటక పేటికాభటవధూ కోటీ నటాందోళికా
వీటీ నాటకచేటి కాంబరతతుల్ వేఁ జేకురు న్నిన్నిరా
ఘాటప్రౌఢి భజించుధన్యులకు, భర్గా, పార్వతీవల్లభా"

"సతతానందితసర్గ, సర్వసుమన స్సంస్తుత్యసన్మార్గ, యూ
ర్జితకారుణ్యనిసర్గ, రాజితధరిత్రీభృన్మహాదుర్గ, హృ
త్కృతు కాలింగితదుర్గ, సంహృతసమిద్ఘోరద్విషద్వర్గ, సం
యతనీరంధ్రసుఖాపవర్గ జయ, భర్గా, పార్వతీవల్లభా !"

పెళుచుమాటలతోఁ బెటపెటలాడకుండ సరసశబ్ద సంకలితములుగ నుండు సమాసముల కీశతకము పెన్నిధివంటిది :—

(1) "భవదీయ పావనకళావిఖ్యాత కావ్యక్రియా సామీచీన్య హృదంతరాళ కవిరాట్సక్రందనశ్రేణికిన్", (2) "మిహిరప్రోద్భవ ఘోరకింకర సమున్మేషోరగశ్రేణికావిహగోత్తంసము", (3) "నానాద్వీప ధరాధురావహన మాన్యస్ఫార బాహాబలానూనఖ్యాతి", (4) "విస్ఫూర్జత్స్ఫురతూర్వార గోపరిపంథిక్షణ నాగగోచర మహాపక్షీంద్ర", (5) "దుష్టపటోపాయ విజృంభమాణ ధరణీకాంతాధమాగార నిష్టపటభ్రాంతి", (6) "కృపణామర్త్యాధీశ గేహాంగణాదకర క్షోణీరజచ్ఛటావిరతసంధ్యాప్తాంగులు".

ఇట్లెన్నియైనను జూపవచ్చును :—

ఇందులోను సంస్కృతానుకరణములు ననువాదములు కనిపించుచున్నవి.

అనుకరణములు:—(1) శివోహమస్మి, (2) శివాత్పరతరంనాస్తి, (3) రాజ్యాంతే నరకంవ్రజేత్, (4) విద్వద్దండమగౌరవం, (5) సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకిం ?

అనువాదములు :—

"నీలతోయదమధ్యస్థా ద్విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా,
నీవారశూకవత్తన్వీ పీతాభాస్వత్యణూపమా,
తస్యాశ్శిఖాయామధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థితా"

అనుటకు :—

1. "నీలాంభోధర మధ్య సంస్థిత తటిన్నీకాశమై, విస్ఫుర
ల్లీల న్నివ్వరిముంటిచందమున నెంతే సూక్ష్మమై, పచ్చనై
చాల న్భాసిలు తేజు నీవయనుచు మత్స్వాంతంబునందెన్నదున్"

2. "పాపీ చిరాయు స్సుకృతీ గతాయుః"
"సుశ్లోకుం గొంచెపుకేండ్లలో గెడపి దుష్టుం బెక్కునాళ్లుంచి"

సౌందర్యలహరిలోని :—

3. "ప్రదీపజ్వాలాభి ర్దివసకర నీరాజనవిధిః"

అనుటకు (కుక్కుటేశ్వర శతకములోవలెనే)

"క్షితి నంభోనిధి కర్ఘ్యమిచ్చుక్రియ, భక్తి న్బద్మినీభర్త కా
రతి యర్పించుతెఱంగున న్బహుతరబ్రహ్మాండసంత్రాపకున్"

భర్తృహరిలోని :—

4. "లభేత సికతాసు తైలమపి యత్నతః పీడయన్"

అనుటకు :—

> హాలన్ దైలము తీయవచ్చు భుజగవ్రాతమ్ములం బేర్లుగా
> వీలం బూనఁగవచ్చు, నంబునిధి హేళిం దాఁటఁగావచ్చు, దా
> కేలన్ బెబ్బులిఁ బట్టవచ్చు, విపినాగ్ని న్నిల్పఁగావచ్చు, మూ
> ర్ఖాళిన్ దెల్పఁదరంబె యేరికిని ?"

అని భావానువాదము లున్నవి. ఇందులోను దాదాఁపు 20 పద్యములవఱకు దుష్ప్రభువులను దూషించునవి యున్నవి. కొన్నిట నిది తీవ్రముగాఁ గనిపించుచున్నవి. అట్టిదూషణలు :—

(1) అవివేక క్షితినాయకాధమవరుల్ హాస్యోక్తులం బోల్తురు, కవితాసార మెఱుంగకుండుటను, (2) తలఁపం జాల రదేమొ మీఁదటికథల్ దర్పాంధకారాంధులై, కలనైనన్ మహిభృద్దురాత్మకులు (3) వసుధామర్త్యోత్తమక్షేత్రముల్ . . . దిగమ్రింగం జూతు రల్పప్రభుల్ వెన్నప్పంబులో బూరెలో, (4) జిల్లేడు సురావనీజ మగునా ? నానాదిగంతంబులన్, రాజైనా ఘన లోభి దుర్జనుఁడు ?, (5) ఛీ, యిట్టి దురాశాపారప్రభు లేరిఁ బ్రోతురిఁక ?, (6) దర్పంబున నట్టేటుం బోర లకే కొర్మ్రింగినట్లుండుగా రవళిం దుర్నృపు లేమి యీఁగలరో ?

కుపండితులను గాకవులను దెగనాడుటలో నితఁడేమాత్రము వెనుదీసినవాఁడు కాఁడు.

(1) చవిలెల్ కానులు వీసముల్ గొని యథేచ్ఛాలీలలం బ్రేలు దుష్కవులు, (2) భువిలో మేదరసెట్టి చివ్వతడకల్ పొంకంబుగా నల్లి పెన్రవళిన్ సంతలఁ ద్రిప్పుక్రియ దైన్యం బెచ్చఁగా దుష్కవుల్ తివ్రొప్పన్ జెడు కబ్బపుందడకలోలిం ద్రిప్పఁగా, నద్దిరా!, కవితల్ కానుకు గంపెడయ్యెఁగద!, (3) కవిముఖ్యుం బొడగాంచి జాఱుదురు వేగంబుండ విల్లన్న కాకవులట్ల న్నిలఁబోక కాకవులు, (4) బోయపెద్దలును దాసేయప్రభుల్ దుష్టకవులు న్మీరి రిఁకేమి చెప్పనగు ?

సంఘదురాచారములనుగూడ (కొన్నిటిని) ఈసడించు రకములో చేరినవాఁడుగాఁ దిమ్మకవి కనఁబడుచున్నాఁడు.

1. అస్పృశ్యతానిరసనము :—

> "డాయన్ రాదఁట యంత్రజు మాదృశులం చండాలాదులన్, డాసినన్
> బాయున్ బుణ్యచయంబులంచుఁ జదువుల్ పల్కన్"."

2. విగ్రహారాధన దూష్యము ప్రాకృతమార్గము :—

"ధర మృద్దారుశిలామయ ప్రతిమలన్ దైవంబులంచున్ ఒక
స్వర వాదంబులఁ బోరుచున్నిబిడ సంసారాంధులై, మేలుచే
కురకే మగ్గములోని కండెలగతిన్ ఘోరార్తులై ప్రాకృతుల్"

ఈశతకములో కవి—శివలీలలను అనఁగా:—త్రిపురసంహారము. హాలాహలభక్షణము, దక్షాధ్వరధ్వంసము, విధివిష్ణుకృతశివస్వరూపాన్వేషణము, మునిపత్నీగమనము, వ్యాసదోఃస్తంభనము, శివతాండవము, విష్ణుకృత సహస్రకమలార్చనము, పాశుపతప్రదానము, పంచముఖ బ్రహ్మ శిరోనికృంతనము, మార్కండేయ రక్షణము, శ్రీరామ లింగప్రతిష్ఠ, బల్లాణరాజ శ్వేతకేతు చరిత్రములు, చిఱుతొండని, తిన్నని కథలు, మున్నగువానిని 22 పద్యము మొదలు 40 వ పద్యమువఱకు వర్ణించియున్నాఁడు.

ఆంధ్రకవుల యనుకరణములుకూడ నక్కడక్కడ లేకపోలేదు.

"తినదే చెట్టున నాకు మేఁక, గుహ నొందిం బాము నిద్రింపదే,
వనవాసంబునఁ బక్షులున్ మృగములున్ వర్తింపవే నీటిలో
మునుకల్ వేయవె మత్స్యకచ్ఛపములున్"

అను సర్వేశ్వరశతకపద్యమున కీక్రింది యనుకరణము :—

"ఆకులెక్కదె మేఁక, చెట్టుకొన నొయ్యన్ వ్రేలదే పక్షి, పెన్
గాకుల్ గ్రుంకవె నీట, గాలిగొనదే నాగంబు, బల్ గొందులన్
ఘూకంబుండదె, కోనలన్ దిరుగదే క్రోడంబు"

పోతనగారి యనుకరణములు :—

"చెలియై మేనమఱందియై సచివుఁడై చిత్తప్రియుండై"

అనుపద్యమునకు :—

"తనర న్నిన్నది నెంతు నెప్పుడును నాదైవంబుగా దాతగా
జనకుంగాఁ జెలికానిఁగా, గురువుఁగా సద్బంధుఁగా నన్నగా
ఘననిక్షేపముఁగా మహాప్రభునిఁగాఁ, గల్యాణసంధాయిఁగా"

"ఒక సూర్యుండు సమస్తజీవులకుఁ దానొక్కొక్కఁడై తోఁచుఁబోలిక"

"ఏకాంతుం డొకఁడై పయోఘటములం దెల్లం బహుత్వంబుచే
రాణం బొల్చుతెఱంగునన్"

తక్కిన శతకములలోని యనుకరణములు సహిత మక్కడక్కడ నగపడుచున్నవి. మొత్తముమీఁద భర్గశతకము సూత్రప్రాయములైన భావములతో మొదట వ్రాసి తరువాత వ్యాఖ్యాప్రాయమైన వివరణ

ముగాఁ గుక్కుటేశ్వరశతకమును కవి వ్రాసినట్లనిపించును. ఈరెండు శతకములలోని పద్యములలోఁ బెక్కింటికి సామరస్యముగపడుట యే యందులకుఁ దార్కాణము.

ఈశతకములో నక్కడక్కడ జాతీయములు, నానుడులు, పొంకముగాఁ గవి పొందించినాఁడు :—

వాలెము, గిద్దెఁడు, కొంపలు, గొల్లెంక, రుప్పు, బుల్యాను, చవిలెలు, బూరెలు, ఒబ్బట్లు, కొర్మిరింగు, జుత్తెఁడు, చివ్వతడకల్ ఉండవిల్లు, గోసంగులు, మోటకాఁపు, బలిభిక్షము, పల్గాకులు, కొఱ్ఱనూకలు, కూరాకైనన్, కైతాళము, తలరుద్దు, చెప్పుఁగాలు, నెలనాళ్లు, నీచిత్తము నాభాగ్యము.

సామెతలు—ఉపమానములు

(1) పూసలలోని దారముపోల్కి, (2) తిలజాలకాంతర మహాతైలంబు, (3) కవితల్ కానుకు గంపెఁడయ్యె, (4) మగ్గములోని కండెలగతిన్, (5) కాకుల్వేములఁ జేరుచందమున, (6) కరికి ముక్తాకాయమానంబు, సొంపగుఁగా కొప్పునె యూరఁబందులకు, (7) నిల్పుకోఁగలదె ధాత్రిన్ గొంతసేపైన మర్కటపోతం బురురత్నహారముల, (8) కంటకావరణోజ్జృంభిత కేతకీవని కళుల్ వాలెంబుగాఁ జేరవే, (9) సువర్ణకమలస్తోమాసవాలంపట భ్రమరం బేఁగునె తుమ్మకొమ్మలకు.

ఆంధ్ర విద్వత్కవితా సామ్రాజ్య మఖండవైభవముతో నేకచ్ఛత్రముగ నానాఁడు పాలించిన కవిసార్వభౌముఁడు, దుష్ప్రభుదత్త ద్రవ్యాదికాపేక్షావిముఖుఁడు, నిరంతర పరమేశ్వర పదారవింద సంసక్త చిత్తుఁడు, తిమ్మకవీంద్రుఁడు, తనసమకాలిక విద్వత్కవిలోక దురవస్థకు దురపిల్లిన తెఱఁగు తెలుపు పద్యము నుదాహరించుటతో 'భర్గ' శతక పరిశోధనకు స్వస్తి చెప్పుచున్నాను.

"జనసంస్తుత్య మహాప్రబంధ ఘటనా సామర్థ్యముం గల్గి స
జ్జను లత్యుల్పుల దీనతం బొగడుటల్ జాత్యంధతన్ జెంది కా
కినువొప్పన్ దమరెన్నడున్, 'సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకి'
మ్మను వాక్యంబు వినంగలేదొ, మును భర్గా ! పార్వతీవల్లభా."

—•—

కూచిమంచి జగ్గకవి

(క్రీ॥ శ॥ 1700—1765)

ఈ మహాకవి కూచిమంచితిమ్మకవి రెండవతమ్ముఁడు. ఇతఁడు గాక, సింగన యను మొదటితమ్ముఁడు, సూరన యను మూఁడవ తమ్ముఁడుకూడ నతనికుండిన ట్లతనికృతులవలన స్పష్టమగుచున్నది. తక్కిన యిద్దఱి విషయ మేమో కాని, యీ జగ్గనమాత్ర మన్నగారివలె సాహిత్య కవిత్వ ప్రచారములలో నిస్సముఁడుగాఁ గనిపించుచున్నాఁడు. తిమ్మకవిసార్వభౌముఁడే తన "సింహాశైలమాహాత్మ్యము"లో తన తమ్ములనుగూర్చి చెప్పుచు, జగ్గకవి నీక్రిందివిధముగా వర్ణించినాఁడు.

"అతని యనుజన్ముఁ డతులితమతియుతుఁడు రాజమాన్యుఁడు సుగుణా
న్వితుఁడు సముచితకవితాచతురుఁడు జగ్గప్రధానిచంద్రుఁడు దనరున్"

"—రాజన్య సభా ఝాట నిరాఘాట నటచ్చాటుకవిత్వాంకుఁ డరయ
జగ్గన ధరణిన్"

"నిరతంబు నుడివోని సిరి నిరవొందియుఁ దవుటి నిప్పటి మెక్కఁ దలఁపఁడేని,
సదమలాచారప్రశస్తి గాంచియు వర్ణములు సంకరములుగాఁ గలపఁడేని
ఖలజనసంశిక్ష గావింపుచుండియుఁ బతితుల నెద్దుపుఁ జేపట్టఁడేని
యురుపుణ్యవర్తి యయ్యును బాదబాశ్రయసీమ నిల్లుగను వసింపఁడేని
యల జగన్నాయకుఁడు సాటియనఁగఁబోలు భోగమున నిర్మలాచారమున విశిష్ట
రక్షణంబునఁ బుణ్యమార్గమున నరయ గంగనామాత్యు జగ్గయ్యఘనునితోడ"

దీనినిబట్టి (తిమ్మన, సింగన, జగ్గన, సూరనలలో) క్రీ॥ శ॥ 1690 ప్రాంతమున జన్మించినట్లు నిర్ణయింపఁబడిన తిమ్మనకు రెండవతమ్ముఁ డయిన జగ్గన యయిదాఱేండ్లయినను జిన్నవాఁడుగా నుండియుండును. అనఁగా జగ్గన క్రీ॥ శ॥ 1700 ప్రాంతములోఁ బుట్టియుండెననుట సహేతుకము.

ఇతఁడు దేశదేశములు సంచారముచేసి నానా రాజాస్థానములలో "నిరాఘాటనటచ్చాటు కవిత్వము"ను బ్రదర్శించుచు వచ్చినాఁడని తిమ్మకవి పేర్కొనుటచేతఁ బ్రత్యర్థులైన విద్వత్కవులను వాదములలో గెలుచునంతటి ప్రతిభను జిన్నతనముననే గడించినాఁడని తెలియుచున్నది. ఇతఁడు తన కృతులనుగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనినాఁడు :—

"రచియించితివి మున్ను రసికులౌననునట్లు సురుచిర జానకీపరిణయంబు
వచియించితివి కవివ్రాతము ల్వొగడంగ ద్విపద రాధాకృష్ణ దివ్యచరిత

ముచ్చరించితివి విద్వచ్చయంబు నుతింపఁ జాటుప్రబంధముల్ శతకములును
వర్ణించితివి యిరువదిరెండు వర్ణనల్ రాణించగా సుభద్రావివాహ
మాంధ్రలక్షణలక్ష్యంబు లరసినావు భూరిరాజన్య సంపత్ప్రపూజితుఁడవు"
—(చంద్రరేఖావిలాపము)

జానకీపరిణయమును, ద్విపదరాధాకృష్ణచరిత్రము, సుభద్రా వివాహము, కొన్ని శతకములు, చాటుప్రబంధములు, చంద్రరేఖావిలాపము, ఇతఁడు రచించినాఁడని పైపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. "సోమదేవరాజీయము" బహుశా "చంద్రరేఖావిలాపము"నకుఁ దరువాతికృతియై యుండును. కనుకనే పై (చంద్రరేఖావిలాప) పద్యములో దాని ప్రశంస లేదు. అయిన, నే యే గ్రంథము లెప్పుడెప్పుడు రచించి నాఁడను విషయమును బై పద్యమందలి వరుసక్రమమునుబట్టి యాంధ్ర కవుల చరిత్రలో నిర్ణయింపఁబడినది. కాని యది నిర్బాధకమనుటకు వీలులేదు. తిమ్మకవివలె నితఁడు తనకృతులలో రచనాకాలమును సూచింపనందున వరుసక్రమముగా, ఫలానికృతి ఫలానికాలములో రచింపఁబడినదని కాని, ఫలానికృతికిఁ దరువాత వ్రాయఁబడినదని కాని నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేము. తిమ్మకవిలాగున నితఁడుకూడఁ గొన్ని 'శతకములను' అనియే చెప్పుకొన్నాఁడు; కాని, ఫలాని శతకములని చెప్పనందున 'భక్తమందార'శతకమే కాకుండ మఱికొన్ని శతకములుకూడ రచించి నాఁడని తెలియుచున్నది. అట్టివి యింకను బయలుపడకపోవుట మన దురదృష్టము.

ఇతని కవిత్వ మద్భుతమైన ధారాశుద్ధి కలిగి శబ్దాలంకారములతో గంగాస్రవంతివలె ధారాళముగా సాగిపోవుచుండును. ఆసంగతిని జగ్గకవియే స్వయముగాఁ జాటుకొనినాడు :—

"వింతల్గాఁ గడు మీకు సత్కృతులు గావింతుఁగా, దుషారాద్రిజా కాంతా
కాంత జటాంతరాళ విలుఠ ద్గంగాతరంగచ్ఛటో త్క్రాంతాత్యంత ఝు
ళంఝుళంనినద రంగద్ధాటి మీఱంగ"
—(భక్తమందార)

ఇతని కవితామహత్వమునుగూర్చి కవిసార్వభౌముఁడైన యితని యన్న తిమ్మకవికూడ :—

"రాజన్య సభాఝ్ఝూట నిరాఘాట నట చ్చాటుకవిత్వాంక" మని మెచ్చుకొన్నాఁడు.

'అల్లికజిగిబిగి' యల్లసానివారిదని యాంధ్రలోకములోఁ బ్రతీతి. ఆరెంటిని (జిగిబిగులను) క్రమముగా నీకవిసోదరు లిరువురు పంచుకొనినట్లు కనిపించుచున్నది. 'జిగి' తిమ్మకవిదైన, 'బిగి' జగ్గకవిదని చెప్పఁదగును. ఉపాలంభ, నిరసన, దూషణములలో జగ్గకవి యావేశమున కడ్డుమాఁకలు లేవు. ఆ యా సందర్భములలోఁ దీవ్రపదజాలముల దూఁకుడు, పద్యపాదముల ప్రాఁకుడు శ్రోతల (పఠితల) హృదయతంత్రులకు తాఁకుడై స్పందింపఁజేయును. ఈపట్ల నితఁడు తన యన్నకంటె నొకయాకెక్కువగఁ దిరుగ వేసిన యుద్ధతుఁడు. తిట్టుకవితలో వేములవాడ భీమకవి తరువాతఁ బేర్కొనఁదగినవాఁడు జగ్గకవి. దమ్మెనను దిట్టఁదలఁచుకొనిన పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి తనకావ్యమునకు ద్వ్యర్థి 'బురఖా' వేసినాఁడు. ఆప్రకారము చేయుటవలన సూటిగాఁ దానుద్దేశించిన వ్యక్తికిఁ జుఱుకు కొరడాదెబ్బలు తగులుట కవకాశము లేదు. అది యొకవిధముగా నన్యాపదేశకావ్య మగును. "గుమ్మడికాయలదొంగ" వాటముగా నర్థము చేసికొనవలసిన పద్ధతి యేర్పడును. భీమకవిగాని, జగ్గకవిగాని, చెప్పుతిట్టుకవితలో నీచిక్కుండదు. దూషణకుఁ బాత్రుఁడైన వ్యక్తిని మనయెట్టయెదుటనే చూడఁగలము.

జగ్గకవి వ్రాసిన చంద్రరేఖావిలాప మీ తెగకుఁ జేరిన దూషణకావ్యము. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారములోని ప్రతిని చాలవఱకు సంస్కరించి, కీ॥ శే॥ శ్రీ కాళ్లకూరి గోపాలరావుగారు ప్రచురించిన గ్రంథములోఁ గవిహృదయము గుర్తించుటకుఁగూడ వీలుకానంతగ మార్పులు, చేర్పులు కనఁబడుచున్నవి. ఇట్టి కావ్యములుకూడ సారస్వతములో నొకభాగమని గుర్తించిననేతప్ప, అసలు కవుల కాల దేశ వర్తనలు మనకు దొరకుటకుఁ గాని, మనవాఙ్మయము పూర్తిగా నాకళించుకొనుటకుఁగాని, భాషాచరిత్రకారుల సమగ్రపరిశోధనకుఁగాని, యవకాశముండదు.

చంద్రరేఖావిలాప కావ్యోదయమునకు నాంధ్రకవులచరిత్రలో నీక్రిందివిధముగాఁ గారణము చెప్పఁబడినది :—

"జగ్గకవి ధనసంపాదనమునిమిత్తమయి విజయనగరమునకుఁ బోయి, రాజుగారిబావ యయిన నీలాద్రిరాజు నాశ్రయింపఁగా నతఁడు తానుంచుకొన్న వేశ్యను నాయికఁగాఁ జేసి, తనమీఁదఁ బ్రబంధము

సేయుమనెనఁట! ధనాశచేత నట్టిప్రబంధరచన కొప్పుకొని కవి చంద్ర రేఖావిలాసమును జేసెనఁట! అటుతరువాతఁ దాను సంస్కృతకావ్యమును రచియించి యిచ్చెదనని చెప్పి రాజుమతి మరలించిన యాడిమళ్ల వేంకటశాస్త్రి ప్రోత్సాహముచేత, నీలాద్రిరాజు జగ్గకవికి బహుమానముచేసి సత్కరింపక తిరస్కారమును జూపెనఁట! అందుపైని ముంగోపి యైన యాధూర్తకవి "చంద్రరేఖావిలాసము'ను జింపివేసి, చంద్రరేఖావిలాప" మను పేర నిప్పటిబూతుగ్రంథమును జేసెనఁట! ఇందు నిజమెంతయో!"

ఇతఁడు (జగ్గకవి) వ్రాసిన 'భక్తమందారశతకము' సాంఘిక శతకములలోఁ 'గాళహస్తీశ్వర' 'భర్గశతకము'లతో దీటయినది. వాని కంటెఁగూడ నొకరవ మించినదేమో! ఇతఁడు తన శతకములో:—

"సరసప్రస్తుత కూచిమంచికుల భాస్వద్వార్ధి రాకాసుధా
కరునిన్, గంగనమంత్రి నందనుని, రంగత్తిమ్మభూమండలే
శ్వరవర్యార్పిత 'బేబదల్' బిరుద విఖ్యాతయజ్జగన్నాథనా
మరసజ్ఞుండను, బ్రోవు మెప్పుడును, రామా, భక్తమందారమా॥"—

అని వ్రాసికొనుటవలన నితనికి భూమండలేశ్వరునిచే 'బేబదల్' బిరుద మియ్యఁబడినట్లు తెలియుచున్నది.

క్రీ॥ శ॥ 1700 ప్రాంతములోఁ బుట్టిన జగ్గకవినిగూర్చి, యాంధ్ర కవులచరిత్ర మీవిధముగాఁ జెప్పుచున్నది.

"ఈజగ్గకవి యిరువదిసంవత్సరములప్రాయము వచ్చువఱకును చదువెఱుఁగక, యల్లరిమూఁకతోఁ దిరుగుచు, కాలము గడపెననియు, అప్పుడు వివాహమై యత్తవారింటికి, మనుగుడుపునకు పోయి, మామగారు తనకుఁ బరమశుంఠయైన యల్లుఁడు దొరికినందున కనుతాపపడఁగా రోషముచేత దేశాంతరమునకు లేచిపోయి పండ్రెండు సంవత్సరములు విద్యాభ్యాసముచేసి పండితుఁడై కవిత్వము చెప్పనారంభించెననియు, వుక్కిటిపురాణ మొకటికలదు...ఈకథనుబట్టి యీకవికవిత్వము చెప్పనారంభించునాఁటికి ముప్పదిమూఁడు సంవత్సరములప్రాయమై యుండవలయును."

చంద్రరేఖావిలాపములో (సీ) కవిజీవితమును వ్రాసిన శ్రీకొండ కోటయ్యపంతులుగారుకూడ, పైకథ నుటంకించుచు:—

"జగ్గకవి (మామగారింట జరిగిన) యవమానంబు కతంబుగా దేశాంతరగతుండై మంగళగిరికరిగి, వేంకటాచార్యులను సుప్రసిద్ధపండితుల నాశ్రయించి,—విద్యాభ్యాసముం గావించి, పదిపండ్రెండేండ్లలో విద్వాంసుండై, అనర్గళముగా కవిత్వము చెప్పునంతటి వాండయ్యెను ఈగురుకులవాసమున నితనికి వైదుష్యముమాత్రమేకాక, వైష్ణవము గూడ సిద్ధించెను.''—అని చెప్పినారు. పైకథలోని సత్యాసత్యములను వివరించుట యవసరము.

విద్వద్వంశమయిన కూచిమంచివారికుటుంబములో—తిమ్మకవి సార్వభౌమునివంటి వాని కనుజుండైన జగ్గన ఇరువదియేండ్లవఱకు" "ఓనామాలు" కూడ రాని నిరక్షరకుక్షిగా నుండెననుట నమ్మరాని విషయము. కేవలము శ్రుతపాండిత్యమైన నంతో యింతో యలవడి యుండకతప్పదు. పైంగా నట్టివానికి, తెలిసి తెలిసి (పెద్దాపురము సంస్థానములో ప్రఖ్యాతిపొందిన) మామగారు తనకూంతునిచ్చి పెండ్లి చేసినాండనుటయును, తానయి యేరికోరి తెచ్చుకొనిన యల్లుని, శుంఠల క్రింద జమకట్టి, దూషించినాండనుటయును, నవ్యక్తమే యగును.

అట్టిరువదియేండ్లకు వివాహము చేసికొనిన జగ్గన మామగారి దూషణభాషణములకు, రోషముపొందినవాండయిన, భార్యతోంగూడ నామఱుక్షణమే స్వస్థలమునకుం బ్రయాణము కట్టవలయునుగాని, క్రొత్తగాం బెండ్లాడిన యిల్లాలిని వదలిపెట్టి, చదువుకొనవలయునను బుద్ధిపుట్టి యెవ్వరితోం జెప్పకుండ వెడలి యెక్కడనో మంగళగిరిలోని యాచార్యుల నాశ్రయించి, పండ్రెండేండ్లు అజ్ఞాతవాసముచేయుచు విద్యనేర్చుకొనినాండనుట సర్వథా యసంబద్ధముగా కనంబడుచున్నది.

మఱియొకచిత్రమేమన :—జగ్గన పెండ్లినాంటి కిరువదియేండ్లవాండయిన, నతని వధువున కేపదియేండ్లయిన నుండును. అతండు విద్యాభ్యాసానంతరము వచ్చునప్పటి కతనికి ముప్పదిరెండేండ్లు సహజమే కావచ్చునేమో, కాని యతనిగృహిణి యిరువది రెండేండ్ల యువతికదా! శారదాబిల్లు పుట్టని యాకాలములో నాండు బిడ్డల నడ్డుతీరుటయే తడవుగ నత్తవారింటికిం బంపంజూచు తలిదండ్రులు,—అన్నిసంవత్సరములల్లుం డెక్కడ నున్నాండను నన్వేషణమాని యూరక యుండియుందురనుట యసంభవము.

ఏవిధముగఁ జూచినను బరిణయమునాఁటికే జగ్గకవి గొప్ప విద్వత్కవియై నానారాజాస్థానములలోఁ దన పాండిత్యప్రకర్షను బ్రదర్శించుచువచ్చెనని, యాకారణముచేతనే యతనియన్నయగు తిమ్మకవి, తన ముప్పదవయేట రచించిన "సింహశైలమహాత్మ్యము"లో నతనినిగూర్చి :—

"ఘోటకలాటకిరాట వరాటమరాంటాంగవంగరాజన్య సభా
ఘూటనిరాఘాట నటచ్చాటుకవిత్వాంకుఁ డరయ జగ్గన ధరణిన్"

అని వర్ణించినాఁడు. తిమ్మనకే యప్పటికి ముప్పదేండ్ల వయస్సున్నప్పు డతని రెండవతమ్ముఁడైన జగ్గన్న యతనికంటె నయిదారేండ్లయినను జిన్నవాఁడయి యుండును. ఈకారణములనుబట్టి వివాహమాడునాఁటికి జగ్గన్నకు 20-25 సంవత్సరములమధ్య వయస్సనియు, పెండ్లికిఁ దరువాత నతఁడు విద్యార్జనచేసినాఁడనుట సత్యదూరమనియుఁ దేలుచున్నది.

ఇతఁడు మంగళగిరి నివాసియైన వేంకటాచార్యుల నాశ్రయించి, నైదుష్యమును, వైష్ణవమును గడించినాఁడనుటకూడ సంశయాస్పదముగాఁ దోఁచుచున్నది. జగ్గన తన గ్రంథములలో నెక్కడగాని, "వేంకటాచార్యుల"ను తనగురువని (తిమ్మకవి తనకృతులలో దెందులూరి లింగనను గురువని పేర్కొన్నట్లు) పేర్కొనలేదు.

తిమ్మన తనకృతులను కుక్కుటేశ్వరునికే యంకితముచేసినను, నతఁడు వీరశైవుఁడని యనిపించుకొననట్లే, జగ్గన తనగ్రంథములను కొన్నింటిని విష్ణువునకే (జగన్నాథునకు) యంకితముచేసినను వీరవైష్ణవుఁ డనిపించుకొనలేదు. తిమ్మకవిగాని, జగ్గకవిగాని, శివకేశవభేదములేని శుద్ధాద్వైతులే. కావున వేంకటాచార్యులవలన వైష్ణవమును జగ్గన యవలంబించినాఁడనుటకూడఁ బొరపాటు.

ఇఁక నితనికి (జగ్గనకు) తిమ్మభూమండలేంద్రదత్త "బేబదల్" బిరుదమునుగూర్చి యించుక పరిశీలింతము:—తిమ్మకవిసార్వభౌముఁడు పీఠికాపురాధీశుల గౌరవమునకుఁ బాత్రుఁడై కందరాడలోఁ గాలక్షేపముచేయు దినములలో, ధనమును, యశస్సు నార్జించు నిమిత్త మాయాసంస్థానములకు సంచారముచేయుచు, రాజసభలలో నిరాఘాట

ముగాఁ దనకవితా ప్రాభవమును, జగ్గకవి చూపుచుండువాఁడు, ఆసం దర్భమున, నప్పుడప్పుడు స్వస్థలమైన కందరాడకును, శ్వశురుగృహ మయిన పెద్దాపురమునకును రాకపోకలు జరుపువాఁడు. అప్పటిలో జగ్గ నకు పెద్దాపురాస్థానకవులతో (తనమామగారి ప్రాపకమువలన) పరిచ యము కలిగినది. అట్టికవులలో ముఖ్యుఁడయిన, యేనుఁగు లక్ష్మణ కవి యదివఱకే కూచిమంచివారి విద్వత్కవితాప్రజ్ఞలు చక్కఁగా నాక ళించినవాఁడై నందున మన జగ్గనకు రాజాస్థానప్రవేశమునకు సహాకరిం చుటయును, నారాజసన్నిహితులందఱు జగ్గకవిని సన్మానించుటయును జరిగియుండుననుట సమంజసము.

ఆకాలములోఁ బెద్దాపురమును బాలించుచుండిన "తిమ్మజగ పతి" మహారాజే మనజగ్గకవికిఁ 'బేబదల్' బిరుదము నిచ్చినట్లు తెలియు చున్నది. ఆప్రభువు క్రీ॥ శ॥ 1759 సం॥న సింహాసన మధిష్ఠించినాఁడు. అప్పటి కతని ప్రాయ మెనిమిదియేండ్లే. అందుచేత రాజ్యతంత్రమును విశ్వాసపాత్రులయిన మంత్రిసేనానాయకులే నడుపుచుండినట్లు పెద్దా పుర సంస్థానచరిత్రము చెప్పుచున్నది. జగ్గన కీ తిమ్మభూమండలేశ్వ రుఁడే బిరుదమిచ్చినవాఁడు. (అనఁగా నాప్రభుని యాజ్ఞ ననుసరించి నడచుకొనుచువచ్చిన యధికారులు) ఈతిమ్మజగపతి వయస్సులో పసి వాఁడయినను, చిన్నప్పటినుండి విద్యాపరిశ్రమ చేసి విద్వత్కవితా సామర్థ్యముల నలవఱచుకొనినట్లు చరిత్రాధారములు విశేషముగా కని పించుచున్నవి. క్రీ॥ శ॥ 1700 ప్రాంతమున జన్మించిన జగ్గకవి యీబిరు దమును పొందునాటికి 55, 60 సంవత్సరాలమధ్య వయస్సునకు దరిదాఁ పుగా నుండవలెను. ఈయూహనే యాంధ్రకవులచరిత్రములో :—జగ్గ కవియు నించుమించుగా నన్న (తిమ్మకవి) జీవించినంతకాలము జీవించి నట్లు కనఁబడుచున్నది. అందుచేత నితఁడు 1700 వ సంవత్సరప్రాంతము మొదలుకొని, 1760 వ సంవత్సరప్రాంతమువఱకు జీవించియుండినవాఁ డని చెప్పవచ్చును." అని శ్రీ కం॥ వీ॥ పంతులుగారు బలపఱచు చున్నారు. అనఁగా జగ్గన 'బేబదల్' బిరుదమును, పొందినతరువాత కూడ కొన్నియేండ్లు, తుద కైదాఱేండ్లయినను జీవించియుండవలయును. పంతులుగారి "ప్రాంత" మనుపదము దీనిని దృఢపఱచుచున్నది. ఈ బిరుదధారణముతరువాతనే 'భక్తమందారశతక' రచనము, అందలి కడ

పటిపద్యములో నీబిరుదప్రసక్తి కనఁబడుచుండుటచేత జగ్గన 1760 సం॥న బిరుదము పొందినపిదప 1765 వఱకు సజీవుఁడై యుండుట నిస్సందేహము.

'చంద్రరేఖావిలాపములో' నీజగ్గనకవిజీవితమును వ్రాసిన శ్రీ కొండ కోటయ్యపంతులు బి. ఏ. గారు (జగ్గ) కవి సుగుణసంపన్నత కుపబలకముగా నీక్రిందికథను వివరించియున్నారు.

"(జగ్గకవికి) అగ్రజుఁడగు తిమ్మకవిసార్వభౌముఁడు ముప్పది యేండ్లవయస్సుననే భార్యావియోగము నంది సంసారసౌఖ్యపరాఙ్ముఖుఁడయి, దాయభాగేచ్ఛ వదలుకొని, గ్రంథకాలక్షేపముచేయుచు, తమ్ములచేఁ బోషింపఁబడుచుండెను. ఒకనాఁడు తనపెదతమ్ముఁడగు సింగకవిభార్య "పెండ్లాము లేనివారి కనుదినము సేవసేయుట మిక్కిలి కష్ట" మని విసిగికొనన, తిమ్మకవి కోపగించి, పీఠికాపురమునకు దారి పట్టెను. అప్పుడు జగ్గకవి భార్యాసమేతుఁడై, వెడలి కవిసార్వభౌముని తోడి తెచ్చి మిక్కిలిభక్తితాత్పర్యములతో తనబిడ్డలకంటె నెక్కువగా యావజ్జీవము పోషించెను...జగ్గకవి పెద్దవాఁడైన వెనుక విద్యాభ్యాసముచేయుటచే, మంచి లేకరి కాకపోయెను. ఇతనిగ్రంథములను దిమ్మకవియే వ్రాయుచుండెడివాఁడు."

పైకథ కేవలము పుక్కిటిపురాణముగాఁ గనఁబడుచున్నది. పై కథలోఁ జెప్పినట్లు తిమ్మకవి భార్య యతని ముప్పదిసంవత్సరముల ప్రాయమునఁ గాక యతని వార్ధకదశలోనే మరణించినదని కుక్కుటేశ్వరశతకములోని 89-వ పద్యమువలన స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. అందలి విధురునియవస్థలను దిమ్మకవి తన పూర్వగ్రంథములలో దేని లోను సూచింపలేదు. కాన సంసారపరాఙ్ముఖుఁడైనాఁడను వాదమున కాధారమే లేదు. అతఁ డట్టిపరాఙ్ముఖత్వము కలవాఁడయిన తన 55-60 సం॥రములమధ్య వయస్సున "రసికజనమనోభిరామము" వంటి శృంగారరసము తొణికిసలాడుచుండు కావ్యమును సృష్టింపఁ గలుగు వాఁడు కాలేఁడు. ఈహేతువులనుబట్టి, యతని యకాలభార్యావియోగముగాని, సంసారపరాఙ్ముతగాని, తమ్ములమీఁదఁ దా నాధారపడుట గాని, జరిగినదనుట సర్వాబద్ధము. అతని పెదతమ్ముఁడు 'సింగన'యే గాని శ్రీకోటయ్యగారు వ్రాసినట్లు, 'సింగనకవి' కాఁడు. అట్లతఁడు తాను కవినని చెప్పుకొని వ్రాసినగ్రంథమేదియుఁ గానరాదు ; తిమ్మన జగ్గన

కవులును నతనిని తమకృతులలో నెక్కడను కవిగాఁ జేర్కొనలేదు. పైఁగా, జగ్గకవి, తన పెద్దన్ననుగూర్చి తనగ్రంథములలో నంతదూరము మహాకవిగాఁ గొనియాడినప్పుడు, చిన్నన్నయయిన సింగన్నను (కవి గానుండినయెడల) పొగడక విడుచునా.

విచిత్రమయిన, కోటయ్యగారు రచించిన జీవితచరిత్రములోఁ దిమ్మకవి, జగ్గకవి గ్రంథములకు లేఖకుఁడుగా నుండినాఁడనియు, నందులకుఁ గారణము, జగ్గకవి పెద్దవాఁడైన వెనుక విద్యాభ్యాసముమాత్రము చేసినాఁడేకాని, వ్రాయసకాఁడు కాలేక పోయినాఁడని చెప్పిరి. ఇదికూడ నెంతమాత్రము విశ్వాసార్హము కాదు. తిమ్మకవి తాను తన 60 వ సం॥ ప్రాంతములో వ్రాసిన రసికజనమనోభిరామమున :—

"నిఖిలవిద్యాభ్యాసనిపుణుఁడు మత్సహోదరుఁడగు జగ్గసత్కవితనయులం
ఘనులం తిమ్మనయు సింగనయును లేఖకపాఠకులై కృతుల్ ప్రబలఁజేయు"

అని తనకృతులకే, జగ్గకవిపుత్రులను లేఖకపాఠకులుగా నిర్ణయించుకొనినట్లు స్పష్టమగుచుండగా, ముసలితనములోఁ దాను తమ్ముని గ్రంథములకు లేకరిగా నుండినాఁడనుట ఎట్లు పొసఁగును ?

ఇఁక జగ్గకవిశతకమునుగూర్చి కొంతవఱకు చర్చించుట యవసరము. జగ్గకవీంద్రుని గ్రంథములలో సుభద్రాపరిణయము, సోమదేవరాజీయము, చంద్రరేఖావిలాపము, భక్తమందారశతకము మాత్రమే ప్రచారములో నున్నవి. చంద్రరేఖావిలాపమును సంపాదించి వెలువఱచిన శ్రీకాళ్లకూరిగోపాలరావుగారు. అందలి బూతుపద్యములను జాలవఱకుఁ బఠనయోగ్యములుగా సంస్కరించినందున నవి యథాతథములుగా కవిహృదయమును బయటపెట్టుటలేదు. భక్తమందారశతకమును శ్రీచెలికాని లచ్చారావుగారు తమ శ్రీరామవిలాసగ్రంథమాలామూలముగా ప్రచురించిరి.

జగ్గకవి కవిత్వ మత్యంత ప్రౌఢమయినది. సముచిత శబ్దప్రయోగ చాకచక్యములో నితఁడు తనయన్న యయిన తిమ్మకవిసార్వభౌముని కెంతమాత్రము తీసిపోయినవాఁడుకాఁడు. సరిక దా! అతనికంటె నొకరవ మించినవాఁడుగనే కనిపించును. పేరులు చెప్పక, తిమ్మన, జగ్గనల పద్యములను జదివిన నీయిరువురలో నెవరాపద్యరచయితయో కనిపెట్టుట కష్టము.

ఇతని భక్తమందారశతకము మంచిపాకములోఁ బడినది. దాదాపు అఱువదియేండ్ల ప్రాయములోఁ దనకు 'బేబదల్' బిరుదము లభించినతరువాతనే యితఁడీశతకమును వ్రాసినాఁడని కడపటి పద్యము తెలుపుచున్నది. అందుచేతనే, యీశతకములోని పద్యములన్నియు నతని ప్రపంచానుభవమును బురస్కరించుకొని, వ్రాయఁబడిన విషయములతో జాలువాఱుచున్నవి. ఆకాలమందలి సాంఘికాచారములను నిరసించుచు, నీతి నుద్ఘాటించుటలో నీశతకము కొంతవఱకు సుమతి, వేమన, కాళహస్తీశ్వర, కవిచౌడప్ప శతకములకు సాటివచ్చును. అద్భుత శబ్దౌచిత్యమునకుఁ దోడలంకారములుకూడ నీశతకపద్యములలో గోచరించుచున్నవి. ఇందలి యొక్కొక్క పద్య మొక్కొక్క రసగుళిక యని చెప్పఁదగును.

తన కవితాసామర్థ్యమునుగూర్చి, కవియే యేమనినాఁడో చూడుఁడు :—

వింతల్గాఁగడు మీకు సత్కృతులు గావింతుం, దుషారాద్రిజా
కాంతాకాంత జటాంతరాళ విలుఠద్గంగా తరంగచ్ఛటో
త్క్రాంతాత్యంత ఝుళంఝుళం నినదరంగద్ఘాటిమీఱంగ, సా
మంతా సంతతశాంతిమంత జయరామా, భక్తమందారమా !

—(భక్తమందార శతకము).

'చంద్రరేఖా విలాపములోని సింగన్నపాలునిద్వారాతన ప్రజ్ఞను గూర్చి యీవిధముగా చెప్పించుకొన్నాఁడు :—

"అర్ణవమేఖలంగల మహాకవి కోటులలోన నెంతయుం
బూర్ణుఁడవీవు సత్కవిత, బూతులరీతుల గోరుకొండగా
వర్ణన సేయనేరుతువు, వాలెముఁ జుల్కఁగఁబల్కు మూర్ఖులం
దూర్ణమె తిట్టిచంపుదువు, దుర్దమ పౌరుషశాలి వెంతయున్,
నిర్ణయ మిత్తెఱంగెఱిఁగి నేర్పున నిన్ను బహూకరించినన్
స్వర్ణవిభూషణాంబర గజధ్వజచామర గోధనాశ్వదు
ర్వర్ణవిచిత్రపాత్ర బహురాజ్యరమా రమణీయపుత్రసం
కీర్ణ సమస్తవస్తువర గేహ సమంచిత భోగభాగ్యమున్,
కర్ణసమానదానము, నఖండ పరాక్రమశక్తి, నిత్యదృ
క్కర్ణకులీన వాగ్విభవగౌరవ, మాశ్రితబంధురక్షణో
దీర్ణకృపారసంబును, నతిస్థిరబుద్ధి, చిరాయువున్, సుధా
వర్ణయశంబును న్గలిగి వర్ధిల్లఁజేతువు, జగ్గసత్కవీ !"

అంత్యప్రాసాలంకారము లనిన నితనికిఁ గడుప్రీతి. అట్టిపద్యము లీశతకములో నాఱున్నవి. మచ్చునకొకటి :—

"అతసీపుష్ప సమానకోమల వినీలాంగుఁ, సముద్యన్మహో
న్నత కోదండనిషంగసంగు, బలవన్నక్తంచరాఖర్వప
ర్వతజీమూతతురంగుఁ, గింకరజన వ్రాతావనాత్యంతర
మ్యతరాపాంగుని, నిన్ భజింతు మది, రామా; భక్తమందారమా !"

శ్లేషాలంకారముతోఁ బ్రభుదూషణము గల పద్యమీక్రిందిది :—

"పలుమాఱుం ద్విజరాజు లొక్కట దముం బాధింతురంచు న్విషా
నలఘోరాననముల్మ్రదుంచుకొని కానన్ రాక దుర్గస్థలం
బుల వర్తింపుచు భుస్సురందు రిల నాభోగీశు లెందైనను
మలకల్ మాని చరింపఁగాఁగలరె? రామా ! భక్తమందారమా !"

జటిలదీర్ఘసమాసము లితనికి నల్లేరుపై బండివలె సాగిపోవుచుండును.

1. "దోర్దండాగ్రజాగ్రన్మహోద్దండోత్తాల విశాలదివ్యతర కోదండోగ్రనిర్ముక్త సత్కాండవ్రాతవిఖండితాహిత శిరఃకాండా"
2. "మదనాగాశ్వశతాంగ కాంచన కనన్మాణిక్యభూషా మృగీమద దివ్యాంబర చామరధ్వజ లసన్మంజూషికాందోళికామృతలాబార్థ సమృద్ధి"
3. "మకరోగ్రక్రకచాగ్ర జాగ్రదుర సమ్యక్ఛాతదంష్ట్రాక్షత ప్రకటాంఘ్రిద్వయ నిర్గళద్రుధిరధారా పూరఘోరవ్యథా చకితుండు"
4. "అమరేంద్రాది సమస్తదేవ భయదాహంకారహుంకారదుర్దమ బాహాబలసింహనాద పటుకోదండోగ్రబాణచ్ఛటా సమజాగ్రత్ఖర దూషణాసురులు."

అనువాదప్రాయములు :—

"ప్రహ్లాద నారదపరాశర పుండరీక
వ్యాసాంబరీష శుకశౌనక భీష్మదాల్భ్యాన్"—అనుటకు :—
"కరిరాజార్జున పుండరీక శుక గంగానందనవ్యాసులున్"—(భ. మ. శతకము)

"వహ్నిస్తస్యజలాయతే, జలనిధిఃకుల్యాయతే తత్క్షణాత్
మేరు స్స్వల్ప శిలాయతే మృగపతి స్సద్యఃకురంగాయతే
వ్యాలో మాల్యగుణాయతే విషరసః పీయూషవర్షాయతే
యస్యాఙ్గేఖిలలోకవల్లభతమం శీలం సమున్మీలతి ||"
—(అనుభర్తృహరి శ్లోకమునకు)

"ఇనుఁ డద్దంబగు, నగ్నినీరగు, భుజంగేంద్రుండు పూదండయౌ,
వనధుల్ పల్వలపంక్తులౌ, జలధరాధ్వం బెల్లియౌ, రాజయో
గనిరూఢస్థితి తావకీన పదయుగ్మం బెల్లకాలంబు, ప్రే
మ నెదంబూని భజించు ధన్యులకు, రామా ! భక్తమందారమా !||"

అనుకరణాలు :—

1. "మదమాతంగ తురంగ కాంచన లసన్మాణిక్య గాణిక్య సంపదలు"
—(మహాభారతము)

"మదనాగాశ్వశతాంగ కాంచన లసన్మాణిక్యభూషామృగీమద"
—(భక్తమందార)

2. "ఆదిన్ శ్రీసతికొప్పుపైఁ, దనువుపై, నంసోత్తరీయంబుపై" —(భాగవతము)
"సుదతీపీన పయోధరద్వయముపై, సొంపొందు నెమ్మోముపై మదనాగారముపై"
—(భక్తమందార)

3. "చేతులకుఁ దొడవు దానము, భూతల నాథులకుఁ దొడవు బొంకమి ధరలోన్"
—(సుమతి శతకము)

"దానం బాభరణంబు హస్తమునకున్, దద్జ్ఞానికిన్నీ పదధ్యానం బాభరణంబె"

ఇందలి జాతీయశబ్దప్రయోగములు కొన్నినివి :—

కొంటెతొత్తుకొడుకులు, కోనారులు, తక తేత త్తలవారు, మోట కొయ్యదొరలు, బవనీలు, దరిబేసులు, కోమటి మేనరిక్కము, మాటేబం గరు, హలొందిలావు, క్రిందుస్న్మిఁదుగానక, మోటకాఁపు దొరలు, పల్గాకి, దీమస, గోరంత, కాసంత సేపు, ఎడపొద్దు, సరిపిణీలు, మసిపైపోవు, విడిదిల్లు.

నానుడులు : ఉపమానాలు :—

నీచిత్తము నాదుభాగ్యము ; నీమనసు న్నామనసు న్నెఱుంగు ; నేనీబంటను, నీవు నాదొరవు ;—మాసంబేటికిన్ లోభికిన్, మకుటం బేటికి మర్కటంబునకు, మన్నుంబిల్లి మృగేంద్రమానె ? ఒత్తుల్ దిను దాసరింబలె, దోమలు వేయైన మదద్విపంబగునె ? ఈప్సితము దీర్పన్ లేని జేజేకు నైవేద్యంబేల ?— పారిజాతసుమనో మత్తద్విరేఫంబు దా మదనోర్వీజము చెంతకుంజనునె ? బర్బ్బరము గాలివానఁ బడుఁగా కిం త్రైనఁ గంపించునే మలయోర్వీధరమారుతంబునకు, జెట్టి (ని) చీమలు చీకాకుగఁ జేయుచందమున.

మతాచారసంస్కృతి కీకవియుఁ దన యగ్రజునివలె సుముఖుఁ డుగ నున్నట్లు క్రిందివాక్యములు వివరించుచున్నవి.

(1) "నిన్నారాధించి సుఖంచలేక శిలలం బ్రార్థింతు రెంతే యప స్మారభ్రాంతిమదాత్మమూఢులు."

(2) "దుర్మదవృత్తిం బశుమాంస మగ్నిఁ దనరారన్ వేల్చుగా దేవతామదిరాక్షీసుర తేచ్చ భూసురుఁడు."

ఆకాలములో నమ్మరాని జాతుల నీక్రింది పద్యములో జగ్గకవి నిర్భయముగాఁ బేర్కొన్న విధము గమనింపఁదగినది :—

"అగసాలిన్ దిలఘాతకున్ యవనునిన్, వ్యాపారి, దాసి, న్విటున్
జగతీనాథుని, వేటగాని, గణికన్, జండాలునిన్, జోరునిన్
బ్రెగడం, గోమటి, జూదరిన్ బుధజనుల్ పెన్రొక్కమర్పింప, న
మ్మఁగరాదెంతయుఁ దథ్యమిద్ధరణి, రామా ! భక్తమందారమా !"

పంక్తి బాహ్యులు :—

"వృషలీభర్తయు, దేవలుఁడు, నటుఁడు, న్వేదాభిశస్తుండు, మా
హిషికుం, డగ్నిదకుండగోళకులునున్, హింసాపరస్వాంతుఁడున్,
విషదుండుం గొఱగాఁడు, పంక్తికెపుడుర్విన్ ... మందారమా"

ఆకాలపు వైద్యులనుగూర్చి యీకవి నిరసించిన విధము కడు తీవ్రమైనది :—

"కలికాలంబున వైద్యలక్షణ పరీక్షాశూన్యమూఢావనీ
తలనాథుల్ బలుమోటకాఁపుదొరలున్ దట్టంబుగాఁబిల్చి, మం
దులు సేయించ, భుజించి క్రొవ్వి కడువైద్యుల్గారె, సిగ్గేది త
మ్మళులున్, నంబులు, క్షౌరకాంత్యజులు, రామా ! భక్తమందారమా !"

ఇఁక నీశతకములోఁ దిమ్మకవి భర్గశతకములోవలె నాకాలపుఁ బ్రభువులను దూషించుపద్యములు కొన్ని యున్నవి. అంతియకాక, నీతిబోధక పద్యములలోఁగూడ, కొన్నింటిభావములు భర్గశతకమునుండి పుడికి పుచ్చుకొనినట్లు కనఁబడుచున్నవి. సత్కవులను రాజు లేరీతిగా నాకాలములో నాదరించుచుండిరను విషయమును దెలుపుటకు భక్తమందారశతకమునుండి రెండుపద్యములుటంకించుటతో నీశతకపరామర్శను బూర్తిచేయుదును.

"ధాటీపాటవచాటు కావ్యరచనోద్యద్ధోరణీ సారణీ
వ్యాటీ కోద్గతి సత్కవీశ్వరుఁడు నిత్యంబుం దమున్ వేడగా
వీటీ ఘోటకహాటకాదు లిడరుర్విన్ నిర్దయాబుద్ధిచే
మాటే బంగరు—నేఁటిరాజులకు రామాభక్తమందారమా"

"గడియల్ రెండిఁక సైఁచిరా, వెనుకరా, కాసంత సేపుండిరా,
విడిదింటం గడె సేదదీర్చుకొనిరా, వేగంబె భోంచేసిరా,
యొడవొద్దప్పుడు రమ్మటంచు సుకవిన్ హీనప్రభుండీగతిన్
మడతల్ పల్కుచుఁ ద్రిప్పుఁ గాసిడక రామా ! భక్తమందారమా"

—◆◆—

అడిదము సూరకవి

(క్రీ॥ శ॥ 1720—1785)

"ఊరేయ్యది? చీపురుపలె, పేరో? సూరకవి; ఇంటిపే? రడిదమువార్;
మీరాజు? విజయరామమహారా; జతఁడేమి సరసుఁడా? భోజుఁడయా"

సూరకవి తన వృత్తాంతమును ప్రశ్నోత్తరరూపమున (సంగ్రహించి) చెప్పుకొనిన పద్యమిది.

ఇందువలన నడిదము సూరకవి చీపురుపల్లె వాస్తవ్యుఁడని, యతని కాశ్రయభూతుఁడైన ప్రభువు భోజునివంటి సరసుఁడైన విజయరామరాజని తెలియుచున్నది.

ఈతని పూర్వికులందఱు విజయనగరాస్థానమున పారంపర్యముగ (తొమ్మిదిపురుషాంతరములనుండి) విద్వత్కవులుగా విలసిల్లుచుండినట్లును, మొట్టమొదట వీరి యింటిపేరు మోదుకూరివారనియు, నాతరువాత నది గంధవారణమువారుగా మారినదనియు, నితని పూర్వులలో నొకఁడైన నీలాద్రికవి బ్రాహ్మణుఁడైయుండియుఁ దనప్రభువులపక్షమున యుద్ధములలో ఖడ్గకౌశలము చూపినందున "అడిదము"వా రను బిరుదనామమే యింటిపేరుగా స్థిరపడినదనియు నీసూరకవి చరిత్రము వ్రాసిన శ్రీయడిదము రామారావుగారు తెలిపిరి. ఈయింటిపేరు విషయ మెట్లుండినను, సూరకవివంశపూర్వులు మాత్రము తొమ్మిదితరములుగా కళింగ వసుధాధవుల (విజయనగరము రాజుల) ఆశ్రితులయి యుండినట్లతఁడు చెప్పిన క్రింది చాటుపద్యమువలన నెఱుకపడుచున్నది.

"ఇరువదియూఁడు పూరుషము లిప్పటికయ్యెఁ గవిత్వవృత్తిచే
నరపతులెల్ల మెచ్చఁ బదునాల్గుతరంబులు మించఁ బిమ్మటన్
వెరవగు జీవనస్థితి లభించుట తొమ్మిదియయ్యెఁ బూరుషాం.
తరములు నిక్కళింగవసుధాధిపుచెంగట నాశ్రయించుటన్"

'అడిదము' బిరుదప్రాప్తికిఁ గారకుఁడైన నీలాద్రికవి 'రణరంగ విజయ' మను గ్రంథమును నతని మూఁడవమనుమఁడైన బాలభాస్కర కవి "శుద్ధాంధ్రరామాయణ"మను గ్రంథమును వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది. కాని యాకృతులింతవఱకు లభ్యము కాకపోయినను సూరకవి వంశములోఁ గవిత్వమనునది పరంపరగా వచ్చుచున్నవృత్తిగాఁ గనిపించుచున్నది.

సూరకవికి, శుద్ధాంధ్రరామాయణకర్తగాఁ జెప్పఁబడు బాల భాస్కరుఁడే తండ్రి. ఆవిషయము నతఁడు తన కవిజనరంజనములో:—

"శుద్ధాంధ్రరామాయణ ఘటన వైదుషి ధురంధ రాడిదము బాలభాస్కర తనూభవ"

అని గద్యమునందుఁ జెప్పుకొనినాఁడు. సూరకవి (1) కవిజనరంజనము (చంద్రమతీపరిణయము), (2) రామలింగేశ్వరశతకము, (3) కవిసంశయవిచ్ఛేదము, (4) ఆంధ్రచంద్రాలోకము, (5) ఆంధ్రనామశేషము, (6) వేంకటమంత్రిశతకము అను గ్రంథములను వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది. దాదాపన్నియు వెలువడినవే. వేంకటమంత్రిశతకముమాత్రము పూర్తిగా దొరకలేదు. ఇతఁడు తనగ్రంథములను రామచంద్రపురములోని రామలింగేశ్వరస్వామి కంకితము చేసినాఁడు.

ఇతని చాటుధారవలన "వెరవగు జీవనస్థితి లభించుట తొమ్మిదియయ్యెఁ బూరుషాంతరములు నిక్కలింగవసుధాధిపు చెంగట నాశ్రయించుటల్" అని, కళింగవసుధాధిపులని ప్రఖ్యాతి వహించిన విజయనగరప్రభువుల యాస్థానములోఁ గవులుగా నుండి యగ్రహారాదికములు సంపాదించినట్లు తెలియుచున్నది.

క్రీ॥ శ॥ 1652 వ సంవత్సరమున శ్రీకాకుళము ఫౌఁజుదారుగా నుండిన షేర్ మహమ్మదుఖానువలనఁ గూలిమి భోగాపురములను గుత్తకుఁ దీసికొని పరిపాలించుచువచ్చిన పూసపాటి రఘునాధరాజను తమ్మిరాజుకొడుకగు సీతారామచంద్రరాజు పరాక్రమవంతుఁడై పర్లాకిమిడి గజపతిదేవునితో మైత్రి సంపాదించి, పొట్నూరుజయించి. "కళింగరాజు" అను బిరుదము నంది పరిపాలించుచు నాయూరే వాసస్థానముగా నుండినట్లాంధ్రకవులచరిత్రవలనఁ దెలియుచున్నది. కనుక సూరకవి చాటువులో సూచించిన "కళింగరాజు" బిరుదము విజయనగర రాజులకు వంశపరంపరగా వచ్చుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది.

విజయనగరప్రభువులలో నిరువురు "విజయరామరాజులు" కనఁబడుచున్నారు. అందు మొదటివాఁడు పైనఁజెప్పిన (కళింగరాజ బిరుదసంపాదకుఁడు) సీతారామరాజు మనుమఁడును, నానందరాజు కొడుకును చారిత్రకమైన బొబ్బిలియుద్ధకారకుఁడై తాండ్రపాపయ్యచే క్రీ॥ శ॥ 1757 సం॥రము జనవరి 24 వ తేది హతుఁడైనవాఁడును, మన్నె దొర

లను జయించి వారి దేశములను లోఁబఱచుకొన్నందున 'మన్నెసుల్తాన్' బిరుదము పొందినవాఁడు నయిన పెద్దవిజయరామరాజు. ఇతఁడే పొట్న్నూరునుండి తన రాజధానిని విజయనగరమునకు మార్చుకొని కోట నిర్మించుకొనినాఁడు. కాని యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర సంగ్రహములో నితఁడు (విజయరామరాజు) ఆనందరాజుకొడుకుగాక, సీతారామచంద్రరాజుసుతుఁడుగా పేర్కొనఁబడుట కాధారము కనిపించదు. ఒకవేళ గ్రంథకర్త పొరపాటుపడియుండవచ్చునేమో? మొదటి (పెద్ద) విజయరామరాజునకు తరువాత నతని పినతండ్రిపుత్రుఁడైన యానంద గజపతిరాజు కొంతకాలము రాజ్యమునుపాలించి, చనిపోఁగానే, పెద్ద విజయరామరాజుగారి భార్య యయిన చంద్రయ్యమ్మగారు దగ్గఱిజ్ఞాతి యయిన పూసపాటి రామభద్రరాజుగారి రెండవభార్యకుఁ గలిగిన వేంకటపతిరాజును దెచ్చి పెంచుకొని, 'విజయరామరాజ'ని పేరు మార్చి పెట్టి పట్టాభిషిక్తుని చేసినది. ఇతఁడు సింహాసనమునకు వచ్చునాఁటికి పండ్రెండేండ్ల ప్రాయమే. ఇతనికే చిన (రెండవ) విజయరామరాజని పేరు. ఇతనికి సమవయస్కుఁడై (ఆకాలములో పెద్దాపురము సంస్థానమును బాలించుచుండిన తిమ్మజగపతి యితని కత్యంత మిత్రుఁడు; బంధువు; ఇద్దఱును సంస్కృతాంధ్రముల మంచిపాండిత్యముకలవారు. మన సూరకవి యీ చినవిజయరామరాజుకాలములోనే యాస్థానకవిగా నుండినవాఁడు, కాని పెద్దవిజయరామరాజుకాలములోఁ గాదు. అప్పుడతఁ డింకను బాల్యదశలో నుండెను.

చినవిజయరామరాజు బాల్యముననే సింహాసన మెక్కెను. కాని యతని సవతియన్న యయిన సీతారామరాజే రాజ్యవ్యవహారము లన్నియుఁ జూచుచుండెను. ఈయిరువురమీఁదను సూరకవి యెన్నియో చాటువులు చెప్పియున్నాఁడు. కావున సూరన చిన్నవిజయరామరాజు కాలమువాఁడే యని నిర్ణయమగుచున్నది.

ఈకారణములను బట్టి సూరకవి క్రీ॥ శ॥ 1715-20 ప్రాంతములలో జన్మించి క్రీ॥ శ॥ 1759 లో రాజ్యమునకు వచ్చిన చిన్నవిజయరామరాజుకాలమునకుఁ బ్రౌఢకవియై ప్రకాశించి, నానారాజాస్థానములలోఁ దన విద్వత్త్వవితాప్రదర్శనములు చేయుచు క్రీ॥ శ॥ 1780-85 ప్రాంతమువఱకు జీవించియుండుననుటలో సందేహ మేమాత్రము లేదు.

ఇతఁడు విశాఖపట్టణమండలములోని (విజయనగరసమీపగ్రామ మైన) చీఁపురుపల్లెలో నివసించుచు వచ్చినను, నప్పుడప్పుడు ద్రవ్యార్జన కయి దేశసంచారము చేయుచుండువాఁడు. ఇతఁడు గోదావరిమండ లములోని కోటిపల్లి వాస్తవ్యులైన వడ్డాదివారింటి యాఁడుబిడ్డను సహ ధర్మిణిగా స్వీకరించినాఁడు.

ఇతనిగ్రంథములలో "కవిజనరంజనము" చాల ప్రౌఢకావ్యము. ఇందు మూఁడాశ్వాసములే యుండినను, కవితా చమత్కృతి విద్వద్రంజ కముగాఁ బ్రకాశించుచున్నది. దీనికి "పిల్లవసుచరిత్ర"మను ప్రఖ్యాతి యున్నది. సూరన కవితాప్రాగల్భ్యమున కిది యొరపిడిఱాయివంటిది. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రసంగ్రహము సూరకవిని గూర్చి "ఇతని చాటు వులు విన నింపుగ నున్నవి. కూచిమంచి తిమ్మకవి సార్వభౌముని కితఁ డుద్దియన్నఁ దప్పుగానేరదు"—అని వాకొనుచున్నది.

ఈసూరనయు జగ్గకవివలెనే తిట్టుకవిత్వమునఁ బ్రవీణుఁడనియు, వైశ్యులు మున్నగువారియిండ్లలో జరుగు ప్రయోజనప్రస్తుతములలోఁ జాటువులు చెప్పి ధనము గడించువాఁడనియు నొకప్రవాదమున్నది. అది యెంతవఱకు నిజమో నిర్ణయించుట సులభసాధ్యముకాదు. కాని సూర కవియే తనకు నిగ్రహానుగ్రహ సామర్థ్యము కలదని యీక్రింది చాటు ధారమూలకముగాఁ బ్రకటించినాఁడు.

"గడియకు నూఱుపద్యములు గంటములేక రచింతుఁ, దిట్టఁగాఁ
దొడఁగితినా పతాలములు తూలిపడుం గులశైలరాజముల్, *
విడిచి యనుగ్రహించి చెలువేద ధనాధిపతుల్యఁ జేతు, నే
నడిదమువాఁడ సూరనసమాఖ్యుఁడ నాకొకరుండు సాటియే॥"

ఇతనికిఁ 'గంచరము'—'రేగ', యనుమాన్యములు ప్రభుద త్తము లుండినట్లును, అవి నిరుపయోగప్రదేశము లయినట్లును, సూర కవి యీక్రిందిచాటువులో వెల్లడించినాఁడు. పైఁగా నందుఁ దనపాం డిత్య కవితా ప్రకర్షలు భోగానుభవములనుగూడ సూచించినాఁడు.

"గరిసెలు ప్రాఁతి గాని మతి గంపెఁడెఱుంగము, మన్యదేశముల్
తిరిగి యభీష్టవస్తువులు తెచ్చి భుజింతుము, సర్వకాలముం
సురుచిర సత్కవిత్వనిధి సూరకవీంద్రున కేల కల్గె కం
చరమును, రేగ, మేఁక మెడచన్నుల వంటివి రెండుమాన్యముల్"

* ఇయ్యది సత్యమని—"సూరకవితిట్టు కమసాలిసుత్తెపెట్టు"—అను వాక్యము తార్కాణించుచున్నది.

చినవిజయరామరాజు బాల్యదశలోనుండగా రాజ్యవ్యవహారము లతనిసవతియన్న సీతారామరాజు చూచుకొనుచుండువాఁడు. అధికార కాంక్ష, రాజ్యతృష్ణ, ధనపిపాస యతనికి మిక్కుటము. ఆకారణముచేతఁ దనరాజ్యములోని మసీదులకు, దేవాలయములకు, బ్రాహ్మణుల కిచ్చిన మాన్యములన్నియు నూడఁబెఱికికొని రాజ్యమునఁ గలుపుకొనినాఁడు. అధర్మముగాఁ బరరాజ్యముల నాక్రమించుకొనినాఁడు. తన కెదురులేని విక్రమముతో నిరంకుశముగఁ బ్రవర్తించి విజయరామరాజునకుఁ బాల నాదక్షత కలిగినతరువాతఁగూడ రాజ్యము స్వాధీనపఱచకుండ నుండి నాఁడు. అప్పుడు ప్రజాసంక్షోభము చెలరేఁగినది. దానికి తట్టుకొనలేక మంత్రిత్వమును వదలుకొని వెళ్లినను, నతనికుట్రలుమాత్రము పోలేదు. ఇట్టి దుష్పరిపాలకునియొక్క యవినీతులను లోకమునకు వెల్లడిచేయు టకే సూరకవి రామలింగేశశతకమును వ్రాసినాఁడు. సీతారామరాజు దేశద్రోహమును, రాజద్రోహమును నిరసించు సందర్భమున సూరకవి దయాదాక్షిణ్యములుకాని, జంకుకొంకులుగాని, పక్షపాతముగాని యీ షణ్మాత్రమైనను జూపలేదు.

ఒకప్పుడు సూరకవి యేకవచనముతో సంబోధించుచు ఈ సీతా రామరాజుపై పద్యములు చదువఁగా నతఁడు కోపముఁ దాల్చెనఁట! అప్పుడు సూరకవి :—

> "చిన్నప్పుడు, రతికేళిక నన్నప్పుడు, కవితలోన యుద్ధములోనన్
> వన్నెసుమీ రాకొట్టుట చెన్నుగ నోపూసపాటి సీతారామా"

యని మఱల నేకవచనముతోడనే సమాధాన మిచ్చెనఁట.

విజయరామరాజుగారిమీఁదఁ జెప్పిన చాటువులలోఁ గొన్ని :—

> "ఢిల్లీలోపల గోలకొండపురి నిండెన్ నీప్రశంసల్ గుఱాల్
> బల్లాలం బొడిపించి, హుమ్మన యరబ్బా నెక్కి పైకొంచు, బా
> దుల్లాఖానుని బాఱఁద్రోలితివి నీదోశ్శక్తిసూ బాలకన్
> మల్లింపందరమా నె? శ్రీవిజయరామా! మండలాధీశ్వరా!"

> "పంతమునీకెచెల్లె నొకపాటియమీరుఁడు నీకుసాటియా?
> కుంతముఁ గేలఁబూని నినుఁగొల్వనివాఁడు ధరాతలాన, భూ
> కాంతుఁ డొకండు లేఁడు కటకంబుమొదల్కొని గోలకొండప
> ర్యంతముఁ జూడ శ్రీ విజయరామనృపాలక! మండలాధిపా!"

విజయరామరాజుగారేదో కారణమున సూరకవియెడ నాగ్రహ మూని యాస్థానమునకు రావలదనిరఁట! బాదుల్లఖానుతో నొకసారి యుద్ధము సేయఁబోయి పరాభూతుఁడై యారాజు తిరిగివచ్చుచుండఁగా సూరకవి తనగ్రామముప్రక్క త్రోవలోఁ బనసచెట్టెక్కి విస్తళ్లకయి యాకులు గోసికొనుచుఁ జూచి, యెదురుగఁ బోయి, పల్లకినాపి తన కసి దీఱునట్లు చుఱుకుగా నీపద్యముఁ జెప్పెనఁట!

"మెత్తనైయున్న యరఁటాకుమీఁద గాని, మంటమీఁదను జెల్లునే ముంటివాఁడి
బీదలైయున్న సద్బ్రాహ్మలమీఁదఁ గాక కలదె క్రొవ్వాఁడి బాదుల్లఖానుమీఁద"

ఈకథ శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారిచే సంపాదితమయి వావిళ్ల వారిచేఁ బ్రచురింపఁబడిన చాటుపద్యమణిమంజరిలోనిది.

చిన విజయరామరాజింగ్లీషువారితోఁ దనమరణమునకుఁ గారణమైన "పద్మనాభము" యుద్ధము తప్ప మఱేయుద్ధమును జేసినట్లు కనఁబడదు. అట్లుండఁగా నీబాదుల్లాఖానుఁ డెవఁడో, యితనితో నెప్పు డెందులకు యుద్ధమొనర్చెనో తెలియుటలేదు. మఱి యీబాదుల్లాఖానుతో పోరొనర్చినది పెద్దవిజయరామరాజుగా నుండునేమో? అగుచోఁ బైన ప్రసక్తములైనపద్యములు సూరకవి విరచితములు కానేరవు. మఱెవరివో తెలియుటలేదు.

ఒకప్పుడు విజయరామరాజు తనయాప్తమిత్రుఁడైన (పెద్దాపుర ప్రభువు) తిమ్మజగపతిని జూచుటకుఁ బెద్దాపురమునకు వెడలెనఁట! సూరకవియుఁ దనప్రభువు వెంటఁ బోయెను. అట్టియెడ నొకనాఁడు రాజు లందఱు సభచేసి కూర్చుండియుండఁగా సూరకవి :—

"రాజుకళంకమూర్తి, రతిరాజు శరీరవిహీనుఁ, డంబికా
రాజు దిగంబరుండు, మృగరాజు గుహాంతరసీమవర్తి, వి
భ్రాజిత పూసపాడ్విజయరామనృపాలుఁడె రాజుగాక, యీ
రాజులు రాజులే—పెనుతరాజులు గాక, ధరాతలంబునన్"

అనుపద్యమును రాజులందఱివంకఁ జూచుచుఁ జదువఁగా నందలి కడపటివాక్యము తమ్ముఁగూర్చి చెప్పినట్లు వారుభావించి, కుపితులై లేవఁబోఁగా "ఈరాజులు"—అనఁగాఁ బద్యమునఁ బైపాదములలోఁ బేర్కొనఁబడిన రాజులని సమర్థించి చెప్పి సూరకవి వారిని సమాధాన పఱచెనఁట!

ఆకాలమున సూరనకుఁ బ్రత్యర్థిగా 'సోమన' యను వైదికకవి యొకఁడుండెనఁట! నియోగియగు సూరకవి కవిత నతఁడు నిరసించెనఁట! ఆసందర్భములో సూరన సోమనకవిత్వమునుగూర్చి యీక్రింది చాటువు చెప్పెనఁట!

"చెన్నగు నియోగికవనపు మిన్నా వైదికుని కబ్బి మించెనె చెప్పఁగా,
వెన్నమిసె జున్నుకబ్బునె? తన్నుకచచ్చినను గాని ధరలోన నృపా!"

అందుమీఁద సోమకవియు :—

"తర్కకర్కశబుద్ధులై తగినవారి కేమసాధ్య మటంచు నూహింపరాదె?
తెలుఁగుమాటలు నాల్గైదు తెలిసి తాము కవులమనుకొన్న వెతి పాడఁగట్లు మదిని"

అంతియకాక సూరకవికిఁ గలుగుచున్న రాజసన్మానమునకు వగచి, తనవంటి వైదికకవి కంతటిస్థితి లభ్యపడనందున నీక్రింది చాటువును సోమన చెప్పినాఁడఁట!

ఇలలో వైదికవిద్వత్తిలకంబుల కేమి దిక్కు తెలిపిశివమ్మా!
జిలిబిలిపలుకుల వెలఁదీ! పలుగాకి నకారగుళ్ల పాలైతిఁగదే॥

ఇదెంతవఱకు సత్యమో కాని, సూరకవీంద్రుని కృతులలో దేనిలోను సూచనగానైనను వైదికద్వేషమును చూపు ముక్కయొక్కటియయినను గనఁబడుట లేదు. చాటువుల కేమి?

ఆకాలములో దంతులూరి అన్నమరాజను నతఁడు విజయనగర ప్రభువుల సంస్థానములోని (రేవ) రేగ యను గ్రామమును గుత్తకుఁ బుచ్చుకొనినాఁడఁట! ఆగ్రామములో మనసూరకవికిఁ జెఱువుగట్టు క్రింద కొంతమాన్య ముండినదఁట! దానికి నీరుపెట్టుకొననీయకుండ నన్నమరా జడ్డుపడఁగా, సూరకవి ప్రభువునకు ఫిర్యాదుచేసియుఁ బ్రయోజనము లేకపోయినది. తుద కతఁడు చెఱువులో మొలలోఁతు నీటిలో నిలుచుండి నాలుగు సీసపద్యములు చెప్పఁగనే నాలుగుప్రక్కల గట్లు తెగి యతనిపొలమునకు నీరుపాఱినదఁట! చమత్కారవంతములైన యీనాలుగు రసవత్తరపద్యముల నుదాహరించుట యప్రస్తుతము కాఁజాలదు :—

"బ్రహ్మాండభాండసంపత్తి కుక్షినిగల్గు పద్మనాభుని పదాబ్జమునఁబుట్టి,
సకలరత్నాకరస్థానమై యుప్పొంగు నంబుధీశుని చరణంబుఁద్రొక్కి,
పరిపతత్వజ్ఞుడై పరఁగు శంతనుమహీరమణుదామాంక భాగమునఁజేరి,

యఖిలలోకారాధ్యుఁడై మించి విహరించు శివుజటాజూటాగ్రసీమ నిలిచి
తనరు నీవంటిధన్య కుత్తమము గాదు వూసపాటి మహాస్థానభూమియందుఁ
గాలుఁద్రొక్కంగనోడుఁ జండాలుఁడైనఁ గదలు మిటమాని దివిజగంగాభవాని !"

"అడిభిక్షుండీశుఁడనిరోసి విడియూకు గొనివచ్చి యిల నిల్వఁగోరితొక్కొ !
జగడాలచీలివై సవతితోఁబోరాడి వీఁగివచ్చియిచట డాగితొక్కొ !
నిర్జరాంగనలెల్ల నీఱంకువెలిపుచ్చ దూబవై యిచ్చోట దూఱితొక్కొ !
బీదబాపలఁ గష్టపెట్టుటకై మిన్నుఁ దొలఁగి యిచ్చోటను నిలిచితొక్కొ !
వలదు, ద్విజభూమిఁ గాల్నిల్ప వరుసగాదు రవ్వ నీకేల? తగ దంబురాశి కరుగు
నాతి యతఁడ కాఁడటె పిన్ననాఁటిమగఁడు కదలుమిటమాని, దివిజగంగాభవాని"

"భావింప నిలువెల్ల భంగంబులే కాని భంగముల్తాలఁగు టెప్పటికిలేదు,
తిరుగఁబో వంకరతిరుగుడింతియ కాని తిన్నఁగాదిరుగుట యెన్నఁడెఱుఁగ,
మొనసి త్రేయిపగళ్లు మొరయుచుండుటె కాని, మొరయకూరక యుంట యెఱుఁగ మెపుడు,
పాఁకల్మి నిరోసి పల్చనగుటె కాని పలుచనిగతిమాని మెలఁగుటెఱుఁగ
మనుచు నీలోన నీవైన యవగుణంబు లరసి లజ్జించి దివినుండ కరుగుదెంచి
నిలువునీరైన నీవిందునిలిచితొక్కొ ! కదలుమిటమాని దివిజగంగాభవాని !"

"కృతకాద్రులాయెనా? కీలోగ్రఫణిఫణానేకఫూత్కార వల్మీకచయము,
విరిదోఁటలాయెనా? కటుకకంటకకంట కాంకుర విస్ఫురితాగచయము,
పువుఁబాన్పులాయెనా? నవమంజులశ్వేత లవణాలవాలమా చవుటినేల,
బొమ్మరిండ్లాయెనా? భూరిభేకాండజాభారమై తనరు కేదారచయము
నీకు విహరింప వసతులై నివ్వటిలెనె? చిన్ని పొలములు బ్రాహ్మణక్షేత్రములకు
ఘాతుకత్వంబు చేయు ముష్కరులు గలరె, కదలుమిటమాని, దివిజగంగాభవాని !"

ఇఁక రామలింగేశశతకమునుగూర్చి :—

ఇందు 105 సీసపద్యములున్నవి. "రామలింగేశ రామచంద్రపుర వాస" యని మకుటము. ఇతఁడు తనగ్రంథములన్నియు రామచంద్రపురములో నెలకొన్న "రామలింగేశ్వరు"నకే యంకితము చేసినందున నీతని కాదేవుఁడే కులదైవమని తలంపవలసియున్నది. ఈవిషయములో నితఁడు పోతన, తిమ్మకవులతోఁ దుల్యుఁడనవచ్చును.

విజయరామరాజునకుఁ బ్రతినిధిగా విజయనగరసామ్రాజ్యమును సర్వాధికారములతో నేలుచుండిన (అతని సవతియన్న యయిన) సీతారామరాజు, ధనపిశాచము తన్నావేశింప, దేవబ్రాహ్మణకవీంద్రుల వృత్తు లాక్రమించుకొని సర్వజనకంటకుఁడై చేసిన ప్రజాపీడనము లే సూరకవి నీశతకసృష్టికిఁ బ్రేరేఁచినవి. "కఠినచిత్తుని రాజ్యాధికారిఁ జేసి యింత పీడించితివి సత్కవీంద్రకోటి" యని వాపోయినాఁడు.

ఇతని శతకములోని సీసపద్యములనడక యత్యద్భుతమైనది. సీ॥ శతకకారులలో నెవ్వరికిఁగాని యితనిధోరణి కుదురలేదనిన నతిశయోక్తి కాదు. ఏపాదమున కాపాద మొకనీతి నందిచ్చును. పద్యముతుద వఱకుఁ జదువ నక్కఱలేకయే, యెత్తుగీతిలోఁ గవి యేభావము వెల్లడించునో యని యెదురుచూచు నవసరము లేకయే, పద్యము మొదటి పాదముననే కవిహృదయము విస్పష్టమగును. వాడుకలో నుండు దేశ్యశబ్దములతో ముచ్చటగ సరళమైన ధారతోఁ బద్యము దొర్లుకు పోవుచుండును. ఒక్కసారి చదివినమాత్రమునఁ బాఠకునిమనస్సులో నాటుకొనిపోవు నభిప్రాయములను గుదిగ్రుచ్చుటలో రామలింగేశశతకమునకుఁ బోల్పఁదగినది వేణుగోపాలశతకముమాత్రమే.

ఈశతకములో నాకాలపు జమీందారుల దురాగతములుమాత్రమేకాక, సామాన్యనీతులుకూడఁ జెప్పఁబడినవి. క్వాచిత్కముగ భక్తి నుద్బోధించు పద్యములుకూడఁ గలవు :—

ఈక్రిందిపద్యము వ్యంగ్యభావస్ఫోరకము :—

"భయమేల కొండంతపగతుఁడు నాకున్న? మేరువువంచిన మేటిగలుగ,
నాకేల శోకసంతాపంబు ననుగుంద? శీతాంశుమౌళి నాచెంతనుండఁ,
దస్కరభీతికిఁ దల్లడిల్లఁగ నేల ప్రమథులతో శూలపాణినిలువ,
నగ్నిభీతికి నాకు, నళుకు జెందఁగ నేల? గంగాధరుండు నాకడవసింప
ననుచు నెంతటికెంతటి కలుగలేక నమ్మియుంటిని నీప్రాపు నామనమున
జాగరూకుఁడవై నన్ను సాకుమయ్య ॥రామ॥"

సామాన్యనీతులను దెలుపునప్పుడు సూరకవి సామర్థ్యమసామాన్యము :—

"జనసమ్మతములేని పని సేయఁగూడదు, చలముకూడదు కార్యసాధకునకు,
గుట్టుపోనిచ్చిన గిట్టుఁ బెద్దతికంబు, దుర్వ్యయపరుఁడైనఁ దొలఁగు మిసిమి,
ఘనతృష్ణ పెరిగిన మునుపున్న దినశించు, నోరుచేటుఁగోరఁ జేటొందుఁదనకు,
దుడుకు సేయఁగరాదు తోరంబు చూడఁగాఁ, బట్టినపని కడముట్టవలయుఁ,
దెలివిచాలని పని సేయఁ గలుగుఁగీడు అడుగవచ్చిన లేదను టనుచితంబు
దుర్జనుకొలంది యెఱుఁగుట గొడ్డతనము ॥రామ॥"

ఇందులో నేపాదమున కాపాద మొకచక్కనినీతిని బ్రసాదించును.

సిరి తొలఁగు నవలక్షణములనుగూర్చి యీక్రిందిపద్యములో నెంతముచ్చటగాఁ జెప్పఁబడినదో చూడుఁడు—

“ఉభయసంధ్యలనిద్ర, యుచ్ఛిష్టసంగ్రహం, బవసవశయన దిగంబరితలు,
గ్రాసాతిరేకం, బకారణహాసంబు, చరణద్వయాల్పసంక్షాళనంబు,
పరవధూపరవిత్త హరణాభిలాషయు, స్వాంగవాద్యమును, మ్యాత్తాభిరతియు,
మలినాంబరత, జానువులు మాళిఁజేర్చుట, యవనిలేఖనము, దంతాల్పపూజ,
పలుమఱుమియుట దుశ్శీలభాషణములు, మొదలుగాఁగల దుర్గుణంబుల నటింప
శ్రీనివాసునికైనను సిరిదొలంగు ॥రామ॥”

వాడుకలోనుండు దేశ్యశబ్దముల నీశతకములో సూరకవి బాహాటముగా నుపయోగించుటలో నతనియుపజ్ఞత యొక్క విశిష్టత బాగుగా గోచరించును. దీనినిబట్టి పూర్వకవులు పాండిత్యప్రకర్ష కొఱకుఁగాక యెక్కువప్రచారాపేక్షములైన విషయములను గూర్చి పద్యములను వ్రాయుపట్ల వ్యావహారికపదముల కెంతటి ప్రాముఖ్యమిచ్చువారో సులభముగా గ్రహింపవచ్చును. ఈక్రిందపదములు పూర్తిగాఁ దెలుఁగుఁదనమును బుడికిపుచ్చుకొనినవి :—

ఊఁతకోల, గోడబారు, ఒరుగుబిళ్ల, సోతెడుకొల్చు, వ్రేలెడుగుడ్డ, అచ్చినవాడు, తడికపెట్టు, వెలిచవులు, వావివరసలు, కప్పకూఁతలు, గుత్తరూఁకలు, ముక్కిడితొత్తు, సుంకరమోట, ఎంగిలిపుల్లె, పేఁడమఱకలు, పెంటగుట్టలు, పూఁటపడు, పొరుపత్తెము, కాలుచాఁచు (పూనుకొను,) కొయ్యకాలు, చంకలునైచు (ఉప్పొంగు,) ముక్కాలిపీఁట, ముంజేతికడియము, తంగేటిజున్ను, వెలికాటు, తలసుళ్లు, సంధ్యముక్క, పిడికెఁడుబిచ్చము, లేకిపరకలు, పెడతల, కన్నెడచేయు, పరగటితట్టు, కతకము, ఆనవాలు, మందుమాకు, నక్కనోరు, పెట్టిపోయు, తొగరుచీర, పుక్కిటిపురాణము, తల్లిపుట్టు, కడవెళ్లు, సరిపుచ్చు, చీఁకటితప్పు, నెయ్యార్లు, మల్లాతీలు, పుప్పిపల్లు, పిడుగుతునక, సిద్ధాంతవేత్త, బ్రహ్మకాయ, జంగజాఁచు, ఉట్టిచేర్లు, చలపాది—గడ్డు, ముంత, దుంత, ఆడిక, పల్లాకి. సన్నికలు, పోరచి, ఊబి, తొంగుండు, సొనారి, తాకట్టు, గూన, ఢోకులు, చౌకట్లు.

ఈశతకములోఁ గనఁబడు కొన్నికులముల పేరులు :— దేవాంగులు, పంబకాఁడు, బలిజెలు, పట్టెదాసరిజంగాలు, పిచ్చుకుంటి, పరజాలు, కల్లుకీ, రుంజికాఁడు, శిష్టుకరణాలు.—

సందర్భానుసారముగాఁ బ్రయోగింపఁబడిన సామెతలలోఁ గొన్ని:

(1) తిన రుచియు చొర లోఁతును తెలియఁబడదె? (2) ఈఁతకు మిక్కిలి లోఁతు లేదు. (3) కలిబోయ నుట్లవంకఁ జూచుచుండెదరు.

పానకములో మిరియపుఁబొడుము కమ్మదనమువలె సూరకవి పద్యములలో హాస్యరసముకూడ నవసరమైనపట్లలోఁ దొంగిచూచు చుండును :—

1. గడ్డంబువపనంబు గావించుచుంగలి కోఁతపెట్టునె తలగొఱిగివేఁత
2. కంచంబు ముంతయుఁ గైకొన్న చోరుండు పూజించునే దేవపూజపెట్టె,
3. శ్రీ వైష్ణవుఁడు ముడ్డిఁ జెఱువులోఁగడిగిన నదియు సదాచార మనఁగఁదగునె?
4. శునకమైథున, మప్పు, చూ, లధికారంబు లాద్యంతసౌఖ్యకష్టాస్పదంబు (లు)
5. మద్యపానము సేయ మడివస్త్రమేటికి? త్రాడుదెంపఁగ ముహూర్తంబు లేల?
6. పేనేమెఱుంగును పెడతలకండూతి? వృషణమర్వ్యాథ చీమ యెఱుఁగునెట్లు?
7. జవ్వాదియలఁదినఁ జంకలెత్తఁగనేల? విధవకుఁదలసుళ్లు వెదకనేల?
8. కత్తితల్లడయానె? కలయథార్థంబానె? పెనుయోని ముక్కాలిపీఁటయానె?

అల్పకవులనుగూర్చి సూరనయభిప్రాయము :—

"వొడ్డవాఁడు కవిత్వంబుఁ దొడరిచెప్ప నల్పుఁడు కవిత్వమురచింప నభిలషించు"
"కవితనేరుపు యతిఁగూర్పు కైపె తెలుపు."

మఱి యీశతకములో :—

"తనదుచెల్లెలి దొడ్డభూధవునికిచ్చి యతనివలనను సిరిఁగాంచు నంతకంటె
సారమైతోఁచుఁ గొండిదాసరితనంబు"

అని యెవరినిగూర్చి సూరకవి చెప్పినాఁడో తెలియుట లేదు. బహుశా సీతారామరాజునొద్ద చనవుతో మెలఁగుచుఁ దనకపకారము చేసిన రాజోద్యోగి నెవనినైన నీలాగు దూషించియుండవచ్చును. లేదా, రేగను గుత్తకుఁ బుచ్చుకొని తనమాన్యమునకుఁ జెఱువునీరు విడువకుండ బాధించిన దంతులూరు అన్నమరాజునకు (ప్రభువునకుండు) సంబంధమునుగూర్చి పైవిధముగాఁ జెప్పెనేమో!

మొత్తముమీఁద నీరామలింగేశశతకములో నక్కడక్కడ సామాన్యనీతులతో జోడింపఁబడిన రాజనీతిని బూర్తిగా తెలుపు పద్యములే 100 కి 95 భాగములున్నవి. సూరకవి మహాలోక్యుఁడు, రాజనీతిచతురుఁడు. కేవలము ప్రభుదూషణమేగాక, దానితోఁ బాటు నయమార్గబోధనముకూడ చేయుట శస్త్రచికిత్స (ఆపరేషన్) తోఁ బాటు ఔషధప్రయోగము చేయుటవంటిది. చాలమంది కవులకట్టిశక్తి యుండదనుట యతిశయోక్తి కాదు.

ఇఁక రెండుపద్యము లీశతకమునుండి యుటంకించుచు నీ వ్యాసమును ముగించుచున్నాఁడను.

సూరకవి రాజులను గంగిరెద్దులకుఁ బోల్చి చెప్పినపద్య మీక్రిందిది :—

"కడువింతయగు స్థూలకాయంబుగలుగుట, చిత్రభూషాంబరస్థితి నలరుట,
తూర్యనాదంబులతోఁ జనుదెంచుట, వాలవ్యజన సమవాప్తిఁగనుట,
శృంగవేత్రోద్ధతిఁ జేరరాకుండుట, చూపరుల్వదుగురుఁ జుట్టికొనుట,
స్వనియంతృనాద్యంబు వినితలయూఁచుట, మానముద్రవహించు మతముఁగనుట,
గంగిరెద్దుకు మూర్ఖభూకాంతునకును భేదమించుకయును గానిపించదట్టి
ప్రభుని వేఁడిన సత్కవి విపదవిచెడదె"

ఆకాలమున సంస్థానములు పాలించు నధికారులవలన సంఘమునకుఁ గలిగిన చెట్టలనుగూర్చి యీక్రిందివిధముగా వాపోయినాఁడు :-

"అగ్రహారములు నామావశిష్టములయ్యె, మాన్యంబులన్నియు మంటఁగలిసె,
భత్యంబునకుఁ దొంటిపడికట్టు దప్పెను, బుధజనంబుల రాకపోక లుడిగె
వర్షాశనంబులు వఱదపాలైపోయె, మలవతీలను ప్రజల్ మాసిచనిరి,
నశియించిపోయె వంటరులు దురుష్కులు, గజతురంగములు తాకట్టుపడియె,
ధార్మికస్థానమున కిట్టితల్లు పుట్టెఁ, గఠినచిత్తుని రాజ్యాధికారిఁ జేసి,
యింతపీడించితివి సత్కవీంద్రకోటి రామలింగేశ ! రామచంద్రపురవాస !॥"

సవరణములు :—

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
215	14	ఆశ్రయించుటల్	ఆశ్రయించుటక్
219	23	సీమపర్తి	సీమవర్తి
220	30	దామాంక	వామాంక
224	15	నఖిలషించు	నభిలషించు

బృహత్తటాకము నాగశాస్త్రి

క్రీ॥ శ॥ 1740 ప్రాంతము

"శూరసంహార కిరిగిరి సుఖవిహార సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ"

అను మకుటముగల యీసీసపద్యశతకములో 98 పద్యములున్నవి. అందు 15. 16, 17, 32, 42, 50, 51, 98 పద్యములు బాగుగా శిథిలములైనవి. శతకము పూర్తిగా దొరకనందునఁ గవి యెవఁడో యేర్పడకున్నను పరిషత్కార్యాలయమువారికి దొరికిన ప్రతులలో నొకదానికడపట పై పేరున్నట్లు తెలుపుచు నతఁడే గ్రంథకర్తగా నూహించి పేర్కొన్నారు. కావచ్చును.

'బృహత్తటాక' మను నింటిపేరుగల యాంధ్రబ్రాహ్మణశాఖ దక్షిణదేశములోని తిరునల్వేలి, తంజనగర పరిసరములలో నున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. పైఁగా నీశతకములో :— వేలాయుధము, కణవాయి, కూతాడు. స్వామినాథ, వైద్యనాథేశ్వర, మొదలగు (దక్షిణదేశమునఁ బ్రచారములో నుండు) శబ్దములు విశేషముగాఁ గనిపించుచున్నవి. కావున నితఁడు దాక్షిణాత్యాంధ్రుఁడనుటకు సందేహము లేదు.

మఱి మకుటములోని "కిరిగిరి" క్షేత్రమేది? "వరాహగిరి" యగునా? అగుననుకొన్నను నది "బాలసుబ్బరాయఁడు" నెలకొన్న పుణ్యక్షేత్రమా? వరాహగిరి సుబ్రహ్మణ్యక్షేత్రముగ స్థలపురాణములేవియు లేవు. పైఁగా నాక్షేత్రస్వామి బాలసుబ్బరాయఁడును గాఁడు.

దక్షిణభారతములో సుబ్రహ్మణ్యుని విశేషముగఁ గొలుచువారు ద్రావిడులు. కావుననే యఱవలుండు ప్రదేశమునఁ బ్రతిగ్రామమునను సుబ్రహ్మణ్యాలయములు తఱచుగా నుండును. వారికి కృత్తిక మహాపర్వదినము. మఱి బాలసుబ్రహ్మణ్యుని క్షేత్రమయిన "పళనిమలై" యను పవిత్రస్థల మఱవలకందఱకు వారణాసివంటిది. కనుక ఆ "పళనిమలై" యనునదే "కిరిగిరి" యగునేమో! కిరి యనఁగా వరాహముకదా! దానికి సరియగు తమిళపదము "పన్ని" గాని 'పళని' కాదు. మఱి యచ్చోటు తప్ప బాలసుబ్రహ్మణ్యక్షేత్రమని చెప్పఁదగిన మఱియొకచోటెందును లేదు. కవి పేర్కొన్న వైద్యనాథము మొదలయిన పుణ్యక్షేత్రములుఁగూడ "పళని"కి సమీపమున నున్నవి. కనుక

నెఱు చూచినను నీకవి యాప్రాంతమువాఁడే యని చెప్పుటకుఁ దగిన నిదర్శనములు కనఁబడుచున్నవి.

ఇంక నీకవి కాలమునుగూర్చి కొంచెము పరామర్శింపవలసి యున్నది. శతకములో, కుల్లాయి, తురా, బందిఖానా, బురఖా మొదలయిన యన్యదేశ్యములు కనఁబడుచున్నవి. పైఁగా క్రీ॥ శ॥ 1724-30 ప్రాంతములలో జీవించియుండి శత్రుసంహారశతకము రచించిన "గోఁగుల పాటికూర్మనాథకవి" పోకడ లీసుబ్రహ్మణ్యశతకములో నుండుటవలనఁ దుఱకల దుండగములు దక్షిణ దేశములోఁగూడ విజృంభించి, యక్కడి పుణ్యక్షేత్రములకు వారివలన వినాశనము సంభవించినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ 'కిరిగిరి' సుబ్రహ్మణ్యదేవాలయముకూడ నాసమయమునఁ దురుష్కులు ముట్టడించి దోఁచుకొనినట్లున్నది. అందుచేత సుబ్రహ్మణ్యభక్తుఁడయిన యీ కవి యాదేవునిమీఁద నిందాస్తుతిగాఁ జెప్పిన యీక్రిందిపద్యములు గమనింపఁదగినవి:—

"సమయంబునకు లేని జముదాడి యదియేల కేళకుఁ బూనని శూలమేల ?
తఱిచూడకున్న కోదండబాణములేల ? జన్యంబు సేయనిశక్తియేల ?
వేగంబులేని మయూరవాహనమేల ? శృంగారమునకు వజ్రాంగియేల ?
దంటెత్తలేకున్న దళవాయితనమేల ? రోసంబు లేకున్న మీసమేల ?
కొట్టి, గోడించి మ్లేచ్ఛుల గుట్టఁగూల్చి మట్టుసేయకయుండిన మహిమయేల ?"

"వేసట్ల కుల్లాయి లేకున్నదా నీకు ? నీకైవయట్టి కిరీటమేల ?
ధర నల్లకంబళి దారము ల్తగలవా రమణీయ రత్నహారంబులేల ?
డంబు కస్బేరయుచోటను గట్టె దొరకదా కరమున సునిశితఖడ్గమేల"

"చటుల సింధురఘటా పటల చలత్కర్ణ వాతాహతైక జీమూతములుగఁ
గింకిణీయుత ధనుష్టంకారనినదంబు గోదసీకుహరంబు భేదిలంగఁ
జెంగావిపావడ చుంగు కాంతిచ్ఛటల్ కుటిలారి చిత్తముల్ పెటిలిపడఁగఁ
గహకహమను భూతగణ మహారభసంబు విన్నంతశాత్రవుల్ తన్నికొనఁగఁ
బుడమి యొరయంగ హరిహర పుత్రుఁడొకఁడు చాలఁడా నీచసంతతి న్నంహరింపఁ
బాలువో లేదె ? సెలవిమ్ము బాహులేయ"

వేంకటాచలమును దోఁచుకొని మ్లేచ్ఛులసైన్యము లప్పటి కాదండయాత్ర క్రీ॥ శ॥ 1725 సం॥తో ముగించుకొనినను, నప్పుడప్పుడు దక్షిణదేశముఁ జాలక్షేత్రములమీఁదికి దాడివెడలి, యక్కడి యమూల్యవస్తువులను అపహరించి, యాపుణ్యస్థలములను ధ్వంసము చేసినట్లు తెలియుచున్నది. కాని యట్టిదోపిళ్ల వివరములు చరిత్రల

కెక్కలేదు. ఉత్తరహిందూస్థానములో సోమనాథదేవాలయమునకు గజనీమహమ్మదువలన సంభవించినదుర్దశ, యక్కడ తురకఫౌజులు చేసిన యత్యాచారములు మాత్రమే కొంతకుఁగొంత మనకుఁ జరిత్ర లెఱిఁగించుచున్నవి. తక్కిన చిన్నచిన్న క్షేత్రముల దురవస్థలనుగూర్చి యిట్టి శతకములవలననే మనము సూచనప్రాయముగానైనఁ దెలిసికొనఁ గలుగుచున్నాము. ఇట్టివి సారస్వతములోఁ జారిత్రక శతకములుగాఁ బరిగణింపఁదగినవి.

ఉత్తరసర్కారులలో దేవాలయములమీఁదికి దండయాత్రలు మొదలుపెట్టిన తురకసైన్యము, సింహాచలము, దాక్షారామము, కాళహస్తి, తిరుపతి, శ్రీరంగము మొదలైనపుణ్యక్షేత్రములను గొల్ల గొట్టినవి, ఆసందర్భమునఁ బుట్టిన శతకములే, సింహాద్రినారసింహాశతకము, శత్రుసంహారశతకము, రంగధామశతకము, కస్తూరిరంగశతకము, ఈ (కిరిగిరి) బాలసుబ్రహ్మణ్యశతకము.

'కిరిగిరి'కి మహమ్మదీయ సైన్యములు దండెత్తునప్పటికి శత్రుసంహారశతకముపుట్టి 15 సంవత్సరములైన నయియుండును. అనఁగా దాదాఁపు క్రీ॥ శ॥ 1740 ప్రాంతమున నని యూహింపవచ్చును. ఆపక్షమున నాగశాస్త్రి, కే 35–40 ఏండ్లనడిమిప్రాయముగానైన నుండుననుట సమంజసము. కనుక నతనికాలము నిస్సందేహముగా క్రీ॥ శ॥ 1740–60 ప్రాంతమని చెప్పదగును.

నిందాస్తుతిం దెలుపు మఱికొన్ని పద్యము లీశతకమునుండి, ఈ దిగువ నుదాహరింతును :—

"నీతల్లి చక్కటాతి కూఁతురై దయలేక మగనిదేహంబును సగముచేసె,
నీతండ్రి యేపాటి నీతిజ్ఞుఁడనవచ్చు ? పట్టణంబులు గాల్చి ప్రబలినాఁడు,
నీయన్న యెంతటి నిర్మలుండని చెప్ప ? ఘనకాంక్షఁ ద్రోవలు గాచినాఁడు,
నీమేనమామ, యేనిజమువాఁడని పల్క ? కొంచెమై కపుల యాచించినాఁడు,
వారివలెఁగాక, నీవైన వసుధలోన, నాశ్రయించిన భక్తుల నాదరించి,
మంచివాఁడని పేరు కల్పించుకొమ్ము"

"సురరాజు మెచ్చి కూఁతురి నిచ్చె నంచును గర్వభూయిష్ఠంబుఁ గాంచినావొ,
...శిగొట్టి చెఱ దెచ్చినానని గర్వభూయిష్ఠంబు గాంచినావొ ?,
క్రౌంచపర్వతము భేదించినానని మించి గర్వభూయిష్ఠంబు గాంచినావొ ?,
అహిపతిశాయి మేనల్లుఁడైతి నటంచు గర్వభూయిష్ఠంబుఁ గాంచినావొ ?,
బాలుఁడైతేని..............కృపను జూచిన నీదు సొమ్మేమిపోవు ?"

“ఆసతి శిరంబునఁదాల్చి సభలోన నటియించు నిగ్గమాళికయ ప్రభుని కొడుక !
భద్రకాళికనానఁ బ్రబలి రుద్రునిచేతఁ గప్పెర నిమ్ము దుర్గాత్మజుండ !
చేసెడిపనులెల్లఁ జెఱచివేసెడు పెన్మహోదరుననుఁ గూర్మిసోదరుండ !
ధర్మభంగము చేసి, ధరఁ బుణ్యజనులను హరియించినతని మేనల్లువాఁడ !
ప్రజలు వలికెడి దుష్కీర్తి పాయు నెట్లు? లోభమునుద్రోచి బహుదానలోలుఁ
డగుచు మంచివాఁడని పేరు కల్పించుకొమ్ము”

“చకచకమనిపించు శంఖొక్కచేతను, మొనసిపట్టిన శూలమొక్కచేత,
సానఁదీరిన మంచి శక్తొక్కచేతను, నుక్కైన తోమర మొక్కచేత,
దంబైన బల్ముద్గరం బొక్కచేతను, నురు భిందిపాలంబు నొక్కచేతఁ,
దపనీయ రత్నకోదండంబు నొకచేత, నొరపైన బాణంబు లొక్కచేత
నొకటఁ బాశంబు నంకుశం బొక్కచేత నభయదానముద్రలగు చేతు లమరియుండ
ప్రబలశౌర్యము మదిలోనఁ బట్టలేదొ?”

ఈ శతకరచనకాలమునకు ఈకవికి దృష్టినిరోధమున్నట్లు క్రింది పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది :—

“కనులకు శుభమిచ్చి, కరుణింపు సద్భక్తపాలనపరతంత్ర, బాహులేయ !,
నేత్రోత్సవం బిచ్చి నిత్యంబు రక్షించు పంచభూతాత్మక, బాహులేయ,
యక్షికానందంబు నీక్షణంబున నిమ్ము బ్రహ్మాదివందిత, బాహులేయ,
నయనంబులకు దర్శనంబిచ్చి రక్షింపు ప్రణవస్వరూపక బాహులేయ !
సకలలోకేశ, నీపాద సరసిజముల నమ్మియున్నాఁడ దేవసేనామనోజ్ఞ”

“శాత్రవపటలంబు సంహరించినమేటి నేత్రపటలముద్వ నేర్పు లేదొ,
వైద్యనాథేశ్వర వరకుమారుఁడ వయ్యు నేత్రరోగముఁ దీర్ప మాత్రలేదొ,
రోహిణీనాథ శిరోమణివై పీత రోహిణి యరు, దాక్షి? రూపుఁదీర్ప;
మహితజగచ్చక్షు మంజులాక్షుఁడవయ్యు చక్షుసౌఖ్యంబీయ శక్తి లేదొ?
యేల యెంచెద నారోగ్య వీక్షణంబు నిచ్చి పాలించు లోకంబు మెచ్చునట్లు”

రాజులకుఁ గారాని కార్యము లీక్రిందిపద్యములోనివి :—

“బ్రాహ్మణద్వేషంబుఁ బాటింపఁగారాదు, ధర్మంబులకు హాని తలఁపరాదు,
ధరఁ గృతఘ్నులఁ దనదతిఁ జేర్పఁగారాదు, దాయాదులను గొట్టి తఱుమరాదు,
తనసీమ పలుమాఱు కనక యుండఁగరాదు, జారమార్గంబులు గోరరాదు,
పాషండవర్గంబు ప్రబలఁజేయఁగరాదు, క్షుద్రమంత్రంబులఁ జూడరాదు,
ఇటులు నడిచిన నొకవేళ హీనుఁడగును బుణ్యశీలుండు మహితరాజన్యుఁ డరయ”

ఈదిగువ పద్యములోనివి మంత్రికుండదగిన లక్షణములు :—

“నిర్మలాచారుఁడై, నీతిశాస్త్రజ్ఞుఁడై, ద్విజకులశ్రేష్ఠుఁడై, ధీరుఁడగుచు,
గంభీరహృదయుఁడై ఘటనాసమర్థుఁడై, మితభాషియై బహుశ్రుతుఁడు నగుచు,
సత్యవాచాలుఁడై, జనరంజకుఁడునై లౌకికమతి, జాగరూకుఁడగుచుఁ

బొంపగుంచునై, పాపకర్మభేదియై కాలదేశవిభాగకారి యగుచుఁ
దెలుఁగు పురుషుని మంత్రిగాఁ జేయవలయు"

సామాన్య నీతిబోధనమున క్రింది పద్యాంశము లుదాహరణములు :—

"దానధర్మములేని ధనరాసు లవియేల? భోగింపఁ గారాని పొలఁతియేల?
శరణన్నఁ గావని నరపతి బ్రదుకేల? సత్యంబు మాలిన సఖ్యమేల?
వేదహీనుండైన విప్రు జన్మం బేల? తనయులఁ బ్రోవని తల్లి యేల?
ఆప్తులు గానట్టి యన్నదమ్ము లేల? దయతోడఁ బ్రోవని దైవమేల?
బుధులు పరికించి యిన్నియు వృథయటంచు నిన్నుఁ గొలిచినవారెల్ల ధన్యు (?) లంద్రు"

మఱికొన్ని మెఱియలవంటి పద్యములు. కవితాప్రౌఢిమను నూత్న భావబాహుళ్యమును ప్రకటించు ఈశతకపద్యము లెన్ని మచ్చున కిచ్చినను, దనివి తీరకున్నది :—

"ప్రౌఢిమించుకలేక పందికై పోరాడి, నరువింటిదెబ్బఁ దిన్నాఁడు తండ్రి,
ఘనతఁ జూడక పేఁడికడ నుండు గుఱ్ఱాలమేఁపుచుఁ దిరిగెను మేనమామ,
పొట్టసాఁగఁగ లేక నెట్టనఁ దనపల్లు తొలి విర్చుకొన్నాఁడు తోడఁబుట్టు,
లోకవిఖ్యాతయై చేకొన్నయది మహామాతంగి యనుపేరు మాతృదేవి,
యనుచు లాంఛనసేయక ఘనసుఖంబు పొందు దేవర, మమ్మేమి ప్రోతువిపుడు"

"కాసుకాసుకు వడ్డి కాంచనం బార్జించి, కొండపై నెక్కె నీకూర్మిమామ,
బిచ్చమెత్తినరూక బేరమాడుటకునై ధనపతిఁ జేర నీయనుఁగుఁదండ్రి,
రాజ్యాభిలాషచే రజతశైలముఁ బాసి పుట్టినిల్లెనఁబాయఁ బోదు తల్లి,
త్రోవఁ జూచుచునుండు నేవేళఁ బరులచే మోదకాసక్తిచే సోదరుండు,
ఇట్టిదేవత లీవేస మెత్తిరనిన, నీమతం బేమొ తెలుపుము సోమతనయ"

"భూతనాథుఁడగుచుఁ బొరుగింటిలోపల నవనిధుల్ పూడిచినాఁడు తండ్రి,
సామ్రాజ్యమేలుచు సంపాద్యధనములు తామరకొలనిలోఁ దాఁచెఁ దల్లి,
కణవాయికోటలు గట్టి నిక్షేపంబు నణఁచుకొన్నాఁడు నీయనుజవరుఁడు,
దండెత్తి శూరసంస్థానముల్ తెగఁ గొల్లపెట్టి సంపద హెచ్చ పడసినావు,
ఇంతయును గల్గి భక్తుల కిచ్చుటకును, సంకటం బేమి? దేవతాసార్వభౌమ"

"కన్నతండ్రికిఁ జేతఁ గప్పెర యిచ్చి, బల్ భోగివై తిరుగంగఁ జూచినావు,
ఒక్కతల్లిని నింట నుండనీయక యేటిత్రోవ సంద్రమ్మునఁ ద్రోలినావు,
ఇంకొక్కతల్లిని నిలలోన దయ్యాలఁద్రోలి బ్రదుకుమంచుఁ ద్రోసినావు,
తోడఁబుట్టినవానిఁ ద్రోవలో నిల్పితివింతె కాని, ప్రతిష్ఠ యింత లేదు,
యేటిప్రాభవమో యయ్య! యేమియోగ మేమిదొరతన మింతైన నెగ్గలేదె"

ఆస్తికబుద్ధి లేనిజనుల క్రిందిపద్య మవశ్యపఠనీయము :—

"హరిహరాదులపూజ లనువుగాఁ జేయక, యారగించెడువాఁడె యసురుఁడగు,
నిత్యసద్భక్తి నాదిత్యనమస్కృతుల్ కోరి చేయనివాఁడె క్రూరకూబ
దేవోత్సవంబును దీర్ఘయాత్రాదులుఁ గాంక్ష సేయనివాఁడె గర్దభంబు,
అతిథిభక్తిఁ గలకొద్ది యతికి కన్నంబీక, మెక్కియుండెడువాఁడె ధరఁబిశాచి
నిమపదములు మదిలోన నిలుపలేక వసుధ వర్తించువాఁడె జీవన్మృతుండు"

ఇఁకఁ గొన్ని శబ్దాలంకారముల కుదాహరణములు :—

"శక్తిఘంటాఘోషచలితాఖిలాజాండ, భానుకోపాంతకబాహుదండ,
ధృతఖడ్గశూలాదిదీప్తోరుకోదండ, మహితౌర్వకీలాసమానకాండ,
అతిదేహకాంతి ధిక్కృతచండమార్తాండ శూరపద్మాదిసంహారకుండ,
వీరరౌద్రరసాదివిస్ఫురితోద్దండ, ఘనరత్నకుండలకలితగండ,
ఖండపరశుతనూజ లేఖాద్యఖండ మానసోల్లాస నిన్ను నెమ్మదిని గొల్తు"

"చిన్మయాకార, యాశ్రితభక్తమందార, గురురూపజితశతకోటిమార,
మునిచిత్తసంచార, యనుపమితోదార మహనీయనిలయకుమారధార,
క్రౌంచగోత్రవిదార, కాద్రవేయకహార, ధరణీసుగాధార, ధర్మసార,
సర్వలోకవిహార, చంద్రమౌళికుమార, యమితశృంగార, విశ్వావతార,
భూరికరుణానుహోదార ! వైరివీరశూరసంహార ! నన్నుఁ బ్రోవు, శుభవిహార"

సుబ్రహ్మణ్యుఁడు స్వార్థపరుఁడఁట !—

"దేశాంతరములు ప్రవేశించి, సుందరీమణులఁ దేలేదె నీమనసుకొండి,
పన్నగంబులఁబట్టి బహువర్తకులచేత ధనములార్జించవే దానములకు ?
దళవాయివై తండ్రిదారిద్ర్యముడఁచి బంగరుకొండ విలుచేసి మెఱయలేదె ?
దేవుఁడంచును బలుదిక్కులు వెలిఁగించి, నిత్యోత్సవంబుచే నెగడలేదె ?
సొంతకార్యంబులందుఁ గొఱంతలేక చూచురీతిని భక్తులఁ జూడరాదె ?"

క్రింది సామాన్యసంఘనీతి ప్రతిపాదకపద్యముతో — ఈశతక
పరామర్శ చాలించుచున్నాఁడ :—

"తల్లిదండ్రులఁ బ్రోచు తనయుండె తనయుండు భక్తిఁగల్గినవాఁడె భాగవతుఁడు
గుణశీలవతి యదె కులమున కిల్లాలు, సత్యంబుగలవాఁడె సజ్జనుండు,
కామాదులడఁచిన ఘనుఁడె యిల జయశాలి యన్నమిచ్చినవాఁడె యనుఁగుఁదండ్రి
వర్ణాశ్రమముఁ బ్రోచువాఁడె ధాత్రీశుండు హింససేయనివాఁడె యీశ్వరుండు
భక్తియుక్తుల నీపాదపద్మములను భజన చేసెడివాఁడె సంపాద్యపరుఁడు"

కర్ణాట తేరపకవి

౭౦

క్రీ॥ శ॥ 1750 ప్రాంతము.

ఇతని తేరపావన శతకము పరిషత్కార్యాలయ ప్రథమశతక సముచ్చయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇందు నూటయొక్క సీసపద్యము లున్నవి. కడపటిపద్యము కవి తనవిషయమునుగూర్చి చెప్పుకొనినది. ఆపద్యమిది :—

"అని యిట్లు సర్వలోకాధీశ్వరుని పేర విశ్రుతాగమాంత సన్నుతుని పేర
సుచరిత కర్ణాటనగవంశ సంభవుండై యుళక్కి యంచనెడు వాని
తమ్ముఁడ కామాక్షితాయి పెంచినవాఁడఁ జిరవిప్రపాద సంసేవనాప
హృతకల్మషుండఁ దేరాభిధానుఁడ నన్ను రక్షింపుమనుచు శ్రీరామమూర్తి
కంకితంబుగ శతకమియ్యదనఁ జెప్పి యొప్పగించితి గైకొమ్ము......
అనఘకర్ణాట తేరపావనవరేంద్ర రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర॥"

శతకములోని రెండవ పద్యములోనను నీకవినిగూర్చి కొంత భోగట్టా కనఁబడుచున్నది :—

"శ్రీరామపదపద్మసారసంగ్రహమత్త మధుపాయమాన సన్మానసుఁడను
శ్రీరామనామ విశేషలేఖన నర్తకాయమాన కరాంగుళాంచితుఁడను,
అతుల కర్ణాటతేరప యనువాఁడను నాంచారమాంబికానందనుఁడను"

మొదటిపద్యమువలన నీకవి కర్ణాటవంశసంభవుడనియు, 'నుళక్కి' యను వాని తమ్ముఁడనియు. కామాక్షితాయిచేఁ బెంపఁబడినవాఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇఁక రెండవపద్యమువలన నాంచారమ్మ గర్భమునఁ బుట్టినవాఁడని యెఱుకపడుచున్నది.

పయియంశములను బరిశీలించిచూడ నితఁడు వైష్ణవ సాంప్రదాయముగల తురీయవర్ణములోని యే తెగకైనను జెందినవాఁడుగాఁ దోఁచుచున్నాఁడు. ఇతఁడీశతకములోఁ దనతండ్రి యెవఁడో పేర్కొనలేదు. సరికదా! తల్లినిగూడఁ బసితనముననే పోఁగొట్టుకొనినవాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. అనఁగా నెడబిడ్డగానున్నప్పుడే యామె గతించినట్లూహింపవలసియున్నది. అట్టి సమయమున దిక్కులేని యితనిని "కామాక్షితాయి" యను పొరగింటియామెయో, యిరుగింటియామెయో దగ్గఱతీసి సాఁకినదని చెప్పుకొనినాఁడు. ద్రావిడకర్ణాటకములలో "తాయి" యన తల్లికదా! కనుక నా సాఁకినయామెను తల్లిగను

నామె కంతకుమునుపే యూరసుఁడయి, తనకంటె పెద్దవాఁడయిన
కొడుకు "ఉళక్కి" యను నతనిని తనయన్నగను భావించుచు వారి
చెప్పుచేఁతలలో మెలఁగుచు పెరిగి యుండును. అయిన నితనితండ్రిని పేర్కొ
నకపోవుటకుఁ గారణము సందిగ్ధముగానున్నది. ఒక వేళ నితనితండ్రి
తనభార్య గర్భముతోనుండగనే మరణించుటవలన నాంచారమ్మ పొట్ట
పోసికొనుమార్గము తోఁచక సమీపగ్రామములోని భాగ్యవంతురాలైన
కామాక్షి పంచఁజేరి కాలముగడుపుచుఁ, బుత్రుని కని దివంగతురాలు
కాఁగా నాకామాక్షి తాయి, చిఱుకూనయయిన యీ తేరపను సాఁకి సం
తరించియుండవచ్చును. ఆమెకును బిడ్డలనిన నెక్కువ మక్కువయున్నట్లు
ఆమెకిదివఱకున్న పుత్రుని పేరువలననే గ్రహింపవచ్చును. లేక లేక కలి
గినకొడుకు కనుకనే యతనికి 'ఉళక్కి' యను పేరుపెట్టెననవచ్చును.
ఇప్పటికిని మన తెలుగు దేశమున లేక లేకపుట్టు కుమారులకు (పెంటలోఁ
బొర్లించి) పెంటయ్యయనియు, (దిబ్బలోఁబొర్లించి) దిబ్బయ్యయనియు,
(కుప్పలోఁబొర్లించి) కుప్పయ్యయనియుఁ బేరుపెట్టుట యందఱిలో
నానువాయితిగా వచ్చుచున్నయాచారమే. ఆలాగే "ఉళ్కి" యనఁగా
నుత్తది, వట్టిది యనియర్థము. కామాక్షి తాయి కదివఱకువచ్చిన కాను
పులులన్నియు 'నుళక్కి' యగుచుండగాఁ గడపట దక్కినబిడ్డకు "ఉళ్కి"
యని నామకరణము చేయుటలో విడ్డూర మేమియు లేదు.

తాను కసుగందుగా నున్నప్పుడే తల్లిపోవుటచేతఁ దండ్రియె
వఁడో తెలిసియుండదు. నాంచారమ్మ కామాక్షికి తన భర్తృనామ
మునుగూర్చి చెప్పవలసిన యవసర మేర్పడియుండదు. ఏర్పడినను నప్ప
టి మన సాధ్వీలు పతులపేరులుచ్చరించుటకు జంకు—బిడియము పొం
దువారు. ఆయీ కారణములను బట్టి తేరప తనజనకుని పేర్కొనుట కవ
కాశముండియుండదు. లేకున్న సాఁకినతల్లిని ఆమెకుమారుని తనశతక
ములో సూచించి, తల్లినిపొగడి తండ్రినిమాత్రముగ్గడింపక విడుచునా?

'ఉళక్కి' యనునతనిని, గన్నతల్లిని పేర్కొన్న రెండవపద్య
ములోఁగాక, కామాక్షి తాయినిగూర్చి చెప్పిన కడపటిపద్యములో
సూచించుటవలనను, నతఁడు తన్నుఁదమ్మునివలెనే యాదరించినందు
వలనను నతఁడు తేరపకంటె 10–15 ఏండ్లు పెద్దవాఁడనియు సొంత
యన్నకాక, కామాక్షికుమారుఁడేయనియు స్పష్టమగుచున్నది.

కర్ణాటవంశమని చెప్పుకొనుటచేత నీకవి 'కన్నడిగ' — యని తోఁచుచున్నది. తేరప, తాయి, ఇట్టివి దానిని బలపఱచుచున్నవి. ఇంతకును "తేర" శబ్దమున కర్థమేమో తెలియుటలేదు. మకుటములో "తేరపావనన రేంద్ర రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర" యనుట వలనఁ దన్నుఁ బవిత్రుని జేయు శ్రీరామచంద్రుఁడని కవియభిప్రాయ మగాఁ దోఁచుచున్నది. ఆపక్షమున నీకవి శ్రీరామభక్తుఁడని నిశ్చయ మగుచున్నది. పైఁగా నీశతకమంతయు శ్రీరామప్రభావమును దెలుపు పద్యములతో నిండియున్నది.

శతకములో నెక్కడను కవికాలమును నిర్ణయించుటకుఁ దగిన యాధారములు కనిపించుటలేదు. అయినను బూర్వకవీంద్రులపోకడల న్నియు నిందుఁ జాలవఱకుఁ గనఁబడుచున్నవి. శబ్దాలంకారములతో, జటిల సాంస్కృతిక సమాసములతోఁ, బ్రాచీనసంప్రదాయములైన వర్ణనలతోఁ బద్యములు గుప్పించుటలో నీకవి యఖండుఁడుగాఁ గనఁబడు చున్నాఁడు. పైఁగాఁ గవితలోఁ బ్రవీణులనిపించుకొనిన యాకాలపు బ్రాహ్మణవర్గము, తన కవిత నీసడింతురేమో యను భయముచేతను, కవిస్తుతిలోఁ గొందఱిని వదలి కొందఱినిమాత్రము పొగడిన వారిమన స్సునకు కష్టము కలుగవచ్చునను జంకుచేతను, వ్యాసవాల్మీకులను మాత్రమే పేర్కొని, మిగిలినవారియూసే యెత్తకమానినాఁడు. "బ్రాహ్మణాశీర్వాదపాత్రభూతుఁడ" ననియు, "చిరవిప్రపాదసంసేవనాపయాతి కల్మషుఁడ"ననియుఁ జెప్పుకొని బ్రాహ్మణకవులనేకాక, యావర్ణస్థులనే సంతృప్తిపఱచినాఁడు.

ఇది యొకవిధముగా కవులలో నియోగివైదికభేదములు, బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణపక్షపాతములు తలెత్తి విజృంభించుచుండిన కాలములోఁ బుట్టిన శతకమయి యుండవచ్చుననుకొనినఁ, దప్పక 18 వ శతాబ్దము మధ్య ఈకవి యుండియుండవలెను. అగుచో 1750 ప్రాంతమగును.

భక్తిరసానువిద్ధమయిన యీశతకము మిక్కిలిప్రౌఢమయి మనోహరశైలితో జాలువాఱుచుండును.

ఈశతకమునగూడ 16 వ పద్యమునుండి 25 వ పద్యమువఱకు దశావతారవర్ణనలున్నవి. 30 వ పద్యమునుండి 35 వ పద్యమువఱకు శ్రీరామచరిత్ర సంగ్రహముగాఁ దెలుపఁబడినది.

ఇతఁడు ఖేచరీముఖముద్రలఁ దాల్చినవారిని క్షుద్రదేవతల నారాధించువారిని విమర్శించినాఁడు.

"మేఘమునుండి భూమికి జారు వర్షధారలకితి జనులు భూస్థలిని గ్రాలఁ
బాదాగ్రమున నిల్చి, పవను నిరోధించి యుపవాసముల మేను నొలగజేసి
ఖేచరీప్రముఖాఖ్య సూచితముద్రలు చూచుచుఁ దనులోనఁ జోద్యమందు
చుందురింతియ కాక ముందెందుఁ జెడకుండు త్రోవఁ జూడఁగలేరు"—

"పుడమిఁ ద్రవ్వుచు, రాత్రు లుడుగని శక్తితో మంత్రముల్ చదువుచు యంత్రమూని,
శవములమీఁద శ్మశానములోనుండి యాసతోఁ బలులిట్టు లానిచేసి,
గాసిఁ బొందెన నొక గ్రుడ్డిగవ్వయైన దొరకదాయె మహేశ నీకరుణ లేక"

భాగవతములోని "కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు" — అను పద్యమునకు ఛాయ :—

"ఉదయంబునను లేచి ముదముతో నీనామధేయముఁ బఠియించు దినము దినము;
పరిశుద్ధుఁడయిపోయి, భక్తితో నీరూపు చూచి సంతోషించు చూపు చూపు।
అను వేళలందు నియాలయంబులు చుట్టి బడిబడివచ్చు నయ్యడుగు లడుగు।
లవనిసోఁకఁగ నీపదాంబుజంబుల మ్రోల దండంబు వెట్టిన తనువు తనువు"

"కంజాక్షునకుఁ గాని కాయంబు కాయమే? పవనకుంభిత చర్మభస్త్రి గాక"

అనుపద్యమునకు అనుకరణము :—

"శ్రీరామనామంబు కోరి పఠింపని నోరుగా దది పెద్దభేరి గాని,
శ్రీరామనామంబు కోరి లిఖింపని కరము గా దది ఘోరశరము గాని
శ్రీరామనామంబు కోరి యాలింపని చెవులు గా వవి కొండగవులు గాని
శ్రీరాముపదములు చేరి మ్రొక్కని మేను మేను గా దది యొండుమ్రాను గాని,
రామమూర్తిని బూజింపరాని వాని పుట్టు గా దగి చీమలపుట్ట గాని"

ప్రకృతిమాయావాగుర దవులొన్న మానవుని స్థితిని గూర్చి రూపకోత్ప్రేక్షలో నీకవి 41 వ పద్యమునుండి 50 వ పద్యమువఱకు వర్ణించిన ఘట్టము రసవత్తరముగా నున్నది. జిజ్ఞాసువులకు సులభ గ్రాహ్యముగా నున్నది. సంగ్రహముగా దాని నిట గద్యరూపమున నుటంకించుచున్నాను :—

"శుద్ధస్ఫటికమణివంటి ఆత్మని మాయ క్రమ్మి వికారము పుట్టింప, ఆమెతో అతడు (ఆత్మను) తన్మయుడై కలయిక కలవాఁడై మనస్సను కొడుకును గాంచును. అతడు తండ్రివలె విజృంభించి, అంతటను వ్యాపించి, నవద్వారపురములన్నియు గట్టికొని, ప్రవృత్తి, నివృత్తి యను సతులను జెట్టవట్టి సుఖించుచుండును. మొదటిభార్యకు

మోహకామాదిపుత్రులును. రెండవసతికి వివేకముఖ్యులయిన కొడుకు
లును గలుగుదురు. అందు ప్రవృత్తిసంతానము ప్రపంచమెల్ల వ్యాపించి
యన్ని దేశము లాక్రమింప, నిలువనీడలేని నివృత్తితనయులు—క్రోధో
ద్రిక్తులయి, వారితోఁ బోరాడి కొన్నిపురములు వారిబారినుండి విడిపిం
తురు. దానికి స్వపక్ష కామాదులు సైన్యసమేతులై, సవతితమ్ములను
తఱుమఁగొట్టి తామే మరల లోకమెల్ల స్వాధీనమొనర్చుకొందురు.

అందు, కాముఁడను ప్రవృత్తితనయుఁడు రతిని పెండ్లాడి, పూవు
టంపజతో జగతికి బాధ కలిగించును. క్రోధుఁడు హింసాసతీద్వితీ
యుఁడై—ప్రజకుఁ బరస్పరవైరములు కల్పించి పోరాడునట్లు చేయును.
లోభుఁడు తృష్ణాంగనం జేపట్టి పరద్రవ్యాపహరణబుద్ధి జనులలో చెల
రేఁపును, మోహుఁడు భ్రాంతీవనితాప్రియుఁడై యన్నిటిమీఁద పంచజను
లకు వాంఛ గలిగించును.''

ఈమాయామహిమనుగూర్చి యిఁక నాలుగుపద్యములున్నవి.
కాని యవి యసంపూర్ణములైనందున యందలివిషయములుకూడఁ దెలు
పుటకు వీలులేకపోయినది.

ఇఁక నితని కవితావైచిత్రి సూచించుపద్యములను కొన్నిటిని
చూపుటతో ముగింతును :—

1. "శివధర్మవర్ధన శీలుండవను నీవు శివధర్మవర్ధన శీలుఁడగుట,
పుణ్యజనావన స్ఫురణుఁడైతగు నీవు పుణ్యజనావన స్ఫురణుఁడగుట
అరిదరకరుఁడు గా కలరుచుండెదు నీవు నరిదరకరుఁడవై యలరుచుంట
సంతతాశ్రిత విభీషణతఁ గాంచిననీవు సంతతాశ్రిత విభీషణతఁ గాంచు
టద్భుతంబయి కనుపట్టె నౌర నేఁడు"

2. జ్యాకర్షణోద్యద్భుజాప్తిఁ గల్గినీకు జ్యాకర్షణోద్యద్భుజాప్తి తగదె,
సంతతామోద కుజాప్తి కల్గినీకు సంతతామోద కుజాప్తి తగదె,
మేఘనాదప్రాప్తి మెచ్చుచుండెడినీకు మేఘనాదప్రాప్తి మెచ్చఁదగదె,
సంతతాహీన ప్రసక్తత దగునీకు సంతతాహీన ప్రసక్తి దగదె,
జగతిఁ దలపోయ నని సర్వ జనములెన్న వెలసితివి, బళి, సత్క్రియా కలితవిభవ"

3. ఘననీలముల నేలఁగలలీలఁ గఱమేని డాలువాఁ డరులఁ బోఁద్రోలువాఁడు
బలువెక్కసపు రక్కసులఁ జెక్కఁ గలవాలు గలుగువాఁ డవనిపై వెలుఁగువాఁడు
చెలిగోరి నలిమీఱి వెలిబాఱి మలఁజేరి పోవువాఁ డమరులఁ బ్రోవువాఁడు
తనుగప్పఁ కొన నొప్పుగను గొప్పబంగరు వలువవాఁ డుడివోని చెలువువాఁడు .
వీర శృంగార రసములాకారమూని నటుల నుండెడివాఁడు నన్నరయుఁగాత"

౪. హరికుమారునిబట్టి హరికుమారునిఁ గొట్టి హరికుమారుని వని గనిచినావు
ఖరకరాన్వయుఁడవై ఖరకరేంద్రుని ఖర సఖరాయుధునిఁ గూడి నతికినావు
కమలాప్తుఁడవై పూని కమలాప్తుపై వహ్ని కమలాప్తశరములఁ గప్పినావు,
శేషుఁడవయ్యు నశేషలోకంబులు శేషుని తలలపైఁ జేర్చినావు,
ఏమి చెప్పుదు నీమహామహిమచర్య (లు)”

౫. అంభోధమధన దివ్యాస్త్ర నిర్జిత నిర్జరారాతిచయ విజయాభిధాన,
దానతర్పిత విప్రతతి సమర్పిత మహాశీర్వాదలబ్ధ విశేషవిభవ,
భవసమర్చిత పాద భవవారివహ పాతితాఘ కృన్మనుజమహానుభావ,
భావజాభాంగ సంభావనీయచరిత్ర మిత్రవంశాంభోజ మిత్రరూప
నేత్రసౌందర్య జితపద్మ గాత్రకలిత, కనకమయ నేత్ర కరధృత కమ్రవేత్ర !”

శబ్దాలంకారాలకు ఇవి చాలును :—

౬. “దశరథ మూలకందప్రసూతంబునై కైకయీసుతకాండ కలితమగుచు,
సౌమిత్రి విస్తృత శాఖాయుతంబునై భూరివానర పత్ర పూర్ణమగుచు
వాల్మీకిముని కావ్యవారివర్ధితమునై రావణానుజసుమప్రాభాజియగుచు
సీతాతినూలతాశ్రితమునై పవమాన తనయఫలాఢ్యమై ధరణివెలయు
రామకల్పద్రుమంబు నేఁగాను మరయఁ జేరి కొలిచెద సర్వార్థసిద్ధికొఱకు”

పూర్వ (మధ్య) కవులధోరణి ననుసరించిన (యశఃప్రాశస్త్యమును దెలుపు) యీక్రిందిపద్యములందలి సొంపయిన వర్ణనలుచూడుఁడు :—

“కరువలిమేఁత మైపఱుపుపైఁ బవళించి వెల్లటేనుఁగు వెనుపీఁపు నెక్కి
కూనక్రొన్నెలతాల్పుగూడి నేస్తముచేసి నలువపడంతితోఁ బలుకులాడి,
గుజ్జువేలుపుతండ్రి కొండతోఁ జెండాడి దండెతాళముఁ బూను తపసిడాసి,
యీఁగిమ్రానుకు బండు లిగిలింపఁగాఁజేసి వేల్పుగిడ్డిని బాలవెల్లిఁగోసి.
మించె నౌరౌర, నీకీర్తి చంచలాక్షి యంచితప్రౌఢి జగములం దభినుతింప”

“పరిపూర్ణచంద్రబింబము మెట్టి కంఁదిచ్చి పాంగారుగంగను భంగపఱచి
బలవైరిగజము చెంపలు చళీమని కొట్టి పల్కుబోటిని దలపట్టి యీడ్చి
పనిబూని వేల్పుగిడ్డిని బూరి గఱపించి ప్రల్లదంబున హరి రొమ్ముదన్ని
బుడుతక్రొన్నెలతాల్పు మెడఁ బట్టుకొనినెట్టి పాఁపఱేని తలల్పై పట్టిచుట్టి
అట్టుపడేఁగద నీకీర్తి గట్టువాయి పుట్టు మేరి రొఱుంగ కెప్పట్టుదిరిగి”

పూర్వము బట్టులు రాజులయశము నిట్లే పొగడువారు. కనుక నిందులో నతిశయ మేమియు లేకున్నను బద్యములు రసవంతములుగా నున్నవి.

శేషప్పకవి

క్రీ॥ శ॥ 1760—1840

శతకకవులచరిత్రములో నీ శేషప్ప వ్రాసిన నరసింహశతకమును గూర్చి మాత్రమే తెలుపఁబడినది. అప్పటికి నృకేసరిశతకము వెలువడ లేదేమో ? శ్రీ వావిళ్ల వారి భక్తిశతక (3 వ) సంపుటమున నృకేసరిశతకమున్నది. దీనిని శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు సంపాదించిరి. ఇది క్రీ॥ శ॥ 1926 సం॥ రములోఁ బ్రచురింపఁబడినది.

నృకేసరిశతకమున కంత ప్రసిద్ధి లేదు. కాని నరసింహశతకమునకుమాత్ర మాంధ్రదేశములోఁ జిరకాలముగా మంచిప్రచారమున్నది. వీధిబడులలోని పిల్లలే కాక, భక్తులైన ముసలులుఁగూడ నిందులోని పద్యములను గంతస్థములు చేసికొని, విరామకాలములలో చెప్పుకొనువారు. లక్షణవిరుద్ధములుగ నుండినను, వాడుకమాటలతో నిండారి, తేలికగా నర్థమయి, సులభముగా మనస్సునకెక్కు ధారలో పద్యములు నడచుటచేత నాబాలగోపాలము నేర్చుకొనుట కనుకూలముగా నున్నవి. ఆకారణముచేతనే కవి యంతప్రసిద్ధుఁడు కాకున్నను, శతకమునుబట్టి వాఙ్మయరంగములో స్థిరమైన చోటు సంపాదించుకొనినాఁడు.

తన్నుఁగూర్చి యీశతకకవి :—

"నే చతురత్వమేమెఱుఁగ నీకృపవల్లఁ గవీశ్వరుండనై
తోఁచిన పద్యముల్ ముదముతో రచియించితి, తప్పులున్న, నీ
వే చెలువారచేసి, వెతఁబెట్టక కోర్కులనెల్లఁ దీర్చి శే
షాచలదాసు నేలు మునిసన్నుత ధర్మపురీ నృకేసరీ"

"శేషప్ప యనుకవి చెప్పినపద్యముల్ చెవులకానందమై చెలఁగుచుండు"

అని క్రమముగా నృకేసరి, నరసింహశతకములలోఁ జెప్పుకొనినాఁడు. పేరులో మార్పు కనఁబడుచున్నది. శేషాచలదాసే శేషప్ప యగునా ? శేషాద్రిరమణకవు లీరెండుపేర్ల కభేదమును జెప్పినారు. ఒకవేళ రెండుశతకములలోని పద్యశైలి సాదృశ్యమునుబట్టి వారట్లు చెప్పియుండవచ్చును.

ఈ శేషప్పకవి యెక్కడను తనకులమునుగూర్చికూడ సూచింపలేదు. కాని "శేషాచలదాసు నేలు మునిసన్నుత" అని నృకేసరిశతక

ములోఁ జెప్పుటచేత నాల్గవవర్ణమునకు జెందినవాఁడేమో యని యూహింపవలసియున్నది. భక్తులైనవారు దాసశబ్దము నుపయోగించుకొనునది పరిపాటియే. అయిన నితఁడు నృసింహాభక్తుఁడు కనుక నృసింహదాసుఁడనని తన యారాధ్యదైవతము పేరితో "దాస" పదము చేర్చి వాడుకొనియుండవలయును ; (గోపన్న "రామదాసుఁడ"నని వాడుకొనినట్లు). అట్లుకాక తలిదండ్రులు పెట్టిన "శేషాచల" శబ్దముతో 'దాస' సంజ్ఞ చేర్చుకొని చెప్పుటవలన స్పష్టముగాఁ దన తురీయవర్ణమును జాటుకొనుటయే యగును. ఇతని చతుర్థకులజత్వమును నిరూపించుటకు నృకేసరి శతకములోననే యింకొకయాధారము లేకపోలేదు.

"ఇలను మనుష్యజాలమున నెక్కువతక్కువ లున్నవన్నచోఁ,
గులము లశ్రేష్ఠమివ్వరిది ? కొంచెము గాఁగరాదు, వారు ని
ర్మలినశరీరులో ? నిసుసుమాయని పక్షినిగందమున్నదా ?
తెలిసిన నిందుభక్తులె సుధీరులు ధర్మపురీనృకేసరీ"

ఈపద్యమునఁ గవి కులములశ్రేష్ఠత్వము నీసడించుటచేతను, "దెలిసిన నిందుభక్తులె సుధీరుల"ని భక్తులయతిశయము నుటంకించుటచేతను, బరోక్షముగాఁ దననాల్గవవర్ణసంభవతను సూచించుచున్నాఁడు. ఇతఁడు మఱియొకపద్యములోఁ బరమవైష్ణవభక్తిప్రపత్తులను సూచించు "దాసానుదాసత్వము" నిరూపించుచు, తా నేకులమునకును జెందినవాఁడను కాననుచున్నాఁడు.

"కలియుగమందు విప్రుఁడను గాను. నృపాలుఁడఁ గాను, మేటివై
శ్యుల జతవాఁడఁ గాను బలుశూరుఁడఁగాను సమస్తమైన జా
తుల నొకరుండఁగానుజుమి, దుర్దనుజాంతక, నీపదాబ్జముల్
దలఁచెడివారిదాసులకు దాసుఁడ ధర్మపురీనృకేసరీ ॥"

పై పద్యములో "బలుశూరుఁడఁగాను" అని పరిష్కర్తలు సంస్కరించినట్లున్నది. మఱొకప్రతిలో "బలుశూద్రుఁడఁగాను" అని యున్నది. ఈరెండవదియే సరియైనపాఠము. ఏలయనినఁ, గ్రమముగాఁ దానానాలుగువర్ణములకుఁ జెందినవాఁడను గానని—"నీ (నృసింహుని) పదాబ్జములు దలఁచెడివారి దాసులకు దాసుఁడ" నని—కవిహృదయము. కావున నిస్సందేహముగా నతఁడు నాల్గవవర్ణజుఁడేయని నిర్ణయమగుచున్నది. అగ్రవర్ణము వాఁడయిన, గోత్రసూత్రాదికములతో బాహాటముగా నేయమాత్యపదమునో, కవీంద్రపదమునో తన పేరితోఁ

కూడ, చేర్చి వ్రాసికొనియుండువాడు. పాండిత్యము, కవిత్వము, తమ సొమ్మని భావించి, "శూద్రముఖరసంయుక్తం దూరతః పరివర్జయేత్" త్తని ముడిసిపెట్టుచున్న యగ్రజాతివారి హేళనకుజడిసి, కవి యిట్లు చెప్పకొనియుండు ననుట సహేతుకముగాఁ దోఁచుచున్నది. లేదా—ప్రకటించుకొనఁదగని కులములోవాఁడుగనైన నుండవచ్చును.

ఈశతకకర్త "ధర్మపురీనృకేసరీ"—యనియు, "భూషణవికాస శ్రీధర్మపురనివాస, దుష్టసంహార నరసింహ దురితదూర" — అనియు తనశతకములకు మకుటకల్పన మొనర్చుటచేత, ధర్మపురిలోని నృసింహస్వామిని గొలుచు భక్తుఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాడు. మనవిశాలాంధ్రంలో మూఁడు "ధర్మపురు" లున్నవి. నైజాంరాజ్యములోని ధర్మపురి మొదటిది. అనంతపురము జిల్లాలోని ధర్మపురము (ధర్మవరము) రెండవది. సేలము మండలములోని ధర్మపురి మూఁడవది.

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు ప్రసిద్ధమైన నృసింహక్షేత్రముగా, నిజాము రాజ్యములోని ధర్మపురి కే వాడుకయున్నదనియు, నా దేవుని పేర నే యీశతకములు రచింపఁబడినవనియు నిర్ణయించిరి. *

మొత్తమునకు శ్రీ శేషాద్రిరమణకవుల నిర్ణయమే యీవిషయములో సమంజసమైనదిగాఁ గనఁబడుచున్నది.

కవికాలమునుగూర్చి శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు నూఱేండ్లక్రింద జీవించియున్నట్లుంచనా వేసి చెప్పిరి. ఆవిషయమునుగూర్చి తరువాత విచారింతము.

నృకేసరిశతకము:—ఇందు 108 చంపకోత్పలవృత్తములున్నవి. "ధర్మపురీనృకేసరీ" యని మకుటము. కేవలము భక్తిరసముతో నీపద్యములన్నియుఁ జదువుటకు సొంపుగా నున్నవి. కాని ప్రౌఢిమ చాల తక్కువ.

---

* "అతులితలీలఁ గేశవచివాగ్రణి ధర్మపురంబునందు నం
చితముగ, నన్నసత్రమిడి శ్రీనరసింహుని నుత్సవంబులన్
సతతమహోపభోగములు సల్పుచు రామగిరీంద్రమందు సు
స్థితి గుడికట్టి విష్ణుని బ్రతిష్ఠ మొనర్చె నుదాత్తసంపదన్" —(పద్మపురాణము)

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన రామగిరియు, నిజాముదేశములోని ధర్మపురి చెంతనే కలదు. ధర్మపురి నృసింహక్షేత్రము ప్రసిద్ధమయినదని ద్యోతకమగుచున్నది. "—ఇతర స్థానములలోఁ గల ధర్మపురి కీప్రశస్తి కానరాదు."

ధారకూడ ధారాళముగా లేదు. లక్షణదోషములు సామాన్యముగాఁ గనిపించుచున్నవి. విద్వత్తులోఁ దనకుండు నసమర్థతను గవియే:—

"అమరము పంచకావ్యములనైన పఠింపఁగలేదు, తెన్గుగా
శ్రమపడి ప్రాసవిశ్రమవిచారము చేయఁగలేదు, నేకవి
త్వముఁగని, నిన్ను వేఁడితిని తప్పులొ యొప్పులొ చిత్తగింపుమీ,
దమలదళాక్ష! పండితుఁడ గానుర, ధర్మపురీనృకేసరీ!॥"

అని చెప్పికొన్నాడు.

ఈశతకములోని పద్యములు దాశరథిశతకములోని పద్యముల కనుకరణములుగా నున్నవి.

1. "గవికుల రేఁగుకాయలకు రత్నములే వెలబోసినట్లు దు
ష్కవిజనులంత బుద్ధిచెడి కాసులకోసము తుచ్ఛమైన మా
నవులను బ్రస్తుతించుచు ఘనంబుగఁ బద్యములల్లుకొంద్రు, మా
ధవ, నినుఁ గానఁజాలరు మదంబున ధర్మపురీ నృకేసరీ!॥"

"మసగొని రేఁగుఁబండ్లకును మౌక్తికముల్వెలబోసినట్లు దు
ర్వ్యసనముఁజెంది కావ్యము దురాత్ముల కిచ్చితి, మోసమయ్యె, నా
రసనకుఁ బూతవృత్తి సుకరంబుగఁ జేయుదునట్లు వాక్సుధా
రసములు చిల్కఁ బద్యముఖరంగమునందు నటింపవయ్య" —(దాశరథిశతక)

2. "మామిడిపండ్లపానకము, మంచిమధూదకమిశ్రభక్ష్యముల్,
జామలు, నారికేళములు, చక్కెరద్రాక్షఫలంపు లక్షలుఁ,
తామరసాక్ష మేలిమిసుధామధురాదులు లక్షయైన, నీనామము సాటిగావుర"
—(నృకేసరిశతకము)

"చక్కెరలప్పముల్, మిగుల జవ్వనికెంజిగురాకుమోవులుఁ,
జొక్కపు జుంటితేనియలు, బొబ్బిలకం గనలేరుగాక, నేఁ
డక్కట! రామనామమధురామృత మానుటకంటె సౌఖ్యమా?
తక్కిన మాధురీమహిమ, దాశరథీ కరుణా" —(దాశరథిశతకం)

3. "తల్లివి దండ్రివి వాప్తుఁడవు దాతవు భ్రాతవు నీవె" —(నృకేసరి)

"దైవము తల్లిదండ్రి తగుదాత గురుండు సఖుండు నిన్నెకా" —(దాశరథి)

4. "బొందిని ప్రాణముల్ వెడలిపోయెడి నాఁటికి, వాసుదేవ, గో
వింద ముకుంద యంచు నిను వింతగ నెంతునో యెంచలేనో" —(నృకేసరి)

"ముప్పునఁ గాలకింకరులు ముంగిటవచ్చిన వేళ, రోగముల్
గొప్పరమైనచోఁ, గఫము గుత్తుకనిండిన వేళ బాంధవుల్
గప్పినవేళ మీస్మరణ కల్గునొ కల్గదొ?" —(దాశరథి)

5. ఆగజరాజు నీకు ఘనమైనమణుల్ జతుచేసి పంపెనా?
త్యాగముతో విభీషణుఁడు ద్రవ్యము నీకెఱుఁగంగఁదెచ్చెనా?
కాఁగులతోఁ గుచేలుఁడధికంబుగ నీకటుకుల్ నొసంగెనా?
బాగుగ వారినేలితివి" —(నృకేసరి)

"దాసినచుట్టమా శబరి? దాని దయామతినేలినావు, నీ
దాసునిదాసుఁడా గుహుఁడు? తావకదాస్య మొసంగినావు, నేఁ
జేసినపాపమా? వినుతిజేసితిఁ గానవు." —(దాశరథి)

ఇట్టియనుకరణము లితరశతకములనుండియు నున్నవి. ఈశతకమున కొన్ని తెలుఁగుఁబలుకుబడులు లేకపోలేదు :—

అరమర సేయు, సలాము సేయు, పండ్లిగిలించు, జమ సేయు, బొక్కిననోరు, వినీవిననట్లు, బుగులుపుట్టు, బెరుకుగుణాలు, కించతనాలు, పెడసరము, బట్టుకై వారము, లూటిబుచ్చు, ఆసరాగొను, కండ్లనిండ, గుంజఁగనేర్తు (లాగనేర్తు).

శబ్దదోషములును గ్వాచిత్కముగాఁ గనఁబడుచున్నవి :—

కాలవేతురు, వద్దికి (ఒద్దకు) ఏలుకో, కలిగున్న (కలిగియున్న) ఎందుకున్, కద్దు, వేసేటివి, చేసేటివి, అందుకోఁజాలవు, మర్ల (మఱల), పట్టుకవచ్చి, చూచెదనంటె, మొసల్ని, నేను పవిత్రమయ్యెదను. కండ్లు (కన్నులు), పడుండ (పడియుండ), దేహమైతే.

లోకోక్తులు, నానుడులు :—

(1) శర్కరాళియుం, బొక్కిననోటితోఁ దవుడు బొక్కఁగఁ బోవునె యెవ్వఁడైన, (2) బురదను బొర్లుచున్న యెనుబోఁతులకేటికి మంచిగంధముల్, (3) ఈనాపస మేడిపండుపస, (4) భ్రమరము కీటకంబు నొగి పట్టుకవచ్చి నిజస్వరూపమున సమముగఁ జేసినట్లు, (5) బెల్లపు గడ్డలు నోటఁ బెట్టుకో పలుకఁగ లేకపోయితివా? (6) మాటమాత్రానికి నోచనా? (7) ఏనుఁగునెక్కి దిడ్డిచొర నీగుదునట్లు, (8) పెద్దపులిచాటున కేఁగిన నెల్కకండ్లకున్ నమిలెడి గండు బిల్లి యొకనల్లి సమానము.

ఈశతకములోని శైలి కీ యిచ్చిన పద్యములే చాలు నను కొందును.

ఇతని మఱియొక శతకము నరసింహాశతకము. ఇందులో సరిగా 100 సీసపద్యములున్నవి. "భూషణవికాస, శ్రీధర్మపురనివాస, దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!" యని శతకమకుటము. నృకేసరిశత

తమున కంతప్రఖ్యాతి లేదు కాని, యీనరసింహశతకమునకు మాత్రము తెలుఁగు దేశములో మంచిప్రచారమున్నది. ఇందలి పద్యములు పూర్వము వీధిబడులలో తెలుఁగుపిల్లలు కంఠపాఠముగా నేర్చుకొను వారు. తేలిక పదములతో భక్తిరసము తొణికిసలాడుచుండుట చేత ముసలమ్మలుకూడ నీపద్యములను బాడుకొనుచుండువారు.

శతకకవియే "తప్పుపడనేమి సద్భక్తి తక్కువౌనె? చెఱకునకు వంకబోనేమి చెడునె తీపు"—అని తనశతకము భక్తిరసముతోఁ గూడినదని చెప్పుకొనినాఁడు. నృకేసరిశతకములోవలెనే యిందులోఁగూడ కవి పాండిత్యవిషయమై తన యసమర్థతను "గణయతి ప్రాస లక్షణము చూడఁగ లేదు, పంచకావ్యశ్లోకపఠన లేదు, అమరకాండత్రయం బమర జూడఁగ లేదు, శాస్త్రీయగ్రంథముల్ చదువ లేదు." అను మాటలతో వెల్లడించుకొనినాఁడు. పద్యములు సాఫీగా దొర్లుకొని పోవుచుండును. కాని యీక్రింది లక్షణవిరుద్ధములైనవానివంటి ప్రయోగాలు చాల గలవు.

కడతేరుదామంటె, ఔదామంటె, అర్థివాండ్రు, కట్టుక, ముట్టెత్తు, లక్షాధికారైనా, అనేకధనము, ధూర్తతనము, దోసిలొగ్గు, గుంజుక, పట్టుక, నమ్మినందుకు, పేరుకు, నమ్ముక, పదవేమి ?

ఇట్టిదోషములు, మధ్యకవులకృతులలో సహజముగాఁ గనిపించు నవియే ; కాని వావిళ్లవారి నరసింహశతకములోని పద్యములదోషములను చాలవఱకు శేషాద్రిరమణకవులు సంస్కరించినను, దిద్దుటకు వీలు కాని స్థలములలోమాత్రము తప్పులట్లే యున్నవి. "క్షీరసాగరశయన కృష్ణవర్ణ"—అను పాదములోని గణభంగమును సవరించకుండుట యందుల కొకదృష్టాంతరము.

తెలుఁగు వాడుకపదములుకూడ, (ఎక్కువగాఁ గాకున్నను) కొన్నిటి నీకవి ప్రయోగించినాఁడు.

వంకబెట్టు, ఎమ్మెలాడించు, జల్తారుకుళ్లాయి, సుంకరమోటు, అంకుబోఁతు, లక్షాధికారి, చాడీలు, ముల్లె, ముక్కుబట్టుక, తురాయి, కంఠీలు, పచ్చిపూరి, బహుపరాకు, బక్కబంటు, నీటిబుగ్గ, మొలతిత్తి, గద్దరింపు.

ఈశతకములోఁ గొన్నిపద్యములు పూర్తిగా "రామలింగేశశతకము" నుండి హరింపబడినవవి, యీవిషయములో నక్షరశః అంతయు నట్లుగ్గే తెరవాటులు కొట్టినవాఁడు శతకకారుఁడో, ప్రతులెత్తి వ్రాసికొనిన వ్రాయసకాండ్రో తెలియదు. అట్టిపద్యములు కొన్ని క్రిందఁ జూపుచున్నాను.

(వావిళ్లవారి సంపుటములోని ముద్రిత ప్రతులనుండి)

1. "పసరంబువంజైనఁ బసులకాపరితప్పు ప్రజలుదుర్జనులైనఁ బ్రభునితప్పు
భార్యగయ్యాళైనఁ బ్రాణనాథునితప్పు తనయుఁడు దుష్టయినఁ దండ్రితప్పు
సైన్యంబుచెదరిన సైన్యనాథునితప్పు కూఁతురు చెడుగైన మాతతప్పు
అశ్వంబు చెడుగైన నారోహకునితప్పు దంతిదుష్టయిన మావంతుతప్పు
ఇట్టితప్పు లెఱుంగక యిచ్చవచ్చినటుల మెలఁగుదురిప్పుడీ యవనిజనులు"
—(నరసింహ : 12 పద్యం)

"పసరంబుపాఁగైనఁ బసులకాపరితప్పు ప్రజలు దుర్ణయులైనఁ బ్రభునితప్పు
భార్యగయ్యాళైనఁ బ్రాణనాథునితప్పు తనయుండు ఘూర్తైనఁ దండ్రితప్పు
అశ్వంబు పాఁగైన నారోహకునితప్పు దంతిదుష్టైన మావంతుతప్పు
సైన్యంబుచెదరిన సైన్యనాథునితప్పు కూఁతురు చెడుగైన మాతతప్పు
ఇట్టితప్పు లెఱుంగక యిచ్చవచ్చినట్లు చరియించువానికి హానివచ్చు
గాడికలుగ్గు నిది నిక్కమరసిచూడ" —(రామలింగేశ : 43 పద్యం)

2. కోఁతికి జలతారు కుళ్లాయియేటికి? విరిజాజిపూదండ విధవకేల?
ముక్కిడితొత్తుకు ముత్తెంపుసత్తేల? వద్దమేమిటికి జాత్యంధునకును?
మాచకమ్మకునేల మాణిక్యహారముల్? క్రూరచిత్తునకు సద్గోష్ఠులేల?
ఱంకుబోతుకునేల బింకంపునిష్ఠలు? వావియేటికి దుష్టవర్తనులకు?
మాటనిలకడ సుంకరి మోటుకేల? చెవిటివానికి సత్కథా శ్రవణమేల?"
—(నరసింహ : 13 పద్యం)

"కోఁతికిజల్తారు కుళ్లాయియేటికి? విరిజాజి పూదండ విధవకేల?
ముక్కిడితొత్తుకు ముత్యంపుసత్తేల? యద్దమేటికీని జాత్యంధునకును,?
మాచకమ్మకునేల మాణిక్య హారముల్? క్రూరచిత్తునకు సద్గోష్ఠియేల?
ఱంకుబోతునకు సద్వ్రతనిష్ఠలేటికి? వావియేమిటికి దుర్వర్తునునకు?
మాటనిలుకడ సుంకరిమోటుకేల? చెవిటివానికి సత్కథా శ్రవణమేల?"
(రామలింగేశ : 33 పద్యం)

3. మాన్యంబులీయ సమర్థుఁడొక్కఁడులేఁడు మాన్యముల్ చెఱుప సామంతులంత
యొండినయూళ్లఁ గోడెఱిఁగింప డెవ్వఁడుఁ బండినయూళ్లకుఁ బ్రభువులంత
యితఁడు పేదయటంచు నెఱిఁగింపఁడెవ్వఁడు కలవారి సిరులెన్నఁగలరు చాలఁ

దనయాలిచీఁకటి తప్పెన్నఁ డెవ్వఁడుఁ దెలుకాంతలం కెన్నఁ బెద్దలంటి
యిట్టిదుష్టుల కధికార మిచ్చినట్టి ప్రభువు తప్పిదియంచును బలుకవలెను"
(నరసింహా : 14 పద్యం)

"మాన్యంబులీయ సమర్థుఁ డొక్కఁడులేఁడు మాన్యముల్చెఱుప సమర్థులంద
ఱుండినయూళ్ల గోడెఱిఁగింపఁ డెవ్వఁడుఁ, బండినయూళ్లకుఁ బ్రభువులంద
ఱితఁడు పేదయటంచు నెఱిఁగింపఁ డెవ్వఁడుఁ గలవాని సిరులెంచఁ గలరు వారుఁ
దనయాలిచీఁకటి తప్పెన్నఁ డెవ్వఁడుఁ దెలుకాంతలం కెన్నఁ బెద్దలంద
ఱిట్టిదుష్టుల కధికారమిచ్చినట్టి రాజునవలెఁ గాక, మర్మయుల నాఁగ
నేమిపనియున్నయది పత్కువీంద్రులకును" — (రామలింగేశ : 4 పద్యం)

ఇంతియకాక, కుక్కుటేశ్వరశతకములోని పద్యములఛాయలు కూడ నున్నవి. వీనిని బట్టి కవి యంతప్రౌఢుఁడు కాకపోవుటవలన నితర శతక పద్యభావములనుగూడఁ దనకృతిలోఁ జొప్పించుకొనినాఁడని యూహింపవలసియుండును.

ఇది కవికాలమును స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనుటకుఁగూడ నాధారమగుచున్నది. రామలింగేశశతకసాదృశ్య పద్యములనుబట్టి చూచిన, నంతప్రౌఢుఁడుకాని శేషప్పకవియే రామలింగేశశతక పద్యములను హరించి, తనశతకములో వేసికొనియుండుననుట సబబే; ఆసందర్భములో నడిదముసూరకవికి మన శేషప్పకవి వెనుకటివాఁడు. ఎంతకాలము వెనుకయో చెప్పుటకు వీలులేకున్నను సూరకవినాఁటి కితఁడు చిన్నవాఁడుగా నుండియుండుననుటకు సందేహములేదు. సూరకవి క్రీ॥ శ॥ 1780 వఱకు జీవించియుండునని ఇదివఱకే నిర్ణయించియున్నాఁడఁగదా! అప్పటికి శేషప్ప దాదాపు 20 యేండ్లప్రాయములోనుండి యుండును. సూరకవిశతకపద్యము లితనికిఁ జక్కఁగా నోటికి వచ్చియుండును. ఆకారణమునుబట్టి యాపద్యము లట్లట్లే (ముక్కుమూరకుండ) నరసింహాశతకములో దొర్లియుండును. దీనినిబట్టి సూరకవి యనంతరము దాదాపు క్రీ॥ శ॥ 1810 ప్రాంతములలోఁ దన నరసింహాశతకమును వ్రాసియుండును. ఎటుచూచినను నితఁడు క్రీ॥ శ॥ 1760—1840 కి మధ్య జీవించియుండెనని తేలుచున్నది.

కులవిషయములోఁ గూడ నరసింహాశతకమువలన దృష్టపడుచున్నది :—

"వ్యాసుఁడే కులమందు వాసిగా జన్మించె విదురుఁడే కులమందు వృద్ధిపొందెఁ
గర్ణుఁడే కులమందు ఘనముగా వర్ధిల్లె నావసిష్ఠుండెట నవతరించె
నింపుగా వాల్మీకి యేకులంబున హెచ్చె గుహుఁడను పుణ్యుఁ డేకులమువాఁడు
శ్రీ శుకుఁ డెచ్చటఁ జెలఁగి జన్మించెను శబరి యేకులమందు జన్మమందె
నేకులంబున వీరంద రెచ్చినారు నీ కృపాపాత్రులకు జాతినీతు లేల ?"

"జందె మింపుగ వేసి సంధ్యవార్చిన నేమి ? బ్రహ్మమందక కాఁడు బ్రాహ్మణుండు"

ద్విజుఁడైనకవి యీవిధముగ వ్రాయఁడు; సరికదా ఋష్యాదుల జాతులు సూచించుటచేత శేషప్ప తన యవరవర్ణజత్వమును పరోక్షముగా నుగ్గడించినవాఁడయినాఁడు.

నృసింహకవి

(1775 ప్రాంతము)

నృసింహకవి కవిత్వ మంతప్రౌఢమైనదియు నిర్దుష్టమైనదియుఁ గాదు. తెలుఁగు దేశములో, సుమతి, వేమన శతకముల ప్రచారము తరువాత, మిక్కిలిప్రచారములో నుండునది యీతని కృష్ణశతకము.

ఇతఁడు తన్నుఁగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనినాఁడు.

"భారద్వాజసగోత్రుఁడ గౌరవమున గంగమాంబ కరుణాసుతుఁడన్
పేరు నృసింహాహ్వయుఁడన్ శ్రీరమయుత నన్నుఁ గావు సృష్టిని కృష్ణా"

ముద్రిత ప్రతులన్నిటిలోను "గంగమాంబ కరుణాసుతుఁడన్" అని యున్నది. తండ్రినిగుఱించి పేర్కొనుట యాంధ్రకవులలో మొదటి నుండి వచ్చుచున్న యాచారము. దానికి భిన్నముగాఁ, దండ్రియూసెత్తక, తల్లినిగుఱించిమాత్రము చెప్పుకొనిన వాఁ డితఁడొక్కఁడే! ఇందువలన నితని యాభిజాత్యమును శంకించవలసివచ్చుచున్నది. "భారద్వాజసగోత్రుఁడ"నని చెప్పుటచేత నున్నతఋషిగోత్రజుఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. దానినిబట్టి యితని జనకుఁడు (ఎట్టివాఁడైనను) ఉన్నత వంశస్థుఁడుగనే మనమూహించుట కవకాశమున్నది. ఇంకొకపద్యములో, "తిరుమణి పెట్టిన మనుజుఁడు పరమపవిత్రుండు" అని యన్నాఁడు. కాఁబట్టి వైష్ణవమతావలంబి యనుట నిశ్చయము. తల్లియొక్క శైవసంబంధమైన పేరును బట్టి యితఁ "డార్వోలని యోగి"యో, "గోలకొండవ్యాపారి"యో యయి యుండవలయును. లేదా మాతృప్రాముఖ్యముగల మఱేజాతికో సంబంధించినవాఁడుగానైన నుండవలయును.

కాని నేను చూచిన యొకానొక తాళపత్రప్రతిలో 'గౌరవమున' యను దానికి బదులు "గౌరనకును" అని యున్నట్లు జ్ఞప్తి. ఒకవేళ యదియే సరియైనపాఠమైన పితృవిషయమైన పైసిద్ధాంతము పూర్వపక్షమగును.

కవి యుపయోగించిన కతిపయశబ్దములనుబట్టి, యితఁడుచిత్తూరు, కడపమండలములలోని వాఁడని యూహించుచున్నాను. "అప్పా, ఇత్తువు"—అను పద్యములోని 'అప్పా' అను పదము ఆప్రాంతములలో పెద్దలవిషయములో గౌరవవాచకముగ నేటికిని వాడుచున్నారు. "పిలి

చిన మోక్షము లిస్తివి”—“ఇస్తివి, ఇస్తిమి”—ఇట్టిపదములు, పడమటిసీమలోను, జిత్తూరుమండలములోను వ్యవహారమునఁ గలదు. శ్రీనాథుడు “పడమటిసీమ” వ్యాపారులనుగూర్చి హాస్యధోరణిలో, “వస్త్రాచూ స్తిమి, రోస్తిమిక్ బడమటక్ వ్యాపారులక్ క్రూరులక్”—అని చెప్పినట్లు వినుచున్నాము. మఱియొక విషయమేమనఁగా, కృష్ణశతకములోని—

> “శిరమున రత్నకిరీటము కరమున నవశంఖచక్ర ఘనభూషణముల్
> ఉరమున వజ్రపుపతకము, సిరినాయక, యమరవినుత శ్రీహరి కృష్ణా ॥”

అనుపద్యము, అంతకుముందునుండియే ప్రచారములోనున్న

> కం॥ “నిగనిగ మెఱయు కిరీటము ధగధగనను పట్టుదట్టి తగిరకటూరక్
> బుగబుగవాసన నీకే తగుఁదగురా, యొంటిమిట్ట దశరథరామా ॥”

అను పద్యమున కనుకరణము. ఈ “యొంటిమిట్ట” కడపజిల్లాలోనిది. కనుక నక్కడ నంతకు పూర్వమునుండి వాడుకలోనున్న పద్యమును, ఆమండలమువాఁడే యయిన నృసింహకవి యొరవడిగాఁ బెట్టుకొని, యట్లే, తాను పైపద్యము వ్రాసియుండవచ్చుననుట యుక్తిసహము కాకపోదు.

ఇఁక నితనికాలమునుగూర్చి తెలుపుటకుఁ దగిన యాధారములు గ్రంథములో లేవు; కాని, కొన్నికారణములనుబట్టి 18 శతాబ్దమునాఖరువాఁడై (1775 కుఁ బైవాఁడయి) యుండునని యూహించుటలో నంతగా బాధకము లేదు.

ఈకవి పోతన, శ్రీనాథుల పోకడలను గొన్నిటి ననుకరించినాఁడు. ‘విశ్వాత్మక, విశ్వేశ్వర’ అను భాగవతపద్యమునకు “విశ్వోత్పత్తికి బ్రహ్మవు”—అని; “దిక్కెవ్వరు దీనులకును, దిక్కెవ్వరునీకునాకు”—అను ప్రహ్లాదచరిత్రలోని పద్యమునకు “దిక్కెవ్వరు ప్రహ్లాదుకు, దిక్కెవ్వరుపాండవులకు” అనియుఁ బోటీగ పద్యములల్లినాఁడు.

“అంసాలంబితకుండల” యనుపద్యము “అంసాలంబితకచభర” యను శ్రీనాథునిపద్యమునకు ఛాయ, మొల్లనుగూడ నితఁ డనుసరింపక పోలేదు. “వనజాక్షు భక్తవత్సల, ఘనులగు త్రైమూర్తులందు” అను పద్యము “జలజాక్షు భక్తవత్సల, జలజాసనవినుత” యను పద్యమునకుఁ బ్రతిక.

దీనినిబట్టి పైకవులకుమాత్రమే కాక, వేమన, బద్దెనలకుఁగూడ నృసింహకవి, తరువాతివాఁడుగనే యగపడుచున్నాఁడు. ఏలయన :— సుమతి. వేమన పద్యముల కావలికే దేశములో చాలప్రచారముండు టచేత, భక్తిప్రబోధమునకై (సులభశైలిగల) యీ కృష్ణశతకమును గొన్ని బడులలోఁ బిల్లలకు నేర్పుచువచ్చిరి. కనుక ప్రచారములో నిది వాని తరువాతనే వచ్చినది. అందుచేతఁగూడ నితఁడు వారితరువాతివాఁ డని నిర్ణయింపవలసివచ్చుచున్నది. ఈకారణములనుబట్టి యితనిని క్రీ॥ శ॥ 1775 వాఁడనుటలో సందిగ్ధమేమియు నుండదు.

కృష్ణశతకములోని పద్యములు, సరళము, సులభగ్రాహ్యమైన శబ్దములతో నొడుదుడుకులులేని ధారాళధారతోఁ బ్రకాశించుచున్నవి. కాని కవి యంతకవితాసామర్థ్యము భాషాపాండితీప్రభావము కలవాఁడు కానందుచే, నర్థస్వారస్యములేని పునరుక్తులు, ఊఁకదంపుళ్లవంటి ప్రాసములు, సహింపరాని దోషము లనేకములు దొర్లినవి. వావిళ్లవారు క్రీ॥ శ॥ 1920 సం॥రం॥ ప్రకటించిన ముద్రితప్రతిలోని పద్యము లవసరములైన సందర్భములలో నుదాహరింతును.

1. అర్థవిశేషము గోచరింపని యేకప్రాసపద్యములు :—

(1) నీవే తల్లివి దండ్రివి, (2) హరి యను రెండక్షరములు, (3) దిక్కెవ్వరు ప్రహ్లాదుకు, (4) ఎటువలె కరిమొఱ వింటివి, (5) దండము మూ విశ్వంభర, (6) నారాయణ లక్ష్మీపతి, (7) తిరుమణి దురితవిదూరము, (8) అప్పా యిత్తువు దయతో, (9) నీనామము భవహరణము, (10) బలమెవ్వఁడు.

2. పద్యములలో నేకాభిప్రాయపాదములు పునరుక్తిగావచ్చుట:—

1. "అంభోజనేత్ర జలనిధి గంభీరుఁడ నన్నుఁ గావు కరుణను కృష్ణా" (53—58)
2. అటువలె నను రక్షింపుము. —(70—71)

3. ఒకశబ్దమునే పెక్కుపద్యములలోఁ బ్రయోగించుట.

(1) మందరగిరిధర, (8, 38, 97, 98) (2) లక్ష్మీపతి (55, 57, 59) (3) నందసుతుఁడు (అనుసరముగలవి) (8, 14, 18, 17, 60, 93, 97) (4) నారాయణ (3, 5, 92, 94).

౩. ఛందోదోషములు :—

1. గణభంగము :—"పరంగితవో నీవు బాలప్రాయము కృష్ణా" —(15 ప)

2. ప్రాసభంగము :—

(ఎ) "నీయాజ్ఞఁ దలఁగనేరను కుయ్యాలింపుము మహాత్మ. గుణుఁడుగఁ" —(88 ప)
(బి) "ఏఘడియను నీనామము లఘుమతితోఁదలఁచఁగలనె లక్ష్మీరమణా" —(8 ప)
(సి) "శ్రీధర మాధవ యచ్యుత భూధర పురుహూతవినుత పురుషోత్తమ నీ
పాదయుగళంబు నెప్పుడు మోదముతో నమ్మినాఁడ ముద్దులకృష్ణా"

కడపటిదానిలో నొక పాదమునకైన ప్రాసము భిన్నముగా నుండ వచ్చును. కాని రెండటు, రెండిటు లుండరాదు.

5. వ్యాకరణ దోషములు :—(1) 'కు' షష్ఠికి ముందు నగాగమము లేమి :—జగన్నాథుకు, ప్రహ్లాదుకు, సుగ్రీవుకు. (2) సాంస్కృతిక సమాసములలో మహత్వర్థకములకు దీర్ఘములు లేమి :—రతినాథజనక, దేవకిపుత్రా, సత్రాజిత్తనయనాథ, గంగమాంబకరుణాసుతుఁడన్, శ్రీరమయుత. (3) తప్పుసంధులు :—సారథ్యైతి, కంటుండ (కనుచుండ) వింటివి యెటువలె, పిలువన్ ఏరీతి, ఏలుకొంటివిఏరీ, దినంబుల్ యించుక, కంబములోనన్ ఇరవొంద, ఘంటాకర్ణున్ ఎటువలె, నేను అచ్యుత, అనుభవశాలిన్, అప్పా, భూషణముల్ ఉరమున :—ఇందు ద్రుతము మీఁది యచ్చు "ద్విరుక్తనకారము" కావచ్చునను లాక్షణికుల మత మంతసమ్మతము కాదు.

4. శబ్దదోషములు :—చాలా, కొంచపు, ఘడియ, పరుసతో, గరిమతో, ఇస్తివి (మూఁడుచోట్ల) నీవల్ల, గోపాలదొంగ ;

5. క్లిష్టాన్వయ జుష్టములు :—

1. "అరయఁగ మిము దలఁచుజనుల కరుదా ?"—(అరుదేది ?)
2. "దుర్జనులగు నృపసంఘము నిర్జింపఁగ వలసి నీవు నిఖిలాధారా! దుర్జనుల సంహరింపను" (దుర్జనులవిషయము రెండుపర్యాయము లేల ?)
3. "విక్రమమేమని పొగడుదు నక్రగ్రహ! సర్వలోకనాయక కృష్ణా"—(ఇందు 'నక్రగ్రహ'—అనుటకు సందర్భమేమో ?)
4. "విభ్రమమై దనుజసుతా గర్భంబులు వగులఁజేయు ఘనుఁడా" ('విభ్రమలగు దనుజసుతుల' యనిన మేలు)
5. "చొక్కపు నీగుణజాలము నక్కజముగ లెక్కపెట్ట నజునకు కృష్ణా"—(ఇందు క్రియ లేదు, 'అలవియె' యన్న సరిపోవును)

6. 'ఆదివరాహము నయ్యును' (ఆదివరాహమవయ్యును)
7. 'శరశర్వాణీ ప్రణుత వినుత' (అర్థము దుర్గ్రాహము)
8. "హరి సర్వంబుల గలఁడని గరమతో దైత్యజుఁడు వలుకఁ గంబములోనన్
ఇరవొందిన వెడలి చీరవె శరణన్న విభీషణుండు సాక్షియె కృష్ణా"

ఈపద్యమున మొదటి మూఁడుపాదములలోని విషయమునకు, నాల్గవపాదములోని విషయమునకు, సమన్వయము కుదురుట లేదు. అవి వేర్వేరు యుగములలో, వేర్వేరవతారములలో జరిగిన విశేషములు. కనుక నొకదాని కింకొకటి 'సాక్షి' యగుట పొసఁగదు.

9. 'కనకకశ్యపు ఘాతకుఁడవై యతనిసుతుని, కరుణను గాచెన్'—

ఇది యసంబద్ధము. ప్రహ్లాదునిగాచుట కతనితండ్రిని చంపెను. అవతార ప్రయోజనములలో మొదటిది సాధురక్షణము. రెండవది దుష్టశిక్షణము "పరిత్రాణాయ సాధూనాం, వినాశాయచదుష్కృతాం" అనికదా భగవద్వాక్యము.

10. 'ఆదండకావనంబునఁ గోదండము, గాచినట్టి కోమలమూర్తిన్' (కోదండము గాచుట యన నేమో తెలియదు).
11. "అయ్యా పంచేంద్రియముల ఉయ్యాలలు ఊచినట్టు లూరక నేనున్" (ఉయ్యాలలు + ఊచినట్టు :—విసంధి—"ఊపఁగనేనున్"—అనిన సరిపోవు నేమో ?).
12. "అమరఁగఁ దలఁచెదను నేను నమరఁగఁ గృష్ణా" (రెండుమారు 'లమరఁగ' ప్రయోగించుట).
13. "నాదండ దాపు గమ్మా"—"పాపము దుష్కృతములెల్ల" (ఏకార్థబోధక పర్యాయశబ్దములు వెంటవెంటనే వాడఁబడినవి).

ఇన్ని దోషములున్నను మెఱికలవంటి పద్యములు కొన్ని భావపుష్టిగలవి లేకపోలేదు. భక్తిశతకములనుగూర్చి, "చెఱకునకు వంకబోతేమి చెడునెతీపు"—అని నృసింహశతకకారుఁడు చెప్పిన పలుకఱరాలా నిజము. ఈక్రింది పద్యము లద్భుతములుగా నున్నవి :—

"దివిజేంద్రసుతునిఁ జంపియు రవిసుతు రక్షించినావు రఘురాముఁడవై
దివిజేంద్రసుతునిఁ గాచియు రవిసుతుఁ బరిమార్చితౌర రణమునఁ గృష్ణా"

ఇందలి విరోధాభాస చమత్కారముగా నున్నది. దిగువ మఱికొన్ని మనోహరపద్యములుకూడ గమనింపఁదగినవి.

"పదునాలుగు భువనంబులు కుదురుగ నీకుక్షి నిల్పుకొని నేర్పరివై
విదితంబుగ నాదేవకి యుదరములో నెట్లు లొదిగియుంటివి కృష్ణా" (ప 11)

"దుర్భరబాణము రాఁగా గర్భములోనుండి యభవ కావుమటన్నన్
నిర్భరకృప రక్షించితి వర్భకు నభిమన్యుసుతుని నచ్యుత కృష్ణా" (ప 31)

"నరపశువ మూఢచిత్తుఁడ దురితారంభుఁడను మిగుల దోషకుఁడను, నీ
గుఱుతెఱుఁగ నెంతవాఁడను హరి నీవే ప్రాపుదాపు వౌదువు కృష్ణా (ప 49)

"పరనారీముఖపద్మము గుఱుతుగ కుచకుంభములును గొప్పను నడుమున్
అరయఁగఁ గని మోహింతురు నిరతము నిను భక్తి గొల్వనేరరు కృష్ణా" (ప 50)

"గజరాజవరద, కేశవ త్రిజగత్కల్యాణమూర్తి, దేవ, మురారీ!
భుజగేంద్రశయన మాధవ విజయార్చిత నన్నుఁగావు వేగమ కృష్ణా" (ప 61)

భగవద్గీతలలోని యభిప్రాయములు కొన్ని యిందులోఁ గవి పొందుపఱచినాఁడు :—

"గిరులందు మేరువౌదువు" (మేరు శ్శిఖరిణా మహం)
సురలందున నింద్రుఁడౌదు (దేవానా మస్మి వాసవః)
చుక్కలలోనన్ (బరమాత్మ) చంద్రుఁడౌదువు (నక్షత్రాణామహంశశి)
నరులందున నృపతివౌదు నయముగఁగృష్ణా" (నరాణాంచ నరాధిపం)

వేమన యనుకరణములు :—

"పరుసము సోకిన యినుమును వరుసతో బంగారమైన వడువున" (కృష్ణ)
"పరుస మినుము సోక బంగారమైనట్లు" (వేమన)

ఇట్టి వింక నున్నవి. గ్రంథవిస్తరశంకచే నుదాహరణము లెక్కువ చూపలేదు.

'కృష్ణశతకము' కేవలము భక్తిప్రబోధక మయినందువలన నందలి భగవన్నామసంస్తవమున కానందింపవలసినదే. కాని సారస్వతో పయోగమున కెక్కువ యుపయోగింపదు. అయినను కృష్ణశతకమునకుఁ బ్రజాబాహుళ్యములోఁ గల ప్రచారము గొప్పది.

ఇంకొక్కవిషయము :—విష్ణుపరమైన భక్తిశతకములు వ్రాసిన కవులలోఁ జాలమంది దశావతారములనుగూడ నందుఁ జేర్చుట చిరకాలమునుండియు వచ్చువాడుకగాఁ గనిపించుచున్నది. నృసింహకవికూడ తద్విధముగా కృష్ణశతకములో 37 వ పద్యమునుండి 46 వ పద్యమువఱకు దశావతారములను వర్ణించియున్నాఁడు.

——♦♦——

రామకృష్ణమూర్తికవి

(1780 ప్రాంతము)

ఇతని 'రామకృష్ణమూర్తి' శతకము ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు వారిచే బ్రచురితమైన శతకసముచ్చయము, ద్వితీయభాగమున నున్నది. ఇందు 76 ఆటవెలఁదు లున్నవి. 'రామకృష్ణమూర్తి రమ్యకీర్తి'— అనునది మకుటము.

'అహంబ్రహ్మాస్మి' యను నద్వైతతత్త్వమును బ్రబోధించు వేదాంతశతకములలో నిది యొకటి. వేమన పద్యములధోరణిలో దీని యందలి పద్యములు నడచుచున్నవి. అసంపూర్ణము కనుక కవి తన పేరు తెలుపుకొను కడపటిపద్యములు లేకున్నను నాత్మసంబుద్ధితో నిట్టి కవులు పద్యములు చెప్పువాడుక కలదు. పైఁగా వేమనవలెనే యితఁడును నవ గాహనమగు సామాన్యసులభశయ్యలోఁ బద్యములను సాగించినాఁడు. వేమనపద్యములలోఁ గొన్నిటిభావము గ్రహించుట దుస్సాధ్యము. కాని యీశతక పద్య తాత్పర్యము లరఁటిపండొలిచి చేతఁబెట్టినట్లు సుకరముగా నర్థమగుచున్నవి. కొన్నిపద్యములలో నితఁడు తెలుపు దృష్టాంతములు, నుపమానములు, ప్రసక్తవిషయములును చాలసన్ని హితములుగ నుండుటచేత నెంతటిపామరునికైనను దత్త్వార్థము తటా లున బుఱ్ఱకెక్కి మనస్సున నాటుకొనును.

"పాలలోననుండి బైటఁ దీసినవెన్న, పాలఁగలిసిపోదు పాలనున్న
జ్ఞాని కలిసిపోఁడు సంసారముననున్న"

"ఉప్పుగల్లు చూడ గొప్పవారాశిలోఁ గలిసిపోయి మరలఁ గానరాదు
బ్రహ్మమందు నీప్రపంచ మావిధమయ్యె"

"దురదమంటయుఁ గల కురుపువంటిదిచుమీ సుఖము దుఃఖమొందు స్థూలతనువు
ఔషధంబువంటి దాత్మయోగంబది"

"జలధి నున్న చేఁప జలమునకై యటు దిరుగఁజనునె యన్యదేశములకుఁ
దన్ను నిండుకొన్న తత్వంబు వెదకునా?"

"నూకగింజఁ గానలేకయ గాడిద పుట్టెడూక కలయ బొక్కినట్లు
సారమెఱుఁగలేని శాస్త్రపాఠములేల?"

"రాజుభార్యతోడ రమియించుచున్నను నదియు బైటఁబెట్ట వాని గాదె?
బ్రహ్మవేత్తనుచుఁ బరులకుఁ జెప్పకు"

"అన్యశాన్యపదము నందిన దంపతుల్ సిగ్గుతోడ విడిచి చీరలెల్ల,
రతిసుఖమ్ము గాంచు గతి నుండు శివయోగి"

సూత్రప్రాయములైన కొన్ని సూక్తులు :—

(1) ఎండమావులందు నిండేఱు భ్రమలేల ? (2) సారమెఱుంగలేని శాస్త్రపారము లేల ? (3) గొప్పవాఁడొకఁడని తోఁచకున్న వాఁడె గొప్పవాఁడు, (4) భర్తమాటవినని పడఁతి పతివ్రతా ? (5) పాలు కుడుచుచున్న పడఁతులు పతి కేల ? (6) అంధుఁడైనవాఁడు నాదిత్యుఁ గాంచునా ? (7) సిగ్గువదలిపోక చీరలు వదలవు, (8) తనువులెన్ని చనినఁ దాఁ జావఁ డెప్పుడును, (9) పసులు వేఱుగాని పాలొక్కరూపంబు, (10) ప్రాణులన్నిగూడఁ బరమాణు రూపంబు, (11) సరిగఁ జెవిటి యొద్ద శంఖ మూఁదినయట్లు, (12) నీవు నీవుగాఁగ నిఖిలంబునీవౌను, (13) గురునికరుణలేక దొరకదు మోక్షంబు, (14) శౌర్యమున్నఁ జంపు శత్రుషడ్వర్గము, (15) బ్రహ్మమైనవాఁడు పరులకుఁ జెప్పునా.

ఇతఁడు త్రిమూర్తులను దేవతలని యంగీకరింపఁడు. వారి యాధిక్యతను సుతరాము ఒప్పుకొనఁడు.

"పందిరూపు గొనుచుఁ బాతాళమునకేఁగి శివునిపాదములకుఁ జేరఁడాయె
నట్టి విష్ణుఁడేమి యధికుండు ! చెప్పుమా"

"దేవుఁడనుచు బ్రహ్మదేవునిఁ జెప్పక దేవుఁడైన వాసుదేవుచేతి
దెబ్బచేత శిరసు దెగి యిలఁబడె నేమి ?"

"శివుఁడు దేవుఁడనుచుఁ జెప్పకు నాతోడ శివుఁడు దేవుఁడైన సిగ్గుచేతఁ
బాఱిపోవనేల భస్మాసురునిభీతి"

"బ్రహ్మదేవుని తల బ్రద్దలైపోను, శంకరునియిల్లు వల్లకాఁడుగాను,
వీరు వేల్పులనుచు వెఱ్ఱులెపుట్టిరా ?"

మోక్షముగనుటకు తోడ్పడని—శాస్త్రజ్ఞానము విద్య నిష్ప్రయోజనమని యితని అభిప్రాయము :—

"జ్ఞానియనఁగఁ బ్రభువు, జ్ఞాన మాతనిసొమ్ము సొమ్ము పెట్టె లాగుమమ్మ లెల్ల
మొరయఁ జదువువారు మోఁతకూలీలయా"

"వత్సరములు విద్య, వర్ణాశ్రమాదులు గలుగువాఁడు పెద్ద గాఁడు చుమ్మి
యున్నవస్తు వెఱిఁగియున్న వాఁడే పెద్ద"

బ్రహ్మవిద్య నెఱుఁగఁజేయలేని శైవవైష్ణవ మతములను ఈ కవి ఈసడించినవిధము చూడుఁడు :—

"చక్రధారులనఁగ శైవమతస్థులు నేమొకాని మది సహింపలేరు,
చక్రధారిగాని జనుఁడొక్కఁడును లేఁడు"

"లింగధారులనఁగ వెంగలి వైష్ణవు లొప్పలేరు, నిజము చెప్పలేరు,
లింగధారిగాక లేఁడ యొవ్వాఁడును"

"విష్ణులోకమనుచు వేఱుగాఁ జెప్పుట విష్ణువైరబుద్ధి వైష్ణవులకు
విష్ణుమయముగాదె విశ్వంబు సకలంబు"

'వెఱ్ఱిలపుట్టెరా'—"మోఁతకూలిలయా"—యిట్టి ప్రయోగములు వేమనపద్యముల కనుకరణములే యగును. కనుక రామకృష్ణకవి యతనిమార్గముననే తప్పక యాత్మసంశోధనపరముగా నీశతకమునకు మకుట మేర్పఱచుకొనినాఁడు. పైఁగా నితఁడు శివునిగాని, విష్ణువును గాని స్తోత్రముచేయుట కిష్టపడని తత్త్వవేత్త. ఇఁక 'రామకృష్ణమూర్తి' యని యేదేవుని పేరో మకుటముగాఁ జేసికొనినాఁడనుట నమ్మరాని విషయము.

ఇతఁడు వేమనకుఁ దరువాతివాఁడని యతనిపద్యముల వైఖరి చెప్పుచున్నది. సాదృశ్యములు కొన్ని చూపెదను.

(1) ఇద్దఱును నాత్మసంబుద్ధి పరముగనే తమపద్యమకుటము లేర్పఱచుకొనిరి, (2) ఇద్దఱు నచలవేదాంతమును, నద్వైతమును వ్యాపింపఁజేయ పూనుకొనిరి, (3) ఇద్దఱు నాటవెలఁదులనే వరించిరి, (4) ఇద్దఱును బ్రహ్మవిష్ణ్వాదులను, మతములను, నిరసించిరి.

కనుక నీరామకృష్ణమూర్తికవి వేమనతరువాత సుమారు వంద, వందయిరువది యేండ్లకు, ననఁగా పదునెనిమిదవ శతాబ్దాంతమున నుండినవాఁడు కావచ్చును.

శ్రీమత్తిరుమల, నల్లాఞ్చక్రవర్తి సంపత్కుమార శ్రీనివాస వేంకటాచార్యకవి

క్రీ॥ శ॥ 1790—1840

ఇతని "శ్రీతిరుమల వేంకటేశ్వరశతకము"—పరిషత్కార్యాలయమువారి "శతకసముచ్చయము—ద్వితీయభాగము"లోఁ బ్రచురింపఁబడినది.

> "ఆయము బాలుఁడ నాచే విరచితమగు నీశతంబు విని యాపై నీ
> కరమునఁ గైకొను ముదమునఁ దిరుమలగిరి వేంకటేశ! దేవాధీశా॥"

> "ఘనులౌ నక్షయసంవత్సర వర భాద్రపద బహుళ చవితి గురువా
> సరమున రచియించితి, నిది తిరుమలగిరి వేంకటేశ! దేవాధీశా॥"

కవి యీ శతకమును దన బాల్యమున నక్షయ భాద్రపద బహుళ చవితి గురువారమున వ్రాసినట్లు చెప్పుకొనినాఁడు.

ఈశతకప్రతిని కవివంశస్థుఁడే పరిషత్కార్యాలయమువారి కిచ్చినాఁడు. అతఁడు తెలుపుటలో మొన్నటి యక్షయ కాక యాపై యక్షయ గాక యంతకుమీఁది యక్షయలో నిది రచింపఁబడినట్లు తేలుచున్నది. అనఁగా నీ 1954 సం॥రం నకు 148 ఏండ్లక్రిందట యీ కవి యుండి యుండుట నిశ్చయము. అప్పటి కీశతకరచనాకాలము క్రీ॥ శ॥ 1806 అగును. బాలుఁడనని కవి చెప్పుకొనుటచేతఁ, దన 16-18 యేండ్ల నడుమ నితని ప్రాయముండక తప్పదు. ఆపక్షమున నితని జననము క్రీ॥ శ॥ 1790—92 ల మధ్య యుండియుండును.

ఇతని వంశస్థుఁడయిన శ్రీమాన్ సంపత్కుమార వేంకటరాఘవ చక్రవర్తి అయ్యంగారు తెలిపిన యీకవి జీవితసంగ్రహము "శతక సముచ్చయము" నుండి యీక్రిందఁ బ్రకటించుచున్నాను.

"ఈశతకము రచించిన కవిగారు నాకు మూఁడుతరములపైవారు. అనఁగా నాకు ముత్తాతగారగుదురు...ఆకాలమున వారు కృష్ణాతీరమునఁ గల ముక్త్యేశ్వరపురమునఁ గాపురముండి శ్రీవైష్ణవ మత సిద్ధాంత బోధనార్థము భగవద్రామానుజులవారిచే నియమింపఁబడిన చతుస్సప్తతి సింహాసనస్థులలో నొకరగుటచే ననేక దేశములలోఁ బర్య

టనము గావించుచు, నందిగామ తాలూకాయందుఁ గల శ్రీతిరుమలగిరి క్షేత్రమున కేతెంచి, యచ్చట శ్రీస్వామి వారిసన్నిధి నీశతకము రచించి నట్లు తెలియుచున్నది."

శ్రీసంపత్కుమార వేంకట రాఘవాచార్యుఁడే తన వంశక్రమము నీవిధముగాఁ దెలిపినాఁడు.

శ్రీనివాస వేంకటాచార్యుఁడు
|
రాఘవాచార్యుఁడు
|
శ్రీనివాస వేంకటాచార్యకవి (ఈశతకకర్త)
|
తిరువేంగళాచార్యుఁడు
|
జగన్నాథాచార్యుఁడు
|
శ్రీ వేంకటరాఘవాచార్యుఁడు.

ఈకడపటి యతఁడే శతకమును బరిషత్కార్యాలయమునకు సమర్పించినవాఁడు. ఈకవివంశీయులు జగన్నాథాచార్యునివఱకు ముక్త్యేశ్వరపుర కాపురస్థులు కొంతకాలమున కీజగన్నాథాచార్యుఁడే యాయూరు విడిచి, జగ్గయ్యపేఁటకుఁ దరలివచ్చి కాపురము పెట్టెను.

శ్రీతిరుమలగిరి వేంకటేశ్వరశతకములోని కందపద్యములసంఖ్య 108. "తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా!" యను నాలుగవ చరణము పూర్తిగా మకుటము. ఆకారణమునఁ బద్యములన్నియు రేఫప్రాసముతో సాగింపవలసివచ్చినది. అయినను, కవిత ధారాళమైన నడక కలిగి మంచిశయ్యలోఁ బడినది. శతకములో సామాన్యముగా నన్నియు భక్తిపరములయినవి. వానిలో 14 వ పద్యమునుండి 18 వ పద్యము వఱకు విరాడ్వర్ణనమును, 32 నుండి 41 వఱకు దశావతారవర్ణనమును, 42 నుండి 47 వఱకు రామలీలలును, 48 నుండి 54 వఱకుఁ గృష్ణలీలలును జెప్పఁబడినవి. 65 నుండి 70 వఱకు పంచేంద్రియప్రయోజనము వివరింపఁబడినది.

భగవద్గీతలోని :—

"పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ దుష్కృతామ్
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే"

అనుశ్లోకమున కనువాద మీాదిగువపద్యము :—

"వరసాధుల రక్షింపఁగ, ధరఁగూల్పఁగ దుష్టతతుల, ధర్మమునిలుపన్
బొరిఁ బుట్టుదు నంటి వహా ! తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా॥"

భగవత్సాన్నిధ్యము కల్పించుకొని యాయనతో సమక్షములో మాట్లాడినట్లుగాఁ గొన్ని వాక్యములును గొన్నినీతివచనములును నీశతకమునకు మెఱుఁగిచ్చుచున్నవి.

(1) కరము బలవంతుఁడైన నితరులం గొట్టుటన మిగులఁ దప్పగు, వారిన్ సరగునఁ గొట్టెదవీవహా! (2) ధర సిలుగు గలిగినపుడే మొఱలిడి నినుఁ గొల్చి పిదప ముదిగలిగిన నిన్ స్మరియింప రెందు లోకులు, (3) ధరలో జన్మంబందెడి వఱకేనా నన్నుఁ గనుట? ; భావ్యం బేనా తరువాతఁ గనకయుండుట ?, (4) ధరలోఁ బుట్టినయపుడే పర మేష్ఠి లిఖించె నాదుఫాలమునం, దేసరణిని గలదో యెఱుఁగను, (5) తరులపయిన్ వెన్నెల ప్రస్తరముపయిన్ గురియు వాన సరియ య్యెను, నీకరుణ యెటనేని బరపుట, (6) ధరఁ దండ్రి కాత్మజుపయి నెనరు గల విధమునను నీవు నామీాఁదఁ గృపన్ బఱపుము, (7) పరు లకు మేలుకలిగినన్ దురితాత్మకు లోర్వకుండుదురు, (8) ధరపై నాటిన తరులకు జలమిడనిభాతిఁ దనరును నను నీవరయక పెడమోమునిడన్.

ఈకవికి సంగీతములోఁగూడ మంచిప్రవేశమున్నట్లీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"అరమరలేక త్వదీయ సుచరితంబులనెల్ల రాగసరళిని నేనున్ నిరతము బాడుచునుంటిని"

ఇఁకమచ్చునకీశతకములోని పద్యములఁగొన్నిటినీదిగువఁజూపుచున్నాను

"స్మరజనకా ! మహిలో నిందతిఁ బ్రోతువు, నన్నుఁ బ్రోవ దయరాదా, నీ
తరమేగాదా ! నుడువుము, తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా॥"

"అరిభీకర ! సుగుణాకర ! వరదా ! ద్విరదేశవరద ! వర దాసజనా
దరణా ! కరుణాభరణా ! తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా॥"

"గిరులదొరముద్దుఁగూఁతురి వరుఁడగు ముక్కంటికైన, బ్రహ్మకునైనన్
దరమే గట్టిగ నినుఁగనఁ ? దిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా॥"

"దురితహరణ ! కమలచరణ ! నిరుపమమణిహార ! యసురనికరవిదారీ !
హరమిత్రా ! నుతిపాత్రా ? తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా॥"

———:o:———

శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి

(క్రీ॥ శ॥ 1790—1870)

శిష్టువారివంశము పారంపర్యముగా విద్వత్కవివంశము. వీరు కాసలనాటి వైదికబ్రాహ్మణులు; వాసిష్ఠగోత్రులు; ఆపస్తంబసూత్రులు; వీరి నివాసస్థానము గోదావరిజిల్లాలోని రామచంద్రపురముతాలూకాయందలి గొల్లపాలెము. ఇది కాకినాడకు సమీపమున నున్నది.

శిష్టు కృష్ణమూర్తికవి స్వగ్రామములో శిష్టుసర్వశాస్త్రి గవరమ్మలకు క్రీ॥ శ॥ 1790 సం॥ జన్మించినాఁడు. ఇతఁడు రామచంద్రపురములోనే కొంతకాలము విద్యాభ్యాసముచేసి, యాతరువాత, నయినపల్లి వాస్తవ్యుఁడైన బులుసు అచ్చయ్యయొద్ద చేరి, కావ్యనాటకములు చదువుకొనినాఁడు. వ్యాకరణాలంకారములలోను మంచిప్రజ్ఞకలవాఁడు. ఆశుకవిత్వము, అవధాన మలవఱచుకొనినాఁడు. సంగీత సాహిత్యవిద్యలలో నిస్సీముఁడయి, యనర్గళముగాఁ బురాణముచెప్పు ప్రతిభ కాంచఁగలిగినాఁడు. సంస్కృతాంధ్రములలోనే కాక, హిందీలోఁగూడ మంచి పరిచయము సంపాదించుకొనినాఁడు.

ఇతని ప్రజ్ఞావిశేషమునకుఁ బ్రౌఢిమకు మెచ్చి రామచంద్రపురము జమీందారయిన కాకర్లపూడి రామచంద్రరాజు, అతనిసోదరుఁడు జగన్నాథరాజు నతనిని తమయాస్థానకవిగా నుంచుకొనిరి. ఆ సమయములో వ్రాయఁబడినదే యీ "వాయుపుత్రశతకము." శతకములోని కడపటిపద్యములోఁ గవి యీవిషయమును వివరించినాఁడు:—

"శ్రీకలితోత్తమ కాకర్లపూడి గోత్ర క్షీరవారినిధాన చంద్ర
రామచంద్రావనీరమణ జగన్నాథరాజన్య నీలాద్రిరాజ పద్మ
నాభవసుంధరానాయకానుజుఁడగు విజయనృసింహ భూవిభుఁడు శిష్ట
గోత్ర సర్వజ్ఞ సత్పుత్రుని కృష్ణమూర్తిసమాహ్వయుఁడగు నన్ను సరసోక్తి
బహుమతియుతంబుగా జగత్ప్రాణనంద నాహ్వయాంకిత శతక మత్యనుపమముగఁ
గూర్పుమనఁ గూర్చినాఁడ నా నేర్చినట్లు వారిరుహబంధుసుతమిత్ర! వాయుపుత్ర!॥"

ఆతరువాత నితఁడు సేతుయాత్రకు వెడలి తిరిగివచ్చునపుడు శ్రీకాళహస్తి క్షేత్రమునకు వచ్చుటయు, నంతకుమునుపే కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి ప్రఖ్యాతి వినిన కాళహస్తిసంస్థానప్రభువు, మహారసికుఁడగు

దామెర్ల వేంకటపతిరాయనింవారు ఇతనిని పిలిపించి, తమయాస్థాన విద్వద్వరేణ్యునిగాఁ జేసికొనుటయును, జరిగినది. అక్కడ కృష్ణమూర్తి కవి కఱువదిరూపాయల మాసవేతనమును బ్రభువిచ్చుచుండువాఁడు. అట్లక్కడ పదునాలుగేండ్లు గడపి స్వదేశమునకువచ్చి పిఠాపురము, జగ్గంపేట, మాడుగల్లు సంస్థానాధిపతులచేత నపూర్వసత్కారములంది యనేకకృతులు రచించి తుదకక్కడనే క్రీ॥ శ॥ 1870 లో పరమ పదించెను.

ఇతని సమకాలికుఁడును, రావణదమ్మీయ ద్వ్యర్థికావ్యరచ యితయు నగు పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవికి, నితనికిఁ బరస్పర మెడ తెగని స్పర్థయుండునది. అట్లే పరవస్తుచిన్నయసూరికి, నితనికి సిద్ధాంతకౌముది సూత్రముల విషయములో చర్చలుసాగి, యది వివాదములుగాఁ బరిణ మించి, వారికి భేదాభిప్రాయము లేర్పడినవి. అది కారణముగాఁ జిన్న యసూరి బాలవ్యాకరణ మతని స్వంతముకాదని, హరికారికావళి కను వాదమని, కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి ప్రచారముచేయుటకుఁ బూనుకొనినాఁడు. కాని యితనికిఁ బ్రతిపక్షులయిన యాయిరువురిదే పైచేయిగా నుండు నది. కృష్ణమూర్తి శాస్త్రికి సాహిత్యచర్చలు (ఎవరితోనైనను) విజయ వంతములు కాలేదు. అయిన నితని పాండిత్యముమాత్ర మానాఁడద్వితీ యముగా వెలిఁగి యితని కభినవకాళిదాసబిరుదమును బండితలోకమునఁ బ్రసాదింపఁజేసినది. ఇతఁడెంతవిద్వత్ప్రతిభలు, కీర్తిప్రతిష్ఠలు, కలిగిన వాఁడనువిషయమును నితనిసమకాలికులును, ఇతనికి కొంచె మీావలి వారు నగు కవులితనిని తమగ్రంథములలోఁ బ్రశంసించుటవలన తెలిసి కొనవచ్చును.

"అష్టకమబ్మహీశ్వర సభాంతర సన్నుత కీర్తిశాలి, భూ
శిష్ట జనోపకారకర సేవితపాదసరోజు, నిత్యస
ద్గోష్ఠిని, వైభవేంద్రుఁ, గవికోటిశిఖామణి, గృష్ణమూర్తినిఁ
ఇష్టుని, శిష్టువంశజలధీశకళానిధి నాశ్రయించెదన్॥"

ఇతని జీవితచరిత్ర మాంధ్రకవులచరిత్రములోను (సర్వశాస్త్రి కృతాంధ్రానువాదమైన) అమరుకకావ్యములోని శ్రీనిడుదవోలు వేంక టరావుగారి పీఠికలోను సమగ్రముగాఁ బ్రచురింపఁబడినది. చరిత్రపరి శోధకుల కవి యెంతయిన నుపకరించును.

ఇతఁడు పెక్కు గ్రంథములను రచించినాఁడు.

(1) యక్షోల్లాసము, (2) వల్లీవల్లభోల్లాసము, (3) మదనాభ్యుదయము, (4) కంకణబంధము, (5) అశ్వశాస్త్రము, (6) హరికారికలు. (7) నీలశైలనాథీయము.

ఇవి సంస్కృతగ్రంథములు.

(1) సర్వకామదాపరిణయము, (2) వేంకటాచలమాహాత్మ్యము. (3) పీఠికారణ్యమాహాత్మ్యము, (4) నీతిశాస్త్రము, (5) పంచతంత్రము, (6) నాటకదీపము, (7) వసుచరిత్రవ్యాఖ్యానము. ఇవి తెలుఁగు గ్రంథములు. ఇంకను దండకములు, స్తోత్రములు, చాటువులు, పెక్కులున్నవని ప్రతీతి. (ఈగ్రంథములపేరు లమరుక పీఠికనుండి గ్రహింపఁబడినవి).

ఇవిగాక, 'పంచతంత్రము' కూడ నితఁడు వ్రాసినట్లాంధ్రకవుల చరిత్రలోఁ దెలుపఁబడినది. కాని ప్రకృతము ప్రసక్తమయిన "వాయుపుత్రశతకము"నుగూర్చి యెవ్వరును దడవలేదు. శతకకవులచరిత్రలో దీని ప్రస్తావనమే లేదు.

ప్రభుత్వమువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారములో R. No. 298 వ్రాఁతప్రతిగా నీవాయుపుత్రశతకము "హనుమచ్ఛతక" మను పేరితో నున్నది. అందులోనే R. No. 541 వ్రాతప్రతి మఱియొకటి సమగ్రముగా 101 పద్యములు గలిగి పై పేరితోనే యున్నది. మొదటిదానిలో కవిపేరులేదు. రెండవదిపూర్ణ మయినది. కనుక 101-వ పద్యములోఁ గాకర్లపూడి విజయనృసింహభూపుని ప్రోత్సాహముతోఁదా నాశతకము వ్రాసినట్లు కవి చెప్పుకొనినాఁడు.

ఈ వాయుపుత్రశతకమును కీ॥ శే॥ చెలికాని లచ్చారావుగారు సాధ్యమయినంతవఱకు నిర్దుష్టముగా ప్రకటించినారు. ఇందులో సమగ్రముగా 101 సీసపద్యములున్నవి. "వారిరుహబంధుసుతమిత్ర వాయుపుత్ర" యను నెత్తుగీతిలోని కడపటిపాదము మకుటము.

ఈశతకమును గవి యొక్కదినమున వ్రాసినాఁడఁట!

"ఒక్కవాసరమున నొక్కొక్కకృతి ఘనసంస్కృతాంధ్రోక్తుల జతనమమర
జతగూర్చి కవికోటి నుతికెక్కుట దలంప శక్యార్థమగునా రసాతలమున

నిశ్చయులకని జనులెంతురు తెలియక నన్నిది భవదీయ నవనవోద
యానుగ్రహసుభాష్పనాప్తిచేతనె పొందెద నాయవిజ్ఞాన మీచాయ గనునె"

అని తానే చెప్పుకొనినాఁడు. ఇందులోని పద్యముల నీక్రింది విషయవిభాగముల క్రింద విభజింపవచ్చును :—

(1) స్తోత్రములు 1—13 పద్యములు (ఇందులోఁ దొమ్మిది పద్యము లంత్యప్రాసనియమములు. రెండు ముక్తపదగ్రస్తములు, ఒకటి సర్వప్రాసనియమము, ఒకటి వృత్త్యనుప్రాసము). (2) హనుమంతుని యవతారలీలావర్ణనాంశములు. 14 నుండి 82 వఱకు—(సముద్రలంఘన, సీతాన్వేషణ, రాక్షసవినాశన, లంకాదహన, శ్రీరామపునర్దర్శనాదులు), (3) వాయుపుత్రుని యవతారమైన భీముని సాహసకార్యవర్ణనలు 83 నుండి 94 పద్యమువఱకు. (4) స్తుతులకు స్వవిషయములకు సంబంధించినవి, 95 నుండి 100 వఱకు. (5) పోషకప్రభువును గుఱించి తెలుపునది 101-వ పద్యము.

'వాయుపుత్ర' యను మకుటము నేర్పఱచుకొనుటలో, హనుమంతుని, భీముని (ఇద్దఱిని) గూర్చి శతకములో వర్ణింతమని కవి యుద్దేశముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఆపక్షమునఁ బ్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమునందలి వ్రాఁతప్రతులలో 'హనుమచ్ఛతక' మని యుండుట లేఖకుల పొరపాటుగా నుండవచ్చును.

భీమావతారమునుగూర్చి పండ్రెండుపద్యములే వ్రాసినకవి యీ విషయమునఁ దన యసంతృప్తిని వెల్లడించుచు:—

తావకి భీమావతారము కోటిపద్యముల వర్ణించిన దరలని మహి
మగలది, నేనది మంజులద్వాదశపద్యముల గణించి హృద్యవృత్తి
వర్ణించితి, నని గర్వముఁ బూనితినిగాని, చాల, దదంతకు, సరసులైన
నీవంటివారలు నియతి కృపాత్మ లల్పంబైన ఘనముగా భావమునఁ దలంతురు"

ఇతఁడు సీసపద్యములను పాదవిరామములతో నద్భుతముగా నలంకారయుక్తముగా నడుపఁగలవాఁడయినప్పటికిని, గథాసందర్భములనుగూర్చి వివరించుఘట్టములలో పాదాంతవిరామములు పాటించలేదు. సరికదా! వాక్యాలతోఁ గాకున్నను, పదాంతములతోనైన పాదములు నిలుపలేదు. ఒకపదములోని యక్షరములు తునిఁగి, కొన్ని ముందు పాదము కడపట, మఱికొన్ని వెనుక పాదము మొదట ప్రయోగించుటచేత పాఠకులకుఁ దికమకలు కలిగించినాఁడు. అయిన నితని పద్యములలో

నెక్కడను చెత్తపదములు, పాదపూరణశబ్దములు గాలించినను దొరకవు. ఈక్రింది పద్యములలో పాదాంత నియమము లేకున్నను కథావిస్పష్టీకరణమునందు పొందిక నిరర్థకశబ్దరాహిత్య మేవిధముగాఁ గవి పాటించినాఁడో చూడుఁడు :—

"కాసికొండనుచు దక్కఁనులమూఁకలపయిఁ బరువెత్తి, యొకచేతఁ బట్టియెత్తి
నట్టిగట్టునఁ గొట్టఁ, బొట్టలువగిలి, తలలుబ్రద్దలయి, గుండియలువగిలి, మ
లంగులులోవిఱిగి, కాళ్లుదునిసి, చేతులు నలిగి, నల్లడఁబడి మెలఁగఁజేసి,
కలనఁ దిరుగు నీదుకడిమి గణింపఁగ భారతికైనను బట్టుపడదు,
నేను వర్ణింప శక్తుఁడనే? మహాత్మ! దుర్నిరీక్ష్య విపక్షాతి దుష్టఘోర
కృత్య హత్యాదరాయత్త నిత్యహృదయ!"

"ముక్కలుడులుతునా? దిక్కులు పగులుతునా?, కొండ పిండిగా నలుఁగఁజేతు
నా?, చెట్టులెల్లను నడిమికి విఱుతునా?, సంద్రంబునీరు పైఁజల్లివైతు
నా?, మూఁడులోకము లేమియుఁగాకుండ తలక్రిందుగాఁ జేసి కలఁతునా?. సు
మేరుమందరము, లుదారత బంతులాడుదునా?, యమునైన బెదరిపాఱఁ
దఱిమి వెఱపింతునా?, సముద్రగిశక్తి, ననుచు రాఘవుబ్రమోల, నీవనునపు, డతఁ
డధిక ముదమునఁ బొదలెఁగదా, మహాత్మ!"

"ఔరౌర, నీసాహసాతిశయం బేమి చెప్పఁగవచ్చు? నిశీథసమయ
మున, నిసుమంత జంకును జెంద, కిల్లిల్లుఁ జొచ్చి శోధించితి వెచ్చటైన,
దశకంఠుపురమునఁ,—దలఁప నిదెంతి?, నవనవయౌవనమున వఱలువారి,
నిదురమేనెఱుఁగమి, వదలు నీవీబంధములు గలవారిఁ, గింపురుషయక్ష
చారణాసురగుహ్యక జలజముఖుల వేలకొలఁదిఁ గనుంగొని జేలుపడని
మనము—నీకంటెఁగలుగునె? మఱియొకనికి?"

ఇతని యుభయభాషాపాండిత్యమున కీక్రింది పద్యములు మచ్చుతునుకలుగా గ్రహింపవచ్చును :—

"మైలేని కుప్పంపు మన్నీని బొట్టికై పట్టిన నెఱదిట్ట గుట్టు నిల్పి,
లిబ్బులుంగలదాని కుబ్బున మబ్బున నల కుప్పలో ప్రోలి నంటఁగల్గు
గంటుపుట్టువుఁ బ్రాపు కొంటెగమిం గూర్చి యుక్కుఱ వారల యిక్కలెల్లఁ
దివయజ్జదేవర దవిలించి మనుచేసి, యలదువయక్కఱములు గలయది
యొక్కవారల దణి పొగరుక్కడంచి నిక్కువీన్వారువముపయి నెక్కవేల్పు
చిక్కవెడలించినావు, నీవొక్కరుఁడవె"

"శల్కిత శంకుకా శరజాత సంస్ఫోటు నీరేక పంకాంధ భారకాక
నగలోమ బకరాతి నందన శోభావిజిత లంకసుఖకూట జిద్గభీర
తాపాలిభర్గోనలాపాత జీర్ణేధి తార్క్ష కంజత్వాతృడవనిసంస్థ
హావభోజ తేజోవిభవ మలిమ్లుచ లపిత గుణాదిజాత సంతత వశాంక

క్రూరేతర సద్వృక్ష గాంధర్వ్యఘటితసత్ర హరిణారింఛోళికాగ్రియసురకులప్ర
కాండ బుద్ధ్నవితర్దికాకలితకూట"—

ఇఁక నితని శబ్దాలంకారప్రియమును దెలుపు నుదాహరణము
కాండఁ గొన్ని చూపెదను :—

(అంత్యప్రాసి నియమాలంకారం)

"భావి వివరంచితా పటుతర నిజపండ, ఖండిత సకలరక్షఃపిచండ,
విక్రమవీక్షణ విస్మిత సురకాండ, మణికుండలద్వయీ మహితగండ,
పటువేగ వేపిత బహుశాతకుంభాండ, యాదోధిరాట్తరణాతిశౌండ,
సకల సద్గుణమణి సంఘసాధుకరండ, పరబలఖండిత బహుళకాండ,
పరిహృతారాతితురగ నిష్పందభాండ, వాఙ్మసృణ మాధురీ జితావార్యఖండ,
దైత్యపూఃక్షిప్త బహుపర్వతప్రకాండ !"

(సర్వతః ప్రాస నియమాలంకారం)

"ఆశరక్షిప్త గదాశరపట్టస వాశరణావనీ ప్రమలలీల,
ధీరజనాగ్రియ సార జవాంచిత, నీరజనయన విచారకలిత,
పావన లక్ష్మణజీవనదాన కృతావన కమలహితాన్వవాయ,
సింధురసతరణా, బంధురతర, మద సింధురకర, సమస్థిరభుజాఢ్య
దానవారిత నతి ధృత దానవారి, దానవాభాంక, రాక్షసదానవాప్ర
దానవారిత మధుకుంద, దానవాహ"

(ముక్తపదగ్రస్తాలంకారం)

"జన్యభయంకర సాఘగారుణాలోక, లోకత్రయీస్తుతాస్తోకమహిమ,
హిమధరణీధర సమధీరతాంచిత, చితపుణ్య ఫలయోగి చిత్తమహిత,
హిత జాంబవన్ముఖ్య కృత నిర్భరాదర, దరచక్రధరనుత, దస్యుహరణ,
రణధరణీ సమారబ్ధోగ్రలంఘన, ఘన వేగ చలితాబ్ధి ఘోటగమన,
మనసిజారి ధనూరుచి మాన్యకాయ కాయసంగత నిజభక్తగణ, నుతబల,
బలనిషూదన రిపురాజ బలనివారి"

(వృత్త్యనుప్రాసాలంకారం)

"తతవాల కపిజాల నుతలీల ఘనసాల సురసాల హారలోల తర కపాల
త్రిదశారి పురతాళిధృతపాళి కలితాళి జితహేళి సుమపాళి వితతకేళి
మనసార ఘనసార కవితారక శతార కృతసార సువిహార కీర్తిపూర
ధృతమానిజనదాసకృత మానవరదానవబలేన హృదమాన వలనిధాన
నిర్భర ఘనార్భటీ పటునిటలనయన చటులనిటలేక్షణోద్భాగ్ని పటల సమర
వప్రతాప సమావిర్భవహారగర్భ"

(ఏకైకప్రాసనియమాలంకారము)

"విసవిస నడ్చిపై వెస నీవు చన వేల్పు లసమానశక్తిచే నసదృశాఁడవొ
వసతేనొ యనుచు మానసమునఁ దలఁచి, సురస యనుదాని ద్విగుణమాత్ర
ననయుయగతిఁ బంపఁ గనకసరాశైన వనముఁ జొరబడిట వాసఁగు పంక్తి
వెసఁగు మార్జారనేత్ర సనాదమును మొగంబు నదంబవృత్తి నాకసముభంగిఁ
బ్రసరికాష్ఠ్యంబు గాఁ జేయఁ బ్రసభముగ, విరిసనామొనరించితొగ, నీసనతిఁ గూర్చి
కసవుప్రోఁగున నొకపఱక సరిఁగాగ"

ఇతఁడలంకారములమీఁదిదృష్టితోఁ బునరుక్తులనుగూడఁ బాటించినవాఁడుకాఁడు. ఇతని గడుసుకవిత్వములో నక్కడక్కడఁ దక్రాన్న భుక్తిసమయమున నుపదంశకణములంబోని కొన్ని జాతీయములుసహితము కమ్మగా పడినవి :—

చీమచిటుకుమను, దూదిపింజెలవలె, చెక్కచెక్కలుగాఁచు, గింపకొంగలగమి, పడమఁత్రిప్పకి, ఒక్కబడిగా, మార్మోదఁద్రేయు, గుడుగుడుఁప్రాణము, చిడిముడిపాటు, గుండెచెక్కలుగా, నిండమైచు, గాటంపుకోదవలి, గులగులఁపైపోవు, మిడుతమిడుతు కనుంగొని, మెత్తగాగూటించు, పిడిగ్రుద్దులు, తొంగితొంగిచూచు, మోఁచేతిపోట్లు, కల విలపడు, దొంతరపెట్టు, తెఱపితేక, గుదిగాఁగూర్చి, పిండిపిండిచేయు, ఇల్లిల్లుచొచ్చు, ముక్కుపైకెక్కఁద్రేలు, గోటమీటు, హెచ్చుపెరుగు, మిద్దెటుంగరము, చెవుడెత్తు, కటాకీలు, పెడచెంప, చెడుగుడుగా, దడబిడగా, కొలకుప్ప, కొండగాలి, చిమ్మచిగ్రోవి, ముక్కుదూలాలు, పిక్క బెమరు, పలుగాకి, కత్తులబోను, ఇసుమంత, డీకొను.

ఈశతకము ధ్వన్యనుకరణములకుఁ బుట్టి :—

చంగుచంగున దాఁటు,—చివాలున ఊఱుకు,—గొలగొలజాఱు, గుభగుభగూలు, జలజల రాలు, గిరగిరఁ దిరుగు, గడగడ వడఁకు, చిటచిట రవము, ఘుమ్ముఘుమ్మని విసరు, ధణంధణనినదము, పటపట గొఱుకు, పెటపెట విఱుచు, బొటబొటఁగ్రమ్మ, సొటసొటఁ గాఱుఁ, పుటుకుపుటుకున పెటులు, రివ్వురివ్వుమని త్రిప్పు, కరాలుకరాలుమని, కంఠము త్రెంచు, రింగురింగుమను, కఱకఱనఱు, చిఱుకుచిఱుకున చిమ్ము, పెళపెళమ్రోఁగు, దడదడబడు, విసవిసచను, ఘణంఘణ నినదము, గిఱ్ఱుగిఱ్ఱునఁ ద్రిప్పు, గఱ్ఱున త్రేన్చు, గుటుకు గుటుకున మ్రింగు, ఘూటఘూటనిస్వనము, గొరగొరఁ దాఁకు, ఖణింగుఖణింగున గదనడంచు.

"వాయుపుత్రశతకము" సరస్వతి కలంకారభూతమయిన శతకములలో నొకటి. ఈశతక పద్యము లిదివఱకే ఆ యా సందర్భముల ననుసరించి చాల యుదాహరించితిని. ఇఁక మచ్చుపద్యములని మరల తెలుపవలసిన యవసరము లేదనుకొందును.

——◆◆——

పోలిపెద్ది వేంకటరాయకవి

క్రీ॥ శ॥ 1800—1875

పోలిపెద్ది వేంకటరాయకవి (1) వేణుగోపాలశతకము (2) లావణ్యా శతకము లేకాక, తిట్లదండకమునుగూడ చెప్పినాఁడు. ఇతఁడు వేణుగోపాలశతక మెవరిప్రోత్సాహమును లేకయే, స్వబుద్ధిచేతనే వ్రాసినాఁడని తోఁచుచున్నది. పైఁగా నితఁడు తిట్లదండకములోఁ దాను వేణుగోపాల భక్తుఁడని చెప్పుకొనినాఁడు. ఆభాగముమాత్రము :—

"వేదవేదాంత తత్త్వజ్ఞుఁడన్, వైదిక శ్రేష్ఠుఁడన్, సజ్జన స్తవ్యుఁడన్, సాధుసాంగత్య మున్నల్లువాఁడన్, సదాచార శీలుండ, శ్రీ వేణుగోపాల సద్భక్తుఁడన్, పోలిపెద్దాన్వయాబ్ధీందుతుల్యుండ, శ్రీ వేంకనార్యుండ, నాస్థాన విద్వాంసుఁడన్, సత్కవీంద్రుండ, శ్రీకారువేటీ పురాధీశు, శ్రీమన్మహామండలేత్యాది వాక్యాళి సంశోభితున్, రాజరాజేశ్వరున్, మాకరాడ్వంశ సంజాతు, శ్రీ వేంకటప్పెరుమాళ్ల రాజాశ్రితుండన్, సదారాజ సన్మానితుండన్"—

దీనినిబట్టి కవి సదాచారముగలవైదిక శ్రేష్ఠుఁడనియుఁ గార్వేటి నగరరాజేంద్రుఁడయిన మాకరాడ్వంశస్థుఁడగు శ్రీ వేంకట పెరుమాళ్ల రాజాస్థాన విద్వత్కవీశ్వరుఁడనియు స్పష్టమగుచున్నది.

కార్వేటినగరములో నెలకొన్న వేణుగోపాలస్వామి యీకవికి కులదైవమగుటచేత నప్పటి సంస్థానములోని యక్రమములనేకాక, సంఘములోఁ గనిపించు దురాచారములను దీవ్రముగా విమర్శించుచు నాదేవునిపేరనే మకుటరచన చేసినాఁడు. ఆతరువాతనే యితనికి రాజాస్థానములోఁ బ్రవేశము దొరకినట్లు, తెలియుచున్నది. అప్పటి ప్రభువైన శ్రీకుమార వేంకటపెరుమాళ్రాజులుంగారియొద్ద మంత్రిగా నుండిన వ్యక్తి తన్ను ముందుగా చూడనిదే, యెవరుగాని ప్రభుదర్శనము చేయరాదనే యహంభావము గలవాఁడఁట! ఆవ్యక్తిపేరు కవి చెప్పలేదు. కాని యతని యవలక్షణములనుగుఱించిమాత్రము వేణుగోపాలశతకములో నీవిధముగ వర్ణించినాఁడు :—

"పీనుఁగ గందపుమోము, పిల్లిమీసంబులు, కట్టెశరీరంబు, కాకినలుపు,
అర్చుకన్నులు, వెన్నునంటినయుదరంబు, నురుఁగు చారలముంపు నోటికంపు,

> చెయిచెయ్యి దిగరాచి చెక్కిళ్లు యద్దుట, దపదలు సొట్టి, పాదములుమిట్టి,
> ఒరుకీవిడాచి మేలోర్వలేకేడ్చుట, దౌర్భాగ్యగుణములు తేట నిగాన,
> ఇట్టి యవలక్షణపుమంత్రి నేర్పరించ, నోరిల కపకీర్తిఁ దెచ్చు నామర్జనుండు"

తన కపకీర్తిదాయకమైన యీ వేణుగోపాలశతకమునుగూర్చి రామమంత్రి విని సన్నిహితులయిన పండితులసలహాల ననుసరించి, వేంకటరాయకవికిఁ బ్రభువర్యుని 'జేటి' చేయించినాఁడని తెలియుచున్నది. ఈకవీంద్రుని విద్వత్ప్రతిభకు, మెచ్చుకొని, రాజుగారితనిని 'లావణ్యశతక'మను శృంగారవిషయికమయిన కృతిని నిర్మించుమనినట్లు కవియే తనలావణ్యశతకములోని మొదటి సీసపద్యములోఁ దెలుపుకొనినాఁడు.

> "శ్రీమదఖండలక్ష్మీప్రసన్నుఁడు మాకరాట్కులాంభోధి కైరవహితుండు,
> సరసుఁడౌ వేంకట పెరుమాళ్ల రాజేంద్రుఁ డొకసారి కొలువుకూర్చుండి, నన్నుఁ
> గని పోలిపెద్ది వేంకటరాయ సుకవీంద్ర ! రమ్మని ప్రేమమీఱంగఁ బురుష
> విరహంబు, శ్రీ హరిస్మరణ శృంగారంబుగను, జమత్కృతి శతకంబొనర్పు
> మనిన, శారద నేకదంతుని భజించి నేరచించెదఁ బద్యముల్ నేర్చినటుల
> నీదుకృపశేక కృతిసేయ నేరికయిన వశమె శ్రీరామరామ ! లావణ్యసీమ !"

ఇతనికిఁ బ్రభువు "నవరసాలంకారశృంగారవాణీవిలాసపుర" మను 'జేచరు' గ్రామమును వంశపారంపర్యముగా ననుభవించుకొనుహక్కుతో శ్రోత్రియముగా ధారాదత్తము చేసినాఁడు. ఇది చిఱుతని తాలూకాలో నున్నది. జమీందారీలెక్కలలో (ఆకాలములో) పై పేరుతోడనే యాగ్రామము సూచింపఁబడుచుండునది. కొంతకాలమున కది భటవృత్తిమాన్యముక్రింద వారి 'రికార్డు'లలో 'దాఖలు' కాఁజొచ్చినది. ఇప్పటికిని, ఆశ్రోత్రియమును కవిగారి మునిమనుమఁడు (అతని పేరుకూడ వేంకటరాయఁడే) 60 యేండ్లపడిలో నున్నవాఁడనుభవించుచున్నాఁడు.

కవికాశ్రయమిచ్చిన యీ కుమార వేంకటపెరుమాళ్ళరాజులుంగారు క్రీ॥ శ॥ 1884 (తారణ) సంవత్సరములోఁ జనిపోయినట్లు "పద్మావతీపరిణయ"మను సంస్కృతకావ్యములో నున్నది. ఆపక్షమున నీ వేంకటపెరుమాళ్ళరాజులుంగారు పందొమ్మిదవశతాబ్దపు ప్రథమపాదములోఁ బుట్టి క్రీ॥ శ॥ 1860 ప్రాంతములోఁ బట్టాభిషిక్తులయి యాతరువాత క్రీ॥ శ॥ 1884 వఱకు రాజ్యము పరిపాలించిరనుట సహేతుకము.

దీనికి మఱియొక యాధారముకూడ లేకపోలేదు. పై వేంకటపెరుమాళ్ళరాజులుంగారి తమ్ములయిన తిరుమలరాజులుంగారికి గరుడాద్రి

సుబ్రహ్మణ్యావిద్వత్కవి తనచే రచింపఁబడిన "శత్రుఘ్నవిజయ" మను కృతినంకితము చేసినాఁడు. ఆగ్రంథము శా. శ. 1786 (ప్రభవ) అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1864 సం॥ రం॥ పూర్తియయినట్లుగా గ్రంథాంతములో నున్నది. ఆసమయములో శ్రీకుమార వేంకట పెరుమాళ్రాజులుంగారే రాజ్యపాలకులు. ఆతరువాత 20 ఏండ్లు ప్రభువులుగానుండి ముందు పేరాలో సూచించినట్లు క్రీ॥ శ॥ 1884 లో మరణించిరను నిర్ణయము సత్యదూరముకాదు.

పై కాలనిర్ణయము ననుసరించి మనకవియు, నతనిపోషక ప్రభువునకు ఏవో కొన్నియేండ్ల తేడాతో, సమకాలికుఁడై యుండినాఁడనుటలో సందేహము లేదు. ఈసమకాలికత్వమును వారితరువాతి వంశపరంపర దృఢపఱచుచున్నది. శ్రీకుమార వేంకట పెరుమాళ్రాజులుంగారికి బ్రహ్మ (బొమ్మ)రాజు, కావేరిరాజు, సింగరిరాజను మువ్వురు పుత్రులు. బ్రహ్మరాజుపుత్రుఁడు తిరుమలరాజు. అతనికిఁ గుమార వేంకట పెరుమాళ్రాజు, కుమారస్వామి రాజు ననువారు పుత్రులు. వీరిరువురికిని సంతానము లేదు. అందు మొదటివారు (కుమార వేంకట పెరుమాళ్రాజు) 25 సంవత్సరముల (దాదాపు) క్రిందట పట్టాభిషేకము చేసికొని నేఁటికి 6—7 సంవత్సరములకు పూర్వము గతించిరి. రెండవవారయిన కుమారస్వామిరాజా బహదరువారు 1951 సం॥ న, వయోజనవోటింగు ఎన్నికలలోఁ బ్రజా పార్టిపక్షమున మదరాసు శాసనసభ కెన్నుకొనఁబడి 1952 సం॥రం నవంబరుమాసములో స్వర్గస్థులయిరి.

చెప్పవచ్చిన దేమనఁగా, మొదటి కుమార వేంకట పెరుమాళ్రాజులుంగారికి రెండవకుమార వేంకట పెరుమాళ్రాజులుంగారు మూఁడవతరమువారు. వేణుగోపాల లావణ్యాశతకములకర్త యయిన వేంకటరాయునికి రెండవ (సజీవుఁడైన) వేంకటరాయఁడు మూఁడవతరమువాఁడు. కావున ప్రభువుయొక్క కవియొక్క వయస్సులలో నంతగా తేడా యుండదు.

ఈ పోలిపెద్ది వేంకటరాయకవి కవితాప్రౌఢిమ యసామాన్యమైనది. ఇతని శతకసీసపద్యముల గమకమే యొక క్రొంగ్రొత్త నాజూకుతనము సంతరించుకొనినది. నన్నయాది ప్రాచీనుల కావ్యములకుఁ బెద్దనాదిమధ్యకవుల ప్రబంధములకు నెంతభేదము కనిపించుచున్నదో యంత తేడా యితని సీసపద్యములకుఁ దక్కినశతకకవుల సీసపద్యముల కగపడును. జాను తెనుఁగు పలుకుబడులు, జాతీయములు మొదలైనవి,

ఈతనిసొమ్ములు. అప్రయత్నముగా నట్టివి ఇతనిపద్యములలో సందర్భా నుసారముగావచ్చి కూర్చుండును. అట్టి కవితకుఁ బ్రభువు ముగ్ధుఁడై నాఁడనిన నబ్బుర మేమున్నది ?

ఇతఁడు కుకవిదూషణ చేయుచు, తెలుఁగుజాతీయకవిత్వస్వరూ పమును నిర్ణయించు సందర్భములోనిది ఈక్రిందిపద్యము :—

"పాకంబునకుఁదగు ఫణితిఁ గానక, కిరీటము వెట్టినట్లు నీమములు లేక,
తెనుఁగు పోయెడుజాడ తెలియఁజాలక, పెక్కు శృంగారకీతులు చేతఁ గాక,
గ్రామ్యదేశ్యమ్ముల క్రమము లెఱుంగక, జాతీయములుగూర్చ సరణిరాక,
పెలుచుమాటల దొంతిపేర్చుచు, సాధారణములౌ యతిప్రయోగములు లేక.
ఒకరికయితను గని హేళనోక్తులాడు కుకవిశుంఠలమూతిపైఁ గొట్టునటుల
నేనొనర్చెదఁ బద్యముల్ నీదుకరుణ" (లావణ్య శతకము)

తెనుఁగుపోయెడు జాడ తెలియవలెనఁట ! గ్రామ్యదేశ్యమ్ముల క్రమము లెఱుఁగవలెనఁట ! జాతీయములు గూర్చవలెనఁట ! పెలుచు మాటల (చెత్తపదములేమో) దొంతి పేర్చరాదఁట! ఇవి యితని కవిత్వ నియమములు. తానీనియమములను బాటించుచునే తన రెండుశతకము లను వ్రాసినాఁడని వానిని చదువువారికి స్పష్టమగును.

ఇతనికవిత్వములో భావగోపనమనునది యెక్కడను లేదు. ఏనీతి నైనను, బూతునైనను, చెప్పవలసివచ్చినప్పుడు 'ఖరాఖండి'గా, కచ్చి తముగా సూటిగా చెప్పువాఁడు. ఈవిషయములో నితఁడు "నీతులు బూతులు లోకఖ్యాతులురా" యనిన కవిచౌడప్ప కన్నయే యగును. జుగుప్స, రోఁత, యను వస్తువు లితని కేకోశముననులేవు.

ఇతని మొదటికృతియైన వేణుగోపాలశతకమునకు "మదరిపువి ఘాల, మునిజనహృదయలోల, వేణుగోపాల, భక్తసంత్రాణశీల"— యనునది మకుటము. ఇందులో 100 కి తక్కువగనే పద్యములున్నవి. ప్రాచీనపు వ్రాఁతప్రతులలో నెందులోనను 85 పద్యములకు మించిలేవు. 1900 సం॥రంలో రంగవిలాసముద్రాక్షరశాలలో నచ్చయిన ప్రతిలో 83 పద్యములుమాత్రమే కలవు. మఱియొక ముద్రితప్రతిలో (చాలప్రాఁ తదియేకాని, ముందు వెనుక పుటలు లేనందున ఎప్పటిదో తెలియదు) 84 పద్యములున్నవి. ఇప్పటి ముద్రితప్రతులలో 90 పద్యములకు మించి యున్నవి (కాని 100 కి లోపు). వీనిలోను ఇటువంటి తక్కిన 'బజారు' ప్రతు

లలోను, కాపులింగేశాదిశతకముల సరుకు కొంతవఱకుఁ గలసియున్నది.

నాయొద్దనున్న వేణుగోపాలశతక ప్రతులేడింటిలోను మిక్కిలి ప్రాచీనమైనది. క్రీ॥ శ॥ 1880 లో ముద్రింపఁబడినది. అర్వాచీనమైనది క్రీ॥ శ॥ 1949 లో అచ్చువేయఁబడినది. మొదటిదానిలో 83 పద్యము లున్నవి. రెండవదానిలో 96 పద్యములున్నవి. మిగిలినప్రతులలో 80–90 పద్యములకు నడుమ పలుసంఖ్యలుగా నున్నవి. పైఁగా క్రీ॥ శ॥ 1883 ప్రతికి 1949 ప్రతికి పాఠభేదములు పరిశీలించుటలో నా రెండుప్రతులకును తేడా హస్తిమశకాంతరముగాఁ గనిపించుచున్నది. మూలకవిభావము లను బరిష్కర్త లంతుపట్టుటకు వీలులేనివిధముగాఁ బాదములకుఁ బాద ములే పూర్తిగా మార్చిరి. అట్లు చేయుటవలన, బూర్తిగ కవిభావములనే చాలచోట్ల ధ్వంసీకరించిరి.

పరిష్కర్తలైనవారు ప్రభుత్వము నిషేధించునను భయముచేత మూలగ్రంథములోని జుగుప్సాంశములను దొలఁగించి, యాతుకందని, పోఁకకుఁబొందని, తమ భావములను జొప్పించి, గ్రంథకర్తల యభిప్రా యములను హత్యచేయుటకంటె నాచోట్లలోఁ జుక్కలు పెట్టి విడిచివే యుట మేలు. లేదా, యాగ్రంథపుటూసే యెత్తక యుండుట యంత కంటె నుత్తమము. మన సారస్వతములో మహాకావ్యములన్నిటికి నీయరి ష్టము—కాదు—అంటుజాడ్యము పూర్తిగా వ్యాపించి, పరిపాటిగా జరుగుచుండుట నరికట్టకున్న భాషామహాదేవికి, నామె నారాధించిన పూర్వవిద్వత్కవులకు నెంతయో ద్రోహము చేసినవార మగుదుము. ఉదాహరణముగాఁ గూచిమంచి జగ్గకవి చంద్రరేఖావిలాపమును దీసి కొనినఁ జాలును. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారపు వ్రాఁతప్రతికిని ముద్రితప్రతికిని పోలికయే లేదు. ఈవిషయమయి, యిదివఱకే మన పెద్దలు శ్రీగిడుగు వేంకటరామమూర్తిపంతులువారివంటి మహావిద్వాంసు లనేకులు నెత్తిని నోరుపెట్టుకొని ఘోషించినారు. కాని కాలపరిస్థితులను బట్టి, యట్టివారి ప్రయత్నము లేటికెదురీఁతగను గేవలమరణ్యరోదనము గను బరిణమించినది. ఇఁక నిప్పటి భాషాభ్యుదయకాము లీవిషయమున నొక యాందోళనము—మహావిప్లవము లేవఁదీయుట యెంతయైన నవ సరము. దీనినిగూర్చి యీసందర్భమునఁ జెప్పుట యప్రస్తుతము. ప్రకృ తమను సరామః!

వేణుగోపాలశతకములోని పద్యములు పెక్కువిషయములకు సంబంధించినవి. అందులో ముఖ్యముగా నాకాలములోని రాజులను, ప్రభువులను, మంత్రులను, అధికారులను, వారిచర్యలను తీవ్రముగా నిరసించుచు చెప్పిన పద్యములు, సామాన్యనీతుల నుటంకించు పద్యములు నెక్కువగాఁ గనిపించుచున్నవి.

ఈమహాకవి లోకవృత్తములను స్వానుభవముచేతఁ జక్కఁగా గ్రహించిన గొప్పలౌక్యుఁడు. అద్భుతమేధాసంపన్నుఁడు. సీసపద్యములు నడపుటలో నీకవిధోరణి తక్కిన సీసశతకకారుల కలవడలేదనిన, నతిశయోక్తి యనిపించుకొనదు. అడిదము సూరకవి రవంత యితనితో మొగ్గుచూపునేమో ? కాని గాటయిన శబ్దములు సూటిగా నెదుటివారి మనస్సులలో నాటుకొనునట్లు చేయుటలో నితఁ డతనికంటె ఘనుఁడు. అఖండుఁడు. ఇతనికి భావదాస్య శబ్దదాస్యము లేకోశమున లేవు. రసోచితాలంకారములతో శబ్దము లనర్గళముగ దొర్లుకొని పోవుచుండును. ఇంతటి యుద్దండకవీంద్రుఁ డేదైన కావ్యము రచింపకపోవుట తెలుఁగు వారి దురదృష్టము. అయిన నాంధ్రభాషారమ కీతని వేణుగోపాలలావణ్యశతకద్వయము రెండుపేటల ముత్యాలహారము. అందులోని పదకమీతని తిట్లదండకము.

ఇతఁడు కవులనిగ్రహానుగ్రహాదిక సామర్థ్యములను వారియౌన్నత్యమునుగూర్చి :—

"కలకొద్దిలోఁ వరములుదెల్పి మన్నించి యిచ్చినవాని దీవించవలయు
సిరిచేతమత్తుఁడై పరువెఱుంగని లోభి దేబెను పెల్లునఁ దిట్టవలయుఁ
దిట్టిన నప్పుడే తెలిసి ఖేదమునొంది యింద్రుఁడైనను బిచ్చమెత్తవలయు
దీవించెనా, చాలదీర్ఘాయువును బొంది బీదైన నందలం బెక్కవలయు,
నట్టియాతఁడుసుకవి, లేనట్టియతని కవియనఁగనేల ? కవిమాలకాకిగాఁడె ?" ||మద||

అని వ్రాయుటవలనఁ దాను తనప్రత్యర్థియైన కోపూరిరామయ్యయను రాజకీయోద్యోగిపైఁ జెప్పిన 'తిట్లదండకము' మూలమున నతని మరణమునకు కారకుఁడయియుండు ననుట ఋజువగుచున్నది. *

* ఇతఁడు పైజెప్పిన శతకద్వయమేకాక 'తిట్లదండక' మను చిన్నకృతికూడ నితఁడు చేసెను. అందు వచ్చినతిట్టు మరలరాదు. అద్భుతమయిన ధారాధోరణి. ఇట్టి దండకమునకుఁ గారణమయిన యితివృత్తము నించుక తెలిసికొందము.

కార్వేటినగరమున ఆకాలమున రాచనగరున నిత్యావసరవస్తుభాండారాధ్యక్షుఁడుగ (ఉగ్రాణాధికారిగ) కోపూరిరామయ్యయను నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డుండెడివాఁడు.

ఇతఁడు రాజాస్థానమును బ్రవేశింపఁగనే ప్రభువు మంత్రులు తప్పఁ దక్కినవారందఱు లేచి గౌరవించువారఁట! ఒకదినమున నితఁడు సభకుఁ బోఁగా రాజుగారమితముగా నభిమానించు నొకానొక వేశ్యకాంత లేవలేదఁట! అపుడు రుద్రుఁడై కవి యిట్లు చెప్పినాఁడఁట!

"ఆస్థానమందు విద్వాంసులఁగని లేచి, మ్రొక్కఁబూనని వారమోహినులను,
దలఁగొఱిగించి, మెత్తనిసున్నమునుబూసి, బొగ్గుగందంబున బొట్టమర్చి,
చెప్పులమెడఁగట్టి, చింపిచేఁటలఁగొట్టి, గాడిదపైఁ బెట్టి, కాలమెట్టి
తెటుకున గ్రామప్రదక్షిణంబొనరించి నిల్చినచోట పేణ్ణీళ్లుచల్లి
విప్రదూషకులను వారివెంటనిచ్చి సాగనంపించవలయును శమనుపురికి" ॥మద॥

ఆకాలపు రాజుల ప్రవర్తనలను వారినాశ్రయించిన వారి నడవడులను వివరించుచు, రాజు లెట్లుండవలయునో బోధించినాఁడు. ఈక్రింది పద్యములు రాజులకు సంబంధించినవి :—

1. "కొంగెసిగల్, తలగుడ్డలు, పాగోళ్లు, చలువవస్త్రములు, బొజ్జలు, కటార్లు,
కాసికోకలు గంపెడేసిజన్నిదములు జాళువా జలతారు డాలువార్లు,
సన్నంపు తిరుచూర్ణపున్నిటునామాలు, జొల్లువిడెమ్ములు వల్లెవాట్లు,
దాడీలు వెదుగాకుతరహా సొగసుకోర్లు అంతకంతకు 'గార్లటంచుఁ' బేర్లు
సమరమునఁ జొచ్చి ఒొమ్ముగాయములకోర్చి శత్రువులఁజంప నేరని క్షత్రియులకు
ఏల? కాల్పనె? యీ వట్టియెమ్మెలెల్ల"

ఆతని నివాసమందిర మగ్రహారమున మన కవియింటికిఁ బ్రక్కదే. ఒకానొకనాఁడు రామయ్యయింటిదొడ్డిలోని కూరపాదులలోని మొలకలను వేంకటరాయకవి బఱ్ఱె మేసిపోయినది. అదిచూచిన రామయ్యభార్య, కామాక్షమ్మ క్రోధావేశమునఁ గవిగారియింటికిఁబోయి వారితోఁ దగవులాడెను. అప్పుడు కవి ఆమెంగని "అమ్మా, ఏదో తెలివిలేనిగొడ్డు చేసినపనికి ఇంత యల్లరెందులకు? దానిని స్వేచ్ఛగా మేఁతకు విడిచినతప్పు మాదే. నీతోఁటకూరమొలకలక్రయము వలసిన నిత్తును. పొరపాటును క్షమించుము" అని బతిమాలెను. కాని యీర్ష్యావశురాలయిన కామాక్షమ్మకు ఆమాటలు రుచింపమిచేఁ జీటికిమాటికి సాకునపోకున కవిని అతని కుటుంబమును దిట్టుచునేయుండెను. ఆ శ్లోకసంవత్సరము గడచెను.

ఒకనాఁడు ప్రాతఃకాలమున మనకవి యెటకోపోయివచ్చుచు అమ్మలక్కలతో నింటివాకిటనిలిచి బిగ్గఱగాఁ దన్నుదూషించు కామాక్షమ్మనుజూచి క్రోధము పట్టజాలకయు, రాజోద్యోగిభార్య కావునఁ దటాలున నేమియుఁ జేయజాలకయు విసవిస ప్రభువుచెంతకేఁగి "రాజేంద్రా, కోవూరి రామయ్యభార్య స్వల్పదోషమును బురస్కరించికొని మమ్మెల్ల నొక్కయేడాదిగా నాడిపోసికొనుచున్నది. దీనికి బ్రతీకారమేలేదా?" అని జరిగినవిషయమంతయు బూసగ్రుచ్చినట్లు నివేదించి "క్షత్రియ ప్రభువులైన తామొక్కక్షణముగూడ నిట్టియవినయ మోర్వరు. అప్పుడే తల దీయించియుందురు. బ్రాహ్మణుఁడను గనుక నోర్వఁదగినంతకాల మోర్చితి. ఇఁక నోర్వఁజాలను. క్షాత్రమునఁ బ్రతీ

(ఇతని పోషకప్రభువులగు కార్వేటినగరాధీశులు సూర్యవంశ క్షత్రియులు. కాన క్షత్రియప్రభువులనే యిందుఁ బేర్కొనినాఁడు).

2. “పరదళంబులఁ గాంచి భయముచే నుఱికిన రాజు గాఁ డతఁడు గోరాజు గాని”

3 “పానంబు, జూదంబు, పరసతిపైబాళి, ధనకాంక్ష, మోహంబు, తగనియాస అనుదినంబును వేఁట, యధికనిద్దురఁ గొంట, పేదఱికంబును, పిఱికితనము, అతిక్రౌర్యమును, మందగతి హెచ్చు, కోపము, అమితవాచాలత, అన్నృతములును, ఖండితం బాడుట, గర్వంబు, ప్రజ్ఞలు, విడువని వైరంబు, విప్రనింద, ఆప్తజనములదూఱుట, నసుగతిండి, మానవేంద్రులపదవికి హానులివ్వి”

కారము చేయింతురా? కాదేని బ్రాహ్మ్యమున నేనే చేయుదునా?” అనఁగానే యేలిక కవిం జూచి ‘యేమి చేయుమందు’ రనెను. కవియుఁ ‘మీరైనఁ దలఁదీయింతురు. కాని అది బ్రాహ్మణస్త్రీహత్య యగుటచే మనకిరువురకు నరకము తప్పదు. కానఁ దలగొఱిగింపుఁడు. చాలును’ అని మనవి చేసికొనఁ బ్రభునకుఁ బచ్చి వెలగకాయఁ గుత్తుక నడఁచికొన్నట్లయి, కొంతసేపేమియుఁ బలుకకుండి, తుదకు “మేమట్టి కార్యమునకుఁ బూనుకొనుట భావ్యమా? లోక మేమనుకొనును? ఇక్కార్యము అపకీర్తికారకము గదా! శాంతింపుడు” అని ప్రాధేయపడెను. “అగుచో నేనే ఆమె తల గొఱిగించెదను. అంతవఱకు నాకు శాంతికలుగదు ప్రభూ! మన్నింపుఁడు” అనెను. అయినను రామయ్యను విచారించి మందలింతమను నూహతో రాజేంద్రుఁ డాతనికొఱకు హర్కారును బంపెను.

ఏలినయానతి ననుసరించి సత్వరముగ రామయ్య అతని సన్నిధానమునకు వచ్చుచుండ, అల్లంత దూరముననే ఆతనిం గాంచి దండతాడిభుజంగమువలె వేంకటరాయకవి మండిపడి “ఛీఛీ, ఒరే పాతకా, ఘాతకా, ప్రేత” అని యారంభించి “కోవ్వూరి రామా, అయో రామ, రామా!” యని దండకము ముగించెను. దానిని బఠించుచున్నంతసేపు నృపాలుఁ డాకవివంక గ్రుడ్లప్పగించి చూచుచుండి నిట్టూర్పుపుచ్చి లేచి యంతిపురిం బ్రవేశించెను. కవీంద్రుఁడును రోషభారము తగ్గిపోవ శాంతించి యింటిదారినిబట్టెను. దురదృష్టవంతుఁడగు కోవ్వూరి రామయ్య ప్రభునియెదుట దనకు జరిగిన పరాభవమునకు ఖేదమొందుచుఁ, దలవాంచి పరాకుతో నింటిని జొచ్చునపుడు ద్వారబంధము గాటముగ శిరమునకుఁ దగిలి గొప్ప గాయమయి, పడుకఁబట్టి వేదనాదోదూయమానుఁడై కొలఁదిదినములలో మగణించెను. కవికోరికయు సిద్ధించెను.

ఈచరిత్ర ముప్పదియైదేండ్లనాఁడు మాయూర (కార్వేటినగరమున) నాకు వేదాధ్యాపకగురువులుగ వెలసిన శ్రీతిప్పావఝుల అనంతయ్యగారు చెప్పఁగా వింటిని. వారి కప్పటివయస్సు డెబ్బది దాఁటినది చరిత్రకాలమున వారు చాలఁ జిన్నవారఁట.

“తిట్లదండకము”నకయి నేనిరువది యేండ్లుగఁ బ్రయత్నింప నిప్పటికి దొరకినది. పుత్తూరు బోర్డు ఊన్నతపాఠశాలా ప్రధానాంధ్రపండితులగు విద్వాన్ శ్రీ టి. శ్రీనివాసరావుగారు సంగ్రహమగు పైచరిత్రతోఁ గూడ తిట్లదండకము సంపాదించి పంపినందులకు వారికెంతయు గృతజ్ఞుడను.

శ్రీ వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ,
(త్రిలిఙ్గ 27 ఏప్రిలు 1953).

4. ఘనము వల్పంబు నెఱుఁగక కలియుగమున నవని నడుతురు మూర్ఖులైనట్టివారలు"
5. క్ష్మాతలేంద్రులసేవకష్టంబు, వార లిత్తురని గర్వమునఁ నిక్క యెగురరాదు"
6. "మద్యపాయులతోడ మచ్చికకారాదు, బడవాల గొప్పగాఁ బట్టరాదు,
శాత్రవునింట భోజనము సేయఁగరాదు, సన్న్యాసులను గేలిసలుపరాదు,
దేవభూసురవృత్తి తెరువునఁ బోరాదు, పరులాండ్రఁగని యాసపడఁగరాదు,
కంకోష్ఠునకు నధికారమీయఁగరాదు, చెలఁగి లోభిని చెంతఁజేర్వరాదు,
లంచగాండ్రను దగవులకుంచరాదు, మాతృపితరులయెడ భక్తి మఱువరాదు"
7. "రాజులమంచు బొజ్జలు నివిరినఁగాదు, అనిమొనలో నఱుకాడవలయు"
8. "ఏకచక్రముగ భూమేలినరాజైన కడ కేడుజేనెల కాటికేను"

రాజోద్యోగులనుగూర్చి నిర్దాక్షిణ్యముగ ఖండించుటలో నీతఁడందెవేసినచేయి. వారి యవినీతులను నిరసించుచు నితఁడు చెప్పిన యొక్కొక్కపద్యము నక్షరలక్షల విలువ కలవి. మంత్రులు దివానులు, బక్షీలు, ముసద్దీలు, శిరస్తాలు, రాయసములు, తుదకు గ్రామాధికారులు కూడ నితని చేతిగంటముపోటు తప్పించుకొనలేకపోయిరి.

మంత్రికుండవలసిన లక్షణములనుగూర్చి యీక్రింది పద్యములో కవి యుద్ఘాటించిన విధము చూడుఁడు :—

"కనుముక్కుతీరు, చక్కని కాంతిపొందిన శుభలక్షణంబును, సూక్ష్మబుద్ధి,
ఘనత, వివేకవిక్రమము, బాంధవ్యవిమర్శ, విలాసంబు, మానుషంబు,
సరసవాచాలత, సాహసం, బొక వేళ విద్యావిచక్షణ, విప్రపూజ,
వితరణ, మేలుభూపతియందు భయభక్తి, నీతియు, సర్వంబు నేర్చునోర్పు,
స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానసంపన్నత, గాంభీర్యము, పరోపకారచింత,
ఇట్టిమంత్రిని జేర్చుకొన్నట్టిదొరకు కీర్తి, సౌఖ్యము, సకలదిగ్విజయము, సిరి
గలిగియుండును దోషముల్దొలఁగి చనును"

(ఇదిపంచపాదిసీసము : ఎత్తుగీతమును పంచపాదియే).

ఇతడు దుర్మంత్రులను తెగతిట్టినాడు :—

1. "విద్యాధికుల రాజు వివరించినిలిపెనా?, ఇందరేమిటికంచుఁ గుందుచుండు
మోయీను కుగ్రాణముఁజెప్పఁ గొట్లగింజలకు బరాతముల్ సరవివ్రాయు,
తిండికిఁ జేటుగాఁ బండితులేల, తెప్పున సెలవిమ్మని పోరుచుండు,
బారిసాల్వాలుదెచ్చి బహుమతులిమ్మన్న చలువకరీదు వస్త్రములనిచ్చు,
నిట్టి యపకీర్తిమంత్రిని బెట్టఁదగదు మంచిమాటల సాగనంపించవలయు"
2. "మంత్రులమని బొంకుమాటలాడినఁగాదు ఇప్పింపనేర్చి తామీయవలయు"
3. "యాచకులఁజూచి, తలద్రేవలవైచి, పెద్ద సున్నజుట్టుఁగదా ముండగన్నకొడుకు"
4. "రాజసభలఁ బరోపకారములు దెలుప శ్రేష్ఠులకుఁగాక దుష్టులు చెప్పఁగలరె"

5. "పలువ మంత్రైన దొరలకు పరువుతేదు"
6. "ధర్మవిదులైన రాజసంస్థానములను జేరు నొక్కొక్క చీవాట్లమారికుంర"
7. "మానాభిమానముల్ మాని ప్రవర్తించు మంకుగులాములు మంత్రులైరి"
8. "పలువతో సరసంబు ప్రాణహానియొనర్చు దుష్టుఁడు మంత్రైన దొరను జెఱచు"
9. తనకుగతిలేక ఒకరిచ్చుతఱిని, వారిమతులఁ జెఱచెడికందకుఁ గతువులేల?"

రాజాస్థానమున నున్న యుద్యోగులలోఁ బ్రభువునొద్ద మిక్కిలి చనవుగల యొకానొక యధికారి తనకుఁ గీడుసేయ, నీకపిశ్వేరుఁ డతని పుట్టుపూర్వోత్తరములన్నియు నేకరువు పెట్టుచు దూషించిన విధము గమనింపఁదగినది :—

"పంచాంగములుమోసి, బడవాతనముజేసి, పల్లెకూటముజెప్పి, పసులఁగాచి
హీనవృత్తిని బిచ్చమెత్తి, గోడలుదాఁటి, ముద్దకూళ్లకుఁబోయి మొత్తులఁబడి,
విస్తళ్లుగుట్టి, కోవెలనంబివాకిటఁ గసవూడ్చి, లంజెలకాళ్లుపిసికి.
కన్నతొత్తుల తమ్మకళ్లెత్తి, గతిచెడి, ఆలుబిడ్డలఁ బరులంటఁజేసి
నట్టిదేబెకు సిరిగల్గెనేని, వాఁడు కవివరులదూఱు, బంధువర్గములగేరు,
పరునిపనిమీఱు, నొకరిని జెఱుపఁగోరు"

ప్రభుని సన్నిధానవర్తులైన దుష్టాధికారులను వారిసంకుచిత బుద్ధుల నెట్లు వర్ణించినాఁడో చూడుఁడు :—

"అవనీశ్వరుఁడు మందుఁడైన, నర్థులకీయ వద్దని, వద్ది దివాను చెప్పు,
మునిషీ యొకఁడు చెప్పు, బకిషీ యొకఁడు చెప్పు, తరువాత నామజుందారుచెప్పు,
తలఁద్రిప్పుచును శిరస్తా చెప్పు, వెంటనే కేలు మొగిడ్చి వకీలుచెప్పు,
దేశపాండ్యా తాను తినవలెననిచెప్పు, ముసరద్ది చెవిలోన మొనసిచెప్పు,
యశముఁగోరిన దొరకొడుకైనవాఁడు, ఇన్నిచెప్పులు గడద్రోసి యియ్యవలయు"

రాయసములు పిండములుతిను వాయసములఁట ! (రాయసములకు రూపాంతరము వ్రాయసములు. ఈ రాయసములనఁబడువారు పూర్వము ప్రభువుసన్నిధానములో నెప్పుడు నుండువారు. సామ్రాజ్య వ్యవహారములలోఁ బ్రభువులు జారీచేయు ఫర్మానాలు, హుకుములు ఎప్పటికప్పుడు వీరే వ్రాయువారు. ఆంతరంగిక కార్యదర్శులు. అనఁగా నిప్పటి యున్నతోద్యోగులదగ్గఱ నుండు (Private Secretaries) వంటివారు.) అట్టివారినిగూర్చి కూడ వేంకటరాయకవీంద్రుఁడు విడువలేదు. రాయసముల వేషములనుగూర్చి యతఁడు చిత్రించిన విధ మెంతసహజముగా నున్నదో చూడుఁడు :—

"వంకరపాగాలు, వంపుముచ్చెలజోళ్లు, చెవిసందుకలములు, చేరుమాళ్లు
మీఁగాళ్లపై పింజలూఁగెడు ధోవతుల్, బిగితరంబైన పార్షి మొహర్లు,

చేఁపలవంటి ప్రస్తీనిమీసముల్, కలందాన్పెట్టె లంగవస్త్రములచుంగు,
ాగచుగా దొరవద్ద తగినట్టు కూర్చుండి, అంకులాంద్రకు సిఫారసులు చేసి,
కవిభటుల కార్యములకు విఘ్నములు చేయు రాయసా ల్పిండములుదిను వాయసాలు॥"

కార్వేటినగర ప్రభువుల రాచఱికపుదుస్తులలో "వంకర పాగాలు" ఈనాఁటికిని ముఖ్యములయినవి. విజయదశమి దర్బా రలంకరించు రాజ బంధువులకందఱికి నీపాగ గౌరవచిహ్నము.

ఈకవి "కాఁపువానికి గ్రామాధికారమైన దేవభూసురవృత్తులు తీయఁగోరు" అన్నాఁడు. కాని యాంధ్రదేశమున ననేకగ్రామములలో నానువాయితిగా గ్రామాధికారము కాఁపులదిగనే కనిపించుచున్నది. ఈ విషయము చరిత్రలుకూడ ఋజువుపఱచుచున్నవి.

లోభులను చాలనీచముగను, నలక్ష్యముగను నితఁడు నిందించిన పద్యములలో హాస్యరసము తొణికిస లాడుచున్నది.

"తల్లిఱంకున పుండ్లు తాఁకివచ్చినయట్లు, మూలనిక్షేపంబు మునిఁగినట్లు,
కూతురి ముడుపెల్ల కొల్లబోయినయట్లు, కాణాచిపల్లెలు కాలినట్లు,
తనయాలి గడసెల్ల దండుగకయినట్లు, తండ్రితద్దినమేమొ తప్పినట్లు,
చెల్లెపైబడి దొంగ చేసిపోయినయట్లు, కొడుకు నప్పాడె తలగొట్టినట్లు,
దిగులు పడిచూచి, మూర్ఛిల్లి, తెప్పిఱిల్లి కవులకీయఁగ వద్దని కన్నుమీటు"

"ఐయసు దీఱినకాంత వక్షోజములభంగి, సంగమంబైన శి—బు కరణి,
గర్భిణియగు వారకాంత యుండెడి తీరు, పాండురోగి ముఖంబుభంగి, ముసలి
యెద్దు ముడ్డినిపేడ ఎళ్ళొచ్చుకైవడి, ఈనఁబోయినగాడ్దెయోని కరణి
అగ్గిదాఁకినవాని యండాల పోలిక మగఁడు పోయిన లేమపగిది, లుబ్ధ
యాచకులఁజూచి తలవ్రేలవేసి పెద్ద సున్నజుట్టుఁగదా, ముండగన్నకొడుకు"

అత్యంతజుగుప్సాకరములగు పదములనైన జంకుగొంకులు లేక ప్రయోగించి యెల్లరకును తేటతెల్లమగునట్లు నీతులను బోధించుట యితని ముఖ్యలక్ష్యముగాఁ దోఁచుచున్నది. ఈక్రిందివి యందుఁ గొన్ని.

1. "తొడపల్చనగు నింతి నడిగండి బలుపెద్ద"
2. "చినిగిన దొండి బల్చెణుకుల కళుకునా, వెస నూత్నబాలిక వెఱచుఁగాక"
3. "వ్యాసాదులగు మానివర్యులు తపసెల్ల పోగొట్టుకొన్నది—కు కేను,
   జలజాతభవ శివాదులుగూడ భ్రమయుట దుర్గంధమగు నుచ్చ దొండికేను;"
4. "స్ఖలితశి—ము వికాసంబులు కడుగొప్ప"
5. "సుంకర్లకును, వర్ణసంకర్ల, కొకసారి ముడ్డిచూపెడి తొత్తుముండలకును,"
6. "భట్టరాచార్యుల—ట్టలు కాఁగానె పాసఁగ శ్రీ చూర్ణపు బుఱ్ఱలోనె?
   అల రాచకూఁతు స్మరాలయంబైనను పూజకు దాసాని పుష్పమానె?

అల్లయేత్వేశ్వరోపాధ్యాయు శ్రీ—బు రాచూరి పెద్దఫిరంగియాసె ?
అలతాళ్లపాక చిన్నన్న శప్పముత్తైన తంబురవంచెను తంతులౌనె ?
హుంకరించిన యెటువంటి మంకునైన తిట్టవలయును కవులకు దిట్టమిదియె"

ఇట్టిప్రయోగముల కొకయంతుపొంతు, హద్దుపద్దు కనఁబడదు. మెఱికలవంటి యద్భుతములగు నీతులుగూడఁ బొంకముగఁ బాలకులకు హృదయంగమములుగ రచించిన శతకకవులలో నగ్రతాంబూలమున కీమహాకవి సర్వవిధముల నర్హుఁడు.

పరవధూకాంక్షను సకారణముగా నిరసించునది యీక్రింది పద్యము :—

"పరకాంతపై నాసపడెడి మానవులకు నగుబాటు, మనమునఁ దగని దిగులు,
నగడు, విరుద్ధంబు, నాచారహీనత, చేసొమ్ముపోవుట, సిగ్గుచెడుట,
అపకీర్తి, బంధుజనాళి దూషించుట, నీతియుఁ దొలఁగుట, నిద్రసెడుట,
పరలోకహాని, లంపటనొంది మూల్గుట, పరువుదప్పుట, దేహబలము చెడుట,
తనయాలిచేతి పోటునఁ గృశించుట, దాని వరుఁడు గన్గొనిన జీవంబుఁ గొనుట,
ముజ్జగములేలు నా విరాణ్మూర్తికైన కాని దుర్వృత్తి తగదెంత వానికైన"

అదృష్టవంతుఁడగు వాని కీక్రిందివన్నియు నమరిన నదియే భూతల స్వర్గమని కవి వివరించుచున్నాఁడు :—

"అగ్రజన్మము, తీరమందు వాసంబును, వితరణ గుణము, వివేక గరిమ,
సంగీత సాహిత్య సంపన్నతయు, మఱి రసయుత విబుధ సంరక్షణంబు,
అనుకూలయైన చక్కని భార్య, రాజసన్మానంబు ప్రఖ్యాతి, మానుషంబు,
సౌందర్య, మతిదృఢశక్తి, విలాసంబు, జ్ఞానంబు, నీపదధ్యాననిష్ఠ,
ఇన్ని విధముల నొప్పి, వర్తించు నరుఁడు, భూతల స్వర్గసుఖములు పొందుచుండు"

పైఁ జెప్పినట్లుకాక, దుఃఖభాగుఁడగు సంసారి కీక్రిందికారణములచే సన్న్యాసమే తగుననియు నాప్తులే తనకవమానము తెచ్చుచో మానవంతుఁడయినవాని కంతకంటె మించిన మార్గము లేదనియు, కవి యభిప్రాయము.

"అబ్బ మేలోర్చలేనట్టి వాఁడైనను, మోహంబు గలతల్లి మూఁగదైన,
ఆలు రాకాసైన, అల్లుఁడనాథైన, కూఁతురుపెను అంకుపోఁతుదైన,
కొడుకు తుండడుకైన, కోడలు దొంగైన, తనకు సాధ్యుఁడుగాని తమ్ముఁడైన.
గృహకృత్యములు పొరుగింద్ల వెంబడిపోయి, చెప్పి యేడ్చెడి చెడ్డచెల్లలైన,
నరుని ఖేదంబు వర్ణింపఁదరముకాదు, యంతటను సన్న్యసించుటయైనమేలు"

కలియుగమున ధర్మములు తాఱుమాఱయినవని యీకవి యే విధముగా వాపోవుచున్నాఁడో చూడుఁడు :—

"అక్షరం బెఱుఁగని యూకారపుష్టిచే వర్ణసంకరులు విద్వాంసులైరి,
బాజారి ఱంకుకు పంచాయతీచెప్పు పాతలంజలు వీరమాతలైరి,
గోమాత లఱువగ కోసివండుకతిను మాలమాదిగలు భూపాలులైరి,
మానాభిమానముల్ మాని ప్రవర్తించు నంకు గులాములు మంత్రులైరి,
ఆహాహా! కలియుగధర్మ మేమనగవచ్చు, ఇన్నిటికినోర్చి యూరకయుండఁదరమె"
"వేదశాస్త్రంబులు వినసొంపులేదాయె, సంగీతవిద్య బల్ చౌకనాయె
కవితారసజ్ఞత కలలోను లేదాయె, పారమార్థికబుద్ధి భస్మమాయె,
భూతలేంద్రులకు దుర్బుద్ధులే మెండాయె, నీచమహత్వంబె నెగడిపోయె,
వర్ణాశ్రమాచారవర్తనలేదాయె, హీనకులంబులు హెచ్చనాయె,
అవని నిఁకమీద నొక్కదుద్దంతి తళుకు యోనిగల లంజముండగా నుండవలయు"

ఇట్టియభిప్రాయమునే శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడుకూడ నీక్రింది చాటువులో వెల్లడించినాఁడు :—

"కవితల్ చెప్పిన, పాడనేర్చిన వృథా కష్టంబె; యీ భోగపుం
జవరాండ్రేకద భాగ్యశాలినులు పుంస్త్వంబేలపో, పోఁచకా ?
సవరంగా, సొగసిచ్చి, మేల్ యువతివేషంబిచ్చి పుట్టింతు వేని వరిష్ఠంబు"—అని.

ఈవిధముగాఁ బరిశీలించుటకు మొదలుపెట్టిన నిది యింతట నంతటఁ దెములు విషయముకాదు. కనుక దీని నింతటితో ముగించి యితని ప్రయోగవిశేషములనుగూర్చి కొంచెము పరిశీలించుట మంచిది :—

ఇతని శతకములోని యొక్కొక్కపద్యపాదము నొక్కొక్క సామెతయనుటలో నతిశయోక్తి లేదు. ఉపమానములు చదువుచుండిన నుపమేయములను జమవవలసిన యవసరము లేకుండనే వెంటనే పాఠకు లూహించుకొనునంత సన్నిహితత్వ మా రెండింటికి నుండుట యీతనికవిత్వములో నొకవిశిష్టత.

ఇందులో లాక్షణికవిరుద్ధప్రయోగములు పుంఖానుపుంఖములుగా నున్నవి. సహజకవులలో (చౌడప్ప వేమన మొదలైనవారిలో) కూడ నిది యొక్కటే పెద్దలోపము. అయిన నట్టివారిలో నది దోషముగాఁ బరిగణించుటకంటె నిరంకుశత్వముగా సమర్థించుట యుక్తమని నాయభిప్రాయము.

ఇఁక నితని శతకములో (వేణుగోపాలశతకము) దేశ్యములు, నన్యదేశ్యములు నగు శబ్దముల ప్రయోగములు గుదిగ్రుచ్చఁబడినట్లు (శతకము) కడవెడల నగపడుచున్నవి. జాతీయశబ్దములకు ఈతనిశతకములు రెండును పెన్నిధులు. ఈరాయలసీమకవికిఁ దెలిసినన్ని జాతీయ

ములు, మన తెలుఁగునాఁట నడిగడ్డపయిన జీవించిన యేకవికిని దెలిసి యుండవని చెప్పుట సాహసముకాదు. నేటికి నట్టిజాతీయకవులకు రాయల సీమ జన్మభూమి. శ్రీ॥ గడియారమువా రట్టివారిలో నొకరనిన సమ్మతింపని యాంధ్రుఁడుండఁడు.

ఈ వేంకటరాయకవి చేసిన జాతీయప్రయోగములు కొన్నింటి నిట సూచించుట యుక్తము :—

లొట్టెడు (కల్లు), గుడిసెవేటి (జార) తుందుడుకు, బేగములు, కుట్టుపోఁగులు, అధికప్రసంగి, మూతినాకు, (ఇచ్చకాలాడు), రద్ది, చంక నెక్కు, చాందిని, అమీరుసాహెబు, అతిరసాలు, దివాను, మునిషీ. బక్షీ, మజుందారు, శిరస్తా, వకీలు, దేశపాండ్యా, మునరద్ది, అంకులాడి. మాచకమ్మ, తగవర్లు, నెత్తిగీత, గొడ్రాలిముండ, నడిగండి, పోచీలు, బగిసి (సిగ్గు), జరీకుచ్చులజీని, పంగటించు, అంబలి, తెడ్డు, బజారురచ్చ, లాహిరికసరు, కొండెసిగలు, పాకోళ్లు, కఠారులు, కాసికోకలుఁ, డాలు వార్లు, వల్లెవాట్లు, తరహా, ఎమ్మెలు, గడికరణము, గ్రామదండుగ, మడియరండ, చౌడోలు, దరిబేసి, మంకుగులాము, బొజారిఅంకు, పాత లంజ, పంచాయతి, ధగిడీ, కొణతంబు, నొష్ట, బదనిక, కూచిమతము, లంజ కొడుకు, ముచ్చెలు, బడవాతనము, పల్లెకూటము, ముదిలంజ, దిడ్డికంత, ముష్టికూళ్లు మొత్తులు, తమ్మకళ్లు, దేబె, వస్తాదుతనం, అసురతిండి, రాయసము, దీర్ఘనత్తి, వకాలతు, ఉగ్రాణకాఁడు, బుగ్గ (నీటియూఁట), చట్టు, చీవాట్లమారి, బహదరి, బడవా, దళవాయి, ధర్మచేట, పడిసేటి తొత్తు, పౌజులకమ్మెలు, తాటాకు దుద్దులు, కంఠోష్ఠుడు, లంచకాండ్రు, పలువ, అచ్చినవాఁడు, హంకరింపు, చల్లడము, చౌకట్లు, మీర్జాకుళాయి, బులాకు, బాజిబందు, వంకరపాగాలు, చేరుమాళ్లు, పింజెలు, పార్షి మొహర్లు కలందానుపెట్టె, సిపారసులు, సున్నచుట్టు, ఎంగిలియెగ్గు, పలుగాకులు, మేకమెడచన్నులు, బొందుమల్లెలు, బారాహజారి, పిసి నారి, మోయీను, బరాతము, ఏడుజేనెల కాటికి, ముడ్డిచూపు, బంగి బాయీలు, రంకులరాట్నము, ద్రాబ, తెగతినడము, పోఁతురాజు, కాటేరి, కొక్కురాళ్లు, గుత్తలంజ.

ఇట్టి జాతీయములన్నియు మనభాషాశాస్త్రవేత్తలు పరిశోధించి, ప్రత్యేకముగా నొక కోశము తయారుచేసి భాషాదేవి కొక భూష

ముగా సమర్పించుట యెంతైన నవసరము. అప్పుడుగాని మనసారస్వత మహత్త్వ మిట్టిదని, మనస్వతంత్రవాఙ్మయసంపద యింతటిదని గ్రహింపఁ జాలము. అట్టి సుదినమెన్నఁడో ?

ఇఁకఁ బ్రస్తుత మితనిచే వ్రాయఁబడిన మఱియొక శతకము లావణ్యాశతకమునుగూర్చి యించుక తెలిసికొందము. ఈశతకము తన ప్రభువైన శ్రీమాకరాజు వేంకటపెరుమాళ్ల రాజుగారి ప్రోత్సాహము చేత "పురుషవిరహంబు శ్రీహరిస్మరణశృంగారంబు"—గాఁ దాను రచించుచున్నానని కవి చెప్పుకొనినట్లు ఇదివఱకే తెలిపియున్నాను.

ఈలావణ్యాశతకములోని శృంగారము మార్దవముగను, సరసముగను, హృదయంగమముగను నడచినది. పచ్చిబూతులబుంగ కాదు. జుగుప్స కలిగించునదికాదు. మన ప్రబంధకర్తలలో చాలమంది సంభోగ వర్ణనలు మొదలైనవి వర్ణించుప్రసక్తి వచ్చినప్పటి కట్టివానికి దీర్ఘసంస్కృతజటిలసమాసముల 'బురఖా' తగిలించుచు వచ్చిరి. ఆంధ్రకవితాపితామహుని శృంగారపద్యము మచ్చునకు చూపెదను :—

"సహసా నఖంపచస్తన దత్తపరిరంభ మామూల పరిచుంబి తాధరోష్ఠ
మతిశయప్రేమ కల్పిత దంత సంబాధ మగణితగ్లాని శయ్యానిపాత
మతివేల మణితయా శ్లాఘగల్లచపేట మతిదీన వాక్యాంచి తాత్మవిరహ
మంకురత్పులక జాలకవిద్ధ సర్వాంగ మానందకృత హారవా సనాబ్జ
మాక్రమక్షీణ సుతివర్ణమానిమీలి తాక్షమాస్విన్నగండ మాయత్తచేష్ట
మా స్తిమిత భావణారవ మావధూటి ప్రథమసురతంబు గంధర్వపతిఁ గరంచె"

ఇతనిసమకాలికుఁడే యయిన ధూర్జటి యొకమెట్టు క్రిందికి దిగి, వర్ణించిన శృంగార మంతనిగూఢముకాదు :—

"మంచలమీఁదనెక్కి, కటిమండలిఁ జుట్టినపాఱుటాకు లిం
చించుక సంచలించి మరునిల్లు బయల్పడఁజేయఁ బిట్టలం
జెంచెత లార్చిప్రేయుఁడుర చిత్రముగా, నొడిపిళ్ల, బాహుమూ
లాంచితదీధితుల్ చెఱుతలైన చనుంగవమీఁదఁబర్వఁగన్॥"

ఇఁకఁ గుండ బ్రద్దలుకొట్టినట్లు, బాహాటముగా, శృంగారవిషయములను దేట తెనుఁగులోఁ జెప్పిన శేషము వేంకటకవీంద్రుని యీ క్రింది పద్యము చిత్తగింపుఁడు :—

"కన్నాతలాగించి కాంతుమోముగదించి, సారెసారెకు మోవి చప్పరించి,
రతి చాతురికి మెచ్చి, రమణుఁ గౌఁగిటఁగ్రుచ్చి, మోహాన నూఱాఱు ముద్దులిచ్చి,
తనియక యెదురెక్కి దయసేయుమని మ్రొక్కి గుదికాళ్ల వెన్నునఁగూర్చి నొక్కి

మదను శాస్త్రమెఱింగి, మనసు కొంకుఁగొఱంగి, కాయంబు లొక్కటిగాఁగ మెలఁగి,
అరిది సూదంటు శిలవలె హత్తిహత్తి, గొనబుఁ బేపియ చందానఁ బెనఁగి పెనఁగి,
కౌముదిని జంద్రశిలవలెఁ గరఁగి కరఁగి, సమరతుల నేలె, నాబాల సరసలీల"—

కవిచౌడప్ప సరేసరి. రసాభాస శృంగారమున కతఁడు పెట్టినది భిక్షు! దొంగదాపటికములు—చాటుమాటు లతని కేకోశమునను లేవు. గ్రామ్యశృంగార మెంతసొగసుగ వర్ణించినాఁడో గమనించుఁడు.

"అడియేఁ 'దాస'నటంచును జడియక మడి జాఱఁదీసి సాతనివనితన్
గుడివెనుక నంబిచేసెను 'గడసాధన' కుందవరపు కవిచౌడప్పా"

ఇందులోని నాజూకేమనఁగా—నసభ్యశబ్దములు వాడకుండ నసభ్యశృంగారము నుటంకించుట. ఇది కొంచెము గడుసరితనమే. ఈచమత్కారము, చాకచక్యము, అందఱికిని రాదు. పచ్చిబూతైనను నెబ్బెఱికము కనఁబడదు. పైఁగా 'నంబుల' యవినీతికి మంచికొరడాదెబ్బ. కనుక నే యతనికవిత్వములో, బూతనుకొనిన దానిలో నే, నీతియు నుండును. ఆమాట నతఁడే చెప్పినాఁడు, "నీతులు బూతులు లోకఖ్యాతులు"—అని. కావున నెంతశృంగారమైనను బ్రతికవియుఁ దనకృతిలోఁ దడవక విడువఁడు. కాని యా యా కవుల యభిరుచులనుబట్టి లేఁత ముదురు పాకములలో నది సాఁగుచుండును.

వేంకటరాయకవికృతమయిన యీలావణ్యశతకరచన పరిశీలించిన, శేషము వేంకటపతి పద్యములకు, చౌడప్పపద్యములకు మధ్యస్థమయిన ధోరణిలో నడచినదని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఇఁక నిట్టిశృంగారశతకములను రాజాశ్రితులైన కవులు తమ ప్రభువుల ప్రోత్సాహముచేత వ్రాయుపద్ధతి యాకాలమున నుండునట్లు కనఁబడుచున్నది కార్వేటినగరాస్థానకవియైన యీపోలిపెద్దివేంకటరాయఁడు లావణ్యశతకము వ్రాయఁగా, వేంకటగిరి సంస్థానాస్థానకవియైన గోపీనాథము వేంకటకవి "బ్రహ్మానందశతకము" వ్రాసినాఁడు. ఈ రెండు శతకములకు మకుటనిర్మాణముకూడ నొకక్రొత్తత్రోవను ద్రొక్కినది. "వశమె శ్రీరామరామ, లావణ్యసీమ యనునది లావణ్యశతకమకుటము. "అరసి చూడ బ్రహ్మానంద మదియు కాదె" యనునది బ్రహ్మానందశతకమకుటము. కాని 'లావణ్య'శబ్దము శృంగారరసపోషక సన్నిహిత సాధనమయినట్లు "బ్రహ్మానంద" శబ్దము కాఁజాలదు. పైఁగాఁ దత్త్వజిజ్ఞాసువులు చదువుటకుఁ బుస్తకము తెఱచిననేతప్ప యిది యిట్టివిషయమును

బోధించుననుసంగతి గ్రహింపలేరు. రామాయణమువంటి పవిత్రగ్రంథమును రచించిన వేంకటకవి, యీబూతుశతకమునకు బ్రహ్మానందశతకమని పేరుపెట్టుట యెంతవఱకు సమంజసమో కాని, పాఠకలోకమును మాత్రము వాత్స్యాయన కూచిమారాదుల శాస్త్రాంశములలోనికి 'బోల్తా' కొట్టించును. ఈయభిప్రాయము, అనఁగాఁ గేవలము కామకళాప్రపూర్ణతయే బ్రహ్మానందమను సిద్ధాంతమును పెద్దన్నగారు కూడ సమ్మతించిరి. "ఎందే నింద్రియముల్ సుఖంబు గను నాయింపే పరబ్రహ్మ మానందో బ్రహ్మ" మటన్న ప్రాఁజదువు నంతర్బుద్ధి నూహింపుమా"—అని.

బ్రహ్మానంద శతకముకంటె లావణ్యాశతకము పదలాలిత్యములోను నర్థగౌరవములోను భావప్రపుష్టిలోను జాతీయశబ్దజాలప్రయోగములోను, ధారాశుద్ధిలోను, శృంగారరసావిష్కరణసౌష్ఠవములోను నుత్కృష్టమైనది.

ఇందులోని యెత్తుగీతములు సాధారణముగా నంత్యప్రాసనియమముతో 'బారాహజారినలె' 'కదం' త్రొక్కుచు సీసపద్యమునకు నైజమయిన గాంభీర్యమును బ్రస్ఫుటము చేయుచుండును. ఈ క్రింద నట్టివానిని కొన్నిటిని సూచించుట యవసరము.

1. "మదిని దలపోఁసి, యితర రామలను రోసి, నేర్పు లెడఁజేసి, కంటికి నిదురఁ బాసి, మమత నినుడాసి, యుండక మరునిగాసి"
2. "వెలఁది! కడుసోలి, బ్రతిమాలి, వెతలచాలి, భావమటుతూలి, తమిఁ దేలి, పాలుమాలి యెడతెగనిబాళి, నీజోలికింతజాలి"
3. "ఎపుడు నేఁ గందు, నీయసు రెవరిఁ జెందు, నెటుల మతిఁ బొందు, నీతమి కేమిమందు, జాలి నెటులొందు, దెవతె నీసరిపసందు"
4. "తగని మరులాయె, మానసోద్భవునిమాయ గెలువరాదాయె, మనసేమొ నిలువదాయె, క్షణము యుగమాయె, నిపుడింత చలముసేయ"
5. "వింత నీచెంతలేని నివ్వెఱఁగు, కాంతి! వేసటొక్కింత, తమియింత వెగటు కొంత, యీదినము నంతకంత నీమీఁది చింత"
6. "బడలికను లేచి, నెమ్మోము పాఱఁజూచి, మది నొకటిదోఁచి, నవ్వియమ్మాటదాఁచి, చేతఁ జేయూచి పలుకు నీ చెలువమెన్న"
7. అనుచు నేనుందు, నేఁటికి నబ్బెసందు, కనికరము జెందు, మనసుకీ కపటమెందు కొఱకు, నీపొందు లేనిదే కొదవయెందు"

8. "విరహులదరంగఁ, దమ్ముల వేఁడ్క గ్రుంగఁ, గలువలు పొంగ, నింగి రిక్కలు చెలంగ, గ్రౌర్యము వెలుంగ మింటజక్కవల క్రుంగ"
9. "పాదములు ముట్టి, గండదీపంబు దట్టి, చేతఁ జెయివెట్టి, యాకున శిరముగొట్టి బాసచేసిన"—
10. "వలపుల మిటారి నిత్యము వచ్చుదారి చూచి వేసారి, మనమున సొంపుమీరి, మగువ నొకసారి, నెనయక మరుని బారి"—

ఇట్టి వింకను గలవు.

ఈశతకములో— దేశ్యములు, జాతీయములు, కుప్పలుతిప్పలుగా నున్నవి. అందులోఁ గొన్ని :—

తొడల కొక్కెసము, అత్తరురవ మెఱుఁగు, కడానిహారంగు, జలపూఁత, ముమ్మరించు, బిందీలు, పికిలిచెండ్లు, కుసుంబావన్నె, కసికాటు, సురటి, లంకెలు, అక్కళించు, డింకిసేయు, పికిలిపిట్టలు, కీల్గంటు, సరిగెకంగోరు, తాయి, జులాయింపు, జరీపాగా, తురాయి, విరులపంకా, ఊదారంగు, సికాకుళము సెల్లా, హవుసు, హొయలు, జమాయించు, సునాయించు, ఎలగోలు, ముత్యాలచేర్లు, ముప్పరిపట్టు పగ్గాలు, చేవకంబాలు, అద్దాలబారు, పరదాలచాటు, కటికెములు (దారిచూపు చోవుదారులు), పచ్చా కూదుబత్తీలు, పన్నీరు, గంబురు, గులాబి యత్తరు, అరగజాలు, క్రొత్తకైరావళ్లు, రసదాడి, కైలాగులు, గులాల్వన్నె, మొల్కపాంజేలు, జొత్తుపెట్టెలు, చెఱఁగుమాయు, తలుపు గుబ్బలు, బరిణెకప్పులు, పీణెకాయలు, పుట్టచెండ్లు, రసగుండ్లు, కారంజి, పచ్చాకుదిండు, తక్కెంబు, సవరణపఱచు, కందువమాటలు, లోడీలు, జెట్టీలు, మసకాడు, తీగెపన్నీరుపూవు, ఉడాయిపావడ, గరిడి, పచ్చిబోయ, వేరువిత్తు, బుగ్గపోటులు, జంటితేనె, మోజు, జల్తారుపేటు, గిల్కమట్టెలు, రవకసీదాగోటు, పచ్చిమరాటిమొగ్గ, దవనంపుమొలక, గోవజవాది బరణి, దర్పకుని బొక్కసము, లోకతరబడి, కన్నడదస్తురి, రతిహుమాపిట్ట, ఆకుమడుపులు, పేటులెత్తు, తాపితారయిక, కైజీతములవారు.

అన్యదేశ్యము లీకవి ప్రయోగించినన్ని మఱేకవియుఁ బ్రయోగించియుండఁడేమో! హైదరు టిప్పుసుల్తానుల కర్ణాటప్రభుత్వములోఁ దెలుఁగుసంస్థానము లన్నిటిలోను నిరాఘాటముగా నన్యదేశ్యాలు వ్యవహరించుచు వచ్చుటచేత, నవి మనభాషలో నొకభాగమయి, స్థిర

ముగా నిలిచిపోయినవి. ఈకవి యట్టిపదముల నందముగాఁ బద్యపాదము లలో సందర్భానుసారముగా చేర్చుటవలన నితని కవిత్వమున కొకవింత శోభ వచ్చినది. అట్టివానిని గొన్నిఁటి నీక్రింద చూపుదును.

"గజనిమ్మపండ్లు నే నజరు చేసెద"—"తీపైన బేషక్ మతాపతాఁ తుర్కికచ్చీ మాదువాను తేజీల పాగ" — "జుల్పతీపిల్ల"— "చిగురు భాండాకమ్మి"—"అస్సల్ కడానిబొమ్మ"—"నిద్రాహరాంత కారి"—"గరిగులేతాకు తేగా బాదుషా" — "సాముదస్తాదు"— కన్నడదస్తురి"—"సెబాసుమట్పదమా" — "పికమా బళారె"— "దస్తురుమాలు"—"ముస్తీబు"—"కింకణంబులు మొఱయ పంఖాలు పూని" "బిరుదు జట్టీ"—"లోడీలు"—"ఇంగిలీకపరఖు"—"జాఫల్ రసంబు"—"గుర్జాపూలు"—"గుల్జందు", "చొక్కపు జవాజి"— "జాఫరా అగరు"—"కచేరీ"—"నకలు"—"సరదార్లు"—"బల్లు పామతు"ను జెంది—"ఖూబైన బాసుజిలీబు తేజీ"—"హరోలుతయారికతారు"—"జల్తారుభారీపోషకు"—"బహుపరాకు"—"జాతి జంగాతి బనాతి కనాతి సరాతిలోదటను సూరవుతు" లందు—"మొఖమల్ ఖురాళ" మిమ్మగ "నఖాసీ" చుట్టు—"తగుట చీనీలు"—"నమరుష మేనా"—"కలశములు"—"కమాను" వాకిళ్లు—నీలంపు "మేకీలు" —"కొణిగె" తీరు—అద్దాలబారు "గుడారు"—"చదురు" సేయంగ —"హాయలు"—"భారీబురాన్సురీ" పాగ—చెంగావి "కుతినీత మాను" — "ఖుబువహవాజల్దుఘోడా"—"సఫేదా" రంగు — "మహలెక్కి దారిజూచి"—"బాకీ" చెల్లగ "నులఫా" లొసంగి— "పౌజు" లెల్లను "రాయబారులు" సేయ—"ఫాదుషా"—"తురాయి"—"భేషైన" రవల "సర్పేషు"—"జిగిబర్దవాని తెగా" వరపై —"మొఖమల్ గలీబా"—"తేజీపతాణి"—"కీనుఖాబు" పావడ— "జరీబుటా" వల్వ—"మహతాబి" చీర—"బస్తా"వన్నె,—'కుసుంబా కలాబతు', 'ముగాదు' — సొగసు, 'కల్మా'.

ఇట్టి యన్యదేశ్యములు శ్రీకృష్ణరాయలకాలముననే మనసారస్వతములో విశేషముగా చేరినవనుట క్రింది పద్యము లుదాహరణములు. (ఇవి యెవరిరచనమో తెలియదు).

"రాయగ్రామణి, కృష్ణరాయ భవదుగ్ర క్రూరఖడ్గాహిచే
గాయంబూడ్చి కళింగదేశనృపతుల్ — "కావగ్ష్యక్రపోషణే
మాయాభీక ముటూరులోటు కుహుటూ మాయాసటా జాహరే
మాయాగ్గేయమదే" —యటంచ్రుదు దివి రంభాజారునిం జోపనిౘ"

"సమరక్షోణిని కృష్ణరాయల భుజాశాతాసిచేఁబద్ధ, మ
ర్దమదోర్దండ పుళిందకోటి యవనవ్రాతంబు, సప్తాశ్వమా
ర్గమునంగాంచి— "సెబాసహో, హరిహరంగా ఖుబాబు ఘోడాకితే
తుముకీ బాయిల బాయిదేమలికి" యందుర్మింటికిం బోవుచుౘ"

తరువాతకూడ చాలమంది మధ్యకవు లీయన్య దేశ్యపద ప్రయోగములమీఁద మోజుపడిరి. ఆధునికులలో శ్రీకళాప్రపూర్ణులు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు :—

"బురసాపట్టు జరీబుటా పరికిణీము స్త్రైబుతో సాదరా,
బురఖా తోడ జవాహరీ పటలితో భూకాంతకూడెౘ మధుౘ"

శ్రీ తిరుపతి వేంకట కవులును :—

"దేఖోహుకు" మంచునిచ్చి—బంగారుజడ "బరాబరులు" చేయ
క్రుద్ధుఁడగు భీష్ముముందర "కోన్కిస్క"—

ఈవిధముగా శబ్దము లుపయోగించినారు. శ్రీజాషువాగారి కవిత్వములో నీలాటివి చాలఁ గలవు. ప్రకృతము మన మింగ్లీషుపదములు చాల వాడుచున్నాము. పక్కా సంస్కృతము, కల్తీలేని యచ్చ తెనుఁగు పదములు తప్పఁ దక్కినవి వాడరాదను దీక్షతో మడికట్టుకొని కూర్చుండు ఛాందసులను మినహాయించిన, భాషకుఁ దుష్టి, పుష్టి కూర్పవలయునను కవులు దేశకాలపాత్రల ననుసరించి, కవిత్వము సాగించిననే తప్ప, వారిగ్రంథములకు లోకములో 'చెలామణి' యుండదు. నన్నయనాఁటి సాహిత్యము అంతమాత్రముచేతఁ దుడిచిపెట్టుకొనిపోదు. ఆమాటకువచ్చిన "ఏను, ఏము, ఈవు, ఈరు, కోలె, బలె, ఆకె, ఈకె'' మొదలగుశబ్దములను, "అట్లుకానినాఁడు, అగుటంజేసి, భక్తిమైౘ" మొదలగు ప్రయోగముల నెందఱు చేయుచున్నారు? నన్నయభట్టు సీసపద్యనియమము నెందఱు పాటించుచున్నారు? భాషాభిజ్ఞులు, శబ్దసాధకులు నా యా కాలముల ననుసరించి, వాడుకలో నుండు జాతీయములను, విపరీతముగాఁ దమగ్రంథములలో నుపయోగించుచునే వచ్చిరి. అట్టివారిలో పాల్కురికి సోమనాథుఁడు, నన్నెబోడుఁడు, మున్నగు మహాకవులు

ముఖ్యులు. ఈ పోలిపెద్ది వేంకటరాయకవివంటి శతకకవులుకూడ చాల మంది యాదరకమునకుఁ జెందినవారే! అట్టివా రుపయోగించిన జాతీయ ములన్నింటిని పరిశోధించి, వాని యర్థనిర్ణయమును జేయుటకు శబ్ద శాస్త్రవేత్తలు పూనుకొనిన, తమిళమువలెనే మనభాషకూడ స్వతంత్ర ముగాఁ బ్రకాశింపఁగలదు. వాఙ్మయమును సంపద్వంతము కాఁగలదు.

ఇఁకఁ బ్రకృతము లావణ్యాశతకకారునికాలమున కాంధ్రపురంధ్రు లెట్టి యాభరణములు ధరించువారో యతఁడు సూచించిన కొన్ని నగలను బట్టి తెలియఁగలదు.

(1) పాపటచేర్లు, (2) బెందీలు, (3) బాజుబందులు, (4) రాకడి, (5) నెలవంకరతనంపు బిళ్లలు, (6) ఒడ్డాణము (గంటలు), (7) చెంప ఖల్లీలు, (8) చంద్రహారములు, (9) పోచీలు, (10) కంకణాలు, (11) సరలు, (12) పాటీలు, (13) గొలుసులు, (14) పావడంబులు, (15) చిఱుగజ్జెలు, (16) అందెలు, (17) మొల్క పాంజేలు, (18) వజ్రాల బేసరి, (19) బులాకీనత్తు, (20) చేకట్లు, (21) పైఁడి కుచ్చులు.

జాతీయాలు కొన్ని :—(1) నేరమా, పల్కుబంగారమా ?—(2) అతివ, దానిల్లు బంగారమైరి.—(3) పూమొగ్గతో బుగ్గపోటులు, (4) గ్రుక్కత్రిప్పదు దానిగొంతుకోయ, (5) కాపురాలు గుత్తసేయు, (6) పైమాటలోకలకు పలుకవచ్చు, (7) మిద్దెపై పరుగులు, (8) మీసాలపై తేనె, (9) ఏనుఁగుదిన్న వెలఁగ కాయలు,—(10) దూగమగు కొండనునుపు.

ఈలావణ్యాశతకమునందును, వేణుగోపాలశతకమందువలెనే లాక్ష ణిక విరుద్ధ ప్రయోగములు గలవు :—

సేనా (చాల), చెయ్యి, పట్టనియవె, తరబడైన, మోవంచు, (మోవి + అంచు), సరేను, పావురగతి, అనితే, పట్టితే, అయిందీ, తెలుసు, మూతువు, చేసుక, తెలుసుక, పోతే పోదాము,—ఇట్టివున్నను నందులో గొన్ని (ఛందోనియమములకు భంగము కలిగింపనివి) సవరిం చుటకు వీలుపడును.

ఈశతకములో సరిగ నూఱుపద్యములున్నవి. అన్నిటిలోను శృం గారరసము తొణికిసలాడుచున్నది. సాధారణముగా నిందలి పద్యము లలో వర్ణితలయిన నాయికలు ముగ్ధాప్రౌఢలు. కన్యావర్ణనముకూడ

నొకానొకచోట నున్నది ; పైఁగా నాయికలను (ఆ యా పరిస్థితులలో స్వభావసిద్ధముగా) ఉచితనేపథ్యములతో రసవంతముగాఁ బాఠకుల కన్నులకు కట్టునట్లు చిత్రించి నిలుపుటలో వేంకటరాయకవి మిక్కిలి చాకచక్యము కలవాఁడు.

కన్యావస్థలో నున్నదాని చేష్టలనుగూర్చి యీక్రిందిపద్య మెంత యద్భుతముగా నున్నదో గమనింపుఁడు :—

“తాళిగట్టని చిన్నతనమునఁ దనయీడు చేడియలనుగూడి యాడుచుండ,
నను జూచి ‘బావవచ్చె’ నటంచు, బాజుబందులక్రింద చెండ్లంగి దుముకులాడ,
పరుగున నాదు పైఁబడి, కౌఁగిలించిన, ఎనలేని కడువేడ్కనెత్తి, లేత
మొలక మెఱుంగుచన్నులు, నాభి, చెక్కులు, గళమును, పచ్చవిల్కానినగరు,
ముద్దుపెట్టుక నవ్వుచు, ముదిత, నీవు ‘ఎవరి పెండ్లాడెద?’ నటంచు నేను బలుక
‘నిన్నె’—యని మీసములు మీటు నీటుదలఁప వశమటే, రామరామ లావణ్యసీమ !||”

ఈక్రిందిది ముగ్ధావర్ణనము. తొలికేళి రాత్రి గడచినపిదప యుదయముననే చెలికత్తెలకు నాయికకు జరిగిన సంభాషణ మిందులోనున్నది.

“ఆదికేళికను మై యలసియుండినతీరు గని నేస్తమగు జోడుగరితలెల్ల
‘సతి, రేయి పతి సేయు రతి వింతలే?’ మన,—‘నేమందు ? నదియ నే నెఱుఁగఁ, బాన్పు
చేరఁబోవఁగను గుచ్చెలఁబట్టి తీసినవడి, నీవిముడియును వదలె ; నపుడు
సిగ్గుచేఁ బయ్యెద చెఱఁగు దివ్వెకుఁ దెఱచాటుసేయఁగ హారచయమునందుఁ
గలుగు రతనాలు దివ్వెలుగా వెలుంగ నతిభయంబునఁ గనులు మూసితిని, నవల
నేమి కనుగొన?’—నని పల్కు ప్రేమ దలఁప||”

ప్రౌఢా వర్ణనము :—

“సమబంధ మొనరించు సమయమందునఁ గరమ్ములు మధ్యమునకు లంకెలు దవిల్చి,
గుదికాళ్లు పిఱుఁదల నదిమి, వాతెఱల నొండొండఁ బల్మొనలతో నొరయఁ గొనుచు,
ఱెక్కలన్గూర్చి, కఱ్ఱెప్ప లల్లార్చుచుఁ గడుపక్కళించి వెన్కలకుఁ దిరిగి
తను చివుక్కనఁగ “బైకొనువిధం బిదిగాదు డింకసేయుదము లెండి”యని లేచి
“వెనుకఁ జిక్కితిరో—” యని వెన్నుజఱచి నొసట చెమ్మటఁ బయ్యెద నొత్తికొనుచు
నిలిచి ననుఁజూచి పలికిన నీటుదలఁప||”

అభిసారికా వర్ణనము :—(సంకేత స్థలమునకు నాయకునికిఁ గబురు పెట్టుట)—

“పసమించు నెమ్మేనఁ బసపాని, మెత్తని పాదంబులకు జొత్తు పట్టెలుంచి,
తళుక్కుచెక్కిళ్లఁ జేతుల మంచిగందమ్ము బూసి, కుంకుమ నడ్డఁబొట్టువెట్టి,
జాజిపువ్వుల మంచి జాఱు కొప్పమరించి, సొగసుకాటుక కనుసోగదీర్చి,
‘చెఱఁగుమాసె, నిఁకేమి సేతు’—నంచని భర్తతోఁ బొంకి, ననుఁ బ్రేమతో నుపవని

...కోలకకేc బవమటిగట్టి హస్నగున్నలకుc దోడితెమ్మని గుఱుతు చెప్పి,
...న్న సంసించునాcటి సౌఖ్యము దలంప॥"

ఖండితా వర్ణనము —

"పసుపుని గ్గైన దుప్పటితోడc, గాటుకమరకాను దుస్తి రుమాలుతోడc
చెక్కుటc గొనగోటి జీరలతోడ, నవ్వెలcదిచ్చు దొంతర విడెముతోడ,
చలిచ పల్కొనకాటు లారని మోవితో వెన్నున కీల్జడ వ్రేటుతోడ
రాగసైన నిద్దుర సొలపుతో, రతులకు బడలిన నెమ్మొగము బాగుతోడ
నే నితరకాంతc గూడిరాcగా నె, యున్న చిన్నె పరికించి మనమునc జిడిముడగుచు
నప్పుడు నిను నీవె దూరుకొన్నది తలంప"—

కోపనా వర్ణనము :—

"కోపమేటికి ? ముద్దుగుల్కు నెమ్మొగమెత్తి చూడవే నను బాల సుగుణశీల,
వలచివచ్చితి నంచు వంచనేమిటికి సన్మన్నించవే భామ మధురసీమ,
సుల్కు చేయక తేనెc జిల్కుc బ్రేమcగ నొక్క మాటాడవే యింతి, మదనుదంతి,
గబ్బిగుబ్బల బోమ్ముc గదియించి నాయెద నానవే యోచాన హంసయాన
యేలనే గోల ?, చలము నీకేల ? సైcపcజాల, నీ జాలమేల ? నజ జాలరతులc
దేల దయ నేలకున్న నీవేళc దాళ ?—

ఈశతకములోc జాలవఱకుc గవి ప్రౌఢలనే వర్ణించినాcడు. అందు చేత ఇందలి పద్యములు నాయికానాయకుల ప్రణయానుభూతికి నిదర్శనములైన యనేక శృంగారచేష్టలను బ్రదర్శించునవిగా నున్నవి.

1. ఉపరతి :—

"తమినికళలూర, నొసటc గ్రొంజెమట జాఱc, గదలవదలని యెదనెద నదిమి, కదిమి యుపరతి యొనర్చునాcటి నీ హోయలందలcతు" (ప్రౌఢ)

2. తొలిరతి :—

"నూతనకేళి నే నొనరింపc బూనినc జిడిముడి, లోజంకు, సిగ్గు, వెఱcగు
వేcగుట, వేసట, వెల్లవాటును, జాలి, మడిమవిదల్చు, పెందొడల పడcకు,
బొమముడి, కనుమూcత, మోవియార్చుట, అల్క, మైచెమర్చుట, తడంబడుట, సొలపు,
పలుమొన బిగియించు పటిమ, యథైర్యంబు, కసరు, తొందర, బాళి, కడలుకొనcగ ;
బొలcతి నన్నెంచనపుడు, నే బుజ్జగించc గొను నసియాడ, మన్మథకళలు వీడ,
రతి యొనర్చిన నాcటి నీ వితమునెన్న॥" (ముగ్ధ)

3. మార్నీటిరేయి రతి :—

"..............................గొలుసులు పావడంబులు చిఱుగజ్జెలు,
దెలు పదమ్ముల ఝళంఝళలు సేయ, వలరాయనింట జిల్జిలమంచుc గళc గుసుల
బాపువ్వు రసము కైవడిని గురియ, బోటి మార్నీటిరేయి నీతోటి నెనయు
నాcటి వేడుక లింక నేనాcటికైన కోటియిచ్చినc గల్గ దాపాటి దలcప॥"

4. వేసవినాటి రతి:—(ఈ భోగము రాజులకు ఆకాలములో సహజము.)

"కారంజిలో నీతకాయల వెూపాని తేలెకు పచ్చని తెప్పపల్క-
పై; గొంపురాకోళ్ళ పట్టెనుంచను దోమ తెఱచుట్టు, నివ్వేకంబాలబాకు
తొడిమ తీసిన రెక్క-విడు మల్లెపూ పాన్పు, పచ్చాకుదింప్లు, కోపైనలోడు,
దనరు కుంకుమపువ్వు, తక్కెంబు, కీలు బొమ్మలు వేయు పంఖాల చలువగాడ్పు
లెగయ వేసవి నెలఁ బవ్వళించియున్న వచ్చిచెయ్యానితే, ఎక్కవత్తు నుచుఁ
బలికి నాతోడఁ గలసిన వగలనెన్న"—

ఆ యా దేశ స్త్రీల కేశబంధనములు :—"కన్నడదస్తూరిగా సిగ వేసి"—యనుటలో, సిగముడి నాజూకుగా వేయుటలోఁ గర్ణాటాంగనలు ప్రసిద్ధికెక్కినవారని కవి యభిప్రాయము. అదేవిధముగాఁ బాండ్య దేశ స్త్రీలు గొజ్జంగిపూల రేకులతో జడలు సొంపుగా నల్లుకొనువారని, కళింగ కామినులు రకరకాల కీలుగంట్లు వేసికొందురని విదర్భ కాంతలు మెడల కానునట్లుగా నునుగొప్పులు సవరించుకొనువారని వర్ణించినాఁడు.

అయిన వర్ణనార్హములయిన విషయములు శృంగారవతులలో నెన్నియో యుండఁగా నా యా దేశ స్త్రీల కురులసౌభాగ్యమునుమాత్రమే (అంతగా) యీశతకములో ముచ్చటింపవలసిన యవసరమేమి? —అనఁగా "కురూపికైనను కురులంద"మను లోకోక్తి యున్నదికదా!

ఇటీవల మనరాష్ట్రములో "నందాలరాణి" నెన్నుకొను విషయమున "క్రొమ్ముడి" ప్రాధాన్యము వహించినది. "అజంతా" శిల్పచిత్రములలోని రమణులవలె కురుల "క్రొమ్ముడి" దిద్దుకొనినదఁట! అది నిర్ణాయకులదృష్టి నాకర్షించుటచేతనే యీవసతామతల్లి రాష్ట్రములోని తక్కినయందకత్తెల నందఱిని తలఁదన్నిన సౌందర్యవతిగా వారిచేత తీర్మానింపఁబడినది.

కేశసంపద ప్రాశస్త్యమును దెలుపుటకు దీని నింతవిపులముగా ముచ్చటింపవలసివచ్చినది.

ఇఁక నీకవికాలమునకు భోగులైనవారు ధరించు నంబరములను గుఱించి యక్కడక్కడ నీశతకములోఁ బ్రస్తావించుటవలన వానియాధిక్యత స్పష్టమగుచున్నది. చూడుఁడు :—

(1) అభ్యంగనస్నానమైన పిమ్మట—'సికాకుళము'—సెల్లా నొంటికొంగు గట్టి, (2) 'మైసూరుకుతినీ' తమాను వేసుక జరీపాగా తురాయి గన్పడఁగఁజుట్టి, (3) 'సీమపన్నీరు' పైఁజిలుకుచు హాయి

లుగా ఖాకీబురానుప్రకీపాగ చుట్టి, (4) 'నారాయణవనంబు చీరె' కుచ్చంచులు మీఁగాళ్లఁ గెలమిఁ గైలాగు లెసఁగ, (5) 'జల్తారు పేటు గంజము చీర' కుచ్చిళ్లు గిల్కుమట్టెలఁ దట్టి పల్కరింప, (6) "వాసించు 'గోవజవాది' బరణి"

దాదాపు శతాబ్దముక్రిందవఱకు మనదేశమునకు విదేశములకు వ్యాపారము (ఇప్పటివలె నిర్బంధములతోఁగాక) ధారాళముగా సాగుచుండునది. మనదేశములోఁ దయారగు శ్రీకాకుళము సెల్లాలకును, మైసూరు (కుతిని) పట్టుకు, జరీయంచులుగల గంజాముచీరలకు, నారాయణవనము కోకలకు మన తెలుఁగునాటిలోననేకాక, దేశవ్యాప్తమయిన ప్రఖ్యాతి యుండునట్లు కనిపించుచున్నది. కాని పాశ్చాత్యదేశముల నేత యంత్రముల పోటీకి నిలువలేక శ్రీకాకుళమురవసెల్లాలు, గంజాముచీరలు రూపుమాసినవి. కాని నారాయణవనముచీరెలకు—పంచెలకు నేఁటికిని ప్రసిద్ధికలదు. అక్కడి నేతవస్త్రములు, చాలచిక్కనగను, సున్నితముగ నుండును. ఇఁకఁ బట్టుపరిశ్రమకు నేఁడేకాక యానాఁడును మైసూరు పేరుగడించినది. ఇప్పుడు మైసూరుపట్టునే "బెంగుళూరు" పట్టు అనుచున్నాము.

సీమపన్నీరు :—ఈలావణ్యశతకకారుని కాలమునకు సీమపన్నీరపురూపమయిన సుగంధద్రవ్యము. మనదేశములో చిరకాలముగా "హిమాంబువు" లని యొకవిధమైన పన్నీరు తయారగునది. అది కేవలము గులాబిపూవుల సారముతోడనేకాక, యనేకరకముల సుగంధపుష్పరసములతో సమ్మిళితమై యుండునది. దానిలో నప్పటమయిన గులాబిపూవులతో సిద్ధపఱచు పన్నీటిలోనుండు మధురమార్దవ శీతలాది గుణాళిగాని, స్వచ్ఛసువాసనాపరిపుష్ట సౌఖ్యానందప్రదముగాని యుండదు. అందుచేతనే రాజభోగ్యమయిన పన్నీరు (Rose water) మనవారికాకాలమున సీమనుండి దిగుమతి యగునది.

ఈశతకములోఁ గొన్ని బంధాలను గూర్చిన ప్రసక్తిగూడ కవి సూచించినాఁడు :—

1. దండెంబులకు ఱొమ్ముతట్టి మ్రొగ్గఁగఁదోఁచు ధేనుకాబంధంబు పూనుకరణి.
2. బిరుదు జట్టీలతోఁ బెనఁగొనుతఱిఁ దోఁచు నురగబంధము సేయుచున్న పగిది.
3. గుబ్బచనుమొన లెదనాని గుఱుతులుంచ తరుణి చౌశీతిబంధపద్ధతు లెఱింగి రతులఁ దేలించు నీచమత్కృతిఁ దలంప॥

రతులలో విహంగమగతుల ననుసరించుట కామకళాబంధచతు
రతాసంపాదనకు నాందికాఁబోలు!

పికిలి పిట్టలరీతిఁ బెదవి కాటంబుచు గూర్చుం డెమఱొక్కని కొంతసేపు,
చిలుకలగతి ముద్దుపలుకు లొప్పుగను పైకొని హాయిగా రతి గొంతసేపు
కన్నెపావురముల గళమున మణితంబు పలికించి హాయిగాఁ గొంతసేపు,
కళలుప్పతిల్లఁ బ్రక్కలు గోటఁ జెనకుచుఁ గోకిలరవముచేఁ గొంతసేపు,
వింత గోర్వంకపోరులఁ గొంతసేపు, గువపుతో బ్రక్కమూర్పులఁ గొంతసేపు
క్రీడసల్పిన నాఁటి నీరీతినెన్న॥

నాయకుని మన్మథోన్మత్తునిగాఁ జేసి యశ్లీలములనుగూడ నతని నోటి గుండ పలికించి శివాలాడుటలో నీకవి వెనుకాడువాఁడు కాఁడు.

1. వలరాజు నగరిముంగలనైన నుంచవే జీతమొల్లని కొల్వు సేతుఁగాని.
2. అవుంచు మరునిల్లు నివిరిదేమన, నిటు లడుగవద్దని చిన్నియూఁపెట్టు.
3. కుసుమబాణుని నగరెల్లఁ గొల్లసేయ నెపుడు గల్గును, జాన, నీ హితముమాన.
4. వనిత నాతోడ నొకసారి నెనయఁగానె? దర్పకుని బొక్కసముకేమి తక్కువగునె?

కవిసార్వభౌముఁడు "ఏదేనొక్కమనోహరాంగకము" అనిన పద్యములో నేగుహ్యాంగమును వర్ణించినాఁడో దాని నీకవి వాచ్యముగా నుత్ప్రేక్షానుప్రాణితోపమలతో స్పష్టముగా వివరించినాఁడు.

"కమలారి కృష్ణపాడ్యమి రేయి రాఁగఁ దూర్పున, నాకసము పర్వుపోలికనఁగ.
నమర వసంతకాలమునందు వికసించు తీఁగ పన్నీరు పూదీప్తి యనఁగ,
శుకవాహునకు సేవకులు వేయు నుడాయి పావడచెంగావి భాతి యనఁగ,
మదనుని రాణి సీమంతవీథిని నంటి పగఁగాంచు సిందూరవర్ణమనఁగ
కుందనపుఁ బళ్లెమునఁ దోఁటకూరవిత్తు లెండ నెరపినఁ బై బిల్లలేడి పదము
నిడినగతిఁ దోఁచు నీమరు నిల్లు దలఁప॥"

ఇది లావణ్యశతకశృంగారవర్ణనాంశములకుఁ బరాకాష్ఠ.

ఈశతకములో ననుకరణములు కొన్ని కనఁబడుచున్నవి.

"అనాఘ్రాతంపుష్పం కిసలయమలూనం కరరుహైః" అను కవి కులగురుని శ్లోకమునకు క్రిందిపద్యము భావానుకరణము :—

"చిలుక ముక్కునఁ గాటుచెందని బింబంబు, పొగలేక నిల్చు కప్పురపుదివ్వె,
కోయిల నొక్కగా గొఱుకని చివురాకు, గాటంపు బచ్చి మరాటి మొగ్గ,
తుమ్మెద వ్రాలని కమ్మదామరపూవు, నవకమౌ మేల్దవనంపు మొలక
సానపై దీరిన జాతివజ్రపురవ వాసించు గోవజవాదిబరణి
వలపులమిటారి నిత్యము వచ్చుదారి, చూచి వేసారి, మనమున సొంపుమీఱి,
మగువ నొకసారి నెనయక మరునిబారి॥"

ప్రబంధకవుల వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి భావములు, తలతిక్క వర్ణనలు నీకవికి కూడ సహజముగా నలవడినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈశతకములోఁ గొన్ని పద్యములు పై యంశములను ఋజువు చేయుచున్నవి.

సాధారణముగా మధ్యకవులు వ్రాసిన ప్రబంధములు పెక్కింటిలో వ్యంగ్యభావస్ఫోరకముగా, నౌషధములను, మహర్షులను, పుణ్యక్షేత్రములు మొదలైనవానిని జవరాండ్ర (ముఖ్యముగా నాయికల) యంగ ప్రత్యంగములకు నుపమించుచు కేశాదిపాదాంతమువఱకు వర్ణించువారు. ఈశతకములోను నట్టివి యున్నవి.

కూచిమంచితిమ్మకవి రసికజనమనోభిరామములోనిది ఈక్రిందిపద్యము:

"కలకంఠి జఘనంబు కాంచికాస్థానంబు, మధురామృతస్థలి మగువమోవి,
అన్నులమిన్న పదాగ్రంబు కూర్మంబు, పడతుక జిల్గుసెన్నడుము మాయ,
నీలజీమూతంబు నెలఁత ధమ్మిల్లంబు, రాకేందుముఖి రోమరాజి కాశి,
నలినలోచన నిమ్ననాభి కేదారంబు, భామ చన్దోయి శ్రీపర్వతంబు,
గాఁగ నృపచంద్ర సుక్షేత్రగరిమ నెపుడు జెలగుచున్నది దాని భజింపగలుగు||"

ఇందులోని పుణ్యక్షేత్రములు ధ్వన్యర్థములు; నాయికావయవ రూపకములుగా గ్రహింపఁబడినవి.

ఇఁక లావణ్యశతకములో దీనిననుసరించి రాగములను రూపకములుగాఁ జేసికొని, కవి యబలాంగములను వర్ణించినపద్య మీక్రిందిది:—

"నీలాంబరౌర, పెన్నెరుల సౌరుదనంబు, వీనులు శ్రీరాగ విభవమేలు,
పాలఁతి నెమ్మొగము సంపూర్ణచంద్రిక మణితము పరీక్షింప ఘంటారవంబు;
సారంగి చూపుల చపలత వీక్షింప మెఱుపగు లేఁగౌను మేఘరంజి
చారు రోమావళి శంకరాభరణంబు, తీరైన కెమ్మోవి దీపకళిక,
ముగిత క్రౌంజిగిమేను మోహన, సద్గుణ లావణ్యగరిమ కల్యాణి, భళిర!
నడక మెల్లదనంబు పున్నాగ, దాని సురతమానందభైరవి, సొంపునాట||"

వేణుగోపాలశతకములో నితఁడు "పరవధూకాంక్ష"ను నిరసించి చెప్పినపద్యమును జూపితిని. యట్టిదే కొన్నిపదములమార్పుతో నిందున్నది. గమనించుఁడు:—

"స్త్రీలపై నతిబాళి జెందినపురుషుల కపకీర్తి, దీనత, నగడు, దిగులు,
పరువుతక్కువ, మోక్షపదవికి దొలఁగుట, నైష్ఠికహీనత, నవ్వుబాటు,
చుట్టపక్కంబులు సుళ్లగించుట, గాసి, విబుధాళి గన్న భవివ్యహాని,
మానంబువిడి యవమానంబు నొందుట, ధనము గోల్పోవుట, తనువు చెడుట
వసుధలోపల నెటువంటి వారికైన దగని వలపిటు కారాదు, తరుణి నీదు
కృపను గాంచక మన్మథ చపలమణఁపు||"

క్రిందిపద్యము పురుషులు స్త్రీలను నమ్మరాదని స్పష్టముగా బోధించును. చేడియల మంచితనము నమ్మరాదఁట !—

"మనసెఱుంగగరాదు మాట నిల్కడలేదు, దావివర్తన సహి, వలపు సున్న,
కనువిచ్చిచూడరు, చనవిచ్చి కూడరు, నేస్తంబు పూజ్యము, నెనరు నాస్తి,
మర్యాదలెంచరు, మన్ననగాంచరు గుణము చక్కనిదిల్ల, గుట్టుకల్ల,
కపటంబు మానరు, కడువేడ్కఁ బూనరు. సత్యమున్నను వట్టి, జాలి మట్టి,
సాహసము మెండు, మిక్కిలిచలము నిండు, అంగిట విసంబు, మునునాల్కయందుఁ
దీయఁదనముగదె, చేడియల మంచితనము"

ఈ విశ్వాసగుణమునుగూర్చి యింకను రెండుపద్యములున్నవి. ఇఁకఁ బురుషుల హితముకూడ నమ్మరాదని యీక్రిందిపద్యములో కవి తెలుపుచున్నాఁడు.

"నగవారిమాట బూరుగుపంటి తే, టద్దమునఁ గానఁబడు పైఁడిమూట, దూర
మగు కొండనున్ను, లేనఁగుదిన్న వెలఁగకాయలు, మబ్బులోఁ దళుక్కనెడి మెఱుపు
మిద్దెపైఁ బరుగులు, మీసాలపైఁ దేనె, పొగ ముల్లెగట్టినపొల్కి, తేట
నీటిలో జాబిల్లి నీడ, లేగిసియెండమావులు, రతివేళ మరులు—సకుల
వద్ద నున్నంతసేపె, యావలనుబోవ నెంతకతినంబు !, పురుషుల హితము నమ్మ
వచ్చునా, యని పల్కు నీవగఁ దలంతు"—

స్త్రీపురుషు లొకరినొకరు నమ్మరాదనుటలోఁ గవిహృదయ మేమో ? అట్లు నమ్మకున్న సంసారములు సుఖప్రదముగా సాగుట కవకాశములుండవనుట యనుభవసిద్ధము. ఈనమ్మక ముభయత్ర కుదిరిననే గార్హస్థ్యము స్వర్గతుల్యమగును. కాని పక్షమున చెప్పవలసిన దేమున్నది? ఇంతకు ఈనీతి, అవినీతికిఁ బొల్పడు విటీవిటులనుగూర్చి చెప్పఁబడినదైన నొకవిధముగా సమర్థనీయమగును.

ప్రబంధములలోని శృంగారమంతయు నీలావణ్యాశతకమునఁ గ్రోడీకరింపఁగలిగిన యీమహాకవి మేధావిశేషము స్తుతింపఁదగినది.

ఈకవి పోషకులైన మూకరాజవంశ్యులు తమ మొదటిముఖ్యనగరమైన నారాయణవనమును, కవికాలముననే విడిచిపెట్టి దానికి పదిమైళ్లదూరమునఁ గల కార్వేటినగరమును నూతనముగా నిర్మించుకొనినట్లు :—

"నవ్వుకొంచును కార్వేటినగరరాజ వీధి నెదురైన సిగ్గున వీఁపుగప్పి
త్రోవ తొలఁగిన నాఁటి నీభావ మెంతు"—అనుటవలన స్పష్టమగుచున్నది.

మల్లంపల్లి మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు

క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతము.

ఇతని యగస్త్యేశ్వర శతకము పరిషత్కార్యాలయమువారు తమ శతకసముచ్చయము ద్వితీయసంపుటములో ప్రచురించిరి. ఈశతకములో 105 శార్దూలమత్తేభవృత్తములున్నవి. "పెడనాభిధాన శివపూర్వస్వాద్యగస్త్యేశ్వరా!" అని మకుటము. సుకరముగా నోటపలుకుటకు నిలయిన శబ్దములతో మకుటనిర్మాణము చేయుట యుక్తము. ఇది కొంచెము క్లిష్టమనిపించును.

ఈకవి యారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడనియు, మల్లంపల్లివాసుఁడనియు.

"చిల్లీలాకృతి మల్లికార్జున ఇతి శ్రీ పండితారాధ్య హృ
త్ఫుల్లాంభోజ విహార, భూరివిల సత్పుష్పంధయ స్వామివై
మల్లంపల్లి వసించియున్న త్రిజగన్మాన్యుండవీవంద్రుం సం
పల్లీనా! పెడనాభిధాన శివపూర్వస్వాద్యగస్త్యేశ్వరా"—

అను పద్యమువలన నూహింపఁదగును. అంతకుమించి యితనిని గూర్చి తెలిసికొనుటకు ఈశతకమున నెట్టియాధారములును లేవు. పెడన యను గ్రామసమీపమందలి యీశివుఁడు (అగస్త్యేశ్వరుఁడు) పురాణ ప్రసిద్ధి నొందిన క్షేత్రపాలకుఁడని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇంకను గొన్ని యీ యగస్త్యేశ్వరునిగూర్చి కవులచేఁ జెప్పఁబడిన శతకములుకూడ నున్నవి. అందులో నిది యొకటి. ఒకటేమి? సంస్కృతపదజటిలమై తక్కినవానికంటె శైలిలో నొకరవంత కఠినపాకములోఁ బడిన యుత్కృష్ట శతకమనుటలో సందేహము లేదు.

కవి బహుశా ఒకటిన్నఱ శతాబ్దమున కీవలివాఁడు కాఁడనుటకు గ్రంథస్థశయ్యను ప్రమాణముగా నంగీకరింపవచ్చును. బ్రాహ్మణకవులు తెలుఁగున కవిత్వము చెప్పరాదనుకాలమున నన్నయభట్టు భారతమునకు మంగళాచరణమును రచించి, యాతరువాతనే భారతమును (రాజాజ్ఞచే) తెనిఁగించుటకుఁ బూనుకొనినాఁడు. ఆ వాడుక ననుసరించి వైదికుఁడైనవానికి తెనుఁగు కవిత్వము "నన్నుముట్టుకోకు నామాలకాకి" యయినది. అందుచేతనే తెలుఁగుకవులలో చాలమంది నియోగులగుటయుఁ దటస్థించినది. దాదాపు 1800వఱకు నీఛాందసము వైదికులకుఁ దొలఁగినదికాదు. అథవా యెవరైనఁ దెనుఁగున కవిత్వము చెప్పుట

కారంభించినఁ డెనుఁగున కవిత్వము చెప్పఁగలని యోగిమూఁకయంతయు నతనిమీఁదికి దండెత్తినది. అందుచేతనే కాఁబోలు నియోగికవీంద్రుల దెబ్బకు తట్టుకొనలేని యొకానొక వైదికకవి :—

“ఇలలో వైదికవిద్వత్తిలకంబుల కేమిదిక్కు తెలిపితివమ్మా
జిలిబిలి పలుకుల వెలఁదీ, పలు గాకి నకారగుళ్ళపాలైతిఁగదే”

అన్నాఁడట! ఈస్థితి, 1800 వఱకుండినది.

ప్రకృత మీయగస్త్యేశ్వరశతకకర్తకూడ నట్టి నైష్ఠికుఁడయిన వైదికారాధ్యుఁడు. ఆకారణమును బట్టి యీతని క్రీ॥ శ॥ 1800 ప్రాంతము (అటో—ఇటో) వాఁడుగా నుండునని యూహించుట సమంజసము.

ఇతని కవిత్వములో నుపమానములు సామెతలు మొదలగునవి చాల చక్కఁగ నుపయోగింపఁబడినవి. నూటికి తొంబదిపాళ్ళు గీర్వాణ శబ్దములు ప్రయోగింపఁబడినవి. కొన్నిపద్యములు మచ్చునకు గమనింపుఁడు :—

“ప్రమథాధ్యక్ష, మహోక్షసైంధవ, జగద్బంధో, దయాసింధ వేం
దుమణి స్ఫాటిక సన్నిభాంగరుచయే, తుభ్యంనమో, దేవదే
వ, మహాదేవ, దృఢప్రభావ, చిదచి ద్వ్యాపారమాంపాహి స
ర్వమనోవ్యత్”— (అంతయు సాంస్కృతికమే)

“రధరథ్యద్విరథాంగ సారథి ధనుర్బాణేషుధిజ్యాళి, యా
పృథివీవేద రవీందు వాక్పతి సురాద్రి శ్రీవధూనాథ వా
ర్నిధిభోగీంద్రులు గాఁ బురత్రితయము న్నిర్జించు నీచర్యలు
గ్రథురంబుల్” (సం. సమాసభూయిష్ఠము)

ఉపమానాలు : లోకోక్తులు :—

(1) దాసరితప్పు దండమున నా, కీడెంచి మేలెంచ సంపదగల్గుఁ, (2) నెగడిసిపైపైవెల్గి చల్లాఱెఁదా నాఱంబోయిన దీపమోయన, (3) పై నిగుఱుల్గప్పిన నిప్పునందు సెకలేనేలేదె, (4) నీలింగాంగింగనుచో మొఱిం గెదరు హోళింగొందఱజ్ఞాను లేనుంగుంగన్గొను కుక్కలుంబలెను, (5) గుడి మ్రింగువానికట లింగంబొక్కటడ్డౌనె?, (6) మధురాజ్యక్షీరములోపోసి పెంచిన సర్పంబు విషంబుమాననిక్రియన్, (7) కావేరీవారి మునింగి యున్నశిల పృథ్వి న్మెత్తనౌనే?, (8) తోడేళ్లన్న మృగంబులట్లు, (9) చూడంజుట్టము మ్రొక్కదైవము, (10) ఈఁగకును సౌగంధ్యంబు సొంపౌనె?, (11) దొంగలుపడ్డార్నెల కుక్క బౌవ్వుమను సంజ్ఞన్,

(12) కీలాడంబడు జంత్రపుంబ్రతిమమాడ్కిన్, (13) అలసన్న్యాసికి లేదు తస్కరభయం బాభీతి యెమ్మన్నవారలకే, (14) తైలమేదివతుదిన్ జంతింప దీపప్రకోపనమానా?, (15) పంకజాప్తులకు బాంధవ్యంబు నిత్యంబె?, (16) విడంగనొనె నిజసంతానం బదింకెంతతప్పు మదింగూర్చినఁ గన్న తండ్రి, (17) నిజం బాడిన నిష్ఠురంబు వెనువెంటనవచ్చు, (18) ఇంకేమైన సందున్న దేపల్లెత్తన్?, (19) ఈఁదంబోయినఁ ద్రావనీళ్లు మఱి లేవిందన్న చందంబు, (20) ఒకపూఁటన్నము లేని వానికెటు నోరూరంగ ముమ్మాఱు తింటకుఁగా నొక్కటఁబంచభక్ష్యములు నింటంగల్గునే ?, (21) లంజియ కొక్కఁడే మగఁడుగా భావించినన్ దానిజీవనమానా ? (22) జాత్యంధుల్సదా పద్మినీబంధుం జూడనిమాడ్కి, (23) ఇందూపలరాశి కౌముదిశరాకీర్ణంబు గావించుసంగతి.

అగస్త్యేశ్వరశతకకర్త యయిన మల్లికార్జునపండితారాధ్యులు దేవీస్తుతిపరముగా శ్యామలాంబాశతకమునుగూడ వ్రాసినాఁడు. ఇందులో 101 సీసపద్యములున్నవి.

“పెడనపురీలలామ, రామలింగేశ్వరస్వామి వామభాగ చంద్రశాలా సభాలంబ శ్యామలాంబ” అను మకుటముతో నిది యొప్పారుచున్నది. ఇదికూడ సంస్కృతశబ్దసమాసజటిలముగనే యున్నది. కవి యక్కడనక్కడ శబ్దాలంకారములు మొదలయినవి ప్రయోగించినాఁడు. కొన్ని భాగములు మిక్కిలి చక్కఁగ నున్నవి.

ఈక్రిందివి గమనింపుఁడు :—

(1) తప్పుఁ బట్టఁదలంచితే నీకు దొరకదే, తెల్విగల్గు రాజుదలంచితే యోజ దెబ్బలు లేకపోవు, (2) నీపాదపద్మములతోడే సరి కడు దోసెఁడేని మాడలనువొందరాశివోసిన దాని నేనొల్ల, (3) ఎవ్వరినినైన నీళ్లముంచినఁ బాలముంచిన నీవకాకొరు లేరి ?, (4) ఎట్టివారైన నేమి ! సాధుసంతాపమునఁ గులక్షయముఁ గాంతురేకదా ! (సాధుసజ్జనసన్తాపం కిమాశ్చర్యం కులక్షయమ్), (5) అఖిలజగంబు దైవాధీనమా దైవ మరయ మంత్రాధీనమనఁగ, మంత్రదేవత వస్మదధీనవోటు రుదె ? (దైవాధీనం జగత్సర్వం, మంత్రాధీనంతు దైవతం, తన్మంత్రం బ్రాహ్మణాధీనమ్), (6) దృఢమైనపతిమనంబు సతిహావభావచేష్టాలతావలి వలగొన్నంత, సెకపొంత వెన్నగాదె, కానిచో మేనిసగము నీలోనఁ

గలిపి త్రిమ్మరుట ఎట్లు ?, (7) ఉదరపోషణముమాత్ర మొకలక్షణమె? గ్రుడ్డికొక్కెర ముక్కునఁ బజిగల నొక్కి మెక్కి తనకడుపుఁ బ్రోచి కొనలేదె? (8) విత్తమాదిమధనద్వ్యగుణంబుగాఁ దెచ్చి కలదానిలో పలఁ కలిపికొందు, రది యిదికూడ ముందరుగునం చెఱుఁగరు, క్రొత్తను బ్రాఁతనీరెత్తిపోదె ?, (9) తలబరువు చాలఁగల్గిన తరువు మొదలు నేలఁ గూలదె ?, (10) ఆఁడువారిమనంబుఁ జూడ వజ్రనిష్ఠురం బను శాస్త్రోక్తి నిక్కము, (11) బాల్యవైధవ్యసంప్రాప్త కులాంగనాకులమనంబుఁబోలెఁ గోర్కెలబ్ధికల్లోలములభంగిఁ గడువడి జతపడి పుట్టి, పుట్టినయట్లు మట్టు పడు, (12) మూఢుండు కాలాబ్దములఁజూచి తనయింటి కడవనీరెల్ల వెల్వొడలనూకి మొఱఁగెడుమాడ్కిఁ, గాముకుఁడు, వారాంగనాసంగ మంబున నగ్నిసాక్షిగా వివాహమాడిన వరారోహను విడనాడు, (13) అర్ధాంగమునఁ బెనఁగొని నీవు దనకుఁగల్గ ముక్కంటి తలమీఁద నెక్కించుకొనియె, నామందాకిని నిదేటి మగతనంబు ?

ఈకవి సంస్కృతంలోని గడుసుపోకడలను తెలిపే ఈ యంత్యప్రాసనియమపద్యము చూడుఁడు.

"పలిత శుద్ధసువర్ణఫలకాసదృశ కపోలకళా నిరాకృతముకురలీల
నిబిడాంధకార సన్నిభ నీలకుంతలద్యుతి సముద్భూత మధురకరజాల
మత్తమాతంగ సమానయాన మనోజ్ఞనిర్జిత కలహంసనికర ఖేల
కలమగర్భ ప్రతీకాశ జంఘారుచి మహిమ పరాభూత మకరహేల
వికసితకటాక్షచకిత కామకరవాల శైలకులబాల పెదనపురీలలామ"

సర్వత్రప్రాసయతి :—

"చాలింపుమల్క, కయ్యాలింపు జిగిగుల్క, బాలింపు నను, బరాకేల, వలదు
వారించుమరుల, నన్స్వీకరించుసిరుల విక్రసైరించు నేరముల్ దూరమరుగ,
నాటింపు మది భక్తి, పాటింపు తుదిముక్తి దాటింపు జన్మాబ్ధినీటిఁద్వరను,
భావింపు సదపత్యుఁగావింపు కృతకృత్యుఁ గావింపు నను మంచిత్రోవఁ దఱియ
నరయనీదయ విమలంబులయ్యె, నాసుకృతములెల్లను బెడనపురీలలామ"

ముక్తపదగ్రస్తము :—

"బాలేందుసంకాశ ఫాలదేశాంకిత కస్తూరితిల కాతిగంధసార,
సారకాశ్మీర సంభారసీమంత నిరంతర సౌభాగ్యరాణివాస,
వాసవనీలాశ్మవార విస్తార భాస్వరకచ రచిత పుష్పప్రకాశ,
కాశనీకాశసంకలిత రోమావళీ కల్పవల్లిస్తబక స్తనాభి
రామ, రామామణిశ్యామ రణతలాగ్ర రిపుగణ విరామ పెదనపురీలలామ"

యమకములు, వృత్త్యనుప్రాసములు, మొదలయినవికూడ నీ శతకమున కవి యద్భుతముగాఁ బోషించినాఁడు :—

"భ్రమరకచి భసితజితభ్రమరకి కృతానుశుభ్రమరీచిగాత్రి"

"నేత్రత్రయీ త్రయీస్తోత్రపాత్రి"

"కాళీ భయప్లవవ్యాళీ వికాలచూళీ వీరసమరకేళీ పరాకు"

"శాంభవి శుంభనిశుంభ వీరభట సంరంభ విక్షాలితారంభహేతి"

"నీకుమాఱిలలేని నీకుమారులలోని వానిఁగా నన్నుఁ బ్రోవంగవలదె ?
నీకరాసి వొలంగనీక రాసిగలంగ నాయరాతులపాలు సేయవలదె ?
నీకథామహిమలనేకదా మహిమాన్యులలర నాకెఱిఁగింపఁ దలఁపవలదె ?
నీకృపాళోలనానీక పాలనము దీనులయందు ముందుగాఁ దెలియవలదె
వలదు వలదు పరాకు నాపలుకులవధరింప నదనిదె పెదపురీలలామ"

పార్వతీ పరమేశ్వరుల దాంపత్యము :—

"కైసేయ రెండునాల్కలపుర్వులే కాని, మణిహారములటన్న మాటసున్న
కబళింప కటికిపాల్కడలిచేఁదే కాని, మధురాన్నములటన్న మాటసున్న
కలయఁబూయఁగ వల్లకాటిబూడిదె కాని మంచిగంధమటన్న మాటసున్న,
వలెవాటు మఱిపెద్దపులిచర్మమే కాని మడుగువల్వలటన్న మాటసున్న,
నీమగనికేమి చూచి మన్నించి మనువరించితే ? రామ ! పెదపురీలలామ"

"బూడిదలోఁబడి పొర్లాడువానికి గంధంబు మేన నలందఁగలిగెఁ,
బోలుగప్పకొని గంతులు వేయువానికిఁ జలువదుప్పటిఁ గప్పఁ గలుగఁగలిగెఁ,
పాములఁదాల్చి సంబరమందు వానికి మేలిమితొడవుల మేలుగలిగెఁ
గాడుల నెపుడు నిల్కడగల్గువానికి నింటఁ బూఁబొప్పన నుంటగలిగె
నింత నిన్నుంచి, కాని మున్నెఱుఁగునటవె కృత్తివాసుండు, పెదపురీలలామ"

దేవి మిగులకఠినహృదయ యనియెంచి, ఆస్వభావమామెకుఁ గలుగుటకుఁ గారణములను కవివివరించిన విధము గమనింపఁదగినది :—

"చట్టుజాతికి ముద్దుఁబట్టివైనప్పుడా గట్టితనం బెట్లుపట్టువడదు ?
గట్టువిల్తునిఁ జెట్టవట్టినయప్పుడా గట్టితనం బెట్లుపట్టువడదు ?
మెట్టదారికిఁ దోడఁబుట్టువైనప్పుడా గట్టితనం బెట్లు పట్టువడదు ?
తిట్టలతోఁ దునిక్కపట్టైనయప్పుడా గట్టితనం బెట్లు పట్టువడదు ?
పట్టువడకున్న వజ్రసంఘట్టనంబు హృదయమునకేల ? పెదపురీలలామ"

షడానన గజాననుల బాల్యక్రీడలతో, వారితగవులను గూర్చి తల్లితో మొఱవెట్టుకొనుటను ఈకవి — ఎంతో ముచ్చటగ వర్ణించి నాఁడు :—

‘‘తండ్రియుండి, తానుండు, రెండు, ఒండ్రెండంచు నాకు పట్టెపట్టు మన్నాడు మాటు.
కొంపలేదు నాయమ్మ పాడుగు మూరెండు బారెండని, ముసుంగొల్పినాం పడిసిమాటు.
పరికాదు నామోము లాలింప బల్మారు వెక్కిరించుచు. నామువిధము మాటు.
వెక్కిరించుటకేమి? నిక్కమాడెద, ముందు నలిపె నాచెవిగొట్టు కత్తిరించూటు
ఇచ్చెడి తలయుండగని ముద్దుగొనియెదవు. కనుదంబుచు పెదనప్రుకీలలాను.’’

‘‘నాస్తి తత్త్వం గురోః పరమ్’’
నిత్యమంగళాని భవంతు తే’’

ఇట్టి సంస్కృతవాక్యములు పద్యములలో ఇముడ్చబడినవి. ఈ క్రిందివి కొన్ని అనుకరణములు :—

‘‘బిజముగా మొసలివాతను నున్న మానికంబును బెకలించి మేలెనయవచ్చుఁ.
గడలేని కెరటుల విడి మెఱుంగెడు సముద్రంబు నొక్కమ్మడి దాఁటవచ్చుఁ.
జటులకర్కోటక జాతిపామును పువ్వు దండపోలికఁ దలఁదాల్పవచ్చుఁ,
బొంచి మంచితినంబుఁగాంచి పంచాస్యంబు నింపుగాఁబట్టి యాడింపవచ్చుఁ.
గాని, మూర్ఖునిఁదెలుపఁగాఁ గాదనాక ఏలుకోవమ్మ పెడవపురీలలాను’’

ఇది భర్తృహరి సుభాషితములలోని :—

‘‘మకరముఖాంతరస్థమగు మానికముం బెకలింపవచ్చుఁ బా
యక చలదూర్మికానికరమైన మహోదధి దాఁటవచ్చు, మ
స్తకమునఁ బూవుదండవలె సర్పము నైన ధరింపవచ్చు, మ
చ్చిక ఘటియింప మూర్ఖజన చిత్తముఁ దెల్ప నసాధ్యమేరికిన్’’

ఈపద్యమునకనుకరణము :—

‘‘నీ మహామహిమ వర్ణింపంగ నాల్కలు రెండువేలున్న శేషుండఁ గాను.
నిన్ను దర్శింపఁగ మున్నొక్కవేకన్నులున్న నిలింపముఖ్యుండఁగాను,
నిన్ను బూజింప దండి సహస్ర కరసరోరుహముల బాణాసురుండఁగాను,
నిను స్మరియింపంగ నేనాల్గుముఖములుగల యలకలహంస గామిఁ గాను.
గాని పూనిలి మన్ననఁగాంచి చిత్తవృత్తిఁ గరుణించు పెడనపురీలలాను’’

దీనికి నరసింహశతకములోని :—

‘‘నీమీఁదకీర్తనల్ నిత్యగానము జేసి రమ్యమొందింప నారదుఁడఁగాను,
సావధానముగ నీచరణపంకజసేవ సలిపి మెప్పింపంగ శబరిఁగాను,
బాల్యమప్పటినుండి భక్తినీయందుల గలుగను ప్రహ్లాదఘనుఁడఁగాను,
ఘనముగా నీమీఁద గ్రంథముల్గల్పించి వినుతసేయను వ్యాసమునినిగాను,
సాధుఁడను మూర్ఖమతి మనస్వ్యాధముఁడను హీనుఁడనుజుమ్మి నీవు నన్నేలుకొనుము’’

ననుపద్యము మాత్రక.

> "బహుశోభనాతికి ద్రవ్యంబగ్గలంబైన నేమి మొదల్ తగ్గ నేమి ఫలము ?
> విశ్వైకరూప సమస్తవిధభూషణము లుండె నేమి లేకుండిన నేమి ఫలము ?"

అను ఈశతకపద్యము— వేణుగోపాలశతకములోని :—

> "చండాలు వాకిట పండుకొన్నది, యంబలాయెనే ? మతిరసాలాయె నేమి ?
> మాచకమ్మ సమస్త మఖపుబ్బచిత్తహస్తాయె నేమి ? పునర్వసాయె నేమి ?"

అను పద్యమునకు అనుకరణచ్ఛాయ యగును.

మఱియు నీకవివతంసుఁడు.

"మతమొుంటుగలదని మద్యమాంసంబుల భక్షించువారిని"— "మహిషమార్జాలాదిదానముల్గొనువారిని"—"స్వర్గభోగంబునిశ్చయమని, పశువధఁ జేయఁ బొల్పడువారిని"—"మునివేషంబు దాల్చి యింటింటభుజించువారిని"—హీనికి వెఱవని బైసిమాలినవారని నిందించెను.

"వెలసి దేవాంగరిషికులసంభవులకిలు వేల్పవై ప్రీతిఁగావించి జగములరసి కాంచినదానఁ" గా ఈశ్యామలాంబను స్తుతించుటచే, 'దేవాంగ' కులమువారి ప్రేరణమున ఈశతకము రచించెనని ఊహింపఁదగియున్నది.

కొండవీటి కోటయ

క్రీ॥ శ॥ 1800 ప్రాంతము.

'నీతిశాస్త్ర' మనఁబడు (అనుష్టుప్పు) సంస్కృతశ్లోకముల కీతని నీతికందశివశతక మనువాదము. ఇందన్నియు కందపద్యములు. పూర్వాపరక్రమము సంస్కృతములోవలె నీ తెలుఁగుసేఁతలో లేదు. అంతమాత్రముచేత మూలకవిభావములకు లోపము కలుగలేదు. కందపద్యములు వ్రాయుటలో కోటయకవి మహానిపుణుఁడుగాఁ గనిపించును. అక్కడక్కడఁ గొన్ని వ్యాకరణదోషములున్నను, నాబాలవృద్ధ, మాపండితపామరము, సులభముగా నర్థము చేసికొనఁగల చిన్నచిన్న తెలుఁగుపదముల తోడనే కడుముచ్చటగా నీకందపద్యములు నడచిపోవుచుండును. ఈవిషయమునఁ గవియే గ్రంథారంభములో నీక్రిందివిధముగాఁ దనప్రజ్ఞను దెలుపుకొనినాఁడు. అది యొకవిధముగాఁ బోతనపద్యమున కనుకరణము. చూడుఁడు :—

> "కొందఱికిఁ దెనుఁగు హితవగుఁ గొందఱికిని సంస్కృతంబు గూరిమియగు నే
> నందఱి కనుగుణ్యము మఱిఁ జెందఁగ నుభయోక్తు లర్థిఁ జేకూర్తుశివా"

'శివా' యనుపదము మకుట మీశతకపద్యముల కమరినది. ఈ 'శివుఁడు' కవి స్వగ్రామమయిన కొప్పరావూరిలో నెలకొనిన చెన్నమల్లేశుఁడు. "కొప్పరావూరిపుర ప్రాకటమందిర భాస్వదుమాకాంతారమణ చెన్నమల్లేశశివా" యని మంగళాచరణముగా వ్రాయఁబడిన మొదటి పద్యముననే యిది ద్యోతక మగుచున్నది.

ఇతఁడు తనతలిదండ్రునుగూర్చి కాని, సమకాలికులనుగూర్చి కాని తనశతకములో నెక్కడను బేర్కొనలేదు. "నీతిశాస్త్రమంతయు వేడ్కఁ భువిఁ గొండవీటికోటయకవి నేరచియింతుఁ బద్యకావ్యంబుశివా" యని తన్నుఁగూర్చి మాత్రమే చెప్పుకొనినాఁడు. ఈశతకములోనిపద్యములు 103. దీనిని కీ॥ శే॥ చెలికాని లచ్చారావుగారు తమ శ్రీరామవిలాస గ్రంథమాలలోఁ జేర్చి ప్రకటించినారు.

ఇంకను నీకవి వ్రాసిన గ్రంథాలేవో యున్నవని తెలియుచున్నది. ఇప్పటికి నితనివంశస్థులు గుంటూరి కాఱుమైళ్లదూరమున నుండు కొప్పరావూరిలో నున్నారని, వారియొద్ద నీకవి విరచితాముద్రిత కావ్యములు దొరకవచ్చునని విన్నాను.

ఈకవికాలమునుగూర్చి విమర్శించుటకుం దగిన యాధారములు లేకపోవుట దురదృష్టము. కాని యొకటిమాత్రము నిజముగాఁ దోఁచుచున్నది. తెలుగుదేశములోఁ దురకలప్రాబల్యాధికారము లెక్కువై వారిభాషలోని పదము లాంధ్రములోఁ జేరి బాగుగా (గుర్తుపట్టలేనంతగా) కలిసిపోయిన కాలమునకుఁ దరువాతనే, యనఁగా గోల్కొండ హైదరాబాదుల నవాబుల కాలములో, వారితో నేస్తముకలుపుకొనిన పాశ్చాత్యదేశముల సార్వభౌమత్వము వెలిఁగిన నడిమికాలములో ననఁగా నిప్పటికి సుమారు 150 ఏండ్లకుఁ బూర్వము (పందొమ్మిదవ శతాబ్ద ప్రారంభము)న ఈకవి జీవించినవాఁడని తోఁచుచున్నది. "మాదరచోదు, ఖర్చు" ఈలాటిపదము లితఁడు వాడుటవలన పైనిర్ణయము సత్యము కానచ్చును.

ఇతనికిఁ గవితాధార స్వతస్సిద్ధముగ లభించినట్లు కనఁబడుచున్నది. కావుననే ఇతఁడు కవితాదక్షత్వము చూపుటలో వ్యాకరణనియమములను లక్ష్యపెట్టలేదు.

మృత్యువంటె, నిద్రెఱుఁగడు, వస్తే (స్తే ప్రాసస్థానములోనిది), దూషించేదుర్మతి, షడ్గుణ్యా, పిల్లంటుకొన్న (పిల్లి అంటుకొనిన) శాఖలతో (ప్రత్యయముదీర్ఘాంతముకాదు), అప్పుదీఱితే, అన్నముపెట్టే.

గొప్పప్రబంధములుగాఁ బరిగణింపఁబడు మహాకవులకావ్యములలోననే యిట్టిదోషములు సహజముగా దొర్లుచుండును. ఇఁక నిందులో నుండుట యంతవింతకాదు. అందులో నిది యనువాదము. ఇట్టియనువాద శతకములు తెలుఁగులో చాలతక్కువ. ఏనుఁగులక్ష్మణార్యాది కవిత్రయము వ్రాసిన భర్తృహరిశతకములు, ఆకుండివ్యాసమూర్తిశాస్త్రి వ్రాసిన సూర్యశతకము, గట్టిలక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి వ్రాసిన మహిమ్నశతకము ననువాదశతకములే.

ఇప్పుడీకోటయకవి వ్రాసిన నీతికందశివశతకముకూడ నట్టిదే యని పైన వివరించియున్నాను. ఈశతకపద్యములు మూలశ్లోకసహితముగాఁ గొన్ని మచ్చునకుఁ జూపి విరమింతును.

1. ఆత్మబుద్ధిస్సుఖంచైవ గురుబుద్ధిర్విశేషతః
పరబుద్ధిర్వినాశాయ స్త్రీబుద్ధిః ప్రళయాంతకః॥

కం॥ "తన యాత్మబుద్ధిసుఖమగు, ఘనుఁడగు గురుబుద్ధి సాధకం, బన్యుల చె
ప్పిన బుద్ధి నాశనము, భామిని బుద్ధి ప్రళయకాలమృత్యువగు శివా"

౨. దీర్ఘశృంగ మనడ్వాహం నిర్లజ్జా విధవా స్త్రియాం
శూద్ర మక్షరసంయుక్తం దూరతః పరివర్జయేత్॥

కం॥ పెద్దయిన బారుకొమ్ముల యెద్దునకు, సిగ్గేమి లేని యింద్రాణికి బల్
విద్దెగలమోటునకు, శ్రేఘ్రాద్దం దూరముగఁ గొలఁగి పోవలయు శివా॥

ఈపద్యములో "నిర్లజ్జా విధవా స్త్రియా" మన్నదానికి "సిగ్గేమి లేనియింద్రాణికి" అని చేయఁబడిన యాంధ్రీకరణము మూలకవిభావమునకు విరుద్ధము, కాని "శూద్రమక్షరసంయుక్తం" అనుదాని కాంధ్రీకర్త "విద్దెగలమోటుమానిసి" యని తెనిఁగించుట యతనికిఁగల లోకానుభవమునకు గొప్పనిదర్శనము.

3. ఉత్తమం స్వార్జితంవిత్తం మధ్యమం పితురార్జితం
అధమం భ్రాతృవిత్తంచ స్త్రీవిత్త మధమాధమం॥

కం॥ తనయార్జితార్థ ముత్తమమనఁదగుఁ, బితురార్జితంబు మధ్యమచందం
బును, భ్రాతృవిత్త మధమము ధనమధమాధమము స్త్రీవితతి దగును శివా॥

4. ఘృతేన వర్ధతే బుద్ధిః క్షీరేణాయుష్యవర్ధనమ్
శాకేన వర్ధతే వ్యాధిః మాంసం మాంసేన వర్ధతే॥

కం॥ బుద్ధివిశేషము నేతినవృద్ధియు, నాయువుకు బాలు, విరివిగఁ గూరల్
ఇద్దర రోగము, ప్రజకు సమృద్ధిగ మాంసమును మాంసమే బలము శివా॥

5. కృషితో నాస్తి దుర్భిక్షం జపతో నాస్తి పాతకం
మౌనేన కలహం నాస్తి.....................

కం॥ కఱవేమి లేదు కృషితో, దురితంబును లేదు జపముతోఁ, గలహంబుల్
మఱి లేవోర్పున, జాగ్రత పరులైనను భయము లేదు ప్రజకెందు శివా॥

6. అదానదోషేణ భవేద్దరిద్రః దారిద్ర్యదోషేణ కరోతిపాపం
........................పునర్దరిద్రో పునరేవపాపి॥

కం॥ మును దానివ్వనిదోషంబునను దరిద్రుఁడు, దరిద్రమున నతిపాపం
బొనరించు, దాన నరకంబునఁ బడి, మఱలను దరిద్రమునఁ బుట్టు శివా॥

7. స్త్రీణాం ద్విగుణమాహారం బుద్ధిశ్చాపి చతుర్గుణః
సాహసం షడ్గుణంచైవ కామ మష్టగుణం భవేత్॥

కం॥ వినుమాహారము, సాహసమును, బుద్ధి మనోరథమును బురుషునికంటెన్
గనుగొన రెండును, నాల్గారెనిమిది పాళ్లెక్కుడందు రింతులకు శివా॥

అనువాదము క్రమాలంకారముతో ముచ్చటగా నున్నది. కామమనుదానినాంధ్రీకర్త 'మనోరథ' మనుట మూలకవ్యుద్దిష్టము కాదు.

8. ద్రాక్షారామలకంచైవ భుక్త్వాతు బదరీఫలం
కపిత్థం సర్వదా పథ్యం కదళీ నకదాచన||

కం|| ద్రాక్షారోగ్యము పరగడుపున నుసిరికపండ్లు, బదరి భోజనమవలన్.
పనువుగల వెలఁగపండును తినఁదగు నెప్పుడరఁటిపండు తినరాదు శివా||

9. ముఖం పద్మదళాకారం వాచా చందనశీతలం
హృదయం కర్త్రీతుల్యం అతివినయం ధూర్తలక్షణం||

కం|| శతపత్రదళాభాస్యము, మితచందనశీతలంబు మృదువాక్యములున్.
మతికర్త్రీసమానం బతివినయము ధూర్తలక్షణాంకము శివా||

8 వ పద్యమున శ్లోకమునందలి 'సర్వదా' యనుపదమును, 9 వ దానిలోని 'హృదయం' అనుపదము నాంధ్రీకర్త విడిచిపెట్టినాఁడు. ఇట్టివి చాలగలవు.

10. విద్వానేవ విజానాతి విద్వజ్జన పరిశ్రమం
నహి వంధ్యా విజానాతి గుర్వీం ప్రసవవేదనాం||

కం|| సూనులు కలుగనిదాన, లహీనప్రసవంపుబాధ లెఱుఁగని భంగిన్
బూని యనక్షరు లతివిద్యానిధుల రసజ్ఞతెఱుఁగరా భువిని శివా||

ముడుంబై వేంకటకృష్ణమాచార్యుఁడు

క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతము.

ప్రాచీనకాలములో తూర్పుసముద్రతీరమునుండి పడమట తెలంగాణమువఱకు మూఁడు ముఖ్యమైన రాజ్యములు వెలసినవి. (1) ఉదయగిరిదుర్గరాజ్యము. (2) శ్రీశైలమండలరాజ్యము. (3) తొండ (తుండీర) మండలరాజ్యము. ఇందులో నుదయగిరిదుర్గమును ముఖ్యస్థానముగాఁ జేసికొని రెడ్లు పాలించుచుండిరి. కాని తమ ప్రాబల్యము నధికము చేసికొనవలెనని ప్రయత్నించుచుండిన రాచకొండ వెలమప్రభువులకును నీయుదయగిరి రెడ్డిప్రభువులకు నిరంతరవైరము. తమరాజ్యము తెలంగాణములో క్షీణించినతరువాత రాచకొండ వెలమలు 'కలివిలి' దుర్గమును (వేంకటగిరిని) కట్టుకొనిరి. ఆప్రాంతములను స్వతంత్రముగాఁ బాలించుటకు మొదలుపెట్టిరి. తరువాత నుదయగిరిదుర్గమును విజయనగరప్రభువులు స్వాధీనము చేసికొనుటతో వెలమప్రభువులు సామంతులైరి.

రెండవది శ్రీశైలమండలరాజ్యము. ఇది కందనోలురాజ్యము. చిట్టివేలిలోని మట్లరాజులు పేరునకుమాత్రము రెడ్డిరాజ్య సామంతులుగ నుండిరి.

మూఁడవది తొండమండలరాజ్యము. ఇది ఘటికాచలమనఁబడు చోళలింగపురమునుండి శ్రీకాళహస్తివఱకు వ్యాపించియుండునది. ఇప్పటికిని కాళహస్తికి నాలుగుమైళ్ల దూరమునఁ దొండమనాడను గ్రామమున్నది. దాని నానుకొనినట్లుగా "బొక్కిసంపాళె" మను కుగ్రామమును కలదు. ఆకాలమునఁ జంద్రగిరి దుర్గాధీశులకు లోఁబడి కాళహస్తి నేలుచుండిన దామెర్లవారి ఖజానాలువగైరా లీబొక్కిసంపాళెములో నుండునవి యఁట.

తొండమండలములోని (కార్వేటినగర) నారాయణవనప్రాంతమును సాళ్వరెడ్లు పరిపాలించుచుండఁగా వారియొద్ద దండనాథులుగా నుండిన క్షత్రియప్రభువులు వారిపైఁ దిరుగఁబడి, యోడించి యాప్రాంతమును స్వాధీనముచేసికొనిరి. దానితో నది క్షత్రియరాజ్యమైనది. వీరు కూడ నొకప్పుడు చంద్రగిరిరాయలకుఁ గప్పము కట్టుచువచ్చిన సామంతరాజులే!

దీనినిబట్టి యుదయగిరిదుర్గములో, కనిగిరి, బుచ్చిరెడ్డిపాళెము, వేంకటగిరి యను జమీనులును, శ్రీశైలమండలములో, కందనోలు, చిట్టివేలి, ఎఱ్ఱగుంట్లకోట యనుజమీనులును, తొండమండలములో కార్వేటినగరము, బంగారుపాళెము, పుంగనూరు, కాళహస్తి జమీనులును నాయా మాండలిక ప్రభువుల రాజ్యములకు లోఁబడియుండునవి. ఈమూఁడు రాజ్యములు మొత్తముమీఁద విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశులకు లోఁబడినవి. కాని ఇదియంతయు బహమనీ, నైజాముసుల్తానుల రాజ్యాక్రమణలకు ముందటిస్థితి.

ఇందులో నాయాసంస్థానములు భాషాభివృద్ధి కెంతవఱకుఁ దోడ్పడినవని తెలిసికొనుట సులభసాధ్యముకాదు.

ఉదయగిరి (తరువాత కొండవీడు) ముఖ్యనగరములుగా నేలిన రెడ్డిరాజులు తాముస్వయముగా సంస్కృతాంధ్రములలో, విద్వాంసులగుటచేతఁ బండితులను గవుల నాదరించుచు వచ్చిరి. రేచర్ల గోత్రీకులయిన వెలుగోటివెలమప్రభువులుకూడ సారస్వత ప్రియులైనందున ననేకకృతులకుఁ గర్తలైనారు.

అట్లే తొండమండలములోని కార్వేటినగర ప్రభువులు సంస్కృతాంధ్ర సాహితీసంపన్నులై యెన్నియో గ్రంథములు సృష్టియగుటకుఁ గారకులయిరి. కాళహస్తిరాజులైన దామెర్లవారి భాషాసేవ యంతగాఁ బ్రచారమునకురాలేదు. కాని యాసంస్థానములో దామెర్లవారి పాలనకుఁ బూర్వోత్తరకాలములలో ధూర్జటివంటి కవులు వెలసియుండినట్లు చరిత్రలు చెప్పుచున్నవి. మట్లివారు (చిట్వేలి) తెలుఁగుభాషకుఁ గన్నాకయినట్లుగా వారిమీఁద నెందఱోకవులు చెప్పినచాటువులు ఘోషించుచున్నవి. అనంతభూపాలుఁడు 'కకుత్స్థవిజయ' గ్రంథకర్త.

ఈ ప్రాంతములలోని జమీనులన్నిటిలోను ప్రఖ్యాతివహించి, వాఙ్మయసేవచేసినవి నాలుగుమాత్రము ముఖ్యముగాఁ బేర్కొనఁదగినవి. (1) కార్వేటినగరము, (2) వేంకటగిరి, (3) ఉదయగిరి, (4) చిట్వేలి (ఎఱ్ఱగుంట్లకోట).

శతకముల సందర్భములోఁ గార్వేటినగరములోఁ బుట్టినవి నాలుగు. (1) వేణుగోపాలశతకము, (2) లావణ్యాశతకము, (3) శ్రీకృష్ణశతకము, (4) సదాశివేశ్వరశతకము.

వేంకటగిరిలోఁ బొడచూపినవి రెండు :— (1) బ్రహ్మానందశతకము, (2) శార్దూలశతకము.

తక్కిన రెండు సంస్థానములలో నేవైన నున్న వేమో తెలియదు.

ఇఁక అసలువిషయము:—ముదుంబై వేంకటకృష్ణమాచార్య విరచితమైన "శ్రీకృష్ణశతకము" (1939 లో ముద్రితము)ను నాప్రియహితులు, సారస్వతోపాసకులు భాషాభూషణులు, శ్రీబూదూరు రామానుజులురెడ్డిగారి మూలమున సంపాదింపఁగలిగితిని. దానిలో వారే వ్రాసిన "విజ్ఞాపనము"నుండి యీక్రిందియంశము ఉటంకించుచున్నాఁడను :—

"ఈశ్రీకృష్ణశతకమును రచించిన ముదుంబై వేంకటకృష్ణమాచార్యుఁడత్యంతగణనీయుఁడు. ఈకవితల్లజుఁడు మద్గురువర్యుఁడును, "నీతిమాలి"—కాది గ్రంథకర్తయునై ఖ్యాతిఁగాంచిన ముదుంబై వేంకటరమణాచార్య జనకుఁడు. విశిష్టాద్వైత మతస్థుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రజుఁడు. శ్రీ వేంకటరమణార్యకవికిని వేంకటాంబకును పుత్రుడు. చిత్తూరుమండలాంతర్గతమగు తిరుత్తనితాలూకా చివ్వాడపాయకట్టుకు చెందిన అగరము గ్రామవాస్తవ్యుఁడు. శ్రీకార్వేటినగర సంస్థానాష్టకవులని వాసిఁగాంచిన సారంగపాణి— పేరూరు మునుస్వామయ్య—పోలిపెద్ది వేంకటరాయుడు మొదలగువారిలో ముఖ్యవిద్వన్మణియైయుండి, ఏతత్సంస్థానాధీశునివలన 'విజయరాఘవపు' రాగ్రహారాదికములచే బహూకరింపఁబడినవాఁడు. శ్రీకృష్ణశతకముతోఁబాటు—(1) ద్విపదోత్తర రామాయణము (2) ఆధ్యాత్మరామాయణము, (3) శ్రీరామస్తవచూర్ణిక, (4) పోలేరమ్మ దండకము ఆదిగాఁగల గ్రంథములకు కర్తయై చిరతరకీర్తిగాంచిన కవిశేఖరుఁడు. ఈకవిపుంగవుఁ డించుమించు నాకు బదిసంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చువఱకు జీవించియుండియాంధ్రభాష కమూల్యమగు సేవ యొనరించెను. ఈకవివర్యుని గ్రంథములలో ఈ "శ్రీకృష్ణశతకము"—1897 సంవత్సరారంభముననను, "శ్రీరామస్తవచూర్ణిక" 1925 సంవత్సరాంతముననను ముద్రణములైనవి. తదితర గ్రంథము లముద్రితములు."

శ్రీకృష్ణశతకములో 108 మత్తేభశార్దూలవృత్తములు గలవు. "కృష్ణా! దీనరక్షామణీ!" యనునది మకుటము. కవి స్వవిషయమును గూర్చి చెప్పుకొనిన కడపటి రెండుపద్యములివి :—

“శ్రీవత్సాంచిత గోత్రజ ప్రథమవంశా, శ్రీవేంకటాంబాసుతా
శ్రీవేంకట్రమణార్య పుత్రకుఁడ, భవత్సేవా ప్రవీణుండ, నో
శ్రీవత్సాంచిత వక్ష, నిన్ననిశముం సేవింతు, దక్కొనె న
న్నావెంకట కృష్ణయార్యు, నిఁక, కృష్ణా, దీనరక్షామణీ!॥”

“ధరఁ బెంపొందిన శాలివాహనశకాంతర్భుక్త భూతాష్టభూ
పరిసోమాన్వితమైన దుందుభి శరద్వర్షర్తుగ శ్రావణ
స్థిరవారాన్విత శుక్లపూర్ణిమను, నీ శ్రీపాదముం, దబ్జముం
జరిగా నీ శతకంబుఁ గూర్చితిని కృష్ణా, దీనరక్షామణీ!॥”

రెండవపద్యములో శతకరచనాకాలము శా॥ శ॥ 1785 నకు సరియయిన దుందుభినామసం॥ర శ్రావణశుక్ల పూర్ణిమా శనివారముగా కవి పేర్కొన్నాఁడు. ఆకాలమున కితనివయస్సు ఎంతో కనుగొనుటకుఁ గూడ నాధారము శతకములో లేకపోలేదు. ఈ క్రిందిపద్యము గమనింపుఁడు :—

“సడలెం గాయమునం బటిష్ఠత, గరిష్ఠాహంక్రియల్వీడె, వా
గ్జడిమంబుప్పతిలెం, నొడల్వడఁకెఁ, గార్శ్యంబందె నెమ్మేనుసేఁ
దడుగే యామడయయ్యె. నిట్టియెడ నా కన్యంబు లేద దయ్యానీ
యడుగుల్ దక్క మఱొండుదిక్కు హరి కృష్ణా”

దీనినిబట్టి కవి తనవార్ధకమున, ననఁగా 55—60 యేండ్ల ముసలితనములో నీశతకమును వ్రాసినాఁడని స్పష్టమగుచున్నది. అనఁగా శా॥ శ॥ 1720—25 ప్రాంతములలో జన్మించి యుండునని యూహించినయెడల క్రీ॥ శ॥ 19 వ శతాబ్దారంభములో నతనిపుట్టుక యయియుండును. ఇతఁడు పోలిపెద్ది వేంకటరాయకవికి ఇంచుమించు సమకాలికుఁడై యుండును.

ఈకవి తనపోషకప్రభువువలన “విజయరాఘవపు” రాగ్రహారమును బహూకృతిగాఁ బొందియు, నతని పేరీశతకమున నెక్కడను బ్రస్తావింపకపోవుట విచిత్రము. బహుశా, భక్తిరసశతకమయినందువలన శ్రీకృష్ణునిఁదప్ప మఱి యెవరిని స్తుతింపరాదనుకొనెనేమో! అదియునుగాక యితని ద్విపదోత్తరరామాయణము, అధ్యాత్మరామాయణము మొదలగు కావ్యములలో వివరించియున్నాఁడేమో ?

ఈకవిపౌత్రుఁడు శ్రీముడుంబి కృష్ణస్వామయ్యంగారు సజీవులు. వారియొద్ద నితని పైకావ్యములున్నట్లు తెలియుచున్నది.

ఇప్పటికి ప్రచారములోనున్న యీకృష్ణశతకమును మాత్రమే ప్రమాణముగాఁ దీసికొని, కవిగారి విద్వత్కవితాప్రతిభలను నిర్ణయిం

చుట యొకవిధముగ సాహసమే యయినను, గొంతవఱకు సాధించుట యెందుకైన మంచిదను నభిప్రాయముతోఁ బూనుకొనుట యయినది.

శ్రీకృష్ణశతకకర్తకవిత్వము ప్రౌఢమయినది. సంస్కృత జటిలసమాసము లితనికిఁ "గొట్టినపిలపిండి". శబ్దాలంకారములనఁ జెవికోసికొనురకము. అక్కడక్కడఁ గొన్నిపద్యములలోఁ గనఁబడు నర్థాలంకారములుకూడ నద్భుతములుగానున్నవి. "దాశరథి" "శ్రీకాళహస్తి" శతకములలోని యనుకరణములుకూడఁ జాలవఱకుఁ బుసికిపుచ్చుకొనినాఁడు. దుష్కరప్రాసములతోడను, ద్విప్రాసత్రిప్రాసలతోడను, గొన్నిపద్యములు కనఁబడుచున్నవి. శబ్దాలంకారములకుఁ గొన్నిమచ్చుపద్యములు.

అంత్యప్రాసయుక్త ముక్తపదగ్రస్త పద్యం :—

"మురళీగానవిలోల, లోలనయనామోహక్రియాజాల, జా
లరమా లాలనశీల, శీలపరిధీ లబ్ధాశ్రయాఖేల, ఖే
లరతాభీరకబాల, బాలశశిఫాలా, ఫాలనేత్రాశ్రయా,
శగణార్థిన్ నను నేలవేల ? హరి, కృష్ణా, దీనరక్షామణీ !"

అంత్యప్రాసనియమబద్ధము :—(స్తుతి)—

"కనకోద్యన్మృదుచేల, ఘోషతరుణీ కామక్రియాలోల, భూ
వినుతాత్యద్భుతకీర్తిజాల, మునిరాడ్విశ్వక్రియామూల చి
ద్ఘన భక్తప్రియశీల, నవ్యకరుణోద్యద్వల్లికావాల, న
న్ననిశంబుం దయ నేలవేల ?, హరి. కృష్ణా, దీనరక్షామణీ॥"

పై అలంకారములోనే :—(నీతి)

"జలసౌకర్యము లేనియూరు, విధవాజాలంబు బల్పోరు, లం
జలకాముండగు వానిపేరు, పటికార్చంగాని బంగారు, దు
ర్జిలయంబైన బిడారుతీ, రుపకృతుల్ నీనామసంకీర్తనల్
సలుపంజాలనినోరు నీఱుగద, కృష్ణా ! దీనరక్షామణీ !"

త్రిప్రాసాలంకారము :—

"తగదయ్యా, తెకతేర సేయుటకు, నాతండ్రీ, త్రిలోకాధినే
తగదయ్యా, నతభక్తపోషణ కళాదక్షుండవౌ మేటి దా
త గదయ్యా. దయనీయులం దిటుల నిర్దాక్షిణ్యుఁడౌటెన్న, విం
త గదయ్యా, నగుబాటు సెందకుము, కృష్ణా, దీనరక్షామణీ !"

ద్విప్రాసాలంకారము :—

"నగరాడ్ధీర, రమావిహార, మునినానారాధనాధార, ప
న్నగరాట్శాయి, నతేష్టదాయి, శరణన్నన్ నాయెడం గూర్మిఁ బూ
నగరాదా, దయలేద, నావెతలు మాన్పన్ జేతఁగాకున్నచో,
నగరా ? లోకములోని మానవులు, కృష్ణా, దీనరక్షామణీ !"

రూపకోత్ప్రేక్ష :—

స్వగుణధ్యానము గర్జ, మూర్ధ్వగమశీచ్ఛాయల్ మహేంద్రాయుధం
బు, గళోద్రిక్తము లంబుపూరి, మమరుల్ మోదించు సారంగపూ
గ గతిన్ మీఱ, శరోగ్రవృష్టి సురజిద్గాత్రాదులం బెల్లు నిం
డంగ మేఘంబగు శార్ఙ్గముం గొలుతు, కృష్ణా, దీనరక్షామణీ !

శ్లేష :—

"చతురాస్యుల్, విబుధేశ్వరుల్, శుచిహితుల్, సద్ధర్మరక్షాదయా
గతులుం, బుణ్యజనుల్, ప్రచేతసులు, జగత్ప్రాణార్థదుల్ సౌమ్య భా
స్వత్సర్వజ్ఞులు, భోగిశేఖరులునై, సర్వోన్నతిం బొంది, ధ
న్యత దీపింతురు, తావకాశ్రితులు, కృష్ణా, దీనరక్షామణీ॥"

సంస్కృత జటిల సమాసములు :—

1. "వితతాస్యాహృతకాండ జర్జరిత పృథ్వీగర్త దృష్టాహిత
శ్రుతిపాటచ్చర గాత్రహిండన పటు......మిపక్షాళనా
మతి వాఃపూర పునః ప్రపూరణ జలామగ్నోత్థడిండీరసం
హతి మద్భ్రాంత విధూదయా"

2. "ప్రథమాలోకన భక్తిసంయుత విధిప్రక్షిప్త పాద్యాంబు మ
త్ప్రక్షితాంభోనిధి దంష్ట్రికాగ్ర ధరణీభాగోపథాభ్యర్చనా
విధి లగ్నాంబుజవద్భ్రమాస్పద"

3. "గిరికాండాసన చండశౌర్యబల మోఘీకృద్వ్యఘాశీలతా
జగ దుర్జ్ఞేయ పురత్రయాసుర శుభాచార భ్రమాపాది వి
స్తర మిథ్యా పటువాద తోషిత గిరీశప్రాప్త సర్వజ్ఞతా
క్షర సారూప్యసమంతభద్రవర"

4. చలదాత్మీయ కరాసి నిర్దళిత తుచ్ఛ మ్లేచ్ఛ రాహూత్థ ఖి
జ్జలజాతప్రియ బింబ మధ్యబిల 'దృశ్యా'కార నైల్యచ్ఛలా
తుల నిష్పార్శ్విత కంకణగ్రహణ ధీతోయావగాహో
త్థ స్వాఙ్గలవద్భ్రాంతిద"

ఇంతశతకములోను నచ్చ తెలుఁగు శబ్దములతో మచ్చునకన్న
ట్లొక్క-పద్యమే యీకవి రచియించినాఁడు.

"పులుగుందత్తడిరా వయాళి సలగన్, బుల్దిండిరా మొత్తముం
బలె నెమ్మేన్ దగ పైడిదువ్వలువ, యాపై వల్లెవాటొప్పఁగాఁ
గలుముల్ చిల్కెడు లేమ పేరెదను, పక్కం జుట్టునాలొప్ప, నో
జలజాతేక్షణ, నామదిన్నిలుము, కృష్ణా, దీనరక్షామణీ"

యాచకుఁడు లోకమునకెంత చులకనయో యీక్రిందిపద్యములో
వివరించినాఁడు :—

"తృణమే చుల్కన, యంతకుం జాలకనెంతో దూది, తాఁజుల్కనౌ
గణుతింప న్మఱి యాచకుం, డదియ నిక్కం బేని, గాలేటికో

యణుమాత్రంబును గొంచుఁబోము, భయమానా గాలికిన్
యాచనాచణుఁడౌ నితఁడు దన్ను వేఁడునని కృష్ణా, దీనరక్షామణీ"

ఆకాలపు రాజులను గూర్చి :—

"నీచుల్ భూపతులైరి, నారికద దుర్నీతుల్ దురాచారులే
వాచాలత్వముఁ గాంచి మించిరి"

లుబ్ధులనుగూర్చి :—

"అభాగ్యప్రాప్తులౌ లుబ్ధులున్ బ్రతుకుంబీనుఁగు లిద్ధరా
తలమునన్ భాగ్యాయువుల్గల్గి యున్నతతి న్నేమగుఁ జన్న నేమగున ?"

ఈశతకమునఁ గ్వాచిత్కముగా వాడఁబడిన జాతీయములు కొన్ని :

బ్రతుకుం బీనుఁగులు, నీచిత్తంబు నాభాగ్యము, కాడంగట్టిన తుండుపోలిక, ముంచం దేల్ప నీభారము, మొట్టోబ్రమొక్కో యటన్న యట్లు, తలకొట్లమారి, గయ్యాళి, బ్రతుకాద్యాంత విహీనము. గుట్టెల్ల నేనెట్టుం బైటికి దేకమాననుసుమీ, రట్టేల?, నావంటి దాసరి, నీవంటి మహాత్ముఁడు, పురుషశ్రేష్ఠత కట్టిపెట్టుము, తెకతేర.

ఈశతకములోఁ జాలవఱకు దాశరథిశతకపద్యముల యనుకరణములున్నవి. మచ్చునకుఁ గొన్నిపద్యములు :—

1. తరణికులేశ నానుడులఁ దప్పులుగల్గిన నీదునామస
ద్విరచితమైన కావ్యము పవిత్రముకాదె, వియన్నదీజలం
బరుగుచు వంకయైన మలినాకృతిఁ బాఱినఁ దన్మహత్త్వముల్
దరమె గణింప నెవ్వరికి దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ !" (దాశరథిశతకము.)
"ధరణిం దావకదివ్యనామకథార్థంబైన మద్వాక్కు, లే
సరణిం దప్పుఘటిల్లినన్ విమలమౌఁ జర్చింపఁగా, వంకలై
పారలంబాఱినఁ, బంకమైన సురవుల్ పాల్పారినన్ జాహ్నవీ
స్ఫురతోయంబు పవిత్రమైనక్రియ, కృష్ణా, దీనరక్షామణీ" (శ్రీకృష్ణ శతకము)

2. కంటి నదీతటంబుఁ, బొడఁగంటిని భద్రనగాధివాసమున్ (దాశ)
కంటిన్ దావకవాహమా ఖగపతిన్, గంటిన్ భవత్పాదముల్ (శ్రీకృష్ణ)

3. "పాతకులైన మీకృపకుఁ బాత్రులుగారె తలంచిచూడ, చ
ట్రాతికిఁగల్గె పావన, మరాతికి రాజ్యసుఖంబు గల్గె" (దాశరథి)
"కరికిన్ ముక్తిఘటిల్లెఁ, గోతికిని నిక్కంబయ్యె రాజ్యంబు" (శ్రీకృష్ణ)

4. "డాసిన చుట్టమా, శబరి, దాని దయామతి నేలినావు, నీ
దాసునిదాసుఁడా గుహుఁడు, తావక దాస్యమొసంగినావు" (దాశరథి)
"గజయూథేంద్రుఁడు తండ్రియా, పిలుపుకై కాంక్షించియుండం
గ, నావిజయుం డెన్నఁగ నీదారా ?, నియతి సేవింపంగ" (శ్రీకృష్ణ)

ఇవి కొన్నిమాత్రమే. విస్తరభీతి విరమింపవలసివచ్చినది.

ఇతనికవిత్వమున సఖండయతులు ధారాళముగా నుపయోగింపఁ బడినవి. కొన్ని క్రిందఁ గనఁగును :—

(1) ఇంకేలా? తక్కిన బక్కదైవముల నేకేలెత్తి పూజింప, (2) శరధిస్థంబు గృహంబు వేదలలశేషాహీంద్రుఁడే పాన్పు, (3) ఒక్కనాఙ్ఞైనం జేసి యెఱుంగ నిట్టి నను వీడంజూడకో దేవ, (4) ఆకరణి న్నన్నరసేయ కేలుటకు నింకాలస్యమేలయ్య, (5) బలరామాకృతి పూని పెంపునఁ బ్రలంబానేకదైతేయులం, (6) బాలయుం జేసి కళిందజాతటిని దర్పోద్వృత్తి. (7) ప్రతివీరుం దెగటార్చి భూతలము దంష్ట్రాగ్రంబునన్, (8) ఓహో భార్గవు డెంతమేటని సురల్ లోమెచ్చ, (9) వెయ్యేలా, నిను మానంబోను బరదైవేచ్ఛన్ జనన్ లేను. (10) నేరన్ నాటక కావ్య పద్ధతులు నేనేశబ్దశాస్త్రంబులన్.

ఇట్టివింకనుగలవు. మఱియు నీశతకమున వ్యాకరణ విరుద్ధప్రయోగములు విశేషముగాఁ గనిపించుచున్నవి :—

చిందధ్వని (శంఖధ్వని)—మీరన్నాశ్రితచాతకంబులు, ఘోషకుటుంబీగణపంచబాణ (కుటుంబినీగణ అనుటకు), వద్దు (వలదు) దాచేటి చెయ్యి, కద్దు (కలదు), హరిజున్నొక్కశరంబునన్,—సామ్రాడందు, మర్దనముకై, ఖండనముకై, మేటిని (మేటి + అని), గాలేటికో (గాలి + ఏటికో), జలమైనా, శాకమైనా, అచ్చే, చచ్చేది, తెచ్చేయుండు, పోనో (పోవునో), (ఎల్లారు ఎల్లవారు అనుట—ప్రయోగము మృగ్యము) అన్నాయము అన్యాయ మనుటకు — "న్న" ప్రాసము కాన కవి "అన్నాయ"—మని వాడుట యుచితముకాదు. వ్యాకరణవిరుద్ధము.

ప్రాసదోషము.—మూఁడుపాదములలోని ప్రాసస్థానములలో నాయావర్గ ప్రథమతృతీయవర్ణములు వచ్చునేని ఒకపాదమున ద్వితీయ, చతుర్థవర్ణము లుపయోగింపవచ్చునని లక్షణజ్ఞులమతము. కాని యీ శతకములోని

"కంటిన్నిపద తోయగాహనము, నీకారుణ్యముంగంటినుత్కంఠన్"—

అనుపద్యములో మూఁడింట 'ట'—ఒకపాదమున 'ఠ' యుపయోగింపఁబడినది. ఇట్టిప్రయోగములరుదు. దుష్కరప్రాసముల పద్యములుకూడ నిందక్కడక్కడఁగలవు.

గోపీనాథము వేంకటకవి

క్రీ॥ శ॥ 1820—1875.

ఈమహాకవి నెల్లూరుజిల్లా, కావలితాలూకాలోని లక్ష్మీపురాగ్రహారవాస్తవ్యుఁడు. ఇతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1820 ప్రాంతమున జన్మించినట్లు తెలియుచున్నది. తన 16వ యేట వేదాద్రినరసింహస్వామి యుత్సవమునకు పోయియుండగా, నక్కడ నీతనికొక మహాయోగి తటస్థపడి మంత్రోపదేశముచేయుటవలన నసర్గళ కవితాధార యలవడినట్లితని గ్రంథములవలన స్పష్టమగుచున్నది.

కొంతకాలమున కితఁడు తన విద్వత్కవితా ప్రతిభలచేత వేంకటగిరి సంస్థానాధిపతులను మెప్పించి, వారియాస్థానకవిగా నియమితుఁడైనాఁడు. అప్పటి ప్రభువు వెలుగోటి సర్వజ్ఞకుమార యాచమనాయనింవారని కవియే తన శతకారంభమున నీవిధముగఁ జెప్పుకొనినాఁడు.

> "వసిగుణశాలి సర్వజ్ఞకుమార యాచక్షమానాథుండు సత్కళావి
> శారదుం డొకనాఁడు సంతోషమున గోపినాథ వేంకటకవినాథు నన్ను
> రావించి, మన్నించి రమణ శ్రీకృష్ణునిఁ గోర్కెతోఁ గృతినాయకునిగఁజేసి
> యతని విహారంబులన్నియు శృంగార శతకంబు సేయుము సరసఫణితి,
> నరయనానంద పరిపూర్ణుఁడైనకృష్ణు చారుతరవిషయానంద సరణులెల్ల
> నవ్యమృదువాగ్విభూతి వర్ణనము సేయు టరసిచూడ బ్రహ్మానందమదియకాదె॥"
>
> "కామసంతృప్తుండు గానివాఁడిల మోక్షకామి గాఁడనుగాథ కలిగియుండు
> నదిగాక సురతభవానందమరయఁ బ్రహ్మానంద లేశంబు గాని, వేఱు
> కాదు కావున మీరు గరిమతో మొదల శ్రీకృష్ణుండు వల్లవస్త్రీలఁగూడి
> చేసిన లీలావిశేషంబులన్నియు శృంగారశతకంబుఁజేసి ప్రీతి
> నవలఁ దదుక్తగీతార్థ సారంబింత సంగ్రహించి సమస్త సమ్మతముగ
> నొక్క శతకంబు గావింపు మూర్విలోన దేనియెడఁ బ్రీతిఁగలవారు దానిఁజూచి
> తెలిసి సౌఖ్యవారాంనిధిఁ దేలుచుండు రంచితముగ బ్రహ్మానంద మదియెకాదె॥"

ఈ సర్వజ్ఞకుమారయాచమనాయనింవారు క్రీ॥ శ॥ 1831 సం॥ లో జనియించి 1892లోఁ గీర్తిశేషులయిరి. ఈయన వేంకటగిరిసంస్థానమును బరిపాలించిన వెలుగోటి వెలమదొరలలో నిరువదియేడవ తరమువాఁడు. ఇతని పుత్రులు శ్రీగోపాలకృష్ణ యాచమనాయనింవారు; పౌత్రులు గోవిందకుమార (?) యాచమనాయనింవారు.

ప్రకృతమున్న సర్వజ్ఞయాచమనాయనింవారు పైకడపటివారి కుమారులు. అనఁగా ముప్పదియవతరము వారగుదురు.

మన గోపీనాథము వేంకటకవిగారి పోషకులయిన సర్వజ్ఞకుమార యాచమనీని నిర్యాణకాలమయిన క్రీ॥ శ॥ 1892 నుండి నేటి 1953 సం॥రముల వఱకుగల 61 సంవత్సరములలోను వేంకటగిరిసంస్థాన పాలకులయిన వెలుగోటివంశస్థులు ముగ్గురు.

ఈకవి తనపోషక ప్రభువువలన శా॥ శ॥ 1782 సరియగు క్రీ॥ శ॥ 1860, సిద్ధార్థి శ్రావణ శుద్ధ 15 న, మాచెర్ల సీమలోని పెరుగుపల్లి గ్రామమును బహుమతిగా దానపత్రము పొందినాఁడు. ఇతఁ డీశతకమును మాత్రమే కాక, యనేకోద్గ్రంథములనుగూడ రచించినాఁడు. కాని యన్నియు ననువాదములుగనే కనఁబడుచున్నవి.

(1) గోపీనాథరామాయణము, (2) భగవద్గీతాశాస్త్రము, (3) బ్రహ్మకైవర్తమండలి శ్రీకృష్ణజన్మఖండము, (4) మాఘము (శిశుపాలవధయాంధ్రీకరణము), (5) బ్రహ్మానందశతకము, (6) రాధికాపరిణయము.

ఇందులో మొదటిదానిని సర్వజ్ఞకుమారయాచేంద్రులు క్రీ॥ శ॥ 1859 లో ముద్రింపించిరి. కృష్ణజన్మ ఖండమును, మాఘకావ్యమును, పైవారికుమారులయిన గోపాలకృష్ణయాచేంద్రులు అచ్చువేయించిరి. (మాఘకావ్య మొకపర్యాయము మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ పరీక్షకుఁ బాఠ్యముగాఁగూడ నియమింపఁబడినది). ఇతనికిముం దీమాఘకావ్యమును 'పాచిరాజువీరన్న' యను కవి తెనిఁగించినట్లు తెలియుచున్నది. భగవద్గీతాశాస్త్రమును వావిళ్లవారు ప్రచురించియున్నారు. ఇతని కడపటి కృతియయిన రాధికాపరిణయమును శ్రీసర్వజ్ఞకుమార యాచమనీని బావమఱదియు, తిరుపూరు జమీందారునగు వెల్లంకి సూర్యారాయనికి కవి యంకితమిచ్చినాఁడు. కాని గ్రంథము ప్రకటింపఁబడినదో లేదో తెలియదు.

ఇతని గ్రంథములనుగూర్చి యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర సంగ్రహములో నీవిధముగానున్నది. "గోపీనాథము వేంకటకవి యథామూలముగా వాల్మీకిరామాయణమును దెనిఁగించి వ్రాసిరి. వేంకటకవి వేంకటగిరిసంస్థానమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కినకవీశ్వరుఁడు. బ్రహ్మకైవర్త పురాణములోని కృష్ణజన్మఖండమును, మాఘకృతమగు శిశుపాలవధనుగూడ

నితఁడు తెనిఁగించెను. భగవద్గీతాశాస్త్రమును పద్యముగా నొనర్చెను. ......ఇతఁడాధునికుఁడగుట నితనివిలువఁ దూఁచుటకు మనమశక్తులమేమో ?...ఇతని యథామూల వాల్మీకిరామాయణమాంధ్రీకృత యథామూలము లన్నిటిలో నుత్తమోత్తమమైనదని యయ్యెప్పుస్తకముల నొకేచోట, నొకప్పుడే చదివినయెడల పాఠకులకుఁ దప్పక విశదమగును. సంస్కృతపంచకావ్యములలో నొకటియగు మాఘము నితఁడు తెలిఁగించిన తెఱంగునకు శ్రీనాథుఁడును దలయూఁపవలసినదే! శైలి "విద్వత్సంస్తవనీయకవితావేశంబును" మెఱయించుచు సలలితపద ప్రయోగనైపుణ్యమును జూపుచు చదువఁజదువనింపులు పుట్టించుచున్నది. ఇతఁడు స్వతంత్రగ్రంథము వ్రాయమి కళంకము, శోచనీయము. ఉన్నంతలోఁ గృష్ణజన్మఖండ మించుక స్వాతంత్ర్యము సూచించెడు. ఇతఁడు మారనసింగనల పంక్తిని గూర్చుండవలసిన వాఁడన్న సాహసోక్తి కాదు. ఒక్కొక్కెడఁ గన్పట్టు పూరణపదంబులు గొన్నితప్ప నితనియందు లోపము లెవ్వియు లేవు." ఈయభిప్రాయము వేంకటకవిగారి గ్రంథపరిచయమున్న విద్వత్కవులకెల్ల సర్వదా సమ్మతమే కాకుండ— ననుభవైకవేద్యముకూడ.

పందొమ్మిదవ శతాబ్దకవీంద్రులలోఁ బ్రథమశ్రేణికివచ్చు మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి దేవులపల్లి సుబ్బరాయశాస్త్రి మొదలైన వారితోఁగూడ నీగోపీనాథము వేంకటకవి చేరఁదగినవాఁడు. అతని కవిత్వము నిరర్గళ గంగాప్రవాహమువలె నడ్డమాఁకలులేక సాగిపోవుచుండును. ఊఁతపదములు చాలతక్కువ. ఇతని కృతులన్నియు నాంధ్రీకరణములయినను, జడువువారి కావిధముగాఁ దోఁపవు. లక్ష్యలక్షణ సమన్వయము చక్కఁగాఁ దెలిసిన యీమహాకవి కవిత్వములోఁ గ్వాచిత్కముగా వ్యాకరణవిరుద్ధప్రయోగములు (ఇత్వసంధులు — కొనికి, కకారాదేశము మొదలగునవి) కొన్ని యుండినను, నవి కవులకు సాధారణముగానుండు నిరంకుశత్వమునకు, స్వాతంత్ర్యమునకు జమకట్టవలెను గాని, దోషములుగాఁ బరిగణించుటకు వీలులేదు.

ప్రభువు ప్రార్థన ననుసరించి వ్రాయఁబడిన యీ శతకములో నూటముప్పది పద్యములున్నవి. అన్నిటికి నెత్తుగీతి తుదిపాదము "మదిఁ దలంప బ్రహ్మానంద మదియకాదె" యని మకుటముగా నేర్పడినది.

ఈ సీసపద్యములలోను, వాని ననుసరించు నెత్తుగీతములలోను బెక్కింటికి నాలుగింటికి మించిన పాదములు కవి రచించినాఁడు. ఆవిధముగా వ్రాయుటకుఁ గవి కారణమును వివరించినాఁడు :—

> "ఈశతకంబున సీసపద్యమునందు, నాకేళివిలాసము సెప్ప నిచ్చగలిగె
> నావిలాసంబున కనుగుణసంగతులన్నియు స్పష్టంబు, లగుటకిట్లు
> క్రమమొప్ప నాల్గుపాదములను విధిమాని వలసిన పాదముల్వ్రాయఁ గూర్చి
> సీసపద్యంబులఁ జెప్పితిఁ జరణంబులెక్కువ యని కవులెంచవలదు,
> పదములధికంబులైనట్టి పద్యములను మాలికలుగా గ్రహించి సమగ్రముగను
> స్వభావార్థము లెఱింగి, చతురులెల్ల ముదముగనుఁడు"—అని

ఇట్లు కాక యెక్కువగానున్న పాదములనన్నిటిని, నాలుగేసి పాదముల క్రింద లెక్క పెట్టిన నిప్పుడుండు 130 పద్యములు శతకద్వయమగుటలో సందేహము లేదు.

ఇఁకఁ బద్యములలోని విషయవిభాగము క్రిందివిధముగానున్నవి.

1. ఇష్టదేవతాస్తుతి—శతకరచనాకారణము. ప్రభుప్రేరణము—స్వవిషయము—విషయసూచనము. (1 నుండి 6 పద్యములు).

2. మానుషానందప్రభావము — సురతము బ్రహ్మానందమని యుద్ఘాటనము. (7 వ పద్యము).

3. శ్రీకృష్ణలీలలు—అవతారప్రభావము. (8–23 పద్యములు).

4. వ్రేపల్లెగోపికలతోడి శృంగారక్రీడలను శ్రీకృష్ణుఁడుద్ధవునితోఁ జెప్పబూనుట (24 పద్యము).

5. శ్రీకృష్ణుని నానావిధశృంగారక్రీడావర్ణనము. (25 నుండి 120 వఱకు).

6. శ్రీకృష్ణసందేశము నుద్ధవుఁడు వ్రజాంగనలకుఁ జెప్పుట (121 పద్యము).

7. గోపికల విరహవేదనము (122–123 పద్యములు).

8. ఉద్ధవుఁడు మధురకువచ్చి గోపికల పరితాపమెఱిఁగింప శ్రీకృష్ణుఁడు వ్రేపల్లెకుఁబోయి వారితోఁగూడి సుఖించుట (124 పద్యము)

9. రతిరహస్యవిచక్షణ (126 పద్యము).

10. పదునాఱుకళల వివరణ (126 పద్యము)

11. పాఠకులకుఁ గవివిన్నపము (127–129 పద్యములు).

12. శుభాకాంక్ష, మంగళము (130 పద్యము).

కామశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన 16 కళలను గవి యీవిధముగా వివరించినాఁడు :—

(1) ప్రమదాకళాశీఘ్రపతనకారణము, (2) నరకకలాపరివర్జనస్వాతంత్రత, (3) బాహ్యారతమునఁ దరుణీకళాస్రావణము. (4) యోనిసంకోచము. (5) యోనిశబ్దాపనము, (6) రజస్సందర్శనముకన్న మున్న సీమాంతరభోగక్రియ, (7) నారీకళోత్సర్జనస్వాతంత్రత, (8) స్ఖలనాంతమునఁ బునఃకరణమునకుఁ దత్క్షణంబున వృద్ధిచేసికొనుట, (9) మున్నుగ జరిగిన ప్రముచ్చుసంగమం బెఱుంగుట, (10) భవిష్యద్రజోజ్ఞానము, (11) జలనాడీవర్ణనము, (12) స్త్రీయోనిగాధాగాధముల వ్యత్యస్తము, (13) ప్రథమమాసమందే వామాగర్భవిజ్ఞానము, (14) అంతరభోగవంధ్యాత్వనిర్ణయంబు, (15) మదనగేహాంతరస్థిత లింగమున, మకరధ్వజమును నెలంత యవలఁద్రోచుట, (16) యువతితోఁ గ్రీడింపనపుడు భగాంతర్గతామయముల నెఱుంగుట.

ఈశతకములో నా యా నాయికలతోడి క్రీడలను వర్ణించు పద్యములసంఖ్యను దిగువ చూపుచున్నాను.

(1) కాముకి (37 వ పద్యము), (2) పరకీయ (38 వ పద్యము). (3) సామాన్య (54 వ పద్యము), (4) ప్రౌఢ (60 వ పద్యము), (5) కన్య (86 వ పద్యము), (6) నవోఢ (96 వ పద్యము).

ఈశతకములోఁ బేర్కొనఁబడిన బంధములు :—

(1) సమబంధము, (2) గో (ధేనుకా) బంధము, (3) గ్రామ్యబంధము, (4) సంవృతోరుబంధము, (5) వివృతోరుబంధము, (6) సంఘాటబంధము, (7) సమవిపరీతబంధము, (8) కుక్కుటబంధము.

సామాన్యములయిన పురుషాయితములు, పికిలిపిట్టలక్రీడలు— ఇట్టివి లావణ్యాశతకములోవలెనే చెప్పఁబడినవి.

ఒకచోట దశవిధచుంబనములని చెప్పినాఁడేకాని, వానివివరణములు కనఁబడవు. ఈచుంబనక్రియలోని స్వారస్యము, ఉద్దీపనము— మనకామకళాశాస్త్రములలో విశేషించి పేర్కొనఁబడినను నవి విదేశములలోని కాముకులయిన నాయికానాయకులలోఁ బొందినంత ప్రచారము మనవారిలోఁ బొందలేదు.

ఇందులో న్యాయములు, నానుడులు, జాతీయములు చాలకొల్ల లుగనే యుపయోగింపఁబడినను సందర్భోచితముగా నున్నవి.

(1) మధురరసాస్వాదితౌషధ ఘుటికాన్యాయము (7 వ పద్యము), (2) కొట్టెవిరిగి నేతిలోఁబడ్డ విధముగాదె, (3) దొంగ చిక్కితివి, (4) చీమచిటుకన్న, (5) తల్లక్రిందులు-త్తెరవేయు, (6) బిడ్డినొప్పులు, (7) గుండె గుభాలుమను, (8) అల్లిబిల్లిగ, (9) మొగ్గవ్రాలు, (10) ఉయ్యాలో జంపాలో, (11) తొడబెల్లము, (12) మోజేలచేసితి, (13) కాశీబనారసు పనులు, (14) కుసుంబావన్నె.

ఈ క్రిందివి కోకోక్కముసకు సంబంధించిన కొన్ని సాంకేతికములు:

తగరుతాకులు, ఘటచక్రము, మొండినమన్మథచ్ఛత్రము, శృంగిబేరచుంబనము, ముద్దాడి బలాగొను, వెడవిల్తుడోలు, కళికారంధ్రము, చల్దివాసన, ఉమ్మెరము, చప్పిడిసేఁత, కామధ్వజము, చడాయించు.

ఈశతకములోఁ గవి యన్యదేశ్యములు విపరీతముగా వాడి యున్నాఁడు.

గుర్నము, హోయలు, బస్కీలు, ఝట్టి, కపర్దారు, ఖుషి, సెబాస్గిరి, పసందు, పచ్చిపతాను, బాజీఖావుడాక్, హిందూస్థానీదిరసు (Dress), జరీతాజ్, ఝఝోకా, ఇతర్, ఇస్తంబల్‌హీఱ్, అర్గజా, తెక్కీరు, మాఫుకరో, నాఫర్మాసిరం, ఫేడామితాయి, విజిటింగుహాలు, (Visiting Hall), గుళోబు, వాలుసైడ్ల (Wall sides) లస్టర్లు, అగరుబత్తీలు, అత్తరు, పంకాలు, చోపుదార్లు, బరాబర్లు, మోర్ఛీలు, సోఫాలు, దర్బారు, ఝామాయించు, దరఖాస్తు, ముక్తసర్బాక్, హిందూస్థానిఖ్యాలులు, రేక్తాలు, నహీ, వఖత్తసెడు, టప్పా, (ననవిల్తు) లాహిరి, తమాషా, సారటు, మొఖమల్, గలీబు, (అద్దాల) మహాలు, (పైడి) తఖ్తు, బడేఆద్మీలు, నజర్మజరాలు, గరీబు పర్వర్నలా, కటోకాలు, స్వారి, కబురు.

ఈమూదిరి పదప్రయోగ నైపుణ్యములో నితఁడు పోలిపెద్ది వేంకటరాయకవిని పోలును. ఈయిద్దఱు ప్రభువుల సమ్ముఖమున మెలఁగుచుండినవారగుట, కర్ణాటకనవాబుల కాలమున మన భాషలోనికిఁ బ్రవేశించిన యన్యదేశ్యముల ప్రయోగసందర్భశుద్ధిని గుర్తించి, తమ

కవిత్వములో ధారాళముగా వాడి, పాఠకులను రసవాహినిలో నోల లాడింపఁ గలిగెరి.

ఈమహాకవి తన కవిత్వవిశేషములనుగూర్చి యీ క్రిందివిధ ముగాఁ జెప్పుకొన్నాఁడు.

"గుణదోషములు వర్ణగణములు శబ్దార్థ పద్ధతుల్ గని యనుప్రాసబంధ
నియమంబు లెఱిఁగి యెన్నికకెక్క మృదుమధురోక్తులు గరియించి యుక్తిభంగి,
నతివిపులార్థంబు మితపదంబులలోనఁ దెలియించి ముద్దుమాటలనుగూర్చి,
విరళార్థసంయుక్త సరళశబ్దంబులు పొసఁగ సలంకృతుల్ పొందుపఱచి,
రసము చిలుకంగ వాచకరాచికాది సప్తవిధ సత్కవీంద్రుల జాడ లెఱిఁగి
శౌరిలీలావిలాసముల్ సన్నుతింతు నరసిచూడ బ్రహ్మానంద మదియె కాదె॥"

ఈయభిప్రాయ మితని కవిత్వములోని లోఁతుపాఁతులు క్షుణ్ణ ముగాఁ దఱచి చూచువారికి సర్వదా సత్యమని బోధపడును.

ఇఁక విషయమునుబట్టి యాలోచింపఁగా, నింత బాహాటముగాఁ గొండొక చో నసభ్యముగ, వాత్స్యాయన, కూచిమారాదులకంటెఁ గూడ మించునట్లు, నగ్నశృంగారము నీశతకవస్తువుగా గ్రహించుటలోఁ గవి కిష్టమున్నను, లేకున్నను, దన ప్రభువున కేకారణములచేత నది యిష్టమయినదో, యాకారణములు తనకుఁగూడ నచ్చినవను ధ్వనివచ్చు నట్లును, నందుచేత నే తానీశతకరచనకుఁ బూనుకొన్నట్లును నీక్రింది మాటలవలనఁ దెలుపుచున్నాఁడు.

(1) "కామసంతృప్తుండు గానివాఁడీల మోక్షకామిగాఁడు" (2) "సురతిభవానందమరయ బ్రహ్మానందలేశంబుగాని వేఱుగాదు" —"కాన శ్రీకృష్ణుని గోపికాలీలలను వర్ణింపుఁ"—డని ప్రభువు తన కాజ్ఞాపించినాఁడనుటవలన "ననిష్టమున కంగారకుఁడు పాత్రుఁ" డన్నట్లా నెపము (కేవలము కామకలాప్రసంగమునకు కారణము) ఆతని మీఁదనే, త్రోసివేయుటకుఁ బ్రయత్నించి, యట్టిదానికామోదించి నిర్వహించిన తాను తప్పించుకొనఁ జూచినాఁడు. కాని యదియెట్లును సమర్థనీయముకాదని తెలిసినతరువాత మఱియొక యెత్తెత్తినాఁడు. చూడుఁడు :—మరల తనప్రభువు నోటినుండియే యేమని పలికించుచున్నాఁడో!

"శ్రీకృష్ణుండు వల్లవస్త్రీలగూడి చేసిన లీలావిశేషంబులన్నియు శృంగారశతకంబుఁ జేసి ప్రీతినవలఁ దదుక్త గీతార్థసారంబంత సంగ్ర

హించి సను స్తసమ్మతిముగ నొక్క శతకంబుఁగావింపు" మని తన యేలిక యనెనఁట! ఈకవి బహుశౌక్యుఁడు. ఆకాలములోని జమీందారులను, వారియొద్ద మెలఁగువారల నందఱిని మెప్పింపఁగల సమర్థుఁడు.

ఇంత పచ్చిబూతులబుంగ యైన శతకమునుజూచి, చనువుగల వారెవరైన "ఏమండీ! మిమ్ములను ఎంత స్త్రీలోలునిగా మీకవి చేసి నాఁడు? సురతానందము బ్రహ్మానందమని మీరే సెలవిచ్చినారఁట!" యని తమ దొరతో మనవిచేసిన కష్టము కలుగునేమో యని ముందు గనే జాగ్రత్తపడి యీశతకము తాను వ్రాయుటకు అంతదూరము ప్రోత్సాహపఱచిన ప్రభువే తటాలున "గీతార్థసారముకూడ వ్రాయు మనినట్లు" చెప్పుట చమత్కారముగాలేదా? అయిన మొత్తము నకు నీకవి గీతాసారసంగ్రహముకూడ వ్రాసినాఁడు. కాని యది సంస్థానాధీశుని కోరికయో, లేక తానీశతకములో చెప్పినమాటలను నిలఁబెట్టుకొనుటయో యగును. ఇట్టిగ్రంథములను (ఆకాలములో) వ్రాయవలసి వచ్చునెడల కవులెన్నియవస్థలు పడుదురో, యెన్ని డొంకతిరుగుడు త్రోవలతోఁ దమచేఁతలను, వ్రాఁతలను సమర్థించుకొనవలసి వచ్చెడిదో యుదాహరణప్రాయముగా చూపుటకు ఇంతదూర మీసందర్భము వివరింపవలసి వచ్చినది.

కామాగ్నిదగ్ధహృదయ మృణ్మయపాత్రలుగల యీకుమ్మరి యావముపొగలోఁగూడ మనకుఁ గొన్ని బంగారుముంతల వెలుఁగు రేకలు కనఁబడుట యెంతైనఁ బ్రశంసింపఁదగినది. అసామాన్యుఁడైన యీకవిలోకపూజ్యుఁడు క్రిందఁజూపిన నీతివాక్యములవంటివి వీలైన చోటులలోఁ బ్రయోగించినాఁడు.

1. భగవద్వాక్యము :— "అరయ నా 'మాయ' నాయంత వానికే, యజ్ఞతయును, బరాధీనతయును గల్గఁజేయు సామర్థ్యంబుచే నొప్పునట్టిది"—(8 వ పద్యము).

2. "తలఁప సర్వజ్ఞునకు నజ్ఞతయును సర్వశక్తియుతునకుఁ బారవశ్యంబుకలదె"—(8 వ పద్యము).

3. "ఆత్మీయాంగములలోనఁ దలపోయ మోక్షలక్ష్మికంఘ్రులే రుచ్యంబులనియును, భక్తులకెఱిఁగించుటకె కాక యింపుమెఱయ బం

గారుతోట్లలోఁ బవళించి, కరములఁ జరణాంబు వదనకంజమునఁ జేర్చి మొనసియంగుష్ఠమానుట జనని పాలఁదనివితీఱుటకాదు" (10 వ పద్యము)

4. "పశువులు శిశువులు, ఫణులు, గానరసంబు నెఱుఁగుదురు" —(11 వ పద్యము).

5. "గోప్రదక్షిణంబున, భూప్రదక్షిణజాత ఫలమబ్బును"—(14 వ పద్యము).

6. "కర్మమును దాఁటలేరను గాథ యితరజనములకేగాని, నిజభక్తజనుల దరిఁజేరదనుట నిజము"—(15 వ పద్యము)

7. "కాత్యాయని పూజలుసేయ గోపాలకస్త్రీల చేలములు గొను, టది వారుజలములలో నగ్నలై స్నానంబుచేయు దోషమున డంచి, తనకర్థి మ్రొక్కించుకొని, వారి వ్రతము సువ్రతము జేయుట కేకా, కతులితముగ, ద్రౌపది తన్నుఁదలంచినమాత్రానఁ బెక్కువస్త్రములు గల్పించి యిచ్చినట్టి దివ్యప్రభావున కంబరము లేక కాదు; కామాసక్తిలీలకాదు"—(18 వ పద్యము)

8. "గోపికలకందఱకు నన్నిహరిశరీరములుదాల్చి, మించి సంక్రీడఁగావించి, తా, యోగీశ్వరేశ్వరత్వము నర్థి నెఱుకపఱచె"—(20 వ పద్యము)

9. "రణముఁగావింపనొల్లక, విషాదంబు నొందిన యర్జునుని నిమిత్తీకరించి, సర్వోపనిషదర్థసారభూతంబు సద్యోముక్తిదము, మహాయోగి సేవ్యమానమైన గీతాశాస్త్ర మత్యంతకరుణచేఁ గరముపదేశించు టరసిచూడ భావికాలజనంబు భవబంధములఁ బాసితోడ్తోడ ముక్తి నొందుటకుఁగాదె"—(22 వ పద్యము)

10. "సలిలఫేనమునకుఁ జవిటికిఁ జెట్టుబంకకు మాకుఁ బాపమొక్కటియగాదె—యవనిలో స్త్రీహత్యకన్న బ్రహ్మహత్యాంశమది యెక్కుడగునె?"—(83 వ పద్యము)

11. "అఖిల వేదాంతంబులందాత్మ కథలేవ మరయ లేదను మాట తరుణి వినవె?—ఆనందమే బ్రహ్మమని చెప్పు వాక్యమెన్నఁగ జారసంగ మానందమానుగాదె"—(85 వ పద్యము)

రామాయణము, గీతాసారసంగ్రహామువంటి మహాగ్రంథ రచయిత యయిన యీకవివరేణ్యుఁడు, శ్రీకృష్ణావతారతత్త్వమును సంపూ

స్త్రమునా గ్రహించియుండుననుటలో సందేహముండదుకదా! అట్టి సందర్భములో:—

"శ్రీకృష్ణుఁడింపార బృందావనమ్ములోఁ జతురత గోపికాసతులఁ గూడి, చేసిన శృంగారచేష్టలన్నియుఁ జాల మోక్షప్రదములని మున్ను మహానివరుఁడు వ్యాసుండు శ్రీభాగవతంబులో శిష్టసమ్మతముగఁ జెప్ప లేదె?"—

అని "శ్రీకృష్ణశృంగారక్రీడలు మోక్షప్రదములు" అని "వ్యాసుఁడు" చెప్పినాఁడనుట కొంతనఱకు సాహసమేయగును. ఒకవేళ మహావిష్ణునవతారములలోఁ బరిపూర్ణమయిన కారణముచేత శ్రీకృష్ణపరమాత్ముని లీలావిశేషములన్నియు (గోవర్ధనోద్ధారణాదులు) కేవలము మానవాతీతములును, దైవాతిశయములునయిన చర్యలు. కనుక ఆభగవచ్చరిత్రమంతయు మోక్షాసక్తులందఱు చదువఁదగినదని యామహర్షి వచనము నభిప్రాయమును; కాని యొకబృందావనములోని గోపికలతోడి కామకలాపమే (అది నిజముగా నట్టిదికాదు) మోక్షప్రదములనినాఁడని యాయనమీఁద లేనినింద మోపుట తనశతకముచదువు పాఠకులను దప్పుత్రోవలకుఁ ద్రిప్పుట యొకవిధముగా లోకప్రతారమే యగునేమో?

ఇంతకును జెప్పవచ్చిన దేమనఁగా, నుద్దండులైన యిట్టి మహాకవీశానుల నోటినుండి వెలువడు ప్రతివాక్యమును బ్రజ పూదండమాదిరి శిరసావహించుననుట సహజము. దానికి దోహదము వారికిఁగల రాజసన్మానము.

అప్పుడు వారుగాని, వారి పోషకులుగాని, యప్పటి ప్రజాబాహుళ్యములో, వ్యాప్తినొందించవలసిన నైతికసాహిత్యమును సృష్టించు దృష్టి కలిగియుండవలెను. అప్పుడుగాని దేశము బాగుపడదు. అయినఁ బ్రసిద్ధిపొందిన యుద్గ్రంథములను బవిత్రకృతులను వ్రాసినకవులే యిట్టి పచ్చిశృంగార సాహిత్యముకూడ బ్రచారములోనుంచుట యెంతైన గర్హింపఁదగినది. కాశీఖండ భీమేశ్వరపురాణాది గ్రంథాల ననువదించిన పరమశివభక్తుఁడు శ్రీనాథమహాకవియును, రామాయణ గీతాసార సంగ్రహరచయిత, పరమవిష్ణుభక్తుఁడీ గోపీనాథము వేంకటకవియును, నట్టి వారిలోఁ బ్రథమగణ్యులగుట శోచనీయము. అస్తు:—

ఇఁక నీకవియొక్క బ్రహ్మానందశతకమునం దంత పచ్చిబూతువి కావని (వెదకిచూచి తేల్చిన) పద్యములలోఁ గొన్ని మచ్చునకు క్రింద చూపుచున్నాను :—

"తలిరుఁ బ్రాయమునాఁడు వలపు నాపైఁ జేర్చి మఱిగి యిష్టంబుగాఁ దిరుగులాడు
నుడిగంపుఁబనులు సేయుటకు దగ్గఱఁజేరి మేలి సోఁకుల గొంత మెలపుఁ జూపుఁ
బ్రియలన్నమాటలు వినుమని చెవియొద్దఁ జేరి తా గుసగుస చెప్పఁబోఁగ,
నదివిని కలికిరో! యిదియేమి? యన నవ్వి తలవంచి తొసఁగొక్కఁ దెలుపవెఱచు
దయగలిగి గూడఁ, "దిన్న తిన్నఁగ" నటంచు బాల సుఖియించి, "యింక నెప్పటికి నన్ను
విడువవల" దంచుఁ బలికిన నుడువుసొంపు మదిఁ దలఁప బ్రహ్మానంద మదియె కాదె॥"

"ఒకనాఁడు నేను తోఁటకుఁ బోవ, నది మంచి వేళయం చొకతన్వి పేఁటలోని
యమ్మగారింటి కేనటు బోయివచ్చెదనని భర్తతోఁ జెప్ప, నాతఁడొకనిఁ
దోడిచ్చిపంపినఁ దోఁటవద్దకు వచ్చి మఱచి వచ్చితి నేను నొగవుసొమ్ము
దెమ్ము, నేనందాఁక, నమ్మయింటికిఁ బోవనని బొంకి, పంపి, తా నవల నన్నుఁ
గనిపించుకొని, ప్రీతి, గనుసన్నఁ జేయ, నేఁ గలిసి, యానెలిఁగూడి, తృప్తిఁ జేసి,
'యలివేణి! యింతసాహసము చేతురె' యన్న నవ్వి. యిన్నాళ్లకు నన్ను నిన్ను
గలువ యిటుగూర్చె 'నింకొకనాఁడువత్తు' ననుచు నొప్పించుకొని, తోడుమనిషి కెదురు
గలిసికొని పోయినట్టి యాకలికిపనులు మదిఁదలంప బ్రహ్మానంద మదియ కాదె॥"

'మొండిచేతివానికి నూవులుతిను మార్గము' నేర్పుటయన నిట్టిదే! ఉపాయము తెలియని యమాయికలైన యువతులకుఁ బై పద్యములోని యుపదేశము గీతోపదేశమువలె యుక్తులు తంత్రములుగలదై 'హంసవింశతి'తోఁ బాటు జారవాంఛగల్గిన విటీవిటులకు 'కామకళాప్రపూర్ణ' బిరుదు పరీక్షలలో నెగ్గవలయునని 'ముఖ్యముగాఁ జదువఁదగిన 'టెక్స్టుబుక్కు'.

"ఒకతేమ తనభావ మొగిఁ దెల్పుటకు వేఱె యొకదాని బిడ్డ నెత్తుకొని వేగఁ
దా ముద్దులాడి నాసామి నాపండు నా బంగారమనుచు నబ్బాలునోట
విడియంబు పెట్టి పెందొడమీఁద నిడుకొని చెక్కిలి నివురుచుఁ జెంపఁగొట్టఁ
బోఁ, బాలుఁడేడ్చిన బుజ్జగింపుచు, నింక నేడ్వకు నీకుఁ జన్నిత్తు ననుచుఁ
బయ్యెదఁ దొలఁగించి, పాలు లేవని పల్కి చిఱునవ్వు మోమునఁ జెలఁగ నింత
కఠినుఁడగు బిడ్డఁ డెందునుగలఁడె యంచు నన్నుఁగని తాఁకనాడుచుఁ గన్నుసైగఁ
జేసి కరఁగించిచేసిన చెలియురతులు మదిఁదలంప బ్రహ్మానంద మదియ కాదె॥"

"లేమ యొక్కతె నను మాలిమి సేయుటకు దానిచంక బిడ్డను నేను సరసనెత్తు
కొను నెపంబున గుబ్బకుచముఁ జేఁదాకించి బిడ్డనుగొని ముద్దుపెట్టుకొనుచుఁ
బతక మెక్కడిదని పల్కి చేనంటుచు నీమేను చిక్కినదేమి యనుచుఁ
జెక్కులు చేతులఁ జక్కఁగా నివురుచు మచ్చెకంటి జ్వరంబు వచ్చినట్టు
తోఁచుచున్నది యని తొట్రుపడఁ జేనాడిఁ బదపడి గుండెలు వట్టిచూచి
జ్వరము గాదిది మేహసంబంధమగు కాఁక వెస మేహశాంతిఁ గావింతుననుచుఁ

బాలకఁ జేర్చినఁ బాలియ్యమని యిచ్చి మొనసి క్రమ్మఱ దాని ముద్దులాడి
మేనిసోఁకులచేత మెయిచెమర్చియు మఱి పులకలెత్తిన నేను గలయఁజూచి
భయమెడల దానిచెయిగీఱ బాళివీఱ నన్నెలంతయు సైఁగచే నన్నుఁ బిలిచి
కూడి క్రీడించి సుఖముఁ గైకొన్నవిధము మదిఁదలంప బ్రహ్మానంద మదియగాదె॥"

ఇందులో మూఁడవపద్యమందు, నాయిక విదగ్ధుఁడైన ప్రియుని, యర్ధకాప దేశముతో వశ్యునిఁ జేసికొనుట సూచితము. నాలుగవదానిలో విదగ్ధుఁడైన నాయకుఁడే నాయికను కారణాంతరములతోఁ గళాస్థానములను స్పృశించి యుద్రిక్తురాలినిచేసి, మనోరథమును సఫలీకృతము చేసికొని, యామెను దృప్తిపఱచును :—

"పొసఁగ నాశోభనంబునకు బేరంటంబు వచ్చినవారిలో వనితయొకతె,
వరుసలాడుచు మమ్ముఁ బడకింటిలోనికిఁ బంచి తానటుపోక పొంచిచూడఁ
బొసఁగ నందఱ నిద్రపోనిచ్చి తగనేమఱించి వంచించి నేపొంచి దానిఁ
బట్టి లోనికిఁదీసి పడవైచి, యప్పనిచేసి, చూపించి, యాచిన్నిపడుచు
కాశపుట్టించి, దాని సాహాయ్యమునను గాంక్షదీఱంగఁ గడునిషేకంబుసేసి
యిద్దఱిని నొద్దనుంచుక ముద్దులాడ నధికసాహసి యనుచు వారన్నమాట,
మదిఁ దలంప బ్రహ్మానంద మదియుకాదె॥"

అమ్మా! శోభనపుఁ బెండ్లికొమరుఁడెంత గడుసరివాఁడో చూచి నారా? అయిన నా పేరంటాలి కంత యుబలాట మెందులకో? కర్మము కాలిన లోకసహజమైన యీవిషయములోనను వింతయేనా? ఆఁడువాండ్రకన్నియుఁ జోద్యములే. కనుకనే యానిషేకపుఁ బెండ్లికొడుకక్కడి సమయసందర్భములన్నియుఁ గనిపెట్టుచు, నందఱు నిద్రపోవువఱకు వేచియుండి గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగుచుఁ, బొంచిచూచుచుండు నాపేరంటాలిని, నామెసహాయముతోఁ గొంతయుద్రేకించిన క్రొత్తప్రియురాలిని కాజేసినాఁడు. "డబుల్ ఛాన్సు" దొరికినదికదాయని. పూర్వము :—

"అల్లుఁడవయ్యెదో మగఁడవయ్యెదవో మనమండవయ్యెదో"
యని యొకసరసురా లొకవిటశేఖరు నడుగఁగా :—

"అల్లుఁడనయ్యెదన్, మగఁడనయ్యెద, నేమనమండనయ్యెదన్"
—అనియెనఁట!

ఈశోభనపుఁ బెండ్లికొడుకు కారకములోఁ జేరినవాఁడుగాఁ గనిపించును. ఆ పేరంటాలితో నింకొకయమ్మాయి కూడ లేకపోయినది. ఉండిన ముగ్గురును ముచ్చటగా శోభనములు చేసికొనియుందురు. అతనిపంటయు ముత్యాలు పండియుండును.

ఈకవి కవిత్వవైశద్యమును దెలుపు పద్యము లీక్రిందివి. అందు మొదటిది, నాయికాకాంక్ష సాంకేతికముగా నాయకునికిఁ దెలిసి కోరిక దీర్చుకొనువిధమును వర్ణించునది. రెండవది రతాంతమున నాయికాస్థితి నుద్ఘాటించునది :—

"అలివేణి నవలతావ్యాలంబి సుమమంజరులఁ గూడ వలుద చన్నులను బట్టి,
వగలాడి క్రొమ్మావి చిగురాకుఁ గొనుమన్న వలదని కెమ్మోవిఁ బంటనొక్కి
కమలాక్షి పున్నాగకుసుమ మూర్కొనుమన్న నిద్దంపుఁ జెక్కిలి ముద్దుఁగొని
సరసి కెందమ్మిలోఁ గర్ణికఁ గనుమన్నఁ బ్రీతితో నిధువనక్రీడ సల్పి,
లలనభావ ప్రకాశోక్తులకును దగిన చెయ్వులాచరించి కరఁగించి చెట్టవట్టి
వనవిహారంబు చేసిన వైభవంబు మదిఁదలఁప బ్రహ్మానంద మదియ కాదె!!"

"శుకతుండ సందష్ట సురుచిరబింబంబు పోలికనున్న కెమ్మోవితోడఁ
గరరుహ పరిలూన కరమర్దనమ్లాన ఘనమంజరులఁబోలు చనులతోడ
గంధేభవిహరణ కలుషీకృత సరోవరాభపుష్పాత్ర గేహంబుతోడ
భానుమయూఖ సంపర్క పరిక్లాంత లతికోపమాన గాత్రంబుతోడ,
వితత నిశ్వాససమారుతమలినీకృత ముకురంబుక్రియ నొప్పు మోముతోడఁ
గాంత సురతాంత శాంతయై కనులు దేలవైచుచు మదంసవిన్యస్త బాహుయుగళ
యగుచుఁదొడలపైఁబవళించినట్టి హాయలు మదిఁదలఁప బ్రహ్మానందమదియ కాదె"

ఈమహాకవి కవితాప్రాభవమును దెలుపుటకు దీనికంటె మించిన యుద్గ్రంథములు పెక్కులుగలవు.

అనంతరాజు సుబ్బరాయకవి

క్రీ॥ శ॥ 1825—1884.

శ్రీసదాశివేశ్వరశతక మనంతరాజు సుబ్బరాయకవికృతము. ఈ శతకములో నందపద్యములున్నవి.

"నగవరశరాస! కార్వేటినగరవాస! గిరిధరశరా! సదాశివ, కృత్తివాస!"

అనునది ప్రతిపద్యమునకు మకుటము. ఈశతకరచనకారణమును కవి మొదటిపద్యముననే ఈక్రిందివిధముగాఁ జెప్పినాఁడు.

శ్రీకర సప్తాంగ శృంగారపూరిత రాజ్యసామ్రాజ్యధురంధరుండు,
మాతరాద్వంశ కుమార వేంకట పెరుమాళ్ళరాజేంద్రుండు, మహితకనక
విలసితంబగు సభాస్థలి రత్నసింహాసనమున నాసీనుఁడై, నన్ననంత
రాజాన్వయుని, సుబ్బరాయకవీంద్రునిఁ బిలిచియిట్లనెఁ, జిత్రకలితనీస
శతకము రచింపుమనినను సంతసిల్లి విరచన కుపక్రమించితి వినుము కృపను
నగవరశరాస, కార్వేటినగరివాస గిరిధరశరా. సదాశివ, కృత్తివాస॥

దీనినిబట్టి "పోలిపెద్దివేంకటరాయకవి"ని లావణ్యాశతకమునకుఁ బురికొల్పిన శ్రీకుమార వేంకటపెరుమాళ్ల రాజేంద్రుఁడే యనంతరాజు సుబ్బరాయకవి నీశతకము వ్రాయుటకుఁ బ్రోత్సహించినాఁడని తెలియుచున్నది. శ్రీకుమార వేంకటపెరుమాళ్ల రాజు క్రీ॥శ॥ 1884 సం॥ (తారణ) లోఁ జనిపోయినాఁడు. కనుక నంతకుమును పె యనఁగా 1875—84 సంవత్సరములమధ్య సదాశివేశ్వరశతకమును, పోలిపెద్దివేంకటరాయకవి లావణ్యాశతకమును వ్రాయఁబడియుండియుండును.

శ్రీకుమార వేంకటపెరుమాళ్ల రాజుగారి తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన యాతని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడైన బ్రహ్మరాజు కాలమున నీశతకము ముద్రితమైనట్లందులోని యీకడపటి పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"శ్రీమదఖణ్డ మహీమండలాఖణ్డలాయమానార్థి కల్పావనీజ
కల్ప కుమారవేంకట పెరుమాళ్రాజ పుత్రవరిష్ఠ శ్రీ బొమ్మరాజ
మూర్ధాభిషిక్త సంపూర్ణ కటాక్ష వీక్షణ సచివ శివభాగవత గుండు
కులజ గురుస్వామి"—విలసితంబగు సదాశివ చిత్రశతకము—నవనినాథు
శాసనంబున "వాణీలీలాసదనము" నందు ముద్రింపఁజేసె, నానందమంది
జనులు మెచ్చ "విక్రమాబ్ద చైత్రశుద్ధ పూర్ణిమేందుదినంబున పూర్ణముగను"

శ్రీబ్రహ్మరాజుగారి 'హయాం'లో గుండుగురుస్వామయ్య యను వెలనాటి బ్రాహ్మణుఁడు ముఖ్యమంత్రిగా (దివాను) నుండెడివాఁడు. పరమశివభక్తిపరాయణుఁడు. అతఁడు బొమ్మ (బ్రహ్మ) రాజుపట్టాభి

ఈ కృతిపైన నైవేద్యములకు ననంగా, క్రీ॥ శ॥ 1889 సంవత్సరమునకు సరియైన విరోధి —చైత్రశుద్ధపూర్ణిమా సోమవారమునాఁటికి కీశతకమును, సంస్థానాధిపతుల ముద్రాక్షరశాల యయిన “శ్రీభారతీ (వాణీ) ముద్రాక్షరశాల” లోనచ్చువేయించిరి.

గ్రంథనామము “శ్రీసదాశివశతక” మని యున్నను నక్కడక్కడ పద్యములలో “చిత్ర” అను విశేషణము చేర్పఁబడియుండుట ముఖ్యముగా గమనింపఁదగినది.

1. “..................చిత్రకలితసీస శతకము రచింపుమనినను సంతోషిల్లి” (1 ప)
2. “చిత్రతర సీస శతకంబు చిత్తగింపు” (6 ప)
3. “చిత్రకృతివైన నిన్ను నేఁ జిత్రకృతిని వినుతిగావింతు వినుము సద్వినుచరిత” (21 ప)
4. “అని చమత్కారపద్ధతి నమితభక్తి సన్నుతించెద యుష్మత్సన్నిధిన్నమూర్తి (47 ప)
5. “చిత్రకావ్యము నేను జెప్పితి సిద్ధదా” (58 ప)

ఇందులోని ప్రతి సీసపద్యము నేవో కొన్నివృత్తములతో గర్భితమయియున్నది. అట్లు వ్రాయుట సులభసాధ్యము కాదు. ఆరితేరిన కవిత్వపు ‘సర్కసుఫీట్ల’లోఁ బ్రఖ్యాతి పొందినవారు తప్ప జయప్రదముగా, గర్భకవిత్వముగాని, బంధకవిత్వముగాని, చిత్రకవిత్వముగాని చేయలేరు. అయిన నవేవియుఁ బ్రజాసామాన్యమున కుపయోగపడవనుటలో సందేహము లేదు. అట్లని యాకళను ధ్వంసీకరించుటయు సబబుకాదు. కవితాకళాభిజ్ఞులకట్టివి కొంతవఱ కుపకరించును. అట్టివి వ్రాయువారి ధీకౌశలమును బ్రకటించును. ఈశతకసీసములలో నిమిడియుండు వృత్తములను కవియే తాను స్వయముగా వేఱుపఱచి చూపుటవలన, నేపద్యములలో నేవృత్తము లిమిడియున్నవో, సులభముగాఁ దెలిసికొనుటకు వీలగుచున్నది. పరిశ్రమతోఁ గూడిన గర్భ బంధ కవిత్వసృష్టి కొన్నినిర్బంధములకు, నియమములకు లోఁబడియుండుట సహజము. అట్టి సందర్భములలో గర్భవృత్తములమీఁదనే దృష్టినిడి కవిపద్యములను సాగింపఁజూచుట తప్పని సరి యగును. అప్పుడు గర్భవృత్తము లేలాగో కుదిరినను, నసలు పద్యధోరణి చెడి, నడకకుంటువడి చదువువారికి సులభగ్రాహ్యము కాకుండ చిరాకుఁ బుట్టించును. ఈశతకములోని సీసపద్యము లట్లుకాక, గర్భితములున్నవను విషయము పాఠకులకుఁ దెలియనీయని విధముగా వ్రాయఁబడినవి. దానినిబట్టి, కవి యెంతటి సామర్థ్యము కలవాఁడను విషయమును మనము సులభముగా గ్రహింపవచ్చును.

ఈకవి యాత్మస్తుతి (కవిత్వవిషయములో) చేసికొనుట యేకాక, కుకవినిందామలుకూడ సంప్రదాయమును బాటించుచు చేయక విడువ లేదు.

తన కావ్యదుహితను—ఇతఁడు—మత్తేభవృత్తగర్భితసీసములో నీక్రిందివిధముగా వర్ణించినాడు.

"విలసదర్థోత్కర విశ్రుతాఖిల గుణాలంకార సంయుక్తరా, ప్రకాశ !
ప్రియసమాహ్లాదకరీతి లక్షణ సుశీలాంచచ్చమత్కారిరా, సుభాషి
సరసభావోచిత సర్వ శాలిని సుమీ రాజత్సువర్ణాంగిరా, మనోజ్ఞ!
సురసవత్త్వంబున సొంపులొ పదములక్ రమ్య స్వరోద్భాసిరా, సువృత్త!
నవ్యసుకుమారి! కైకొమ్మ, నాదు కావ్యదుహిత నిచ్చితి మత్తేభసహితముగను"

పై సీసములోని ప్రతిపాదములోను మొదటిలఘువును కడపటిసంబుద్ధిని తొలఁగించి చదివిన నది మత్తేభవృత్తమగును.

ఈక్రిందిది కుకవినింద—తోటకవృత్తగర్భితసీసము.

"మిసిమియకానన బలిమింగొనఁ గుంటయి భావములేక సద్భావములుడిగి,
సరసంపుజోకల శయ్యాపదంబిడ కర్థమనక్ రచనానుసరణి
గీలుగొల్పక చులకించి హితక్రియ సూపక గ్రంథంబు సూటిసెఱుఁగ
కుడుంగని చింతల నుండురు గోళకతం గుకవుల్ వసుంధరను బ్రబలి
యిట్టిమూఢులు లజ్జింప నేరచింతుఁ జిత్రతర సీసశతకంబు చిత్తగింపు"

ఇందలి గర్భిత తోటకవృత్తము :—

"బలిమింగొనఁ గుంటయి భావములే కల శయ్యాపదంబిడ కర్థమనం
జులకించి హితక్రియ సూపక గ్రంతల నుండురు గోళకతం గుకవుల్"

ఈ శతకసీసపద్యములలో గర్భితములుగా నుండు వృత్తముల వివరమిాక్రింద చూపుచును.

గర్భితవృత్తాలు.		వృత్తసంఖ్య.	పద్యాలసంఖ్య.
1. మత్తేభవృత్తములు	...	15	(2,–34–47)
2. స్రగ్విణి	...	9	(3,70–77)
3. మాలినీ	...	2	(4,–94)
4. భారతీ	...	2	(5,–97)
5. తోటక	...	4	(6–9)
6. ఉత్థానపాది	...	8	(10–17)
7. ద్విపద	...		
8. మహానవమి పద్యము	...		

గర్భితవృత్తాలు.	వృత్తసంఖ్య.	పద్యాలసంఖ్య.
9. మధ్యమావతి రాగము ఆదితాళము (తరంగము)	8	(10—17)
10. శంకరాభరణము : గౌళ కల్యాణము ...	,,	,,
11. వసంతరాగము: ఆదితాళము (తలంటు శోభాన)	,,	,,
12. సువ్విపాట ...	,,	,,
13. శంకరాభరణము : ఆది తాళము : (నలుగుపాట)	,,	,,
14. మధ్యమావతిరాగము : ఆదితాళము (ఆమతింపు)	,,	,,
15. గొబ్బిపాట ...	,,	,,
16. జంపె : (గరుడాచలంరీతి పాట) ...	,,	,,
17. కాంభోజి: ఆది (పద్యము)	,,	,,
18. సౌరాష్ట్రము (తలుపుతీసే పాట) ...	,,	,,
19. సావేరి : రూపకము (హెచ్చరిక) ...	,,	,,
20. భైరవి: జంపె (మంగళము)	,,	,,
21. సురట: చాపు (మంగళము)	,,	,,
22. నవరోజ్ : ఏకతాళ ...	,,	,,
23. శ్రీరాగము: త్రిపుట (లాలి పాట) ...	,,	,,
24. చిలుకపాట ...	,,	,,
25. చౌళిరాగము (మేలు కొలుపు) ...	,,	,,
26. బేగడ: త్రిపుట (పదము)	,,	,,
27. హెచ్చరికపాట ...	,,	,,

గర్భితవృత్తాలు.	వృత్తసంఖ్య.	పద్యాలసంఖ్య.
28. భైరవి : (ఉయ్యాలపాట)	8	(10–17)
29. అచ్చోమంగపాట ...	,,	,,
30. అల్లో నేరేడల్లో ...	,,	,,
31. ఆరభి: రూపకము (కీర్తన)	,,	,,
32. ద్రుతవిలంబితము ...	2	(18,–19)
33. వసంతతిలకము ...	8	(20)
34. కందద్వయ గర్భితము	8	(21–28)
35. భుజంగ ప్రయాత ...	2	(29–30)
36. ఇంద్రవజ్ర ...	2	(31–32)
37. ఉపేంద్రవజ్ర ...	1	(34)
38. మత్తకోకిలా ద్విపదలు	1	(48)
39. మత్తకోకిల ...	14	(49–62)
40. ధ్రువకోకిల ...	3	(63–65)
41. ద్విరద గతి రగడ ...	4	(66–69)
42. అంత్యనియమ చంద్రిక	1	(78)
43. ప్రమితాక్షరి ...	1	(79)
44. వనమయూర ...	1	(80)
45. వనమంజరి ...	1	(81)
46. అలసగతి ...	1	(82)
47. ప్రహరణకలిత ...	1	(83)
48. పణవవృత్తము ...	1	(84)
49. అంత్యనియమకాంతవృత్తము	1	(85)
50. పరాజితవృత్తము ...	1	(86)
51. మణిగణవృత్తము ...	1	(87)
52. భూతిరాట్తిలకము ...	1	(88)
53. ప్రభాకలిత ...	1	(89)
54. త్వరిత పద గతి ...	1	(90)
55. మనోజ్ఞవృత్తము	1	(91)
56. ప్రియకాంతావృత్తము	1	(92)

	గర్భితవృత్తాలు.		వృత్తసంఖ్య.	పద్యాలసంఖ్య.
57.	రుచిరవృత్తము	...	1	(93)
58.	తోదకవృత్తము	...	1	(95)
59.	దోధకవృత్తము	...	1	(96)
60.	మందరవృత్తము	...	1	(98)
61.	సుందరవృత్తము	...	1	(99)
62.	మంగళము (భైరవి) ఝంపెతాళము	...	1	(100)

పై వివరణములనుబట్టి యిందలి నూఱుపద్యములలోను గర్భవృత్తములేనిది మొదటిది మాత్రమే. మిగిలిన 99 పద్యములలోను 62 రకములవృత్తము లీమహాకవి యిమిడ్చినాఁడు. కొన్నిఁటిని లయబద్ధముగా రాగతాళములతోఁ బాడుకొను పాటలనుగూడ పద్యములలో వచ్చునట్లు వ్రాయుట సామాన్యకవితాకృషి కాదు. మన తెలుఁగులో సంగీత సాహిత్యము లెంతసన్నిహితముగా, నవినాభావముగా, విడరానియతుకుగాఁ బూర్వము కళాప్రియులు గుదిగ్రుచ్చఁగలుగువారనునది బోధపడుచున్నది. ప్రత్యేకముగా నీశతకకవిని గూర్చి చెప్పవలసివచ్చినప్పుడు, కవితాకళ నింతటి ప్రజ్ఞతోఁ, బ్రతిభతోఁ, బ్రాభవముతో సునాయాసముగా మనోహరముగా, చిత్రవిచిత్ర పదవిన్యాసములతో సృష్టించి, రాజాదరణకుఁ బాత్రుఁడై యాంధ్రజగజ్జేగీయమానమగు యశఃకాయముతో నద్వితీయుఁడుగాఁ బ్రకాశించినాఁడు. 'శతక'మని యలక్ష్యముతోఁ జూడఁదగిన గ్రంథము కాదిది.

ఇది భక్తిరసోద్దీపక పరమేశ్వర సంబోధనలుగల శతపద్యరత్నకోశము. చిత్రకవితా తత్వజిజ్ఞాసువుల కిది కల్పవృక్షము. ఈమహాకవి తననామము తప్ప కులగోత్రాదితములనుగూర్చి కించిత్తయినను నెక్కడను జెప్పలేదు. ఇతని కృతి యిదితప్ప మఱియొకటి యున్నట్లు కానరాదు. అయిన నొకచోటమాత్రము తనవిషయమునుగూర్చి యిట్లు చెప్పినాఁడు.

> "చిత్రకావ్యము నేను జెప్పితి, సిద్ధిదాయివి నీవనం, గోరి, యిష్టముగను,
> ధాత్రిలోపల నాదుగోత్రము తామరల్లిక మించ, నాయాప్తసకలసచివ
> మిత్రబాంధవకోటి మేలని మెచ్చి, సంతసమంద, నఘ శోభనములం మెఱయ,

పుత్రవంతునిఁ జేసి పూరితభూరిసత్కృప నేలు మా పేరు విపులవెలయ
నాయురారోగ్య భాగ్యంబు లతులకీర్తి సౌఖ్యము శుభంబు విభవంబు సంఘటింపు॥

పద్యములోఁ గవి తనగోత్రమునుగూర్చి, కులమునుగూర్చి యెక్కడను జెప్పుకొనలేదు, కాని 'నాయాప్త సకలసచివ మిత్ర బాంధవకోటి' యనుటవలన, నతఁడు బహుశా రాజబంధువుగా నుండవచ్చునేమో యని యూహింపఁదగియున్నది. అట్లు కానిపక్షమున 'సచివులు' సామాన్యుఁడయిన యొకకవిమాత్రుని కుందురనుట యసంభవముకదా! పూర్వము రాజులకేకాక, రాజకార్యనిర్వహణమునకుఁ గారకులైన, ప్రధానమంత్రులకును సలహాలిచ్చు సచివులుండువారు. సుబ్బరాయకవి కూడ నావర్గమునకుఁ జెందిన రాజప్రధానిగా నుండవచ్చును. పైఁగా నట్టివారు సాధారణముగా నియోగులైనందున నీశతకకర్త కూడ నియోగిబ్రాహ్మణశాఖకు సంబంధించినవాఁడుగా నుండవచ్చును. అయిన "వైదికిగా నుండరాదా యను ప్రశ్నకు తావులేకపోలేదు. కాని, వైదికులైన మంత్రు లరుదు. మఱి యట్టివారికి "అనంతరాజు" వారని యింటిపేరుండదు. కనుక నితఁడు తప్పక నియోగి యని చెప్పవచ్చును. లేక (బ్రాజయినను గావచ్చునేమో) "పుత్రవంతునిచేసి" యనుట వలన నితనికి సంతానము లేనట్లు తోఁచుచున్నది.

కార్వేటినగరములోని శివకేశవులకు క్రమముగా సదాశివేశ్వరుఁడనియు, వేణుగోపాలస్వామి యనియు పేరులు. శ్రీకుమార వేంకట పెరుమాళ్ళాజ్ఞాశ్రితులైన, యీసుబ్బరాయకవియు, నితనిసమకాలికుఁడైన పోలిపెద్దివేంకటరాయకవియు, నాయిరువురు దేవతలమీఁద శతకములు వ్రాసిరి.

గర్భిత నానావిధ వృత్తములయినను, సీసపద్యములనడక ధారాళముగా సాగినది. ఇతఁడును నంత్యప్రాసనియమములు చాలచోట్ల పాటించి, యలంకారబహుళములైన కావ్యలక్ష్యములతో లక్షణముల కవిరోధముగా నొక బృహత్కావ్యమువలె నీశతకమును సంతరించినాఁడు. మంచిప్రౌఢకవిత్వము. ఈశతకమునకు సాటి యీశతకమే. మఱి యొకటి తెనుఁగులో నింతవఱకు సృష్టి కాలేదనుట సాహసోక్తికాదు. కాని 18 వ శతాబ్దమధ్యమున నీవిధమయిన చిత్రకవితాప్రబంధము—ఏకాశ్వాసము కలిగినది గణపవరపు వేంకటకవిరచించినాఁడు (అది శతక

రూపమయినదికాదు.) "ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయ విలాసము" అను పేరుగల యాప్రబంధమున, చతుర్విధ చిత్రకవితాప్రాగల్భ్యము, కవి కెంతవఱకున్నదను విషయమును దెలుపుచున్నది. అయిన నది యీ శతకమువలె సరళమైనధార కలిగినదికాదు. చాలవఱకిట్టిచిత్రకవిత్వము లకు భగవన్నుతులో, రాజస్తుతులో యాధారములుగా తత్కర్తలు గ్రహింతురు. అట్టి పొగడికలుకూడ విశేషముగా సంబుద్ధులతోఁ గూడి యుండును. కథావిషయములు చిత్రకవిత్వములకు చుక్కెదురు. ఈకృతి లోఁగూడ సుబ్బరాయకవి శివపర్యాయములతోఁ బరమేశ్వర నామము లను బేర్కొని జయప్రదముగాఁ దనదీక్షను నిలఁబెట్టుకొనినాఁడు.

అతని విద్వత్కవితా ప్రతిభ తెలియుటకుఁ గొన్ని పద్యాంశ ములు క్రింద చూపుచున్నాను.

అంత్యప్రాసనియమములు.

1. ప్రవిమలజ్ఞాన విజ్ఞానభాసమాన, విశ్వసంస్థాన, విషపాన, వృషభయాన॥
2. భక్తజనపోష, సవిశేష పరమపురుష మధురసంభాష బుసతోష మానివేష॥
3. కలుషజీమూతవాతూల, కాలకాల, కర్బురవిశాల శ్రుతిమూల, కామపాల॥
4. దుష్టశాసన సమవర్తి, యష్టమూర్తి, స్వచ్ఛతరకీర్తి, దేవతాచక్రవర్తి॥
5. సాధునికురుంబ సేవితచరణ సాంబ యధికకరుణావలంబ, ద్విట్కుధరశంబ॥
6. ప్రకృతిసంస్ఫోట కరధృతాబ్జకరోట ఖండిత నిశాట కబళిత కాలకూట॥

ఒక్కపద్యములో మాత్ర మాచ్ఛికశబ్దములతో నెత్తుగీతి రెండు పాదము లగపడుచున్నవి :—

"మదపుటేనుంగు రేగాము కొదమసింగ మీనుపడగ దునేదారి మేటిగొంగ"

ఇదితప్పఁ దక్కిన వానిలో సంస్కృతశబ్దములే బహుళముగా కవి వాడినాఁడు.

ఈక్రింది పద్యములు గర్భితవృత్తములతో మనోహరముగా నున్నవి.

1. మత్తేభవృత్త గర్భితసీసము :—

"విలసితాంభోజధవేందు వహ్నినయన, బ్రహ్మాండరక్షాపరా, జోహారు,
ప్రభసితశ్వేతవరాంగ శంకర హరా, బాలేందు భూషా ప్రభా జోహారు,
ప్రహసిత స్ఫీత కపాలహార రజితాహార్యాగ్రదివ్యాలయా జోహారు,

విలసదంభోజ భవేంద్రముఖ్యనుత, శర్వాణీమనోధీశ్వరా, జోహారు,
శ్రీకరాకార, మోక్షలక్ష్మీవిహార, మేరునగచాప, పన్నగోత్కరకలాప॥"

ఇందలి మత్తేభమునకు ప్రతిసీసపాదములోని మొదటిలఘువును, కడపటి "జోహారు" పదమును తొలగించి చదువుకొనవలెను.

2. స్రగ్విణీ వృత్తగర్భితసీసము :—

"వేధ నాసారథిన్ వేదముల్ మావులన్ గావించు నీమాయఁ గాంచుటెట్లు
భూధరంబుద్ధతిన్ బూనితో విల్లుగా, శేషుని మౌర్విగాఁ జేయుటెట్లు ?
శ్రీధరుం గాండమున్ జేసి మేల్వాసిగా గుణమున నంటఁగఁ గూర్చుటెట్లు ?
సాధనాధ్యుండనే శక్తి నీకొప్పఁగా, దివ్యతేజోరాశిఁ దేరుటెట్లు ?
త్రిపుర హరణం బొనర్చితో తృటిని నీవు నద్భుతం బిది యెన్నంగ నఖిలవేద్య"

ఇందలి పెద్ద(సీస)పాదములనుమాత్రము నాల్గింటి కలిపి చదివిన స్రగ్విణి యగును.

3. మత్తకోకిల గర్భిత సీసము :—

"మేలువాటిల లోకపాలన మీవు సేయుచు నెట్లొకో తమోయుతుండవగుచు
కేల శూలముఁబూని కేవలకిన్క జీవుల ద్రుంచుటల్ దేవ తెలియనగునె ?
కాలకూటము లీలఁగా నిజకంఠమందునఁ దాల్పవే, కీర్తివినుతికెక్క
జాలవింతలు నీదు చర్యలు చంద్రమౌళి, శుభాకరా, నిన్ను వశమె పొగడ
ప్రమథగణసేవ్య, యాశ్రితపారిజాత దక్షిణామూర్తి, విద్యావిచక్షణాఢ్య"

ఇందలి మత్తకోకిల :—

"మేలువాటిల లోకపాలన మీవు సేయుచు నెట్లొకో ?,
కేల శూలముఁ బూని కేవల కిన్క జీవులఁ ద్రుంచుటల్,
కాలకూటము లీలఁగా నిజకంఠమందునఁ దాల్పవే ?,
చాలవింతలు నీదుచర్యలు, చంద్రమౌళి శుభాకరా !"

ఇట్టి చిత్రకవిత్వరచయితలు సాధారణముగా లక్షణముల నుల్లంఘించిననే తప్ప కృతినిర్మాణములోఁ గృతకృత్యులు కాలేరు. కాని యీ సుబ్బరాయకవి యెక్కడనో యొకటిరెండుచోట్లలోఁ దప్ప దుష్ప్రయోగముల పొంతకుఁ బోకుండ నీశతకమును వ్రాయుట సర్వథా శ్లాఘాపాత్రము. కళాకౌశలము శిల్పిభావనాబలము నాశ్రయించినదని చెప్పుట కీసదాశివేశ్వరశతకము గొప్పతార్కాణము.

క్రొత్తపల్లి లచ్చన

క్రీ॥ శ॥ 1825—75

ఈక్రొత్తపల్లి లచ్చనకవినిగూర్చిన విషయము లేవియుఁ దెలియ వచ్చుటలేదు. కాని 'క్రొత్తపల్లి' యనునింటిపేరు గల బ్రాహ్మణ (వైదికుల) కుటుంబములు నేటికిని కోస్తాజిల్లాలలో నుండుటచేత నితఁడును బ్రాహ్మణుఁడనియుఁ గోస్తాజిల్లాలవాఁడనియు. నూహించుట యసమంజసము కాదు. ఇఁక నితని తండ్రి యెవఁడో. కాల మేదో కనుగొనుటకుఁ దగిన యాధారములు దొరకుటలేదు. ఇతఁడు దుష్కరప్రాస సూర్యశతకముమాత్రమే కాక మఱేదైన వ్రాసినది లేనిదికూడ నంతు చిక్కలేదు. ఈకవినిగుఱించిన 'భోగట్టా' లేవియు దొరకలేదు.

శతకాంతపద్యము :—

> "ఈక్రమమున భవదంకితమై క్రాలఁగ వినెడువారి యఘములు గాలన్
> శ్రీ క్రొత్తపల్లి లచ్చనచేఁ గ్రొత్తగ నయ్యె సంతసింపుము సూర్యా॥"

అని కవి తన పేరినిమాత్రము చెప్పుకొనినాఁడు. రచనావిధానమునుబట్టి చూడఁగా నితఁడు కడచిన శతాబ్దము ప్రథమపాదాంతమున జన్మించి తృతీయపాదాంతమువఱకుండినట్లు తోఁచుచున్నది.

ఈశతకములో నూటయైదు కందపద్యములున్నవి. దుష్కరప్రాసములన్నియు సంయుక్తాక్షరములుగనే కుదురుట యిందలి ముఖ్యవిశేషము. అట్టి ప్రాసముల కాచ్ఛికములలోకంటె సాంస్కృతికములలో శబ్దములసంఖ్యాకములుగా దొరకుచున్నవి. ఈకారణమునుబట్టి యీ శతకమంతయు సంస్కృత పదజాటిల్యముగల పద్యములతోడనే నిండియున్నది. దుష్కరప్రాసములైనను నవి నిర్బంధముగాఁ దెచ్చిపెట్టుకొనిన ప్రాసజీవాతువు లనిపించుటలేదు. ఎంతటి కఠినప్రాసములైనను సహజశబ్దములవలెనే శబ్దసాధకుఁడైన లచ్చనకవిత్వములో దొర్లిపోవుచుండును. అట్టి ధారాళమైన ధారాధోరణి కవితలో నారితేరిన సిద్ధహస్తులకుఁగాని లభింపదు.

ఈశతకమును శ్రీచెలికాని లచ్చారావుగారు తమ శతకసంపుటములోఁ జేర్చిరి. కవియొక్క ధారాశుద్ధిని తెలుపుటకు శతకములోని కొన్నిపద్యములీక్రింద నుదాహరింతును :—

"యుగ్ధామదివ్యచందన దిగ్ధామోదసుశరీర దివ్యాభినుతా,
దుగ్ధాబ్ధిశ్రిత మనోదగ్ధుఁడ ననుఁ బ్రోవు మతిహితంబుగ సూర్యా" (గ్ధప్రాసము)

"బ్రధ్నచతురాగమాగమ బుధ్న ప్రభాకర దినేశ పూషణనామా,
గృధ్నునిరాకరణ యహిర్బుధ్నార్చిత విధిమయస్వరూపా సూర్యా" (ధ్నప్రాసము)

హర్ష నిరామర్ష వరోద్ధర్షంబులు, నాకొసంగి యనుకంప సుధా
వర్షితదృష్టిం గను మఘమర్షణ ఖిలలోకజలధి మందర సూర్యా" (ర్షప్రాసము)

"స్వర్వ్యోమధరారంజన దుర్వ్యసననిరానురక్త దుఃఖవిదళనా,
నిర్వ్యాజ నమాని హృదయాంతర్వ్యాపక శోకసమ్ముదప్రద సూర్యా (ర్వ్యప్రాసము)

"ఉల్బణకరుణాసాగర కిల్బిషసంఘాతఘాత కీర్తితప్రోద్య
చ్ఛుల్బాభిఖ్యమదాశా శుల్బచ్ఛేదక త్రిలోక సుందరసూర్యా" (ల్బప్రాసము")

శిష్టు సర్వశాస్త్రి

క్రీ॥ శ॥ 1830—1880.

సర్వకామదాపరిణయాద్యనేకకృతులు రచించి యాంధ్రప్రపంచ ములో మంచిఖ్యాతిని, ఆంధ్రసంస్థానములలో సమితసత్కారములను గడించి యానాఁడు తనయంత పండితకవి లేఁడనిపించుకొనిన శిష్టుకృష్ణ మూర్తిశాస్త్రిగారి సుపుత్త్రుఁడీ శిష్టుసర్వశాస్త్రి. ఇతఁడు జగ్గంపేటలో క్రీ॥ శ॥ 1830 సం॥రమున జన్మించి, తనతండ్రియొద్దనే కావ్యనాటకాలం కారములు చదువుకొని, విద్వత్కవి యయినాఁడు. ఇతఁడు జగ్గంపేట— అయినవిల్లి—కాళహస్తి మొదలయిన సంస్థానములలోఁ దనవిద్వత్ప్రతి భలను బ్రదర్శించి, రాజాదరణకుఁ బాత్రుఁడయినాఁడు. ఇతఁడవధా నములలో, నాశుకవిత్వములోఁగూడ నందెవేసినచేయి. ఇతఁడు కొంత కాలము సైదాపేట నివాసియు, గంగమ్మ పిఠాస్వామిసెట్టికుమారుఁ డును, 1859—60 సం॥రప్రాంతములో గోదావరిజిల్లా కలెక్టరుపదవిలో నున్నవాఁడును, దనతండ్రియయిన కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులవలన "పీఠా రణ్యామాహాత్మ్యము"—అనుకృతి నంకితము పొందినవాఁడు నగు సూరా తులసింగంసెట్టి యను వైశ్యకులసంభవుని ప్రోత్సాహముతో రాయవేలూరునందలి యాంగ్లపాఠశాలలో సంస్కృతాధ్యాపకుఁడుగాఁ బని చేసినాఁడు.

ఇతనికృతులు :—జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము, శ్రీలలితాంబా స్తోత్రము, అమరుకము (అనువాదము), అచ్చిగానితారావళి, కొన్ని చాటువులు. ఇందులో మొదటిమూఁడును శతకలక్షణములు గలవి. మొదటిరెండింటికిని క్రమముగా "జ్ఞానప్రసూనాంబికా" యనియు, "అధరజితబింబ, శ్రీనగరావలంబ, పదనమద్దేవమునికదంబ, లలితాంబ" యనియు మకుటములు. మూఁడవదానికి మకుటము లేదు. తొలిశతక ములో 102 మత్తేభశార్దూలములు, రెండవదానిలో వందసీసములు, మూఁడవదానిలో 103 (అన్నిరకములయిన) పద్యములున్నవి.

జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకమును దొలిసారిగా 'నాంధ్రపరిషత్కా ర్యాలయము' వారు సంపాదించి ప్రకటించిరి. ఆతరువాత వావిళ్లవారు తమ భక్తిశతకసంపుటము రెండవదానిలో నెనిమిదవశతకముగాఁ బ్రక టించిరి.

సర్వశాస్త్రి క్రీ॥ శ॥ 1853 సం॥ రమున దారుణ రుజాపీడితుఁడై యున్న తరుణమున నొకనాఁటి రాత్రి జ్ఞానప్రసూనాంబికను ధ్యానించుచు నీశతకమును జెప్పినాఁడఁట! ఆ వెంటనే వ్యాధి నివారణమయినదఁట! ఈ యైతిహ్య మెంతవఱకు సత్యమో కాని, తనపోషకునియాజ్ఞ చేతనే, కవి దీనిని రచించినట్లు తానే తెలుపుకొనినాఁడు:—

"శ్రేయస్సంతతధామ, దామరకుల శ్రీవేంకటేంద్రాజ్ఞఁ బ
జ్ఞాయత్తౌచితి, సర్వశాస్త్రి, యిటు లాయ్యంజేసె జ్ఞానాంబికా
గ్రీయానుగ్రహలీలఁ బద్యశత మీరీతిం బఠింపన్ జనుల్
ధీయుక్తస్థితి నన్నివిద్యలఁ బ్రశస్తింజెంది పెంపెక్కరే"

ఈకడపటిదానికి మకుటములేదు. ఈకవి కాళహస్తిప్రభువైన దామర వేంకటపతినాయని యాస్థానములో కవిగా నుండిన దినములలో నీశతకము వ్రాసినాఁడనుటయు, నాప్రభువు నాజ్ఞచేతనే యందులకుఁ బూనుకొనినాఁడనుటయు కవియే తనపద్యములలో ఘంటాపథముగాఁ జెప్పుకొనుటవలనఁ బైఁజెప్పిన పుక్కిటిపురాణము నమ్మఁదగినది కాదని తోఁచుచున్నది. పైఁగా నీశతకరచనాధోరణికూడ నాయభిప్రాయమున కుపబలకముగా నున్నది.

శతకములో దాదాపు 80 వంతులు సంస్కృతపదము లగపడుచున్నవి. సంస్కృతపదజాటిల్యము గల సమాసములు (ఒక్కొక్కచోఁ బద్యమంతయు నేకసమాసముగా వ్రాయఁబడినది) విశేషముగా నున్నవి. ఉభయభాషలలో నీకవి కూలంకషప్రజ్ఞకలవాఁడనియు, నిర్దుష్టమయిన ధారాధోరణి సహజసిద్ధముగా నితని కలవడినదనియు, నితనిరచనలే (చెప్పక) చెప్పుచున్నవి. ఇట్టి ప్రౌఢపదబంధనలతోఁ గూడినకృతిని (శతకమే యగుఁగాక) రచించుటయున, దారుణరుజాపీడలో నెంత గొప్పవిద్వత్కవియైనను సాధ్యపడదనుటలో ప్రత్యవాయము లేదు.

జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకములోని దిక్రింది మంగళాచరణ (నాంది) పద్యము:—

"శ్రీమద్దామర వేంకటక్షితిపతి క్షేమంకరప్రక్రియో
ద్దామాత్మీయ దయారసప్రసర సిధ్యన్మంజులా పాంగవీ
క్షామందస్మిత సుందరాస్య మెలమిన్గన్పట్టఁ బ్రత్యక్షమై
సామంజస్య మెసంగఁ బ్రోవుము నను న్ జ్ఞానప్రసూనాంబికా!"

ఈశతకములో సౌందర్యలహరీచ్ఛాయలుకూడ కొన్ని కనఁబడు చున్నవి :—

చింతారత్న గృహాంతరాళమున వాసిన్ బ్రహ్మ విష్ణ్వాదిమం
చాంతిస్థాయినివై జగంబుల సముద్యల్లీల రక్షింప స
ల్లంతంబొందఁగఁ జేయు నీవొక తివే యాధారశక్త్యాత్మతన్
సాంతత్యంబున నున్నదానవుగదా! జ్ఞానప్రసూనాంబికా!"
"కైలాసాచల సీమసంగత లసత్కల్పద్రుమాకల్ప నీ
పాళీపాళి విహారకృన్మధుకరీ"—ఇత్యాదులు.

ఈశతకములోని దీర్ఘ జటిల సంస్కృతసమాసముల కుదాహరణములు కొన్ని :—

1. మాన్యానూన మాణిక్యమౌక్తిక పంకేరుహరాగ విద్రుమముఖాగ్రిమోజ్జ్వలరత్నయుక్త కరాంభోరుహపాత్రికాకలనన్.

2. చకితాత్మీయ జనాంతరంగ భయసంసర్గాపనోద క్రియాధిక మందస్మిత సుందరాస్య హిమరుగ్దీప్తి ప్రసారాంచిత ప్రకటానర్గళ సుప్రభావ విలసద్భవ్యాకృతి శ్రీయుతా!

3. పారావారసుతాది లేఖసుదతీ పారంపరీ గీతికాపారానంద పురంధ్రివర్గ నియతప్రాంచ ద్వివాహాంగణోదారామోద యుతాత్మబాంధవసతీ తత్యాశ్రిత స్వాంతికస్ఫారాచార కృతిప్రమోదభరితా.

4. శోణాంభోరుహ జైత్ర పాదయుగళీ శోభాకృదుద్యన్మణిశ్రేణీ హంసక మంజుగుంజిక సమాకృష్టావదాతచ్ఛదక్వాణాకర్ణన మోదమాన హృదయా గచ్ఛద్ధ్యుమత్కిన్నర స్త్రైణాలోకన హృద్య మందరగతీ.

5. సరసాలాప విలాస హాసరచనా చాతుర్య సుస్థైర్య భాస్వర దివ్యస్వరరీతి సంతత తతవ్యాసంగ దివ్యాంగనాపరిపాటీ గణనావినోద విలసద్భవ్యాదరోద్యత్స్మితాచరణాంభోజ సతామరవ్రజ హితాజ్ఞాన.

రోగపీడితుఁడయి చావుబ్రదుకులలో నుండు, మనస్థిమితము లేని కవి యిట్టి దివ్యసమాసములతోఁ బద్యములల్లుచుఁ గూర్చుండినాఁడన నెవరైనా నమ్మఁగలరా ?

ఇఁక సంస్కృతశబ్దబాహుళ్యముగల పద్యమొకటి, యచ్చతెలుఁగు పదములు గల పద్యమొకటి మచ్చునకుఁ జూపి, యీశతకవిషయము ముగింతును :—

“జయ భామాతంగ ! నంత్తే నిశంబిలిలసత్ప్రస్ఫురత్ సజ్జ్ఞాక్రి
నయసంద్రాపిత మేరుశైలగత నానారత్న వాఃపూర సం
చయ నానారుచిమన్నే శతసహస్ర ప్రాప్త నవ్యక్రియా
జయ ! నిర్భాతి సమస్త దైవతతిభయా, జ్ఞానప్రసూనాంబికా”

“హాంగట్టుబిల్లలు గాల్బు మేన నలుదై పాల్పొందు నిన్జూచి యా
బంగారుబ్బెళ్లు వేల్పుగాణి యిటులై పల్వన్నె నవ్వోన్ను హ
త్తెంగానంగదె, యంచు ముచ్చట నెదందంజెంద మేల్త్రివి సా
గంగా జాణతనంబు నానితిగదా, జ్ఞానప్రసూనాంబికా”

సర్వశాస్త్రి వ్రాసిన రెండవశతకమయిన “లలితాస్తోత్ర” మను కృతి పూర్తిగా దొరకుటలేదు. చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారములోని R. No. 330 సంఖ్యగల యీశతకములో 69 సీసపద్యములే యున్నవి. అందులో నుదాహరింపఁబడిన రెండుపద్యములు కవి ప్రజ్ఞాప్రాభవములను దెలుపునవి :—

“శ్రీమదాగమ సమాశ్రిత పరబ్రహ్మాంబ, విపుల చిదానంద విలసనంబ,
ఫల పరిపూర్ణ సకలతంత్ర సారంభ. చారుతరానన చంద్రబింబ,
జిత మహీమండలాకృతి భాసురనితంబ, నియతభక్తావన నిర్విలంబ,
లలిత నిజోత్సంగ లాలితహేరంబ, కబరీనివేశిత ఘనకదంబ,
నయకృత వినూత్నతర కుశేశయవిడంబ, మానితాత్మీయ కేళికాధీనసాంబ
అధరజితబింబ, శ్రీనగరావలంబ పదనమద్దేవమునికదంబ లలితాంబ”

“రాయంచగమి మోయ రాణించు నలఁపుమానికపువిమానంబు నీటుమీఱ
నెక్కి మిక్కుటమగు చక్కఁదనమ్మున సురసతీ సౌందర్యగరిమ లెల్ల
పారిమాండల్యము భజియింప వాహ్యాళి కరుగుచో నడుత్రోవ నమరవరుల
మొఱయాలకించి సమ్మోదమునిండించి వారల విడిదలఁ జేరఁజేసి
వాసికెక్కినదాన వీవే సితాంశు శేఖరోత్సంగ సంగ భాసితనితంబ,
యధరజితబింబ, శ్రీనగరావలంబ, పదనమద్దేవమునికదంబ లలితాంబ”

ఈ కవిరచితమైన యమరుక కావ్యము నించుక పరిశీలింతము :—

ఇది ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారములోని R. No. 299 సంఖ్యగలది. అది సంపూర్ణ మయినను, నుపోద్ఘాత పద్యములు లేనిదని తోఁచుచున్నది. అందుచేతనే కర్త యెవరో తెలియలేదు. కాని 1939 సం॥ మున దీనిని ప్రకటించిన శ్రీకొట్రా శ్యామలకామశాస్త్రిగారిప్రతిలోని యుపోద్ఘాతపద్యములలోఁ గవి తన్నుఁగూర్చి, పోషక ప్రభువైన దామర వేంకటపతినాయనింవారిని గూర్చి విపులముగా చెప్పియుండుటచేతఁ

చెప్పక సర్వశాస్త్రియే యీ సాంద్రానువాదమునకుఁ గర్తయని నిశ్చయముగాఁ దెలుచున్నది.

ఈ యమరుకము ననేకులు తెలిఁగించిరి. శ్రీనిడదవోలు వేంకటరావుగారిపీఠిక ననుసరించి చూచిన దాదాపు పండ్రెండుమంది యైనను దేలుదురు. అందులోఁ బ్రఖ్యాతకవులుకూడ లేకపోలేదు. సారస్వతమునఁ జిరస్థాయిగా నిలుచు నమరుకకావ్యానువాదములు వ్రాసినవారిలో :— తాళ్లపాక తిరువేంగళప్ప, మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి, వట్టిపల్లి నరకంఠీరవశాస్త్రులు, ఈసర్వశాస్త్రి, ముఖ్యులనుటకు సందేహము లేదు. తక్కినవారి యనువాదములలోఁ గొన్ని యముద్రితములు, మఱికొన్ని ప్రథమముద్రణముతోడనే శరీరము చాలించినవి. దొరికినవానిలోని కొన్ని యనువాదములు వానిమూలములు పఠితలకుఁ జవిచూపుట యుక్తమని యీక్రింద నుదాహరించుచున్నాను :—

1. ఆలోలామలకావళీం విలులితాం బిభ్రచ్చలత్కుండలం
   కించిన్మృష్టవిశేషకం తనుతరైః స్వేదాంభసా జాలకైః
   తన్వ్యా యత్సురతాంతతాంతనయనం వక్త్రం రతివ్యత్యయే,
   తత్త్వాం పాతు చిరాయ కిం హరిహరబ్రహ్మాదిభిర్దైవతైః॥ (సంస్కృతమూలము)

అనువాదాలు

“చెదరి చలించు ముంగురులు స్వేదకణంబులనింతి జాఱువా
ట్టొదవు రతాంతకాంతి మెయి నొయ్యన సోలెడు కన్నుఁదామరల్
కదలెడు కుండలంబులును, గల్గిన పౌరుషభాసమాన యకా
ముగితముఖారవింద మతిమోదము మీకు నొసంగుఁ గావుతన్”

(తాళ్లపాక తిరువేంగళప్ప)

“అలకంబుల్ చెదరంగఁ, గుండలయుగం బల్లాడఁ, లేఁజెమ్మటం
దిలకం బించుక జాఱఁ, గన్నుఁగవ యెంతే దాంతమై యొప్పఁగా,
జలజాతాంబక కేళిసల్పెడు సరోజాతాక్షి నెమ్మోము ని
చ్చలు మిమ్ముం గృపఁ బ్రోచెడున్ హరిహర బ్రహ్మాదులింకేటికిన్”

(జయంతి రామయ్య)

“ఎలమి దలిర్ప నీకొసఁగు నిప్పుతముం బురుషాయితంబునన్
జలమణిమండలాలకము సంభృతఘర్మజలాల్పలుప్త ని
ష్ఠులతిలకంబునై తనరు తొయ్యలి మోము రతాంతతాంత నే
త్రలలిత మేల యీహరి విధాతృ హరాదుల సేవనల్గుటన్” (శిష్టుసర్వశాస్త్రి)

2. “సాలక్తకేన నవపల్లవకోమలేన పాదేన నూపురవతా మదలాలసేన
   యస్తాడ్యతే దయితయా ప్రణయాపరాధా దంగీకృతో భగవతా మకరధ్వజేన”

(సంస్కృతమూలము)

“గోదావరీ సాంద్రసుమముల్, కిసలయపాణి కోమలముల్, సమా
ప్తాల్లవళినాప్లగింబును, మదాలసభావము తో పదంబుచే
సేవరి ప్రాబలంపు ప్రణయోక్తుల బాగాగినచేతఁ దాడితుం
డైవిలసిల్లువాఁడు కుసుమాయుధదేవునకుం బ్రియుండగుల్” (తాళ్ళపాక పెదవేంగళప్ప)

“నగవులఁ గినుకల్ లత్తుక జిగియుం బెలరేవళీమదము చెలువును దగఁ జె
ప్పెడు మగువ జిగురుటధరము గోరిఁ బాతెఁ దైనవాని నొప్పు మరుఁడిలన్”

(శిష్టు సర్వశాస్త్రి)

3. సందష్టాధరపల్లవా సచకితా హస్తాగ్రమాధూన్వతీ
మా, మా, ముంచ శఠేతి, కోపవచనై రానర్తితభ్రూలతా
శీత్కారాంచితలోచనా సపులకం, యైశ్చుంబితా మానినీ
ప్రాప్తం తైరమృతం శ్రమాయ మథితో మూఢైస్సురై స్సాగరః (సంస్కృతమూలము)

“పెదవి చిటుక్కనం గొఱుక పెగ్గిలి కేల్విదలించి, కిన్కచే
వదలుము చాలుఁ జాలు కితవా, యని పిల్చి—బొమల్బెదిరించి, సై
గ మురి గగుర్పు, సీత్కరణసంపతి నేత్రము మూయు, నింతె ము
ద్దాడిన వారిదే యమృత, మూరక మూఢులు ద్రచ్చిరంబుధిన్”

(మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి).

“పెదవి చుఱుక్కనం గొఱుకఁ బ్రోడిచేకొని యూఁచి వద్దు వ
ద్దెడి, నను వీడుమంచలిగి యించుక కన్బొమవంచి సీత్కృతిన్
వదలని కాంత ముద్దుఁగొను వాఁడు, సుధం జవిజూచెఁ గాక కం
ధిదఱచి యెల్లవేలుపు లతిశ్రమమందిరి మందబుద్ధులై” (శిష్టు సర్వశాస్త్రి)

అమరుక శ్లోకములకుఁ దెలుఁగులో వృత్తజాతులే యనుకూలములుగా నుండును. తక్కిన యనువాదకులందఱు నావిధముగనే యాంధ్రీకరించిరి. కాని యీ సర్వశాస్త్రి కొన్నిచోట్లలో సీసములుకూడ నుపయోగించినాఁడు. అందులో వ్యాఖ్యాంశములుకూడ చేరియుండు ననుటకు సందేహము లేదు. మూలకావ్యాభిప్రాయమును బయలుపెట్టు వ్యాఖ్యానాంధ్రీకరణ మంత సమంజసమయినది కాదు. అసలు కావ్యములోని యలంకారధ్వన్యాదు లట్టి తెలిఁగింపులో బాహాటముగా బట్టబయలై పాఠకులయుత్సాహమును కుంచించుమార్గములో నడుచును. అట్టి పొరపా టనువాదకులు ఎంతవఱకు చేయకుండిన నంతవఱకుఁ దమ కావ్యమును సజీవము చేయఁగలుగుదురు. దానికి సారస్వతములో నొక శాశ్వతస్థానము నిచ్చినవారగుదురు. క్రిందిపద్యములు పరిశీలింపుఁడు.—

“పోఁగరుంగుబ్బలు పొట్టివై, పులకలం బూనంగ, నే నెంతయుం
బిగికౌఁగింటను గార్వఁ జీరనడుము స్వేవీడి జాఱంగఁ, దా
ళఁగలేనింకను, మానుమానుమని, బల్ దైన్యంబుగా బల్కు నీ
చిగురుంబోఁడికి మూర్ఛయో, నిదురయో, చిత్తమ్ము నం జేరెనో”

ఇది జయంతిరామయ్య అమరుకములోనిది :— దీనికి మన శిష్టు సర్వశాస్త్రిగా రొకసీసము వ్రాసినారు. చూడండి :—

“అతిదృఢాలింగనావాప్తి నొకింతుక నడఁగఁ జెక్కిన పులకాళి పోకమున
సాంద్రతమ స్నేహ సంబంధమున, సక్రమంబుగ జఘనాంశుకంబు జాఱ
అలుక లడంచు మాయావి వీవనినన్ను నెట్టిన దట్టించు నేర్పు వెలయ
వలదిటు వలదని పలుమాఱు సన్నపు పలుకుఁగునఁ, జెలువు కాంపెలమిఁ దనర
మానినీమణి నిద్దురంబూనెనేమొ, కర్జములు దక్కఁ బలుపూన్చెఁ గాంచెనేమొ
కొంచ కిప్పుడ నామదిఁ గూడెనేమొ కాక నాయంతరాత్మలోఁ గలసెనేమొ”
(సర్వశాస్త్రి)

సర్వశాస్త్రిగారి పద్యములో “పొగడుంగుబ్బలుపొట్టినై” యనుటకుఁ గారణము వాచ్యమైనది. “సక్రమంబుగ జఘనాంశుకంబుజాఱ” యనుటకంటె “చీరనడుమునీడిజాఱంగ” యనుటయే రసవంతముగ నున్నది.

మొత్తమునకు సర్వశాస్త్రిగారి యమరుకముకూడ మంచిపాకము ననే పడినది. అమరుకాంధ్రీకర్తలలో వరుసగాఁ బ్రథమద్వితీయతృతీయ స్థానము లాక్రమింపఁదగినవారు. మండపాక, జయంతి, శిష్టుకులాలంకారులు. తక్కినవారిలో తాళ్లపాక తిరువేంగళప్పది “తూ—చా” తప్పని యథామూలము కాకపోయినను సరసమైన శైలిలో నడచినది. తక్కిన వారివి లభింపలేదు.

ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమువారి గ్రంథసూచికలో సర్వశాస్త్రిగారి యమరుకములోని మొదటిపద్యము :—

“రాముఁ డ్సద్గుణవల్ల్యారాముఁ డ్, రాక్షసవనవిరాముఁ డ్, సీతా
కాముఁ డ్, సజ్జనజగదభిరాముఁ డ్, స్మరియింతు నంతరంగములోనన్”

అను కందపద్యము నుదాహరించినారు. కాని యతని యమరుకములో నెక్కడ నిది యగపడదు. బహుశా లేఖకుని పద్యమేమో!

ఇంకొకపద్యము అమరుకములోని మొదటి శ్లోకమున కాంధ్రీకరణముగా నుటంకింపఁబడినది. అదియిది.

“జ్యాకృష్టి బద్ధ కటకాముఖపాణిపృష్ఠ ప్రేంఖన్నఖాంశుచయ సంవలితోమృడాన్యా
స్త్వాం పాతు మంజరిత పల్లవకర్ణపూర లోభభ్రమద్భ్రమర విభ్రమ భృత్కటాక్షః”
(శ్లోకము)

“ఆల్లెత్రాడాను కటకాముఖాఖ్యపాణి గోళ్ల నిగనిగమను జిగి గూడె ననఁగ
నలరు జిగురాకు కర్ణికయందుఁ దిరుగుతుమ్మెదని తోఁచు నుమచూపు మిమ్ముఁ బ్రోచు”

ఆనూచికలో "సగవ్రులఁ గనుకఁ లస్తుక" యనుపద్యము కవి పలికినదిగా ప్రచురితమయినది. దీనిని బట్టి యుపోద్ఘాతపద్యములు వగైరాలు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాగారప్రతిలో లేవని తోఁచుచున్నది.

ఈ యమరుకము శ్రీకాళహస్తి సంస్థాన ప్రభువైన వేంకటపతినాయనింవారికి కృతి యీయఁబడినది. కనుక కావ్యలక్షణముల ననుసరించి, ఇష్టదేవతాప్రార్థనాదికములు, కృతిభర్తృకృతాభ్యర్థన, కృతిపతి వంశానువర్ణనము మొదలయినవి సలక్షణముగాఁ గవి సాగించినాఁడు. ఇది యేకాశ్వాస ప్రబంధమని చెప్పవచ్చును. ఇది యితిహాసము కాకపోయినను, నానానాయికావస్థలను వర్ణించుటచే శృంగారకావ్యముగాఁ బరిగణనకు వచ్చును. ప్రభువు తన్ను అమరుకానువాదమునకుఁ బూనుకొమ్మని యాజ్ఞాపించినట్లుగా కవి యీక్రిందిపద్యములోఁ జెప్పుకొనినాఁడు :—

"లలితపదంబులన్ గవితల క్షణలక్షితమై తనర్ప నీ
చెలిమి రచింప నేర్పరివి యెన్నిక నీయమృతోక్త కావ్యమిం
పలరఁ దెనుంగొనర్పుము, మదంకితముం దగఁ జూర్పు, మిందు కే
వలముగ నాద్యహేరసము వర్తిలుచుండును జూడ నెందుగన్"

కవి తన్నుగూర్చి యిట్లు చెప్పుకున్నాఁడు :—

"నను నిఖిలావనీతల జనస్తుత సాధుకవిత్వనూఘరి ఖన ఘనపాండితీ సమధి
క సుస్ఫుటకీర్తికిఁ గృష్ణమూర్తికిన్ దనయుని, సర్వశాస్త్రి"—

ఇతఁడు జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకమును క్రీ॥ శ॥ 1858 నను, అమరుకమును క్రీ॥ శ॥ 1860 నను రచించినాఁడని తెలియుచున్నది. లలితాంబాస్తోత్రరచనాకాలము తెలియుటలేదు. కాని యది పైరెండు గ్రంథములకు ముందే వ్రాయఁబడినదిగా నూహించవలసివచ్చుచున్నది.

ఇతనితండ్రియయిన, శిష్టుకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి క్రీ॥ శ॥ 1870 సం॥ మున మరణించినట్లు చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. ఈసర్వశాస్త్రి తండ్రి గతించిన రెండేండ్లకే యనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1872 సం॥ మున పరమపదించినట్లు శతకకవులచరిత్రలోను, వావిళ్లవారి జ్ఞానప్రసూనాంబికా శతకపీఠికలోను నున్నది. కాని శ్రీనిడదవోలు వేంకటరావుగారి "అమరుక పీఠిక"లో 'అయినవల్లికి'—(కవిస్వగ్రామము) వచ్చి యచ్చట క్రీ॥ శ॥ 1880 లో సర్వశాస్త్రి దేహముచాలించినాఁడని వ్రాసినారు. బహుశా అదియే నిజమయి యుండవచ్చును.

——:o:——

పులిగంటి సుబ్బరాయకవి

క్రీ॥ శ॥ 1830 ప్రాంతము.

ఈకవిరచితమయిన కోదండరామశతకము సుమన్నటి రుధిరోద్గారి (1924) సంవత్సరమునగాక యంతకుమునుపు రుధిరోద్గారి (1864) సంవత్సరమున ముద్రింపఁబడినది. కవికప్పటికి 40 సంవత్సరముల ప్రాయమైన నుండియుండును. ఆపక్షమున నితఁడు 19 వ శతాబ్ద ప్రథమపాదములో పుట్టినవాఁడనుటకు వీలగును.

ఇతఁడు రజానగరవాస్తవ్యుఁడనియు. అక్కడి కోదండరామునికే యీశతక మంకితము చేయఁబడినదనియు తెలియుచున్నది. ఇతఁడు తన్నుగూర్చి శతకములో నీవిధముగాఁ దెలుపుకొనినాఁడు :—

> "వలనొప్ప పులిగంటి వంశాబ్ధిచంద్రుఁడై తనరుకొండ్రాయ ధీమన్యునకును
> సుతుఁడనై జనియించి, సుబ్బరావను పేరఁ బరఁగి సత్కవులను బ్రస్తుతించి
> సాధుజనంబుల సాంగత్యమునఁజేసి యాదిత్యకులజ నీకీర్తితముగ
> మతిగోచరించినమాత్ర మేనును నీసశతకం బొనర్చితి సహజముగను"

ఇంతకంటె నితనినిగూర్చి తక్కినవివరములేవియుఁ దెలియవచ్చుటలేదు.

ఈకోదండరామశతకములో "నవ్యమణిభూష శ్రీరజానగరవాస రామ! నన్నేలు కోదండరామచంద్ర" యనుమకుటముతో సరిగా వంద పద్యములున్నవి.

ఈకవి (కవియనుటకుఁగూడ తగఁడేమో ?) రచనలో సహజత్వమనునది బొత్తిగా నగపడుటలేదు. శ్రుతపాండిత్యము ఎక్కువ. ఇతని కవిస్తుతి చూడుఁడు :—

> "వ్యాసశుకులకు భక్తివందనంబొనరించి తనరవాల్మీకిని దగభజించి
> ధన్యుఁడౌ కాళిదాస మాఘమయూర బాణభీమాదులఁ బ్రస్తుతించి,
> కవిరాజరాజశేఖరుఁడైన బమ్మనామాత్యుపాదంబులు మదిదలంచి"

పై పాదములో సంస్కృతకవులను పేర్కొన్నతరువాత భీమన్నను జెప్పినాఁడు. మఱి యీబమ్మనామాత్యుఁడెవఁడు ? బమ్మెరపోతనామాత్యుఁడా ? కావచ్చునేమో ? ఇట్టు కవిత్వములోఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన భీమ

న్నను, భక్తజనహృదయరంజకముగా భాగవతమును రచించిన పోత న్నను, వారిపద్యములను వినియుండును. అందుచేతనే తిక్కనలాక్షణిక విద్వత్కవులెందఱో యుండఁగా నీకవి, యీయిద్దఱనే గణించినాఁడు. అందులో బమ్మెరపోతనపేరు పూర్తిగా జ్ఞాపకములేకయో పైపద్య ములో దాని నిముడ్చుటకు చేతగాకయో—'బమ్మెర' యనినను 'పోతన' యనినను నొకటేయను నుద్దేశముచేతనో కవిస్తుతి యీవిధముగ వ్రాసి నాఁడు. కనుక నితఁడు గురుముఖముగా విద్యనేర్చినవాఁడనికాని, తెలుఁ గులోఁ బూర్తిగా భారతరామాయణములయినఁ జూచినవాఁడనికాని భావించుటకు వీలుపడకున్నది.

ఈకోదండరామశతకములో నరసింహశతకములోనుండియును భాగవతములోనుండియును చాల అనుకరణములు కనఁబడుచున్నవి. ఇందులోను 86 వ పద్యమునుండి 95 వ పద్యమువఱకు దశావతారస్తో త్రము కనఁబడుచున్నది.

ఇతని కవిత్వములో నిర్దుష్టప్రయోగము వెదకుట, కుమ్మరియా వమున బంగారుముంతకు వెదకుటవంటిది.

"సాధులవంచించి చలగువాని" "పరద్రవ్యములమీఁద భ్రమల చెందెడువాని" "మిత్రద్రోహముచేసి మెలగువాని" "సాధుసజ్జనులను జేరకయూరకే" "పాటింప యమభటుల్యేటిపాలౌదురు" "పాడుబావ (వి + అ) నవచ్చుపరమపురుష" "నీదాసులతొ (తో) చెల్మినిరతంబు జేసిన" "వ్యాఘ్రాసనంబున వ (ఒ) నరగకూర్చుండి" "భ్రూణహత్యను మృగముభీతినణగు" "చాలదా? జపములుసేయనేల?" "ఇసుకను త్రాడుగానేయవచ్చు" "అతికినన్నిదినాలు భాగ్యమందెదమన్న" "సం సారమనుఘోర సాగరమునుదాట వశమె నీపరభక్తివా (ఓ) డలేక"

ఇంకను కొన్ని అపప్రయోగములు :—

(1) దానవకులగిరిదళితభిదురును, (2) ఆపదోద్ధారకుడు, (3) పర మనాస్తి, (4) శుద్ధమూఢులు, (5) శరదిందువదనని (వదన అని), (6) మాయని (మాయఅని), (7) కాచుందురు (కాచియుందురు).

ఇఁక అనుకరణములకు ఒకొక్కపద్యము :—

భాగవతములోని—"మందార మకరంద మాధుర్యమును"— అను పద్యమున కనుకరణము :—

"నవపల్లవంబులు నునులేతచిగురుటాకులు. పండుటాకులనిండ భ్రాంతిపడునె ?
మకరందమున్ ద్రోలి మధుపభృంగముల్ జరుగునే సాంద్రతుషారములకు
నిమ్మలజాహ్నవి యందు విహారించుహంసలు కోరునే కొంచెపుకొలనుచేరి
మధురసాహారపరిపుష్టరసాలకములు కోరునే కసుగాయ కొంచెమైన
నీకృపాధ్యానమొందంగ నిశితమతులు ఇతరదైవంబులను గొల్వనరుగుదురె"

నరసింహశతకములోని "మందుఁడనని నన్ను నిందజేసిన నేమి నాదీనతను జూచి నవ్వితేమి" యను పద్యముత్రోవలోనిదీ క్రిందిది.

లోకులందఱు నన్ను లుబ్ధుడంటేనేమి ? పామరుడని తెప్పపలికితేమి ?
నారూపముటుచూచి నవ్వినందుల కేమి ? ద్రోహిననుచును దూరితేమి ?
పాపాత్ముడని చాలకోపగించితేనేమి ? మంచివాడంచు భూషించితేమి ?"

ఇట్టివి చాల గలవు.

వెల్లాల నరసింగకవి

క్రీ॥ శ॥ 1830 ప్రాంతము.

ఇతఁడు రచించిన సుభాషిత త్రిశతి, ఆంధ్రపరిషత్కార్యాలయము వారిచేఁ బ్రచురింపఁబడిన శతకసముచ్చయ ప్రథమభాగములో నున్నది. భర్తృహరి సుభాషితముల నాంధ్రీకరించిన కవులిప్పటి కాఱుగురు కనఁబడుచున్నారు.

1. ఎలకూచి బాలసరస్వతి ... (1620)
2. ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి ... (1725)
3. పుష్పగిరి తిమ్మన ... (1750)
4. పోచిరాజు వీరన్న ... (1790)
5. గురురాజకవి ... (1810)
6. వెల్లాల నరసింగకవి ... (?)

శతకకవులచరిత్రలో మొదటి యైదుమందికవులనుగూర్చి తెలుపఁబడినది. కాని 4, 5, సంఖ్యలుగల కవు లాంధ్రీకరించిన సుభాషితములింకను దొరక లేదు. ఇప్పు డీ వెల్లాల నరసింగకవి విరచిత సుభాషితములు ప్రచారమునకు వచ్చినవి.

ప్రకృతము లభ్యమగు వానిలో పుష్పగిరి తిమ్మనది నీతిశతకము మాత్రమే.

ఎలకూచి బాలసరస్వతి స్వకృతములయిన సుభాషితములను గద్వాల ప్రభువయిన మల్లభూపాలుని కంకితము చేసెను. కనుక ప్రతి పద్యాంతమునను మకుటముగా "సురభిమల్లా నీతివాచస్పతీ, సురభిమల్లా మానినీమన్మథా, సురభిమల్లా వైదుషీభూషణా" యని రచింపవలసి వచ్చినందున, మత్తేభశార్దూలములలోనే విధిగా శ్లోకముల నిముడ్చవలసివచ్చినది. చిన్న చిన్న యనుష్టుప్పులుకూడ నీపెద్దవృత్తములలో నాంధ్రీకరించుటచేత కొన్ని యూఁతపదములు విధిగాపడవలసిన యావశ్యకము కలిగినది.

ఇప్పుడీ వెల్లాలనరసింగకవి గ్రంథాంతములో :—

భర భర్తృహరికృతంబై పరఁగిన శ్లోకములు కందపద్యంబులుగా
నరసింగకవి రచించెను నరుదుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా॥

భర్తృహరిలోని పెద్ద పెద్ద వృత్తములలోని భావములను కంద పద్యములలో నిముడ్చుట యనఁ జాలశ్రమతోఁ గూడిన కార్యమే! కాని కవినైపుణ్యము నది చాటుచున్నది. చాలవఱకు భావములను గప్పి పుచ్చు చెత్తపదములకు దావుండదు. మఱియు నితని శతకత్రయియు మకుటసంకలితము. ప్రతిపద్యము తుదను "వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా!" యని ప్రయోగింపఁబడినది. ఇతర సుభాషితకర్తల నానావిధ వృత్తములను, నందు ముఖ్యముగా బాలసరస్వతి మత్తేభ శార్దూలములను జూచి యాతఁడు అంత పెద్దవృత్తములలో వ్రాయుట యంతనేర్పు కాదు; అనుభావముతో చిన్నకందపద్యములలో నందును కడపటి పాదమునఁ జాలవఱకు మకుటముగా రచింపఁబూనెనని తోఁచుచున్నది. మొత్తమున కీతఁ డందఱి యాంధ్రీకరణవైఖరులను జూచియుండును. ఆకారణమునుబట్టి గురురాజకవికి (భర్తృహరిసుభాషితాంధ్రీకర్తలలోఁ గడపటివాఁడు) తరువాతివాడుగా నుండును. అనఁగా 18 వ శతాబ్దపు ప్రథమార్ధమున (1830 ప్రాంతము) నుండియుండును.

ఇంటిపేరును బట్టి చూడగా నితఁడు ములకనాటి శాఖాబ్రాహ్మణుఁడుగా నుండవలెనని తోఁచుచున్నది. ఇతఁడు వెల్లూరివాఁడని మకుటమునుబట్టి యూహింపవలసియున్నది. ఈ వెల్లూరే రాయవేలూరను ప్రసిద్ధిగన్న పట్టణమయిన నితఁడు దాక్షిణాత్యాంధ్రకవి యనుటకు సందేహము లేదు. ఇంతకంటెఁ దక్కిన వివరము లేమియు తెలియుట లేదు. ఇతని కవిత్వము సరళముగా సాఁగిపోవుచుండును. క్వాచిత్కముగా సంధి దోషము లక్కడనక్కడ కనిపించుచున్నవి. భావము సుగమముగా గ్రహించుట కనుకూలమైన ధారాశుద్ధి యున్నది.

ఆంధ్రీకృత భర్తృహరిసుభాషితములలో ఏనుఁగులక్ష్మణకవికృతి కున్నంత బహుళప్రచారముమాత్రము నాఁటికి, నేఁటికి మఱెవరిదానికిని లేదనుట మూఁటికి ముమ్మాటికి నిజము.

ఈక్రింద శ్లోకసహితముగా, ఏనుఁగులక్ష్మణకవి యాంధ్రీకరణము —ఇతనిపద్యములు మచ్చునకుఁ జూపుచున్నాను :—

నీతిశతకము

1. వ్యాళం బాలమృణాళతంతుభిరసౌ రోద్ధుం సముజ్జృంభతే
భేత్తుం వజ్రమణిం శిరీష కుసుమ ప్రాన్తేన సన్నహ్యతి,

మాధుర్యం మధుబిందునా రచయితుం క్షారాంబుధే రీహతే
సన్మార్గాఞ్ఞ యః ప్రతినేతు మిచ్ఛతి ఖలాన్సూక్తై స్సుధాస్యందిభిః (భర్తృహరిమూలము)

"కరిరాజున్ బిసతంతుసంతతులచే గట్టన్ విజృంభించు వాఁ
డురువజ్రంబు శిరీషపుష్పములచే నూహించు భేదింపఁ, దీ
పు రచింపన్ లవణాబ్ధికిన్ మధుకణ ప్రాప్తిం బ్రవర్తించు ని
ష్ఠురులన్ మార్గులఁ దెల్పు నెవ్వఁడు సుధాధారానుకారోక్తులన్"
(ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి)

కరి బిసతంతువులఁ గట్టను సిరిసెనవిరి మణిని మెదపఁ దేనెఁ గడలిమా
ధురి నిడనగు మూర్ఖుఁ దెలుపఁ దరమగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా (వెల్లాలనరసింగకవి)

2. హర్తుర్యాతి న గోచరం కిమపి శం పుష్ణాతి యత్సర్వదా
ప్యర్థిభ్యః ప్రతిపాద్యమాన మనిశం ప్రాప్నోతి వృద్ధిం పరాం
కల్పాంతే ష్వపి న ప్రయాతి నిధనం విద్యాఖ్యమంతర్ధనం
యేషాం తాన్ప్రతి మానముజ్ఝత నృపాః కస్తైః స్సహాస్పర్ధతే॥

"హర్తకుఁ గాదు గోచర మహర్నిశమున్ సుఖపుష్టి సేయు, స
త్కీర్తి ఘటించు విద్యయను దివ్యధనం బఖిలార్థికోటికిం
బూర్తిగ నిచ్చినం బెరుఁగుఁ బోదు యుగాంతపువేళనైన, భూ
భర్తలు తద్ధనాధికుల పట్టున గర్వము మానుటొప్పగున్" (ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి)

"అనిశముఁ బెంపగు, దొంగకుఁ గనఁబడదు, ఖిలంబు గాదు, కాంక్ష
లొసఁగు విద్యనుధనముగల బుధున కనుగలవా? వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా!"
(వెల్లాల నరసింగకవి)

3. క్షుత్క్షామోఽపి జరాకృశోఽపి శిథిల ప్రాయోఽపి కష్టాందశా
మాపన్నోఽపి విపన్నదీధితిరపి ప్రాణేషు నశ్యత్స్వపి
మత్తేభేంద్ర విభిన్న కుంభపిశిత గ్రాసైక బద్ధస్పృహః
కింజీర్ణం తృణమత్తి మానమహతా మగ్రేసరః కేసరీ (భర్తృహరి)

గ్రాసము లేక స్రుక్కినను, జరాకృశమైన, విశీర్ణమైన, సం
త్రాసమదేభకుంభపిశితగ్రహలాలసశీలసాగ్రహా
గ్రేసర భాసమానమగు కేసరి జీర్ణతృణంబు మేయునే? (ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి)

"కరికుంభపలముఁ దిను హరి, జర నాఁకలిఁ గష్టపడి రుజను శిథిలంబై, చర
మదశనైనఁ బులుదిన, నరుగునె? వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా!" (వెల్లాల నరసింగకవి)

శృంగారశతకం

"ద్రష్టవ్యేషు కిముత్తమం మృగదృశః ప్రేమప్రసన్నం ముఖం
ఘ్రాతవ్యేష్వపి కిం తదాస్యపవన శ్శ్రావ్యేషు కిం తద్వచః
కిం స్వాద్యేషు తదోష్ఠపల్లవరస స్స్పృశ్యేషు కిం తద్వపు
ర్ధ్యేయం కిం నవయౌవనం సహృదయైస్సర్వత్ర తద్విభ్రమాః (భర్తృహరి)

"చూడఁగఁ దగిన వస్తువులందు ఘనమేది? చెలులతేట తెలుపు చెలువమైన మోము.
వలపుగైకొనఁదగు వానిలో నెయ్యది? మగువల వదనాబ్జమారుతంబు.
వినుటకింపైన వానియందెయ్యది? కోమలాంగుల ముద్దుగులుకు పల్కు
తనువు సోఁకిన సుఖం బొనరించు నెయ్యది? మెలఁతల కోఁతైన మేనుఁదీవ
యతిమధురమెద్ది? కాంతాధరామృతమ్ము సరసజనులకు చింతింపఁ జాలునెద్ది?
ప్రవ్వాఁబోఁడుల వెలలేని జవ్వనంబు వెలయు నెల్లెడఁ బడఁతులవిభ్రమములు"
(ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి)

"వినఁ జెలిపలుకులు, మైఁజేర్పను మెయి, కనమోము, తలపఁ బాయము, మోవా
నను, మూర్కొననూర్పు సుకృతి కనువగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా"
(వెల్లాల నరసింగకవి)

ప్రాఙ్మామేతి మనాగ నాగతరసం జాతాభిలాషం తతః
సవ్రీడం తదనుశ్లథీకృత తమ ప్రత్యస్తధైర్యం పునః
ప్రేమార్ద్రం స్పృహణీయ నిర్భరరహః క్రీడా ప్రగల్భం తతో
నిశ్శంకాంగ వికర్షణాధికసుఖం రమ్యం కులస్త్రీరతం॥ (భర్తృహరి)

"ఆది మితాదరంబు తదనంతర మంచితరాగ మంత ల
జ్జోదయ రమ్య, మంత శిథిలోద్యమ, మంత నితాంత ధైర్యవి
చ్ఛేదము ప్రేమపూరము, విశేష వివిక్త విహార, మంత నా
హ్లాదకరాంగసంగము కులప్రమదారతి మల్పసౌఖ్యమే?" (ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి)

"వలదను, సిగ్గునఁబడు, ధృతి నలరు, నభిలషించుఁ, బ్రియుని నంగజతం
త్రంబుల మెప్పించును, కులసతి యలవడ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా"
(వెల్లాల నరసింగకవి)

వైరాగ్యశతకం

విపుల హృదయైర్ధన్యైః కైశ్చిజ్జగజ్జనితం పురా
విధృత మపరైర్దత్తం చాన్యైర్విజిత్య తృణం యథా
ఇహహి భువనా న్యన్యైర్ధీరాశ్చతుర్దశ భుంజతే
కతిపయ పురస్వామ్యే పుంసాం క ఏష మదజ్వరః॥ (భర్తృహరి)

"అంచిత బుద్ధులైన మనుజాధిపతుల్ జగమెల్లఁ దొల్లి ని
ర్మించిరి, దానిఁ గొందఱు భరించిరి, యిచ్చిరి గొందరర్థికిన్,
మించి జగంబులన్నియును నెమ్మి భుజించుచుఁ గొందఱుండఁగా
బంచపపట్టణేశుల కపారమదజ్వర మింత యేటికిన్॥" (ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి)

"తగఁ గొన్ని పల్లెలకు దొరలగు నల్పులకేల గర్వ, మధిపు లనేకుల్
జగమేలి గెలిచి విడువరె యగధర వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా."

భుజిమెళ్ల భగవచ్ఛాస్త్రి

క్రీ॥ శ॥ 1830 ప్రాంతము.

కవి తన్నుఁగూర్చి శతకమునఁ గడపట నీవిధముగాఁ జెప్పుకొని నాఁడు.

> "కం. భుజిమెళ్లాన్వయభానుని విమలాత్రేయ గోత్రుఁడు భగవచ్ఛా
> సుతుఁడను నీకొసఁగితిఁ దిరుమల శ్రీవేంకటేశ త్రిదశాధీశా॥"

శ్రీ నల్లాన్ చక్రవర్తుల శ్రీనివాస వేంకటాచార్యులు వ్రాసిన శ్రీ తిరుమల వేంకటేశ్వర శతకమువలెనే యిదికూడ రేఫప్రాసకందములు. ఆచార్యులు వ్రాసిన శతకమునకు "తిరుమలగిరి వేంకటేశ త్రిదశాధీశా" యనునది మకుటమయిన, నీభగవచ్ఛాస్త్రికృతికి "తిరుమల శ్రీ వేంకటేశ త్రిదశాధీశా" యనునది మకుటము. కనుక వీరిరువురు సమకాలికులని తెలియుచున్నది. శ్రీనివాస వేంకటాచార్యులు క్రీ॥ శ॥ 1790 ప్రాంతమున జనించినవాఁడని యాతని చరిత్రలో నిర్ణయించితినికదా! ఇఁక నీభగవచ్ఛాస్త్రినిగూర్చి శ్రీములుగు వీరభద్రశాస్త్రిగారు శతకసముచ్చయము ద్వితీయభాగములోఁ దెలిపినయంశములు గమనింతము.

"భగవచ్ఛాస్త్రిగారు క్రీ॥ శ॥ 1894 ప్రాంతమున జగ్గయ్యపేటలో వైశ్యులు వేదోక్తమునఁ బౌరవిద్వద్బ్రాహ్మణులతో నొనర్చిన సంగ్రామమునఁ బాల్గొనిన మహావిద్వాంసులు. నాఁటికే వారికి షష్టిపూర్తి యయినది. బాల్యప్రాయముననే (1) తిరుమలగిరి వేంకటేశశతకము (2) గోవిందశతకము (3) శంకరవిజయము. (హరికథ) మున్నగు తెలుఁగుకృతులు రచించినారు. వీరు సంస్కృతమున స్తోత్రములు, ఉపన్యాసములు పెక్కులు వ్రాసియుండిరి. వీరి పౌత్రులున్నారు."

క్రీ॥ శ॥ 1894 నాఁటికి కవికి షష్టిపూర్తి అయినదనుటవలన నితఁడు దాదాపు 1830 ప్రాంతములో జనించియుండవలయునని తేలుచున్నది. ఆపక్షమున వేంకటాచార్యకవికి, నితనికి సుమారు 40 ఏండ్లు 'తేడా' యున్నది. ఇరువురును జగ్గయ్యపేటవాస్తవ్యులే. భగవచ్ఛాస్త్రి నిండుజవ్వనములో నుండుకాలమున వేంకటాచార్యులు వార్ధకదశలో నుండియుండును. కనుక నొకరినొకరు బాగుగా నెఱిఁగియుందురు. కాని పోటీపడినట్లుగా నిరువురు నొకే దేవరనుగూర్చిఁ గొన్నిపదములమా

స్మృతితో మకుటకల్పనము చేసికొనుట, ఇరువురును శేషప్రాసముతో, గ్రంథములే వ్రాయుట, ఇరువురును నొక్కే గ్రామవాసులగుట, ఈయూహను బలపఱచుచున్నవి.

ఈ రెండుశతకముల శైలిలోఁ గూడ నంతగా భేదము లేకపోవుట ముఖ్యముగా గమనింపఁదగినది. ఇతఁడును శతకములోని 60 వ పద్యము నుండి 70 వ పద్యమువఱకు దశావతారవర్ణనము చేసినాఁడు. అందు విశేషమొక పద్యముననే పదియవతారములు చెప్పుట :—

"శఫరిచర కచ్ఛప కిరి నరహరివయి భృగురాము రాము హలి బుద్ధత ఖ
ర్గ్యాకారాలఁ బ్రభవించితివొ తిరుమల శ్రీ వేంకటేశ త్రిదశాధీశా"

ఈ కవి యంత్యప్రాసనియమములమీఁద చాలమోజు కలవాఁడుగఁ గనఁబడుచున్నాఁడు :—

"కిరణంబులు, మౌక్తికలంకరణంబులు, ఫణికి భద్రకరణములగు నీ
చరణంబులు మదివదలవెదఁ దిరుమల శ్రీ వేంకటేశ త్రిదశాధీశా"

ఇందు త్రిప్రాసముకూడ తొంగిచూచుచున్నది.

"శరణాగతపరిపోషా! సురుచిరమృదుసత్యభాష సుందరవేషా!
సురవరహృత్సంతోషా! తిరుమల శ్రీ వేంకటేశ త్రిదశాధీశా"

"నిరుపమ గరుడతురంగా! పరమమునీంద్రౌఘసంగ! భవభయభంగా
నిరవధికరుణాపాంగా! తిరుమల శ్రీ వేంకటేశ త్రిదశాధీశా"

"ఉరగాధిప మృదుతల్పా! కరుణాకర భక్తకల్ప కమలాకల్పా!
భరితాబ్జజాండకల్పా తిరుమల శ్రీ వేంకటేశ త్రిదశాధీశా"

ఇందజామిళ, ధ్రువ, గజ, నారద, విభీషణ, ద్రౌపదీముఖ్యుల రక్షించు విషయములు, ఇంకను గొన్ని విష్ణుప్రభావ ద్యోతక లీలలు వివరింపఁబడినవి. క్రిందిమచ్చుపద్యమును జూడుఁడు :—

"శిరమున రత్నకిరీటం బురమునఁ గౌస్తుభము వెలయ సురుచిరముల స
త్కరకంకణములఁ జెలఁగెదు తిరుమల శ్రీ వేంకటేశ త్రిదశాధీశా"

ఇతఁడు వ్రాసిన గోవిందశతకము లభింపకపోవుట దురదృష్టము. ఈతిరుమల శ్రీ వేంకటేశ శతకములో పూర్తిగా 108 పద్యములే కాక స్వవిషయమును దెలుపు 4 పద్యములున్నవి.

పరశురామపంతుల లింగమూర్తి

క్రీ॥ శ॥ 1830 ప్రాంతము.

ఇతఁడు రచించిన మనశ్శతకములో 101 కందపద్యములున్నవి. "మనసా" యనునది మకుటము. ఇతఁడు గొప్ప వేదాంతి. నారాయణగురునిశిష్యుఁడఁట! ఇంతకంటె నితనినిగూర్చి విశేషములేవియుఁ దెలియుటలేదు. రచనను బట్టిచూడఁగా కడచినశతాబ్దము పూర్వార్థములోని (1830 ప్రాంతము) వాఁడుగా కనఁబడుచున్నాఁడు.

వేదాంతులందఱివలెనే యితఁడు. తనగురువును నిష్టదైవమగు శ్రీరామచంద్రునివలె భావించువాఁడు.

(1) శ్రీనారాయణగురు సీతానాయకుగాఁ దలంచి ముదమొందుము, (2) అఱగడియలోన రాముని సిరిఁబొందఁగ నొక్కయుక్తిచేఁ దెలిపిన శ్రీగురునారాయణయోగుల మఱవకుమీ, (3) సుకరున్నారాయణేంద్రుఁ జూడుము మనసా, (4) ఘను నారాయణుని రాముగాఁ గను మనసా, (5) శ్రీరాముని గను మను గురునారాయణు చరణయుగము నమ్మవె మనసా!

ఇతఁడైహికములగు కామ్యకర్మములనన్నిటిని నిరసించినాఁడు. ప్రకృతిసంబంధులైన విషయములను మాయాకల్పితములని దూషించినాఁడు.

(1) మతములు నిర్వాణపద ప్రతిబంధకములు. (2) మంత్రంబులన్నియును నడుమంత్రంబులు, లేనిపోనిమాటలు, (3) జపములు, తపములు, వ్రతములు విపరీతపు డాంబికములు, (4) గారడపుయోగములచే నాఱడి పొందకుము, (5) అంబరగమనాదులు కడుడంబమ్ములు, (6) చదువులిలఁ బలుతెఱంగుల వదరుల్, (7) వేదంబులగాధంబులు, వాదంబులు బహువిధాపవాద విరచితోన్మాదంబులు, (8) స్నాన జప హోమ మంత్ర ధ్యానాదికకర్మములు మహాడంబరముల్; (9) భువి దూరదృష్టి దూరశ్రవణాదులు మాయలని విచారింపుము, (10) వాయునిరోధముల నిజకాయంబులు సిద్ధిసేయఁగడఁగినవారల్ మాయాకాయికులు, (11) మాయలిల లక్షలక్షలు, కాయికములు కోటికోట్లు, కానఖిలముల్ మాయాకార్యములు.

ఇంకను, శబ్దస్పర్శరూప రసగంధాదులు, ఇంద్రియస్వరూప స్వభావములు, అక్షరాక్షరములు, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులు, అండాండ పిండ బ్రహ్మాండములు, ద్వంద్వాతీతస్థితి, ఆసనాద్యాదియోగములు, అజపాగాయత్ర్యాదిజపములు, అహంకారవినాశము, జ్ఞానాజ్ఞానజ్ఞాతృజ్ఞేయములు, చక్కగా బామరులకుఁగూడఁ దెలియునట్లు ఈకవి వ్రాసినాఁడు. సద్గురూపాసకుఁడైనను, కవి తనయిష్టదైవమైన రామచంద్రమునే నరదేవుఁడైన నారాయణదేశికుఁడని, గురువే పరబ్రహ్మమని, యతని యనుగ్రహముచేతనే జన్మరాహిత్యమైన యద్వైతసిద్ధి యధిగమింప వలయునని సంపూర్ణవిశ్వాసముతో చరించినవాఁడు. అంతేకాదు. స్వానుభవముచేత యోగాభ్యాసములనలచుకొని పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారముపొందిన అద్వంద్వుఁడు నిరామయనిశ్చల స్వభావము కలవాఁడుగా నున్నాఁడు.

ఈశతకములో నతని పేరుగాని, ఊరుగాని యెక్కడను చెప్పుకొనలేదు. ఈశతక సంపాదకులైన పరిషత్కార్యాలయమువారు, విసికిడి వలన "లింగమూర్తికవి" యని ప్రశ్నార్థకముతో సూచించిన కవియే వ్రాసెనో మఱియెవరైన వ్రాసిరో తెలియవచ్చుటలేదు.

ఇతని నిర్మమత్వమును నిరహంకారమును సూచించు నీక్రింది (శతకాంత) పద్యత్రయము పాఠకులకుపాయనము :—

> "నీకిన్నఁ దక్కువగు నీ ప్రాకట విషయేంద్రియముల పజ్జ మెలఁగుం
> స్తోకవివేకమె? తగదిఁక, గాకుత్స్థాన్వయునిఁగూడు, గ్రక్కున మనసా !"
>
> "రామునికరుణ, నిజాత్మా రాముఁడవై, యుండెదవు. చిరంబుగ నిఁక నీ
> వ్యామోహముడిగి, నాలో, వేమఱు గలియుము నిరస్తవృత్తిని మనసా !"
>
> "భంగమును బొందకుండు, కురంగ మతంగజ పతంగ రాజీవ మహా
> భృంగములరీతిఁ గువిషయ సంగతిఁ దలఁపుమింక రాముని మనసా !"

గాదె ఆదిశేషకవి

క్రీ॥ శ॥ 1830—35 ప్రాంతము.

ఇతఁడు తన్నుఁగూర్చి, తన కొచ్చెర్లధామశతకములో 9 వ పద్యము నీవిధముగఁ జెప్పియున్నాఁడు :—

"ఆర్వేలవారిలో నలరారుచుండెడు నయ్యన్న పౌత్రుండ కామ్మయందు
గాదె వంశాబ్ధి రాకాసోముఁడన నొప్పు కొండయపుత్రుని కూర్మిసుతుఁడ
హారితసగోత్రజుండనై విలసిల్లెదు బుధనుతుం డప్పయపుత్రకుండ
అగ్రిలజాకర్ణిఁ దనరఁగఁ జెన్నలరారు సుభగుఁడౌ కృష్ణయసోదరుండ
ఆదిశేషాఖ్యుఁడ, ననవరతము నీదు పాదాబ్జములను హృద్వీథి నిలిపి
పద్యశతకంబొనర్చితి భవవిరామ నారుతోటకనాథ, కొచ్చెర్లధామ"—

తా నార్వేలనియోగిననియు, హారితసగోత్రుఁడననియుఁ జెప్పు కొనుచుఁ, దనముత్తాతనుండి వంశక్రమమును దెలిపికొనినాఁడు.

తనకృతి నితఁడు 'నందివెలుగు' అనుగ్రామమునందలి సంపన్నుఁడును, కమ్మకులాలంకారుఁడు నగు కన్నెకంటి వేంకటసుబ్బయ యను గృహస్థుని ప్రేరణచే వ్రాసినట్లు వివరించినాఁడు.

ఈ నందివెలు గను గ్రామము గుంటూరుమండలమున తెనాలికి మూడుమైళ్ళ దూరమునఁ గలదు. కవి పోషకుఁడయిన వేంకటసుబ్బయ్య తరతరాలుగా నాగ్రామవాస్తవ్యుఁడుగనే కనఁబడుచున్నాఁడు. పైఁగా నాగ్రామము కమ్మలప్రాబల్యము. జనాభా యెక్కువగాఁగల గ్రామముగాఁ దెలియుచున్నది. కవి శతకముతొలిపద్యముననే నందివెలుగు గ్రామస్థులయిన కమ్మవారినిగూర్చి :—

"శ్రీరమణీయమై విబుధసేవితమై తగు కృష్ణవేణికా
తీరమునందు రత్నచయదీధితిరాజిలు నందివెల్గునం
దారయ, కమ్మవారు పరమాద్భుతసంపదుదారదానమం
దారులు సద్యశోధనులుఁ దద్దయు శూరులు వారిలోపల౯"

కన్నెకంటి వెంకయ్య గౌరమ్మల పుత్రుఁడు కోటయ్య. అతనికి పున్నమ్మ యను సాధ్వియందు కలిగిన ముగ్గురుకుమారులలో నీకృతిపేరకుఁడైన వేంకటసుబ్బయ్య కనిష్ఠుఁడు.

కోటయ్య "సప్తసంతానములొనర్చి సకలజనులు తన్నుఁ బొగడఁగ సత్కీర్తిఁ దనరె"నఁట !

కవి వేంకటసుబ్బయ్యకీర్తినిగురించి యీ క్రింది పద్యములోఁ బూర్వకవులవలె వర్ణించిన విధము గమనింపఁదగినది :—

"వేంకటసుబ్బయ యనమిల శంకర శంకరగిరీంద్ర శరదభ్ర లస
త్పంకజభవసతి విమలస్ఫుగాంకలతో సాటిబోల్పఁదగు సత్కవులన్"

ఈ శతక ముద్రితప్రతి (నాదగ్గఱనుండునది) 1903 సం॥న ముద్రిత మయినది. సరిగా నందసీసపద్యములు. "చారుతారకనామ కొచ్చెర్ల ధామ" యనునది మకుటము. దీనిని బట్టియు, మొదటినుండి పదుమూఁడవపద్యమువఱకుఁ గల శ్రీరామావతారవర్ణనమునుబట్టియు నిది కొచ్చెర్లలో నెలకొన్న శ్రీరాముని కంకితమని తెలియుచున్నది. ఈకొచ్చెర్ల గుంటూరుజిల్లాలోని పెనుగొండకు సమీపములో నొక గ్రామముగా విన్నాను. అదే శతకమకుటములోఁ బ్రసక్తమైనదైన నచ్చట శ్రీరామాలయ ముండవలయును. పైఁగాఁ గృతికర్త, కృతిప్రేరకుఁడు నొకేమండలములోనివారును, గొంచెముసన్నిహితులు నగుట తటస్థించుచున్నది. ఇదిగాక, 'కొచ్చెర్లకోట' యను జమీందారీగ్రామముకూడ నున్నది. కాని యది గుంటూరుమండలములోనిది కాదు. ఈశతకములో కొచ్చెర్ల అని "కోట" శబ్దము లేకుండ కవి వాడియున్నాఁడు. అయిన నింతకుఁ గవి యేయూరివాఁడో స్పష్టముగాఁ దెలియుటలేదు.

ఈశతకములో గర్భ, బంధ, కవిత్వములే కాక, యెన్నో చిత్రరచనలు కనిపించుచున్నవి. అద్వైతసిద్ధాంతములకు అనుగుణములైన వేదాంతవిషయములు విస్తారముగా నున్నవి. కవి తనపోషకుఁడే యట్టి శతకమును వ్రాయుమనినట్లు చెప్పుకొనినాఁడు :—

"అందు వేంకటసుబ్బయాహ్వయుండొకనాఁడు నాదిశేషకవీంద్రుఁడైన నన్నుఁ
బిలిచి కొచ్చెర్లధాముని పేరిమీఁద సీసశతకంబు నద్వైతసిద్ధముగను
చెప్పి వినుపింపు, మా కతిశీఘ్రముగను ననుచుఁ బల్కఁగఁ జెప్పితి నతిముదమున"

వేదాంతవిషయములు పుంజీభవించు చిత్రకవిత్వ సీసశతకమును వ్రాయఁగలిగిన యీయాదిశేషయ రచన మహాప్రౌఢమయినది. సమగ్రమైన యద్వైత తత్త్వావబోధకుఁడుగాని యింత చక్కఁగా నిర్వహింపలేఁడనుట సత్యదూరముకాదు. కాఁగా నీశతకరచననాఁటికి కృతినిర్మాణములో గడితేఱిన, యీతఁడు ఏబదియేండ్ల ప్రాయముగలవాఁడుగా తప్పక యుండియుండుననుట సహేతుక మగును. అనఁగా నితఁ డిప్పటికి, నూఱు, నూటయిరువది యేండ్ల క్రిందటివాఁడుగా నుండవచ్చును.

చిత్రకవిత్వమునకు కొన్ని మచ్చుతునకలు

(ముక్తపదగ్రస్తము)

"శ్రీరమానాథ మునిసేవితమృదుపాద, పాదసంభూత సంభావ్యగంగ,
గంగాధరార్చిత కార్ముకభంజన, జనలోకపూజిత నామచరణ,
చరణాంచితస్థిత రాక్షసదమన, దమనయుత రావణ మథన బాణ" (౨ వ పద్యము)

(మత్తేభగర్భితసీసము)

"భువనావళీశ హరి శివపక్షమ స్వాయంభూవంద్య యజ్ఞప్రభో దమేశ,
సుకవిరాజస్తుత, సూర్యవంశజ రమాకాంతా సునోనాయకా మహేశ.
సదయ దామోదర నందితోదర జగత్సాక్షీ సురేంద్రస్తుతా యుపేంద్ర.
నిధివైకుంఠ వివేకరక్షణ జగద్భద్రాయమానప్రభా మురారి" (౩ వ పద్యము)

(పై సీసపాదములలోని తొలియక్షరములను, పాదాంతవర్ణద్వయములను—విడిచిపెట్టి—మిగిలినది చదివిన మత్తేభ పాదములగును.)

(దంతోష్ఠ్యసీసము)

"పశుపతినందన దశకంఠలుంఠన చారుకోటీర కనకవసన
నిమలోదధిచంద్ర, రవిచంద్రలోచన నారదవందిత నగసుధీర!" (౪ వ పద్యము)

(సర్వలఘుసీసము)

"పెనుమునుకుల కొనలను మునిగణములు వినుతియొనరిచియుఁ గనుఁగొనఁగను,
నెఱుఁగని నిను నొకనరుఁడను దెలియఁగఁ గలనని పలుకఁగ వలనియగునె?"
(౫ వ పద్యము)

(ప్రాసయమకసీసము)

"శంకరు, వాసవశంకరుఁ బాపనాశంకరు సద్భక్తి సంస్తుతించి
ధాత, సుదతిబుధవ్రాత సద్గుణగణోపేత నామదిలోన పేర్మిఁ దలఁచి
సీత, నాశ్రితపారిజాత పద్మోద్భవ, మాత పరాపరమహిమ తెన్ని,
గౌరి, గిరీంద్రకుమారి దుష్టాసురహారి హృద్వీథియం దభినుతించి
నారదను కాంతివిజిత తుషారహార హారిడిండీర వదనవిహారిణి నెంచి" (౬ వ పద్యము)

ఇంకను నామగోపన షోడశాక్షరీ, ద్వాదశాక్షరీ, రథబంధములు కూడ నున్నవి. ఈ (చిన్న) శతకకృతిలోననే తన కవితాప్రౌఢిమనంతయు చూపఁగలిగిన యీ యాదిశేషకవి చాలగడుసువాఁడు.

ఈ కవి కావ్యమార్గము ననుసరించి వర్గశుద్ధిగా, ఇష్టదేవతావందన గ్రంథోద్భవ కారణములతో నీశతకము రచించుటలోఁ గవిస్తుతియుఁ జేసినాఁడు. అందులోఁ దనగురువైన ఏర్వారి నాగేశ్వరుని, వాల్మీకి వ్యాసులను నన్నయ, తిక్కన, పోతనలను పేర్కొనినాఁడు.

విషయవిభాగ పూర్వకముగా నీశతకములో నద్వైతసిద్ధాంత సారమును వేదాంతపీయూషమును చక్కఁగా సంగ్రహముగా దివ్యరించి యీకవి ధన్యుఁడయినాఁడు :—

ఇందలి విషయములివి :—(1) చతుర్విధ సన్న్యాస ప్రకరణము (ప 23-24), (2) సాధనసంపచ్చతుష్టయము (ప 25). (3) నిత్యానిత్య వస్తువివేకము (ప 26), (4) ఇహాముత్రార్థఫల భోగవిరాగము (ప 27). (5) శమాదిషట్కసంపత్తి (ప 28), (6) ముముక్షుత్వము (ప 29). (7) పంచమలనిరూపణము (ప 30), (8) షణ్ణవతితత్త్వములు (ప 31), (9) తాపత్రయ నిరూపణము (ప 32), (10) ఈషణాత్రయములు (ప 33), (11) వాసనాత్రయము (ప 34), (12) పంచక్లేశములు (ప 35), (13) సప్తవిధబుద్ధినిరూపణము (ప 36), (14) అజ్ఞానభూమికలు (ప 37 షట్పది), (15) విజ్ఞానభూమికలు (ప 38 షట్పది), (16) పంచకోశములు (ప 39), (17) నవవిధత్రిపుటులు (ప 40), (18) పరాపశ్యంతిమధ్యమావైఖరీ వాక్కులు (ప 41), (19) ఓంకారమాహాత్మ్యము (ప 42), (20) ఆగామి సంచిత ప్రారబ్ధములు (ప 43), (21) పంచముద్రలు (ప 44), (22) అద్వైత త్రయము (ప 45-47), (23) మహావాక్యార్థ ప్రకరణము (ప 48-51), (24) షట్చక్రనిరూపణము (ప 53-59), (25) ఇడాపింగళా నాడికావివరము (ప 60), (26) ఇడాపింగళాసుషుమ్నానాడికా వివరము (ప 61), (27) తారకవిచారము (ప 62-63), (28) సాంఖ్యము (ప 64-67), (29) అమనస్కము (ప 68-80), (30) అష్టప్రకృతి విచారణము (ప 89), (31) సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మయనుట (ప 90-93), (32) దశావతారములు (ప 94-95), (33) షోడశోపచారపూజలు (ప 96-99) (34) మంగళము (ప 100).

ఈ యాదిశేషకవి మహాలౌక్యుఁడు. కూలంకషముగా వ్యాఖ్యానములన్నియుఁ జదివి యవగాహన చేసికొనినఁగాని బుద్ధికెక్కని వేదాంతవిషయవిశేషములను నొక్కొక్క పద్యములో స్పష్టపఱచుట యనిన, నది యొకపాటి తత్త్వజ్ఞునివలన నగుపని కాదు. పైఁగా కావ్యనిర్మాణములోఁ బూర్వకవులమార్గముల ననుసరించి, యెన్నిహంగులతో కృతికన్యను సింగారింపవలెనో, యన్నిహంగులు నీశతకకావ్యపుత్రికకుఁ గూర్చి రసవంత మనిపించినాఁడు.

త్రాకను ముక్తసరిగఁ జెప్పవలయునన్న (ఒక్కమాటలో) ఇది కావ్యలక్షణములకు, వేదాంతరహస్యములకు చిన్నలక్ష్యశతక కావ్యమనవలయును.

ప్రౌఢకవి, వేదాంతి యయిన యితఁడొకయుద్గ్రంథము—సీతారామాంజనేయము వంటిది యేదైన రచించియుండిన—మన "యాంధ్రకవులచరిత్ర"కారుల దృష్టిలోఁ బడి రాణకెక్కియుండువాఁడు. ఆభాగ్యమతనికి లేకపోవుట—అతనికి కాదు, తెలుఁగుదేశమునకే యొక మాపరాని కళంకము. ఈ కొచ్చెర్లధామశతకమునయినను కాపాడుకొనవలయునను నాస్థ కలిగినవాఁడు మనయాంధ్రులు ధన్యులు కాఁగలరు. కాని నాఁడు ఆంధ్రశారదా మకుటస్థగిత హీరమణి యొకటి రాలినట్లు అనుకొనవలసివచ్చును. పాడుపనిచేసి పశ్చాత్తాపపడు మనవారి స్వభావము ఈశతకరక్షణసత్కార్యనిర్వహణముగాఁ బరిణమించుగాక !

ఇంతతో నీశతకసమీక్ష ముగించుచు మూఁడుపద్యములు పాఠకుల క్రింద మచ్చునకుఁ జూపుచున్నాను :—

"మింటికి మంటికి నంటియుంటనిపండు, పంట నొక్కఁగ వీలుపడనిపండు,
తినఁబోవ దొరకని తీపిగల్గినపండు, పామరులకుఁ గనఁబడనిపండు,
వేదాంతములచేత వెదకి కానని పండు, ఎందుఁజూచిన నందె యొసఁగుపండు.
సాధులమది సంతసము చేయునాపండు, పండుగన్నొన బట్టబయలుపండు,
పత్రపుష్పంబులును లేక పండుపండు మించిపరిపూర్ణ తత్త్వమై మెలఁగుపండు
పరఁగ గురుకృపలేక కన్పడనిపండు చారుతారకనామ ! కొచ్చెర్లధామ !"

"భవరోగములుపోవు బలువైనమందుల నెఱిఁగింతుఁ, బెద్దల నెఱిఁగికొనుట
పూర్ణచంద్రోదయంబు, పరాత్పరుని సేవ సంజీవమనెడి రసాయనంబు,
నానందమైయొప్పు నానందభైరవి గురుపాదమే, జ్వరాంకుశము దెలియ
జ్ఞానోహమనుట, చింతామణి గురుసేవ, మందూర మతిభక్తి యభ్రకంబు,
రామనామంబు పరవిక్రమరసాయనంబు, రసభూపతి హరివ్రతంబు, మదిని
వలఁప నీసేవ పరిపూర్ణామృతంబు దెలియ చారుతారకనామ కొచ్చెర్లధామ !"

(దశావతారవర్ణనము)

"వేదాంతమయ్యుండి వేదంబులరయుట, జలశాయివయి జలచరమవగుట,
నంటమింటనునుండి మంటికై పోరుట, యవికారివై నరహరివి యగుట,
ఆశలేకయ యొరు నాశించఁబోవుట, రూపహీనుఁడవయ్యు బాపఁడగుట,
ఘనను నిర్వైరివై దశకంఠుఁ గూల్చుట, మునిమిలేఁతలు లేక ముసలివగుట
ఆశ్రమము లేక యతిరూపివై తిరుగుట, చలనమొందని నీవింకఁ గలికివగుట,
మదికి నాశ్చర్యమైయొప్పు మహితనామ ! చారుతారకనామ ! కొచ్చెర్లధామ !"

—:o:—

మంచెళ్ల కృష్ణకవి

క్రీ॥ శ॥ 1840 ప్రాంతము.

'శతకకవులచరిత్ర' రెండవభాగములో నీకృష్ణకవినిగూర్చియు నితని 'వేంకటనగాధిపశతకము'ను గుఱించియు శ్రీసుబ్బారావుగారు వ్రాసినారు. కృష్ణకవి యీశతకములోని కడపటిపద్యములలోఁ దన్నుఁ గూర్చి యీవిధముగఁ జెప్పుకొనినాఁడు.

"భ్రాజితమంచళాన్వయుఁడఁ బాపయమంత్రితనూజుఁడన్, భర
ద్వాజసగోత్రజుండఁ ప్రియ భక్తుఁడఁ కృష్ణకవి న్భవత్ప దాం
భోజయుగాంకితంబుగ సమున్నతిఁ గబ్బ మొనర్చినాఁడ, న
వ్యాజతఁగొమ్ము వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ"

"పూరుషముఖ్య రంగ రఘుపుంగవ వేంకటనాథ కృష్ణ శృం
గారకథాళి నైదుశతకంబు లొనర్చి, తటాక బాహ్యధా
త్రీరుహ ముఖ్య సంతతులు ప్రేమనొనర్చి యొసంగినాఁడ, సాం
పార గ్రహింపు వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ"

ఇంటిపేరు 'మంచెళ్ల' వారనియు, నితఁడు పాపయమంత్రి కుమారుఁడనియు, భారద్వాజసగోత్రుఁడనియు మొదటిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇతని వేంకటనగాధిపశతకము తెలుఁగుదేశమునఁ జాలదినములుగాఁ బ్రచారములోనున్నది. దానిశైలినిబట్టియు శబ్దప్రయోగములనుబట్టియు నితఁడు క్రీ॥ శ॥ 1840 సంవత్సరమున కివతలివాఁడు కాఁడు. చాటుపద్యరత్నాకరముననో, మంజరిలోననో యితని ప్రస్తావన కలదు. "పొల్లుపుచ్చకు కృష్ణ మంచెళ్లకృష్ణ" యని యితని నేసందర్భముననో యొకానొకకవి యన్నట్టు తెలియుటవలన నితఁడు కవితావ్యాసంగము విశేషముగా కలవాఁడని తోఁచుచున్నది. ఇతఁడు (1) పూరుషముఖ్య, (2) రంగ, (3) రఘుపుంగవ, (4) వేంకటనాథశతకములు, (5) కృష్ణశృంగారకథావళి యను నాటకము రచించుటయేకాక, తటాక వన ప్రతిష్ఠాది సప్తసంతానములుకూడ నిర్మించినట్లు పై పద్యములలోని రెండవది వివరించుచున్నది.

ఈ కృష్ణకవి రచించిన యైదుశతకములలోను "వేంకటనగాధిపశతక" మొకటే శతకకవులచరిత్రకారునికాలమునకు వెలువడినట్లున్నది.

పైఁగా. ఇక్కవి ౫ శతకములు వ్రాసినట్లు ఆశతకమునఁ గడపటిపద్యమే చెప్పుచుండఁగా నావిషయమైనను సుబ్బారావుగారితనిచరిత్రలోఁ దెలుపకపోవుటకుఁ గారణము బహుశః అతనికి దొరకిన వేంకటనగాధిపశతకమసమగ్రమయి యుండునని యూహించుచున్నాను.

ప్రకృత మాంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమువారు సంపాదించి ప్రకటించిన శతకసముచ్చయము—ప్రథమభాగములోఁ బై వేంకటనగాధిపశతకమే కాక, పూరుషముఖ్య శతకముకూడ నున్నది. పద్యములోఁ గవి చెప్పిన క్రమమునుబట్టి చూచిన నీపూరుషముఖ్యశతకమే యతని ప్రథమరచనగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఇప్పటికి లభించిన యీరెండు శతకములలో శైలీప్రౌఢిమను, నలంకారబాహుళ్యమును, భావబంధురతనుబట్టి, చూచిన వేంకటనగాధిపశతకమునకే ప్రథమస్థాన మీయవలసియుండును.

మొదటి శతకమకుటము "వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ" యని. ఇదివఱకే యిది శతకకవులచరిత్ర కెక్కినందువలనఁ బ్రకృతము పూరుషముఖ్య శతకమునుగుఱించి మాత్రము సంగ్రహముగా సమీక్షింతును.

ఈశతకములో 109 ఉత్పలవృత్తములున్నవి. కడపటి పాదమంతయు "పూరుషముఖ్యుఁ డాభువనపూజ్యుఁడు నాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్" అను మకుటముతో నిండియున్నది. కనుక ప్రాసము నిర్బంధముగా రేఫమయి కూర్చున్నది. కవి మహాభారతములోని యుదంకుని చరిత్రయందలి (1) అహిపతి దుష్కృతాంతకుఁ డనంతుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్, (2) అద్రినందనేశ్వరునకు భూషణంబయిన వాసుకి మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్, (3) ఐరావతకోటిఘోరఫణిరాజులు మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్. (4) ఈక్షణశ్రోత్రవిభుండు తక్షకుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్—అను నన్నయభట్టారకుని ప్రయోగముల నోరవడిగాఁ బెట్టుకొని యీపూరుషముఖ్య శతకమకుటము కల్పించుకొనియుండును.

ఇందలి పద్యములన్నియు శ్రీకృష్ణచరిత్రాంశములను వర్ణించునవి. ఒక్కొక్కపద్యములో నొక్కొక్క శ్రీకృష్ణలీలను కవి పొంకముగా

విమర్శించినాఁడు. ఇతని కవిత్వము సంస్కృత శబ్దములపాలెక్కువ. సరళముగా, హృదయరంజకముగా దీర్ఘసమాసములతోఁ బద్యములు వీణియతంత్రులు పలుకునట్లు మంద్రమధ్యమతారస్థాయులతో సప్తస్వరములు ఝణఝణధ్వనులు చేయుచు వసుగఘ ఘోరించిగో నాఁడే పోవును. పాఠకుని, పైపై చదువులకెసగొల్పి యుత్సాహితుఁ గావించును. ఈక్రింది సమాస పదజాల లాలిత్యము సరసులహృదయములను చూఱగొను పాకమునఁ బడినది :—

(1) మరాళికల్పిత సుమాగత గాఢమధూళిపాళీ ఝంకారములు. (2) హరి నిజాంఘ్రిపద్మ నిరతాతిశయైక నివాసవాహినీవారి. (3) మనోభిరామ విస్తార విభా శుభాంచ దవతారము. (4) నందగోష్ఠవిస్తార కరీషలిప్త మృదుపాద సరోజుఁడు. (5) నీరదయోజ్జ్వలచ్ఛల దనేక తరంగ మృదంగనాదము.

పసిపిండు (పసులమంద), నవ్వుటాలు, గడికండములు, కొంగు తెఁడు, చక్కఁగకొండు, ఈడుగజోడుగ, కాలుచేయాడుచు, జెట్టినెయ్య.

ఈశతకపద్యపక్వాన్నభుక్తిలో నిట్టివి యుపదంశములు.

ఇందులో శ్రీకృష్ణుని యష్టమహిషీ పాణిగ్రహణములను (38-45) 8 పద్యములలోను, దశావతారములను పది (90-99) పద్యములలోను కవి వర్ణించినాఁడు.

మచ్చున కీక్రిందిపద్యము లిచ్చి యీశతకసమీక్షకు స్వస్తి పలికెదను.

నవనీతచోరవర్ణనము :—

"వారలు వీరలుం జొఱకు, వాదగునంచు యశోద మాన్పఁగా
సారెకుఁ బీలి దండ కడు జాఱఁగ నవ్వుచు వెన్నకై వ్రజా
గారములం జరించె నయగారపు నల్లని ముద్దుబాలుఁడే॥"

బాలగోపాలక వర్ణనము :—

"తోరపుఁగాంతి ముంగురులతో నలికస్థలి రావిరేక చె
న్నార దిగంబరాకృతి నుదంచిత నూపుర మేఖలాది భూ
షావహుఁడొప్ప నందనిలయంబున లేఁగలఁ గట్టు బాలుఁడే॥"

వేణునాదామోద వర్ణనము :—

“ఆనాదసుధాఘసీ స్ఫురిత సుస్థలుల న్మురళీరవంబుచే
•ఘోరెల వల్లవాంగనలు సొక్కఁగ బంధుర బంధుసంజ్ఞలన్
వాలఁ బ్రీతిఁ దేల్చు యదువంశ సుధాబ్ధి సుధామయూఖుఁడే॥”

భూభారహరణ వర్ణనము, శ్లేష :—

వాని సత్కళాప్తిఁ దలఁపం, ద్విజరాజన నొప్పి చండభే
నారచితార్తయా కువలయవ్యథ మాన్పు రథాంగ మత్తసం
హారవిధుండు, నా, యదుకులామృతకంధి జనించి చండభే
నారచితార్తయా కువలయవ్యథమాన్పు విధుస్వరూపుఁడే॥”

పార్థసారథ్య వర్ణనము :—

“హారము పేరెదం గునిసియాడ ముఖాబ్జమునన్ శ్రమాంబువుల్
దేఱఁగఁ గుండలంబులు చలింప, మహాజి సురేంద్రసూతికిన్
సారథియై తురంగ పటు సారగతిక్రియ తేర్పరించె, నే॥”

బలరామావతార వర్ణనము :—

“సీరముఁబట్టి, మై నసితచేలముఁగట్టి, ప్రలంబముఖ్య దే
వాసులఁ గొట్టి, సూర్యతనయాంభసం బెడవెట్టి, రేవతీ
భీరువుఁ జెట్టవట్టి, మురభేదికిఁ దోడయినట్టి జెట్టి యే॥”

పూండ్ల చెంగయకవి

క్రీ॥ శ॥ 1840 ప్రాంతము.

ఇతని "శయనపురి కోదండరామశతకము" క్రీ॥ శ॥ 1882 సంవత్సరము వాణీనిలయ ముద్రాక్షరశాలయందు అచ్చువేయఁబడినది. దీనిని కార్వేటినగర సంస్థానమునకుఁ జెందిన పల్లిపట్టువాస్తవ్యుఁడైన ముద్దుగురునాథపిళ్లె ప్రచురించినాఁడు. కో. అనంతాచార్యులు పరిష్కరించినాఁడు. కనుక నిది 72 ఏండ్లనాఁడు ముద్రించి ప్రకటింపఁబడినది

ఇందులో సరిగా వందసీసపద్యము లున్నవి. "శయనపురిధామ దనుజసంచయవిరామ, చండకరకోటిధామ కోదండరామ" యను (ఎత్తుగీతిలోని కడపటి రెండుపాదములు) మకుటము. పద్యములు సలక్షణముగా, ధారావాహికగా, పాండిత్యస్ఫోరకశబ్దప్రయోగలలితముగా నున్నవి.

స్వవిషయమునుగూర్చి శతకకారుఁడు కడపటి పద్యములో నీవిధముగాఁ జెప్పుకొనినాఁడు :—

> "శ్రీలలరంగ నార్వేలకులాబ్ధి శుభ్రాంశుఁడౌ పూండ్ల శేషాభిధాను
> పౌత్రుఁడ, పిచ్చయపుత్రుండ, చెంగయాహ్వయుఁడను విబుధసంచయవిధేయుఁ
> డను భవచ్ఛ్రీపాదవనజాతయుగమిళిందన్మానసుఁడ భరద్వాజగోత్ర
> సంజనితుండ యుష్మద్దాసదాసుండ నతిభక్తితో సీసశతక మిదియు
> నొనర రచియించినాఁడను గొనుము దీని"

ఈకవి యారువేల నియోగిబ్రాహ్మణశాఖకుఁ జెందినవాఁడు, భారద్వాజసగోత్రుఁడు. శేషయార్యుని మనుమఁడు. పిచ్చయకుమారుఁడు.

ఈకవికూడ పల్లిపట్టుప్రాంతమువాఁడే. ఈశతకమును బ్రకటించిన ముద్దుగురునాథపిళ్లె ఆకాలమున పల్లిపట్టుగ్రామకరణమని తెలియుచున్నది. లేక మఱి యేసమీపగ్రామమునకైనను గరణీకము చేయుచుండి యుండవచ్చును. సాధారణముగా చిత్తూరు, ఉత్తరార్కాడు జిల్లాలలో నీపిళ్లలను బిరుదములు గలవారు కరణాలు. వీరి యఱవభాష

పుదూరు ద్రావిడుల యఱవభాషకుఁ జెల్లెలనిపించును. ఆకారణమున పుదూరుద్రావిడులవలెనే వీరికిని ప్రాంతీయభాషయయిన తెలుఁగే మాతృభాష యయినది. దానిమీఁద నెక్కువ యభిమానమును గలదు. అందు వారు పండితులు, కవులు నయిరి.

ఈశతక ముద్రణకాలమునకు గురునాథపిళ్లె కేఁబది యేండ్లకుఁ బైఁబడి యుండిననే తప్ప కేవలము భక్తిరసము చిప్పిలుచుండు నీశతకమును రచించిన కవిమీఁద నాదరాభిమానములుగాని, యీశతకము అచ్చువేయింప నలయుటను పారమార్థికచింతగాని యుండదు. కవికిని అప్పుడు 45-50 ఏండ్ల వయస్సు ఉండియుండుననుకొనిన, నతని జననము క్రీ॥ శ॥ 1837-42 ప్రాంతమని యనుటలో సందేహముండదు. కాని పల్లిపట్టు కార్వేటినగరమునకు 8 మైళ్లదూరమే యయినప్పుడు అక్కడి కతఁడెడపదడప పోయివచ్చుట యుండును. కాని యాకాలమునఁ బ్రభుదర్శనములనిన సాధ్యమగునవి కానందున, నీకవియు రాజాశ్రయవిషయములో నిరాశఁ జెందియుండును. పైఁగా ఆకాలమున శ్రీబ్రహ్మరాజుగారు రాజ్యముచేయుచుండినట్లు తెలియుచున్నది. అతనికి వైదికప్రభువని ప్రఖ్యాతి. ఆయన వేదములలోని కొన్నిభాగములను స్వరయుక్తముగాఁ జెప్పఁగలవాఁడు. శ్రీదేవ్యుపాసకుఁడు. తన్మంత్రసిద్ధుఁడు. ఆయనకాలములో సంస్కృతగ్రంథములు, మంత్రశాస్త్రములు చాలవఱకు సంస్థానముద్రాలయముననే అచ్చయినవి. తెలుఁగన్న నాతని కభిమాన మెక్కువ లేకపోయినది. అందుచేతనే యీచెంగయకవికి ప్రభువుయొక్క ఆదరము లేకపోవుట కేవలము మొకగ్రామకరణ మతని గ్రంథమునకు (శతకమునకు) వెలుఁగుచూపుల తటస్థించినది.

ఈశతకములోఁ జేర్కొనఁబడిన 'శయనపురి' ఏదో తెలియుట లేదు. కాని 'పల్లి' అను ద్రావిడశబ్దమునకు "శయన" మను నర్థమున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఆపక్షమున పల్లిపట్టు శయనపురి కావచ్చును. కాని యాయూరిలో నీశ్వర దేవాలయము తప్ప కోదండరామాలయము లేదు. బహుశా, అది యక్కడి పురాతన భజనమందిర మేదైన నయి

యుండునేమో ? సాధారణముగా నాఁడు వేలనియోగులు తాము రామదాసు సంప్రదాయమునకుఁ జెందినవారిమనియు, శ్రీరాముఁడు తమ కులదైవమనియుఁ జెప్పుకొనుచుందురు. కనుక పల్లెపట్టులోని శ్రీరామభజనమందిరము నాశ్రయించిన మహాభక్తాగ్రేసరుఁడుగా నుండవచ్చు నీకవిశ్రేష్ఠుఁడు.

ఈశతకము కేవలము భక్తిరసభరితముగా నున్నది. కవిత్వము నిర్దుష్టమయినది. ఇందులో విమర్శింపఁదగిన విషయము లెక్కువగ లేవు. విష్ణుపరమయిన మిగిలిన శతకములలో వలెనే 56-వ పద్యమునుండి 66-వ పద్యమువఱకు దశావతారవర్ణనము కలదు. 80-వ పద్యమునుండి 95-వ పద్యమువఱకు శ్రీరామచరిత్ర సంగ్రహముగా నున్నది.

మిగిలినపద్యములలో కొన్ని యితరగ్రంథములలోని పద్యముల కనుకరణము లున్నవి. కాని, యిట్టివి చాలతక్కువ.

ఈ క్రిందిది భాగవతపద్యానుకరణము :—

“హరిపూజనము సేయు కరములు కరములు కమలాక్షు వీక్షించు కనులు కనులు
సీతేశుఁ జింతించు చిత్తంబు చిత్తంబు శ్రీరామునకు మ్రొక్కు శిరము శిరము
వారిజాక్షుని పల్కు వాక్యముల్ వాక్యముల్ శ్రీదు నాకర్ణించు చెవులు చెవులు,
పరమేశు వలగొను పదములు పదములు వనజాక్షుఁ జింతించు దినము దినము
అనెడు దృఢమైనభక్తి నాకనువునిచ్చి కావవే, వేగ శ్రీమనఃకమలభృంగ”

మచ్చున కీదిగువ కతిపయపద్యము లుదాహరించుటతో నీశతకమునుగూర్చిన పరామర్శ విరమింతును :—

“బృందారకేంద్రసుస్యందనాంచిత ఘంటికారవంబులు ఘణంఘణ యనంగ
డాయఁగ శింజినీటంకారముల నిశాచరుల గుండెలు ఝల్లుఝల్లుమనఁగ
పటుధనుర్ముక్తవిస్ఫుట దివ్యశరరుచుల్ దశదిశావళి ధగద్ధగయనంగఁ
గపిసైన్యపాదసంఘట్టనంబున ధరావలయమంతయు వడవడ వడంక
కహకహార్భటి బేతాళగణములలగ నని దశాస్యునిఁగూల్చి నిస్తులాత్మఁ దలఁతు”

“భక్తుండనంటి. నాపన్నరక్షకయంటి, నీవాఁడనంటి, మన్నించుమంటి,
దాసదాసుఁడనంటి, తలఁగఁద్రోయకుమంటి, దబ్బఱగాదంటి, తడయకంటి,
నిను వేఁడికొంటిని, నీవె దిక్కనియంటి, నితరు మెఱుఁగనంటి, నిజమటంటి,
పతితపావనయంటి, బంధమోక్షకయంటిఁ గావకుండినఁ గీర్తిగాదటంటి.
నాపదుద్ధార నీకు జోహారటంటి, కరుణతోఁ జూచి నన్వేగఁ గావుమంటి”

“కమలాప్తశశినేత్ర, కమనీయచారిత్ర, నీరదనిభగాత్ర వైరిజైత్ర,
భార్గవీయుతవక్ష, పలభక్షకవిపక్ష, పద్మాయతాక్ష సద్భక్తరక్ష,
సుజనావనవిహార, సుగుణగణాధార. సీతాసుహృచ్చోర, శ్రీవిహార,
వినుతభక్తసమాజ. దినకరశతతేజ వందారుసురభూజ, వందితాజ,
ప్రవణసుత్రామ, సంగరరంగభీమ, భువనకల్యాణనామ, సంపూర్ణకామ”

“శ్రీరామ జయరామ, సీతామనోనాథ !, రార. పాపవిదూర, రారధీర !,
దైతేయవర్గ కాంతారదావానల !, వరద రారా, భక్తవంద్య రార !,
సుజనార్చితపదాబ్జ, త్రిజగదవనపరంధామ, రారా, రణభీమ రార !”

ఇది—శ్రీనాథమహాకవి “శివరాత్రిమాహాత్మ్యము” లోని :—

రారా, వణిగ్వంశవారాశిహిమధామ, రారా వికస్వరాంభోరుహాక్ష.

అనుపద్యమును తలంపునకు తెచ్చుచున్నది.

“శ్రీరమణీ మనస్సారసమిత్ర, సుజ్ఞానరత్నాకర, తేనమోస్తు !
ఇనకులాబ్ధిశశాంక, సనకాదినుతగాత్ర ! ఖేచరవందితపాద ! తేనమోస్తు !
భోగిభూషణవంద్య, భోగిశశయన, సీతేశ సర్వాధార, తేనమోస్తు !
దశరథావనిపాలకాత్మజాఖ్యస్తుత, దివ్యనామ, పరేశ, తేనమోస్తు !
దివ్యమణిమయభూషణ, తేనమోస్తు ! జ్ఞానవధివేద్య, శ్రీరామ, తేనమోస్తు”

చామర్తి శేషగిరిరాయకవి

క్రీ॥ శ॥ 1840 ప్రాంతము

ఇతనికృత నమశ్శివాయ శతకము తుదిపద్యము :

"విమలకౌండిన్యగోత్రుఁడ, వేంకటార్యపుత్రుఁడ [illegible] శేష
గిరీశకింకరుఁడ [illegible] నమశ్శివాయ !"

అని చెప్పుకొనుటచే, ఇతఁడు కౌండిన్యగోత్రుఁడనియు, వేంకట సుబ్బాపుత్రుఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. "మంత్రి" శబ్దముచే ఇతఁడు నియోగిశాఖవాఁడుగఁ గన్పట్టెడు. ఈశతకము చేకాక, 'రామకథాలహరి, కాళిందీపరిణయ' మను మఱి రెండుకృతులనుగూడ రచియించినాఁడు. అందు కాళిందీపరిణయమున, తద్రచనాకాలము నిట్లు వచించెను :—

"శరనిధి శైల చంద్ర శకసంఖ్య చెలంగఁగ, భావనామ వ
త్సర మధుమాసి పూర్ణిమకు సత్కృపులుక్, నవకృష్ణభానుజా
పరిణయ మింపుగా నొడివె, భానుజవైరికృపన్ బుధాంఘ్రి సం
కరుహాళితుండు శేషగిరి కంసవిదారికి నంకితంబుగన్ ॥"

దీనింబట్టి, శా॥ శ॥ 1795 సం॥ము క్రీ॥ శ॥ 1873 సం॥కు సరిపోవుచున్నది. అనఁగా, ఇప్పటి కెనుబదిరెండేండ్ల నాఁడీకావ్యము రచింపఁబడినది. ఇతఁడు 'చామర్తి' — గ్రామవాస్తవ్యుఁడు. కాన, సదియే యితని యింటిపేరుగ వాడుకలోనికి వచ్చెను.

ఈ "నమశ్శివాయశతకము"—న 108 తేటగీతములున్నవి. "మథితగజదనుజాయ నమశ్శివాయ" — అని చతుర్థచరణమంతయు సాంస్కృతికమకుటముతో నొప్పారుచున్నది. తక్కిన మూఁడు పాదములలో దృష్టాంతపూర్వకమగు విషయవివరణము కానవచ్చెడు. ఇట్టి యీశతకమును రచించినకవినిగూర్చి, (వావిళ్లవారి నీతిశతక సంపుటమందలి) గ్రంథపీఠికలో శ్రీశేషాద్రిరమణకవులు తెలిపిన యంశములు గమనింపఁదగినవి.—*

---

* ఈకవి సంస్కృతాంధ్రభాషలయందే గాక, వేదాంతమునందుఁగూడఁ గృషి పరిచయుఁడు. అంతియగాక ప్రబంధకవి. కవిత్వము సుబోధముగ సులభశైలిలో నుండును. ఈశతకము సామాన్యజనులుసైతము అర్థము గ్రహింపఁదగినంత సులభశైలిలో నున్నది. కవికిది ప్రథమప్రయత్నమేమో యని యనుమానింపఁ దగియున్నది.

మీరు తమ శతకములో నొక చోటఁ గవి ప్రావీణ్యమును బెక్కు తెఱఁగులఁ గొనియాడుచు, నదికిది కవికిఁ బ్రథమప్రయత్నము గానోపునని యనుమానించుచున్నారు. మఱియొక చోట, శతకరచనావిషయమునఁ గవి యవలంబించిన నియమముల నుగ్గడించుచు, నతఁడు దాని నిర్వహించిన విధమును బ్రశంసించుచున్నారు. ద్వైవిధ్యమగు నిట్టి యభిప్రాయముచే, వీరు స్వవచనవ్యాఘాతదోషమునకుఁ బాల్పడిరి. *

"సమస్త్రీవాయశతకము" లోని ఐహిక పారలౌకిక విషయములను జక్కఁగఁ బరిశీలించి చూచుచోఁ గవికిఁ గల యసామాన్యప్రజ్ఞాప్రాభవానుభూతులు స్పష్టముగ గోచరించును. పైఁగా విషయోద్ఘాటనమున కనువుగఁ బాలకజన సౌలభ్యముగ నూఱుదాహరణములతోఁ బద్యప్రథమపాదత్రయమునచే యుక్త్యాంశప్రకటన మొనర్చుచు శతకము నాఁగించుట గడితేఱిన కవికిఁగాని సాధ్యపడదు. కావున, నీసమస్త్రీవాయ శతకము కవీంద్రుని యపరివయస్సున రచింపఁబడినది. శేషాద్రిరమణకవులన్నట్టిది ప్రథమప్రయత్నమని చెప్ప వలనుపడదు.

ఇతని తక్కిన గ్రంథములలోఁ గాళిందీపరిణయము క్రీ॥ శ॥ 1873 సం॥న వ్రాయఁబడినట్లు కవియే తెలిపినందున నప్పటి కితనికి ఏముప్పదేండ్లప్రాయమయిన నుండును. అగుచో నితఁడు 1840 ప్రాంతమున జనించి, యీశతాబ్ది ప్రారంభమున కించుక ముందు వెనుకగాఁ గాలగతి నొందియుండును. ఆపక్షమున నితని మొదటికృతి 'కాళిందీపరిణయము'ను, తిరువాత 1880 సం॥రము ప్రాంతమున 'రామకథాలహరియుఁ' దనవిర్యాణమునకు నాల్గయిదేండ్లపూర్వ మీశతకమును రచించియుండును. సాధారణముగఁ గవులప్రాగల్భ్యము రచనాసౌష్ఠవము వారి ప్రథమకృతులలోనే కనఁబడుట భాషాభిజ్ఞులకెల్లఁ దెలిసినవిషయమే. ఇతని "కాళిందీపరిణయము" ఒకించుక ప్రౌఢిమ గలదియగుట నదియే తొలిరచనమనుటలో సందియము లేదు.

---

* ఒకపాదము పూర్తిగ మకుటమునకు విడుచుటచేతను, మిగిలిన మూఁడుపాదములలో నీతియు నుపమానము నిముడ్పవలసివచ్చుటవలనను పద్యములు ధారాశుద్ధికిఁ గొంతవడి విషయముచే నిబిడములుగా నున్నవి. ఇందలినీతులు శిశుబాలవృద్ధులకుఁ బఠనయోగ్యములుగా నున్నవి. ఉదాహరణములు సమంజసముగా సుబోధములుగా నున్నవి.

ఇఁక నీతని ప్రజ్ఞావిశేషమును గవితా వైఖరిని గూర్చి శేషాద్రి రమణకవులు వివరించియే యున్నారు. నాతిదీర్ఘశయ్యాగల యీతని కవితాధార అనర్గళమయినది. ఈశతకమున దృష్టాంతాలంకారములతో మనోహరముగ నీతులుటంకించిన నీతులెంతేని ప్రశంసింపఁదగినవి. ఇట్టి యలంకారములతో దీనికి ముందు 'భాస్కర'—'జగన్నాయక' శతకములు వెలువడి — తెలుఁగునాటఁ బ్రచారమునందున్నవి. దీని కట్టి భాగ్యము కలుగమికిఁ గేవల మిది నీతిపద్యసంకలితమగుటయే కారణమయి యుండును. పైఁగా, వేమనపద్యములమీఁది యాదరముతో దీని నంతగా మనవారు గణింపకుండుటయు హేతువగునేమో!

ఈశతకములోఁ బ్రయోగింపఁబడిన కొన్ని దృష్టాంతములు:—

(1) క్షీరమొల్లక కల్లుద్రావఁ గోరినట్లు (2) పులులఁ బెంచిన గోవులఁ బొడువకున్నె? (3) నిండుకలశంబు దొణుకునే నీరములను? (4) జలదమును నమ్మి చేనీరు జల్లినటుల, (5) ఉల్లి మల్లిక యౌనటె తెల్లముగను? (6) కాకి కాకియెగాక బల్లోక్కికొనె? (7) అజుని మోపరి హంస కేమయ్యె భుక్తి? (8) ఇంటగెల్వక రచ్చఁ దానెటులు గెల్చు, (9) ఖరము మోయదె చందన ఖండములను, (10) పుండరీకమ్ము లాఁకటఁ బూరి తినవె? (11) తేజమునఁగాదె విడిపోవుఁ దిమిరపంక్తి, (12) శిరము విడిచన వెంద్రుకల్ చెలువు గనునె?

గులాము, పోషాకు, పాదుషా — మొదలయిన అన్యదేశ్యాలు కూడఁ గొలఁదిగ నితఁ డుపయోగించెను. ఈక్రింద నితని కవితా విశేషములు గ్రహింపఁదగుపద్యములఁ గొన్నింటి నుచ్చునకుఁ గనుగొననగును.

"జ్ఞానహీనుండు మఱి పుణ్యనదులలోనఁ గ్రుంకులాడిన నేమి? బ్రలంకులాడె
విభుఁ డమృతంబుచేతఁ బవిత్రయౌనె? మథితగజదనుజాయ నమశ్శివాయ"

"తన్నుఁ దా మెచ్చుకొన్న సార్థక్యమేమి గలుగు నరునకు? తమిపోని కాంత బలిమి
స్తనకుచమర్దన మొనరింప సౌఖ్యమగునె ॥మ॥"

"ఐహికాంతర సామగ్రి నాశ్రయించి ధన్యుఁడనటంచుఁ దలఁచు నిర్ధాత్రియందు
బుద్ధ నమ్మిక నీటను బడ్డయట్లు ॥మ॥"

“వచనమిచ్చి తొలంగిన వానిఘనము హీనమనఁదగు, బోగముదాన పగటు
నొకని నమ్మని చేయి వేఱొకనిఁ గూడు ||మ||”

“మంత్రి కుటిలత్వమూనిన, మానవేశ్వరునకు హానితొలంగదు దూషిగాను
శల్యసారథ్య మర్కజుఁ జంపలేదె ||మ||”

“లంచగొండికి రాజ్యపాలనమొసంగ నేలికకుఁ బైకమిచ్చునే నీలకంఠ
కడఁగి తోడేలు మేఁకల గాచినటుల ||మ||”

“అప్రయోజకునకు నుత్తమాధికార మబ్బెనేనియు, మిగులఁ బ్రఖ్యాతి గనఁడు
నర నపుంసకునకు రంభ దొరకనేమి ? ||మ||”

“సాధుని నపజ్ఞతావ్యాప్తి సరసుఁడెఱుఁగుఁ గాని, మొఱకుఁడెఱుంగఁడు గణనసేయ
గొడ్డురాలికిఁ దెలియునె బిడ్డనొప్పి ||మ||”

“అవని నుద్యోగ సమయ సౌఖ్యంబు నిర్గమావసర దుఃఖమెవ్వారికైన విడువ
దెట్టులన శ్వాన సురత మహీనసాక్షి ||మ||”

“వావి వరుసఁ దలంపక వారివారి తొయ్యలులఁ గూడు మదమున దుర్విటుండు
పొగరు బట్టిన బలుదున్నపోఁతు గాఁడె ? ||మ||”

ముడుంబై వేంకటరామ నృసింహాచార్యస్వామి

క్రీ॥ శ॥ 1841—1927.

ఇతని కృతమైన రంగేశశతకము, వావిళ్లవారి భక్తిరసశతకసంపుటము రెండవదానిలో పూర్తిగాఁ జేర్పఁబడియున్నది. ఇందులో 101 సీసపద్యములు గలవు. మొదటి 65 పద్యములు ప్రథమభాగముగను, దక్కినవి రెండవభాగముగను గవియే విభజించి, యవి తనచే రచింపఁబడినట్లు తద్భాగాంత కందపద్యములలోఁ జెప్పుకొనినాఁడు. పద్యములలోఁ గృష్ణలీలలు విపులముగా వర్ణింపఁబడినవి. "పీతభవత్కృష్ణ రంగేశ వేష కృష్ణ" యనునది మకుటము.

ఈశతకములోఁ దన వంశమునుగూర్చి కవి యీక్రిందివిధముగా వివరించినాఁడు :—

"ఎల్లవిద్యలు నల్కకిడిన నీతోలిరూప మే సూక్ష్మతిని బుద్ధి కీర్తితమను
భగవదీయ కైంకర్యపరుఁడు శ్రీ కృష్ణార్యుఁ డే మహాత్మునకుఁ బితామహుండు
నిరుపమాన జ్ఞాననిధి రాఘవాచార్యుఁ డే సత్వగుణ వార్ధి కెలమిఁ దండ్రి
ఘనుండు మాతండ్రి వీరరాఘవగురుం డే పుణ్యాఖనికి గారాబుపట్టి
కేశవాశ్రమనికట మేకృతికి నిలయ మట్టి శ్రీవత్స నారసింహార్యవర్యుఁ
గరుణ నినునమ్మి వినుతింపఁ, గంటినయ్య ॥"

"రంగాంబికా వీరరాఘవత్వమున నన్నడుపారఁ గని పెంచు నొడయఁ డెవఁడో,
వాత్స్య నృసింహార్యవైఖరి ననుఁ గృతసంస్కారిగాఁ జేయు సదయుఁ డెవఁడో,
రమ్యభారద్వాజ రామానుజార్యాఖ్య భాష్యార్థ మిడు దీనబంధుఁ డెవఁడో,
బంధు కూర్మాచార్య భావంబునను దైశ్యకృతి శక్తి యొసఁగు సుప్రతిభుఁ డెవఁడో,
వాని శ్రీరంగ వేంకట వారణాద్రి యాదవాచలమునఁ బాద మూనియున్న
నిన్నెగా మది నెఱఁగితి నీరజాక్ష ॥ పీత ॥

"శ్రీ కూర్మమున కుదీచిఁ ద్రియోజనమయిన వంశధారాతీర వసుధ నమరు
నచ్యుతపురి మంగళాలంబమైన శ్రీవత్స ముడుంబ సద్వంశమునను
ననుఁ గృపఁ బొడమించి నరసింహపాదాఖ్యుఁ గావించి నిజవిద్యఁ గఱపి పెంచి,
దివ్యదేశము లెల్లఁ ద్రిప్పి దర్శనమిచ్చి, తెట్టి నేరములున్న నెంచుకొనవు,
మఱియు నను నిరతాత్మకింకరునిఁ జేయఁ దలఁచి కాఁబోలు నీనాఁటిదాఁక నచట
నీవు కేశవరూపివై నిలిచినావు ॥ పీత ॥

దీనినిబట్టి శ్రీకృష్ణమాచార్యులపుత్రుఁడు రాఘవాచార్యుఁడు ; అతనికుమారుఁడు నరసింహాచార్యుఁడు ; అతనితనయుఁడు వీరరాఘవా

చార్యుఁడు ; పేరి రాఘవాచార్యులకొడుకే యీశతకకవి. ఇతని పూర్తి పేరు.

“(శ్రీ) ముడుంబ వేంకటరామ నృసింహాచార్య విరచిత రంగేశకృతికి”—

“ముడుంబ నృసింహాచార్యకవి” యను శీర్షికతో “నాంధ్రరచయితలు”లో నితనిచరిత్రము పూర్తిగా నున్నది. ఇతని నివాసస్థానము శ్రీకూర్మము దగ్గఱ వంశధారా నదీతీరమునందలి యచ్యుతపురి “కేశవాశ్రమనికట మేకృతికి నిలయ” మని యీకవి చెప్పినదాని ననుసరించి, “కేశవాశ్రమ” మని, తన వార్ధకదశలో నితఁడాశ్రమవాసము చేయుచుఁ బ్రశాంతముగా జీవితము గడపినట్లు తోఁచుచున్నది. విజయనగరము లోని నల్లచెఱువుమెట్టపై వేదవ్యాసులను కేశవస్వామిని బ్రతిష్ఠించి, యాలయము నెలకొల్పినట్లు “ఆంధ్రరచయితల”వలనఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁడు ప్లవంగ సం॥ర భాద్రపద బహుళ నవమి (1841 సం॥ సెప్టెంబరు నెల 22 వ తారీఖున) జన్మించినాఁడు. ప్రభవ సం॥రం భాద్రపద బహుళ ద్వాదశి (1927 సం॥ సెప్టెంబరు 22 వ తేదీ) మరణించినాఁడు.

ఇతఁడీశతకమునేకాక, పెక్కు గ్రంథములను సంస్కృతాంధ్రములందు రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

ఇతని రంగేశశతకము మంచిధారాశుద్ధిఁ గలది. మృదుమధురములయిన శబ్దములతో సమాసముల నుభయభాషలయందును సద్యోతముగాఁ గూర్చుటయం దితఁడు ఘనుఁడు. పదలాలిత్య మితని సొమ్మన నచ్చును. కవితాకుమారి లాస్యముల కితనిశతకము రంగసీమ. (సాటి చెప్పవలసియుండిన) కూచిమంచి, పోలిపెద్దికవులిరువురితనికి కుడియెడమ స్థానములకుఁ దగినవారనవలసియుండును. అత్యధికాక్షేపణలు లేకున్న నడిదముకవికూడ నితనితో నించుమించు తులఁదూఁగవచ్చును.

ఇతని శతకపద్యములు జాతీయపదములకు పుట్టి. తెలుఁగునానుడులకుఁ గడలి. ధ్వన్యనుకరణములకుఁ గోశము.

సంస్కృత శబ్ద జాటిల్య సమాస సముపేతమయిన యీక్రింది పద్యమును జూడుఁడు :—

“నిబిడ నిష్ఠుర బాణ నిర్ఘాతపాత పతత్ప్రతీపావనీభృత్ప్రతీక,
శశ్వత్స్రవద్రక్త ఝరీ కర్దమిత సమీకాంగణాభోగ విశదచలచ్చక్ర
రథ సమాకృష్టి వైపథిక సారథి కళాహిత కృచ్ఛ్రవిక్రమదార్త వివిధ

కంకాళ నిష్క్రమక్రమ నిష్ఫలీకృత రక్షకలోక ప్రశస్తశస్త్రారాశ
శర విఖండిత పాదనిషాదిపతన భావమానాశ్వగజముఖ్యోఁ దావకాను
జన్మ కోట్లల కనిలోన శత్రుసేన ॥ పిత ॥

అచ్చ తెలుఁగు పదములతో నీపద్య మెంత కమ్మగా నున్నదో గుర్తించుఁడు :—

“వలదు జాయకు రేలం, వగలు సేయకు చాలు, దుడుక, నాకన్నీరు పడువరాకు;
వెఱపు చెల్పకు, కల్ల మరులు గొల్పకు, మెల్ల నక్కునఁ జేర్చి నన్నదుమరాకు;
వలదు కోపము హెచ్చు, వగకు లోపము వచ్చు, చెక్కులం ముద్దాడి చెనకరాకు;
వనదు మొప్పెదనమ్మ, సతముఁ జెప్పెదనమ్మ, నొచ్చె నాకెమ్మోవి నొక్కరాకు;
మనసు విఱిగెను నీమీఁది మమత తఱిగె, పోరు మటుమాయలాఁడ, యుప్పొంగిఁతిఁ గూడ
నడువనున్నట్లు విధిపోక నడుచుఁగాక ॥ పిత ॥

సందర్భానుసారముగా నితఁడు ప్రయోగించు జాతీయ పదముల వైచిత్ర్య మెంతైన ముచ్చటగా నుండుటయేకాక, యా యా స్థానములలో ననుకొనకుండ వచ్చి కుదురుకొనినవిగా కనిపించుట ప్రత్యేక విశేషత :—

(1) ‘గవ్వసేయుడు’ నిదిగట్టి ‘రచ్చబెట్టె’, (2) కోయిలమూఁకల ‘కొండకూఁకలు’, (3) కదలనీనట్లు కాళ్లఁ బెనఁగ’, (4) ‘తలయెత్త నీదాయె’ మలినాళిరింఛోళి, (5) తోయజాక్షికి ‘దిగదుడిచిపాఱవైవ’, (6) ‘నిముసమే యుగమాయె’—నెమ్మనము సగమాయె, (7) బంగరు ‘దుప్పటి నలెవాటుతో’, (8) అకట, ‘కలయని తోఁచుఁ గాదనియుఁ దోఁచు’, (9) ‘కూసెదు’ ‘కనులెఱ్ఱజేసెదు’, (10) ‘గానుగాడించిన’ గాసి వీడదుర, యాతొంటిగుణంబు నీ తుంట విల్లు, (11) ముందు నడచు వసంతుఁ ‘డేయడవిఁగలసె’, (12) బోఁటికిఁ దోయికిఁ గాటుకే ‘మోటమొ’, (13) వెఱగంది సొల్వొందు ‘కొరడువార’, (14) చైద్యుండు రథముపైఁ ‘జదికిలఁబడి’, (15) ‘తలగొఱుగుడు’ పడ నేల రుక్మి, (16) చాలు దొరకితి విఁక ‘వగల్ సాగనీను’, (17) తార్కాణ మేల ? కాదంటె ‘నటర’, (18) ఏలాగు ‘కాళ్లాడి’ యేఁగవచ్చు.

ఇట్టి జాతీయములు నానుడులు లేని పద్యమే యితని శతకములోఁ గనఁబడదనుట యతిశయోక్తి కాదు. కనుక అట్టివి కొన్ని సాధ్యమయినంతవఱకు నుటంకించుటవలనఁ బాఠకులకేగాక, భాషకుఁగూడ నత్యంత ముపకరించినట్లగును.

గడీ సేసు పప్పు. కుసుంభారి రెంగు. గులాబి, జాస్పములు, అత్తరు ప్రాతి. నీరువిల్లు (విల్లునీరు ?), ఉలుకించు, తేటతెల్లము, గడీదేశము అపరిగాణి. వెగమొండి, ప్రాప్తుటూఁచ, మీఁదు మిక్కిలి, పసివాఁడు, ఎక్కి యపలు, అలజడి, దిరీసు (Dress), డబ్బాడవాల్. చిచ్చరకళ్లు, బల గుపాకులు, తుపాకులు, జోడుగుండ్లు, నిద్రాహారంగు, నీలంపు దిమ్మెలు మిటారము, పూటేరాలు, చెమ్మలడాగు, వెగరుటూవిరి, అలరుటేసిక ఱిరాలుగ. పండాలినారి (పండ + అలి. నారి), విలువెల్ల. వసరు తేజ గాతు ముల్లిగులు, కేరాయువలిసిగ్గు. వీరపాణవుమస్తు, గంబురాపొడి, తెమ్మెదేసు. అరిసందియము, కడవెడలు, తేరుటుండలు, రామబైలు సునామము, పరిఘెష్టముసిమి, కొరికువాసు, చదికిలంబడు, సన్నెద్రొక్కించు, రంతు, పూనీరు, ముడుపులు, నునుప్పున్న, నెఱజాణ, దిగనాడు. చలపట్టు, మొప్పెదనము, నవ్వులాట, నగుబాటు, దొండజరాలు, చిందద్రొక్కు, ఎట్టకేష్ఠ, పట్టుజాలరు, అడియాస.

ధ్వన్యనుకరణము లిందులోఁ గొన్నిగొల్లలు :—

(1) తేఁటిమై 'చకచక' ల్దొఁలు చక్కని కురుల్, (2) తప్తమై 'తుకతుక' ధ్వనుల నుడుక, (3) 'ధుందు' మ్మని కమ్మపొగమ్ము చిమ్మ, (4) అంచు 'వలవల' కన్నీరు నించుఁ జెలియ. (5) జిగి పగటికన్నుల 'జిగ్గు' రనఁగ, (6) 'గొలగో' లేమని భీష్మకుండు పలుక, (7) 'పక్కు పక్కు'న తలల్పగుల, (8) అస్థి వితతులు 'ఫళిఫళి' విఱుగ (9) 'బొళ్లు బొళ్లు'ని గ్రక్కున నెత్తురుల్ గ్రక్క, (10) మెదడు టసలు 'తఫ్తఫ్'న నవనిపైఁ బడ, (11) 'తుప్పు తుప్పు'న పై తల తునుకలెగయ. (12) 'వలవల' నెత్తురు వఱదలు వాఱ. (13) శవంబులు 'దిభదిభ' వసుధఁగూల.

ఈశతకములోని ప్రథమభాగములో రుక్మిణీకల్యాణకథ పొంకముగాఁ గావ్యధోరణిలో కవి సాగించినాఁడు. కనుక ప్రబంధముల పోకడలు ప్రతిపద్యమునను గనఁబడుచున్నవి. రుక్మిణీదేవి విరహము, శిశిరోపచారములు, మన్మథ, మధుకర మలయమారుత చంద్ర శుక పికాదుల యుపాలంభనములు, కడుసొంపుగా రచింపఁబడినవి ధ్వనిప్రధానములయిన యట్టిపద్యములలో నొకటి రెండు మచ్చునకు చూపుట యవసరము కాకపోదు.

శ్రీకృష్ణలగ్న (గత) చిత్తయై యున్న విషయముల నుండి రుక్మిణీయవస్థ :—

"పలుమారు పిలిచినఁ బలుకదు బింబోష్ఠ యరుగంచే నేమొకో యతివలారా,
కనుమ్రాసుఁ జూపదు కీరేణ మృదువాదయరుగంచే నేమొకో యతివలారా.
పాదము పంచముఖుణితిఁ బల్లవపాణియరుగంచే నేమొకో యతివలారా.
వగఁగులుకు మంతోడ నాదు శోక ప్రచియరుగంచే నేమొకో యతివలారా,
యనెడు చెలిపలుకు శుకపికవనజవైరి చంద్రికావ్యాంబకంబయి చెలియ కకం
కశిం తానుయెయ్యి నిసుఁగూర్చి కాఁకఁ బెచ్చ

"మొగి మొత్తనీదాయె మిగులుగొమ్ములపింపు, పలుకనీదాయె గాచిలుకపలుకు.
గళ మొత్తనీదాయె గంధుఁగోయిలధ్వాన, సొలయనీదాయె జేసోఁకుమూఁక,
చేయెత్తనీదాయె చిగురుటాకు బిడారు, కాంచనీదాయె పేకల్వబారు,
తలయెత్తనీదాయె మలినాళిరంఛోళి, కదలనీదాయె దుమ్మెదగాళి,
కలికి గిరిపడి గిరిజపై కాకశోక నిలువనీక యశోకహా నిబిడకేళి
గహనకుసుమ పరాగ శంక్రాంతి పవన ॥"

రుక్మిణీదేవి సందేహావస్థ, పోతనగారంతో నీతఁడు పుణికిపుచ్చు కొనినాఁడు :—

"అరయుఁడే మాపిప్రుఁ డచటికేఁగెనో, లేక యన్నుగు జడిసె తానాఁగెనేమొ,
వనినను ప్రాణేశు సుయయనుయ్యోనో, లేక యరుగ నసందర్భనుయ్యోనేమొ,
వెతిలెల్ల నిటుపైరి విడువనౌనో, లేక దయమాలి వేయూగాఁ దలఁచునేమొ,
మధువైరి నాకోర్కె మన్నించునో, లేక, వలదని వార్తలఁ బంపునేమొ"

కృష్ణశతకములోని :—

"నీవే తల్లివి తండ్రివి నీవే నాతోడు నీడ నీవే గురుడా"

యనుపద్యమున కీకవి యనుకరణము :—

"నీవె నాతండ్రివి ; నీవె నాతల్లివి, నీవెనాతోడవు నీవెనీడ
నీవె నాగురుఁడవు నీవె నాసఖుఁడవు నీవె నాసంపద నీవె ధనము"

ఇట్టివి క్వాచిత్కముగాఁ గనఁబడుచున్నవి.

ఈయుద్దండకవికూడ లక్షణవిరుద్ధములైన కొన్ని ప్రయోగము లను ప్రయోగింపలేకుండ నుండలేక పోయినాఁడు.

తెలుసు, చేతు, నవలామూఁక, భ్రమింక, కనఁగనేలో, వలన నేలో, గారిలు (గారి+ఇలు) పోతివి, కృపే.

అక్కడక్కడ కనఁబడు నిటువంటివి "ఏకోహి దోషో గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతీందోః కిరణేష్వివాంకః" అను న్యాయము ననుసరించి, యంతగా లక్ష్యము చేయఁదగినవి కావు.

———:o:———

విక్రాల రంగాచార్యులు

క్రీ॥ శ। 1845 ప్రాంతము

ఇతఁడు రచించిన "శార్దూలశతకము" తిట్టుకవిత్వము. ఇట్టివి తెలుఁగులో చాల తక్కువ. కాని సంస్కృతములోఁ గొన్ని కనఁబడు చున్నవి. అందులో ముఖ్యమయినది కుట్టికవి యను నామాంతరముగల వాంఛేశ్వరకవి రచించిన "మహిషశతకము." క్రీ॥ శ॥ 1739 నుండి 1763 వఱకు తంజావూరు రాజ్యమును పాలించిన ప్రతాపసింహు నాస్థాన మంత్రులలో వాంఛేశ్వరుఁడొకఁడు. తన ప్రభువు మంత్రుల సలహాల నలక్ష్యము చేసి దుష్టసహవాసమువలన రాజ్యవినాశనమునకుఁ గారకుఁ డగుచుండుటవలన నతని ననేకవిధముల బోధించి, విసిగెత్తి, తుదకు 'మహిషశతకము' శ్లేషగా చెప్పి యతనిని దారికి తెచ్చినాఁడు. సత్రమ పరిపాలనాకాంక్షతో రాజుమీఁది యభిమానముచేత నతని మనస్సు మార్చు నుద్దేశముతో జనించినది మహిషశతకము.

ఇఁక నీ 'శార్దూలశతక'మో, స్వార్థపరుఁడైన విక్రాల రంగాచార్యులు (పేరుకొనబడి శిస్తులు చెల్లింపని తన తప్పు బైటపెట్టకుండ, నన్నాళ్లు ప్రభుదత్త మాన్యమువలన బ్రతుకుచు వచ్చితిమిక దా యను కృతజ్ఞతయైన లేకుండ, నగ్రవర్ణమువారి కుండవలసిన కనికరము శాంతము అనునవి కించిత్తైనను దలఁపకుండ రాజధర్మప్రకారము (శిస్తు బకాయిలు ముదరఁగా) తనమాన్యమును సంస్థానములోఁ గలుపుకొనిన పోషకప్రభు ప్రాణహరణసంకల్పముతో ఈశాపశతకము చెప్పుట, పరమశ్రోత్రియుఁడైన తనకు మహాపాతకాపాదకమని తలంపకపోవుట విచిత్రము. తామసమున నితఁడు దుర్వాస మహర్షి కగ్రజుఁడేమో !*

---

* ఈ విక్రాల వంశమువాఁడే "రామచంద్రాచార్యులు" అను మహా విద్వాంసుఁడు. ఆతఁడు దేశికకవికి వెనుకతరమువాఁడు. మూఁడు శాస్త్రములలో నుద్దండపాండిత్యము కలవాఁడు. అతని విద్వత్ప్రతిభలు, రాయలసీమలోను గుంటూరు, నెల్లూరు జిల్లాలలోను నఖండముగా వెలసినవి. శాస్త్రవిషయములలోను, సాహిత్యవిషయముల లోను, నేసభలోనైన నాతఁ డుపన్యసించుననిన గొప్ప గొప్ప విద్వాంసులు హాజరగు వారు. ఎంతటి కొమ్ములు దిరిగిన కోవిదుఁడైన నాతనిమాటలలో గ్రహింపఁగల విషయములు క్రొత్తవి కనఁబడునవి. అయిన నాతని జీవిత మడవిమల్లె యయినది. ఆతని నిస్పృహత్వమే యందులకుఁ గారణము. ఇంతకు, నావ్యక్తిని జూచిన "నుతవిద్యాసంపన్నుఁడగు రామచంద్రాచార్యుఁడితఁడేనా ?" యనిపించునట్లుండునాఁడు. అంగుష్ఠప్రమాణము గల

రంగాచార్యులు వ్రాసిన యీ శార్దూలశతకములో నంద శార్దూలములున్నవి. అప్పటి వేంకటగిరి ప్రభువైన శ్రీ రాజగోపాల కృష్ణయాచేంద్రులను శార్దూలరూపముతోఁ జంపుమని యొక్కొక్క దేవతనొక్కొక్క పద్యములోన సంబోధించుచు వేడుకొనుచున్నాఁడు. కనుక ప్రతిపద్యము కడపటిపాదములో శార్దూలశబ్దము వచ్చుచున్నది. కాని తక్కిన శతకములలోవలె నది నియతముగా పద్యము చిట్టచివర రాదు. ఉక్తవిషయము ననుసరించి, వృత్తములన్నియు శార్దూలములలోనే రచింపవలయునని, సంకల్పించి యట్లే పూర్తిచేసినాఁడు. మఱియొక విషయమేమన ప్రతిపద్యము మొదటిపాదమున నాఱవయక్షరము 'త' కారము వచ్చునట్లు శ్రద్ధతో దీక్షవహించినాఁడు.

“వ్యంజనాహ్వయమున నొప్పనానిల'న షోడశాక్షర మాఱవచోటనిలిపి.
మచ్చగంబునఁ దనుఁ జంపవచ్చినట్టి చెడుగుచకువైనఁ బద్యంబు నుడుగవలదు”

అని యప్పకవి శాసనము. సామాన్యముగా “ఆఱింటను 'తా' పలికిన, వారింటను పీనుగువెళ్లు” అను జనప్రవాదముకూడ నొకటి యున్నది. వీని నన్నిటిని గుర్తించి, రాజు మరణమునకుఁ దనకవితను బూర్తిగాఁ గవి యుపయోగించుకొనినాఁడని తోఁచుచున్నది.

వ్యక్తి. 'ఉఫ్' అన్న నెగిరిపోవు శరీరపాటవము. కట్టుదోవతి. పైన పూర్తిగా కప్పుకొనిన నీలమంచుత్తరీయము. మోమున నూర్ధ్వపుండ్రము. సన్నని పిలక — ఇది యాయన వేషము. అతని యాకారమును బట్టి చూచిన శుద్ధఛాందసుఁడుగ నగపడును. కాని యాతని ధిషణావిశేషము, ఆయనకుండు పాండితీప్రతిభలు కొంచెముసేపు మాటలాడగనే వెల్లడి యయి, యాతని సన్నిధానమునకుఁ దఱచు వెడలవలయునను బుద్ధి పుట్టించును. నామిత్రుఁడు శేషాంకమూర్తిశర్మ శ్రీయాచార్యులవారిని చూచుట కాయనబసకు వెడలి యాతఁడు వెలుపటి యరుగుమీఁద సహజవేషముతోఁ గూర్చుండియుండగా, నాతనినే “రామచంద్రాచార్యులుగారున్నారా ?” యని యడుగుటయు, నాతఁడు నవ్వుచు 'నేనే నయ్యా !' యని యనఁగా, నొకపట్టున నమ్మక, కడపట నాతనికి క్షమాపణ చెప్పుకొనుటయును జరిగినదఁట ! ఈ విషయమును శర్మ సందర్భవశమున నిప్పుడుకూడ చెప్పుచుఁ బశ్చాత్తాపపడుచుండును. నేను —(నాయిరువదిమూఁడు, ఇరువదినాలుగేండ్ల ప్రాయములో) శ్రీయాచార్యులు నెల్లూరులో నుపన్యసించిన యొకసభను, తరువాత నొకపర్యాయ మాతఁడు తిరుపతిలోనుండగాఁ బండితు లాతనిచుట్టును జరిపిన గోష్ఠికిని హాజరైనాను. రెండవసారి యీమహనీయునితోఁ బరిచయము సంపాదించుకొని సంభాషించు భాగ్యము కలిగినది. మరల మూఁడవసారి నేను నాయుడుపేటలో నుండగా, స్వయముగా వారే నన్ను గలిసికొనిరి. అప్పుడు కీ॥ శే॥ శిరోభూషణము వేంకటరంగాచార్యులుగారు (బ్రాహ్మణపత్రికాధిపతులు) కూడ నున్నారు. శ్రీరామచంద్రాచార్యులు

ఈశతకరచనాకాలమును గవి యీవిధముగాఁ జెప్పుకొనినాఁడు,

> “శకవర్షాద్రి గతాబ్దముల్ కరఘనవా లెన్నఁగా వికృత్యాఖ్యలో
> లోకారాధ్య యదేంద్ర భూమరణికిలన్ రాజగోపాలునిన్
> ప్రాకెంకాంబుజగర్భ కేశవసునాసీరాజ్ఞ శార్దూలమై
> రాకాలుండు వధించు రంగకవి వాక్యం బుర్వి సత్యంబుగాన్”

“కరఘనవా” 4991 (వికృతి) — ఇప్పటికి కలియుగ శతాబ్దములు 5054—అనఁగా నఱువది మూఁడేండ్లయినవి. (మొన్నటి వికృతికి, కరఘనవా—వికృతి, యఱువదియేండ్ల క్రిందటిది. పైన మూఁడేండ్లు గడచినవి. — జరుగుచున్నది జయసంవత్సరము) దీనిని బట్టి యీశతకరచనాకాలమునకు నలువదియేండ్లవాఁడయి యుండును. పైఁగా నితఁడు పెద్దకుటుంబిగాఁ గొన్నిపద్యములవలన తెలియుచున్నది.

> “దార లుప్రుత్రులుం, తల్లి, నేను మఱి మత్సంబంధు లన్నానకున్
> ధారాళంబుగ లేక మాపడెదు సంతాపంబుఁ గంటే కదా!”

ఇతనికి తల్లియు నున్నట్లు చెప్పినాఁడు. కనుక ఆమె యఱువది కించుమించు వయస్సు కలిగియుండిన నితనికి నలువది యేండ్లుండుటలో విపరీతమేమియు లేదు. ఇతనికి భార్యా పుత్రు లుండి యితనితోఁ బాటు కష్టపడిరి. ఈలెక్క ప్రకారము చూచిన దాదాపు 20 ఏండ్ల క్రిందట మరణించిన ఇతని వంశస్థుఁడేఅయిన విక్రాల రామచంద్రాచార్యులకు ‘55’ ఏండ్లుండవచ్చును. అనఁగా శతకకర్త రంగాచార్యులవారికిని అప్పటి వేంకటగిరి ప్రభువులయిన శ్రీరాజగోపాలయాచేంద్రులకును వయసు

గతించి యిప్పటికి దాదాపు ఇరువదియేండ్లయినది. కాని వారియుపన్యాసములవలన నేర్చుకొనిన విషయములు మాత్రము నామనస్సులో గాఢముగా నాటుకొని నేఁటికిని చెక్కుచెదరకయున్నవి. ఈమహాశయునిగూర్చి కోస్తాజిల్లాలలోఁ బెక్కురకుఁ దెలిసియుండదని యింతదూరము వ్రాయవలసివచ్చినది. అంతటి విద్యా వైదుషీ భూషణుని రచనలు (బ్రాహ్మణపత్రిక వగైరాలలోని వ్యాసములంతప్ప) లేకపోవుట మన దురదృష్టము. తత్సంబంధులయొద్ద నట్టివేమైన నుండిన వెలికి తెచ్చి యతనికీర్తికాయమును నిలువఁ బెట్టుట యెంతయు లోకోపకారమగును.

ఈ శ్రీరామచంద్రాచార్యు లీశతకకవియయిన రంగాచార్యులకో లేక యతని యన్నదమ్ములకో పుత్రుఁడై యుండును. అయిన శాంతమూర్తియైనరామచంద్రాచార్యులకు, ఈరంగాచార్యులు తండ్రియో, పితృవ్యుఁడో యయి యుండిన వీరికుండిన స్వభావవ్యతిరేక మజగజాంతరమని చెప్పవలసియుండును. తండ్రివరుసవాఁ డెంతకోప్రోద్రిక్తుఁడో, కొడుకంత శమాగుణసంపన్నుఁడు. ఇది హిరణ్యకశిప ప్రహ్లాదుల స్వభావ తారతమ్యమును బోలియున్నది.

బాగుగా మరలిన దశలో శ్రీరామచంద్రాచార్యులు బాలునిగా నుండి యుండును. తేలిన దేమన, శ్రీరంగాచార్యులు శ్రీ రాజగోపాలయాచేంద్రు లవారి హయామునను, (సతని కొడుకు నడుమలో నుండు, రామచంద్రాచార్యులు శ్రీగోవిందకృష్ణయాచేంద్రులవారి (ఇప్పటి జమీందారు తండ్రి — రాజగోపాలయాచేంద్రులపుత్రుడు) హయామున నుండినవారు.

ఈ విక్రాలవారు వేంకటగిరిసంస్థానములోని "దుగ్గేలు" అను గ్రామమును ఆప్రభువువలన నగ్రహారముగా సంపాదించిరి.

"దుగ్గేలన్ వినుతిన్ వహించు నొకవిద్వద్బ్రాహ్మణాగ్రానకున్
దగ్గో భూముల నాహరించుటకుగా నయ్యగ్రహారీకులన్"

ఆ యగ్రహారీకులు (శ్రీరంగాచార్యులు) సంస్థానమున కేటేట చెల్లింపవలసిన కొలందిపాటి శిస్తులు, రోడ్డురుసుములు చెల్లింపక చాల సంవత్సరములుగా నిలిచిపోయినందున గ్రామమును స్వాధీనపఱచుకొనిరి. అప్పుడు ఈకవి కుటుంబపోషణము చేయలేనిస్థితిలో చాలయవస్థ పడినాడు. కన్నబిడ్డల దురవస్థలు చూడలేక కడుపు మండిపోయి యీ తిట్టుకవిత్వరచనకు బూనుకొనినాడు. అతడు వాపోయిన విధము గమనింపుడు.

"చేనిండంగ ఘృతంబుఁ గమ్మని దధిక్షీరంబులం ద్రాగు నా
సూనుల్నీరసభుక్తముం గుడుచుచోఁ జూడంగ నెట్లోర్తునో"

తన శాపములను సమర్థించుకొను కవి వాక్యములీక్రిందివి :—

"ద్రవ్యంబున్ జనతాసమృద్ధి గల తా రాజంచు గర్వించి, సం
భావ్యంబైన మదీయభూమిఁ గొనె గోపాలుండు నాకేమి క
ర్తవ్యంబున్నది? యింక శాపమువినా దైవంబ, కాఁబట్టి దు
ష్టవ్యాపారుఁడు వీఁడు చచ్చుననితిన్ శార్దూల విక్రీడచేన్"

"కోదండాంబక కుంతముల్ దలఁప మాకున్ లేవు, కొట్లాడఁగా;
నో దేవేశ భవత్పదాబ్జయుగపూజావాసనల్ మంత్రముల్
వేదంబుల్ దగు సాధనంబు లవి మా విద్వేషి గోపాలునిన్
భేదింపందగు వాడి గల్గునవిగాఁ జేయించు శార్దూలమై॥"

ఇట్టికార్యములు చేయరాదని తక్కిన రాజుల కితఁడు చేసిన హెచ్చరిక :—

"ఈ గోపాలునిపాటుగా, నితరభూమీశుల్ ద్విజక్షేత్రముల్
పోఁగొట్టం జొరరేని, బ్రాహ్మణులకుం బోనానికే సంకటం

నాఁ గాక, మఱలా మీ కెట్టులు హస్తంబుల్ సమర్పింపఁగా
సాఁగుం గావున, నీని క్రమమునకే శాస్త్రాలపై చంపుఁడీ॥"

తన కపకారము చేసిన ప్రభువు నవినయములను నకృత్యములను నితఁడు బాహాటముగా వివరించినాఁడు :—

1. "రాజ్యంబిచ్చిన తండ్రికిన్ సుతునకే ద్రవ్యంబు నీకొప్పునే
వ్యాజ్యం బాడెదు కట్టలుబ్బుఁ డీక మాయట్టింద్ర విష్ణు ప్రభూ
త్యాజ్యప్రాహృతిఁ జేసెనే నిటకోద్యంగానె ?"

దీనినిబట్టి యితఁడు సర్వజ్ఞకుమారయాచమనీఁడు (గోపీనాథము వేంకటకవిగారి పోషకుఁడు) బ్రతికియుండగనే యతనివలన రాజ్యమును బొందినాఁడనియుఁ, దండ్రికిని, దనకును వైషమ్యముండినదనియుఁ దెలియుచున్నది.

2. "తోడంబుట్టిన తమ్ములందు కపటద్రోహంబులం బూని, తా
నాడుం బంచి యొసంగనట్టి ఖలుఁ డీనాభూమి గొంపోవుటన్
జూడంగా నిది వింతయౌనె ?"

అనుటవలన జమీందారీలలోఁ బెద్దవానికి రాజ్యార్హతయును, నతనితమ్ములకు భరణములకుమాత్రమే హక్కును, తర్వాత చట్టరీతిగా బ్రిటిషుప్రభుత్వము తీర్మానించుట యీశతకకాలమున కేర్పడలేదని తెలియుచున్నది. పైఁగా నప్పటిచట్టసభలో నీ రాజగోపాలయాచేంద్రులుకూడ బ్రిటిషుప్రభుత్వముచేత సభ్యుఁడుగా నియమితుఁడయి వారి కండగా నుండి వారి యనుగ్రహము సంపాదించుకొనినాఁడు. దానిఫలితముగనే వారికి "మహారాజా" బిరుదము వచ్చుటయు. ఈప్రభువు చాలమేధావి, జాగ్రత్తపరుఁడును. అందుచేత సంస్థానమునకు బకాయి పడిన యినాముల నన్నిటిని స్వాధీనపఱచుకొనినాఁడు. (అపుడే యీ ఖర్గోలు పునస్స్వీకరణ జరిగి యీశతకకర్తకు క్రోధమును గలిగించినది. చుట్టుపట్ల నుండు, కాళహస్తి, కార్వేటినగరము మొదలయిన జమీనులు, పరిపాలకుల యసమర్థతవలన, నలవికాని భోగములవలన, నవినీతి మార్గములవలన, నమితవ్యయములవలన నప్పులవారి స్వాధీనము (కొలఁది, కొలఁదిగా) అగుచుండుట యీప్రభువు గమనించినాఁడు. దీనిని ప్రభుత్వదృష్టికిఁ దానును మఱికొందఱు కోస్తాజిల్లాల జమీందారులు కలిసి తెచ్చుటవలన వానిని బ్రిటిషుప్రభుత్వముచేత నియమింపఁబడిన "కోర్టు ఆఫ్ వార్డ్సు" వారు తమ అజమాయిషి క్రిందికిఁ దెచ్చుకొని.

క్రమముగా నప్పులు కొన్ని యేండ్లలోఁ దీర్చి, సంస్థానములను, ప్రభువుల కప్పగించుచు వచ్చిరి. కాని కొన్ని జమీనులలోని యప్పు లొకపట్టున తీరుమార్గము లేకపోవుటచేత, అవి యమ్ముగంటిపోవు స్థితికి వచ్చినవి. ఆపరిస్థితులను బరిశీలించి, తన యనంతరము వచ్చువారుకూడ సంస్థానము నాగతికి తీసికొని వత్తురేమో యను భయముచేత "ఇఁకమీఁదట సంస్థానములమీఁద, వాని ప్రభువుల కెవరైన నప్పులిచ్చిన, దానివలన సంస్థానములకెట్టి చలనములేద"ని యొక శాసనము చేయించుటలోఁగూడ ముఖ్యపాత్రవహించినాఁడీ రాజగోపాలరాయాచేంద్రుఁడు. అంతేకాదు.

1. సంస్థాన మవిభాజ్యపు కుటుంబపుటాస్తి.
2. జ్యేష్ఠునకే దానిని పాలించు హక్కు.
3. సంస్థానము బాగోగుల కతఁడే యుత్తరవాది.
4. అతని సహోదరులు వేఱువేఱుగ నున్నను, కూడియున్నను, వారు నియమిత భరణములకు మాత్రమే హక్కుదారులు.
5. ప్రభువునకుఁ దరువాత నతనిచేత ప్రభుత్వము ననుమతితో నియమింపఁబడిన దివాన్ అధికారి ; తక్కిన ప్రభుకుటుంబీకులకు నతని పరిపాలన విషయములో నేజోక్యము లేదు. పాలకునికిమాత్రమే జవాబుదారీ వహించినవాఁడు.

ఇందువలన "తోడంబుట్టిన తమ్ములందుఁ గపటద్రోహంబులం బూని, తా నాడుం బంచి యొసంగనట్టి ఖలుఁడు." అని యాశతకకవి చెప్పిన విషయము జమీందారీ లవిభాజ్యములను చట్టము పుట్టుటకు ముందు విషయము. అప్పుడుకూడ మన తెలుఁగుదేశములోని జమీందారీలు (అవిభాజ్య కుటుంబములవలెనే) పెద్దవాని యధికారమునకు లోఁబడియుండుట, తక్కిన చిన్నవారందఱు భయభక్తులతో నతని చెప్పుచేతలలో మెలఁగుటయు జరుగునవి. కుటుంబ కల్లోలములవలెనే) అలజడులు అప్పుడప్పుడు చెలరేఁగునవి. వానికి కారణము (నాఁటికి నేఁటికి కొందఱు కలహప్రియులు తయారగుట. ఆకల్లోలములు సహింపరానివయినప్పుడు పంపకములు జరుగునవి. అట్లు పంపకములయిన జమీందారీలుకూడఁ జరిత్రజ్ఞులకు విదితములే. కనుక "తోడంబుట్టిన" తమ్ములు విచ్చలవిడిగా దుర్వ్యయములు చేయవలయునని తమకు జ్యేష్ఠుఁడయిన

ప్రభువుమీఁద నొత్తిడి తెచ్చినప్పుడు సంస్థానక్షేమమును దృష్టియం-
దుంచుకొనిన ప్రభువు ధనవ్యయము విషయములో కొంచెము మెలఁగి
తనము చూపవలసివచ్చును. అదియే విద్వేషమునకు దారితీయును.
తమ్ములవలన శ్రీరాజగోపాలయాచేంద్రులకు నిట్టి చిక్కు సంభవించి
యుండవచ్చును. తమ్ముల యిష్టప్రకారము నడుచుకొని రాజ్యానికి
హాని కలిగించునేమో యని తనతండ్రిహయాముననే యతనిని సమ్మ-
తింపఁజేసి రాజ్యము చేపట్టియుండును. దానినే యీశతకకవి "రాజ్యం-
బిచ్చినతండ్రి కన్నమునకే ద్రవ్యంబు నీకొప్పక" అని సూచించి
నాఁడు. అయిన నిది ప్రభువుమీఁదఁ దనకున్న ద్వేషముచేత నతిశ-
యోక్తిగఁ జెప్పియుండును. ప్రభుసోదరులవిషయముగూడ నంతే.
కాకున్న వారిదోషములనుగూర్చి యొకముక్కకూడ చెప్పక వారికి
రాజ్యము పంచి యీయలేదని ప్రభువుపై నిందమోపుట యెందులకు?
ఇంతకును శ్రీరాజగోపాలయాచేంద్రులు నిష్పక్షపాతముగా మెలఁగిన
ధర్మప్రభువు ; కనుకనే "బకాయి" పడిన రంగాచార్యులవారి వంటి
వారి మాన్యములు సాఁగనీయలేదు. రాజ్యము భాగించి యిమ్మన్న
తమ్ముల మాటలు సాఁగనీయలేదు. పైఁగా—"సంస్థానము లవిభాజ్య-
ములు"గా బ్రిటిషు ప్రభుత్వముచేత చట్టము చేయించినాఁడు. లేకున్న
మనకు స్వాతంత్ర్యమువచ్చునాఁటికి ముందుగనే యెన్నిసంస్థానములు, కాళ-
హస్తి, కార్వేటినగరములవలె నామమాత్రావశిష్టము లయి-
యుండునో ?

> "పసువంబు కలిమి నోరతన మరియామి యనునట్టి వీని యం దొకఁడొకఁడే
> నారయించు ననర్థము సాఁబరఁగినచో నాల్గుఁ జెప్పవలయునె? చెప్పుఁడా॥"

యను సూరివర్యుని వాక్యమతు రలక్షలు విలువగలవికదా !—

ఇఁక యాచేంద్రుని మూఁడవ యపరాధము :—

> 3. "ఆశ్రితుల్నిక్లము ద్రావిసోవుటకు నాలోచించి తమ్ముండొకం
> డాకల్పించిన చల్లపందిరివి దా నాక్షేపముంజేసి, వే పీఁకించెంగద"—

ఇందలి యైతిహ్యమేమో స్పష్టముగా కవి చెప్పలేదు. కాని
యిది యెంతటి నీచుఁడును చేయ సాహసింపనికార్యము. ఉదారుఁడైన
ప్రభు విట్టిదౌష్ట్యము చేసినాఁడనుట విశ్వసింపరానిది. ఒకవేళ ప్రభు ని-
యుక్తులగు హుజూరు ఉద్యోగులెవరైన నిట్టివి చేసియుండవచ్చును.

జమీందారులలోని యుద్యోగులలో చాలమందికి నిట్టి వెడలగొనవచ్చును. కి చేతిల పంచ కసిపెట్టిని యుక్తిని వ్యవహారములు గ్రహించుచు నచ్చువాఁడెవఁడైన నక్కడ తహసీలుదారు పదవికిఁగూడ నర్హుఁడే! జబర్దస్తీ, దాక్షిణ్యము, కార్పణ్యము, లంచములులాగుట—తిన్న నమ రించువారి నాశ్రితులుగాఁ జేసికొని, వారి సహాయముతో నెంతటి యవి నీతికైనను నొడిగట్టు సాహసమునకుఁ బూనుట — ఇవి సంస్థానో ద్యోగి కాదగినవాని కుండవలసిన యోగ్యతలు. వానికి విశాలబుద్ధి లక్కర. అట్టివారు చేసే కార్యములన్నియు నీతికర్త ప్రభువునకే యంటగట్టి యతనిని శపించుట మహాపాపకార్య మనిపించుచున్నది. అట్టివే యింకను గొన్ని యీక్రింది పద్యములలో గమనింపఁదగును. కాని యవన్నియు ప్రభుకృత్యములనుటకుపీలులేదు. అతని పరోక్ష ములో నతని తాబేదారులు చేసినవిగా నూహించుట సమంజసము:—

4. "నాభూమిన్ రయితుల్ చాంచో యనుచు దున్నన్ వచ్చినన్ వారి కెం
తో పేతిం గలిగించి యవ్వాలను బోఁదోలించి పీడించి నా
లాభంబంతియు నష్టిచేసిన మహారాజన్య గోపాలునిన్ లోభిన్ బట్టి వధింపు"

స్వయముగాఁ బ్రభువు తా నా కుగ్రామమునకు, కవిపొలమునకు వెడలి యిట్లు చేయునా?

ఈక్రింది పద్యములో శ్రీయాచేంద్రుఁడు, నారాయణస్వామి యను తనదివానుతోఁ జేరి యీమోసము చేసెనని కవి వచించినాఁడు. రాజు రావణుఁడట నారాయణస్వామి మారీచుఁడఁట!

5. "రామా! రావణుతోడ వచ్చి కడుఁ జిత్రంబైన రూపంబుతో
నామారీచుఁడు మాయచేయఁ గని సంహారంబు గావించి, తీ
రామాడిన్ నను మోసపుచ్చు నృపముఖ్యామాత్యు నారాయణ
స్వామిన్ నొత్తి వధించి, తోడనె నృపున్ శార్దూలమై చంపుమా॥"

ఈ క్రింది పద్యములోని చర్య ప్రభువు తెగించి చేసియుండునా? యను శంక కలుగుచున్నది. దివాన్‌గారి రాజకీయోద్యోగు లెవరో చేసినదానిని ప్రభువుచెవిదాఁక పోనిచ్చు సాహస మాకాలమున నెవరి కుండును?

6. భూదేవీ! నినుఁ దల్లివోలె ననిశంబున్ భక్తిసేవించు న
న్నీదుష్టాత్ముఁడు బల్మి నెట్టి నినుఁ దానిద్వంగ నెంతార్తవై
తో? నిర్దైత్యారి యెటింగె నింకితని ఘూర్తున్ రాజగోపాలునిన్
మేదోమాంసము బట్టి చంపి మనకున్ మేలిచ్చు"

శ్వానాలశతకములోఁ బత్యుత్తర రాజోద్యోగివర్గము చేసిన దుష్కృత్యముల కన్నిటికిని రాజునే యుత్తరవాదినిగాఁ జేసి, మహాఘోరముగా నతనిని శపించుట, యొకవిధముగాఁ బ్రాయశ్చిత్తములేని గొప్ప పాపమని చెప్పుటకు సందేహ మేమాత్రమును లేదు.

ఇదివఱకుఁ దెలిపినట్లు, నారాయణస్వామి యను పేరుగల దివాను చాల యక్రమస్థుఁడని, యతఁడే తనమాన్యము లాగుకొనుటకు కారణమని, కవి స్పష్టముగాఁ దెలిపినాఁడు. ప్రభువు, ప్రధాని మాత్రమే కాక మఱి యిద్దఱుకూడ నిందులకు బాధ్యులని కవి యీక్రిందిపద్యము లోఁ దెలిపినాఁడు.

> "మున్నా దుష్టచతుష్టయంబు కలహంబుం బెంచి కౌరవ్యులన్
> మిన్నందించిరి, యట్లనే యిపుడు భూమిన్ రాజగోపాలుతో
> డ న్నల్వుంద్రు ద్విజేంద్రభూస్థితుల నూడందీయ యోచించువా
> రున్నా రెగ్గిలకేమియౌనో"

అని యానలువురిని "దుష్టచతుష్టయ"మని యన్నాఁడు. కాని తక్కిన యాయిద్దఱి పేరులను వారికి సంస్థానములోఁ గలయధికారములు మున్నగువానిని తెలుపలేదు. కాని ముఖ్యముగ బలుఁ మారినారాయణ స్వామి, రాజు, వీరిద్దఱే కవి కోపశాపములకు పాత్రులయిరి. వారిలో వారికి "బాహాబాహిని" కల్గఁజేయుమని కవి పూషుని వేడుకొనినాఁడు.

ఏలయన, ఆమంత్రియే విప్రులమాన్యములను కాఁజేయవలయునని రాజునకు సలహా యిచ్చినాఁడఁట? అతఁ డొప్పుకొనినాఁడఁట!

> "విప్రగ్రామ గతోపరాత్త ధనమే విప్రస్వమే కాదటంచు,
> అప్రాజ్ఞుండగు మంత్రి చెప్ప, అట్లేని లాభంబటంచు
> అప్రాచీనపథంబు దప్పికొనె రాజు"

రంగాచార్యులు తన మాన్య విషయమైన దస్తావేజులు మొదలైనవి ప్రభువడుగఁగా, నిచ్చినాననియు, నదే (అట్టినమ్మకమే) తనకు ముప్పు తెచ్చిపెట్టినదనియు—న్యాయస్థానములోఁ దన కన్యాయము జరిగినదనియుఁ, దరువాత, తానెన్ని యర్జీలు పెట్టుకొనినను ప్రయోజనము లేకపోయినదనియు, మొఱపెట్టుకొనినాఁడు.

గమనింపుఁడు :—

> "రాజీతం డనృతంబులాడఁ డపహారంబుం దలంపం డటం
> చేఁ జిత్తంబున నమ్మి, చూచుటకుఁగా నేనిచ్చు దస్తావెజుల్

చేఁ జిక్కంగనె యాక్రమించెఁ గద నాచేలెల్ల"—

"న్యాయస్థానపతు ల్విచారణలు సేయన్ వాఁడు రాకొట్టి, య
న్యాయంబే వచియింప సాక్షులకు నాజ్ఞాపించె గోపాలుఁ డిం
కేయూహం గనుఁగొందు రాసభికు లెంతే ప్రౌఢులైనన్ నిజంబున్"

"ఏ వెన్నో లిఖితంబు లాతనికి నెంతే మన్నిగా వ్రాసితోఁ
గా, నన్నింటిని గట్టిపెట్టి తనదౌ కాపట్యమే పూని, తా
నా నేలల్ గ్రహియింపఁగాఁ దొడఁగె"

రాజు గుణగుణాలను గూర్చి :—

"వేషంబుం గన రాజుగా, గుణములన్నింటె కిరాతుండుగా,
భాషాచాతురి వేశ్యగాఁ బరఁగు నీ పాపాత్ము గోపాలునిన్"

ఇతఁడు తన ప్రభువును దుదివఱకు నన్ని పద్యములలో శపించినను నతని పూర్వులను మన్నించినాఁడు :—

"ఈ రాజాధము తాత లాద్విజుల కెన్నో నగ్రహారంబులన్
ధారంబోసిరి, వారికేమికొఱసూ? తత్పుణ్యముం జెంది సంసారాబ్ధిన్ దరియించిరి"

రాజు విప్రస్వాపహరణము చేసినందులకుఁ గలిగిన నష్టములను గవి వివరించినాఁడు :—

"గౌరీ! యాపతితుండు వేంకటగిరి క్ష్మాజాని, గోపాలుఁ, డా
పౌర బ్రాహ్మణ వృత్తులెల్ల హరియింపం బూనుటం గాదె, య
య్యూర్లన్ వారలయిండ్లఁ గాఁదగు వివాహోద్యోగముల్ నిల్చి, సం
సారంబుల్ కృశియించె"—

"నాకీతం డమృతార్థహాని గలుగంగాఁ జేయుటన్, బట్టి, గా—
నాకప్పిచ్చిన వారిచేత నవమానంబున్ మహాకష్టముల్ సోఁకెన్"

"నన్నెట్లైనను తగ్గు చేసి నలఁపంగాఁ బూని, తానిష్టు నా
కున్న గ్రామములోని వేఱొకరి నాల్గోభాగముం గొన్న వాఁ
డెన్నో చిక్కులఁ బెట్టుఁ"

(ఈ పద్య 3-వ పాదములో—గణభంగము) రాజులు తస్కరులకంటె నీచులని యీకవి భావము :—

"తస్కరుల్ చొఱినచో నొక్కింతయే హానియగు, భూ
మీశుండు చలంబుఁబూనినయెడన్ బోవుంగదా సర్వమున్"

ఇతఁడు బ్రాహ్మణాధిక్య దర్పోద్ధతుఁడు. తక్కినవర్ణములవారి యతిశయము నెంతమాత్రము సమ్మతింపని యసూయాపరుఁడు :—

"ఈ కాలానఁ జతుర్థపంచములకే హెచ్చైన భాగ్యాధికా
రాకారంబులు గల్గుటం బ్రబలి బ్రహ్మద్వేషముంబూని, మ
న్నీ కాశద్విజులన్ నలంచెదరు"—

“మాన్యస్వామ్యంబుల గుంజుచే బరియింపక మదాంధులై బ్రహ్మవి
త్వంబుగా వజ్రశిలగా గణింపకయు. గోబ్రాహ్మణార్థ దవ్యవృత్తి వి
న్యాసం బొనరించునట్టి మహీభర్తల్ గాంచి గామోహములగా”
“మేదిన్యాల్ గ్రీష్మమధ్యస్థంబు జ్వలించె. ఫూలము స్వేదవిభ్యక్తముగా
జెచ్చెంబంకు వచింతురు”—

ఇతని మాన్యసందర్భముగ జరిగిన యక్రమములన్నియు నితని పై ద్వేషముకలిగిన రాజోద్యోగివలన జరిగియుండునని నాయూహ. సాధారణముగా సంస్థానములలో పరిపాలన బాధ్యత, అంతయు దివాను మీఁదనే యుండును. ఏహో పెద్దవిషయములైననే తప్ప ప్రభు వన్ని విషయములలో జోక్యము కలిగించికొనఁడు. ఈకారణములనుబట్టి, ఈ కవి మాన్యములకు సంబంధించిన కాగితములు దివానుగారి చేతికిచ్చి యుండును. ఒకవేళ యేలిక చేతి కిచ్చియుండినను నవి దివానుగారి దగ్గఱకే పోయియుండును. వాని యాధారముతోఁ బరిశీలనచేసి మాన్యమును స్వాధీనపఱచుకొనుటకు దివానే యుత్తరవు చేసియుండును.

అట్టిపరిస్థితిలో, నాత్మదోషవివేచనలేకుండ (తాను బకాయిపడిన శిస్తులకొఱకట్లు జరిగినదను నాలోచనయే లేకుండ) సంస్థానము వారు న్యాయము ననుసరించి మాన్యమును లోఁబఱచుకొనఁగా నమితాగ్రహముపూని, తనవంశపోషకుని నిర్దయాస్వభావముతో శపించుచు శతకము చెప్పుట బ్రాహ్మణుఁడైన తన కెంతమాత్రము యుక్తముకాదు.

కార్యము మించిపోయినతరువాత నితఁడు ప్రభువున కెన్ని యర్జీలు పెట్టుకొనినమాత్రము ప్రయోజన మేముండును. అసలు ఖుద్దున రాజుగారికిఁ దనమొఱను విన్నపపత్రము మూలముగాఁ దెలిపియుండు నని తోఁపదు. అర్జీలన్నియు సంస్థానకార్యాలయములో దివానుగారి పనికిమాలిన కాగితములబుట్టకు దాఖలయియుండును. కాన జమీను పరిపాలన సందర్భమునఁ దనకుఁ జేదోడు వాదోడుగా నుండిన ప్రధాని మాటలు వినుట రాజునకు ధర్మముగాని, (ఒకవేళ) యీకవి సమక్షములో మొఱపెట్టుకొనినను, విన్నపములు సమర్పించుకొనినను, నవి యన్నియు తాను గమనింపవలయునను నిర్బంధ మతని కేలయుండును? అట్టి అర్జీలన్నియుఁ దగిన చర్య పుచ్చుకొనుటకు దివాన్‌గారికి ‘జారీ’ చేయును. అతఁ డంగీకరించుట యంగీకరింపకపోవుట అతనియిష్టము. ఆ విషయములో నతనికి సర్వాధికారము లుండును. రాజు ఒప్పుకొనిన

విషయములుకూడ (సంధానమునకు నష్టదాయకమైన) సభాపతి రాజునకు, అందలి లోపోగులను వివరించిచెప్పి, అతనిని తగుచర్యకు సుముఖునిగా చేసికొనవచ్చును. ఈవిషయము "దేవుండు నమిచ్చినను పూజారి వరమీయవలెంగదా" యనునా సామెతను జ్ఞప్తికి దెచ్చును. అట్టి సందర్భములలో పరిపాలకుని నిందించుట యక్రమమే యగును. ఈవిషయము నింతతో చాలించి ఇంక నితని కవితా విశేషములనుగూర్చి యొక్కింత చర్చించుటతో ముగింతును.

ఈ శార్దూలశతకమును వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్సువారు మొదటిసారిగా 1950 సం॥రమున ప్రచురించిరి. ఆద్యంత పద్యములు సాధారణముగా మంగళాచరణములుగా నుండవలయును. కాని యీనియమ మిందు పాటింపంబడ లేదు.

శ్రీరంగాచార్యుల కవిత్వము చాల ప్రౌఢమయినది. సంస్కృత శబ్ద జటిల సమాస భూయిష్ఠమైనది. ఈశతకములో నూటికి తొంబది శబ్దములవఱకు సాంస్కృతికములే! ఎంతటి దుష్కర ప్రాసముతోనైనను పద్యము నవలీలగా నడుపుకొని పోంగల సామర్థ్యమున నీకవి యద్వితీయుండు. ఇతని సరసకవిత్వమున కీశతకవస్తు వెంతమాత్రము తగినది కాదు. ఇతండిదిగాక యింకే గ్రంథము వ్రాసిన ట్లగపడదు. అట్లు చేసి యుండిన నితని కవిత్వము సార్థక మగుటయే కాక లోకమున కెంతయో యుపకారకమయి యుండును.

ఇతని యద్భుత దీర్ఘసమాస సంధానచాతుర్యమునకు కొన్ని యుదాహరణములు :—

(1) రంగాచార్యాచల వాగ్గుహాకుహర నిర్యద్ఘోర శార్దూలము. (2) విక్రాలరంగార్య వాగ్గ్రావాంతర్బిల నిర్గతోగ్ర నఖదంష్ట్రాభీల శార్దూలము. (3) రాజశ్రీ కుమతౌఘ దూరగమనారంభోత్సుకీ వైష్ణవీ త్యాజ్యక్. (4) శ్రీనీలాచల తుంగశృంగ యుగళీ సీమాంత రాహో బిలంబు.

రాజు విషయమున నీతండుపయోగించిన దూషణోక్తులు దుస్సహములు :—

(1) కుంక, (2) అతినీచుండు, (3) నృపదున్న, (4) అపభాసి, (5) కోంచ, (6) ఖలుండు, (7) ఓగు, (8) దురితశీలుండు, (9) వక్రుండు,

(10) వాచాలుఁడు, (11) శఠుఁడు, (12) రక్షఃప్రాయుఁడు, (13) పాపిష్ఠుఁడు. (14) మాయావి. (15) కీశప్రాయుఁడు, (16) దురాత్మకుఁడు, (17) లోభి, (18) ధూర్తుఁడు, (19) కిరాతుఁడు, (20) ప్రేత, (21) జాబాలోపముఁడు (గొల్లతో సమానుఁడు), (22) పతితుఁడు, (23) దుర్మాని, (24) అభ్రాజిష్ణుఁడు, (25) వికటవాది, (26) క్రూరుఁడు. (27) ధూమామాభుఁడు, (28) అపశీలి.

ఇతఁడు ఒక్కొక్క పద్యములోను, ఒక్కొక్క దేవతను పేర్కొని — 'శార్దూలరూపము' — తో — రాజగోపాలయాచేంద్రుని వధింపుమని వేఁడుకొనును.

మొదటి మంగళాచరణపద్యములో 'కాలునిఁ' — సంబోధించుచు :— రాజును శపించినవిధము గమనింపఁదగినది.

"కాలా! కంఠగతాసువుల్ చన హతున్ గావింపవే, రాజగో
పాలున్, వేంకటగిర్యధీశ్వరుని విప్రక్షేత్రబాధాకరున్,
కాలిద్రవ్యహరున్, సమాదృతమహా శుంఠాప్త వేగంబ, శా
ర్దూలాకారము దాల్చి సాధుజనసంతోషంబు వర్ధిల్లఁగన్"

కవి పేర్కొనిన తక్కిన దేవతలలో — హిందువులకు ఆరాధ్యులయిన వారిలో — ఒక్కరినిగూడ విడిచిపెట్టలేదు. అందులో ముఖ్యులు:-

(1) త్రిమూర్తులు, (2) త్రిశక్తులు, (3) అష్టదిక్పాలురు, (4) చంద్రార్క తారకా గ్రహములు, (5) కపిలా సావిత్రీ గాయత్రీ సంధ్యామృత్యు దేవులు, (6) దశావతారమూర్తులు, (7) శంఖచక్రాది విష్ణుపంచాయుధములు, (8) అహో రాత్ర బ్రహ్మాదులు, (9) సప్తమాతృకలు, (10) షాణ్మాతుర గణేశ హయగ్రీవ హనుమదాదులు, (11) పంచభూతములు, (12) వరదరాజ వేంకటేశ్వరాది పుణ్యక్షేత్రపతులు — మున్నగువారు.

తనపోషకుని విషయములో ఎంతటి పశుప్రాయ దుర్ణయ, క్రూరస్వభావము నీకవి వహించినాఁడనునది యీక్రింది పద్యమువల్ల స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును :—

"రాజ్యభ్రష్టునిఁ దొత్తుఁజేసి, యటుతర్వాతన్ గడున్ నిర్ధనున్,
వ్యాజ్యగ్రస్తుని, నవ్వలన్, — వెనుకనే వ్యాధ్యాత్ముఁ గావించి, తో
డ్తో జ్యేష్ఠత్వముమాన్చి పిమ్మటను శార్దూలంబవై చంపవే
నాజ్యాహారక భూమిపాతకునిఁ బ్రహ్మ! రాజగోపాలునిన్"

తాను రాజును శపించుచు, ఈశతకమును జెప్పినందులకు లోకులు తన్ను నిందింపరాదఁట!

> "ఏ నీ రాజులు కీర్తిశాలులను సత్కీర్తిమియుం బల్కఁగం
> గోపిస్తారిభులార! ఏను మహిపై నున్నంతకాలంబు, నే
> మైనన్ విప్రుల బాధ తీరమగదా, యట్లౌట శార్దూలమున్
> నీవిం జంపఁగఁ జెప్పనాఁడ నిపుడే వేయేల? గోపాలునిన్"

ఇఁక నీశతకమునుగూర్చి, తత్కర్తనుగూర్చి యెక్కువగా వ్రాయ నవసరము లేకపోయినను, నాప్రభు నంతస్తునకు తగినంత గౌరవమైనను జూపక నిర్దాక్షిణ్యముగాఁ జరించిన యీకవి విషయమున సతఁడెంతయో సహనము వహించినాఁడని తుదిమాటగాఁ జెప్పవలసియుండును.

సుమారు ఇవది సంవత్సరములనాఁడు జమీందారుల నిరంకుశపరిపాలనలో నిట్టి దురుసుకవు లెవరైనను ఇట్లు ప్రభునిందతోఁ గూడిన కవిత్వముచెప్పిన వారితల లెగిరియుండునవి. ఈ రాజగోపాలయాచేంద్రుఁడు పరమశాంతుఁడు, విశాలహృదయుండు నై యుండవలెను. లేదా, శతకవృత్తాంత మాతనికి తెలియకయుండవలెను. కాని యెడల రంగాచార్యుల వాక్ఛౌర్యము ఇంతదూరము సాగియుండదు.

అయినఁ బ్రభువంతి యరసికుఁడా యనిన, నదియు లేదు. తన తండ్రిగారి హయాములో గోపీనాథము వేంకటకవి వ్రాసిన గ్రంథములన్నియు నచ్చువేయించినాఁడు. తిరుపతి వేంకటకవులు, పసితనములో (వయసు నెన్నంగ నిర్వది కించుమించు), తన యాస్థానమునకు వచ్చినప్పుడు, అమితాదరముతో సన్మానించినాఁడు. కళాప్రపూర్ణ శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి సాహిత్యసేవకుఁ గూడ నెంతయో యార్థికముగాఁ దోడ్పడినాఁడు. *

---

* ఈగోపాలకృష్ణయాచేంద్రుల రసికత్వాని తెలుపేవిషయం ఒకటి ఉదాహరిస్తాను:—

అభిజ్ఞాన శాకుంతలంలో శ్రీ కాళిదాసమహాకవి—నాయకదర్శనంచేత, శకుంతలకు కలిగిన నానావిధ మదనావస్థలను తెలిపేసందర్భంలో—వేతసగృహమందు—చెలికత్తెల పరిచర్యలు పొందుతూవుండే శకుంతలను, చాటునుండి చూస్తుండే రాజు—ఈమోస్తరు అనుకుంటాడు :—

> "క్షామక్షామకపోల మాననమురః కాఠిన్య ముక్తస్తనం
> మధః క్లాంతతరః ప్రకామ వినతావంసౌ ఛవిః పాండురా
> శోచ్యాచ ప్రియదర్శనాచ మదనే క్లిష్టేయమాలక్ష్యతే
> పత్రాణా మివ శోషణేన మరుతా స్పృష్టాలతా మాధవీ॥"

ఈశ్లోకానికి శ్రీ శాస్త్రిగారు రెండువిధాలుగా రెండుపద్యాలు అనువదించినారు. వాటిలో (పాఠాంతరంగా అజ్ఞాపికలో ఇచ్చిన పద్యం మనకనవసరం) ముఖ్యమయిన—నాటకంలో వాడవలసినదిగా వ్రాయబడింది—ఈ క్రిందిపద్యం :—

"చిక్కెను చెక్కుటద్దములు, చిక్కఁదనం బెడలెం జనుంగవన్,
స్రుక్కెఁ గౌను సన్నడుము, సోల నితాంతము వంపకంబులున్,
వెక్కసు బాండిమంబు మెయినేర్పులఁ గొమ్మ యిదు స్వాంత ప్రతీక్ష
చెక్కిలి పుష్పశోషణ సమీరహతవ్రతి మాధవీక్రియన్"

ప్రభువు ఒకనాడు సాహిత్యగోష్ఠిలో శ్రీ శాస్త్రిగారి నాటకాన్ని (శాస్త్రిగారే చదువుతూండగా) సవిమర్శగా వింటూ :—

"శాస్త్రిగారూ, యీశ్లోకం విషయంలో నాకు చాలా దినాలుగా ఒక సంశయం పీడిస్తూంది—'ఆ మహాకవి యింతటి పొరపాటు ఎలా చేసినాడా'—అని."

"కాళిదాస మహాకవినా ?—పొరపాటు చేసినాడా ?"

"ఆయనే కాదు. ఆంధ్రీకర్తలందరూ—తుదకు మీరుకూడా."

"సరే. తాము ఆవిధంగా సెలవిచ్చినప్పుడు, కాదనడానికి ఎవడికి గుండెలుంటాయి ?—అయినా, తమ సంశయమేమిటో సెలవిస్తే—"

"దిద్దుకుంటారా ?"

"కాళిదాసుగారి కవిత్వం దిద్దేంత సాహసంలేదు, కాని నాపొరపాటు సవరించుకొంటాను. అదియుక్తమనితోస్తే, తక్కిన అనువాదకులుకూడా, ఆమార్గమే అనుసరిస్తారు."

"ఆంధ్రీకర్తలకు ఆహక్కు ఎవరిచ్చినారు ?"

"'కేతు నతనికి వైశాఖవేళలందు'—అని శ్రీహర్షుని కవిత్వంలోని పొరపాటును దిద్దడానికి కవి సార్వభౌముడికి ఎవరు హక్కు ఇచ్చినారు."

"ఆయన పోషకప్రభువులు—అలాటి హక్కు ఇవ్వడమే కాకుండ — అతని సమయోచితమయిన విమర్శానైపుణ్యాన్ని మెచ్చుకుని వుంటారు."

"మావంటివారికికూడా — తమవంటిప్రభువులు అంతటిహక్కు ఇస్తారనే నా ఉద్దేశం. ఇంతకూ, తమసంశయమేమో సెలవిచ్చినారుకారు."—

"శకుంతలకు కలిగిన మన్మథావస్థల్లో—తక్కినవన్నీ అలాఉండనిచ్చి, "చిక్కఁదనం బెడలెం జనుంగవన్—అని చెప్పారు గదా! — మాఅనుభవంలో ఆపోస్తరు ఎప్పుడూ తేటపడింది కాదు. మరి సమస్తభోగాలూ చవిచూచే మాకే అనుభవానికి నూతనమయిన విషయాన్ని—కాళిదాసువంటి కవి వ్రాసినాడంటే—కొంచెం సందేహానికి—విమర్శకు—ఎడమిస్తుంది కదా!"

ఈపలుకులు వినేటప్పటికి శాస్త్రిగారికి నవ్వువచ్చింది. కాని ప్రభువుయొక్క నిశితదృష్టికి—సరసత్వానికి మెచ్చుకొని :—

"ప్రభూ, నిజమే. అట్టి అవస్థలు భర్తృ (ప్రియ) విరహంచేత కదా, స్త్రీకి కలుగుతుంది ?—తమ అనుభవానికి అది ఎలావస్తుంది ?—తాము ప్రవాసులయినపుడు, తమ రాణీవాసానికి కలిగే అవస్థ—తమపునరాగమనంతో—తొలగిపోతుంది. సాన్నిధ్యంలో నాయకుడు లేనపుడు—నాయికకు "చిక్కఁదనం బెడలెం జనుంగవన్"—మరి, ప్రియుడు దగ్గరేఉంటే— "చిక్కఁదనము సమకూడుతుంది."

ఈశతకమును ప్రకటించిన వావిళ్లవారి ప్రతిలోని శతకకాలము సరిగనే యున్నది. కాని "ఛందశ్శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పిన ఫలము వ్యర్థము గాక యాపై కొంచెము దినములకు శ్రీరాజావారు వేటలో నాప్తులగు బంధువుల తుపాకిగుండునకు బారియయి చనిపోయినట్లు తెలియుచున్నది." అని తెలుపఁబడినది. "ఆపై కొంచెము దినములకు" అనఁగా నెన్నిదినములకో స్పష్టపఱచఁబడలేదు. కాని శతకరచనాకాలమిప్పటికి 63 ఏండ్లక్రిందట, అనఁగా 1890 ప్రాంతమగును. కాని రాజాగారు ఈ శతాబ్దాది దశకములోకూడ సజీవులే. అపక్షములో శతకరచనకుఁ దరువాత 10—15 ఏండ్లకుఁగాని యతఁడు మరణింపలేదు. కావున—ఆ శతక ఫలితముగా నతఁడు మరణించుట పొసగదు.

"అయితే, యిది కాళిదాసుకు ఎలా తెలుసునంటారు?"

"రవి గాంచనిచోఁ గవి గాంచునే కదా! తానుకూడ (గవి) ఇనులే. తమ కెలా గనిపి కవు తెరుగుమయ."

"మరి, ఇది దుష్యంతుడుగదా అనుకోవడం?—అతడి కెల్లా తెలుసునంటారు?"

"తామిపుడు ఎల్లా తెలుసుకొన్నారో, అల్లాగే."

శ్రీరాజగోపాలయాచేంద్రుడు—శాస్త్రిగారి పాండిత్యానికి—వివేచనాశక్తికి మహానందభరితుడయినాడు.

ఒకపర్యాయం శాస్త్రిగారిచే తెలిగింపబడ్డ "ఉత్తరరామచరిత" — ప్రదర్శిస్తే బాగుండునని ఈప్రభువు భావించి—ఆవిషయం శాస్త్రిగారికి తెలుపగా—ఆయన— "ప్రభూ, నాకూ అది ఇష్టమే—కాని, నాతక్కిన నాటకాలన్ని ఒకయెత్తు. ఇది ఒక యెత్తు. ఏలనంటే—ఇందులో—అంతర్నాటకాద్యనేకరంగ ప్రదర్శనాలు ఉన్నవి. వానికి కావలసిన యవనికాది నానావిధసాధనాలకు బోలెడు డబ్బు ఖర్చు అవుతుంది. ఇంతా చేసి కవిహృదయాన్ని అనుసరించి—ప్రదర్శించడమంటే, ఏదో ఒకటి రెండు నెలల్లో అయ్యేపని కాదు. నటకులు చక్కగా తయారు కావలసివుంటుంది—ఎంతో కష్టసాధ్యమయిన రూపకం. రక్తి కట్టేటట్టు చేయడం మహాదుర్లభం. ఆవల తమచిత్తం" —అనేటప్పటికీ,—"ఏమైనాసరే—ఎంతవ్యయమైనా—వెనుదీయం. ఇక నటకులను తరిబీతుచేసే విషయంలోనూ—రంగసాధన విషయంలోనూ — (తమరు ముందునిల్చి) యేన్నాళ్లయినాసరే—జయప్రదంగా దీన్ని ప్రదర్శించవలసిందే"—అని, చెప్పి— తాను చెప్పినప్రకారం నెరవేర్చిన కళారాధకుడు ఈరేచర్లాన్వయ సంజాతుడు.

రసికశిఖామణి అయిన యిట్టి ప్రభువు రంగాచార్ల క్రోధానికి అగ్గమయినాడంటే, విచారపడదగ్గ విషయమే. ఈమహారాజాగారి మృతి—శ్రీశాస్త్రిగారికెంత హృదయవిదారక మయినదనే అంశము—ఆయన "ఆముక్త"—(వ్యాఖ్యా) పీఠికలో స్పష్టీకరించబడింది.

కొల్లూరు కామశాస్త్రి

క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతము.

ఇతఁడు రచించిన శతకము శ్రీరఘునాయకశతకము. అందుఁ దన్నుఁగూర్చి :—

"కల్యభిమాన హృత్త్రిగుణ గాన విలాస కథానిధాన మా
ద్గల్యసగోత్రుఁ డార్యమతి ధన్యచరిత్రుఁడు, కామశాస్త్రి మం
గళ్యకరమ్ము పద్యశతకమ్ము సమర్పణచేసె భక్తమం
డల్యనుకంపఁ గొమ్ము రఘునాయక భక్తవరప్రదాయకా"

అని తన నామధేయమును (గోత్రసహితముగా) పేర్కొన్న యీకవి తనతలిదండ్రులనుగూర్చి కాని, నివాసస్థలమునుగూర్చి కాని, కనీసము శతకరచనాకాలమునుగూర్చి కాని తెలుపుకొనలేదు. కాని వంశపారంపర్యముగా నియోగికవులు "అమాత్య" శబ్దమును వాడుకొనినట్లు వైదికకవులు "శాస్త్రి" బిరుదము నెక్కడను దమగ్రంథములలోఁ జెప్పుకొనలేదు. ఈయలవాటు సాధారణముగా 19 వ శతాబ్ద ప్రారంభమునుండియే వచ్చియుండును. తదనుగుణముగనే "శిష్టు" వంశస్థులు మొదలయిన కొందఱు శాస్త్రులయిరి. అట్టివారిలో నీకామశాస్త్రియు నొకఁడై యుండును. ఆపక్షములో నితఁడు 19 వ శతాబ్దము మధ్యభాగములో జీవించియుండు ననుట ప్రకృతమునకుఁ జాలును.

ఇతఁడు సంస్కృతమున మంచిపాండిత్యము గల గొప్పకవి. ఆ కారణముచేతనే యీశతకములో 100 కి 90 పాళ్లవఱకు సంస్కృతశబ్దములు ప్రయోగించినాఁడు. సామాన్యముగా సంస్కృతసమాసములు దొరలని పద్యము లీశతకములో మృగ్యము. కొన్నిచోట్లలోఁ బద్యమంతయు నేకసమాసముతో నవదరిల్లుచున్నది. మఱియొక విశేషమేమనఁగా, నీశతకకవి శబ్దాలంకారములకు చెవి కోసికొనురకము. శబ్దాలంకారములను బూర్వకవులలో నెక్కువగా నాదరించిన వారిలో చేమకూర వేంకటకవి యగ్రగణ్యుఁడు. అయిన సందర్భానుసారముగా నర్థపుష్టి, భావగాంభీర్యము, వ్యంగ్యచమత్కృతి, యతఁడు సూపిన ట్లతని ననుకరించి రచనలు సాగించినకవులు చూపలేకపోయిరి. అతనికవనములో శబ్దార్థాలంకారములు సమానమైనపాళ్లలోఁ బడి చదువరులకుఁ జవులూరించుచుండును. కాని యతనిజాడలలో నడచిన వెనుకటికవు

లతనికి సాటి కాలేకపోయినది. అర్థమునకీసను లేకున్నను శబ్దాలంకార పోషణార్థము ఏవో శబ్దములు తన యిష్టము వచ్చినట్లు, ప్రయోగించి, నానాగుణ ధ్వనులు చేసి పాఠకలోకమునకుఁ జెవులు గింగురులెత్తించిరి. “చూచి తేమరాంచి యులాచి రిసాచితంబుగన్” “అమ్మకి చెల్ల నా హృదయ మమ్మకి చెల్లదు” “నువ్వు ఇవ్వు నవ్వు జన్మనినాసికి” “ఏమందము మందరూన మోగమందము. మోహా నవారవిందముల్” —అర్థపుష్టి గల యిట్టి శబ్దాలంకారములు తరువాతికవులలోఁ జెప్పర కిలవడలేదన్న సత్యదూరము కాదు.

ఇంకఁ బ్రకృత మీశతకకర్త సంస్కృతభాషాపరిజ్ఞానమును సూచించుశబ్దములు ఇందులో నున్నవి.

(1) వచః ప్రచయ సార మలిమ్లుచము, (2) విదారణాస్తుతము. (3) బల్యాభిద త్రిజలార్ఘ్యలిప్సు, (4) స్థలదంబరసంపరాంతునిన్, (5) ధర్మనిష్ఠ తాంతర్యతిభాగతాంగ, (6) క్షౌమనామకాంబరము, (7) పదాంతకీతాంసగగాంగధార, (8) వాచికపత్రము, (9) ఉచ్చావచరూపముల్.

అక్కడక్కడ సద్భుతములైన మంచి తెలుఁగుపలుకుబడులుకూడ వాడినాఁడు ; కాని యవి చాలతక్కువ :—

ముద్దుసుద్దులు, సింగిణింగు, బిరాన, తళుకుబెళుకు, వాడబేరము (ఓడబేరము), కయిదండ, నూఁగునూఁగు మీనపురేక, బెడగుమేడగ, కసుగాయ, కడానిమేల్ మలినావని, బాజుబందులు, సుపాణిముత్తెము, కుళాయి, నాఁమాణి, కన్నులగప్పికొను.

ఈమహాకవి ‘ర ల’ ప్రాస మైత్రి యంగీకరించినవాఁడు :—

1. “రక్తపానముగా నెపుడు గోరు దిమ్మనిన లక్ష్మణుకత్తియె”
2. రావు సుపాణిముత్తెపుఁ గుళాయి.

‘చెవు’ లనుటకు ‘చౌ’ లనియుఁ బ్రయోగముకలదు.

“ముక్కు చౌల ఖండన మొనరించి తీర్చె”

ఈకవికూడ, తక్కినశతకకవులవలెనే తనకృతిలో 4 నుండి 15 పద్యములవఱకు దశావతారస్తోత్రము చేసినాఁడు.

ఈక్రిందిది నరసింహావతారమును వర్ణించుపద్యము :—

“డింభక ఘాత్యతో గిరి తటీ నికటీకృత భేదబోధక
స్తంభ విదారణాస్తుత సిత స్వనఘాంకురి లగ్న దైత్యరా

స్తంభ పటాన్నుల్లాస్ఫురిత తారకితాభ్రము నృసింహవేషరిన్
సంక్షోభితదానవేంద్రు రఘునాయక భక్తవరప్రదాయకా”

యమకాలంకార యుక్త మీఁదిగువ పద్యము :—

“నేరము లెంచి నన్నిలువనేరము నీమహిమంబులుం గడుం
మారము నద్యులన్ శరణుదూరము, చెప్పగనేల? యింక నీ
వారము, నీవుభక్తజనవారములం గణించి ప్రోవఁగం
భారము నీదెసుమ్ము రఘునాయక భక్తవరప్రదాయకా”

ముక్తపదగ్రస్తాలంకారము :—

“శరధినివాస, వాసవవశాపనిశాపతి, శారదాభక్తి
ద్యుతిచివికాస, కాసగసరీసృపరీతిపరీతిదైత్యజై
త్రరణవిలాస, లాసకవిభారతిభాదిబుధాళిహాస్య సూ
నరభశరాసనాస రఘునాయక, భక్తవరప్రదాయకా”

అంత్యప్రాసనియమము :—

“పసుపడిమీరు, ముంగురులబారు, కనుంగవతీరు, నక్కనె
క్కొను పులిగోరు, బల్కులిమిగోరు. భుజంబులసౌరు, గాంచినం
తనె జడదారులైన జడదారులఁన్ వడిఁదారు చిత్రమన్
వననిధి తేలినారు రఘునాయక, భక్తవరప్రదాయకా”

ఛేక వృత్త్యాద్యనుప్రాసాలంకారముల కీశతకములోఁ గావలసి నన్ని యుదాహరణములున్నవి.

(1) పచ్చికలమెచ్చని, పచ్చనిగాలడోల, (2) కానలకోనలోఁ బోడమఁగా, నలతేనెల, సోనలెంతయా, (3) రాణఁ జెలంగఁ బౌరులగురాతగురా, చిగురాకు, (4) బలి వేడ వేడబవుబాడబతం గను ప్రోడవు, (5) ఒకపరి గేరి పారి మఱియొక్కొక్కమారటు మారి మీరు నిన్, (6) వధార్హతోద్ఘాటక కౌశికాజ్ఞ జవదాటక దుష్టచరిత్ర పేటిక న్ దాటకఁ గూల్చితీవె.

ఇదివఱకే చాలపద్యము లుటంకించియుండుటచేత సీతాకళ్యాణ సందర్భమును వర్ణించు నీక్రిందిపద్యము నుదాహరించి విరమించుచున్నాను.

“ఉరమునమించు హైఁకముడి యూఁడిన జోడను జాడ నంతటన్
బిరుసగునట్టి పోఁకముడి వీడినతోడనె గాడినట్టి ని
ర్భర పులకాంకురంబులు భరింపఁడఁ జేసితి వాసు ధేయికిన్
గరము గ్రహించువేళ, రఘునాయక, భక్తవరప్రదాయకా”

—◆◆—

వెండిగంటము గురునాథకవి

క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతము.

వెండిగంటము గురునాథకవి రచితమైన 'సరస్వతీశతకము' రుధిరోద్గారి సం॥ భాద్రపదశుద్ధ పంచమీగురువారము (క్రీ॥ శ॥ 1863 సం॥రము) "వర్తమానతరంగిణీ" ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రింపఁబడినది. అంత కేడేండ్లక్రిందట దీనిని కవి వ్రాసిన ట్లీక్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

> "ఘనముగ శాలివాహన శకాబ్దములాఱును నేడు నేడు నూఁ
> డనియెడి సౌమ్యవత్సరము నందలి వైశాఖమాసమందుఁ దె
> ల్లని జగి తెక్కయందు నకలంక యజుశ్శ్రుతిశాఖ విప్రసం
> జనుఁడు శారదాసతి కొసంగెఁ గృతిన్ గురునాథుఁ డాదృతిన్"

శా॥ శ॥ 1776 సం॥రము, అనఁగా సౌమ్య సం॥రము వైశాఖ శుద్ధము (తెల్లనిజగితెక్క) లో నీశతకము పూర్తియైనట్లు కడపటి పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. వర్తమాన శక వర్షములు 1875 అయినందువలన నిప్పటి కొక్కనూఁడాది తక్కువగా నొక శతాబ్దముక్రిందటి దీశతకము.

కవి తన్నుఁగూర్చి యీవిధముగాఁ జెప్పుకొనినాఁడు :—

> "ప్రమద మెలర్ప నాంధ్రమునఁ బద్యశతమ్మొనరించి వెండిగం
> టము గురునాథుఁ డార్యనికటస్థితుఁ, డప్పయసూరిపుత్త్రుఁ డ
> శ్రమమున నీకటాక్షమున సక్కవుటెన్నఁగ, నీకొసంగె, సం
> భ్రమమున దీనిఁ జేకొనుము బ్రాహ్మణి సత్యవతీ సరస్వతీ"

కవి తాను యజుశ్శాఖవాఁడనియుఁ, దన యింటిపేరు "వెండిగంటము" వారనియుఁ, దన తండ్రిపేరు 'అప్పయసూరి' యనియు చెప్పుకొనినాఁడు.

నియోగిశాఖలో పైఁడిగంటము, వెండిగంటము వారని యిండ్లపేరులు కలవారుండునట్లు తోఁచుచున్నది. మంచిముసద్దీలుగను, కరణములుగను, రాజకీయ తంత్రజ్ఞులుగను వెలసిన నియోగిశాఖీయుల కాకాలమునఁ బ్రభువులు పైఁడి వెండిగంటములు బహుమానము లిచ్చుట వాడుకగాఁ బొడకట్టుచున్నది. ఆకారణముచేత, నేవంశీయు లాప్రకారము రాజసన్మానము నందుదురో, యావంశీయు లప్పటినుండి

గౌరవమునకు సూచనగా నట్టిపేరులతోఁ బిలువఁబడుటయు నవే షుడు కింటిపేరుగా మారుటయు నసంభవముకాదు. ఏనుఁగు లక్ష్మణ కవికిని నాయింటిపేరు రాజకృత గజబహుమానమువలనఁ గలిగిన దే యని ప్రతీతి యున్నదికదా!

అయిన, 'శతఘంటము', 'సహస్రఘంటము' లటువంటివి కావు. శతఘంటకవనము, సహస్రఘంటకవనములవలనఁ గలిగినవి ఇవి సాధా రణముగా, మనకుఁ దెలిసినంతవఱకు వైదికులలో నింటిపేరులుగాఁ బ్రచారములో నున్నవి. శతఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రిగారి యింటి పేరావిధముగాఁ గలిగిన దేకదా!

ఇట్లుండగా "నితఁడు సరస్వతీశతకము నెవ్వరు వ్రాయలేదని, వ్రాసినకారణముననే కాఁబోలు వెండిగంటమువాఁడయ్యె" నని శతక కవుల చరిత్రకారులు వ్రాసిరి. "సరస్వతి శ్వేతవర్ణ" కాన నాశతకము వ్రాసినకవి గంటముకూడఁ దెల్లనిదే. కనుక నది "వెండిగంటము"— అని శ్రీ వంగూరుసుబ్బారావుగారి యూహయైనచో నంతకంటె హేత్వాభాసమునకుఁ బరాకాష్ఠ మదేముండును ? అది నిజమే యయిన నావిషయమును కవి కడపటి పద్యమునఁ జెప్పకొనలేకపోయినాఁడా ? మొత్తమునకు శతకరచనకుఁ బూర్వమే గురునాథకవివంశస్థుల కీయింటి పేరు స్థిరపడియున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

ఈశతకకవి తండ్రికూడఁ బండితుఁడయినట్లు "సూరి" యని (కవి) యన్నందువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇఁక నీకవి యొక్క వాసస్థానము మొదలయిన విషయములేవియు నీశతకమునఁ గనఁబడుట లేదు.

ఇందులో 131 చంపకోత్పల వృత్తములున్నవి. మంచి రసవంత మైన కవిత్వము. ధారాళమైననడక. పదవిన్యాసము ప్రశస్తింపఁ దగినది. అక్కడక్కడ శబ్దాలంకారములు సముచితముగాఁ బొందింపఁబడినవి. వ్యతిరేకక్త్వార్థకముమీఁద ద్రుతప్రయోగము, అఖండయతిప్రయో గము మొదలయిన లక్షణవిరుద్ధము లీరచనములోఁ గనఁబడినను గవి మిక్కిలి ప్రౌఢముగాఁ బద్యములు వ్రాయుటలో సమర్థుఁడుగనే తోఁచు చున్నాఁడు. నూత్నభావములుకూడ మనోహరముగాఁ గవితలో నిము డ్చఁగల దిట్ట యీగురునాథుఁడు. ఇతఁ డీక్రింది పద్యములో తన కభి మానులయిన పూర్వకవులను బేర్కొన్న విధము గమనింపఁదగినది :—

"నన్నయభట్టు, తిక్కనసోమయాజి, నాచనసోమన, పోతనార్యుఁడున్
జన్నయనంతరంబ, యలసానికులోద్భవ పెద్దనార్యుఁడే
సన్నుతికెక్కినాంధ్రకవి సంతతికెల్లను దాతయంచు నే
నెన్నెద నాతని గృతిన్ రహింపఁగ సత్యవతీ సరస్వతీ!"

కవిత్రయములోని "ఎఱ్ఱన" నితఁడు చెప్పనికారణ మేమో! అందఱికంటె నల్లసాని పెద్దన కవిత్వముమీఁద నితనికి "మోజు" ఎక్కువ యనువిషయము పైపద్యమున "ఎన్నెదనాతనిన్" అని (అంతకు ముందుఁ గొందఱు కవులనుఁ జేర్కొనికూడ) పెద్దననే యెన్నెదననుట వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇఁకఁ దా నీసరస్వతీశతకరచనకుఁ బూనుటకుఁ గల కారణముల నీవిధముగఁ జెప్పినాఁడు :—

"తెలుఁగుకవిత్వ మల్లఁగల ధీరులు సర్వసురాంకితంబులై
చెలఁగఁగఁ గొన్నిసత్కృతులు చేసిరిలన్ భవదీయనామసం
కలితముగాఁగ నొక్కశతకమ్ము రచింపరదేమొ? తత్కృతుల్
తెలియఁగ నీవె యేలవనియొ? ధీమతి, సత్యవతీ, సరస్వతీ!"

ఇఁక నితని శతకములోని కవిత్వవిశేషములను గొన్నిటిని మచ్చునకుఁ జూపుదును.

(1) దుష్కరప్రాసములతోఁ బద్యములను సాఁగించుటలో నితఁడు సమర్థుఁడు.

మూర్వ్యవలంబనంబున సముమ్మగ లక్ష్యముసూచుఁ బాణి, ధీ
గుర్వ్యనుషంగ వేగమునఁ గోవిదుఁ డాత్మపదంబు చూచుఁగా,
దర్వ్యనుకూలతన్ గని పదార్థము పక్వముచూచుఁ బాకి, నే
దుర్వ్యసనాబ్ధి దాఁటఁగనుదు నిన్ను"—

(2) కొన్ని శబ్దాలంకారములు :—

"కలియుగధర్మ మేమొ వినఁగా కనఁగా మనఁగానమేమియున్
నల విబుధారులెల్ల నరులై గురులై వరులైరి భూమికిన్
ఫలముకృశించె, వాన యెడపాదడపా పడ పాలుమాలుటన్
బలుకులనాతి యేమిగతి? భారతి!!"

"పాణియుగమ్ము ఫాలమున బాగుగఁజేర్చి భజింతు నిన్నుగీ
ర్వాణిని, నీలవేణి, నజురాణిని వాణిని, బాలితానత
శ్రేణిని, గల్పభూజ మృదుశీతల పల్లవపాణినిన్ దతశ్రోణిని"—

"తెల్లనిపుట్టుపుట్టి, నును తెల్లని-చిల్కను జేతఁబట్టి, మైఁ
దెల్లని-చీరఁగట్టి, జిగి తెల్లనితామరగద్దె మెట్టి మేల్
దెల్లనితూఁడుఁదిండిగల తేజి సవారిగ బెట్టినట్టి మాతల్లివి"—

(3) కొన్ని అర్థాలంకారములు :—

“ఖండనము భవద్గళాకృతికిఁ, దా పరి యంచటు వచ్చి చూచు, పెం
కెంచఁగొని యోగివాసముల వెక్కలఁ జేయుచు, వీథివీథులన్
మొలిపించఁబట్టి ప్రద్యులు సమూలము భస్మము చేతు, రిట్టులే
తాతిను భావ మెంచరి మదస్థులు”—

“మురిపగు మొల్ల మొగ్గగుమి ముత్తియముల్మగరాలు నీమప
ల్వరుసకు సాటి యందు రిల వానిని విల్తురు, గాన, మెచ్చ నే
నలువది నాల్గువిద్దెల కనాదిగ మూలము నీ వెయాటు నక్షరముల పట్టుతోన నెవ”

“ఈవు వసించుచోట వసియింపదు శ్రీ యనుచుండు రింద, ఛో
దేవి, జగంబు మోదనిధిఁ దేల్చెడు సాహితి, గాయనంబు నీ
నే విన, నీదుకన్నముల చెల్వన మచ్చిక హెచ్చవచ్చి యా
దేవియుఁ గాచియున్నది కదే”—

(4) జాను తెనుఁగుపదములతో ముచ్చట గొల్పుచున్న దీక్రింది పద్యము :

“ఆఱునెల నేలు పెన్నదుఱు, నద్దపుబిళ్లలఁ బోలు చెక్కులన్,
మెఱసెడి తేఁటిరెక్కలను మీఱుకురుల్, బటువౌ పిఱుందు, నుం
గరములగేరు ముంగురులు, గబ్బిచనుంగవ, పేదకౌను, చం
దురు నగు నవ్వుమోము గలతొయ్యలి”—

(5) సంస్కృత జటిల సమాసములుగల కొన్నిరచనలు :—

(1) ధ్వని రస భావ శబ్ద పద ధాతు విశేష్య విశేషణార్థ లక్షణా ముఖ్యోక్త్యలంకరణ సంధి సమాస సమన్వయక్రియా ఫణితులు. (2) సౌర ధునీ లలద్విమల సాంద్రతరంగ ఘుమంఘుమారవ స్ఫార గభీర చారుతర సార కవిత్వ సుధారసస్రవత్స్ఫార సుమాధురిన్. (3) చటుల మణీగణ మ్స్ఫురిత చంద్రమయచ్ఛవి గుచ్ఛ కృద్భవత్కటక ఝళంఝళార్భటులు.

(6) ఈశతకమునందును గలిధర్మనిగర్హణము కనబడుచున్నది.

“తుఱకలు, దొమ్మిదాసరులు దొమ్మరివాండ్రును మాలమాదిగల్
కుఱవలు కుమ్మరుల్ మొఱకు గొల్లలు బోయలు బెస్తవాండ్రునున్
తిరిపెపుజోగి జంగములు దేశముపై దొరలైరి, యోగ్యులే
వెరవునఁ బూజ్యులౌదురు ?”—

“నీచులకెల్ల భాగ్యమును నిర్మల వంశ్యులకెల్ల లేమియున్
నే, చమరొప్ప వ్రాయఁగల వేధకు వివేకమూఱు దెల్పరా

నా కిఁ జదివింప శక్తివి గదా ! వెసఁ గష్టముఁ బ్రాపుగాఁ జక
గాఁ గని శిక్ష సేయఁ దగదా ?''—

(7) తత్కాలపు శతకములో ననుసంగ ములవల్లఁ దెనుఁగు లోకోక్తులు కనఁబడుచున్నవి.

(1) "త్రింశత్ మాకురాలినను గల్గిల నవ్వును మీఁదిమాకు. దానుం దెగుఁ గొన్నినాళ్ళకు", (2) "తాఁ జెడునట్టిధర్మము, మొదిత్తికుబేరము", (3) "సముత్సాహ దాఁటుఁగ బుద్ధిసమ్ముఁటల్ నీచచేంద్రుఁ గొల్చుటలు", (4) పెద్దలుదెల్పు బుద్ధియును, బ్రేమను నొగ్గనఁ గట్టు చల్దియుం బ్రొద్దునఁ బ్రొద్దునన్ నరులఁ బ్రోవవె". (5) మం చిది మంచిదే యనఁగ మంచిది", (6) కోటి చమత్కృతుల్ నరుఁడు గొబ్బున నేర్చినఁ గూటికేకదా !"

(8) తెలుఁగు జాతీయములుగూడ నీశతకపద్యములలో విస్తారముగా నున్నవి.

మంకు (తసము) గ, ఊహాపోహాలు, కూటికిగుడ్డకుఁ గలిగి, జంజాటము, బువ్వకు లేకయుండుట, ఆలు గయాళి పక్కకు బోటిలేదు, దేహమమ్మోట, వంపౌటకత్తి, అరచేయి గుల్లు, కత్తెరబావిలీలు, చెంపసరాలు, పైఁడితురాయి, సోఁగదిమ్మె, రాకడిబిళ్ళ, అద్దపుఁబిళ్ళ, పాఁపట చేరుచుక్క, చీమలబారు, దుబారు చేయు, కుంకుమబరణి.

గురునాథకవి యీశతకమును, తన వార్ధకదశలో రచించినట్లు— "తనువునఁ బాటవమ్ము చనె, ధైర్యముపీడె, విలోలవృత్తి నెమ్మనము వశమ్ము కాదు, మతిమందత చేకొని, రోగజాలముల్ పెనగుచు నొంపఁ జొచ్చె, ననుఁ జేర్కొనువా రొకరైన లేరు''—అనుటవలన తెలియుచున్నది. అప్పటి కతనికి అఱువది యేండ్లైన నుండవచ్చునని తోఁచుచున్నది. పై పద్యములోఁ జెప్పిన యవస్థలన్నియుఁ జుట్టుముట్టిన ముసలితనముననే రసవత్తరమయిన యీశతకమును వ్రాయఁగలిగినవాఁడు నడిప్రాయమున నేదైనకృతి నిర్మించియుండునని భావింపవచ్చును. కాని మనదురదృష్టమున లభింపలేదు.

కరువూరు బంగారయ్య

క్రీ॥ శ॥ 1850—1910.

మానసవైరాగ్యశతక మీకవి రచించినది. అక్కడనక్కడ లక్షణముతప్పినను, ధార సరళముగ, సుగమముగ నున్నది.

దీనిని 'సవుటూరు' తాలూక (నెల్లూరుజిల్లాలోనిదిగా తెలియుచున్నది) 'మర్లపల్లె'—"దక్షిణపు అప్పారెడ్డి ఖండ్రిగ" వాస్తవ్యుఁడైన నల్లారెడ్డి వెంకట్రామారెడ్డి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు రామచంద్రారెడ్డి ప్రేరణవలనఁ జెన్నపట్టణము పాతచాకలపేటలోని శ్రీరాజరాజేశ్వరీ ముద్రాక్షరశాలాధికారి యైన పమ్మి త్యాగరాయసెట్టి ముద్రించినట్లు తెలియుచున్నది. కడచిన శతాబ్దాంతములోని ముద్రణముగాఁ గనఁబడుచున్నది. శతకరచనాకాలమునుగాని, ముద్రణకాలమునుగాని యీ గ్రంథములో నెక్కడను జెప్పలేదు.

మొత్తమునకుఁ బ్రాచీనముద్రణమునుబట్టి, శైథిల్యమునుబట్టి యిది కడచినశతాబ్దములోని చతుర్థపాదములోఁ గవి రచియించి యుండవలెనని తోఁచుచున్నది. శతకనిర్మాణకాలమునకుఁ గవి మానసవైరాగ్యము కలిగిన వేదాంతశాస్త్రపారీణుఁడు కావలయుననిన, నతనికి దాదాఁపు ఏఁబది యేండ్లయిన నుండవలెను. ఆపక్షమున కవి. క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతమున జన్మించి 1910 సంవత్సరమునకు (ఇంచుమించు రెండు మూఁడేండ్ల తేడాతో) నిర్యాణము చెందియుండుననుట సహేతుకము.

ఈకవి రాచగుండ్ల సుబ్బయార్యుని ప్రియశిష్యుఁడనని చెప్పుకొన్నాఁడు. తక్కిన వివరములేవియు నీశతకాధారముతో నిర్ణయించుటకు సాధ్యముకాదు.

ఇందు 104 తేటగీతము లున్నవి. ఒకవిధముగా వేమన యాటవెలఁదులవలె లలితశబ్దములతోఁ బాదవిరామములతో సుస్నితముగా సాగిపోవుచుండును. ఈకవి పండితుఁడు కానందున ఛందోవ్యాకరణదోషములు తఱచుగ నగపడుచున్నవి. అట్లయినను నీకవిత్వ మాస్వాదనీయమే. వేదాంతవిషయముల నింత పొంకముగా చిన్నగీతములలో నిముడ్చుట యనిన, నేకొంచెమో కవితారంగములోఁ దంటాలు పడిన కవికిఁగాని వీలుకాదు. పైఁగా వేమనపద్యములవలెనే కడపటిపాదముం

తయు మకుటమే, "ధర్మగుణధుర్య బంగారుదాసవర్య" అనుటచే వేమనను బూర్తిగా ననుకరించుచు నతనిపద్యముల నొరవడిగా నుంచుకొని తనశతకము నీబంగారుదాసకవి నిర్వహించినాఁడు. మచ్చునకుఁ గొన్ని పద్యములు :—

"సకలశాస్త్రమ్ములూనిక చదువఁజదువ చిత్తవిభ్రమ కలిగించి చిక్కుచేయు
పుట్టువును జావు నడిగెడి పూనికగాదు"

"ఒడలిపై బూది పూసి యీయుర్విలోన కావిశస్త్రంబులను గట్టి కనులమధ్య
కుంకుమము దీర్చి తిరిగిరి కుటిలమతులు"

"నీటికాకులరీతిగ నీటమునిఁగి బూదిపూసియు జపమాల పూనిచేత
త్రిప్పుటను నేమిసిద్ధించు"

"తీర్థయాత్రలు సేవించ తిరిగితిరిగి యొచటఁ జెందిరి మఱియేమి యొఱుకగలిగె
అచలపరిపూర్ణులైయున్న నన్నిగల్గు"

"రాళ్లు బొమ్మలుసేయించి గుళ్లలోన నిల్పి పూజలుచేసెద రుర్వి జనులు
మోసపోదురు వారికిమోక్షమేది"

"ఆత్మలింగంబు గనలేక యవనియందు లింగకాయల మెడదాల్చి రంగుమీర
తిరుగువా రెట్లు బ్రహ్మంబుఁ బడయఁగలరు"

"మేఁకపోఁతులరీతిగా లోకమందు గడ్డములఁ బెంచి మూరెఁడు, జ్ఞానులనుచు
తిరుగవలెనేమి? మేఁకలదీటుగాదె"

"భూమిలోఁ బుట్టు మైరెల్ల భూమి నణఁగు యోనిలోఁ బుట్టు జీవుండు
యోనినడఁగు పుట్టిగిట్టెడుమర్మంబు పొలఁతియొఱుఁగు"

"పట్టిమఠములు లెస్సఁగఁ గట్టవచ్చు చుట్టు ప్రాకారములుగట్టి చూడవచ్చు
ఘటము లోగుట్టు గాంచని మతములేల"

దుర్భాక వేంకటసుబ్బశాస్త్రి

క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతము.

ఈతని "వారాంగనా ప్రవర్తన"మను గ్రంథారంభమునఁ గవి తన్నుఁగూర్చి యీక్రిందివిధముగా వక్కాణించియున్నాఁడు:—

"పురివెల్లాల, చిదంబరార్యవరకీలన్ బుత్రుండ, దుర్భాక స
ద్వరవంశుండ, గపీంద్రశిష్యుఁడను శ్రీ వైకుంఠ పూజారతున్
బరఁగన్వేంకట సుబ్బశాస్త్రి యనిన్ బల్కున్ జనవ్రాతముల్
వరుసన్ సత్కృతిగా నొనర్చితిని, నే వారాంగనా చర్యలన్"—

"అరుదుగా మొదలు వారాంగనావర్తనమ్మొనరించి కౌసల్యా జననమాది
పరిణయ పర్యంత మిరవొందఁగాఁ గృతిసల్పితి, జయదేవు చరితమొకటి
గావించి పిమ్మటఁ గాళిదాసుచరిత్ర నాటకఫణితిఁ జెన్నార కవన
మెలమితోఁ జేసితి నెంతొ నాలుగుకావ్యములు మఱి మంగళాచల మహాత్మ్య
మొకటి యాశ్వాసపంచక మొనర నదియు నక్కడక్కడ జీర్ణించి యలరు తాళ
పత్రముల్ దెచ్చి పోయిన పద్యములనుగూర్చి వెలయఁగఁ జేసితి నేర్చినట్లు"

కవి 'వెల్లాల' గ్రామవాస్తవ్యుఁడనని చెప్పుకొనినాఁడు, కాని యదెక్కడ నున్నదో చెప్పలేదు. మొత్తమున కట్టి గ్రామము చెంగల్పట్టు ఉత్తరార్కాడుజిల్లాలలో నేదియో యొకదానికి సంబంధించినదిగా నుండును. 'వెల్లాల' యనునది మొదలియారుల తెగకు పర్యాయము. అందునను గర్షక తెగకు మాత్రమే యది వర్తించుచున్నది. అంతియకాక, యీశతకములో కవి యుపయోగించిన కొన్ని శబ్దములనుబట్టియు, నూళ్ల పేరులనుబట్టియు నితఁడు దాక్షిణాత్యాంధ్రుఁ డనునది స్పష్టము. "దుర్భాక యను నింటిపేరు వైదిక ములకనాఁటి శాఖలో నున్నది. ("దుర్భాక రాజశేఖర శతావధాని యీశాఖకు చెందినవాఁడే).

ఈ వారాంగనా ప్రవర్తనమనుకృతికి శతకమను పేరు కవి పెట్టకున్నను నిందు 108 చంపకోత్పలమత్తేభ శార్దూల వృత్తము లున్నందువలనను, పద్యములలోఁ బెక్కింటికి "వారకామినుల్" "అంగనల్" అను మకుటము లున్నందువలనను, నేపద్యమున కాపద్యము ప్రత్యేక భావ స్ఫోరకముగా రచింపఁబడినందువలనను నిది శతకవాఙ్మయము క్రిందికే వచ్చును.

నాకు దొరికిన యీశతకము చెప్పినదెవ్వరో నాకే యెఱుకపడదు. కవి కప్పటికి 30 ఏండ్ల వయస్సైన నుండినదేతప్ప, తాను వారాంగనా లోలుఁడై, సర్వస్వము పోఁగొట్టుకొన్ని, వారి కపటప్రేమను, స్వార్థచింతను, ధనాశాభావమును, మెఱమెచ్చులను, అవినీతులను, విగ్రోహ కార్యములను కన్నులకుఁ గట్టినట్లు వర్ణింపలేఁడు. వారి లోగుట్టులన్నియు తుణ్ణముగా గ్రహించి, యువకు లట్టిమాయలకుఁ జిక్కకుండ వలయునను నుద్దేశముతో నీరీతి రసాభాసముగా వారిస్థితి వర్ణించినాఁడు:—

ఈ క్రింది పద్యములు చూడుఁడు :—

"ఒకనిన్ నమ్మనిచేర్చి పొన్నిచుఁ గూర్చొ, మిత్రుడే, నన్నితఁ
డొకనిఁగూడి రమించి వేరొకనితో నాకూ, భయంబేల? ని
వికఁ జాముండ్ర తాళిరమ్మనుచు బొన్నింటన్ విటుఁడేఁ, తా
నకలంకన్ రమియించి పంపు వెలయా లర్థార్జనాపేక్షతోన్"

"పయ్యెదఁ జార్చి, మైఁదగులఁ బ్రక్కనుకూర్చొని మీఁదవ్రాలుచున్
నెయ్యమెలర్పఁ బల్కుచును నిద్దురవోవఁగ ముద్దు వెట్టుచున్
దయ్యముసాక్షిగా మనసు తాళదు నిన్విడ వంచుఁ జెప్పుచున్
దయ్యని మోహమొంద, వెల నాఁగలదీ స్త్రీ మధ్యయామినిన్"

"మీఁదికిఁ బ్రోసికొంచు, మెలమెల్లఁగ జవ్వెటలాడఁ జేయుచున్
మోదమెలర్పఁ బల్కుచును ముద్దులు వెట్టుచుఁ గౌఁగిలించుచున్
భేదములేని దానివలెఁ బెట్టుచుఁ దత్కరములు కుంచుబుల్కన్
మేదిని విత్తవంతులను మీఱి రమింతురు వారకామినుల్"

"నాపయిఁ బ్రేమయుండదని నమ్మెద, నెట్లనఁ, బ్రాణమక్కరే
చూపికఁ జేసికొన్నసతి నొక్కతె? ధనాంగనలు, విత్తమున్
దీపకుఁదేపకిమ్మనుచుఁ బ్రిప్పులు పెట్టెడిదాననైతి, హా!
పాపపు దైవమిట్లు భువిపైఁ బడఁద్రోసె నటంచు రంగనల్"

ఇంకను వేశ్యమాతల దురాగతములను వారు తీర్థయాత్రావ్రతాదికముల సాకుతో ధనము లాగు విధమును తమ యనారోగ్యములైన శరీరములు సౌందర్యవంతములుగఁ గనఁబడుటకై చేసికొను హంగులు మున్నగువాని నీకృతిలో నద్భుతముగా వివరించినాఁడు.

వరలక్ష్మీవ్రతమునకయి, వెలయింతి విటరాయనిఁ గోరిన భూషణాదికములు, ఈ క్రింది పద్యములలో గమనింపఁదగును. అందాకాలపు నగలేకాక, వస్త్రములు, సుగంధద్రవ్యములు, కూడఁ జేర్పఁబడినవి :—

"వరలక్ష్మీ వ్రతము నాచరింపవలయుఁ బర్వానికినాటికే
కడియించెదత్తునా ని. గజ్జె, లడ్డుగలు నాగ్గాపుల్, మహాశేర్మితో
మిరియాల్గుండు, గనాణిగుండ్లు బుగడల్ మెట్టెల్, మొగ్గ్రతేకు, నా
[illegible], బొన్నావులు కార్లిగొల్సులివి చాల్, కాని, మ్మొటీసారికిఁ"

"మూలాల్లున్న చవనమ్ముఁ జూడరెవరుఁ మోహింపఁ జేయించితే,
తాలనాకాల్, జడనాడు, మేటిమురుగుల్, దగ్గొండు కీఁ బావిలీల్.
రాలంగూడిచిలకమ్మ, లొంకరకడేల్, రాగల్లుపిల్లాండ్లు, పో
[illegible]లుం, గోధుమపూస, లొంకోలును పాంచేలరత్నచంద్రదంపు పు
స్త్రలుం, బొబ్బెడికాయలుం, గరిముల స్త్రీలంపు కిల్లాటలుఁ"

"కాసులదండ, కేశణియు, గజ్జలడాలు హుజూరుబావిలీల్,
బేసరి, పచ్చరాల్, నొసటఁ బెట్టెడిపాపటబొట్టు, నత్తు, కా
ళ్ళ కెసడిగొల్సు, పింపిణిరహించెడి గువ్వలబావిలీలు, రా
ళ్లేసినబాజుబందు, తెలుపెచ్చిన కత్తెరబావిలీలునుఁ"

"నాగొత్తుల్, జడకుచ్చు, లాణిమెటియల్ నాకెంపు గీర్గాజాలుఁ,
బాగాబిళ్లలు, చేమపూలకడియాల్, బంగారు తోడాలునుఁ
రాగిత్తేపపిలేండ్లు, ముత్యముల హార, మ్మద్దపుంబావిలీల్
నీగంచెవ్వులగొల్సుఁ గాలుకపుడచ్చి, ల్చంద్రహారమ్ములుఁ"

ఈక్రిందివి నానారకాల కోకలు :—

"కలశము పెట్టఁగావలయుఁ, కాశిబనారసు పట్టుచీరయుఁ,
తోలకరిగన్న, లాడవన తోఁపురులా, లవిసాకుపట్టెలుఁ,
వెలుపగు నామఘారిజరి వేసిన కాటుకగండ్లు, చింతపి
చ్చెలును, పరంగికొళ్లనియు, చీరలుదె, మ్మొపుడింతెచాలనుఁ"

"'గుడియాతమ్మ' పుతాణిపైట్లిపయిటేఁ 'గూడూరు' కోర్నాటక
మెమ్మెదుసుంబోని 'కోయంబుతూరు' నగరీ యుప్పోళము, న్నల్లపూల్.
పిడికిట్లోనిది తెల్లపూలు, 'మధురఁ' జేరైన 'తంజాపురిఁ'
జూడవొకసుంకుమరంగుచీర, లివితే, పోనివ్వనుమ్మానినుఁ"

"కనకన్నాగులు వంగపండు పసుపుం 'గద్వాల' శాఖాణి దు
వ్వెనకడ్డిఁ, పుటలమ్మ సల్లెబువులుఁ వింతో పగడాలయుఁ,
మొఁయకామల్లు 'బళారి' లుంగి జలతార్మెత్యాల పందిళ్లమేల్
ఘనచెంగావి పసందుకోకయును, గంగా సారెపుంజీరలుఁ"

"'వేలూ' రూర్వాదకుసుంబచిందిని, 'పులంపేట' న్గలీపువ్వులుఁ
'మాలూ' ర్చుక్కివిభూతి పట్టెలగరీ 'మళ్యాలపుం' బామిడీ
మేలింద్రాణియు, నానెపప్పళిజరీ 'మీనాపురీ'—'యారణీ'
బాళేపట్టెల మల్లెమొగ్గవలువల్ పంపంగదే—చీరలఁ"

సుగంధద్రవ్య ప్రశంస చూతము :—

“రెంజె, ల్గాజ్, సాహాస్త్రసాలలు, హీరాబ్ చేమంతి, గోజాకుసుమ్,
అంబర్, మేల్లకస్తుర్త్రి లాదిమజమా యత్తర్లు, బత్తీలునున్
గంబూరాహాపొడి, పచ్చిబిళ్లపునుగుం, గస్తూరి, జవ్వాజివా
సంబుంబంపించవె, పచ్చకప్పూరము, సంకోచింపకే వేగమే”—

“నాచన వేయఁగావలయుఁ, దల్లికిఁ దండ్రికిఁ జెరనోవలెన్,
నా చెలికొక్కకోక, మఱి నాకు పదేసువరాల చీరయున్,
సన్నెయిముట్టి కట్టవలె నిక్కము, బంగరుతాళిబొట్టు, నే
డాఁచఁగనేల? మెట్టియలు తప్పక తేవలె, సందడింగవల్”

“బంధుగులందఱం బిలిచి, భక్ష్యములం దగు విందుచేసి, వి
ముందర ‘నాచు’ చేయవలె ముద్దియలందఱు నాడఁగావలెన్
ఎందును జూడకీవు తలసెత్తవు నామదికొప్పనిల్వ, దే
మందును పాడుబుద్ధినని యందరు వేశ్యలు విత్తముంగొనన్”

ఈక్రింది వెంతజుగుప్సాకరములో, అశ్లీలతాపూర్ణములో గమ
నింపుడు :—

“ఉసికొట్టుం, గుసిలించు, పల్గఱచు, గండ్లొక్కింత ద్రాఁచ్చేసి, వన్
విసుగంజేయక, మోవినిమ్మను, తొడల్విచ్చున్, స్తనాగ్రమ్ములం
బిసుకన్ వేడును, దూర్చిలింగము సంప్రీతిన్ భగంబాదిడున్,
బుసగొట్టున్, రతిఁగూజితమ్మిడు మరా పూబోండ్లు సంసర్గతన్”

మొత్తమున కీ శతకములోఁ గవి తాను స్వయముగా వేశ్యా
లోలుఁడై యనుభవించిన మేలుకీళ్లను విస్పష్టము చేయుటవలన లోక
మును బాగుపఱచ నెంచినట్లు కనఁబడుచున్నది.

అయ్యానకోటి పార్థసారథికవి

క్రీ॥ శ॥ 1850—60 ప్రాంతము.

ఈ కవి ప్రణీతమగు "కుమారశతకము"—వావిళ్లవారి నీతిశతకసంపుటమునఁ గలదు. దానికి పీఠికారచయితలగు శేషాద్రిరమణకవులు ఈకవింగూర్చి యిట్లు తెలిపియున్నారు:—

"ఈశతకము, రచయిత యగు ఐయ్యాన కోట పార్థసారథిశెట్టి తన యుత్తర వయస్సులో వ్రాసి సొంతముగ ముద్రించెను. కవి రమారమి పదిసంవత్సరముల క్రిందట నెల్లూరున మరణించెను."

ఈ పీఠికావాక్యములు 1-8-1928 న వ్రాయఁబడినవి. అగుచో నందు సూచింపఁబడిన "యుత్తరవయస్సు"—50-60 సంవత్సరముల నడిమి ప్రాయము గావచ్చును. కాన శతకరచన కాలమునకుఁ దరువాతఁగూడ నతడు ఐదాఱేండ్లు జీవించి, శేషాద్రిరమణకవులు చెప్పినట్లు 1928 సం॥రమునకు రమారమి 10 వత్సరముల క్రిందట మరణించియుండినచోఁ బదునెనిమిదవ శతాబ్ద మధ్యమున నతఁడు జన్మించి యుండుననుటలోఁ బ్రత్యవాయ మేమియు లేదు.

ఈకవి తన్నుఁగూర్చి శతకము కడపటి పద్యమున నిట్లు వాకొనెను:—

> "ధరణిఁ గులాలుఁడు, కవి కుంజరుఁ డయ్యానకోట పార్థసారథి నీకుఁ
> బరవిద్య బుద్ధి యేర్పడ విరచించెను గందశతము వెలయఁ గుమారా!"

ఇతఁ డీశతకము నేకాక సత్యవిజయమను నామాంతరముగల "శుద్ధాంధ్ర హరిశ్చంద్రచరిత్రము"నుగూడ రచియించెను. అయ్యది కళాశాలలలోఁ బఠనీయ గ్రంథముగఁగూడ నిర్ణయింపఁబడి ప్రసిద్ధికెక్కినది.

ఈ కుమారశతకమున 112 కందపద్యములు గలవు. "కుమారా" యను మకుటముతో నవి యొప్పుచున్నవి. పద్యములన్నియు లలిత మృదు మధుర శైలిలోఁ బిన్నలకు సులభగ్రాహ్యములగు పదసముదయములతో నలరారుచున్నవి. ఇందలి యొక్కొక్కపద్య మొక్కొక్క రత్న మనఁజెల్లును. పసితనమునఁ బిల్లవాండ్రలవఱచుకొనవలసిన సుగుణములఁగూర్చియు, విసర్జింపవలసిన దుర్గుణములఁగూర్చియు—ఈ

కవి 83 పద్యములలో వివరించెను. తక్కినవానిలో విద్యనుగూర్చి 10, కాలమునుగూర్చి 3, వినయమునుగూర్చి 2, సత్యము, భూతదయను గూర్చి 1, కరవిద్యలనుగూర్చి 3, బ్రతుకు తెఱంగునుగూర్చి 1, భగవంతునిగూర్చి 2, సర్వజనసమత్వమునుగూర్చి 1, రాజునుగూర్చి 3, స్వవిషయమునుగూర్చి 1,—కలవు.

మచ్చునకుఁ గొన్ని పద్యములు :—

"తలకట్లుఁ, గొమ్ము, క్రారావళులున్, సున్నలును, గుడ్లు, వత్తుపట్లున్
గొలఁదిగ నుండఁగ నక్కఱముల విడివిడి వ్రాయు సుందరముగను కుమారా!"

"స్థానక్రమమును, సంఖ్యామానంబును, గుఱుతెఱింగి, మఱి కర్తములన్
మానుగ వేయుము, సుఖమై దానం, గణితంబు మదికిఁ దట్టు కుమారా!"

"నసగొట్టక, యేడ్వక, వెక్కసమొందక, శీఘ్రపడఁక, కసరక మఱియుం
గొసరించుకొనక యన్నము మెసఁగఁగవలె నమిలి తృప్తిమెయిని కుమారా!"

"మిద్దెలపైఁ బరుగెత్తకు, మెట్టులు గుఱ్ఱములు బండ్లు నేఁ తేరఁ గదున్
సద్దుగలచోట్ల నాడకు గ్రద్దన నెప్పుడేని హాని గలుగుఁ గుమారా!"

"కొట్టకు తొండల, వెతలం బెట్టకు పిల్లులను గుక్కపిల్లల నెప్పుడున్
బట్టకు తూనిగలను, నుసి గొట్టకు కుక్కలను గీడు గూడుఁ గుమారా!"

"సరియీడు పిల్లవాండ్రను బేరున్ మఱియాదతోడఁ బిలువఁగవలె, నట్లరయక, "యొరేతురే" యని గరువంబునఁ బిలుచు టుకవు గాదు కుమారా!"

"కాలము గడచిన మగుడదు, కాలముకంటెను ధనంబు గలుగదు ధాత్రిన్
గాల మమూల్యపదార్థము, కాలము గడుపకుము వ్యర్థగతిని కుమారా!"

ఈ క్రింది రెండుపద్యములును భర్తృహరి నీతిశతక భావచ్ఛాయలు గలవి :—

"వలయములుఁ, బోఁగు, లుంగరములు మొదలగు నగలవేల? మోఁతకుఁగద!, భాసిలఁ జేయు నేరవవి నిను, వెలలేని విభూషణంబు విద్య కుమారా!"

"దొరలేని, దొంగలేనియు హరియింపఁగలేదు విద్య, నది యితరులకున్
విరివిగ నిచ్చినఁ దఱుఁగదు ధర విద్యకు సాటిరాదు ధనము కుమారా!"

నీతిశాస్త్ర శ్లోకచ్ఛాయానుకరణము :—

"ధనవంతుఁడు తనయింటన్ ఘనతం గను, రాజు వీటఁ గాంచును వినుతిన్
మనితుఁడయి యెందు విరివిగఁ గనుఁగొనుఁ బండితుఁడు కీర్తిఁ, గలిమి కుమారా!"

ఈ పార్థసారథికవి ముందువాఁడగు ఫక్కి అప్పలనరసుకవియుఁ గుమారశతక మొకటి కందపద్యములలోనే వ్రాసియున్నాఁడు. కాని, అది, దీనికంటె నించుక ప్రౌఢమగు శైలిలో నున్నది.

—:o:—

దేవులపల్లి సుబ్బరాయశాస్త్రి

క్రీ. శ. ౧౮౫౦ ప్రాంతము.

జగద్విఖ్యాతమైన విద్వత్కవితా ప్రతిభలచేతఁ దమకీర్తిలతను దిగ్దిగంతములఁ బ్రాకించిన దేవులపల్లి సోదరకవు లనఁబడువారిలో జ్యేష్ఠుఁడు ఈసుబ్బరాయశాస్త్రి. కనిష్ఠుఁడు వేంకటకృష్ణశాస్త్రి యనఁబడు తిమ్మయ్యశాస్త్రి. సౌభ్రాత్రమున రామలక్ష్మణులు. సాహిత్యాగమములలోఁ గుశలవులు. ఇందులోఁ బాండిత్యమునకుఁ బ్రథమపీఠము మొదటివారిది కాఁగాఁ గవిత్వమునకు నగ్రతాంబూలము రెండవవారిది. అని యానాఁటి వీరి యాశుకవితావధాన విశేషములఁ గనులారఁ గని. వీనులారవిన్న రసికప్రకాండుల యేకగ్రీవాభిప్రాయము.

వంశానుపూర్వ్యముగా పాండిత్యకవిత్వములు జిరాయితీహక్కుభుక్తములయి వీరి నాశ్లేషించినవి. లబ్ధప్రతిష్ఠులైన యీకవిద్వయమునుగూర్చి (పందొమ్మిదవ శతాబ్దమునుండి వాఙ్మయపరిణామములను గూర్చి వివరింపఁ బూనుకొనిన) "సాహిత్యవీథుల"లో నొక్కముక్కయయిన పేర్కొనకపోవుట దురదృష్టము. కాని, ఆగ్రంథము మూఁడవ భాగములో దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రినిగూర్చి వ్రాసిన వాక్యములలోనైన వారితండ్రులైన యీసుబ్బరాయ వేంకటకృష్ణశాస్త్రుల విషయము కొంచెము స్పృశించియుండిన బాగుగ నుండును. "ఆంధ్రరచయితలు" మాత్రము ఈసోదరకవులనుగూర్చి నాలుగైదుపుటలలో వివరించి తన ధర్మమును నెఱవేర్చుకొనినందుల కభినందించుచున్నాను.

ఈ సుబ్బరాయశాస్త్రి కృతమయిన "మహేంద్రవిజయ"మను కావ్యము ముద్రితప్రతి ౩౦ ఏండ్ల క్రిందట నాకు దొరికినది. సాహిత్యాపిపాస నాకాగ్రంథము తుదముట్టు చదువుటకుఁ దీరినదికాదు. అంతకుముం దాంధ్రగీర్వాణకావ్యములను ఎన్నిటినో చదివి జీర్ణించుకొని, వాని ప్రాచీన లక్షణానుసరణైకమార్గములలో విసుగెత్తి, మొగము మొత్తిన నాపాలిటి కది యపూర్వ పెన్నిధానమైనది. అనవసరమైన యుత్ప్రేక్షలతోఁ జీదర పుట్టింపక యొక క్రొత్తబాటలో పడి సహజవర్ణనలతో ననుకొనకుండఁ దమంత వచ్చి వ్రాలిన యుచిత శబ్దాలంకారములతో, తెలుఁగునాటి జాతీయతా స్ఫోరకములయిన పలుకుబడులతో నాకది

యొక క్రొత్త ప్రపంచమును ప్రదర్శించు మహాకావ్యము — నోచినది. ప్రాంతమునకీన సంకల్పశిఖరములో విహరించు వృష్టికవిమానము కాదది. అగి తేరిన పైలట్ నడపు లాంటిదైన యంత్రసన్నద్ధమూ, పక్షిమూకలు లేక. సాఫీగా జరజర చదలున కదలిపోవు "సమ్మేళనము". ఈ గ్రంథ మొదలో సంగ్రహించినారు. మరల దానికొఱకు ఎంతో ప్రయత్నించినను లభించి నదికాదు. మొన్నను మిత్రులు చిరంజీవి. యమ్. యస్. శాస్త్రిగారు 1950 వ సం॥రములో శ్రీపిఠాపురము మహారాజావారు ముద్రింపించి ప్రచురించిన "మహేంద్రవిజయ" ప్రతి నీయగా నష్టధనపునర్లబ్ధిచే నెంత సంతోషము కలుగునో యంత సంతోషము కలిగినది. అందులో కవిజీవితము పీఠిక సమగ్రముగా నుండుటవలన నీకవివిషయాలు పూర్తిగా తెలిసి కొనుట కనువగుచున్నది.

దేవులపల్లి వారిది విద్వద్వంశమని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను కదా! వీరి వంశీయులు క్రీ॥ శ॥ 1598 సం॥రము మునుండి శ్రీపీఠికా పుర రాజాస్థానములో నప్పటి రావు తెనుంగురాయల సమాదరణకు పాత్రులుగా నుండుచు వచ్చినట్లు తెలియుచున్నది. ఈవంశములోని రామరాయశాస్త్రులు అను నతఁడు విజయనగర సంస్థానాధీశ్వరు లయిన విజయరామరాజుగారి యనుగ్రహమువలన "వెలగవాడ" యను నగ్రహారమును సంపాదించినాఁడు. తరువాత బ్రహ్మనశాస్త్రి యనునతఁడు పిఠాపురము రాజాగారి మీఁద సంస్కృతములో తారావళి వ్రాసి యాతని (శ్రీమహీపతిరాయనింవారి) వలన 'పగర్తిను' పాళెములో మాన్యక్షేత్రములు సంపాదించినాఁడు. మొదట పేర్కొనఁబడిన రామారాయశాస్త్రి మనుమఁడైన రామశాస్త్రి రామచంద్రోదయము, సాహిత్యదర్పణము, బాలభాగవతవ్యాఖ్యానము మొదలైనవి రచించి యిప్పటి రాజాగారి ప్రపితామహులు నీలాద్రిరాయనింగారిచే "సాహిత్య చక్రవర్తి" బిరుదము నందినాఁడు. ఇతని తమ్ముఁడైన కృష్ణశాస్త్రి విశ్వగుణాదర్శవ్యాఖ్యానము, తర్కసారము, సాహిత్యసారము మున్నగు గ్రంథములకర్త. ఈవిధముగా నీవంశీయులందఱు గీర్వాణాంధ్రభాష లలో దిగ్దంతులు.

ప్రకృత మీసుబ్బరాయశాస్త్రి క్రీ॥ శ॥ 1853 వ సం॥ జనవరి 21 వ తేదీకి సరియైన పరీధావినామ సం॥రము పుష్య శు॥ ౧౩లు స్థిర

[illegible]మమున జన్మించినాఁడు. ఇతని వంశస్థులు నివసించిన గ్రామము రా[illegible] [illegible]పాలెము. (కూచిమంచికవులకుఁగూడ నిదియె వాసస్థలము) ఇతఁడు తెలంగాణ వైదిక బ్రాహ్మణశాఖకుఁ జెందినవాఁడు. కౌండిన్యస గోత్రుఁడు. తండ్రి వేంకటకృష్ణశాస్త్రి. తల్లి వేంకమాంబ. ఇతని తమ్ముఁడే తమ్మన యనఁబడు వేంకటకృష్ణశాస్త్రి. ఇతఁడు తన తాతయగు సీతారామశాస్త్రులయొద్ద కాళిదాసత్రయము చదివినాఁడు. తరువాత తండ్రియొద్ద నైషధము, కావ్యద్వయము, అలంకారశాస్త్రము, నాటకములు, సిద్ధాంతకౌముది, తర్కప్రకరణము, నభ్యసించినాఁడు. స్వయముగా నాంధ్ర ప్రబంధపఠనము చేసినాఁడు. చిన్నప్పు డితఁడు కూచిమంచి వేంకటరాయకవిగారి యొద్ద నాంధ్రకావ్యములు చక్కఁగాఁ జదువుకొనినాఁడు. అట్టి విద్యార్థిదశలోనే యితఁడు సంస్కృతములో "రామపంచాశత్తు" అను స్తోత్రగ్రంథము వ్రాసినాఁడు. ఇతఁడువ్రాసిన గ్రంథములు :— (1) శ్రీరామపంచాశత్తు (1875) అముద్రితము. (2) మందేశ్వరశతకము (1879) అముద్రితము. (3) శ్రీరామవంశముక్తావళి—అముద్రితము. (4) మల్హణస్తవము (1882—ఆంధ్రీకరణము) (5) కుమారశతకము (ఆంధ్రీకరణము), (6) కుమారశతకవ్యాఖ్య, (7) మహేంద్రవిజయము (ప్రబంధము), (8) రామరాయవిలాసము.

వీరి పాండిత్యప్రతిభలనుగూర్చి "మహేంద్రవిజయము" లోని కవిజీవితమందలి వాక్యములనే యిక్కడ పొందుపఱతును :—

"వీరి కమరము కాండత్రయము కంఠస్థంబులు విశ్వనానార్థరత్నమాలాది నిఘంటువులు వచోవిధేయంబులు. వీరు పరిశీలించిన సంస్కృతాంధ్రకావ్య నాటక ప్రబంధంబులనేకంబులు. వీరి నెద్దియేని నొక యుదాహరణంబు గోరఁ బుస్తకభాండాగారం బనఁదగు వీరి రసనాంగణంబువలన నుండి వేనవేలు పద్యంబులు, శ్లోకంబులు ప్రసరించు. వీరి గ్రహణధారణాశక్తి యత్యద్భుతంబు."

పిఠాపురమున కిప్పటి మహారాజాగారి జనకులు శ్రీగంగాధర రామారాయనింగారు, తమవంశచరిత్రమును శ్రీసుబ్బరాయశాస్త్రిని సంస్కృతమున వ్రాయ వేఁడుటయు, నతఁ డట్లుచేయఁగా 1882 వ సం॥న దానిని కృతినంది యందలి యత్యద్భుత కవితాశిల్పమున కనల్ప సంతోషమున నుప్పొంగి, యిందులకు "మిమ్మెట్లు సత్కరింపఁగలను ?

నా రాజ్యమే మీకిచ్చితి” నని తమ సింహాసనమున నధివసింపఁ జేసెను. తత్క్షణమే యీకవి, “నాకిది యేల ! పరిపాలించు సామర్థ్యము మీరు వహించునట్లు మేము వహింపఁగలమా ? “కవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకి” మ్మనుట మీరెఱుఁగరా ? మాకిఁక రాజ్యమేల ? యనెనఁట !

ఇప్పటి మహారాజాగారు శ్రీరావు వేంకట కుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరుగారికి సుబ్బరాయశాస్త్రి సంస్కృత సాహిత్య గురువు. ఈరాజాగారు మైనరుగా నున్నప్పుడు ఇతని రాజ్యార్థ్హతను గూర్చిన వ్యవహారములో నితనికి గెలుపు కలిగినపుడు సుబ్బరాయ శాస్త్రికి కలిగిన యానందమునకు మేరలేదు. ఆవార్త తొలుదొల్త తనకుఁ దెలిపిన రాజభృత్యుని కీకవి తనచేతితోడా తీసి బహుమతిగ నిచ్చెనఁట !

అతని ప్రభుభక్తిపరాయణత యట్టిది. రాజతనియందుఁ జూపిన గౌరవాదరాభిమానము లట్టివి. శ్రీగంగాధర రాయనింగారు (తనపోషక ప్రభువు) మృతి చెందినపు డీత డెంత నిర్వేదించెనో యీక్రింది పద్యమువలనఁ దెలియగలదు :—

“శతలేఖినీపద్య సంధానమరసి, మాయల్లుగటంచు నెయ్యమునఁ బలికె
నెలమి వంశావళిఁ గృతిఁగాంచి వంశంబు చిగిరించె ననుచు హర్షించి పొగడెఁ
బృథులసింహాసనం బెక్కించి రాజ్యంబు మీదే యటంచు నర్మిలి నొసంగెఁ
గౌమరు విద్యాభ్యాస గోష్ఠిఁ జిరంజీవి మీశిష్యుఁడంచుఁ జేర్మిని వచించెఁ
బ్రథితదేవులపలి సుబ్బరాయశాస్త్రి యస్మదాస్థాన విద్వాంసుఁ డనుచుఁ బిలిచె
నట్టి శ్రీరావురామరాయాధినాథు నాకమున కన్పె దైవ మేమందు, నకట !”

మహేంద్రవిజయములో నీకవి తన్నుఁగూర్చి యీవిధముగాఁ జెప్పుకొనినాఁడు :—

సీ॥ హితపండితులఁ గూడి శతలేఖినీపద్య నిర్మాణచాతురిఁ బేర్మి నరసి,
నిజవంశ ముక్తావళి జనంబు వినుతింప గీర్వాణభాషను గృతిగ్రహించి,
యాశ్చర్యకర విధా నాష్టావధాన వినోద కేళులఁ గడు మోదమంది,
యభిమత బహుపురాణార్థ గుంభిత శుంభ దాశుధారా లీల లాలకించి,
కల్పితానన్య సామాన్య గౌరవమునఁ బ్రేమ రావు గంగాధర రామరాయ
భూమివరమణి సానుజన్ముని‌గ నెపుడు మించుకృపఁ జూడ విఖ్యాతిఁ గాంచినాఁడ”

॥ “సాధుజనావన ప్రవణ శస్తయశస్తవనీయ రావు గం
గాధర రామరాయ నృపగౌరవపూర్వక దత్త సింహపీ

కీ నవరాత్ర భూషణకటీ ప్రకటీకృత కావ్యకల్పనా
సాధనుఁడం, దవాత్మభవ సంస్కృత దేశికతా ప్రసిద్ధుఁడన్"

శ్రీ॥ శ్రీమద్రఘురామప్రభు నామస్మృతి పాదపూజనవ్రత ముఖ దీ
క్షామతిఁ జంద్రమపాలె గ్రామనివాసుండ సుబ్బరాయాహ్వయుఁడన్॥"

ఇతఁడు అత్యంత రామభక్తుఁడు :—

ఉ॥ "వేలుపు రాఘవుండు పదివేల పురాణము లన్యు లెన్న నీ
యేలిక లెన్న రావుకులు లెప్పటి వారల కప్పడొప్ప, భూ
పాళి నిజంబుగాఁ దనకిటంచును దేవులపల్లి వంశ భూ
పాళి దలంచుచుండుఁ దనపాలిటి కీయుభయంబె ప్రాపుగన్॥"

ఇఁక నీశాస్త్రివర్యుఁడు వ్రాసిన గ్రంథములలో శతక మను పేరితో రెండు గ్రంథము లగపడుచున్నవి. అందులో స్వతంత్రముగా వ్రాసిన యముద్రిత "మందేశ్వరశతకము" నీతిబోధక మయినది. ఇం దులోనిది మత్తేభశార్దూలవృత్తాలు. "మందేశ్వరా" యనునది మకు టము. ఇఁక రెండవది కుమారశతకము. ఇది నూరు (అనుష్టుప్పు) శ్లోక ములు కల సంస్కృత కృతి కనువాదము. ఈకవి యౌచిత్యమును చాల చక్కఁగా పాటించులోక్యుఁడు. అందుచేత ననువాదము చేయు నప్పుడు కొండటివలె చిన్న శ్లోకములకుఁ గూడ వృత్తములు వ్రాయుచు వ్యర్థపదములతో—ఊఁతగఱ్ఱలతో కొండవీటి చేదత్రాళ్ళ వలె పద్యము లను సాగనీయక అన్వయము నడుగున కణఁగద్రొక్కి పాడుచేయక, ధారాళముగా, కందములలో, గీతములలో రసవంతముగా ననువదించి నాఁడు. మూలములో మకుటము లేదు. కాని తెలుఁగు పద్యములచివర "కుమార" శబ్దమును మకుటముగా నాంధ్రీకర్త నిలిపినాఁడు. ఈరెండు శతకములు నాకు లభింపలేదు. కనక సంపూర్ణపరిశోధన కవకాశము లేక పోయినది. ఈక్రిందివి మహేంద్రవిజయ పీఠికలో మచ్చునకు చూపఁబడి నవి. ప్రకృతము వానితోడనే సంతృప్తి పొందుదము :—

మందేశ్వరశతకము :—

"రాజుల్ భోజులవంటివారొదవ, నారా ! కాళిదాసోపమ
శ్రీజాగ్రత్కవిరాజులుం గలరిలన్, శ్రీరామచంద్రోపముల్
క్ష్మాజానుల్గల రేని, వాయుజనిభు ల్దాసుల్గలా రేల ? యీ
యోజల్ పిండికొలంది నిప్పటియుఁగా నూహింప మందేశ్వరా"

"వినయంబె సుగుణంబగుం, బరులకున్ బ్రేమంబు పుట్టించి, లా
లనముం జెందును, మెప్పుచేర్చి బహుంభాలాభంబుసుం బొందు, భ

క్తిని పంథించి పసుర్పులంగొనుచు బ్రీతిన్నించి పేలంద కో
పు, నిట్టిగాన జగానం దాదృశగుణాబుగాక, మందేశ్వరా !"

కుమారశతకము :— (శ్లోకములతో)

శ్లో॥ "మంత్రకాలం వినాసర్వ ! జనసేవ్యస్థలేపచ
యతః కుమార త్వాం ద్రష్టుం మాయాంత్యర్థార్థినో జనాః"

గీ॥ మంత్రపు మెరప్పువప్పుడు మాని యితర వేళలందెల్ల జనులు సేవించుచోటం
గొలువ నర్పుము కర్జముల్ దెలిపికొనంగ జనము నినుం జూడవచ్చుం గావునం గుమారా!"

శ్లో॥ మా మానం భజ మాలస్యం, మాలక్ష్యం మా ప్రలాపితం
త్వం కుమారాగతాన్ పశ్య పూర్వాభాషీ ప్రియంవద"

కం॥ మానంబూనకు, మలసతం బూనకు, ప్రల్లదనములాడం బూనక, కలక్ష్యం
బూనకు, ప్రజరాంగని, హితమాటలను ముందు పలుకుము యెల్ల, కుమారా!"

మఱి యీసుబ్బరాయశాస్త్రి వ్రాసిన మల్హాణ స్తవముకూడ శతకమేమో ! తెలియవచ్చుట లేదు. ఏది యెట్లయినను "మందేశ్వర శతకము" ఈ కవి స్వతంత్రరచన కనుక నది వెలువడుట ముఖ్యము.

ఇతని తమ్ముండయిన శ్రీతమ్మయ్యశాస్త్రి శతకమునుగూర్చి వ్రాయుద మను నూహతో, వారికుమారులు శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారికి లేఖలు వ్రాసియు సమక్షమున నడిగియు నాశాభంగ మొందవలసివచ్చినది.

వడ్డాది సుబ్బరాయకవి

క్రీ॥ శ॥ 1854—1938.

పావన గౌతమీతీరస్థ పట్టణము లెన్ని లేవు? కాని రాణ్మహేంద్రనగరమునకు వచ్చిన ప్రఖ్యాతి తక్కినవానికి రాలేదేల? రాజరాజనరేంద్రునినాఁటి నుండి విద్యాపీఠముగా, కవితారంగముగా విబుధావాసముగా నది తెలుఁగు దేశమాతయొక్క ముత్యాలహారమందలి మణిపూసవలె నేఁటివఱకుఁ బ్రకాశించుచునేయున్నది. సామ్రాజ్యము చితికిపోకుండిన, బహుశా యట్టి ప్రశస్తి, పశ్చిమాంధ్రములోని తుంగభద్రాస్రవంతీ తీరమున దేదీప్యమానముగా వెలిఁగిన, విజయనగరమునకుఁగూడఁ గలిగియుండునేమో? ఒక్కొక్కప్పుడు స్థానబలమును కాలబలము, కాలముబలమును స్థానబలము మించుచుండును. ఈసందర్భమున విజయనగరమును కాలబలము కబళింపఁగా, రాజమహేంద్రవరమును స్థానబలము మించి పేరు పెంచినది.

ప్రసక్తానుప్రసక్తముగాఁ జెప్పిన పైవిషయమును వీరేశలింగ కవికాలమునుండి తీసికొని పరామర్శించు సాహిత్యచరిత్రకారులకు నిశ్చయమని ఋజువు కాకపోదు. నాఁటికి, నేఁటికిఁగూడ దిగ్దంతులవంటి పండితులు, ఉద్దండులయిన కవులు అక్కడ పుట్టిరి. పుట్టుచున్నారు. పుట్టఁగలరు. అట్టివారిలో 19–20 శతాబ్దముల సంధికాలములో జీవించి, వాఙ్మయసేవయే జన్మసాఫల్యముగా భావించి, దాని యున్నతికొఱకుఁ బాటుపడ్డ మహనీయులలో వడ్డాది సుబ్బరాయకవి దొక ప్రత్యేకస్థానమనుట సర్వాంధ్ర విద్వత్సమ్మతమైన వాక్యము.

ఇతఁడు 30–7–1854 (ఆనందనామసంవత్సరము శ్రావణ శుద్ధ పంచమీ ఆదివారము) నగరము తాలూకా పాసెర్లపూడి గ్రామములో సూరపరాజు లచ్చాంబలకు జన్మించినాఁడు. హారితసగోత్రుఁడు. నియోగిశాఖకుఁ జెందిన బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతఁడు తన బాల్యదశను గూర్చి యీ క్రిందిపద్యములో వివరించినాఁడు.

"గౌతమిఁ గట్టి కాలువలు "కాటను" త్రవ్వినకాలమందె సం
భూతుఁడనైనవాఁడఁ బదుమూఁడగునేడుల యీడు తల్లికిన్;
మాతకు లేమిఁ జా, లచట మంటిని మోసెడి యుప్పరమ్మ లే
ప్రీతిని నన్నుఁ జన్గుడిపి పెంచిరఁ, టేమి ఋణానుబంధమో"

తన శైశవ మారీతిగా వెళ్లబుచ్చిన సుబ్బరాయకవి కాపేరు కలుగుటకును—బరులిడు పాలతో బ్రదుకుటకును, నతని జన్మవాసర మే కారణ మేమో! అది గరుడపంచమిగదా! పైగా 84 ఏండ్లప్రాయము నఱకు నతఁడు జీవించినాఁడన "పడియుండదె పేర్మిపాము పదినూరేండ్లు"—అనుసూక్తికూడ నిజమనిపించును. ఇఁక సర్పసంతాన మల్పాయువనుటకూడ నితనిజీవితమున కన్వర్థమయినది. దాని విధముగనే యనునిమేష విపద్వ్యథలతో జీవితము సాగించినాఁడుగదా ఆమహానుభావుఁడు. ఏదెట్లయినను, ఆయనంతాదులవలెనే—ఆత్మాభిమానము, విబుధప్రీతి—ఠీవి, హుందా, దర్జా—గల కారణజన్ముఁ డాతఁడు. ఆదిశేషునివలె సహస్రముఖుఁడు. కాఁడన్నచో నతనికృతులలో సహస్రాధికముగా రసగుళికలవంటివి, అమృతతుందిలములయిన పద్యములెట్లు రచింపఁగలఁడు? సర్పదంష్ట్రలు గరళపూరితములైనఁ గావచ్చును. జిహ్వాంచలములఁ దేనెలొలుకునని యమానుషప్రజ్ఞానిధుల భావన. అతఁడు ద్విజిహ్వుఁడు కాఁడు. ద్విసహస్రజిహ్వుని యపరావతారము. ఉక్తిపిశునుఁడు గాఁడు. కుటిలు డంతకు ముందే కాఁడు.

సుబ్బరాయకవి కోరంగిలోఁ దన పదునొకండేండ్లవఱకుండి, తరువాత దొడ్డమ్మపేఁట దివానుగారి పోషణతో నక్కడ విద్యాభ్యాసము చేసినాఁడు, అక్కడికి సమీపములోని "భీమక్రోశపాలెము"లోని శ్రీహరిశాస్త్రిలను వైయాకరణపండితునియొద్ద లక్ష్యలక్షణయుక్తముగా గట్టిసాహిత్యము నేకదీక్షగా సాధించినాఁడు. అప్పటి కితఁడు పదమూఁడేండ్లవాఁడు.

ఇతఁడు దొడ్డమ్మపేఁటలో నున్నప్పుడే పందొమ్మిదవయేఁడు (శ్రీముఖ సం॥రమున) మొదటి వివాహముజరుగుట, భార్యగతించుట సంభవించినది. ఆవెనుక రాజమహేంద్రవరము చేరి యక్కడి కళాశాలలో నధ్యాపకత్వమును బొంది, దానిని కడుసమర్థతతో నిర్వహించినాఁడు. బోధన విషయములో అతని నేర్పు ఎవరికో కొలఁదిమందికి మాత్రమే యుండిన నుండవచ్చును. ఆయనకడ తయారైనవారికి బోధనాంశములలో నేమాత్రము సందేహముండునది కాదని ప్రతీతి.

ఇతనియొద్ద సర్. కె. వి. రెడ్డినాయుఁడువంటి యున్నతికివచ్చిన వ్యక్తులనేకులు తరిబీతు పొందిరి. కాని యాత్మగౌరవమును బాటించువారిలో

నగ్రగణ్యుడయిన సుబ్బరాయకవి, తన గురుస్థానఘనతను కాపాడుకొను దృష్టి గలవాడగుటచే శిష్యులెంత యుత్కృష్టపదవియందున్నను వారి నెన్నడును స్వార్థమునకయి యాశ్రయించినవాడు కాడు. నిరాడంబరమగు జీవనము, మితభాషిత్వము అతని సహజాలంకారములు. పరగుణగ్రహణ పరాయణత్వము ఇతరులలో నెన్ని దుర్గుణములున్నను జూచియుఁ జూడన ట్లుండుట, అతనిలోని విశిష్టత. అతని పాండిత్యమునకు వన్నె పెట్టు వినయ మాతని సొమ్ము.

సుబ్బరాయని కృతి కావ్యములు :—

(1) ప్రబోధచంద్రోదయము, (2) ఆంధ్ర వేణీసంహారము, (3) అభిజ్ఞాన శాకుంతలము, (4) మల్లికామారుతము, (5) విక్రమోర్వశీయము, (6) చండకౌశిక నాటకము, (7) నృసింహవిశ్వరూపము, (8) గౌతమీజల మహిమానువర్ణనము, (9) భక్తచింతామణి, (10) ఆర్తరక్షామణి, (11) మేఘ సందేశము, (12) నందనందన శతకము, (13) సతీ స్మృతి, (14) సుత స్మృతి, (15) వసురాయ చాటూక్తి ముక్తావళి, (16) శ్రీసూక్తి వసుప్రకాశము, (17) సుగుణ ప్రదర్శనము, (18) సుమనోమనోజ్ఞము, (19) సూర్యశతకము, (20) భామినీవిలాసము, (21) భగవత్కీర్తనలు (22) కుందమాల.

వీనిలో "వేణీసంహారము" (అనువాదము) ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఈ నాటకము ఆంధ్రదేశమందలి నాటకరంగములలోఁ బెక్కుతడవలు సుప్రసిద్ధులగు నటకులచేఁ బ్రదర్శింపఁబడి సెబాసనిపించుకొనినది. వసురాయ కవియే నాటకకళాప్రియుఁడు. వేణీసంహారనాటకములో, ధర్మరాజుగా నాతఁడే నటించువాఁడు. రంగముమీఁద స్పష్టోచ్చారణతో నతఁడు పద్యములు చదువుచుండగా ప్రేక్షకులు తన్మయులగువారఁట! సంస్కృతములోని నాటకములన్నియు సశాస్త్రీయముగాఁ బ్రదర్శింపఁ బడవలయు నను నుబలాటమే యాతఁ డన్ని నాటకము లనువదించుటకుఁ గారణమైనది. కాని తక్కిన నాటకముల నట్లుండనిచ్చి, వసురాయకవి స్మృతికి వచ్చినప్పుడంతెయుఁ బ్రత్యాంధ్రునికి నాతని వేణీసంహార నాటకమే మనస్సున మెదలుచుండును. అట్లని తక్కినవానిని కించపఱచుట కాదు. శిష్టమార్గములో నిర్దుష్టముగ సాగినవారి (అనువాద) నాటకములు

అనేకములు విశ్వవిద్యాలయము వారి సమాదరణము నందుకొని పట్టపరీక్షలకు పాఠ్యగ్రంథములైనవి.

అతని తక్కిన గ్రంథములలో పండితపామరు లాబాలగోపాల మాదరించు గ్రంథము "భక్తచింతామణి". వసురాయకవి యాస్తికతకే కాక, నిశితమైన ప్రకృతిపరిశీలనకు, నాధ్యాత్మిక దృష్టికి, వినూత్న భావములకు, నవ్యకవిత్వపు పోకడలకు నది యద్దమువలె మెఱయుచున్నది. నిజముగా యావదాంధ్రకీర్తిని ఆయనకు సంతరించి పెట్టినది యీభగవత్స్తుతి పద్యరత్నసుకృతియే యనుట యతిశయోక్తి కాదు.

ఇఁకఁ దనజీవితముతోఁ దటసించిన యొడుదుడుకులకు నికషాయమానములుగా నిలిచిన రచనలు "సతీస్మృతి, సుతస్మృతి" వంటివే కాక, వసురాయ చాటూక్తి ముక్తావళి వంటి యుద్గ్రంథములు కొన్ని భావిచరిత్రకారులకు చాల యుపకరించును.

ఈవిద్వత్కవితిలకుని కవితా వైఖరినిగూర్చి నాలుగుముక్కలు వ్రాసి ఆతరువాత నతనిశతకముల ముచ్చటకు వత్తము. ఇతనిగాంభీర్యము, సారళ్యము, ఋజుగమనము, సుగుణపుంజము, విశాలభావము మొదలగునవి యితని కవితాకుమారికి సంక్రమించినవి. ఉచ్చారణలోని విస్పష్టపదబంధము, వేషములోని చిక్కఁదనము, నడతలోని ధారాళగుణము, హృదయసంకల్పములోని పటుత్వము, అతని ప్రతిపద్యము గద్యము చాటకుండనే చాటుచున్నది. ఏరసమున కారసము పోషించుటలో మన సమకాలికులని చెప్పుకొని గర్వింపఁదగిన యుత్తమశ్రేణికిఁ జెందిన కవిసార్వభౌములలో నన్నయతరువాత రాజమహేంద్రవరములో వసురాయశేఖరుఁడు, తిక్కన తరువాత నెల్లూరిలో వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి, పరిగణింపఁదగుదురని భావిచరిత్రకారుఁడు చిత్రింపకపోఁడు. (ఒక్కొక్కరి దొక్కొక్కపద్యమే యుద్దిష్టరసమును బోషించిన ఫక్కి కుదాహరణముగా నీక్రిందివి :—)

(భక్తిరసము : వసురాయకవి : భక్తచింతామణినుండి.)

కడగండ్లం బడుచిట్లు నీదయకు నేఁ గన్పెట్టుకొన్నాఁడ, నె
క్కడనున్నావు? కృపాసముద్ర ! మొఱ నీకర్ణంబులన్ సోఁకదో ?
పెడకర్ణంబులఁ బెట్టెనో ? విసివితో వేసారితో, నోరంగా
మొడ కెట్లార్చినఁ బ్రోవవేమిగతి ? తండ్రీ ! భక్తచింతామణీ !"

(శృంగారరసము :— వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి : శాకుంతలము).

"బిత్తరి ప్రేళ్లలో నధరబింబము మాటికిఁ జాటుసేయుచున్
దత్తరమందుచున్ "వలదు తాళుఁడ" యన్ ప్రతిషేధవర్ణముల్
చిత్తము ప్రుచ్చిలన్, బుజముఁ జేర్చిన నెమ్మొగ మెట్టకేని నే
నెత్తియు, నౌర ! ముద్దుగొనకే విడనాడితిఁ బక్ష్మలేక్షణన్"

ప్రకృతము వసురాయకవి శతకములు నాల్గిటిలోను (నందనందన శతకము—భక్తచింతామణి, ఆర్తరక్షామణి, శ్రీసూక్తివసుప్రకాశము) మూఁడవది తప్ప తక్కినవి దొరకినవి. దొరకినవానిని గూర్చి క్రింద సమీక్షింతును.

1. నందనందన శతకము :—

ఇది శతపద్య పరిమితమయినది. చంపకోత్పల వృత్తములలో వ్రాయఁబడినది. "నందనందనా" యనునది మకుటము. ఇది 1877 వ సం॥రములో రచితమయి 1878 వ సం॥రములో నొకసారియు 1911 సం॥రములో నొకసారియు ముద్రణభాగ్యము నందినది. ఇందులోఁ దక్కిన మూఁటిలోవలెకాక, కచ్చితముగా వందపద్యములును, కడపట స్వవిషయమును దెలుపు పద్యమును మొత్తము 101 పద్యములున్నవి.

శతకరచనా కారణమునుగూర్చి కవియే యుపోద్ఘాతములో నీ క్రింది విధముగాఁ జెప్పుకొనినాఁడు :—

"శ్రీమతి వార్నరుదొరసానిగారు స్త్రీలకౌషధము లిచ్చుచున్న (రాజమంన్డ్రి) చిత్రపువారి మందిరమున స్థాపితమయిన చిన్నపాఠశాలలోఁ దెలుఁగు గఱపుట కొజ్జనుగాఁ బ్రవేశించి, పనిచేయుచుండఁగా, క్రీ. శ. 1877 వ సంవత్సరమున నాకు వ్యాధిపీడ సంభవించినది. అత్తఱి నారోగ్యము నొందుటకయి, యౌషధసేవకుఁదోడుగ భగవత్సేవకూడ నావశ్యకమని యాలోచించి, యాబాధలో "నందనందనా" — యను పావననామము నాహృదయమున కూఱటగాఁ దోఁచుటచేతఁ దన్నామమే మకుటముగా, నీశతకము రచించి, శీఘ్రముగ నుల్లాఘుఁడ నయితిని."—

దీనినిఁబట్టి యీకవి 1877 వ సంవత్సరములో ననఁగా దన 23 వ యేట యీ"నందనందనశతకము"ను రచించినాఁడనుట విస్పష్టమయి

పడె. స్వవిషయమునుగూర్చి తెలుపు (శతకములోని) కడపటి పద్యము గమనింపఁదగినది :—

"శ్రీదయితప్రసాదజ విశృంఖల సత్కవితావిధాన — వ
డ్డాది మహాన్వవాయ సుఘటార్ణవ పూర్ణ సుధానిధాన ధ
ర్మ్యాదిగుణప్రధాన విబుధావన సాగపరాట్పరిధానవ
ర్యాదిమ సుబ్బరాయ సచివాఖ్య తనూజ కృతానవద్య ప
ద్యాదరణీయ మీశతక మచ్యుతుఁ డోముత శాశ్వతంబుగన్"

చిన్ననాఁడే, తనతలిదండ్రులు తన్నుఁ బాసి స్వర్గతులయినందునఁ బెంచిన పోషక జననీజనకులను నీక్రింది పద్యములోఁ గవి పేర్కొని తన కృతజ్ఞతఁ దెలుపుకొనినాఁడు :—

"శ్రీకరి వాడరేవుకుల సింధుసుధాకర సుందరాఖ్య నా
మాకలన ప్రభూత సుగుణాయనయాధిక రంగనాయకాం
బా కరుణాకటాక్ష పరిపాలితుఁడైతిని, గన్నవారు నాఁ
డే కలవోట బాల్యమున, నీవిఁకఁ బ్రోవవె, నందనందనా"

ఈ శతకవిషయములో నితఁడు గూడ పూర్వకవులమార్గమునే యవలంబించినాఁడు. ఇందు మొదటి పదిపద్యములు నంత్యప్రాస నిబద్ధములు. మచ్చున కొక్కటి :—

"మంజుల వజ్రకల్ప హాలమత్స్య ఘనుర్జలజాది రేఖ ప
త్కంజ ! సుకేళికా భవన దర్కనుతామణి కూలమల్లికా
కుంజ ! పదద్వయీ మథిత ఘోరతరాంగి భుజంగరాట్ప్రణా
పుంజ ! భవద్దయారసము పూరముఁ జిక్కవె, నందనందనా!"

శ్రీకృష్ణకర్ణామృతము శ్లోకమున కనువాదము కాఁబోలు దిగువ పద్యము :—

వరయమునాతటంబునఁ ద్రిభంగిగ నిల్చి, బొమలుక్కడించి, యు
ప్పొరువుగ మోము వామభుజ సీమను జేర్చి, నిరంతరాంతరాం
తరచలితాంగుళీ చయ లతాంతము లొప్పఁగ, తానమాన సు
స్వరగతున వేణువూఁదు నిను సన్నుతిఁ జేసెద నందనందనా !"

ఇట్టి యనువాదమే శ్రీకృష్ణకర్ణామృతములోనిది :—

"మూఁపున వామకుండలము మోవి నొకించుక మోపి, సందడుఁ
జూపెడు నోరచూపు, సొగసుంబొమ, నొక్కట నిక్క గన్పడన్
వ్రేళులుసొక్కఁ గల్పకము క్రిందఁ ద్రిభంగిగ నిల్చి, యంగుళీ
న్యాపిత వంశపూర్తి యయి వర్తిలు మోహనమూర్తిఁ గొల్చెదన్

ఈ క్రిందిపద్యమందలి యమకము—గమకము—నన్నయ పెద్దనల పోకడలకు నకలుగా నున్నది:—

"మనసిది యేమి పాపమొ? రమాకర ! మాపరమానురక్త, ని
న్ననయముఁ జేరుమన్నను నయంబు, భయం బుభయంబులేక, నిం
దనములు సేయు భక్తజనతావన, తా ఘనతామసాన, నిం
కను నెటులైనఁ జేర్పు సుముఖా ! సముఖానకు నందనందనా"

నన్నయ్యగారిపోకడ :—

"మద మాతంగ తురంగ కాంచన లసన్మాణిక్య గాణిక్య సం
పదలొలిం గొనివచ్చి యిచ్చి, ముదమార గ్గాంచి, సేవించి, గ
య్యుదయాస్తాచల సేతు శీతనగ మధ్యోర్వీపతుల్"—

ఇక పెద్దనగారిది గమనింపుడు :—

తావుల్ ద్రేవలఁ జల్లు చెంగలువ కేదారంపుఁ దీరంబులన్
మావుల్ క్రోవులు నల్లిబిల్లి గొను కాంతారంబునందు"—

ఈయలంకారమును బోషించు పద్యము లిందు మఱికొన్నికూడ నున్నవి :—

"మాటలు పెక్కులేల? వినుమా, నిను మానక నేభజింతు, నో
హాటకచేల ! నెమ్మిఁ గనుమా. యనుమానము మాని నన్ను న
య్యాటము గాదు, నిక్కము, సుమా, కుసుమాయుధుఁ గన్నతండ్రి, మో
మాటముతోడ నిత్తు ననుమా, చనుమానము నందనందనా"

యౌవనారంభదశలో వ్రాసిన యీనందనందనశతకము చాల ప్రౌఢమయినది. అట్లని దురవగాహ శబ్దాడంబర మేమైన నున్నదా యనిన నదియు లేదు. దీర్ఘసమాసములు దొరలినను లలితముగను సుగమముగను సద్యఃప్రబోధముగను సాగిపోవుచుండును. పూర్వకవు లందఱు విష్ణుపరముగాఁ దాము చెప్పు శతకములలోఁ బ్రత్యేకముగా దశావతార వర్ణనలకొఱకుఁ బద్యదశకము "రిజర్వు" చేసికొను వారు. ఈయనూచానాచారము కవిసమయమునలె శతకసారస్వతముగో నేఁటికిఁగూడ కనిపించుచున్నది. పూర్వకవి సంప్రదాయము ననుసరించిన ప్రతికవియు శతకరచనాసమయములో నీపద్ధతి యవలంబింపకపోయినఁ దన శతకమునకు అది యొక గొప్ప లోటుగా భావించును. వసురాయకవి నందనందన శతకకాలమున కీపద్ధతి కొంచెము మార్పు పొందినట్లు తోఁచుచున్నది. అదియు నతనివఱకు మాత్రమే !

ఇతఁడీశతకమున దశావతారములను నొకే పద్యమున నిముస్పుటలో బహుళౌక్యమును జూపినాఁడు :—

"తోలినుడు లోఁముటో, కడలిఁ దోఁగుటో, మోయుటో మన్ను, పన్నుటో
పలుసట, లేఁగుటో తిరియ, మాపుటో భూపుల, నబ్ధిఁ గట్టుటో,
హాలము ధరించుటో, సతులయాత్మఁ గలంచుటో, త్రుంచుటో జగాల్
గలుగవు బాముతేమియును గావుము వైళమ నందనందనా"

మఱియు 77 వ పద్యము నుండి 95 వ పద్యమువఱకు షోడశోపచార పూజావిధానములో నందనందనుని యర్చన పరముగా స్తోత్రము చేసినాఁడు. ఇది భక్తిరస శతకసారస్వతములో నొకక్రొత్త త్రోవ.

ఇఁక నీశతకకవియొక్క ప్రారంభ కవిత్వప్రౌఢిమను దెలుపు రెండుపద్యము లీక్రింద చూపుదును. ఉభయభాషలలో నితనికిఁ గల ప్రాగల్భ్యమును (ఒకటి అచ్చికము—మఱియొకటి సాంస్కృతికము) ఆచిన్నినాఁడే యేవిధముగా పొందఁగలిగినాఁడో యవి ప్రకటించుచున్నవి:—

(అచ్చ తెలుఁగు పద్దెము):—

"నెక్కస మక్కజంబు నొదవించెడు రక్కసిరూపుదక్కి, తాఁ
జక్కని టెక్కులాఁడి యయి, జక్కవ లక్కనఁ జొక్కులాగున,
న్నిక్కఁజనుంగవ న్విసము నించుక పాల్గుడుపంగఁ, గాని, నీ
నొక్కటి రెండు గ్రుక్కలను నుక్కఱఁజేయవె? నందనందనా!"

(సాంస్కృతికము):—

"మలినకురంగముక్త సుషమాయుత పూర్ణవిభావరీశ మం
డల ముఖసుందరానన కనద్దరహాస విలాస చంద్రికా
కలన జలీకృత స్వకృతకప్రియ రోష నివేశరోపనా
చలహృదయక్షపాకర దృషచ్ఛయ కందళ, నందనందనా!"

లాక్షణికకవి యయిన యితని కవితలో దోషములే లేవు; కాని:—

ముక్కు, తావరయుట (తావి+అరయుట) మోమాటము (మోము+ఓటమి), సముఖాన (సం+ముఖాన) (సమ్ముఖాన), ఇట్టివి వెదకి చూపఁదగిన పొరపాటు లక్కడనక్కడ కనఁబడుచున్నవి.

(1) లంచముపుచ్చుకొంటి పృథుకంబులు, (2) అధోగతి విధించెదొ, మంచెదొ, (3) క్రొన్నెల కొక్క నూలుపోఁగన్న విధాన.

ఇట్టి యపూర్వవాక్యములు వసురాయకవి లోకజ్ఞతకుఁ దార్కాణములు.

2. భక్తచింతామణి శతకము :—

వసురాయకవి సారస్వతరంగములోను, నార్యమతధర్మములను, పూర్వసంప్రదాయములను మఱువని యాస్తికశిరోమణి; ప్రాచీన పవిత్ర మహర్షి మార్గావలంబకుఁడు, ధర్మచింతనుఁడు. ఇతని సహజస్వభావము లన్నియు నితని రచనములలోఁ బ్రస్ఫుటమగుచున్నవి. గ్రామ్య గ్రాంథిక భాషా వివాదములు చెలరేఁగిన కాలములో సలక్షణ భాషా సంరక్షణార్థము లేచిన దిగ్దంతులవంటి పండితవర్యులలో నితఁడొకఁడు. ఆవిషయములో నిర్దాక్షిణ్యముగా నితఁడు ప్రతిపక్షుల నెదురొడ్డి పోరాడి తక్కిన తనసహచరుల మెప్పులను బొందినాఁడు. నిర్మముఁడైన వసురాయకవి తాను నమ్మినదానిని స్థాపించుటలో నెట్టి త్యాగమునకయిన సిద్ధపడువాఁడు. వాచాలతలేని నిరాడంబరుఁడైన కర్మయోగి.

ఆనాఁటి శాబ్దికులలో నెన్నదగినవారు ముగ్గురు :—*

---

* రామమూర్తిపంతులు చూడని, వాడని, యెఱుగని, పదములు, యక్షగానములు, జంగముకథలు, శతకములు, పురాణములు, ప్రబంధములు, లేనేలేవని చెప్పవచ్చును. నానాభాషా శబ్దశాస్త్ర విషయపరిశోధన మొక యెత్తయిన, నెక్కడెక్కడనే యే శబ్దము ఏసందర్భమున నేభావముతో నేవిధముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినదో యని పూర్తిగా గ్రహించి, జ్ఞాపకముంచుకొనుట యొకయెత్తు. అట్టి ధారణాశక్తి సామాన్యముగ నందఱికిని లభింపదు. గొప్పగొప్ప విద్వాంసులుకూడ నాతనివాదమును కాదనలేకపోయిరి. ఆయన దినములలో— వేంకటరాయశాస్త్రి, తిరుపతి వేంకటకవులవంటివారే యాతని పేరెత్తిన నొక నమస్కారబాణమును ప్రయోగించి గ్రుడ్లప్పగించి చూచుచుండువారు. ఆనాఁ డాతని వాదమును సమర్థించువారు లేకపోవుట, సంఖ్యాబలములో గ్రాంథికవాదులదే పైచేయి యగుటవలన విశ్వవిద్యాలయములలో వ్యావహారిక భాష స్థానము సంపాదించుకొనలేకపోయినది. ఈనాఁటివఱ కాయన జీవించియుండిన, సారస్వతములోఁ బెద్దవిప్లవము వచ్చి రామమూర్తిపంతుల పక్షము బలపడి వ్యవహారిక భాషకే యుచితస్థానము లభించునది. ఇప్పుడు కాకున్నను ఇఁకఁ గొంతకాలమునకైన సహజముగా భాషావిధానము రామమూర్తిపంతుల యభిప్రాయములకు అనుగుణముగ మాఱు నవకాశము లేకపోలేదు.

ఇఁక రెండవయతఁడు (వే. వేం. శాస్త్రి) పాత్రోచిత భాషాప్రయోగమునకు దారిచూపి, తత్తజ్జాతి సహజసిద్ధమైన వ్యావహారిక భాషా సముద్రమును మథించి, నిగ్గు తేల్చినాఁడు. కాని, శ్రీపంతులవారివలె సర్వే సర్వత్ర వ్యావహారికాని కిచ్చు ప్రాధాన్యమును ససేమిరా సమ్మతింపఁడు. ఇది చాలమంది లాక్షణికులయిన పండితులు సమ్మతించినారు. దాని ననుసరించియే రూపకములలో సంస్కృతమునకు గ్రాంథికమును, ప్రాకృతమునకు వ్యావహారికమును చాలమంది వాడిరి.

1. రావుసాహెబు, గిడుగు వేంకటరామమూర్తిపంతులు.
2. కళాప్రపూర్ణ, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి.
3. వడ్డాది సుబ్బరాయకవి.

వసురాయకవికి గ్రాంథికభాషోద్ధరణమే జీవితపరమావధి. సారస్వత ప్రపంచములో కృషిచేయు నెంతటి పండితుఁడైనను తన కవితావిలాసమునకుఁ జాలుననితోఁచినప్పుడు అతఁడిఁక శబ్దశాస్త్రవిషయమే పట్టించుకొనఁడు. వసురాయకవి యెఱుఁగని, ప్రయోగింపని శబ్దమని లేదు. "బాణోచ్ఛిష్టమ్ జగత్సర్వం" అనునది యాంధ్రబాణకవి వసురాయని విషయములో నక్షరాలా ఋజువగుచున్నది.

ఇతని యనువాదముల కేమిగాని, స్వతంత్రరచనలలో నితఁడు వాడని తెలుఁగుపదము లేదు. ఇంత యెందులకు. కవిత్రయమును వెనుక శాబ్దదక్షత నలవఱచుకొనిన వసురాయకవి సర్వవిధముల ధన్యుఁడు.

వసురాయని భగవద్భక్తి యతివేలము. ప్రకృతిపరిశీలన యసదృశము. కవితాశక్తి యనర్గళము. పదగుంఫన మనన్యసామాన్యము. ఇతఁడు వ్రాసిన నాలుగుశతకములును ఇతని ధార్మికమయిన యాస్తిక బుద్ధికి సౌజన్యమునకు నికషప్రాయములు. అందులో సూక్తివసుప్రకాశము మాత్రము నైతికాంశాబోధకము. తక్కినవి దైవస్తోత్ర సమంచితములు.

ప్రకృతము మనకుఁ బ్రసక్తమయినది "భక్తచింతామణి". ఇందులో దాదాపు మూఁడునాలుగువందల పద్యములున్నను మకుటాది శతక లక్షణములనుబట్టి శతకమనఁదగినదే! ఇందలి పద్యములన్నియు మత్తేభశార్దూలములు. నందనందనశతకములోఁ బంచపాదులుకూడఁ గొన్ని యున్నవి. కాని యిందులో కవి, తన భావములను నాలుగు పాదములలోనే ఇమిడ్చినాఁడు. "భక్తచింతామణీ" యనునది మకుటము. గాలించి వెదకినను చెత్తపదములు, ఊఁతపదములు దొరకక పోవుట యట్లుండగాఁ బ్రతిపద్యములోను భావపరిపూర్ణతకు కావలసినన్ని శబ్దములు చిక్కఁనగా చేర్చి యద్భుతముగా, ధారావాహికగా, లలితముగా కవిత్వము సాగించినాఁడు. ఆంధ్రదేశములో ప్రచారములో నుండు సుబ్బారాయకవి విరచిత "భక్తచింతామణి"కి గల ప్రశస్తి మఱిదేనికిని రాలేదనుట యతిశయోక్తి కాదు.

భక్తచింతామణియైన యీ "భక్తచింతామణి"లోని కొన్ని పద్యములు పాఠకలోకమున కుపాయనముగా నిచ్చుటకంటె నిందుఁ బరామర్శ చేయవలసిన యంశములు లేవనియు, నుండినను (వసురాయని పాదరేణువును బోలని) నాకు అంతటి యోగ్యత లేదని మనవి. భక్తచింతామణిలోని కొన్ని మణులు :—

"నీసంకల్పమె సృష్టి, నీవు కనుఁగొంటే రక్ష, నీవూరకుం
టే సంహారమునూ, మహాత్మ! యటుగాకీభూమి యీసాగరం
బీసర్వాద్భుత భూతకోటి యిఁక వేఱేలాగు సర్గంబుగా
నీ సంరక్షణగాని చేయఁదరమా నే? భక్తచింతామణీ ॥"

పడుచుల్ వేడుక బొమ్మరిండ్లిసుకలో బాగొప్ప నిర్మించి, చొ
ప్పడ ముగ్గుల్ పచరించి, యాసుకొని, యాపై నాటగొల్లంచుఁ గ
ట్టడముల్ పాడొనరించి పోవుగతి వేడ్కల్ నీకు, నీవిశ్వముల్
పాడముం జేసి, భరించి మాపుటలు నెప్డుం, భక్తచింతామణీ ॥"

"మునిమా పాటలు మాని బిడ్డఁడు గృహంబుం జేర, మైనిండ నం
టిన పెంధూళికిఁ దల్లి యేవపడి వానిం, బోరుకాడింపదే?
దినమెల్లం, గలుషంబులే సలిపితిన్, దేవా! మహాపాతకిన్
నను ధౌతాత్మునిఁ జేయవే? కనికరాన్ భక్తచింతామణీ ॥"

"ఎదుటన్ భూతపిశాచముల్ నిలుచునట్లే, ఘోరదుష్కృత్యముల్
హృదయాదర్శమునందు బింబితములై యీరేయి నాకంటికిన్
నిదురం బాపెడు నంచు బెగ్గిలుచు, నే నీనామమంత్రంబు ముం
దిడె, యుచ్చాటనకై జపించెదను, తండ్రీ భక్తచింతామణీ ॥"

"తెలివిన్, వీనిని వాడుకొమ్మనుచుఁ బ్రీతి న్నీవు నాకిచ్చు వ
స్తుల నే నిద్దురవోవుచు న్మరల నిచ్చో నీకు నర్పించితిన్,
వెల హెచ్చైనవి పాడుచేసితని వాని న్నీవె కైకొందా?, వ
త్సలతన్ వెండియు బాగుచేసి యిడుదో, సద్భక్తచింతామణీ ॥"

భక్తచింతామణిశతకములో దాదాపు 270 పద్యములున్నవి. అవన్నియు నేకేశ్వరోపాసకులకుఁ గుల మత వివక్షత లేకుండ కంఠస్థములు కాఁదగిన పద్యములు. నాదగ్గఱ నుండు "భక్తచింతామణి" క్రీ॥ శ॥ 1926 లో 19 వ కూర్పుగా ముద్రింపఁబడినది. మొదటికూర్పు క్రీ॥ శ॥ 1893 వ సం॥మున ప్రచురింపఁబడినది. దీనినిబట్టి యీగ్రంథము ముప్పది మూఁడేండ్లలో 19 కూర్పులు జరిగినవి. ఈగ్రంథ ప్రాశస్త్య మెటువంటిదో, ఇది యెటువంటి ప్రచారములో నున్నదో, యెట్టి ప్రఖ్యాతి గడించినదో పైకూర్పులవలన సులభముగా గ్రహింపవచ్చును.

ఇఁక సూక్తివసుప్రకాశమునుగూర్చి :—కవి తన పీఠికలో దీని రచనాకారణమును నీక్రిందివిధముగాఁ దెలిపినాఁడు :—

"లోకదృష్టాంత సమన్వితంబుగా నుండు నీతిబోధక గ్రంథ మొకటి మన యాంధ్రభాషలో నుండిన, విద్యార్థుల కత్యంతోపయుక్తముగా నుండునుగదా—యని యూహించి, మదీయసామర్థ్యం బంతకుఁ జాలకున్నను—సర్వేశ్వరుఁడు నిర్మించిన ప్రపంచమను మహాగ్రంథము విస్పష్టముగాఁ గన్నులయెదురఁ బొడకట్టుటంబట్టి—దాని సాహాయ్యమున నామనోరథంబు నెఱవేఱవచ్చునని యుత్సహించి, పరమాత్ముని పయి భారమువయిచి, యేతద్గ్రంథరచన కారంభించితిని."—

అంతియగాక :—ఈకవి ప్రతిజ్ఞ వినుఁడు :—

తే॥ గీ॥ సకలపద్యోత్తరార్థలౌకిక నిదర్శనములం బూర్వార్థములకుఁ
జంపకోత్పలములను బుస్తకమొనర్తు జగతి సూక్తివసుప్రకాశక మనంగ॥

ఈ సూక్తివసుప్రకాశము మిత్రున కంకితము. ఇక్కడ మిత్రశబ్దము సూర్యపరముగను హితునిపరముగను శ్లేషించి చెప్పఁబడినది. చూడుఁడు :—

ఈ గ్రంథము ప్రథమ ద్వితీయ భాగములుగా విభజింపఁబడినది. మొదటిదానిలో 191 పద్యములును రెండవదానిలో 211 పద్యములు, మొత్తము 402 పద్యములున్నవి. "మిత్రుఁడా" యను మకుటముతో —నిది చతుశ్శతి.

> "భువనజాతంబు లామోదపూర్ణంబుగా దినము తప్పక ప్రోచు దేవుఁ డెవఁడు
> సకల స్థలములందు సర్వజీవులు జీవనం బొందు ఘనకారణం బెవండు,
> దా నిశ్చలుండయి మానితాజాండ భాండములకుఁ జలనంబొనర్చు నెవఁడు
> గురుతమోవృత జంతుకోటికి వెండి చైతన్యమిచ్చెడు జగద్బంధుఁ డెవఁడు
> పరమతేజస్స్వరూపుఁడై ప్రబలునెవ్వఁ డురువిపద్ధ్వాంత మడఁచు నేర్పరి యెవండు
> చలిత మఖిల జగచ్చక్రి హితుఁడతండె యగుట నమ్మిత్రున కొనర్తు నంకితంబు"

నాయొద్ద క్రీ॥ శ॥ 1884 సం॥ములో ముద్రితమయిన ప్రతియు, క్రీ॥ శ॥ 1917 సం॥లో ముద్రితప్రతియు నున్నవి. రెండవది యైదవ కూర్పు. అనఁగా 1884 నుండి 1917 వఱకు ముప్పదిమూఁడు సంవత్సరములలో నైదుకూర్పు లయినవి.

ప్రథమ ద్వితీయ భాగము లొక్కొక్కదానిలో నిరువదిరెండు విషయవిభాగము లున్నవి. అన్ని పద్యములును జక్కని దృష్టాంతము

లతోఁ గూడిన మంచినీతులు. ఇట్టి దృష్టాంతాలంకారములతోఁ గూడిన నీతిశతకము లన్నిటికి భాస్కరశతకము మార్గదర్శక మయినది. తరువాత నట్టివి మఱి రెండు వెలువడినవి. (1) జగన్నాయశతకము, (2) సర్వమంగళాశతకము, (3) ఇప్పు డీసూక్తివసుప్రకాశము. ఈశతాబ్దములోఁ బుట్టినది.

సూక్తివసుప్రకాశములోని ప్రథమభాగమున :—

(1) గురుశిక్ష, (2) వినయము, (3) గుణవంతుఁడు, (4) శ్రద్ధ, (5) బుద్ధి, (6) కాలము, (7) ఉద్యోగము, (8) విద్య, (9) విమర్శనము, (10) హితోపదేశము, (11) వివేకము, (12) సంభాషణము, (13) కొండెము, (14) అతిపరిచయము, (15) స్నేహము, (16) ఐకమత్యము, (17) స్నేహితుఁడు, (18) పరోపకారము, (19) భూతదయ, (20) బాంధవము, (21) మాతృవాత్సల్యము, (22) సంతానము.—

ద్వితీయభాగములో :—(1) ప్రయోజకత్వము, (2) కామము, (3) క్రోధము, (4) ఆశ, (5) జుగప్స, (6) ఈర్ష్య (7) తొందర, (8) శాంతత్వము, (9) ధైర్యము, (10) ప్రతాపము, (11) ఘనుఁడు, (12) దుర్జనుఁడు, (13) ఆపత్సంపదలు, (14) ధనము, (15) దాతృత్వము, (16) ఋణము, (17) లోభిత్వము, (18) ఆశ్రయము, (19) రాజు, (20) నియంత, (21) సేవకుఁడు, (22) వివిధాంశములు—అని విషయ విభాగములు చేయఁబడినవి.

ఈ గ్రంథములో దృష్టాంతములు సామెతలు చాల పొందికగా నిముడ్పఁబడినవి. వాసిలోని తేలిక పదములు ఏమూఁడవఫారము చదువు పిల్లవానికైనను సులభముగా నర్థమగును. మచ్చునకుఁ గొన్ని:-

(1) కజ్జలంబు పూలుండిన నేనుగు న్నయనయుగ్మము తెప్పలఁ బాయ ?, (2) మేఁకలమందమీఁద తోఁడేలికిఁ బెత్తనంబిడ, వడిందిగ మ్రింగకయున్నె ?, (3) ఓలి తక్కువని గ్రుడ్డిపడంతుకఁ బెండ్లియాడినన్ నెలకొక కుమ్మరావ మవనిం బగిలింపకయున్నె ?, (4) చిలుకలు గోరువంకలు వసింపఁగఁ గట్టిన పంజగంబులో నిడినను గాకము న్నగుదురు. (ఈపద్యములో—'ల'—'డ'—లకు ప్రాసమైత్రి), (5) ఒకంగుచోటికిం బూనిక నడ్డమా తనదుపుట్టి మునింగియట్టు లోభి, (6) వడ్డికి చేటుగా, కసలు వట్టముగూడను సంభవించెదుక్, (7) సుక్షేత్రమునందుఁ జల్లు

నొక చేరెఁడు విత్తులు గోనెఁడయ్యెడుఁ, (8) దొంగను బట్టికొంట కొక దొంగయు కావలె, (9) ఎందును వలకేలుమన్ననఁ గనుఁ, బెఱకేలవమానమొందు, (10) చేవదూలములను బుట్టునే వెదుళులంబలె ఘోరరవంబు, (11) రాజ్యము వీరభోజ్యము, (12) నిట్టతాడులును నీఁతలు రూపలు, (13) పనఁటి నూఁదర గొట్టిన యంటిపండ్లకుఁ బాగుగవచ్చునే, ముదిరి పండినపండుల తీపి?—(14) తీయఁగా చెఱకున రిత్త వెన్నొడఖు చేంచిన మాధురిమాపు, (15) కడుపునఁ గన్నకానుపునకన్నను గన్నులఁగన్నకానుపే గడితము, (16) తల్లి భరింపఁజాలుఁ జుమి తండ్రికిఁ గిట్టనియట్టి బిడ్డలఁ, (17) కన్నమోహమునకన్నను బెంచినమోహ మెచ్చుఁగా, (18) పచ్చగనున్న నందఱును బందుగులే కడుపార సాపడఁ, (19) మనసున దుఃఖముండిన సమస్తమసహ్యాను (అనాశ్వాసిత దుఃఖితే మనసి సర్వమసహ్యమ్)—(20) నాలుగు వస్తువుల్ గృహమునం బెనుదీపము వెల్గునప్పుడే మేలగుఁ జక్కఁబెట్టుకొన, మీఁదను విఘ్నములెన్ని ?

కొన్ని అచ్చ తెలుఁగుజాతీయలు, నానుడులు :—

(1) మతిమఱపు, (2) అగచాట్లు, (3) నగుబాట్లు, (4) చిల్లరవారు (సామాన్యజనులు), (5) ఉప్పరి, (6) గునపం, (7) వెట్టిపనులు, (8) రాతు, (9) స్వారి, (10) కంటఁబంటబెదరించు, (11) అఱసచ్చు (12) గుమ్మలు, (13) కొట్టులుగొట్టు, (14) కక్కుఱితి, (15) ఉచ్చుపోయు, (16) మొదకొంకొలు, (17) జనపకాఁడలు, (18) బందగుట, (19) కొంకతొక్కులు, (20) బూజుగట్టు, (21) కప్పురపుదండ, (22) బందెలదొడ్డి, (23) పొదుపరులు, (24) దూఁబఱులు, (25) మిడిమిడియెండ, (26) కాగితపుబుట్ట, (27) జరబాజు పోఁగులు, (28) బావురుగాఁడు, (29) గుల్లముత్తెములు, (30) చెడమాసిన, (31) పాఱుఁబోఁతు, (32) దుడ్డుకఱ్ఱ, (33) ముక్కునవావి గల్ల (తిక్కనచాయ), (34) ప్రాణగొడ్డము, (సన్నయధోరణి),—(35) పచ్చికుండ, (36) దీపపుమొగ్గ, (37) తడివట్టి వేళ్లతడక, (38) అసడ్డ, (39) చిగిలింత (చిగిరింత?), (40) ఎంగిలికూడు, (41) ఱొచ్చుగుంట, (42) పెంటగోతులు, (43) భగ్గున మండెడు నగ్గిపుల్ల, (44) క్రాళ్లువచ్చినట్లు, (45) పీలికుచ్చు, (46) గత్తరకుళ్లుగుడ్డ, (47) దొంగగడ్డి, (48) లంకెవేయు, (49) ఏటికొకరు కోటకొకరు లాగుట, (50) మాలిమికాఁడు, (51) తయారుపడు, (52) నాగవాసము, (53) పులి

గావు—ఇట్టి శబ్దప్రయోగము లీ సూక్తివసుప్రకాశములోనే కాక తక్కినవానిలోను విశేషముగా నున్నవి. కవితలో నుచితశబ్దము లీ కవికి (ఈతనికాలములో) కుదిరినట్లు మఱెవరికి కుదరలేదనుట యతిశయోక్తి కాదు. (సలక్షణశబ్దములు).

పండితరాయల పోకడలు భర్తృహరి యనుకరణములుకూడ నిందు లేకిపోలేదు.

"మాగర్వ ముద్వహ బిడాల, మహీపతీనాం అంతర్గృహం మణిమయం నిలయం మమేతి పట్టాభిషేక సమయే మహీపతీనాం బాహ్యస్థితస్య కలభస్యహి మండనశ్రీః"—

అను పండితరాయల 'భామినీవిలాస' శ్లోకమునకు :—

"ఒడయనిపాల, నెంతచనవుండిన, నీవు మహాత్ముకన్న నె
క్కుడగునె ? వాఁడు గర్వపడఁగూడదు వారలయొద్ద, బిల్లి యె
ప్పుడు నవరోధసౌధమునఁ బొందుగ నుండిన యంతమాత్ర, నె
వ్వడువున నెక్కుడౌను బురబాహ్య గజేంద్రముకంటె మిత్రుడా"

ఇది ఛాయానుకరణము :—

"క్రిమికులచితం, లాలాక్లిన్నం విగంధి జుగుప్సితం
నిరుపమరసప్రీత్యా ఖాదన్ ఖరాస్థి నిరామిషం
సురపతిమపి శ్వా పార్శ్వస్థం విలోక్య నశంకతే
నహిగణయతి క్షుద్రో జంతుః పరిగ్రహ ఫల్గుతాం"

ఈ భర్తృహరిశ్లోకచ్ఛాయ ననుసరించిన పద్యము క్రిందిది :—

"సారవిహీనమై బహుళసంకటముల్ కలిగించు హేయసం
సారము పామరుల్ ప్రియతమంబుగ నెంచి, చరింతు రెట్లనన్
ధారుణి మాంస శూన్యమును దంతవిఘాతముఁ, బూతి గంధమౌ
తోరపుటెమ్ముకం గని కుతూహల మొందదె కుక్క ? మిత్రుఁడా"

మఱి యింతకంటె ప్రత్యేకముగా నీ సూక్తిసుధానిధిలోని పద్యము లుదాహరించుట యనవసరమని, కవిత్వ గౌరవమునుగూర్చి కవిచెప్పిన "కవనమనన్ వచోరచన గావున నయ్యది చేతఁగాని వారెవరును లేరుగాని, రసమే యుదయించుట కష్ట మందులో" నను ముక్తను చెప్పి చాలించి భక్తచింతామణిలోనే ప్రచురింపఁబడిన "ఆపదుద్ధారక శతకము" (నాకిది పూర్తిగా దొరకలేదు) పద్యములను రెండింటిని క్రింద నుదహరించుచున్నాను. "భక్తచింతామణి" పద్యములధోరణిలోనే యిదికూడ నడచినది. దీనిని కవి క్రీ॥ శ॥ 1907 లో రచించెను.

"అనలస్పర్శముఁ, జందనాచలసమాయాతానిలస్పర్శముల్
దనువత్లే మనసెంచు, మన్మృతసుతజ్ఞప్తిన్, ద్వవంధ్రిమి స్మృతిన్
గన దుఃఖం బవిచారమూలక మసత్కార్యంబుగాఁ దోఁచి, లో
ననుసంధింతు సుఖస్వరూపు నినుఁ గృష్ణా ! యాపద్ధారకా !"

"కాళిందీనది నల్పు, బింబితమహాకాశంబున, ల్పందులోఁ
గూలంబందుఁ దమాలరాజివల్పు, పాఘోరాహియు న్నల్పు, త
న్మాళిన్ నత్తిలు నీవునల్పు, నఖపుల్ ధ్యానింపఁగా నిన్నియున్
మాలో నల్పుపోలంగుఁ జిత్రమిది, కృష్ణా, యాపదుద్ధారకా"

ఈశతకము "సుతస్మృతి" యను మృతపుత్రునిగూర్చి వ్రాసిన పద్యములకుఁ గడపట ఆత్మశాంతికొఱకు శ్రీకృష్ణుని స్మరించుచు చెప్పినవి.

వీరి సాంసారికజీవనములో మానసికముగా ననేక కష్టములు తటస్థపడినవి. వీరికి వరుసగా నైదుగురు భార్యలు గతించిరి. ఆఱవ భార్య కొక కొమరుఁడు, నొక కుమార్తె జన్మించిరి. మూఁడవభార్యకు ప్రహ్లాదమూర్తి యనునతఁడు పుట్టి 18 ఏండ్లు పెరిఁగి పెండ్లి జరిగి యా తరువాత నతఁడు గతించెను. ఆఱవభార్యవలనఁ గలిగిన సంతానము సుఖమున్నది. ఈకవి లోకకంఠీరవుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1938 సం॥మున మార్చి 2 వ తారీఖున స్వర్గస్థుఁడయ్యెను. ఆయన రసవత్కృతు లాంధ్రలోకమునఁ జిరస్థాయిగ నుండఁగల నిధానములు.

కాకర్ల సుబ్బయ్యపంతులు

క్రీ॥ శ॥ 1855—1915.

ఇతఁడు రచించిన సంజీవరాయశతకము క్రీ॥ శ॥ 1901 సం॥ములో ముద్రణమయినది. ఇది ఏకైక శతపద్య పరిమితముగాఁ గాకుండ ద్విశత సమాయుక్తమయినది. కారణము కవియే "యవతారిక"లో నిట్లు చెప్పినాఁడు.

"శతకము చేయుచుండఁగా దానియందుఁ గొన్ని పద్యము లధికముగ నుండుటం బట్టి—శ్రీభగవద్గీతోపన్యాసకులగు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీమాన్ లక్ష్మణాచార్యులవారు, శతకమును శతకయుగముగ రచియింప ననుగ్రహించిరి. నేనట్లుచేసి నూటయొనిమిది పద్యములు పూర్వభాగముగాను, అన్నిపద్యము లుత్తరభాగముగాను విభజించి యచ్చు వేయింప వలసి వచ్చెను."

తన శతకరచనకుఁగూడ కారణము నీవిధముగా తెలిపినాఁడు.

"శ్రీమచ్చెన్నపురరాజధానియం దంతటను పెక్కు కైంకర్యములుచేసి కలియుగప్రహ్లాదులని ప్రసిద్ధికెక్కిన శ్రీమదల్లూరి—వెంకటాద్రిస్వాములుగారికి అంతరంగభక్తులును శ్రీభద్రాచల రామభద్రపాదపద్మ సేవాధురీణులై నిత్యాన్నదానరతులైన శ్రీ మత్పైఁడిగంటము—వేంకట సుబ్బరామదాసుగారికి సోదరులునైన పైఁడిగంటము—ఆదినారాయణదాసుగారు, సైదాపేఁటతో జేరిన శ్రీమాంబళ్లమను పుణ్యక్షేత్రమున ప్రతి సంవత్సరము చైత్రవైశాఖ మాసములందు శ్రీరామోత్సవ, నృసింహోత్సవములను మహావైభవముతో నేత్రోత్సవముగ జరిపించుచు ఉత్సవకాలమునందు వచ్చునట్టి చాతుర్వర్ణ్యమునకు నవార్యిగ నన్నదానముచేయుచు ప్రతిదినమువచ్చు నభ్యాగతులను సద్భక్తితో పూజించుచు శ్రీరామభజనానందులై యున్నసంగతి సకలజనులకు సుప్రసిద్ధమేకదా— అట్టిభాగవతోత్తములకు పుత్రులగు పైఁడిగంటము వేంకటవరదదాసుగారు తమతండ్రిగారి యనుమతిప్రకారము తండ్రిశకమునకు వెనుక వారికైంకర్యములన్నింటిని పూనుకొని తండ్రికంటె మేలిమిగ ఆలయప్రతిష్ఠలను ఉత్సవాదికములను జరిపించుచువచ్చుటయు ప్రసిద్ధము. వీరు సుమారు పదిసంవత్సరములకు ముందు తా ముపదేశముపొందిన శ్రీహనుమన్మంత్రసిద్ధికై మహాపుణ్యక్షేత్రమగు ఘటికాచలమునకు (చోళంగిపురమునకు) బయలుదేరిపోయి యచ్చట కొంతకాల మాహారనియతితో యోగాసనాసీనుఁడైయుండు వరసింహదేవుని అతనిసేవార్థము చెంతనేయుండు చిన్నకొండపై నెలకొనియుండు శ్రీ యోగాంజనేయులను గొలుచుచు మంత్రసిద్ధియైన తరువాత స్వస్థానమగు మాంబళమునకు వచ్చిచేరి కైంకర్యమును జరిపించుచు నొకనాఁడు నన్నుఁ గనుఁగొని శ్రీమాంబళమునలో నెలకొనియుండు సంజీవరాయనిపేర నొకశతకము రచియింప నాజ్ఞయొసంగిరి. *

* ఈకవికి శతకరచన కాజ్ఞ యిచ్చిన వేంకటవరదదాసుగారు ఆదినారాయణదాసుగారి కుమారులు. ఈ ఆదినారాయణదాసుగారిది గుంటూరుజిల్లా, ఒంగోలు తాలూకాలోని "అనమనమూరు" అగ్రహారము. వీరు ఆంధ్ర నియోగిబ్రాహ్మణులు.

ఈ సుబ్బయ్యపంతులు ఆంజనేయోపాసిగా కనఁబడుచున్నాఁడు. ఇతనిశతకములో నానా క్షేత్రములయందు నెలకొనిన "సంజీవరాయ"ని శతకారంభమునఁ గొనియాడినాఁడు :—

(1) శ్రీమాంబళనిలయుఁడు, (2) భద్రగిరీంద్రోపరిభాగనివాసి,— (3) చెన్నపురి వెలయువాఁడు, (4) కరిగిరి (కాంచీపుర) వరదుని సేవా పరతంత్రుఁడు, (5) వేంకటగిరిపై నెలకొన్నవాఁడు, (6) తిరుపతి పతి నుతి గతి యను సరసుఁడు, (7) తిరుమలక్రిందనె గోవిందరాజు కృపఁగను వాఁడు, (8) ఘటికాచల నరహరి యోగమురీతి చూచి యానందించు

వీరే మాంబలమున మఠము స్థాపించిన మొట్టమొదటి హరిదాసులు. వీరు 25-10-1891 లో శ్రీహరిసాన్నిధ్యమును జేరిరి. అప్పటికి వేంకటదాసు గారికి 34 ఏండ్లు నిండినవి. అనఁగా, రాక్షస సం॥ము జ్యేష్ఠ (1855 జూన్) మాసమున సైదాపేఁట సమీపమందలి వేళచ్చేరిలో జన్మించిరి. వీరు రెండవహరిదాసులయి మాంబలమఠమున కోదండరామ సేవ చేయుచు 60 ఏండ్లు జీవించి, కడచిన రాక్షస అనఁగా 1915 (ఆగస్టు 4) న కైవల్య మందిరి.

ఈ శతకముద్రణ కాలమునకు (1901) కవిని వ్రాయ ప్రోత్సహించిన యీదాసు గారికి 45 ఏండ్లప్రాయము. కనుక కవికూడ నతనివయస్సు అనఁగా 40—50 సం॥ర ముల మధ్య యీడు గలవాఁడుగా నుండియుండును. ఇతఁడు మదరాసు పచ్చయప్పకళా శాలలోఁ బండితుఁడుగా నుండినాఁడను విషయము తప్ప మఱేమియు విశేషములు తెలియకున్నవి. ఇఁక నితని శతకమునుగూర్చి తెలిసికొనుటకు ముందు మాంబలమఠమును గూర్చి యింకొకమాట :—

పై వేంకటవరదదాసుగారికి సంతానము లేనందున వారి బావమఱది (భార్య తమ్ముఁడు) ధేనువకొండ వేంకటరంగయ్యగారు మూఁడవ హరిదాసులయి మఠమును చాల అభివృద్ధికిఁ దెచ్చిరి. మాంబలము కోదండరామస్వామి దేవాలయ నిర్మాణా దులు వీరు యాచించి తెచ్చిన ద్రవ్యముతోఁ గొనసాగినవి. కొంతధనము దేవునికైంక ర్యార్థము నిధిగాకూడ వీరు సమకూర్చిరి. మండపములు వాహనములు పూజాపరికరములు మున్నగునవి నిర్మించిరి. వీరిసేవ యీదేవాలయమున కత్యంత మహూల్యము. శ్లాఘ నీయము.

వీరు 19-9-1943 నాఁడు మోక్షసామ్రాజ్యము చూఱగొనిరి. వీరి జీవితకాలము ననే మాంబలము మఠ దేవాలయ పరిపాలనార్థ మొక ధర్మకర్తల సంఘమును (Trust Board) నియమించిరి. ఇప్పటికిని భక్తిశ్రద్ధలతో నీసంఘము నిత్యపూజా నైవేద్యాదిక ములు బ్రహ్మోత్సవములు జరుపుచున్నవి. ఇప్పటి ట్రస్టు బోర్డు పక్షమున కార్య ములు నిర్వహించు సుగుణసంపన్నులు శ్రీ యిలపావులూరు వేంకటసుబ్బయ్యగారు.

ఎక్కడి నెల్లూరు మండలము? ఎక్కడిమాంబలము? ఆంధ్రభక్తుఁ డీయవనీమలో నింత ప్రసిద్ధి గనిన మఠము దేవాలయము నాస్తిపాస్తులతో నన్నిహంగులతో నెల కొల్పుట యపూర్వవిషయము.

వాఁడు, (9) రంగనాథుని (శ్రీరంగవాసుని) చరణ కమలయుగళీ షట్పదుఁడు, (10) తోతాద్రి నివాసుఁడు, (11) యదుగిరి నెలకొన్నవాఁడు, (12) కేరళ పద్మనాభుని భక్తుఁడు, (13) కర్ణాటకజనములచేఁ గొలువఁబడువాఁడు, (14) ఉడిపిని వసించువాఁడు, (15) సింగరాయకొండ నెలవుగా నుండువాఁడు, (16) మాలాద్రినివాసి, (17) నీలగిరీంద్ర శిఖరావాసము గలవాఁడు, (18) వేంకటవిఠలుని శ్రీపద భక్తుఁడు, (19) కేసరిగిరి నుండువాఁడు, (20) ప్రయాగమాధవ సమ్మానితుఁడు, (21) నెల్లూరి రంగనాయకుఁ బూజించి నుతిగన్నవాఁడు.

శతకములోని 28, 29 పద్యములలో నాంజనేయుని బాల్యక్రీడలు వర్ణింపఁబడినవి. 30 వ పద్యమునుండి 73 వ పద్యమువఱకు సుందరకాండములోని హనుమత్సంబంధమైన వీరవిహారమంతయు వివరింపఁబడినది. తక్కిన పద్యములన్నింటిలో హనుమంతునిపై కవికిఁగల యత్యంతభక్తి ప్రపత్తులు విశదమగుచున్నవి.

కందములు రచించుటలో నితఁడు కృష్ణ శతకకర్తతోను కవిచౌడప్పతోను బోల్పఁదగినవాఁడు. కవి తనకందపద్యములనుగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనినాఁడు.

> "కందమొకటైన లోకుల కందముగాఁజెప్పి, మెప్పఁగని యొఱుఁగని నా
> కందములు మందుమాటల చందము సంజీవరాయ, సన్మునిగేయా"

ఇతఁడు లాక్షణికుఁడఁట !

> "లక్షణముల, వేదస్వర లక్షణముల సంచు తెలియఁగు లాక్షణికుఁడ, నీ
> వీక్షణము నాకు లక్ష్య, విచక్షణ సంజీవరాయ, సన్మునిగేయా"

ఇది యొకవిధమయిన యాత్మస్తుతిగాఁ గనఁబడుచున్నను నసత్యమని చెప్పుటకుమాత్రము వీలుపడదు.

నిర్దుష్టమయిన యీతని కవనములోఁ గంటువెట్టుకొని వెదకినను లక్షణవిరుద్ధములైన ప్రయోగములు మందునకుఁగూడ కానరావు. పైఁగా యమక గమకము, ద్విప్రాస పదబంధనము, అర్థాంతరన్యాసాది యర్థాలంకారములు విస్తారముగా నున్నవి.

భక్తిలేనివారి మతాభిమానము వ్యర్థమని యీకవి యభిప్రాయము :—

> "ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతమతములందుఁ దారతమ్యము తెలుఁగం,
> గూఁతలిడి భక్తిమఱతురు చాతురి సంజీవరాయ సన్మునిగేయా"

అద్భుతములయిన తెలుఁగుఁ బలుకుబళ్లు కొన్ని యీశతకమునకు సొంపు గూర్చుచున్నవి :—

(1) వేలాంవెట్టి, (2) మేలుబంతి, (3) తెగబలియు, (4) పేలనము, (5) టక్కరి, (6) చట్టము, (7) పెద్దపేరు, (8) తెగఁబెంచు, (9) తెరువాఁగు—ఇట్టివింకను పెక్కులున్నవి.

ఈ శతకములోని కొన్ని సామెతలకు జాతీయములకు నుదాహరణములు :—

(1) వాచాకైంకర్యము చేయు, (2) కలికమునకుఁ గానరారు, (3) మొగమున నీళ్లను జల్లవు, (4) మాటలతోఁ బందిళ్లనుబెట్టు, (5) అరోచకము జనించు, (6) రోఁతపుట్టు.

ఈక్రిందివాక్యములు గమనింపఁదగిన నాజూకుదన మలవడుచు న్నవి.

(1) నల్లనికాకికి దులపక తెల్లనిమెదుకులను, తానె తిని మను నరుఁడు. (2) ఇలనమ్మి చెడినవారలు కలికమునకుఁ గానరారు, (3) నీ తోడు గలుగ నెవ్వరిచేతిని నేనెదురు చూడను, (4) ఇంద్రియ సేవకులను బొట్టకొఱకు సేవింపను, (5) నీదయఁగోరిన నాపై రాదాయె నదేమి నెత్తిర్వాఁతఫలంబో, (6) నీచులసేవలు చేసి యరోచకము జనించె, (7) దండిగ నొసఁగెడి బంగరుకొండవు, (8) ఫలము గోరంతయె? నేఁగొండంతకొలువుఁ గొలిచిన, (9) తనవాఁడని నావాఁడని, కనికరమున నొక్కకంటఁ గనిపెట్టవు, (10) పోయినపని బాగాయెఁగదా యని మధువాని రీతిఁ దప్పు తెలుఁగవో ?, (11) జారిణి తా వలచిన ప్రియజారునిఁ దన యింటిపనులసందడిలో నేమారనిగతి, (12) దొరకుఁ దగినబంటవు, నీవరయఁగ, బంటునకు దొరకె వైపుగ దొర, మీయిరువుర జంటించిన విధి సరసుఁడు.

"యత్రయత్రరఘునాథ కీర్తనం, తత్రతత్ర కృతమస్తకాంజలిమ్"

అను శ్లోకభావముగల పద్యము.

"ఎక్కడ రఘురామునికథ లక్కఱతోఁ జెప్పుచుండ్రు, లలినంజలితో
నక్కడ మక్కువవిను, నాచక్కని సంజీవరాయ, సన్నుతిగేయా"

ఇఁక ఇందలి కవి చాతుర్యమును తెలుపు పద్యములను గొన్నింజిని పాఠకుల కుపాయనము చేయుచు ఇది ముగింతును :—

"గురు గురుతర గురుతమములు వరుసలుగా లఘు లఘుతర లఘుతమములుగా
సరగున రూపములెత్తెడి సరసుఁడ సంజీవరాయ, సన్మునిగేయా"

(ఈపద్యమున ద్వితీయపాదములో యతిభంగము 'గురుతమము
ల్వరుసలుగా' అన్నచో,—ఆదోషము తొలఁగును).

"నిరతము నినుఁ బూజించెడి కరములు సంపూర్ణసౌఖ్యకరములు, సంప
త్కరములు, విజయోత్కరములు, సరసుఁడ! సంజీవరాయ, సన్మునిగేయా"

"నిరతము నినుఁ బూజింపని కరములు సంసారదుఃఖకరము లలక్ష్మీ
కరములు పాపనికరములు సరసుఁడ, సంజీవరాయ సన్మునిగేయా"

(పై రెండు పద్యములలో అంత్యప్రాసనియమము).

"అనయము నను రక్షించెడి ధనమా, నాపూజలందఁదలఁచు గృహోరా
ధనమా, మానసయోగా సనమా సంజీవరాయ, సన్మునిగేయా"

(ఇది ద్విప్రాసాలంకారము).

"చక్కెరలను, నుక్కెరలను జక్కెరపొంగలిని ఫలరసంబులనెల్లన్
మక్కువఁ జవిఁగొనియెడి నాచక్కని సంజీవరాయ, సన్మునిగేయా"

"ఇమ్ముగ భక్తులొసంగెడి కమ్మని పానకము, దోరగాయలఁ బండ్లం
గమ్మని కొబ్బెర గొనుమా సమ్మతి సంజీవరాయ, సన్మునిగేయా"

(ఇందు భోగాంజనేయుని వర్ణన 'కమ్మని'—పునరుక్తి).

పండీనోడ్డీనంబు, లఖండప్రడీనాది చిత్రఖగగతులను నీ
భండనమున రూపించెడి చండుఁడ, సంజీవరాయ, సన్మునిగేయా"

(ఆంజనేయుని లంఘనగతులు పైపద్యమునఁ దెలుపఁబడినవి.
అందు రెండవపాదములో గణభంగము).

"గాలము సోఁకులమీలకు, జాల మరిఖగాళి, కింద్రజాలము గన నీ
వాలము, రిపుమూషిక మార్జాలము, సంజీవరాయ, సన్మునిగేయా"

(హనుమద్వాల ప్రభావ మిందు వర్ణితము).

"మునిదాసుండై, వడి రాముని దాసుండగుచు మునులు పొగడఁగ శ్రీరా
ముని దాసుండనఁబడు సజ్జనసుత సంజీవరాయ సన్మునిగేయా"

"హనుమా, నా వెతలను గనుఁగొనుమా, నావిన్నపములు గొనకొని ప్రీతి
న్వినుమా, జయమిడ, ముందుగఁ జనుమా, సంజీవరాయ సన్మునిగేయా"

ఈ శతకము కడపటి 196–205 పద్యములవఱకు ప్రతిపద్యము
మొదటిచరణము "వందనమునీకు" అని పూర్ణబిందుపూర్వక 'ద'
కారముతో ప్రారంభమగుచున్నది.

సరసమైన శైలిగల యీశతకము కందపద్యశతకములలో నగ్ర
శ్రేణి నందుకొనఁదగినది.

——:o:——

జానపాటి కామశాస్త్రి

క్రీ॥ శ॥ 1855—60 ప్రాంతము.

ఇక్కవిపూర్వులు నరసారావుపేట తాలూకాలోని తూబాడు గ్రామనివాసులు. ఇతనితండ్రి స్వగ్రామమువదలి, గుంటూరుమండలమునకు వలసవచ్చి, తెనాలితాలూకాలోని పెదరావూరిలో వసించుచు, నందే మరణించెను. అనంతరము, కామశాస్త్రి తనయభిజనమును విడిచి విద్యార్జనాభిలాషతో నాంధ్రదేశములోని యనేకప్రదేశములు తిరిగి, పెక్కురుపండితుల నాశ్రయించి, సంస్కృతాంధ్రభాషలలో మంచివిజ్ఞానము నలవఱచుకొనెను. ఇతఁడు విజయవాడలోని యున్నతపాఠశాలలో అంత్యదశలోఁ గొన్నేండ్లాంధ్రాధ్యాపకత్వము వహించెను.

ఇతఁడు నిరంతర సారస్వతోపాసకుఁడు. వ్యాకరణశాస్త్రపారంగతుఁడు. పెక్కుగ్రంథములకుఁ గర్త. కాదంబరీసంగ్రహము, మహిమ్నాస్తోత్రము, (అనువాదము). మానినీశతకము, నీతిశతకము మున్నగు కృతుల నీతఁడు రచించెను. ఇందుఁ గడపటి రెండుతప్పఁ దక్కినవి యముద్రితములు. ప్రకృతము మనకుఁ బ్రసక్తమగు 'మానినీశతకము'—వావిళ్లవారి నీతిశతకసంపుటములోఁ బునర్ముద్రితమయి యున్నది. ఇందులో సరిగా నూఱు చంపకోత్పలవృత్తములు గలవు, కవి తుదను దన్నుఁగూర్చియు, శతకరచనాకాలమును గూర్చియుఁ జెప్పుకొన్న యుత్పలము పైసంఖ్యలోఁ జేరలేదు. ఆపద్యమిది :—

"ఈరితమై చెలంగు పదునెన్మిదినూఱుల తొంబదింటిపై
నాఱవయేట హూణశకమందున స్త్రీజననీతిబోధినిన్
వారక పుణ్యభూ విజయవాటిక నుండెడు కామశాస్త్రియన్
పాఱుఁడొనర్చె స్త్రీలువదు పాట్లను జూడఁగ లేక మానినీ!"

దీనింబట్టి, ఈకవి శతకరచనాకాలమునకు నలువదియేండ్లకించుక పైఁబడిన ప్రాయముగలవాఁడయి యుండునని యూహించుచో, దాదాపు ఇతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1855 ప్రాంతమున జనించి 1915—'20 ఏండ్లమధ్య కాలగతి నొందియుండవలెననుట నిశ్చయము.

ఇతని మానినీశతకము మృదుమధురశబ్దజాలసమలంకృతమై, సులలితధారాధోరణీవిలసితమై, ఆంధ్రదేశీయపదసముదయవిరాజితమై, చదువఁజదువఁ జవులూఱుచుండును. గృహిణీరత్నముల కిందలి

నీతు లత్యంతసులభగ్రాహ్యమగు శైలిలో సంతరింపఁజాలిన యిక్కవి నైపుణ్యమనన్యసామాన్యము. అట్లయ్యు నీతని వినమ్రభావము కడుం గడు శ్లాఘ్యము. ఈక్రిందిపద్యముం గనుఁడు :—

"కయితముఁ జెప్పువాఁడ నను గర్వముచేఁ దలపెట్టలేదు; నా
పయి దయచేసి లోపములు పద్యముల న్పరికించి దిద్ది, శ్రీ
దయితుఁ డొసంగినట్టి మతిదార్ఢ్యము వీనికి నింతెయంచు, లో
సయిపు మహానుభావులను సన్నుతిసేయుదు నాత్మ నిచ్చలున్"

శకటరేఫ వర్తులరేఫ మైత్రి తానొనర్చినందు కితని సమర్థన మీదిగువ పద్యమునఁ దెలియును.

"శకటరేఫమునకు సరియౌను వర్తుల రేఫమనుచు వ్రాయలేదు నేనె,
యతులఁ బ్రాసలందు నక్కడనక్కడఁ బూర్వకవులె వ్రాయఁబూనినారు"

(ఇందు రెండవపాదమున 'ర—ల'—లకు యతిమైత్రికలదు. లాక్షణికులు పెక్కుర కిది సమ్మతముగాదు).

అపూర్వజాతీయ ప్రయోగముల యందితఁ డందెవైచినచేయి.

(1) కంచంతటిబలఁగము, (2) అసురుసురగు, (3) గగ్గోలుగ నేడుచు, (4) చేబదులురొక్కము, (5) వట్టిపలుగాకులు, (6) గయ్యాళులు, (7) కంటవత్తిడుకొను, (8) రేపుమాపులు, (9) ఉక్కిరిబిక్కిరి, (10) కక్కసమెల్లఁజూపు, (11) పగలింటినిద్ర, (12) జాతరజాతరౌను, (13) ఊఁచముట్టుగాఁగొను, (14) నెఱజాణనంచు, (15) మూఁతులునాకు, (16) పూసినతంగెడు, (17) పాడియుఁబంటయు,—(18) బొట్టనవ్రేలిసున్నము, (19) ఎగాదిగఁ జూచు, (20) వెకిలితనంపుఁ గోడిగము, (21) ఎకసక్కెములాడు, (22) మిట్టిపడు, (23) చిందరవందరజేయు, (24) నవ్వులమాట.

ఈక్రిందివి కొన్ని లోకోక్తులు :—

(1) లోయనుమాయ శక్యమగు లోకముమాయఁ దరంబె?, (2) ఉప్పులేక ముప్పందుముఁ ద్రాగుదాన, (3) మంటిదైనను తనయెద్దు గెల్చునను నవ్వులమాటకుఁ గాకు, (4) ఇంటగెల్చి కదరచ్చను గెల్చుట, (5) బొట్టనవ్రేలిసున్నమున బోరగిలంబడు, (6) ఆశయలేని కూటి కాఁకలియును లేదు, (7) పోరున నష్టమౌనెపుడు పొందిక లాభముగాదె, (8) కడవెడు పాలలోఁ బడిన కల్లొకబొట్టు పవిత్రమౌనె? (9) ఇల్లలు

కఁగఁ బండుగొనె?, (10) మూలలనుండు వారలను ముంగిళులం బడఁ జేయు, (11) ఎలుకలకోర్వ లేక తనయింటికిఁ జిచ్చిడుకొంట, (12) సాన క్రింది దీపముగతి నుండ్రు, (13) తల్లులగు నావులు చేలను మేయ, దూడలున్ గడ్డికిమాత్రమై చనునె గట్లను మేయఁగ, (14) ఆఁడుకానుపే కూడదు కూడదన్న నొనఁగూడరు పుత్రులుగూడ. (15) అయ్యకు విద్యయెంతో, తగ నమ్మకు గారవమంతె, (16) బండిల రెండుచక్రములు బాగుగనుండినఁ బాఱుఁగాని, కాకుండిన బాఱునే, (17) వడ్లతోడఁ దట్టెండెడిరీతి నుండవలె, (18) గాలిలో దీపము వెట్టి నీమహిమ దేవుఁడ చూపుమనంగ నాతఁడున్ గాఁపుగ నుండి దీపమును గాచునె?, (19) కాని దికానెకాదు, పని కాఁగలదెప్పుడు కాకమానదు, (20) ఈలోకము ధర్మమున్నఁ బరలోకము బంధువుగాదె?

ఉపమానములు, దృష్టాంతములుగూడ సందర్భశుద్ధి ననుసరించి ప్రయోగింపఁబడినవి :—

(1) హస్తి మదించినకొద్ది, పిచ్చిదై, యేమియుఁ గానకట్టె పరుగెత్తును ద్రోవను దప్పి, (2) పుట్టను బుట్టు పాముపలెఁ బుట్టిన గిట్టిన నేమి?, (3) పున్నమనాఁడు చంద్రునకుఁ బూర్ణకళల్వెలసిల్లుఁ గాని, యావన్నె యమాసనాఁటి కొకవంతయునం గలదోఁటు, (4) చెఱువున నీర మెంతగను జేరిన నీరముమీఁదఁ దామరాకురువుగఁ దేలియుండునటు లుండును, (5) ముకురంబునన్ నొసటి నాణెము గన్పడుఁగాక యేరికిం గననగునే తమంతట నెగాదిగఁ జూచిన సౌరు, (6) వలువలు మాయఁగా, మడి యవశ్యము మాయ దదెట్లు?, (7) అయ్యసురేంద్రుని చేతఁ జిక్కి, పెక్కిడుముల నొంది, భూమిసుత యింతకు మూలము కైకయత్త, యేర్పడెనని దూఱెనే?, (8) ఉన్నత భూధరస్థలుల నుద్భవమైన నదుల్ చెలంగుచున్, దిన్నఁగ వచ్చి నాథు జలధిం జొరుఁ గాకల తగ్గు నెంచునే?, (9) నర్తకుఁ డెన్ని వేసములు నాటకమందు ధరించి యాడినన్, గుర్తెఱుఁగంగ లేక, యనుకోఁడు తను న్మఱి లాఁతి వానిఁగా, (10) ముండ్లదౌ చెట్టయినన్ లతల్ తమకు జెంగటఁ బోషకులల్లు వెట్టుదున్, గట్టిగ దాని నల్లుకొని కన్నులకింపగుఁ గాదె?

ఇక్కవి యీ శతక పద్యములను ఈ క్రింది రీతిని విషయ విభాగములక్రింద విభజించి చూపినాఁడు :—

(1) గ్రంథారంభసమర్థనము—3 పద్యములు; (2) ఈశ్వర స్తుతి—4 పద్యములు; (3) ఆత్మస్వతంత్రము—2 పద్యములు;—4 ధర్మతత్త్వము—18 పద్యములు; (5) శిశుపోషణ—11 పద్యములు; (6) విద్యాలాభము— 10 పద్యములు; (7) దుర్జనత్యాగము—3 పద్యములు; (8) అత్తగోడండ్రు—8 పద్యములు; (9) ఆరోగ్యము—8 పద్యములు; (10) వివిధాంశములు—36 పద్యములు; (11) మంగళాచరణము—1 పద్యము; (12) శతకాంతపద్యము 1.

బాల్యవివాహాలను ఈ కవి యీసడించినాఁడు :—

"బొమ్మలపెండ్లి మానిరిగఁ బుత్రులకుం బసినాఁడె పెండ్లి, నా
కొమ్మని, భర్త రోఁజుచును నేర్పులు నేరని పిన్నకన్నెలన్
దెమ్మని వారిగొంతు కురిఁ దేఁకువతో నిడి వియ్యమందినన్
బిమ్మట వచ్చు నాపదలు బిడ్డలకేగద చూడ మానినీ !"

"కన్నులు వీడనట్టి పసికన్నెల గొంతులఁ గోసి, పెండ్లియం
చున్న ధనంబు లొక్కపరి యూడిచి, బంధుజనంబుతోడఁ బ
ప్పన్నము మెక్కి తుట్టతుద కప్పులపాలయి, కన్యసౌఖ్యమున్
సున్నగఁ జేసి, యాకడుపుఁ జుమ్మల నెట్లు భరింతొ, మానినీ !"

ఈ క్రిందిపద్యము 'విద్యాలాభ'—మను విభాగములోనిది. ఇది భర్తృహరి సుభాషిత పద్యానికి ఒకవిధముగా అనుకరణము :—

"విద్య వివేకసాధనము, విద్యయె చక్కఁదనంబు కాంతకున్
విద్య సుభూషణమ్ము, వెయివేలవిధమ్ములఁ జూడ, నీడుగా
విద్యకు లేదు వేఱొకటి, విద్య హరింపఁగరాని సొత్తు, నా
పద్యము పూర్తికై యిటులఁ బల్కుటగాదు నిజమ్ము మానినీ !"

గయ్యాళిగంపల నిరసనము :—

"మూలల నుండు వారలను ముంగిళులం బడఁజేయఁ బూని, క
య్యాలకుఁ గాలుదువ్వుచు, భయమ్మొకయించుక లేక, పెద్దద
య్యాలను బోలి యూర ననయమ్మను ద్రిమ్మరుచుండ్రు తాము, గ
య్యాళులు, వారిజోలి కెప్పుడైనను బోవఁగరాదు మానినీ !"

ఉత్తమ గృహిణీజన లక్షణము :—

"అత్తను దూలనాడిన లతాంగియు, భర్తను దిట్టినట్టి దు
శ్చిత్తయుఁ బోవుపాపమునఁ బోదును ముచ్చిలుదాననేని, కిం
చిత్తు నెఱుంగనంచు సభఁ జెప్పె నరుంధతి యొట్టువెట్టి, నీ
యత్తను భర్త దూఱకు, యథార్థము సుమ్మిది నమ్ము, మానినీ !"

జానపాటి కామశాస్త్రి

"వలువలు మాయనీకు, చెలువమ్ముఁ దొలంగఁగనీకు, మేనియం
దలపడనీకు సోమరుల యాగడపుం బనిపాట లెంతయున్
దలఁపునఁ బుట్టనీకు, చెడుదారుల కీడ్చు తలంపు లెయ్యెడన్
బిలిచినఁ బోకుమీ, తులువ బేలతనంబున నమ్మి మానినీ !"

"ఎరువుగఁ దెచ్చి సొమ్ము, నిలువెల్ల ధరించిన నేమి భాగ్యమా,
విఱిగినఁ బోయినన్, బిదప వేయిమడుంగుల నిచ్చుకోవలెన్
దొరకిన నెంతయుం, బ్రదదియె దొడ్డది యందుకు పోయెనేని, నీ
పరువును జూడ కెంతయినఁ బల్కుదు రమ్మలు హెచ్చి మానినీ"

"వల్లభుఁ డింట లేని తఱి వన్నెలచీరలు గట్టి, పూలు ధ
మ్మిల్లమునందుఁ గూర్చుకొని మెల్లఁగఁ జేరిన వీథివాకిటన్
జల్లని గాలికై తిరుగసాగిన నల్లరిదానవంచు, నీ
యుల్లము గానలేక, చెడునూహలు సేయుదురట్టె మానినీ !"

అల్లమరాజు రంగశాయికవి

క్రీ॥ శ॥ 1860 ప్రాంతము.

"అల్లమరాజు" వంశమువారు పారంపర్యముగా పండితకవులుగాఁ గనఁబడుచున్నారు. క్రీ॥ శ॥ 1735 సం॥ ప్రాంతమువాఁడగు అల్లమరాజు బాపయకవి "గౌతమీమాహాత్మ్యము" అను గ్రంథమును రచించినాఁడు. ఇతని మనుమఁడు రంగధామకవి. (ఇతనికి రంగశాయికవి యను నామాంతరము గలదు.) "నారాయణాచల మాహాత్మ్య"మును నిర్మించి విజయనగర చినబాపభూపుని కంకితమిచ్చినాఁడు. ఇతని కొడుకులిద్దఱు. (1) రామకృష్ణయకవి, (2) సుబ్రహ్మణ్యకవి.* సుబ్రహ్మణ్యకవి యుద్దండుఁడు. ఇంచుమించు పదిగ్రంథములకర్త. అందు శతకములుగూడ మూఁడున్నవి. ఇతనియన్న యయిన రామకృష్ణకవి "కవిచకోరచంద్రోదయము — సత్యభామావిలాసము" మొదలగు కావ్యములు రచించెను.

సుబ్రహ్మణ్యకవి సంస్థానప్రభువులను దర్శించి, వారిని మెప్పించి, యనేక బహుమతుల నందినవాఁడు. మాడుగుల సంస్థాన ప్రభువులైన

---

* అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవింగూర్చియు, నతని శతకములనుగూర్చియు "శతక కవులచరిత్రలో నుండుటచేత, మరల చరిత్రచర్వణముగా వ్రాయుట యెందులకని మానితిని గాని, శ్రీవంగూరు సుబ్బారావుగారు వారియలవాటు ననుసరించి, సాహిత్యవిమర్శనకు సంబంధించిన పరిశోధనకు పూనుకొనకపోవుట యట్లుండ, "సుబ్రహ్మణ్యకవి వైదిక పక్షపాతముతో నియోగులను నిందించె" ననియు, నతఁడు కాణాద పెద్దన రచించిన "ముకుందవిలాసమును అపహరించి, యవతారికా పద్యములు మార్చి పీఠికాపుర ప్రభువైన శ్రీగంగాధరరామారాయనింగారిని మోసగించి యతని కది యంకితము చేసిన దొంగకవి" యని యాతనిని తీవ్రముగా విమర్శించుట యుక్తము కాదని నాభావము. శ్రీవంగూరి వారి వాక్యములు గమనింపుఁడు :—

> "భూతలంబున నియోగి కవిత్వముతోడ సాటి రాదందురు, బెట్టిదంబుగ నటందురు కొందఱు మూఢమానవుల్ (సుబ్రహ్మణ్య కవి).

"సాటిరాదందురు ?"—ఎవరు ?—ఎవరైనను వారు "మూఢమానవు"లంట ! తనకే యీతిట్టనుకొని సుబ్రహ్మణ్యకవి, పుచ్చకాయలదొంగ యనఁగనే బుజములు తడుముకొని పాప మట్లనుకొనువారిని మూఢులని తిట్టుటలో వింతలేదు. కాణాదన పెద్దన సోమయాజి ముకుందవిలాసమును సంపూర్ణముగ దొంగిలించి, యవకతవక కృత్యా

శ్రీకృష్ణభూపతిమీఁద "శ్రీకృష్ణభూపతిలలామశతకము" వ్రాసి, యాతని వలన వార్షికమును బొందుచుండినాఁడు. అంతియకాక "భద్రాపరిణయము"ను శ్రీగంగాధరరామారాయణింగారి కంకితముచేసి ఆయనవలన బహుమానములుగా బొందినట్లు :—

"రావుగంగాధర రామరాయక్షమాధవుఁడు సుబ్రహ్మణ్యకవివరునకుఁ
బీఠపురదుర్గ సౌధంపుఁ బెద్దకొలువునందు భద్రాపరిణయ కావ్యంబు నంది
యధికతర మాన్యభూమి, వెయ్యాలులును, సువర్ణవలయంబులును సేలువలు నొసఁగె"

అని కవి తానే చెప్పుకొనినాఁడు. ఆనాఁడా సంస్థానములో, మాస వేతనముకూడ పొందుచుండెను.

"సింహాద్రిరామాధిపశతకము" చెప్పి సింహాద్రిరామందొర కంకితము చేసినాఁడు, ఆవిషయమును :—

"బ్రాహ్మీ భవ్య కృపానులబ్ధ కవితా ప్రాగల్భ్యనిన్, నన్ను, సు
బ్రహ్మణ్యుంగని, వేంకటాద్రి నగర గ్రామంబున, న్మాన్య. మా
బ్రహ్మస్థాయిగ నిచ్చి హేమకటకద్వంద్వంబు వస్త్రాళిఁ ని
ర్జిహ్మస్వాంతతఁ గొంతసొమ్ము నిడితౌ సింహాద్రిరామాధిపా !"

అను శతకపద్యమువలన గ్రహింపవచ్చును.

ఈవిధముగనే పాపయమంత్రి యను నమాత్యునిపై నొక శతకము కందపద్యములలో వ్రాసి సన్మానము పొందినాఁడు. ఆ మంత్రిశిఖామణి లింగపర్తిగ్రామములో మాన్యమునుగూడ నిచ్చినాఁడఁట !

"ఘన లింగమపర్తిపురం। బున సుక్షేత్రముగ రెండుపుట్లగు భూమిన్
గనకాంబరాభరణములు। వరుసగ నొసఁగితివి పాపయమంత్రీ !"

దని తగిలించి, ప్రభువును మోసగించిన సుబ్రహ్మణ్యకవి పై మాట లనఁగలఁడా ? విచార్యము.

శ్రీ సుబ్బారావుగారి తీవ్రవిమర్శకు గుఱియయి "చోరకవి" యనిపించుకొనిన సుబ్రహ్మణ్యకవినిగూర్చి మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు "ఆంధ్రరచయితలు"లో నుటంకించిన యీక్రిందిపలుకులుగూడ సహృదయులు చిత్తగించుట మంచిది.

"ముకుందవిలాసములోని కవితారీతు లీసుబ్రహ్మణ్యకవి కొన్ని సంగ్రహించెను. అందలి పద్యములు పద్యములుగాఁ గొన్ని యిందున్నవి. కథలోఁగూడఁ బెద్దమార్పు లేదు. భావములు చాలవఱకు దానిని బోలినవే.... ఆకవి కవితపైఁగల యభిమానమున నీసుబ్రహ్మణ్యకవి యిటుల చేసినాఁడని సమర్థించుకొనవలయును.—సుబ్రహ్మణ్యకవి సాధారణకవి కాఁడనుట కతనిఁగూర్చిన కథలు చాలగలవు. పెద్ద పెద్ద సంస్థానములకుఁ బోయి యతఁడు చూపిన విచిత్రాశుకవితాదు లందులకుఁ దార్కాణములు." "శతక

ఈవిధముగా సంస్థానములు కొల్లగొట్టిన మహాకవి యయిన యల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవిని "దొంగకవి"యని యెవఁడో "కశ్చన" నిందించిననే వచ్చిన యప్రతిష్ఠ లేదు.

పై సుబ్రహ్మణ్యకవిపుత్రులలోఁ బెద్దవాఁడైన రంగశాయికవి తనతండ్రియొక్కయుఁ బెదతండ్రియొక్కయు, విద్వత్కవితా ప్రతిభలను గూర్చి తాను వ్రాసిన శ్రీమదాంధ్రచంపూరామాయణములో నీరీతిగా చెప్పినాఁడు—(రామకృష్ణకవినిగూర్చి).

"రామకృష్ణకవీంద్రుఁ డాంధ్రంబునందు సంస్కృతమునందు సాహిత్యసరణిఁ దెలిసి కవిచకోరచంద్రోదయ గ్రంథముఖ్యములగు గ్రంథంబుల ననేకముల రచించె"

ఈరామకృష్ణకవి సుబ్రహ్మణ్యకవికి విభిన్నోదరుఁడు. ఇతని కొడుకు లిరువురు:—

"రామకృష్ణకవికి సుతుల్ ప్రథితగుణులు, రంగశాయియు, రామచంద్రకవి యనఁగఁ గలిగి రిరువురు హరిభక్తికలితులగుచుఁ గీర్తినొందిరి యుచితప్రవర్తనమున!"

ఇఁకఁ దనతండ్రి యైన సుబ్రహ్మణ్యకవినిగూర్చి:—

"ఏమేటి మాడ్గులకృష్ణభూపాలుని సభయందుఁ గవులచే శ్లాఘనొందె,
నేసూరి శేషధర్మేతిహాసగ్రంథమును దెనుఁగొనరించె బుధులు వొగడ
నేమనీషి రసంబులెల్ల వర్తిల్లఁగ భద్రాపరిణయ కావ్యంబుఁ జెప్పె
నేకవీంద్రుండు శ్రీకృష్ణకల్యాణ ప్రబంధంబు రచియించె భాసురముగ.
నట్టిగుణశాలి యుభయభాషానవద్య వివిధ కవితావిరచనా ప్రవీణుఁ డధిక
నృపతి సంస్థాన సన్మానహృష్టుఁడు నయి భువిని బ్రబలె సుబ్రహ్మణ్యకవివరుండు"

కవులచరిత్ర' కారుని విమర్శ యెంతతీవ్రమో, "యాంధ్రరచయితల" కర్తది యంత మార్దవముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

ఇక్కడ మన మొకవిషయము గమనించుట ముఖ్యమనుకొందును. సుబ్రహ్మణ్యకవి "సాధారణకవి" కాఁడనియు నతఁడు "విచిత్రాశుకవితా" ప్రవీణుఁడనియు మధునాపంతులవారి మాటలవలనఁ దెలియుటచేత "ముకుందవిలాసము" వంటి గ్రంథము నతఁడు సృష్టించునంత శక్తిలేని 'దొంగకవి' యని యెట్లు చెప్పఁగలము? అయిన నవతారికలోని పద్యములుతప్ప, తక్కిన తాను వ్రాసిన "భద్రాపరిణయ" కావ్యమంతయు "ముకుందవిలాసము"నకు నకలగుటకు నాకొక్కటె కారణ మగపడుచున్నది. ఆకాలమునఁ బ్రభువులు తమ యాస్థానకవులను "ఇన్నినాళ్లలో నీకావ్యము పూర్తికావలయును" అని యాదేశించువారు. అదేరీతిగా, మనసుబ్రహ్మణ్యకవిగారి చతుర్విధ కవితా ప్రాగల్భ్యము నాకళించిన శ్రీగంగాధర రామారాయనింగారు ఏదో యొకదినముననో, కొన్నిగంటలలోనో యొకకావ్యము వ్రాసి తన కంకితము చేయుమని కోరగా నాగడువులోపల నంతరసవత్తరముగా కావ్యము సృష్టించుట సులభసాధ్యముకాకపోయి తన

దీనినిబట్టి సుబ్రహ్మణ్యకవి యెంతటి పాండితీసంపన్నుఁడో యెఱుకపడుటయే కాక, కాశాద పెద్దనసోమయాజిదని ప్రఖ్యాతమైన ముకుందవిలాస నామాంతర భద్రాపరిణయము తనతండ్రి దేనని యితఁడు రూఢిగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

సుబ్రహ్మణ్యకవి క్రీ॥ శ॥ 1831 నుండి 1892 వఱకు జీవించి యుండెను. అతని పెద్దకుమారుఁడయిన యీరంగశాయికవి క్రీ॥ శ॥ 1860 అనఁగా రౌద్రిసం॥ము నిజాశ్వయుజ శుక్ల తృతీయా సౌమ్య వాసరమున జన్మించెనని యాంధ్రరచయితలు” చెప్పుచున్నది. ఈ గ్రంథ మీకవినిగూర్చి యితని వంశమునుగూర్చి వివరించుచు “వీరివంశమునఁ దరమున కొకకవి చొప్పున వచ్చుచున్నారు” అని తెలిపినది. “తరమునకొకరు” కాదు. “తరమున నుద్భవించిన వారందఱు” అనుట సమంజసము. సుబ్రహ్మణ్యకవి యెంతటి విద్వత్కవీంద్రుఁడో యతని జ్యేష్ఠ సోదరుఁడగు “రామకృష్ణకవి”యు నంతటి కవీంద్రుఁడే! అతఁడు కూడ తనవంతునకు, ఇదివఱకుఁ బేర్కొన్న రెండుకృతులనేకాక, మదాలసాపరిణయము, శంతనువిలాసము, అధ్యాత్మరామాయణము, అచ్చ తెనుఁగు భాగవతము, రామకృష్ణీయము (ఆంధ్రశబ్దచింతామణి వ్యాఖ్యానము) అను గ్రంథములనుగూడ వ్రాసినట్లు “ఆంధ్రకవుల చరిత్ర” వలనఁ దెలియుచున్నది.

సుబ్రహ్మణ్యకవికి రంగశాయికవియే కాక, మఱి ముగ్గురు కుమారులుకూడ కలరు :—

“ఘనతఁ గనిన సుబ్రహ్మణ్యకవికిఁ జిన్నమాంబకును గల్గిరి నలుగు రాత్మభవులు,
రంగశాయియు, వేంకటరాయుఁడనఁగ మఱియు బంగారయయును సోమకవి యనఁగ”

(చంపూరామాయణము)

పరువు నిలఁబెట్టుకొనుట కితఁ డీపని చేసి యుండవచ్చును. అంతమాత్రముచేత ‘దొంగకవి’ యనిన ననవచ్చునేమో కాని, యది దూషణముగను కవి కుండు ప్రతిష్ఠను బోఁగొట్టునదిగను తోఁచును. పైఁగా నీకాలమువలె గ్రంథప్రచారములకుఁ దగిన ముద్రణ ప్రకటనాది సౌకర్యము లాకాలములో లేకపోవుటచేత, రాజసభలో కృతిభర్తగాని, తక్కినకవులుంగాని “ముకుందవిలాసము” సంగతి యెఱిఁగియుండరు. కనుక ప్రభువు ప్రాపకము సంపాదించుకొని, ధనము, యశస్సు నార్జించవలయునని యుబలాటము కలిగిన సుబ్రహ్మణ్యకవివంటివాని కది యవసరమునుబట్టి యుపయోగించుకొనుటకుఁ జక్కని యవకాశమిచ్చియుండవచ్చును. అంతమాత్రముచేత కవితావీథిలో విశృంఖలముగాఁ దన విచిత్రాశుకవితాప్రతిభలను వెలిఁగించిన యీసుబ్రహ్మణ్యకవికి వచ్చిన యగౌరవము లేకపోఁగా

దీనినిబట్టి (1) రంగశాయికవి, (2) వేంకటరాయఁడు, (3) బంగారయ్య, (4) సోమకవి. వీరిలో మొదటియతఁడును గడపటి యతఁడును మాత్రమే కవీశ్వరులయి గ్రంథములు వ్రాసినవారుగాఁ గనఁబడు చున్నారు. ఈవిధముగా 'నల్లమరాజు' వంశము విద్వత్కవితలకు నిత్య నివాసమయినది.

అల్లమరాజు వంశస్థులారామద్రావిడశాఖా బ్రాహ్మణులు. హరితసగోత్రులు. ఆపస్తంబసూత్రులు, పిఠాపుర సమీపమందలి చేబ్రోలు గ్రామవాస్తవ్యులు. ఈరంగశాయికవి తన తండ్రివలె ద్రవ్యార్జనా లంపటుఁడు గాఁడు. యదృచ్ఛాలాభ సంతుష్టుఁడు. ఆచారప్రియుఁడు. నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడు. సత్యవ్రతావలంబకుఁడు.

ఇతడు—(1) శ్రీమదాంధ్ర చంపూభారతము, (2) రామాయణ చంపువు, (3) రఘురామశతకము, (4) పరమాత్మశతకము, (5) సర్వేశ్వరశతకము, (6) గోవిందశతకము, (7) లక్ష్మీశశతకము, (8) మాధవ శతకము, (9) కుక్కుటలింగశతకము, (10) గోపాలస్వామిశతకము (11) మల్లికార్జునశతకము—అను గ్రంథములను తెనుఁగున రచించి నాఁడు. రెండు మూఁడు సంస్కృతకృతులనుగూడ వ్రాసినాఁడు.

వీనిలో భారత చంపువు క్రీ॥ శ॥ 1913 సం॥ము ముద్రింపఁ బడినది. చంపూరామాయణముగూడ పూర్తియయి యందలి మొదటి మూఁడుకాండములను క్రీ. శ. 1926 లో క్రీ. శే. శ్రీ చెలికాని లచ్చారావుగారు తమ "ఆంధ్రభాషావిలాసిని"యను మాసపత్రికలో ముద్రించి,

---

సమయస్ఫూర్తి బాగుగా నున్నదని యభినందించక తప్పదు. ఈసందర్భములోఁ దన కపఖ్యాతి వచ్చునని యతఁడు యోచింపలేదా, యనిన—నది వేఱువిషయము. అతనికి కృతికర్తృత్వముకంటె ధనాదాయమే ముఖ్యముగాఁ దోఁచినదని యొప్పుకొనక తప్పదు. అతని కవితాధోరణిని చాటుటకు అతఁడు రచించిన "శేషధర్మాత్మబోధమణిధ్వజా" ది గ్రంథములు పెక్కులున్నవి. కాని "భద్రాపరిణయము" మాత్రము కేవలము డబ్బుకొఱకే. లేకుండిన, భావికాలములో నెప్పుడో యొకప్పుడు తన గుట్టు బట్టబయలు కాకపోదని సుబ్రహ్మణ్యకవివంటి ప్రజ్ఞావంతుఁడు తెలిసికొనియుండఁ డనుకొనరాదు.

ఇతనివలె కావ్యచౌర్యములకుఁ బాలుపడినకవులు—ఇతరుల పద్యములు మక్కికి మక్కిగా తమకృతులలోనికి దిగుమతి చేసికొనిన కవులు, కృతికన్యా కరచరణములను మాత్రము తాము సృష్టించుకొని యుఁకఁ దక్కిన భాగమునంతయు నన్యుల గ్రంథముల నుండి సంగ్రహించుకొనిన కవులు, పదములను మాత్రము కొంచెము మార్చి, భావములను

తరువాత మొదటిభాగముగ పుస్తకరూపము నొందించిరి. (ఈగ్రంథము నాయొద్ద నున్నది). విషయ మిట్లుండ "ఆధునిక రచయితలు" అను గ్రంథమును సంతరించిన శ్రీమధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారు "భోజరాజు "రామాయణచంపువు" గూడఁ దెనిఁగింప మొదలిడి బాలకాండముదాఁక రచించెనని వారి కుమారులవలన నేను విన్న విషయము" అని తమగ్రంథమున వ్రాసిరి. బహుశః శాస్త్రిగారు పొరపాటున నయిన విని యుండవలెను. లేదా రంగశాయికవి కుమారు లయిన ప్రమాదపడియుండవలెను.

ప్రకృతము రంగశాయికవినిగూర్చియు, నతనిశతకములనుగూర్చియు విమర్శించుటకు పూనుకొంటిని. కాని యన్ని శతకములు లభించినవి కావు. రఘురామ, మాధవ శతకములు మాత్రము దొరికినవి. ఈరెంటిని, నాకు దొరికిన సాధనాంతరములతోను, నాధార కతిపయములతోను, కొంతవఱకు సమీక్షింతును. ఇతని నమ్రభావము మెచ్చదగినది. ప్రాచీన కవీంద్రుల ధోరణి యందితనికి ఆసక్తి మిక్కుటము. చంపూరామాయణము అరణ్యకాండములోని యాశ్వాసాంత పద్యములు చిత్రబంధకవితానిధులు. ఇతని వినీతభావ మెట్టిదో క్రింది పద్యము చూడుఁడు.

ఇది లక్ష్మీశశతకములోనిది "ఆంధ్రరచయితల"లో నున్నది.

"కాణాదర్షి వరప్రణీతమగు తర్కంబేనెఱుంగంజుమీ !
పాణిన్యాగచితంబు వ్యాకరణ మొప్పం గొంచె మీక్షించితిన్,
వాణీనైపుణి లేదు, రాజసభలన్ వాదింపలేనమ్మ, యే
వాణిజ్యంబును నేనెఱుంగ నిఁక నంబా ! లక్ష్మి ! రక్షింపుమా !"

వర్ణనలను బూర్తిగాఁ దక్కిన కవుల కృతులలోనుండి యపహరించుకొనిన కవులం మన సారస్వతములో లెక్కకు మిక్కిలిగాఁ గనఁబడుచున్నారు.

సాహిత్య విమర్శకులలోఁ జాలమంది యట్టివారిని, వారికావ్యములను నిదివఱకే వెల్లడించియున్నారు. కవులను దృఢముగా బంధించు లక్షణసూత్రములను వారేమాత్రము మీరరాదను శాసనముకూడ నందులకుఁ జాలవఱకుఁ గారణ మగుచున్నది.

కవితాలక్షణములు ధీరోదాత్తాది నాయకస్వభావములు, అష్టాదశవర్ణనలు, కవిసమయములు మొదలయినవి "నిరంకుశాఃకవయః" అను ప్రథను నేతిబీరకాయ పాటమునకుఁ దెచ్చినవి.

నేఁటి వాఙ్మయ ప్రపంచములో నట్టివానికి విలువ లేకపోయినను బందొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమువఱకు వానిని కవులు 'తూచా' తప్పక పాటించుచు వచ్చినారు.

ఆ కాలములో నాశుకవులమని దేశములోనికి పొట్టపోసికొనుటకు దండెత్తు చిల్లర కవినామధారుల చర్యలనుగూర్చి యితఁడు తన శ్రీమదాంధ్రచంపూరామాయణావతారికలో "కవితాప్రశంస" యను శీర్షికక్రింద నద్భుతముగ ఖండించినాఁడు. అవి తప్పక పఠితవ్యములు:—

"ఘంటకు నూఱుపద్యములుగా రచియింతుమటంచుఁ గొందఱున్
ఘంటకు నాల్గువందలుగఁ గల్పనఁజేయుదుమంచుఁ గొందఱున్
గొంటివొ, యిష్టుచెప్పినవొ, తోఁచినయట్లుగఁ గూర్తు, రూఁకదం,
పంటకు సందియంబు లవమైనను లే దని యెంచి చూడఁగన్"

"కవితాప్రౌఢిమనుక్ రసజ్ఞుఁడె యెఱుంగంజాలు, సామాన్యమా
నవులెల్లన్ దెలియంగఁజాల, రెటులన్నన్, బద్మమాధ్వీకమం
దవు మాధుర్యము షట్పదం బెఱుఁగుగా, కచ్చెంత నెల్లప్పుడున్
నివసింపంబడు వాశ్చరంబు లెఱుఁగన్లేనంట వించుండరే?"

"వ్యాకరణముఁ జదువనివాఁడై, కవితరచించె నేని యది యపశబ్దా
నీకమునకు నాకరమై వాకొన నర్హంబు గాక వర్తిలుచుండున్"

"రసము లలంకృతు ల్గలిగి రాజిలుచుండెడు పద్యమెక్కడే
యొసఁగు రసజ్ఞచిత్తమున కెంతయు మోదము సంఘటింపగన్
బసగల మౌక్తికం బొకటె భామిని మోము నలంకరింపఁగా
వెసఁ దగు గ్రుడ్డిగవ్వ లొకవేయయినన్ గయిసేయఁ జాలునే?"

"పరు లపహాస్యముం బొనరుపందగు శబ్దము సోఁకనీక వా
విరి పరిదండశోభ నొదవింపఁగఁ జాలిన శబ్దపంక్తివి
స్ఫురణము గల్గి తేనియల సోనలఁ బైకొనఁజేయు నర్థదం
బరమున నొప్పుచుండెడు ప్రబంధమె పేర్కొననౌ బుధాళికిన్"

సమాజములోని మానవజీవితరంగము లన్నింటిలోను మార్పులు చేయుటకు బద్ధకంకణులై పాటుపడిన శ్రీ వీరేశలింగకవివర్యాదులు సైతము "భాషాసంస్కరణ" మనునప్పటికి "నన్ను ముట్టుకోకు నామాలకాకి" యను విధముగా మడిగట్టుకొని కూర్చుండినారు.

ఇంతకును జెప్పవచ్చిన దేమనఁగా, "అప్పకవ్యాదులు కవితారంగములో నడుగడుగునకుఁ బ్రతి స్వల్ప విషయములోను, లక్షణనియమములను గల్పించి, శాస్త్రకర్త లనిపించుకొని నా"రని. అంతవఱకు బాగుగనే యున్నది. కాని యవన్నియు నమలులోఁ బెట్టవలయుననినఁ గవుల స్వాతంత్ర్యమే చంపుట యగును. తన్మూలమునఁ గవులు తా ముద్దేశించిన ప్రకారము—అనుకొనిన గడువునకు గ్రంథము పూర్తి చేయలేకపోవుటయు జరుగుచుండెడిది. మాటవరుసకుఁ బ్రబంధముల సంగతి గమనింతము. ప్రతిప్రబంధకర్తయు "గతానుగతికో లోకః" అను ధోరణిలోనే ప్రవర్తించినాఁడు :—

(1) ఒకకవికిఁ గలిగిన స్వప్నదైవసాక్షాత్కారము—అందఱికి కంటుజాడ్యమైనవి, (2) వరుసగా, నిష్టదేవతాస్తుతి, సుకవిప్రశంస, కుకవినింద, ప్రతిప్రబంధములోఁ

"చతురత లేమి దేఁ గవులు సంస్కృతముల్ దెలిఁగింపఁబూని, సం
స్కృత మొకరీతి నుండుఁ, దెలిఁగించినయట్టి తెనుంగు దానికిన్
బ్రతి గనరాకయుండు, నిది బాగగునే యని సంస్కృతాంధ్రప
ద్ధతి విడనాడకుండ విశదంబగునట్లు తెనుంగొనర్చెదన్"

"ఆశుకవనంబుఁ జెప్పిన యంతమాత్రఁ దాము విద్వత్కవులమంచుఁ దలఁపరాదు,
శబ్దశాస్త్ర మలంకారశాస్త్ర మెఱిఁగి తగుకవితఁ జెప్పువాఁడు విద్వత్కవి యగు"

"పదలాలిత్యము లేనిదై కఠినశబ్దస్ఫూర్తి వర్తించినన్
జదువం జూచిన వారి కాకవిత లేశంబైన హృద్యత్వ మొం
దదు, జంచద్వినయప్రపత్తి గుణశూన్యంబైనచో, సత్సఖా
స్పదధాన్యామల నొప్పుసంపద ప్రశస్తంబౌచుఁ బెంపొందునే?"

"అచ్చతెనుంగు శబ్దములు నచ్చటనచ్చటఁ దత్సమంబులున్
వచ్చుచునున్నయట్లు నుడువంబడి ముత్యములుం బ్రవాళముల్
గ్రుచ్చిన పేరుతీరుగను గూర్చి సమంజసశైలితోడ వా
క్రుచ్చిన కైత మంచి దనుకొంచును మెచ్చుచు నుంద్రు కోవిదుల్"

"పరసమైనట్టి కవితను జదువుచుండ్రు విరసమైనట్టి కవితను వినఁగరారు,
పంచదారకుఁ జీమలు పట్టుఁగాని, యుప్పునకుఁ బట్టునే చీమ యొకటియైన?"

"ఒక్కపదంబు ధాతువున నొప్పగ సాధువుఁ జేయుచుంచనన్
బక్కన నవ్వి సంస్కృత సమాసముఁ జెప్పుమనంగ, వెక్కకున్
ద్రొక్కుచుఁ, జెప్పఁజాలని నరుండిఁక నచ్చతెనుంగుబాసనే
చక్కఁగఁ గైతఁ గూర్చుటది సమ్మతమందురు పండితోత్తముల్"

దప్పనివయినవి, (3) పురవర్ణనాదికములు మొదలు పుష్పలావికా వర్ణనాదులవఱకుఁ బ్రబంధములలో నానువాయితిగా స్థిరపడినది, (4) నాయికా నాయక వర్ణనలు; సమావేశములు; విరహములు; సామాన్య కావ్యలక్షణము లైనవి, (5) వనవిహారములు; మలయమారుతమన్మథదూషణాదికములు, నాయికానాయక మన్మథావస్థలు. శిశిరోపచారములు అందఱుకవులకుఁ బోడిబెల్లమయినది, (6) శుక పిక శారికా హంస విమాన కాదులు, చెలికత్తెలు మొదలగువారిలోఁ గవి కిష్టమయినవారు రాయబారములు నడపుట—పునస్సమాగమము. తప్పనిసరి యయినది, (7) శృంగార, గాంధర్వవివాహ, ప్రథమసురత వర్ణనాదులు ప్రతికావ్యమున కాయువుపట్టు లయినవి.

పెద్దననాటినుండి వీరేశలింగముకవికాలమువఱకు నిరాఘాటముగా నీపక్కిలోనే ప్రబంధ కవితారచనలు సాగినవి. ఈసందర్భమున పింగళిసూరన కళాపూర్ణోదయ మొక విలక్షణ మార్గమును ద్రొక్కినను ప్రబంధనియమముల వాసన కొంతవఱకున్నది. కాని ప్రబంధరీతిలో విప్లవము తెచ్చిన సూరన గడుసుపోకడల కాలవాలమయిన కళాపూర్ణోదయ మొక్కటే యాకాలమున వెలయఁగలిగినది; వెలసి ప్రబంధ లక్షణములకు నెదురొడ్డి నిలువఁగలిగినది. దీనినిగురించి చాలఁపరిశోధన చేసి కీ॥ శే॥ శ్రీ కట్టమంచి రామ

“అనేకశబ్దమర్మము నలంకృతిశాస్త్ర మెఱింగి సంస్కృత
వ్యాకరణంబును దెనుఁగు వ్యాకరణంబుఁ బఠించినట్టి వాఁ
డై, కవితన్ రచింపవలె నన్నను లక్షణశాస్త్రపద్ధతిన్
గైకొని చెప్పినట్టిదగు కైతను మెత్తురు సర్వసత్కవుల్”

“శరవేగంబున వ్రాయు లేఖకులకున్ శక్యంబు గాకుండఁ దొం
దరతోఁ బద్యములన్ రచింప మఱలన్ వానిన్ వినంగోరి చూ
పఱు లెల్లం బఠియింపుచున్నను బునః పాఠాన్యముల్గాక వి
స్తరమై తప్పులు దోఁచెనేని యపహాస్యంబుం బుధుల్సల్పరే?॥”

“అతిశీఘ్రంబుగఁ బద్యముల్ నుడివి తా నత్యంతము న్విద్య నే
ర్చితినంచున్ మది గర్వమొందుదురు వారిం జెప్పఁగా నేల? పం
డితు లా పద్యము లెంచి చూచినను రూఢి న్నిల్చునే? పొల్లు వి
స్తృతి నా పద్దను జేఁటలం జెఱఁగ నంతేఁ దూలిపోకుండునే?”

“వ్యాకరణవిధి విరుద్ధము గాకున్న పదాళితోడఁ గవిత రచింపన్
లోకమునందున్న బుధానీకం బా కవివరేణ్యునిన్ గడు మెచ్చున్”

“ఒక యర్థంబును జెప్పుచున్న తఱి వేఱొక్కర్థమున్ దెల్పుచు
న్న కవిత్వంబు రసజ్ఞబృందమున కానందంబు సంధించి జీ
వకళన్ శోభిలుచుండు శబ్దముల లేవన్ మూఁడు నాల్గైదు న
ప్రకృతార్థంబు లమర్చి చెప్పుటది స్వప్రాగల్భ్యముం జూపుటే”

లింగారెడ్డిగారు “కవిత్వతత్త్వవిచారము”లోఁ జర్చించుటచుబట్టి యిక్కడ నింతకంటె నెక్కువగాఁ దెలుపవలసిన యవసరము లేదు.

ఇఁక నిరువదియవ శతాబ్ది ప్రథమపాదారంభమునుండి బయలుదేరిన నవకవులా ప్రాఁతపుంతకు స్వస్తిచెప్పి, పాశ్చాత్త్య కవితారీతులను, గావ్యతత్త్వములను గ్రహించి, నానావిధములుగా, ఖండకావ్యములు, గేయరచనలు, భావకవిత్వములు, అభ్యుదయ గ్రంథములు వెలువరింప మొదలుపెట్టిరి.

అయినను బ్రాచీన కావ్యప్రబంధమార్గములను ద్రోసిరాజనుట మహాపచారమను పిచ్చి కొందఱి నింకను బీడించుచునే యున్నది. ఆ కారణముననే, సింహమునకుఁ గల తెల్లఁదనము, ఆకాశమునకుఁ గల నల్లఁదనము, విద్యుత్తునకుఁ గల యెఱ్ఱఁదనము, జడలకుఁగల పచ్చఁదనము, మాషికమునకుఁ గల హారిద్వర్ణము, ఇంకను మాఱలేదు. ఇప్పటికిని వారిరచనలలోఁ జకోరములు వెన్నెలపానము చేయుచుండును. స్త్రీల కాలితాఁపుల కశోకములు పూచుచున్నవి. పులినజఘనలు, పర్వతస్తన లుండినగాని వారి ప్రబంధములు సర్వసంపన్నములు కావు. అయిన నిటువంటి చాదస్తపు రచనల కీకాలములోఁ బూనుకొనువారు నూటికి కేపదుగురో యుందురు. అది యంత గణింపఁదగినది కాదు. కాని నేఁటి యువకవులు కావ్యజగత్తులో నొక తీవ్రమయిన విప్లవమునకు దారితీసిన నేతప్ప యీ వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి వర్ణనలు, తలతిక్క భావములు, నవకతవకకవిత్వములు,

"ఆ పదయమకంబు సారెకును వచ్చుచు నున్నటుగా రచించిన
ట్టిది, యగు కైత యందఱకు డెందములందు నమందహర్షముల్
గదియఁగఁ జేయు, నర్థములు, గిల్గు నలంక్రియలైన సమ్మదం
బొదవఁగఁ జేయు రెండు నవి యొక్కెడఁ గల్గిన శోభ మెండగున్"

"జనరంఛోళికి విన్నమాత్రముననే సంతోషముం గూర్పఁజా
లిన శృంగారరసంబు కల్పనరుచుల్ గీలించుచున్ మార్దవం
బున సంఫుల్లశిరీషపుష్పములతోఁ బోలింపనౌ సూక్తులన్
బొనరింపంబడినట్టి కైత సుకవుల్ భూషింప నర్హంబగున్"

ఇతని మాధవ రఘురామ శతకములలోని కడపటి పద్యము లీవిధముగా నున్నవి.

మాధవశతకములో :—

"భువిలో నల్లమరాజవంశ కలశాంభోరాశి పూర్ణేందుఁ, డా
ర్యవరశ్లాఘిత సచ్చరిత్రుఁడగు సుబ్రహ్మణ్యసంజ్ఞాక స
త్కవికిన్, జిన్నమకు న్సుతుండ, నమరంగన్ రంగశాయ్యాఖ్య నౌ
కవి, నేనీశతకంబు నీకొసఁగితిన్ గైకొమ్ము, శ్రీమాధవా!"

అనియు, రఘురామశతకములో :—

"అవనీమండలి శాలివాహన శతాబ్దానీకముల్, భారతీ
ధవ శుభ్రాంశు గజేంద్ర సంఖ్యలను జెందన్ హేవిలంబ్యబ్దమొ

పూఁకదంపుళ్లు నణఁగారదు; తెలుఁగుభాషాదేవి స్వతస్సిద్ధమయిన సౌందర్యముతోఁ బ్రకాశించుటకు వీలు కలుగదు.

ఇఁకఁ బ్రకృతమనుసరామః :—కావ్యచౌర్యములు చేయుటకుఁగూడ, (ఒక వేళ) పూర్వగ్రంథరచనా నియమములు కొంతవఱ కద్దు తగులును. అట్టిచౌర్యము లనేక రకములు.

(1) కావ్యచౌర్యము, (2) భావచౌర్యము, (3) శబ్దచౌర్యము, (4) అలంకారచౌర్యము, (5) విషయచౌర్యము.

భాషాస్వరూప మేర్పడినప్పటినుండి యీ పైఁ బేర్కొన్న యయిదింటిలో నేదో యొక రకమయిన చౌర్యమునకుఁ బ్రతిగ్రంథకర్త ప్రబంధకర్త పాలుపడక, కవి యనిపించుకొనలేదు. అది యసాధ్యము. అనువాదములుకూడ నొక విధముగఁ జౌర్యమే యగును. ఈక్రింద నుదాహరించునవి చౌర్యములగునో కావో పాఠకులే నిర్ణయించుట మంచిది.

1. ఎఱ్ఱాప్రెగడహరివంశములోని ప్రహ్లాదచరిత్ర, బమ్మెరపోతన "ప్రహ్లాదచరిత్ర"కుఁ గొంతవఱకైనను నాధారము కాదని యెవరైన ననఁగలరా?

2. శ్రీనాథుని (గమికర్మీకృతనైకనీవృతుఁడనై) "కంటిన్ విదర్భంబునన్ రమణీం బల్లవపాణి" యనుపద్యమును దరువాతి ప్రబంధకవులందఱు ననుకరించినవారే కదా!

3. పెద్దన మనుచరిత్రలోని "వరూధినీప్రవరాఖ్యులు;" వసుచరిత్రలోని "గిరికావసురాజులు" సమావేశమయినప్పుడు జరిగిన వృత్తాంతమును దెలుపుపద్యములు భావ

ష్ప, వరుం దల్లమరాజవంశ్యమణి సుబ్రహ్మణ్యాసంజ్ఞాక స
త్కావిశిం బుత్రుఁడు రంగశాయికవి వేడ్కం జెప్పె నీపద్యముల్''—

అనియుఁ దన్నుఁ గూర్చియు, దనజననీజనకులఁగూర్చియుఁ జెప్పు కొనినాఁడు. పైఁగా రఘురామశతకములోఁ దద్రచనా కాలము శా॥ శ॥ 1819 అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1893 హేవిళంబిసంవత్సరమని కవి తెలిపినాఁడు. మాధవశతకమునఁగూడ దానిని వ్రాసిన కాలము నీక్రింది విధముగఁ దెలిపినాఁడు :—

"ధరణీమండలి శాలివాహన శకాబ్దంబుల్ మహీంధ్రాగ్నికుం
జరశీతాంశులసంఖ్యచేఁ బరఁగఁ జం చంద్రాక్షసాఖ్యాక వ
త్సరమందుణ్ దగు జ్యేష్ఠపుం బహుళపక్షంబందునౌ సప్తమీ
స్థిరవారంబున నెల్ల నీశతకమొందెం బూర్తి శ్రీమాధవా!"

అనఁగా, శా॥ శ॥ 1837 క్రీ॥ శ॥ 1916 రాక్షస సంవత్సర మన్న మాట. పైఁ బేర్కొన్న రెండుశతకములకు మధ్యకాలము 18 సంవత్సరములగును. దీనిని బట్టి రంగశాయికవి తన 38 ఏట రఘురామశతకమును 56 ఏట మాధవశతకమును రచించినాఁడు.

ఇతఁడు శతకములనేకాక, "చంపూభారతము"ను, "చంపూరామాయణము"ను గూడ ననువదించినట్లు పైనఁ దెలిపితిని గదా! ఇతని

సాన్నిహిత్యము కలిగినవి కావా? చంద్రికాపరిణయములోని నాయికానాయకుల సంద ర్భములోనివి కూడ నంతేకదా!

4. ఉత్తరరామాయణములోని "అఖిల రాజాధిరాజాస్థాన జనహృద్య విద్యా విహారు లార్వేలవారు" అను పద్యమును దక్కినతెలుఁగుకవులలోఁ బెక్కురు అనుక రింపలేదా?

5. సోమశిల ప్రాంతములోని రామావరపుల కొండుభట్టుగారి "వామనపురాణము"లోని పద్యములు చాలవఱకు బమ్మెరపోతన "వామనావతార" ఘట్టములోని వనుటకు సందేహమున్నదా?

6. శ్రీవీరేశలింగముగారి యభిజ్ఞాన శాకుంతలములోని "కొండలమందడెందము" అను ప్రాసకు ముగ్ధుఁడైన మహాకవి "కుందుజనించె నేఁడిదె" — యని లంకించుకొని నాఁడు గదా!

ఇవన్నియుఁ జోరత్వములనుఁడు, లేక యనుకరణము లనుఁడు. ఏమనినను, గవి సహజమయిన స్వభావముగనే కనఁబడుచున్నది.

1. ఒకానొకకవి (ఆధునికుఁడు) :—

"పెట్టనికోట రాముసకు భీమబలుండగు సూర్యసూతి, దా
నొట్టిన మంట లక్ష్మణుఁడు యుద్ధతలంబున యోధవర్యులై

గ్రంథములు చాలవఱకుఁ బ్రచురించిన కీ॥ శే॥ లచ్చారావుగారు వానిని వెలువరించిరి. వావిళ్లవారి మొదటి నీతిశతక సంపుటమున రఘురామ శతకమును, రెండవ భక్తిరసశతకసంపుటమున మాధవశతకమును జేరి యున్నవి.

ఈకవీంద్రుని కవిత్వము మృదుమధురపదగుంఫనము కలిగి పూర్వ కవితలను దలపించుచు, లాక్షణికమైన పద్ధతులలో సాగిపోవుచుండును. ధారాశుద్ధి శబ్దపటుత్వము, శ్రవణపేయసమాససంకలనము. నిరా ఘాటమైన యురవడి ప్రతిపద్యమునను బ్రత్యక్షమగుచుండును.

రఘురామశతకములో నంత్యప్రాసములు, దృష్టాంతాలంకార ములు, అర్థాంతరన్యాసములు, తఱచుగాఁ గవి ప్రయోగించి, పాఠకునికి తన యభిప్రాయములను గరతలామలకము చేయుటలో నతిసమర్థుఁ డని పించుకొనినాఁడు.

ఈ క్రింది సమాసము లద్భుతములైనవి :—

(1) శరన్నవ పూర్ణిమా శశి స్ఫీత కళా కలాపములు, (2) సుమిత రసాలసాల నవసూన మరంద రసానుభూతి, (3) సముదగ్ర తరంగచ యోల్లసత్సముద్రపు సలిలంబు, (4) పరిపూర్ణ శశాంక గిరీశ కాశ నారద

నట్టిరు, జాంబవంతుఁడును నంజనపట్టియు నంగదుండు, ని
ట్టట్టనరానె ? రాముని మహాగుణధాముని వైరిభీమునిన్ ॥"

ఈపద్యము భారతములోని :—

"పెట్టనికోట నీకు హరి, భీముఁడు నర్జునుఁడున్ రణంబునం
దొట్టిన మంట, లా కొలఁది యోధులుం సాత్యకియున్ విరాటుడున్,
జుట్టపుమేరు వుగ్రరణ శోభితుఁ డీద్రుపదుండు, నిన్ను ని
ట్టట్టనవచ్చునే ? సురలకైనను నోల్లవు గాక, చివ్వకున్ ॥"
అను పద్యమునకు భావచౌర్యము కాదా ?

2. పై యాధునికకవియే :—
"వీరెవ్వరయ్యా రఘుకుల వీరవరేణ్యులె సురారి వీరులఁ జంపన్
జేరిరె భువి"—అనియు.

3. "వచ్చినవాఁడు శేవలుఁడె వల్లభ నీమది నెన్నవైతి" యని పద్యములు రచించి నాఁడు. తిక్కనకవితలోని పోకడ లిందులేవా ?

సెట్టిలక్ష్మీనరసింహకవి :—
"ఇంతలు చన్నులుండ మఱియెవ్వరి గూడెదు భాసురాంగి ? యే
కాంతమునందు నున్న జవరాలఁ ద్రపంబడి వెన్కఁదీయు లా

దరకుంద హీరఫణిరాడ్ఘనసార వియన్నదీ శరన్మదిర సుధారస ద్యుపదనోకహ తార శతార హార పారద సదృశత్వము.

ఇట్టివి పెక్కులు. నూతన శబ్దము ఇతఁడంతగా ప్రయోగించుట కిష్టపడని వాఁడని తోఁచుచున్నది. అక్కడక్కడ మచ్చునకో యన్నట్లు కనఁబడుచున్నవి.

(1) పడవాలు, (2) డాలు, (3) అరదాలు, (4) సిడాలు, (5) భేరీలు, (6) దర్బారు, (7) హొన్ను, (8) నెంజెలి, (9) రప్పా, ఉపమానములు చాల అందముగా ఉండును.

(1) సత్ఫలదపు నేల విత్తనము వైచిన వర్ధిలు, నూషరోర్విఁ జేరల నిడ నెట్లు మొల్చు?, (2) బకబృందములున్న సరోవరంబు రాజిల్లదు హంసయొండు నివసించిన శోభిలు, (3) గట్ల నిదాఘదాహమెల్లను నణఁగింపఁ జేయఁగ బలాహకముల్ తగుఁగాని యట్లొనర్ప నదులుగావు, (4) దుగ్ధపు భాండము శౌండినీగతంబై చనినం జనంబులకు నాత్మల లోపల మద్యమట్లుగాఁ బ్రౌచురి నొందురీతి, (5) అరణ్యమునం బటీర

గింతియగాక నీవెఱుఁగవే మరుఁడిచ్చిన దారి చొప్పు, నీ
చింత భయంబుమై నడుగ నెల్లిదమాదువు, దాపనేటికిన్ ||”

“నిక్కదు దోఁపనేల? తరుణీకులరత్నమ! యింక నీపయిన్
జిక్కె ఘనంబు నాకు; విను చిత్తజుదండముఁ జప్పరించెదో!
చొక్క బరాంది (Brandy) మద్యముల చూరలఁ బాటిలు వేఁడిచేత, బెం
పెక్కఁగఁ జేసి—మరునింటను దూరిచి యాదరింతువో?||”

ఈపద్యములు భావచౌర్యములయినను గావు; ఫణితిచౌర్యములు. కనుక చౌర్యములనునవి సాహిత్యప్రపంచములో నేవిధముగను లేవని సమర్థించుటయే సమంజసము. ఈవిషయములో శ్రీమధునాపంతులవారివాక్యములతో నేకీభవించుట యుక్తము. శతకముల సందర్భమునఁగూడ ఈ “కాపీలు” అనుకరణములు విశేషముగా నున్నవి. వంకాయలపాటి వేంకటకవి “కోలంకమదనగోపాలశతకము”లోని పద్యములు చాల వఱకు (మకుటముమినహా) శేషప్పకవి “నరసింహశతకము”లోని వని చెప్పవచ్చును. ఇంతెందుకు—వేణుగోపాల, కుక్కుటేశ్వర రామలింగేశ శతకము లొక్కకోవలోనివే.

లౌక్యుఁడయిన సుబ్రహ్మణ్యకవి కీవిషయములన్నియు నవగతములే. కనుక నతఁడు “ముకుందవిలాసము”ను భద్రాపరిణయముగా మార్చ గారడీకి కారకుఁడయినాఁడు. అతని శతకములు విమర్శింపనందులకుఁ గారణము మొదటనే నివేదించితిని. శతకవిమర్శనకంటె నతని కాపాదింపఁబడిన నిందను దొలగించుట ప్రధానమని యింత వఱకు వ్రాసితిని.

వృక్షమ్ము జనించెనేని ఘనసౌరభ మవ్వనమందు నెల్లెడం గ్రమ్మినరీతి, (6) కోకిల రచియించు నాదము లోగి న్వీని వాయసపాళి దాని నిర్దళనము సేయఁబూను, (7) ఆవుమూత్రము పడినంతమాత్రమునఁ దప్పక పాల్చెడుఁ గాని యట్లు తత్క్రమము చెడిపోదు సూవె, (8) పెనుపగు శ్రద్ధ నెల్లపుడు వేమున కిక్షురసంబు వోసి పెంచినను దదీయ తిక్తత నశించునె?

ఈశతకములోని పద్యములు చాలవఱకు "సీతిశాస్త్ర" మనఁబడు నూఱుశ్లోకములు గల చిన్నసంస్కృతగ్రంథములోని వాని యనువాదములు :—

1. ఉత్తమం స్వార్జితం విత్తం । మధ్యమం పితురార్జితం ।
అధమం భ్రాతృవిత్తంచ । స్త్రీవిత్త మధమాధమమ్ ॥

"నిజభుజశక్తిచేతను గణించు ధనంబు భుజించు టుత్తమం
బు, జనకునార్జితంపు ధనముం భుజియించుట మధ్యమంబు, భ్రా
తృజనుల విత్తముం దినుటయే యధమంబగు, నంగనా ధన
వ్రజ మధమాధమంబు రఘురామ! దయాహృదయా! శుభోదయా!"

2 రాజవ త్పంచవర్షాణి । దశవర్షాణి దాసవత్ ।
ప్రాప్తేతు షోడశేవర్షే । పుత్రం మిత్రవ దాచరేత్ ॥

"తనయునిఁ బంచవర్షములు దాఁకఁ గనందగు రాజపుత్రుచా
డ్పునఁ, బిదపం దశాబ్దములు బొందిన దాఁకను భృత్యురీతిగాఁ
గనఁదగు షోడశాబ్దములు గాంచిన మీఁదట మిత్రధర్మవ
ర్తనమునఁ జూడనొప్పు రఘు॥"

3. పుస్తకం వనితా విత్తం । పరహస్తం గతం గతః ।
అథవా పునరాయాతే । జీర్ణం భ్రష్టాచ ఖండశః ॥

"రమణియుఁ బుస్తకంబు ధనరాశియు నా నివి మూఁడు నన్యహ
స్తమున గతంబులైనను గతంబులెయగో, నవి క్రమ్మఱంగఁ బ్రా
ప్తములగునట్టి కాలమున భ్రష్టయు, జీర్ణము, నల్పమైనవై
క్రమమునఁ జేరు సుమ్ము, రఘు॥"

4. విద్వానేవ విజానాతి । విద్వజ్జన పరిశ్రమమ్ ।
నహి వంధ్యా విజానాతి । గుర్వీం ప్రసవవేదనా ॥

"శ్రీలలితోక్తులం గృతిరచించు తఱిఁ ఘనమౌ కవిశ్రమఁ
బాలిశుఁ డేమెఱుంగుఁ, గవివర్యుఁడె గాక, సుతాళిఁ గన్న యి
ల్లాలె యెఱుంగుఁగాక, ప్రసవాగత గర్భవతీశ్రమంబు గొ
డ్డా లది యేమెఱుంగు రఘు॥"

అంత్యప్రాస నియమములు :—

1. "లాభముఁ దెచ్చునోడ, పదిలంబుగఁ గట్టినమేడ, త్రోవలో
శోభిలు చెట్లనీడ, సరసుల్ గల వాడ, నమానురాగలీ
లాభృతమైన క్రీడ, పతిలాలసయై యిలు దిద్దు ప్రోడయుం,
బ్రాభవ మొందుజాడ రఘు ||"

2. "అక్షపదాఖ్యమాని వనితా స్వభిరక్షణ దక్ష, ఘోరదై
త్యక్షయ కారి భూరి భయ దాహావదీక్ష, యశేషదైవతా
ధ్యక్ష, వలక్ష జీవన రుహాక్ష, జితాక్ష విపక్ష హాస్తి హ
ర్యక్ష, కృపాకటాక్ష, రఘు ||"

"కామ్యములందు రోసి, కినుకం బెడఁబాసి, మదంబుఁ ద్రోసి, స
త్సామ్యత డాసి, భూతహిత సమ్మతభావనఁ జేసి, దుష్క్రియా
గమ్యపథంబు మాసి, నిజకర్మములం దెగఁగోసినట్టి శ్రీ
రమ్యుఁడె సుమ్ము యోగి, రఘు ||"

తక్కిన శతకములలోని పద్యములకును క్వాచిత్కముగా నక్కడక్కడ ననుకరణములు కనఁబడుచున్నవి.

1. మానవున కభ్యాసమున రానివి, పుట్టుకతో వచ్చునవి విద్యలు నాలుగఁట!

"క్షితి మనుజాళికెల్లఁ బరికింపఁగ నాలుగువిద్యలేసుమీ
చతురత నభ్యసించినఁ బొసంగవు, పుట్టుకతోన రానగున్
వితరణకౌశలంబు సుకవిత్వపటుత్వ మవార్యమైన శూ
రతయును గానశక్తి రఘు ||"

2. నరునికి వచ్చిన పోనివి రెండు, వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండునవి రెండు, పోయిన రానివి రెండు :—

"పోనివి రెండు, నింద యశమున్ నరుఁ బొందినవిమ్మటన్ ; సదా
పూనిక రెండు వచ్చుచును బోవుచు నుండును గల్మి లేము లే ;
మానక, పోయినన్ మఱల మానముఁ బ్రాణము మానవాళికిన్
రానివి రెండుసుమ్ము రఘు ||"

దృష్టాంతాలంకారములు :—

1. "వితరణశాలికీర్తి కవిబృందముచేతఁ బ్రసిద్ధినొందిన
ట్లితరులచేత నొంద, దది యెట్లనినన్, సుమసౌరభంబు మా
రుతమున వ్యాప్తమౌ మధువుఁగ్రోలి చరించెడు మత్తభంభర
ప్రతతులచేత నౌనె? రఘు ||"

2. బాలకుఁ డెంత తెల్విఁ గలవాఁడయినన్ గురువాదరించి, సు
శ్రీ లలరంగ శిక్ష నొనరింపుచు నేర్పకయున్న, విద్య రాఁ

జాల, దదెట్టులన్న, మణి శాణవిలీఢము గాక కాంతిధా
రాళత నెట్టు గాంచు రఘు ॥"

ఇcక మాధవశతకమునుగూర్చి :—నీతిశతకమైన రఘురామశత కమునకు "రఘురామ, దయాహృదయా శుభోదయా" యని మకుటము పెట్టుకొనినందునc గడపటి పాదమునc దప్పక రేఫయతి కనుగుణమైన యక్షరము పాదాదిని (ప్రతిపద్యమునకు) నియమితముగా నుండవల యును. కాని మాధవశతకములో నట్టిబాధ కలుగలేదు. ప్రతిపద్యము నకుc జిట్టచివర 'మాధవా' అనిమాత్రమే మకుటము :—

ఇందులోని మొదటిపద్య మిట్లున్నది :—

శ్రీపీఠాపురమందు భక్తులను రక్షింపం దలంపూని, త
ద్వ్యాపారంబులc జక్కcజేయుచుc గిరీటాద్యుత్తమాలంక్రియల్
దీపింపం జెలువొందుమోము దగc గుంతీదేవి చేతం బ్రతి
ష్ఠాపూజల్ గనియున్న నిన్ గొలిచెదన్ స్వామీ, హరీ, మాధవా"

దీనినిబట్టి పీఠికాపురములో పూర్వము కుంతీదేవిచేత నీమాధవ స్వామి ప్రతిష్ఠింపcబడిన దైవమని తేలుచున్నది. ఈశతకము మత్తేభ శార్దూల వృత్తములు గలది. (రఘురామశతకము చంపకోత్పలపద్యము లతో కూర్పcబడినది.) వృత్తములన్న నీకవి చెవికోసికొనువాcడుగాc దోcచుచున్నాcడు. ఇది భక్తిశతకమైనందున విష్ణులీలలు, ముఖ్యముగా కృష్ణభగవానుని చర్యలు విశేషముగా వివరింపcబడినవి. భక్తిశతకము వ్రాసిన యితరకవులవలెనే యితcడును 51 వ పద్యమునుండి 60 వ పద్యమువఱకు విష్ణుమూర్తియొక్క దశావతారములు వర్ణించినాcడు. ఇందులో నలంకారయుతములైన పద్యములు కావలసినన్ని యున్నవి. ఎంత దుష్కరప్రాసముతోనైన నవలీలగా మనోహరముగా నితcడు పద్యములు సాగింపcగల నేర్పరి. క్రింద నొండు రెండు పద్యము లుదహ రింతును :—

"అఘవీరుత్తతిదాత్ర, దాత్రలఘుబల్యస్తోకసన్మందిర
ప్రఘణార్చావిధిపాత్ర, పాత్రనిశభా స్వర్ధ్గోత్ర, గోత్రాసకృ
న్నిఘసాపాదకగాత్ర, గాత్రమరవాణిశ్లాఘ్యదోశ్శక్తిభా
జ్మఘవత్పుత్రకమిత్ర, మిత్రశశిశుంభన్నేత్ర శ్రీమాధవా!"

"శ్రీవత్సాంచదురఃకవాట, జలరాశిస్తూయమానప్రభా
వా, వార్యాశుగరఘాట, యధ్యుషితరమ్యద్వారకావాట, ప

దావిష్టాష్టదిగీడ్గలాటు, మణిదీవ్యత్కుండలద్వంద్వశో
భావిష్కారికిరీటు, సంస్తవద శేషాభ్రాటు శ్రీమాధవా !"

ఇందులోను కొన్ని అనుకరణములు అగపడుచున్నవి :—

"ఈవే తండ్రివి, తల్లివీవె, చెలివీవే, ప్రాణమిత్రుండవున్
నీవే నాకిఁక సద్గురుండవయినన్ నీవే సహాయుండవున్
నీవే యాపదలందు రక్షకుఁడవున్నీవే సుమీ భ్రాతవున్
నీవే గావున నిన్ను భక్తిఁ గొలుతున్ నిక్కంబుగా మాధవా !"

ఇది కృష్ణశతకములోని :—

"నీవేతల్లివి తండ్రివి నీవే నాతోడునీడ, నీవే సఖుఁడౌ,
నీవే గురుఁడవు దైవము, నీవే నాపతియు గతియు, నిజముగఁ గృష్ణా"

అను పద్యమునకు అనుకరణము :—

"వినిన న్నీచరితంబులే వినవలె న్విశ్రాంతిమై చెప్పదున్"

అనుపద్యము—దాశరథి శతకములోని :—

"మ్రొక్కిన నీకె మ్రొక్కవలె మోక్షమొసంగిన నీవ యీవలెన్"

అను పద్యమునకు ఛాయ :—

ఈ యుదాహరణములు చాలు ననుకొందును. మొత్తమునకు, కర్మిష్ఠి, ధర్మిష్ఠి, భగవద్భక్తుఁడు, సత్యరక్తుఁడు అయిన రంగశాయికవి త్వమున నవ్యత లేకున్నను, మనోజ్ఞకళాలాలిత్యము పాఠకుని చదువుట కువ్విళ్లూగునట్లు చేయుట యొకవిశిష్టత.

ఈరంగశాయికవి సూర్యారాయాంధ్ర నిఘంటు కార్యాలయములోఁ గూడ గొంతకాలము పని చేసినాఁడు. అంతకుఁ బూర్వము గోడే గజపతిరాయప్రభువునొద్ద ముప్పదియేం డ్లాస్థానకవిగా నుండినాఁడు. తరువాత నతఁడు ఏయుద్యోగములేక యున్నదానితోడనే తృప్తిపడి కవితావ్యాసంగము చేయుచు సుమారు డెబ్బదియైదేండ్లు జీవించి క్రీ॥ శ॥ 1936 సం॥ము కీర్తిశేషుఁడయినాఁడు.

గండబోయిన బాలకృష్ణదాసు

క్రీ॥ శ॥ 1860 ప్రాంతము.

మదరాసులోని "ఆనందచంద్రికా" సంఘమువారు కొన్ని శతకములను 1914—15 సంవత్సరములలోఁ బ్రకటించిరి. అందులోని కవికృతమయిన "వీరయోగీంద్రశతక" మొకటి

దీనిని "గండబోయిన బాలకృష్ణదాసు" అను వేదాంతి రచించినాఁడు. ఇతని గురువు శ్రీముండూరి వీరయోగీంద్రుఁడు. ఈశతకమును రామతీర్థాల రామలింగయ్య ప్రకటించినాఁడు. అతఁ డీశతకపీఠికగా వ్రాసిన "సంగతి" యను వివరణములో "ఇది చిరకాలముక్రిందట నే ముద్రింపఁదలఁచితిని"—అని చెప్పుటవలన—కనీస మిది 1910 ప్రాంతములలో వ్రాయఁబడి యుండవచ్చును. అనఁగా నిప్పటికి దాదాపు 45 యేండ్ల క్రిందట నన్నమాట. కవి వేదాంతి. అతనికి శిష్యులుకూడ నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఆపక్షమున శతకరచనాకాలమున కవికి 50 ఏండ్ల ప్రాయమునకుఁ దక్కువ యుండదు. పైఁగా నంత ప్రాయమైనను లేకున్న వేదాంతము ఒంటఁబట్టదు. శిష్యుల సందేహములఁ దీర్చుటకూడ నసాధ్యమే. కనుక నీకవి 19 వ శతాబ్దము ఉత్తరార్థ ప్రారంభములో జనించినవాఁడుగా నుండును.

ఈశతకము తనగురువునకే యంకితము చేసినాఁడు. ఇది యచ్చగునాఁటికి గ్రంథకర్త జీవించియున్నాఁడనియు. రామతీర్థాల రామలింగయ్య (ప్రకటనకర్త) ఇతనికిఁ బరిచితుఁడనియు నీ క్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"అరయ మద్గురునాథున కంకితముగ నొనరఁజెప్పిన శతక మిదొప్పచుండు
నవని నాచంద్రతారార్కమగుచు నెపుడు॥"

"మేలిమిగ దీని రామతీర్థాల రామలింగయాఖ్యుండు ప్రేమ పాలించి యిట్టు
లచ్చువేయించి ప్రకటించె నందమలరఁగ॥"

ఇందులో 104 గీతములున్నవి. "వీరయోగీంద్ర! విమల వివేకసాంద్ర" యని నాలుగవ పాదము పూర్తిగా మకుటము. కర్త తన కవితా ప్రాగల్భ్యమును బ్రకటించునంత 'సరకు' గలవాఁడుగాఁ గనఁబడఁడు. కవిత్వములోఁ గటుశబ్దములుకూడ లేవు. నడక ధారాళము

గను, భావములు సుగమములుగను, భాష నిర్దుష్టముగ నుండుట యీ శతకములో నెన్నఁదగిన విశేషము. కొన్ని పద్యములు గమనింపుఁడు :—

"నీటఁ బొడమిన లవణంబు నీటఁగలియు లీలఁ గనఁబడు నీదృశ్యజాల మెల్ల నెందుఁ జెందక, తనయందె డిందుఁజూవె" ||వీ||

"దాఁపనేటికి ? నిలలోన ధర్మమిదియ పరుల నిందింపఁ దా ముందె పరువులెత్తుఁ దన్ను నితరులుం నిందింపఁ దాళలేఁడు" ||వీ||

"ధరణి నెన్నని వేషముల్ దాల్పవచ్చు, నిరశనవ్రతదీక్షచే నెగడవచ్చు, నాత్మవిజ్ఞాన మందుటే యరుదుసుమ్ము" ||వీ||

"తన్నుఁ గనకున్న మోక్షంబు తనకుఁగలదె ? తన్నుఁ గనకున్న కర్మముల్ దగ్ధమగునె ? తన్నుఁ దాఁ గన్నవాఁడెపో తత్త్వవిదుఁడు" ||వీ||

"కొండపొడవున నర్థంబుఁ గూర్చి దాత యాచకులకిచ్చి కీర్తిచే నలరుఁ బుడమిఁ గాని, మోక్షంబు దానిచేఁ గలుగదయ్య" ||వీ||

ఈకవి యొక సీసమాలికకూడఁ జెప్పియున్నాఁడు. అందు 43 సీస పాదము లున్నవి. కడపట (ఈమాలికలో) కవి తన్నుఁగూర్చి యీవిధముగా వ్రాసికొనినాఁడు :—

"శ్రీ వీరయోగీంద్ర శ్రీపాదవనజాత మధుపాయమాన సన్మానసుండ
శ్రీయాదవాన్వయ క్షీరాబ్ధిచంద్రుఁడై భాసిల్లుచున్నట్టి భగవదాఖ్య
పుత్రుండ, బుధజనమిత్రుండఁ సత్త్వార్థ భావ సంయుక్త ప్రభావయుతుఁడ,
బాలకృష్ణుండనెడి పేరఁ బరగువాఁడ"

ఈశతకమును పురాణము సూర్యనారాయణతీర్థులు పరిష్కరించిన ట్లంతమునఁ జెప్పఁబడినది.

శ్రీమత్తిరుమల వేదాంతము శ్రీనివాస దీక్షితయ్యంగారు

క్రీ॥ శ॥ 1860 ప్రాంతము.

ముద్రితమైన యితని రంగశతకమునకుఁ బై కాగితములు చినిఁగి పోయినవి. అచ్చు దాదాపు డెబ్బదియేండ్ల నాఁటిది. ఇందు 108 కంద పద్యము లున్నవి. 'రంగా' యని సర్వసామాన్యమకుటము. ఇది కావేరీ తీరములో శ్రీరంగనాథస్వామిమీఁదఁ జెప్పఁబడినది. కొన్ని పద్యముల మకుటములు. 'కస్తురిరంగా'—'పరిమళరంగా', 'మన్నరురంగా' యని కూడ నున్నవి.

కవి యెవఁడో, అతని కాలమేదో తెలిసికొనుటకు ఆధారము లేవియు నీశతకములో దొరకలేదు. కాని దీనిని నాకు పంపినవారు "శ్రీమత్తిరుమల వేదాంతము శ్రీనివాసదీక్షిత అయ్యంగా" రని పుస్తకములోని మొదటిపుటలో వ్రాసినారు. దానినిబట్టి యతఁడు ఆంధ్ర శ్రీవైష్ణవుఁడని స్పష్టమగుచున్నది. క్రీ॥ శ॥ 1860 ప్రాంతమువాఁడుగా శతకముద్రణమును బట్టి యూహించుచున్నాను.

ఇతఁ డుభయభాషలలోను ప్రౌఢుఁడయిన యుత్తమకవి యని శతకశైలినిబట్టి తెలియుచున్నది. ఇతని లోకానుభవము, భక్తి యద్వితీయములు. చక్కని, చిక్కని జాను తెనుఁగు పదములకూర్పు సందర్భానుసారముగా లోకోక్తుల ప్రయోగము, ద్రావిడ సంప్రదాయ సాంకేతికముల వాడకము, ఈశతకములోని ప్రతిపదమునఁ గనఁబడును. ద్రైవత, తురుష్క భాషాపూరితములు, శబ్దాలంకార సంకలితములు నయిన పద్యములు హృదయంగమములు. శయ్యాలాలిత్యములో పూర్వము శతకములు వ్రాసిన ధూర్జటి, సూరన, తిమ్మనకవుల నితనికుద్దిగాఁ జెప్పఁదగును :—

౧. ఈక్రిందివి తెలుఁగునాఁటి వాడుకలు లోకోక్తులు :—

(1) ఒరులసొమ్ముకై తెచ్చుక త్రింంగే గురుఁడు గురుఁడా ?— పెద్దల తరమప్పులవాఁడుగాక, (2) మాపరు వే యమభటులు చేయుపరి

భవ? మది మున్నరసి యుపేక్షించుట నీపరువే? (3) వల్లభుఁడు విడిచి పెట్టిన యిల్లాలికి దిక్కు కలదటే? (4) తలి దాఁగినిసెనని శిశువు తన జనని పదంబులను విడువఁజాలునె?, (5) అజీర్ణరోగికి పరమాన్నము నేయి గుడుపుభాతి, (6) పురిటింటిలోని శిశువుకు పెరుగన్నము కల్పి నోటఁబెట్టుట. (7) జాత్యంధునకు హిమాంశు నుదయమట్టులు, (8) కాం చవు, కొంచక నెవ్వరి, లంచము పెట్టనిదె, మాటలా? యది?, (9) యత్యాశ్రమంబు నొందుట, ప్రత్యహ మొకరింటి కూటిపద్దో?, (10) చేతం గత్తిని వ్రేసిన యాతని యెడ దివ్యచందనాదులు మేనం బూత లిడు వినులచిత్తుఁడు, (11) నీకై చాచిన నా కేలుదోయిఁ జాచి యొరుల నేయాచించఁజాల. (12) నేఁజేయు పయఃపానమున కఖిలసాగర పానీయంబైన నడ్డుపడునే.

౨. వైష్ణవసంప్రదాయ పారిభాషికములు :—

(1) దేవర తిరువుళ్ళము (శ్రీవారి అభిప్రాయము), (2) ఆళ్వందారులు, (3) తిరువరంగము, (శ్రీరంగము), (4) అడివారము, (5) వడపడువు, (6) ఎడనీరు, (7) మిళహు బెరుంగాయావయు బుళిహోరం బొసఁగునూనె, (8) తిరుపణ్ణారములు, (9) నెళిపుళితైరు.

3. సాంస్కృతికశబ్ద సంకలిత పద్యములు :—ఇందు ద్విప్రాసలు త్రిప్రాసలుకూడ ఉన్నవి) :—

"సారంగమదాంచితముఖ! సారంగసమానచికుర సారంగధరా!
సారంగహస్తవందిత! సారంగత్రాణమానసా, శ్రీరంగా!॥"

"శాంతం, శ్రీమద్రంగనిశాంతం, కీర్త్యంగనా విసారిత నిఖిలా
శాంతం, దానవచోరపరిశాంతం, త్వాం త్వంభజామి సౌరభరంగా"

"సంతత మహాంభజే శ్రీ, కాంతం, భక్తావనైక కరుణామయ సు
స్వాంతం, ప్రణవార్థం ప్రపదంతం, నిఖిలార్థకోవిదం శ్రీరంగా"

"అపరాధశతసహస్రా ణ్యపగత భీత్యాకృతా న్యహాన్యహాని మయా
పపశమయాత్తియుతోక్తిం, కృపయైవాకర్ణ్య మామకీం శ్రీరంగా"

"త్వత్పదరూపక్ష్మీశతజిత్పద రామానుజార్య శేవధి రాజ
త్సత్పద యుగ్వర వరభాస్వత్పద హృదయాస్మదార్యసఖ శ్రీరంగా"

ర. తురుష్క భాషా పద పూరితములు :—

"సైరే, శ్రీరంగజమీందారు, బరాబర్, నవాబు, తాఖత్ ఖిర్ పా
ప్యారే బహదర్ ఖూబుసవారు సలామనిరి తురకవారలు రంగా"

"తీరు కమాన్దస్తా తరనారు జమాయించి కట్టి బరమా తరవాఁ
దారితాంగఁ మీదఁ స్వారివెడల నిన్నుఁ గంటి, సామీ, రంగా"

౫. శబ్దార్థాలంకారములకు వినూత్నభావములకు క్రింది పద్యము లుదాహరణములు :—

వేదండవరద, మా కీవేదండ వటంచు చూపి వేఁడ్కొఁ పని గా
కోదండపాణి చనె, నిదిగో, దండము, మమ్ము నేలుకొనుమా రంగా"

"అన్నా, నీమోమున కల పున్నమ చందురుని సాటి బోలంపదగు, తా
నెన్నడు కళలం దఱుఁగకయున్నను, గమలారి గాకయున్నను రంగా"

"నీమేనిసొగసు జూడగ నీమనుజాలం వేయుగన్నులిమ్మనఁగా సు
త్రాముండు కోటికన్నులు కామించును సంతతంబు కస్తురిరంగా"

"సింగారమొప్ప ముత్తెపుటంగి పయిఁ సాల్వగప్పు టది చలిభయమో
వెంగలుల దృష్టిభయమో, దొంగలభయమో, తెలంప తోఁచదు రంగా"

"పాంచాలి శాపమిడెనని, చెంచిత పండ్లోసఁగెననియు, శ్రీచందన మ
ర్పించెను కుబ్జాంగనయని లంచము గైకొంట కీర్తిలాభమె రంగా"

"మెల్లన ఒరయూరికి వల్లజనిభ కుంగరమొసంగి, వరసతి యడుగఁ
గొల్లడములోనఁ బడెనని చల్లించితి విసుక నెంతజాణవో రంగా"

"దోసెలును, సుకియ, లేలకి వాసనగల యతిరసములు, వడ లప్పంబుల్,
రాసులుగద, నీసన్నిధి, దాసులకట భుక్తిముక్తి తక్కువె? రంగా"

"తలపెంచి, జడలుదాలిచి, చలినీటన్మునిఁగి తిండిచాలించి, బిలం
బుల నున్న మోక్షమబ్బునె? ఘనముగ నీదాససేవ కలుగక రంగా"

కడపటి మంగళాచరణపద్యము పూర్తిగా సంస్కృతమే :—

"జయమంగళాని, లక్ష్మీ ప్రియ, తే, సతతం, భవంతు, పీనోద్భిన్నగో
చయమధ్య దుగ్ధశీకర మయ ముక్తాకవచలక్ష్యమానస, రంగా!"

ఆసూరి రామానుజులు

క్రీ॥ శ॥ 1860—70 ప్రాంతము.

ఇతఁడు రచించిన శ్రీరంగరంగేశ్వరశతకము క్రీ॥ శ॥ 1903 సం॥న శ్రీరంగవిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడినది. ఇందు 101 మత్తేభ శార్దూలవృత్తము లున్నవి "శ్రీరంగరంగేశ్వరా" యనునది మకుటము. అచ్చుతప్పులు మిక్కుటముగా నున్నవి.

దీనిలోని కడపటి పద్యమువలనఁ దాండవ కృష్ణదాసను నామాంతరము గల ఆసూరి రామానుజులు దీనికిఁ గర్తయనియు, నితఁడు వేంకటకృష్ణభట్టను శిష్యుఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈకవి లోకానుభవము, ఉపజ్ఞ కలిగిన ప్రతిభావంతుఁడని యీ శతకము చూచినవారికి బోధపడును. అక్కడక్కడ లోకోక్తులు, ఉపమానములు సందర్భానుసారముగాఁ బొందించుటలో నితడు ప్రజ్ఞావంతుఁడు. కొన్నిచోట్ల సంస్కృత వాక్యములుకూడ పద్యములలో సొంపుగా నిమిడ్చినాఁడు. చాలవఱకుఁ గవిత్వమున స్వాతంత్రి మవలంబించినాఁడు. అట్లని లక్షణ విరుద్ధ ప్రయోగములు ఎక్కువగా లేవు :—

సాంస్కృతిక ప్రయోగములకు కొన్ని యుదాహరణములు:—

(1) ఏకోనారాయణోద్వితీయ, (2) యద్భావం తద్భవతి, (3) శతం భస్మన్—?

సామెతలు నానుడులు :—

(1) నిప్పులం జెదలెట్లంటును గాఢ్మసంఘముక్రియన్, (2) కాదన్న నాచే మీగడ్డము బట్టుకొంటిని, (3) కొండంత దేవరఁ గొండంతయుఁ బత్రి దెచ్చి మహి నెవ్వారైనఁ బూజింతురే, (4) నలినశ్రేణి దివాకర ద్యుతుల విన్నాణంబగుంగాని యగ్నిరుచిం జెన్ను వహింప నేర్చునే?, (5) చౌదంతి నెక్కినవాఁడుం ధననాథుఁడౌనే?, (6) చేతికంకణ మీక్షించుట కేల దర్పణము? (7) పూసలలో దారము, పాలలోఘృతము పుష్పవ్రాతముం దేనె, నువ్వులలోనూనియు, (8) చందనంపుఁదరుఁ జేరంబోయి, పూఁదీఁగె పెంపెసలార న్వోసఁజుట్టి పట్టినగతిన్, (9) యోగివరుఁ డెందుంగాఁడు, వేషంబు భాసిలుటేగాని యుళిక్కి లోనితలఁపుల్, (10) హస్తతలా

మల్కాములీల, (11) తల్లికుక్షికి సూర్యాత్మజామందిరంబునకు నిచ్చలీఁ
జంగా రాకపోకకుఁ బాసైతి, (12) నొసలు భక్తి నోర్వరు తోఁడేలనౌ,
(13) స్వాతిమేల్వానం గాక మతెన్ని మేఘములు పైవర్షించినన్ శుక్త
లన్ శ్రీనవ్యామలమౌక్తికంబు లగునే, (14) మేఘబిందువుల కాంక్షా
లోకనం జేయు చాతకపక్షింబతె, (15) చెఱకుంగాష్ఠము కీటకంబు
బొదువం జేదైన చందంబుగా, (16) కడు నల్పామిష లేశముం గొనుటకై
గాలంబుమీనంబు తాఁ గళముం జిక్కఁగ మ్రింగినట్లు, (17) ఇక్షు
భక్షణరుచిం జెన్నొందు వక్త్రంబు సుస్థిరతంగట్టిల కాసఁ జేయునట వే,
(18) పెనుగాలి న్వడి దీవి పెల్లగిలి తెప్పిర్లన్ సమర్థంబు దక్కినవాఁ
డంబుధిలోన నొడ్డిగిలుమాడ్కిన్, (19) చంపన్వచ్చిన కుంభియేనియు
నమస్కారంబుఁ గావించినం జంపంజూడదు, (20) పిచ్చుకుంటుపయి
మేల్భాగీరథీ దేవిపాతెడులీలన్.

వైష్ణవసంప్రదాయాన్ని అనుసరించిన ప్రయోగాలు :—

(1) తిరుతోమాలికలు, (2) అడియేన్ దాసన్.

ఇతఁడు ప్రత్యేకముగా పదిపద్యములలో దశావతారములను వర్ణించుటయేకాక, 100 వ పద్యములో (ఒక దానిలోనే) అవి వచ్చునట్లు స్తుతించినాఁడు :—

(వసురాయకవియు నిట్టిదొండు వ్రాసినాఁడు).

"ఒకపద్యంబున మీదశాకృతులు నే నూహించెదన్ మత్స్య, కూ
ర్మ, కిటి, స్తంభజ, కుబ్జ, రామ, రఘురామా, రామ, నీలాద్రినా
యక, కల్కి యనుచున్ మనోహరముగా నస్మచ్ఛరణ్యాగ్రదే
శికులౌ వేంకటకృష్ణభట్టరు కృపన్ శ్రీరంగరంగేశ్వరా!"

ఇతని కవితాప్రావీణ్యమును బ్రదర్శించు కొన్ని పద్యములు తెలుపుచు, నీశతక విమర్శనము ముగింతును.

"వినికన్నప్పుడె, చూపులున్నపుడె తెల్విన్ జిత్తమున్నప్పుడే,
తనువున్ శక్తిగలప్పుడే, మనుమలున్ దాతానకున్నప్పుడే,
నినుఁజింతించినఁ గాక, యేమగుఁదుదిన్ నిన్నేర, గోమాయుని
ల్చినచో టెక్కడ, దేవలోక మెచటో శ్రీరంగరంగేశ్వరా!"

(ర—లలకుయతి).

"నాకన్నోయి నివాళిదీపములుగా, నావక్త్రి మేగంటగా,
నాకన్ రెప్పలు చామరద్వయముగా, నాడెందమజ్జంబుగా,

నాకన్యాశ్రయము లక్ష్మితోయయములుగా నాచేయుమీపాదపూ
జాకాలంబిదిగాఁ దలంతుమది లెస్సన్ రంగరంగేశ్వరా"

"అటుకుల్లంచయు, పండ్లులంచమును, బల్సాన్నకై వవలంచంబు దె
ట్టుట లేదంచును గోపగింపకు మదెట్లున్ బూజ్యాలంగేరి చూ
చుటయే దాసరితప్పదండమునదీయుం దీనులంబ్రోవఁ జూ
చెటి హస్తాబ్జము నాకుఁ జూపఁగదవే శ్రీరంగరంగేశ్వరా!"

("చూచెటి" :—అసాధువు).

"నను జన్మింపఁగఁజేసి యింద్రియములన్నాయందుఁ గల్పించి, యా
పనులందుందిరిగించి, పాపములు నాపైఁజుట్టి, నే, తేరకాఁ
డనుచుంబోయెదు, సూత్రధారుఁడవు నీవాడించినట్లే నటిం
చిన బొమ్మన్, దమచిత్తమెట్లునిచినన్ శ్రీరంగరంగేశ్వరా!"

"ఏపాదంబజులోకమేఁగె భృగుతా నేపాదమర్చించె, ఆ
యేపాదంబునఁ గాంతయయ్యె బలితా నేపాద మొందెందలన్
ఏపాదంబున గంగపుట్టె, మదినూహింపంగ నాకట్టి మీ
శ్రీపాదాబ్జములంకరించుఁ దలపై శ్రీరంగరంగేశ్వరా!"

ఈశతకము 1900 సం॥ ప్రాంతముల రచింపఁబడినదని యూహింప వచ్చును (అచ్చయినది 1903 లో) ఆపక్షమున, కవికి 30—35 ఏండ్ల ప్రాయము తప్పక యుండితీరును. కనుక అతఁడు 1860—70 సంవత్సరముల మధ్య జన్మించినవాఁడని నాయభిప్రాయము :—

కవి వీరవైష్ణవుఁడైనను పేరి తుదను ఆచార్యశబ్దముకూడ లేక పోవుటవలన, గోత్రసూత్రములేవియు చెప్పుకొనక పోవుటవలన విశిష్టాద్వైతము ననుసరించి మహావిష్ణుభక్తుఁడయిన బ్రాహ్మణేతరుఁడుగా కనఁబడుచున్నాఁడు. చాత్తాదవైష్ణవుఁడని యూహించుటకు నవకాశముకలదు.

———

ఆకొండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రి

క్రీ॥ శ॥ 1860—1916.

గతశతాబ్ద యుత్తరార్థమున నుద్భవమందిన యుద్దండవిద్వత్కవులలో ఈ వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి యద్వితీయుఁడు. ఈ మహనీయునింగూర్చి "ఆంధ్రరచయితలలో వ్రాయఁబడిన యీక్రిందివాక్యములు పండితలోకప్రసిద్ధములు :—

"ఆదివ్యతేజస్వి (వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి), సారస్వతపీఠమునఁ గూరుచుండి సాహిత్యగోష్ఠి సలుపునపుడు సరస్వతి పుంభావమును బడసినటులు కనులపండువయ్యెడిది. ఆయన మహామహోపాధ్యాయులు కారు. కళాప్రపూర్ణులును గారు. ఈ మహాబిరుదములను దాఁటి యన్వర్థనాముఁడయిన పండిత మూర్ధరత్నమాయన. సంస్కృతాంధ్రములలో నఖండపాండిత్యము. కవితారచనలో నసమానమైన వేగము. భాష్యత్రయమునకుఁ బాఠము సెప్పినారు. ఆఱు శాస్త్రములలోఁ దగిన పరిచయము. వారినాఁట సంస్కృతాంధ్రములలో నెవరి కేసందేహము వచ్చినను, వీరు తీర్చుచుండెడివారు. ప్రమాణములు గావలసినను బ్రయోగములు గావలసినను నిఘంటువులు తిరుగవేయ నక్కఱలేదు. ఆయన దర్శనమునకుఁ బోయినఁ జాలును."

విద్వత్కులపతులగుటచే వీరి కవిత్వమునఁ బాండిత్యప్రకర్ష యెక్కుడుగఁ గన్పట్టును. అలవోకగాఁ జెప్పుపద్యముసయితమిత మహత్తర సారస్వతాపార పారీణతను స్ఫురింపఁజేయుచుండును. కవితలో శుచిఎక్కువ; రుచితక్కువ. సరసులుగోరుసరకిందు దొరకకపోవచ్చును; కాని, వాఙ్మయ వరివస్యా నిరతులగు పరిశోధకులకుఁ బరితుష్టింగూర్చుట మాత్రము నిక్కము. చెళ్లపిళ్లవారి కీశాస్త్రిగారి కయితవెగటు గలిగించెడిది—కళాప్రపూర్ణులు వేంకటరాయశాస్త్రి కవిత్వము సహితమట్టిదేయని యాంధ్రజనప్రతీతి. 'లోకోభిన్నరుచి'—కదా!—మొత్తముమీఁద ఈయిరువురును బ్రజాసాహిత్యదూరగులని యనుకొనవలసియున్నది. సాధుశీలుఁడగు వ్యాసమూర్తి శాస్త్రి తన కృతులనుగూర్చి యెవరేమనుకొన్నను గణించినవాఁడు కాఁడు. కళాప్రపూర్ణుఁడన్నరో — "వేంకటరాయశాస్త్రి కృతి వెంగలిమూఁక

కెఱుంగ శక్యమే''—యని, తన కవితను మెచ్చనివారిం గూర్చి వచించినాఁడు.

ఈవిషయమింతతోఁ జాలించి, యిఁకఁ బ్రకృతాంశమునకు వత్తము.

వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి ఖండవిల్లి గ్రామమున వేంకటశాస్త్రికి వేంకటాంబయందు క్రీ॥ శ॥ 1860 సం॥మున జన్మించినాఁడు. వీరినివాసస్థానము కాకరపఱ్ఱు. ఆరామద్రావిడులు ; ఆత్రేయసగోత్రులు ; ఆశ్వలాయనసూత్రులు. వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి, వేదుల సోమనాథశాస్త్రులవారికడ తర్కాలంకారములను ఉపనిషద్భాష్యములను ఆదిభట్టరామమూర్తి శాస్త్రులవారియొద్దను అభ్యసించిరి. ఖండవిల్లి, క్రొత్తపేట లలోని పాఠశాలలలో నుపాధ్యాయులుగఁ బనిచేసిరి. తరువాత 1880 నుండి 1915 వఱకు రాజమహేంద్రవరమందలి బోధనాభ్యసన పాఠశాలా కళాశాలలలో సంస్కృతోపన్యాసకులుగ నుండిరి.

ఇతని కృతులు :—(1) శ్రీమహాభారతనవనీతము (పదుమూఁడు పర్వములు) ; (2) ప్రబోధచంద్రోదయము, (3) అనర్ఘరాఘవము ; (4) శుద్ధాంధ్రఋతుసంహారము ; (5) గంగాలహరీస్తోత్రము ; (6) భామినీవిలాసము ; (7) అధ్యాత్మరామాయణము ; (8) సూర్యశతకము ; (9) భారతపక్కి ; (10) పరాశరస్మృతి ; (11) కృష్ణాపుష్కరమాహాత్మ్యము.

ఇందిపుడు సూర్యశతకమునుగూర్చి యించుక పరిశీలింతము :—

పూర్వకవులలో నొకరిద్దఱు సూర్యశతకములు రచియించిరి. కాని, అవి స్వతంత్రములు. ఇది క్రీ॥ శ॥ 600—630లో హర్షవర్ధన నరేంద్రుని సభ నలంకరించిన దిగ్దంతులవంటి కవీంద్రులలోఁ బ్రసిద్ధి నొందిన మయూరకవి కృతి సూర్యశతకమున కనువాదము. మూల గ్రంథము స్రగ్ధరా వృత్త సంకలితము. తెలుఁగుసేఁత మత్తేభ శార్దూలోత్పల చంపకములలో నడచినది. ఇందలి వృత్తములు నూటొక్కటి. కడపటిదగు నూటరెండవదానిలో మయూరుఁడు ఫలశ్రుతియు స్వవిషయమును దెలిపినాఁడు. ఆంధ్రీకర్త మఱొక్కపద్య మధికముగా వ్రాసి యందును, ఆతరువాతి సాంస్కృతిక గద్యయందును దన వృత్తముం జాటుకొనినాఁడు. ఆపద్యమిది :—

"భవదుపమానతా రుచిర భాస్కరవర్ణ్య మయూర సిద్ధకా
వ్య వరమనోహరార్థ పరిభావన జాత కుతూహలోల్లప
న్నవచపలత్వపూర్ణ, నధునాతన కర్ణ సుకైషితా కృతాం
ధ్రవివృతిపద్య, పద్వనజ దాసునివ్యాసమునీశ, తన్వమా"

ఈశతకమున సూర్య మహిమావబోధకములగు వర్ణనము లా
యున్నవి :—(1) ప్రభావర్ణనము (1—43); (2) అశ్వవర్ణనము (44
—49); (3) అనూరువర్ణనము (50—61); (4) రథవర్ణనము (62
—72); (5) మండలవర్ణనము (73—80); (6) రవివర్ణనము (81
—101).

ఆంధ్రీకర్త తెనుఁగుసేఁతలోఁ జూపిన నైపుణ్యమునుగూర్చి—
యీశతకమునకు 'ఉపోద్ఘాతము'—వ్రాసిన శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణ
కవిగారి యభిప్రాయముం దెలుపు ఈదిగువ వాక్యములు గమనింపఁ
దగినవి :—

"వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారు సంస్కృతమున నిష్కృష్ట పాండి
త్యము గలవారనుట మూలానుసరణమే వేభంగులఁ జాటుచున్నది.
తెనుఁగున సంచుక క్లిష్టపాకమునకు, మూలార్థదోషము, వృత్తవిశేష
గ్రహణమును గారణములని పునరుక్తిగా వచించెదము. కొన్ని శ్లోక
ముల వీరు మిక్కిలి సుందరముగాఁ దెనిఁగించిరి.

"వసివాళ్వాడు బిసాభమంచు దయనో వాతాశిలోకంబు పే
ర సమర్థంబగునంచు నేపరము లోకాలోకభూభృత్తటిన్
వెస నూర్ధ్వబ్జజు భాండ ఖండ దళనా వేగంబునన్ ద్యోష్ఠనిలిన్
బొసఁగంగాఁ జొర కెందునేఁగు రవిరుక్పూరంబు మేల్మికిడున్"

వీరు మహాప్రయత్నము లేకయే లాఘవముగలుగఁ దెనిఁగించిరి.

"బిభ్రాణా శక్తి మాశు ప్రశమిత బలవత్తారకార్జిత్య గుర్వీం,
కుర్వాణో లీలయాధః శిఖి నమసి లస చ్చంద్రకాంతావభాసమ్,
ఆదద్యా దంధకారే రతిమతిశయినీ మాపహాన్ వీక్షణానాం,
బాలో లక్ష్మీ మపారా మపర ఇవ గుహోహర్పతేరాతపో వః"

ఇందు బాలాతపము కుమారస్వామివలె నున్నదని సామాన్య
ధర్మము శ్లేషలోఁ గూర్పఁబడియె. శక్తి తారకాధః శిఖి చంద్రకాం
తాంధకాది పదములు నేర్పుగాఁ దెనుఁగునఁ దేఁబడియె.

"బలపత్త్రారక మంత్రసంక్షపణ శుంభచ్ఛక్తి సచ్చంద్రకాం
త లసద్ద్యోత శిఖి త్వరాక్రమిత యుద్ధామాంధకారాతి పు
ష్కల నేత్రోత్సవ కారి బాలదివసేశజ్యోతి విద్యోతి ల
క్ష్మములం మీకిచ్చు న్వితీయపావక తనూజుండో యనం జయ్యనన్ ||"

ఇందు 'అంధకారే రతిమతిశేయినీం'—'చంద్రక + అంతావ భాసం'—అనుసలములు సుందరముగా నాంధ్రీకరింపఁబడియె. ఇట్టి వెన్నియేని యుల్లేఖింపవచ్చును. ముక్తక గ్రంథము సీసములుగా గీతములుగా వృత్తమాలికలుగాఁ గాక, నియతవృత్తములలో న్యూనాధికతలు లేక యర్థము నుపపాదించుచుఁ దెనిఁగించిన యుత్కృష్ట కృతులలో నిది యొకటి యని కంఠోక్తిగఁ జెప్పఁదగు. మూలము నైత మించుక కఠినపాకమునఁ బడినందున నాంధ్రీకృతియుఁ గొంత కాఠిన్యము వహించెను.

ఇంతకంటె, ఈ యాంధ్రానువాదముం గూర్చి యెక్కుడుగఁ జెప్పఁదగిన దించుకయు లేదు.—మూలమునందువలెనే యిందును మకుటము గూర్పఁబడలేదు, మచ్చునకుఁ గొన్ని పద్యములు :—

"కులదైవంబొ, గురుండొ, తండ్రి, చెలియొక్కో, యర్యుఁ డాచార్యుఁడో,
వెలుఁగో, చుట్టమొ, రక్ష, దివ్వె, బ్రతుకో, బీజంబొ, నేత్రంబొ, వే
వెలుఁ, గిట్లేమని నిర్ణయింపనగు, నేవేళన్ సమస్తంబు లో
కులకెల్లన్, సమకూర్పుఁ గోరికలు, మీకున్ దేవుఁ డాతం డిడున్ ||"

"అమరస్త్రీలుం త్రిసంధ్య మేరథము సమ్యగ్భక్తితో మ్రొక్కి, య
క్షమునన్ రత్నయమర్చి, కాడికొన ప్రక్చక్రమ్ములం గూర్చి, ధూ
పము ధూపస్తంభమునందు గూబరమునం బద్మమ్ము లర్పించి, చ
క్రమునం గందమలంది, కొల్తు, రది దుష్కర్మమ్ముల న్మాన్మెదున్ ||"

"పొగలాగగ్గికిఁ, దూర్పుగాలివలె మబ్బుం గారుకున్, బావనం
బగు నోంకారముపోలికన్ శ్రుతికి, సంధ్యానర్తనాభ్యుద్యతా
జగవేష్టాసికి నంది నాందిగతి, సూక్ష్మంబున్బలెన్ సృష్టి క
గ్రగుఁ డాదిత్యుని తేరి, కిచ్చు గరుడాగ్రప్రోద్భవుం డిష్టముల్ ||"

"సురబృంద మ్మమరాద్రిదారి దరులంజొత లున్నతుల్సేయఁ, గం
దరవక్త్రిమ్ముల హ్రీమదశ్వముఖ కాన్తావక్త్రిము లూన్చి వే

సరిఁజా సారథి, ద్రిప్పుచు న్మెదల నీ మన్మందతం బొఱు వా
సర కృద్వాజాలు మీయఘమ్ములు సముత్సారించు నవ్వేత్తుగన్ ॥”

“ప్రాచిని దోఁచి, శుభ్రరుచి ప్రాభవమూఁచి, కుసుంభదంభముం
ద్రోచుచు నేచి, బూచుచు సరోజిని మించఁగ, లోకలోచనా
సేచనకి త్రిలోక గృహ చిత్రవిభూషణమై, సువిభ్రమ
శ్రీచయ రాజితం, బిను మరీచి యనీచత దాఁచ నేచెడున్ ॥”

ఇమ్మహాకవి ప్రణీత “భారత నవనీతము”న నిప్పటివఱ కాది పర్వ మొక్కటియే ముద్రితమని తెలియుచున్నది. తక్కినవానినిగూడ వారి కుమారులును, తిరుపతిలో నుపాధ్యాయవృత్తి నెఱపుచున్న వారును, మన్మిత్రులు నగు, శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారు వెలివఱచుట కుద్యమించి రేని—తప్పక నెఱవేఱఁగలదు. తన్మూలమున వారు పితౄణము నుండి పూర్తిగ విముక్తులగుదురుగాక, యని నాయభ్యర్థనము.